

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**De Vita, Et Gestis S. Francisci Xaverii È Societate Iesv
Indiarvm Apostoli Libri Qvatvor**

Bartoli, Daniello

Lvgdvni, 1666

urn:nbn:de:hbz:466:1-10854

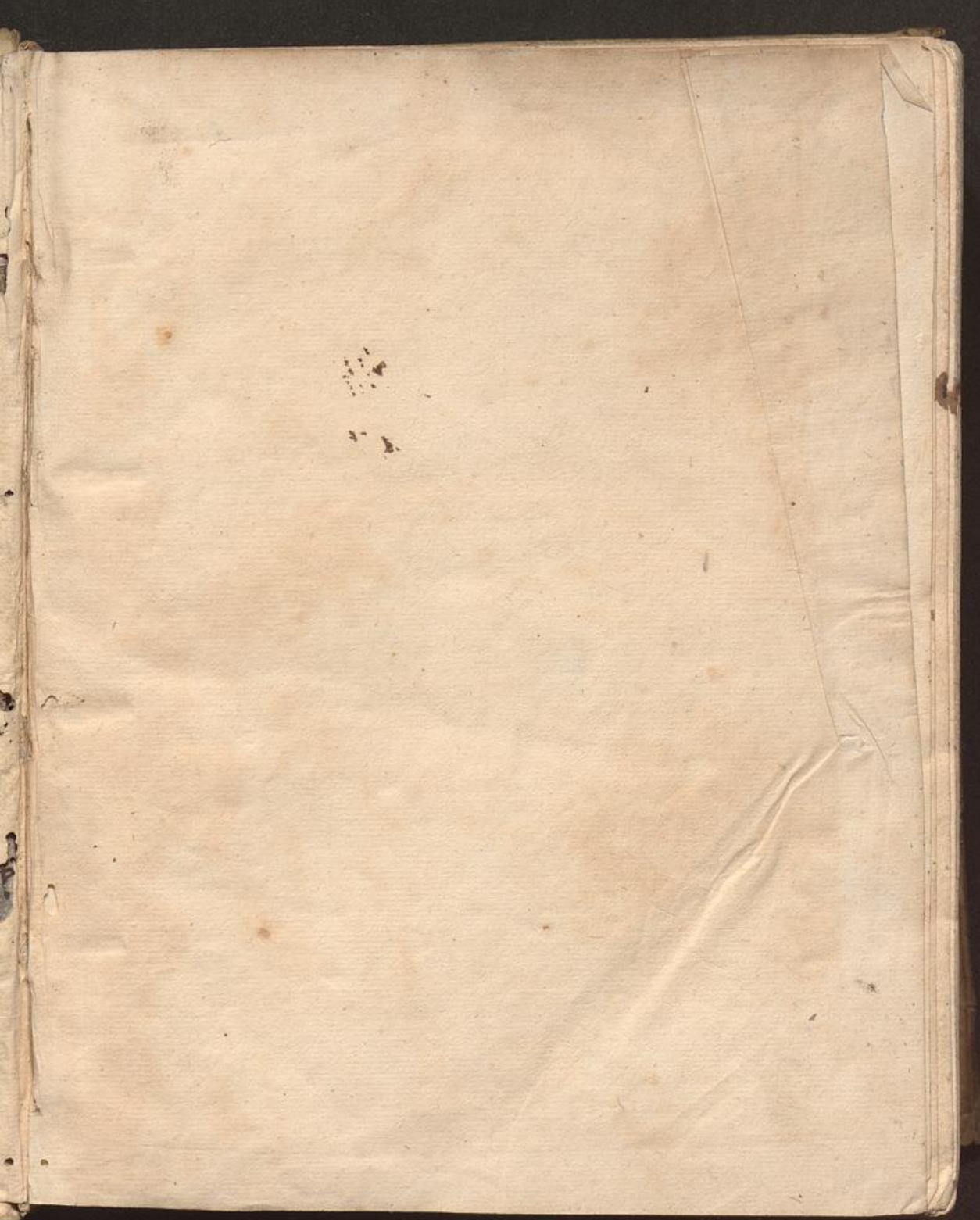

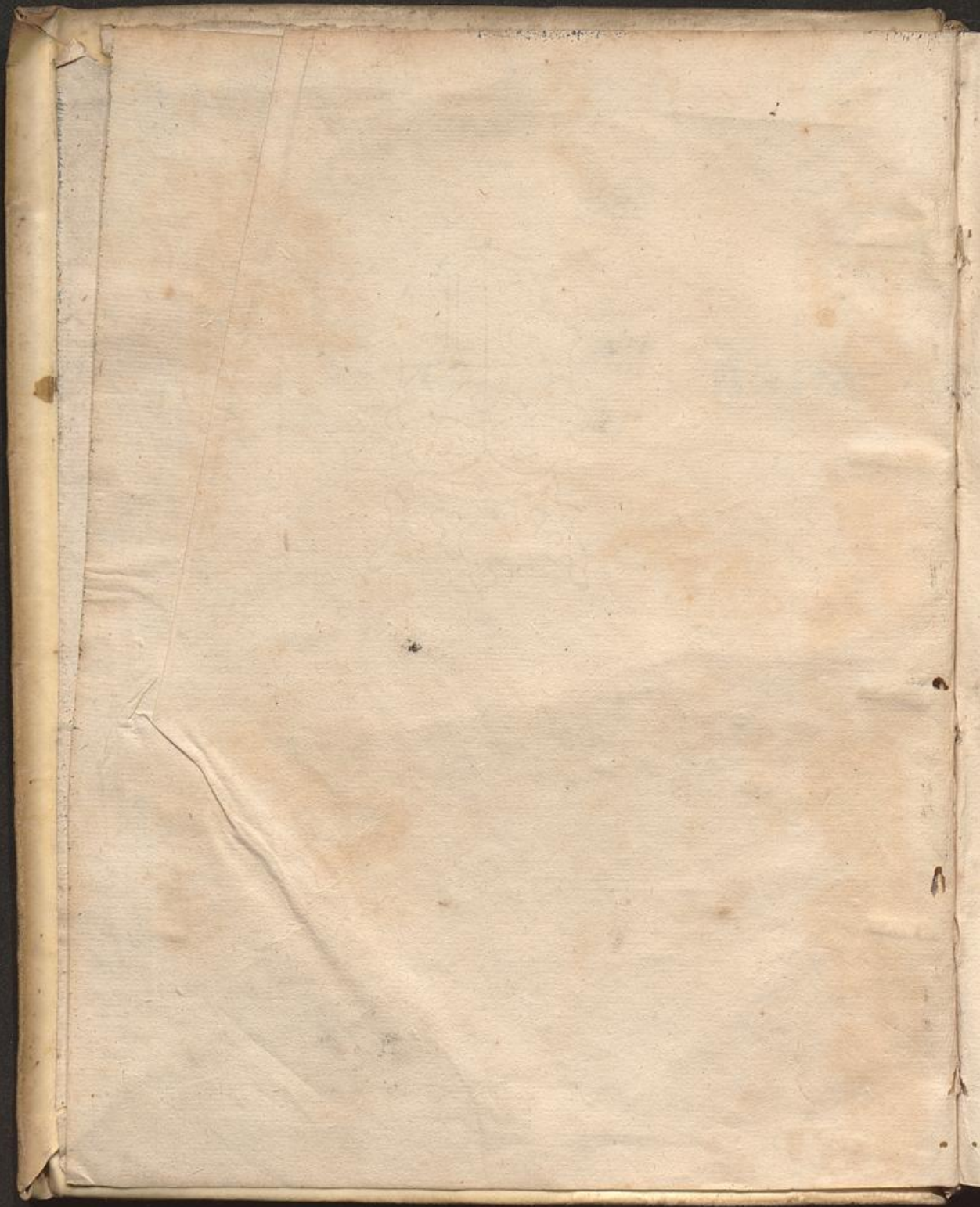
N. IV. 13.

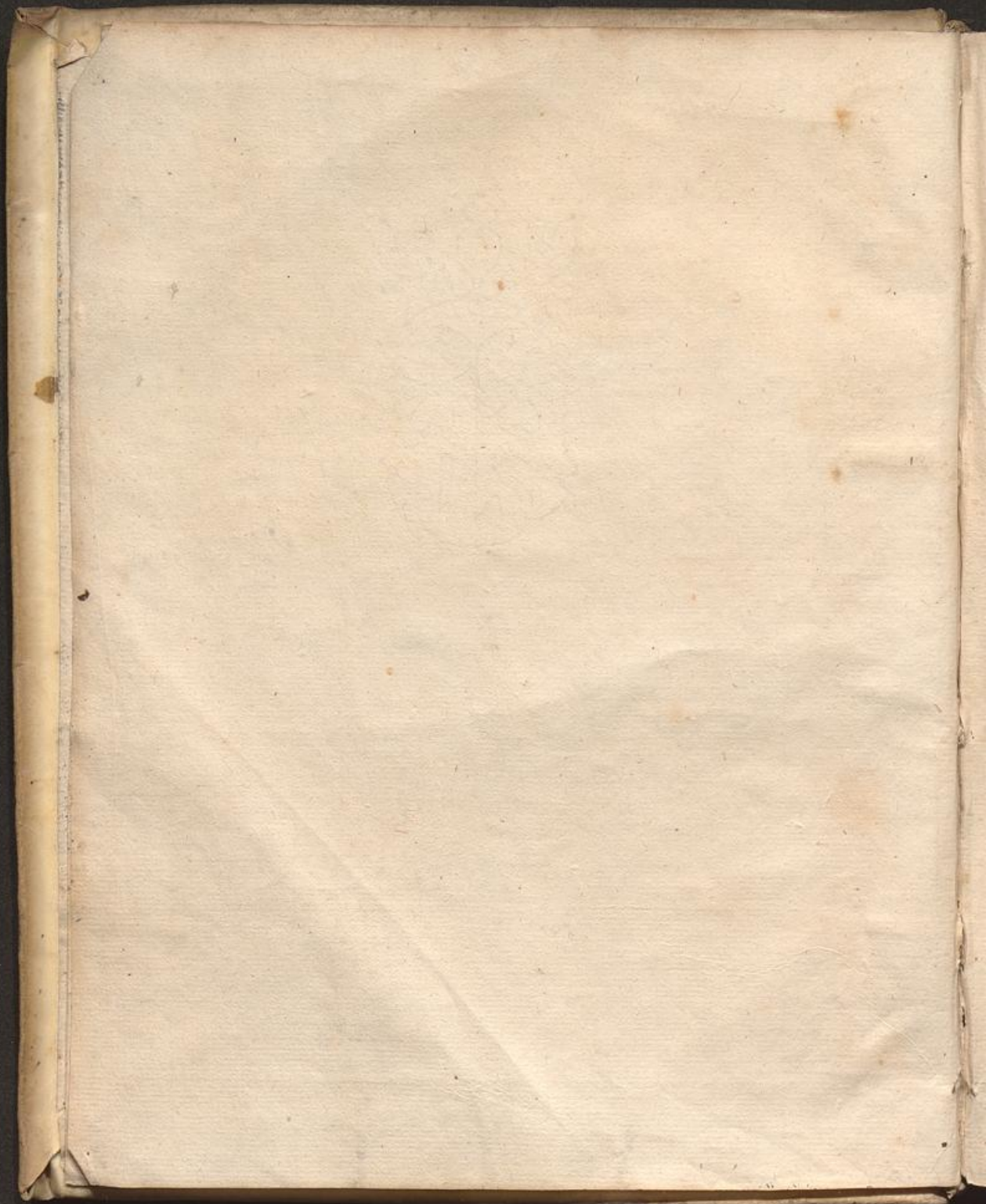
III

Th. 4862.

47

1740

2665

DE VITA, ET GESTIS
S. FRANCISCI
XAVERII
E SOCIETATE IESV
INDIARVM APOSTOLI
LIBRI QVATVOR.

EX R. P. DANIELIS BARTOLI è Societate IESV,
Italico Romæ approbato & edito,

*Latinè redditi à P. LVDOVICO IANINO ex
eadem Societate.*

LVDVNI,

Samptibus ADAMI DEMEN, vico Mercatorio,
sub signo Fortunæ.

M. DC. LXVI.
CVM PRIVILEGIO.

DE VITA ET GESTIS

FRANCISCI

XAVIERII

SOCIETATE IESU

INDIARVM APOTOLI

LIBRI QVINTOR

FRANCISCI BARTHELEMY SOCIETATE IESU

Palacio Romae approbato & edito

Francisci P. L. Novicius Franciae

1614

FRANCISCI

Francisci P. L. Novicius Franciae

1614

FRANCISCI SOCIETATE IESU

NOBILISSIMO DOMINO,
D. DOMINICO
DE PONSAIMPIERRE,

Lugdunensium Exconsuli, & commercij
Gallici apud Orientales Indos meritissimo
Directori, &c.

ESTIMONIVM fuit tuæ
apud populum gratiæ, &
sapientiæ, (vir Nobilissime) pur-
pura consularis, quam tibi Lu-
gdunum pro tuis ingentibus
meritis propensissimo studio nu-
per contulerat: sed præconium
est tuæ apud Regem existima-
tionis, & prudentissimæ soler-

ã 2 tia

EPISTOLA.

tia, quod tibi, & coram, & sapius humanissime audito, multisque pridem in rebus perspecto, Societatem commercij Gallici apud Indos, Lugdunensium nomine regendam credidit. Curis itaque urbanis per legitimum biennium honorifice defunctus, in alias curas suffragio Regio lectus es, & transcriptus; sed eò prioribus grauiores, quòd omnes euentus, (ex quibus fere homines cuncta metiuntur) habent è mari ventisque suspensos; violentissimis, inquam, & perfidiosissimis commerciorum ministris, & dominis. Quare ex mea veteri erga te, singularique
obseruan

obseruantia facturum putauī,
ſi tibi Patroni tutelam deferrem,
cuius arbitrio Deus ventos, &
maria ſubderet; Is verò eſt S.
Franciſcus Xauerius, ſupre-
mo Eccleſiæ Oraculo Indi-
arum Apoſtoli cognomentum; In-
dorum conſenſu Magni Partis
nomen conſecutus. Hunc tibi
repræſentat hic liber, nauigan-
tium ad Indos, non æternis mo-
dò, ſed temporariis etiam ratio-
nibus, potenter, ac mirabiliter
conſulentem; tempeſtatum,
cælique adeò ipſius in eorum
gratiam, iras & exitia, frangen-
tem, ac vel vnâ ſui depictâ ima-
gine, malo nauium affigi ſolita,

EPISTOLA.

toti Oceano eiusque casibus
dominantem. Hinc certo con-
fido, fore vt tuæ commissa fidei
transmarina negotiatio, portus,
auras, cœlum, fluctus & omnia
experiatur secunda, & prospera;
nec enim dubito Christianam
tuam in tantum Patronum
pietatem, Regi Christianissimo,
& Regno suas prudentiæ, & vi-
gilantiæ operas nauantem, suc-
cessus commodos, exitusque fe-
lices, de illius tutela ducturam,
quos tibi votis omnibus à Deo,
& sperat, & flagitat,

Lugd. 1. Oct. 1665.

Obsequentissimus & Addictissimus
Servus, LVD. IANENVS.

ADITVS OPERIS.

VA ultra Gades ad Austrum effusus, occidentem Africam tingit Oceanus, mare nauibus inuicem mortales habuere: quisquis illud tentasset, vel tempestatibus allisus, incerti successus indicia omnia sepeliebat secum naufragio; vel breui reiectus, aliorum spes quantumuis animosas, & cupiditates eiusdem alea quamlibet audas elidebat. Prima, nauis adhuc tum rudibus & ventorum, caelique ignaris, certi exitij, omnia obiebat Atlas, qui ad Marocci confinia ingens cornu in mare proicit tot pridem infame cladibus ut flecti non posse aut integris nauibus, aut saluo vectore putaretur. Quare de voce, Non illius nomine (Non siquidem dicitur) iactabatur parameia inter nauitas, qui, Non, promontorium adiret, aut rediturum, aut non. Annis tandem hinc ferme ducentis ignotum catenus, & clausum mare, Deus aperuit, primosque illius aditus, Henrici Principis fortunata, & generosa pietas subire anteuertit. Erat hic Regis Lusitaniae Ioannis primi, liberorum octo, natu quintus, Visici Dux, iuuenis ad quaeuis ardua tantum spirans, quantum potest in regio sanguine, nata imperio, virtus eximij principis. Ardens ergo propè à puero Ecclesiae sanctae in fines ultimos proferenda, Indicum mare primus edomuit, & vulgo insuperabilem ad Indos inuasit nauigationem, in qua etsi per annos quadraginta, animi celsitatem, rebus aequare non potuit, metas saltem refixit, quibus tantum non intra Europam nauclerica tenebatur, & fortitudinis eiusdem, ut sanguinis haeredes posteris, in viam induxit, detegenda primum, dein commercijs frequentanda, ac subiuganda denique Asia. Quare ad illum etiam post funus, merito refertur expeditionum gloria, & opulentia lucrorum, quibus subinde Lusitanorum potentiam, & nomen felicitas prouexit. Hunc Henrico ardorem subdiderat Abi-

Nauigatio
in Africā
cur diu in-
uia.

ADITVS OPERIS.

la ex Mauris vi capta, in cuius expugnatione, Duce ac magistro parente cum gloriosum tirocinium posuisset anno 1415. tantus eius animo insedit impetus aduersus hostes nominis Christiani, ut totis viribus ad obtinendam eorum superbiam anheleret. Verum Africa Saracenos bello per se aperto, & iusto exercitu nondum par agredi, sua in navigationem vertit consilia, ut si qua propitium adspirasset numen, regnum alicubi, vel portum in India occuparet; id factu pronius censebat, quod Christi Equitibus contra Mauros ab Dionysio atauo institutis summa praeerat potestate, habebatque ad manum ararium Ordinis, quod in opus conferret tam proprium atque legitimum. Sic egregie meditatus peculiari studio Geographia applicuit sese, quemcumque sens in Lusitaniâ ex Africa barbarum tulisset, callidè percontans de plagis, promontoriis, portibus, oraque omni maritima illorum regnorum. Ac ne rem tanti minus certo consilio crederet, certus licet constanti referentium consensu, oram Barbaria tractu perpetuo à freto in Guineam produci, sedem sibi delegit oppidum Sangrorum seu Sanguinum in regno Algarbia situm, milliaribus ab sacro, seu S. Vincentij cornu vix quatuor, instituto suo opportunissimam, destinandisque inde in exteriora Africa nauibus: & visum Deo eius propositi auctori, nobiles ipsius ambitus, improviso statim premio in rerum maiorum pignus incendere, paruis nempe insulis duabus, nequaerenti, nec scienti oblatis: contigit ea res anno fere 1420. quo Ioannem Gonzalum Zarcum, & Tristanum Vazium Cercuris duobus eximie instructis praefecit, quibus ultra Marocum littora explorarent: at hi nondum in Fessa conspectum venerant, cum nimboſa repente procella tantum non obruti, coguntur quâ ventus raperet vasto mari se dare, deferunturque ignotam in insulam, aliquanto ad Septentrionem Canariarum meridiano suppositam, cui Portus Sancti idcirco inditum ab iis nomen quod illic naufragium euassissent. Mari exinde composito, & restitutis nauibus, iuuit ulterius tendere, scrutarique insulam aliam maiorem, haud procul distantem, quam Sylvarum densitate Maderam dixere, velut dicerent Dumetum. Quibus indagandis, porrectum longius in mare scopulum

Portus Sanctus & Madera insula inueniuntur.

ADITVS OPERIS.

lum Gonzalus præteruehens, cui nunc Funiculæ arx imposita est, capacem in eo notauit speluncam, in modum camera arcuatam, marinis lupis lasciuientibus stabulum, & gentilitio nomini, ex ea cognomen addidit, voluitque Gonzalus de Comera dici, quod eius posteris nobilitate insignibus honoris hereditarium permansit. Accessit utraque insula Lusitanorum ditioni, cum eo prouenta, quem breui maximum, syluis igni exuta, & arundinetis sacharariis consita Madera ubertim reddidit: hoc diuina tutela pignore obstrictus Princeps, nauigationibus annuis nouas querere terras non destitit, quoad anno demum 1433. Ægidium Anes ad hoc adhibuit, hunc Lusitani Gileanes appellant, Lacubus oriundum, ducem oppido intrepidum, quodque mox patuit nautica omnis experientissimum, nam milliaria prouectus ultra Non, promontorium centum octoginta, ad aliud pertigit, quod Bogiadoris materna lingua nominauit, hoc est Versatilis obflexus multiplices quibus reducta in seipsam ora, in sinus varios, se torquet, sed ultra non ausus quantumuis inuictus animo, illic hæsit, assuetos enim radendis litoribus, nec se alto credere solitos, quod marino carerent gnomone quo ex solis & siderum gradibus cursus nauium regerent, cornu illud horrendum exterruit, veritos ne aquis tempestatum in modum æstu fero reciprocantibus sorberentur; seu vadofus illic Oceanus hoc periculum crearet; siue illius vehementissimus ad Lybim impetus; vel immanitas fluctuum ex maris gemini mutuo conflictu surgentium; aut quod alij scribunt Cauri vis latè furentis; undecumque tandem, fractus animo Gileanes retro flexit, & Lusitaniam repetiit. Post hæc diu cessatum donec nouos Principi stimulos subiecit Deus, à quo sunt qui tradant obiurgatas per visum eius moras, animatumque ad urgenda capta. Quare monitis parens, anno 1443. Tristamum Nunnium iussu Gileanis vestigia relegere, cursu quidem uti cautiori, sic euentu haud paulo meliori, aliquanto enim ab litoribus recessu Bogiadoris effugit vortices, & promontoriij noui auctus notitia huic à colore, Albi nomen dedit. Biennio post Dionysius Fer-

Portus sã-
ctus & Ma-
dera insu-
læ inuen-
ta.

ADITVS OPERIS.

naudes ad Cornu Viride peruenit, postremam Gorgadam è regione spectans, gradu ad Septentrionem quarto & decimo. Itum est denique nauibus ad vsque promontorium Leana, montes scilicet qui longa serie ad confinia Guineæ, in mare subeunt, ultra sextum gradum à Cornu viridi fuitque hic limes expeditionum annis quadraginta Principe auspice susceptarum; nam hunc anno 1460. portu Deus excepit beata immortalitatis, rara plane virtute, & commendandus aternitati princeps, dignusque, hoc Symbolo quod sibi à puero proprium adscriuit; eius duces, ac nauæ, rupibus passim, & corticibus arborum insculptum reliquere, ad bene agendum Indoles. Fama est pudorem virginem quem matris ex utero tulerat, sepulchro intulisse, nec patris nomen aliunde optasse quam ex antmarum infinita prole (si cepta feliciter uerterem) Christo, & cælo procreandâ, qui fuit eius in iis inuestigandis Scopus.

Nouæ circa Africâ repertæ regiones.

His initiis inslitere qui consecuti sunt Odoardum reges, Ioannis primi successorem, Alfonso, Ioannes, Emanuel; defuncto enim post quinquennium Odoardo, Alfonso eius nominis quintus nauigationem integravit anno 1471. quam eius auspiciis Fernandus Gomes ad promontorium viceps commode protulit, versus mediam Guineam, quâ ferè post annum decimum, aurarium Fluentum Sancti Georgij arcemunitum est, ad securitatem aurarij commercij, quod illic ob aurum largè ex fluitis abundans celeberrimum est. Promouit hos limites Ioannes secundus, Iacobo Cano circulum equatorem, ultra regnum Congi ad sexcenta millia transgresso. Proximus demum annus, qui fuit 1487. Bartholomæum Diaz extra tropicum emisit ad fines Africæ postremos, in iis, (quod Canus alibi fecerat) ad sanctæ Crucis insulam imitatus, columnam erexit fastigiatam signo Crucis, incisæque in scapum Latine ac Lusitanicè breui epigraphe qua tempus appulsus, Naucleri nomen, & cuius imperio venerat Ioannis Regis notabatur, in Lusitania rediit.

Cornu Bonæ spei.

Narrato postea tam arduæ cursu, metæque nauigationis, de hac adiecit procellosum caput ab se nominatum quod se il-

ADITVS OPERIS.

lic extrema in Africa arietatione terribili duo maria frangerent improbavit rex prudens ominosam nomenclationem, promontorij Non tristes metus, nautis obiecturam; & minime, inquit, imo Bonæ Spei promontorium dici volo, quod nomen retinet hodieque, ac poli antarctici, quarto & trigesimo gradui, tertiisque duabus subiacer. Sed tantis quasitam periculis, tamdiu expetitam Indorum notitiam Emmanueli Deus seruauerat, cui velut futuri præsciis, auctor fuit Ioannes ut scuti regij tessera cæli globum abscripto lemmate In Dco.

Vascus
Gama in-
uentor In-
diarum.

Et prorsus Deo primam eius expeditionem mirabiliter fortunante id assecutus est, quod annorum quinque & septuaginta laboriosa indagazione maiores illius frustra tentauerant: in quo sua item non impari laude claret Vascus Gama Lusitanus explorator, indexque Indiarum, splendore sanguinis, & animi robore insignis: hunc nauibus quatuor cum præfecisset Emanuel (quem illi honorem, rei totius maritima Pratura deinde cumulauit) tres illarum ad cursum armis & milite, quartam commæatu necessario instruxit, vela ventis daturus mense Iulio anni 1497. quo anni tempore, ut post experientia docuit, nullum importunius eligi potuit Indice nauigationi, silente tunc ventorum communium fauore qui solent potissimum illi adspirare. Volebat nimirum diuina bonitas, vni sibi adscribi, quod artis industria, & natura beneficium negabat: præterquam quod rerum inuenta maximarum non statim coalescunt, sed cresunt paulatim ducuntque non raro ex ipsis erroribus, perficiendi sui regulas, & modum. Ergo Vascus prouide omnibus ad discessum munitus, pridie quam portu solueret, cum suis Ducibus, ac nautis, in Bethleem cremum se confert quo solent nauigia ad profectionem conuenire, coram cæli Regina vigilaturus illam noctem; prodit inde postridie cum iisdem paruoque exercitu conscensurus: sequitur paratos ingens turba, nobilium, aula, ac populi extra urbem effusa, pars solennis discessus curiosa spectatrix; pars amicos, & consanguineos nunquam forte visendos deductura, & reueritate in illos tristi, tam ignoti maris cæcos exitus animo

ADITVS OPERIS.

reueluens interque mutuos amplexus, & velut supremas salutationes vim magnam lacrimarum, & luctuum ciens, precipue cum ex Bethlemitica eremo supplicantium agmen monachorum in littus processit ex quo cymba in classem transuetura exercitum erant. Illic monitos genua flectere, Deoque, ac matri virgini commendatos, impertunt plena omnium noxarum venia; & pœnarum condonatione, si mori contingeret obtinenda, cuius Princeps Henricus Pontificium diplomatis impetrarat qui se in discrimen tam ambigui euentus conicerent. Conscensis hinc nauibus panduntur aquiloni vela, die Iulij nono, anno 1497. comitante quam longissimè oculis licebat populo, itusque ac reditus faustitatem enixè adprecante.

Erat in tum nauigandi labor haud paulo mitior quam prius cum Astrologicis machinis destitutus stellarum & solis vti ductu non posset, nec auderet à terra procul se mari committere; hæc illi præsidia Ioannes secundus comparauit, medicorum suorum Mathematica vsus peritia, Roderici, & Iosephi Iudæi, maximeque Martini Bohemi, qui Ioannem de Monte Regio doctum in astronomicis magistrum audierat: ab his in artem ratio nauigandi certasque regulas, est redacta de meridiani solis altitudine petendas, ex cuius virimque vario deflexu ab circulo æquinoctiali, describere tabulas, & constituere canones, quorum usum cum suis probe Gama edoctus, vasto demum Oceano proras confidenter immisit, legitque post suam tempestatem, primùm sancti Iacobi insulam, decem illarum præcipuam quæ ad cornu Viride sita sunt, ubi post refectas aquatione, opportunisque naues, ad caput bonæ spei obuertit, expertusque haud frustra à Bartholomæo Diaz Procellosi damnatum appellatione, ægre supremum exitium euasit. Ipsa enim ex nauis qua iter ceteris præibat, nautarum tempestas oritur marina crudelior, præsentis siquidem horrore certoque interitu si ulterius auderent exterritos, coninratio atrox subit, proiiciendi in fluctus Gama, omniumque salutem vnius interitu redimendi. Quod subodoratus callidè,

sagax

Gamæ iter
ad Indos.

ADITVS OPERIS.

*sagax, & magnanimus Gama, nefarij consilij capita in com-
 pedes coniecit; ipse gubernaculum fortiter inuadit, idemque,
 tamdiu, & gubernatorem, & nauclerum agit, dum pro-
 montorij flexu superato suos in tuto secum statuisset. Quo de-
 functus periculo, cursum aquilonem inter, ortumque inten-
 dit, semperque oras Africae sectatus, Mozambicum insulam,
 postea Melindam tenuit, illius regni metropolim. Illic patrij
 maris scientissimo nauarcho secum adhibito aggreditur sinum
 traicere bis mille quingentorum, tandemque Maij octauo & de-
 cimo. anno 1498. Indiam attigit, mense postquam Vlyssipo-
 ne soluerat decimo. Primas iecit in portu anchoras, milliari-
 bus iriginta ab Calecutio, vrbe Malabaris tunc frequentis-
 sima, & rei omnis aromataria celeberrimum forum, vt qua
 partim illic progignitur, partim ex Zeilano inuehitur, to-
 taque ex India, & regnis extra illam semotis, mercatorum
 concursus euocat atque bis tot annos passibus Lusitanus, iter
 ad Indos molitus est; primum tanquam puer vacillans, par-
 uis, & trepidis; inde animosis vt gigas & grandibus, quos
 ne illa quidem velut orbis meta inhibuit, quin nobiles am-
 bitus in exteriora proferrent imperia; instaurataque ex In-
 diis terrarum exploratione tum ad Sinas, & Iapones veni-
 rent; tum per interiora Oceani, & Austri ad insulas tra-
 ctus illius innumerabiles. Quibus tam operosis erroribus, Ec-
 clesiae Sanctae animarum ingens accessit populus; & complu-
 res Lusitanicae ditioni, cum gloria insigni Prouinciae: hic
 meae huius historiae campus: hic explicandi sunt labores atque
 artes quibus Ignatij haud degeneres à patre filij, eum inui-
 eta constantia versarunt, fideoque in illo religionis Catholi-
 cae, sudoris, & sanguinis semente perpetua, dignos ex ea
 prouentus tulerunt. Quam ego meam qualiscumque sit ope-
 ram spero non minus legentibus vtilem quam iucundam ex
 varietate rerum atque euentuum illustri. Quaeuismodi sunt, ex-
 ploratio terra & aquarum; nouarum urbium regnorum-
 que inuentio; tincti suis cum populis sacro fonte Reges anicae
 barbari, & idololatrae; legationes ab vltimis finibus ad sum-
 mum*

ADITVS OPERIS.

num Pontificem Christi Vicarium professionemque deuota illi Obedientia; disputationes cum Sacracenorum Cascizibus, Brachmanis Indorum, Iaponum Bonziis; Immanes regum pro auita superstitione de Christianis strages, & crudelissima laniena inflexa patientia tolerata, quibus nouo in orbe, Romana Ecclesia redisse visa sunt antiqua secula aurei temporis, cum esset vita Christianis ad usum virtutis non minus in pace pretiosa, quam in bello à tyranni furente, mors ad martyrium aut patientiam.

Nondum erat ex cunis egressa Societas cum visum Deo est illam ex Europa vocare in Asiam ad sudores robusta potius infractaque etatis quam adulta. Nam etsi tunc paruo constabat numero, sui adhuc iuris cætus Patrum primorum decem (quos Paulus tertius statim post religionis nomine formaque colligauit) sed erat iam diuino delectu ad ministerij cuiusuis excellentiam ita comparata, ut duabus mundi primariis partibus sat esse crederetur, alteri quidem Christianis studiis reformanda; alteri vera Christi fide ac moribus informanda, adeo certum est hominum vires non numero, sed virtute constare, & corroboratos aeterno spiritu vel unum Samsonem aut Dauidem pro decem milibus computandos. Fuit planè huius tam excelsæ stature Xauerius, ex primis nouem Ignatij sociis in admirationem etiam ethnicorum diuinitus electus, cui præconium Euangelicæ veritatis, ex legibus populis, vixque de homine quicquam tenentibus creditum; cui prope continua, per terrarum, marisque infesta & inuia, peregrinatio; cui arummosus inter aduersa perpetua labor; linguarum facultas diuersarum; potestas patranda miracula; excellentia virtutis absolutissima, hominumque ad Deum conuersiones infinita cognouit Apostoli, communi iam tum voce mortalium fecerunt, quod ipsi postmodum supremi oraculi Pontificia auctoritas confirmavit. Hic Societatem in Orientales plagas induxit primus

ADITVS OPERIS.

*primus, iterque signavit posteris qui eius deinceps pres-
sere vestigia, non tam iter monstrantis, quam pone virtu-
tum exemplo trahentis tanto muneri debitum.*

Facit

Facultas R. P. Prouincialis.

IOANNES PLATIERE Prouincialis Societatis IESV,
in Prouincia Lugdunensi, iuxta facultates ei-
dem Societati à Christianissimis Regibus Hen-
rico III. 10. Martij 1583. Henrico IV. 20. No-
uembris 1608. Ludouico XIII. 14. Februarij 1611.
& Ludouico XIV. 23. Decembris 1650. permit-
tit Adamo Demen Bibliopolæ Lugdunensi, ty-
pis mandare ac diuendere librum cui titulus est
*De Vita & gestis Sancti Francisci Xauerij Indiarum
Apostoli, è Societate IESV libri quatuor*, ex Italico
R. P. Danielis Bartoli eiusdem Societatis Romæ
Edito, Latinè redditi à R. P. Ludouico Ianin
ex eadem Societate, in decem annos proximos.
Datum Lugduni die 18. Decembris. 1665.

IOANNES PLATIERE.

D E

DE VITA ET GESTIS
S. FRANCISCI XAVERII
INDORVM APOSTOLI
è Societate IESV,
LIBER PRIMVS.

R TUM duxit legitimâ serie, ab Regibus Navarra
Franciscus Xaverius: hos illi atavos assignant vetera
cius familiæ monumenta, & iuridicè testatur Antonius
Zapata Cardinalis; patria illi Xaverium, leucas ferè
sex Pampelona distans, in Pyrenæorum radicibus, quâ
Navarra Hispaniam spectat. Hoc majorum ipsius meritis repensum præ-
mium, per continuos toparchas ab annis iam inde trecentis, materna
familia hæreditarium tenuit: Xaverij pater Ioannes Iassus, dignitate, &
stirpe nobilis; Regi suo, Ioanni tertio, ab consiliis, & percurator; mater
Maria Aspilqueta Xaveria, duplici appellatione, ex illustrissimis regni
famijs duabus traducta. Quòd autem Xaveriana, in matre desinebat, ne
gloriosum tot sæculis cognomen cum ea moreretur, liberorum nonnul-
lis est additum; quorum minimus natu Xaverius noster anno 1497. in-
luceem venit, paternum Iassi cognomentum alij tenere. Hunc diuino le-
ctum consilio ad inferendam in orbem alterum Christi fidem (in quem
deinde iussu Pontificis ab S. Ignatio missus est) sapientissimus artifex
tanto muneri aptavit, & materno usque ab utero corpus, & animum,
excipiendis venturæ gratiæ satibus sic attemperavit, ut Apostolico cui
destinabatur ministerio par esset. Indolem in seuit moderatissimam, sui-
que aduersus perturbationes apprime compotem; ad hæc magnitudinem
animi nobilis, & erecti; spiritus generosos, & in quavis ardua secundis
successibus ituros, quos amabilis comitas, ab omni fuce aliena, sic aduen-
tibus

I.
Xaverij ortus,
educatio, in-
doles, studia
litterarum.

A tibus

tibus commendabat, vt facili nexu statim illos sibi obstringeret, dumtaxat ea lege, nequid minus honestum eorum amicitia oleret (cellarum est metium suo quodam instinctu ab ijs abhorrere, quae spirant aliquid minus castum) hinc ille pudoris illibati candor purissimus quem à cunabulis, ad vsque supremum spiritum, sincerum seruauit. fuit demum prouidentiae singularis, quod alioqui animoso inesset vehemens ad scientias imperus, cum maiorum exemplo rapi fratres ad arma cerneret. Prima parentum institutione, vereri Deum pra omnibus, Dei offensam odisse pra omnibus didicit, ex quo factum vt inde ab teneris (ita disertè Pontifices) coram Deo perfectè ambularet, adultum parentes, velificati ipsius genio, & spebus rei domesticae, quas iam tum opimas de se dabat, Parisios mittit, vbi tunc Europa totius celeberrimum ad literas omnes emporium: illic post felicem studiorum decursum, Doctoris Philosophi lauream Martij 15. tulit, anno 1530. Exin facta nobilitatis suae fide legitima, Philosophiae Magister creatus, illam publicè docuit.

2

Conuersio, ar-
dor, vita X-
auerij ante In-
dicam missio.
cm.

2. Sed enim longè excellentiora Xauerio suo parabat Deus, quam ipse tunc, atque ipsius parens; & priuatas iuuenum rationes, vndique regnorum, Parisiensem scholam petentium, in eum delectum; iam tum tacite dispensabat quem erat illic ad Societatem conscribendam facturus Ignatius; qui & ipse tunc ab aduersantibus Hispania pulsus, sedem conficiendis studiis quietam captrarat Parisiis. Huic vero nec breui, nec paruo Xauerius sterit; cuius, & Fabri contubernio in Collegio S. Barbarae utebatur, (agitque Deo Faber suo quodam diario, contubernij huius immensas gratias:) illa Ignatij, humilis species, neglectus sui, obsoleta vestis, mendicatus in diem ostiatim victus, ille pra caeteris, honorum, famaeque contemptus, ab eo validè alienabant Xauerium, vni tunc inani gloriolae inhiantem; huic Ignatius sermè pro stolido, angusti pectoris, & vilis animae, erat despectui, & ioco; dicebatque in eum dicta non dissimulanter, velut idoneum quem falsè luderet. Quod imperturbata patientia eludens Ignatius, haec in se iacta dicta & sarcasmos, pro iactantis salute representabat quidem Deo, sed eius interim animum valida interdum impressione quatiebat, ea vi verborum, ac desiderij, qua tantam indolem, tantique ad Dei gloriam momenti, ardebat Deo subiugare; certus nimirum, si semel in eam penetraret radius tenuis aeternae lucis, perspecturam temporaria decora quae tantopere deperibat, quam nihili essent pra mansuris, quorum ipsi pretium ignoratio deterebat. Nec diu pependit aggressionis crebrae secundus exitus; iteratis illi ex Euangelio, ineluctabilis Veri Bonique effatis, fusaque pro illo apud Deum, copia lacrimarum, expugnauit tantam illam mentem saecularibus stipendijs celsiorem, sibi que Xauerium in Crucis Philosophia, quam prius ignotans spreuerat, non modo conciliauit discipulum, sed sequacem & imitatorum, iisdemque consiliis excolenda Christo Palaestina, sudores, & sanguinem daturum.

3. Quare

3. Quare ut primum à Philosophicis quas profitebatur prælectionibus se exsoluit, sub Ignatij disciplina spiritum meditando exercuit, eo statim suimet odio, ut quattriduum solidum, ieiunus planè transigeret, vno illo contentus animi pabulo, quod diu noctuque cœlitus hauriebat. Ac lego in nostris veteribus tabulis, prima illa Exercitia cum obiret, solitum se Deo sistere, arcè manus pedesque coligatum; se vellet se totum Deo mancipare, libertatemque omnem in posterum ex eius nutibus habere suspensam; siue pro illo impudenti agnosci, & ingrato seruo qui absque cultu nuptiali, conuiuio regum irrupisset, essetque propterea merito colligandus, & in exteriores tenebras mittendus: hinc demum totus in alium mutatus, & hæc, quibus hærebat, infima perosus, in hominem enasit Deo plenum, vnaque deinceps perpetuò anhelantem diuinæ gloriæ rationes. Quinque iam sibi ex Academia iuuenes Ignatius legerat, raris omnes ingenij dotibus; & vnus secum sententiæ; communi consensu conuenerant de consecranda Deo vita omni, nuncupatione Paupertatis, Castimonie, & Euangelij apud infideles, in Palaestina prædicandi; aut si non pateret anno toto ad eam aditus, sistendi se summo Pontifici, ad omne illius imperium quocumque gentium, in Dei obsequium mitteret: hæc uti aliàs enarraui prope Parisios ad S. Mariæ in monte Martyrum edita, Xauerio annum iam septimum supra trigessimum agente, qui fuit 1534. Inde trium accessu sociorum aucti, anno exeunte Venetias petunt, vbi eos aliquanto pridem opperiebatur Ignatius: illic aliisque in urbibus ea fuit Xauerio videndi ratio & agendi, quæ hominem decuit tyrocinia ponentem Apostolici famulatus, quamprimum in Indian obeundi; nempe itinera, & longa, & media hieme, semperque pedestria per montes niue obstructos, inter infestos exercitus, hæretico in solo, vnoque viatico quod esset Deus mendicanti, benignè prouisurus. Accedebat suimet immitis, & sæna tractatio; ac nisi fuisset miraculo vetitum etiam lethalis; arcus corrogatusque panis; tunica vilis & lacera; noctes desertis vel in tugariis, vel sub dio; solitarij cum Deo, velut extra mundum, & diuturni secessus; heroiæ in crebra, & ardua sui expugnatione victoriæ; ardorque interea inexpletus quærendarum Deo animarum, & vexationum patientissima, assiduaque perperio.

4. Notum illud dum Venetias pergeret insigne factum; scrupulo ductus, quod olim plusculum, bene habitus corporis agilitate delectatus, flatu se aliis iuueniliter prætulisset, hanc Deo qualemcumque culpam luere statuit; crura, & brachia, implexa funiculis sic adstringit, ut incessu motuque corporis, ruptis carnibus in nervos descenderent; ipse vehementia doloris animo linqueretur; Chirurgus arti suæ diffusus, curationem cæci, & insanabilis mali desperaret. Sed hanc Medicus clemens Deus adhibuit, noctis vnus spatio, rescissis sponte, carnibus exemit funiculos, & miraculo duplici alè ab iis impressa vlcera, glutinauit. Venetiis in Nosocomio, quod Incurabilem dicitur, dum illa tractat purulenta & graueolentia semicadavera, refugam persensit ab eo aspectu,

3
Exercitia
obit, & quo
modo.

4
Vita periculi
domandi sui
ardore incur-
sum, miraculo
evadit.

Saniem vlcerum exlugit.

Dies solus quadraginta orando transfugit.

S. Hieronymi conspectu fatatur.

Xauerij ad apostolatam Indorum, electio.

fectore, tactuque nauseam; at ille hanc forti caritatis violentia vlcerus, admouuit vlceri quod curabat infirmi ac tabido labra, duxitque sapius ex eo lambendo saniem, vt sensus sui delicatioris fastidia frangeret. Montifilicis in oppido, Parauij vicino, dies transegit quadraginta, in sola eremo, cum Deo tantum secumque habitans, nisi quantulum exire quotidie cogebatur, ad corrogandum panis quo aleretur frustum. Vicentia lapsis sub asperitatum, & laboris pondere viribus aegrotauit, & ex Nococomij egestate, eodem exceptus cum aegrotante simul, paupere lectulo, curationem morbi haud aliam habuit, praeter S. Hieronymi conspectum, qui se illi spectandum praebuit, & longè grauiorum, quas esset passurus arumnarum, promissione recreauit. Bononia licet quartana iactatus pertinaci, aliena nihil secius incumbere saluti quam sanus; nihilo minori molestia quam aegrotus, concionibus, directioni animarum, consiliis, confessionibus diu noctuque audiendis. Romam denique vsque ad defectus corpore peruenit, vt ne leui quidem deinceps opera, sat vnquam futurus putaretur; sed palam mox fecit, quanto vigore mens imperitaret affecto corpori, velut enim clamore animarum egentium excitus, ad S. Laurentij in Damaso, S. Ludouici Gallorum, locisque aliis ad populum dixit, eo labore ac prouentu, vt ex itinere Indico ad socios scribens, dulcem eorum memoriam gestiret refricare. Romae verò dum agit, & in obtinenda Ignatii ab Christi Vicario Societatis confirmatione strenuè incumbit, adfuit praefixi caelitus momentum temporis, quo ad apostolatam Indorum accitus est, rem vti se habuit hic pono.

5. Dum arma Ioannis III. Lusitaniae Regis fortunat Deus; & noua quotidie gloria, & ditionibus illum auget; nouos quoque illi quotidie, grati animi subdebat stimulos, eò piissimum Principem sollicitabat vnice ardens cura, non minus strenuos verbi Dei praecones, quam maris peritos, classium nauarchos, & belli Duces egregios parandi, vt quicquid armis & nauibus quaesisset, Ecclesiae finibus adderetur. Quod eius caeleste studium transmittendarum ad hoc in Asiam nauium, illius maioribus diuinitus insitum, diuina quoque bonitas promouit, cum ingenti laude fortitudinis Lusitanae. Regebat Parisiis Gouea Lusitanus, S. Barbarae Collegium, in quo Ignatius, Xauerius, atque illorum socij dabant scientiis operam. Erant horum, tum virtus egregia, tum quaerendarum industria, vigorque animarum Gouea exploratissima, diuque spectata. Contigit itaque, Deo fortuitis in speciem casibus, nostra haec infima in fines altissimos, nobis inscitis digerente, vt hic suo ab Rege destinaretur ad Paulum III. essetque tunc Romae, cum deposita spe petendae Palaestinae, Pontificis pedibus se cum sociis Ignatius suscebat, deuouebatque illi suam, & illorum operam, in quosuis labores, pro Ecclesia subeundos. Visum hic Gouea, Regis sui votis fauore caelum, monet ab se repectos, qui essent iis idonei, sibi pridem notos, pridemque perspectos; planè homines Dei, eiusque vnus rationibus addictos, pauperes, contemptores sui, laboris inexhausti, peculiari voto, conuertendis ad Christum infidelibus obliga-

eos; multis, atque immanibus probatos conflictationum molestiis, sed patientiæ insuperabilis, & in ardua quæuis, animarum bono auderent inuasuros; demum Indiis natos, eoque mox aduoluros si Rex innueret. Nec ut innueret, pluribus opus fuit, Mascaregnam suam tunc Romæ legatum, per literas iubet de iis cum summo Pontifice, & Ignatio agere, secumque in reditu, qui proximè instabat, sex minimum ducere. Quod ante Ignatio Mascaregnas quàm Pontifici exponens, animaduertit Dei seruum haud paulo latius exsporrigere curas suas, quàm in aliquam solum mundi partem; nam si ex decem sex ferat India, quid, inquit, residuū orbi reliquo fiat: se tamen cum suis in Pontificis manu esse, quanquam paruo, quo adhuc constabant, ex numero, duos esse partem non minimam quod & Pontifici placuit, & duorum delectum Ignatio permisit; At is consulto, de more, Deo; libratique hinc diu tanti ministerij momentis, suorum hinc ad illud opibus, in Simone Rodericio, & Nicolao Bobadilla tandem acquieuit, strenuissimo utroque, & magno muneri non impares spiritus agitante, nisi diuino prospectui longè aliud visum, aliudque decretam; neuter enim Europa excessit. Sed Rodericio ad Societatem in Lusitania fundandam, Deus fructuosius usus est, quàm si per se solus Indos coluisset; Bobadilla vero ad fidem Germaniæ aduersus Lutherum sustentandam. Interea rerum Xauerius longa dudum alens desideria tanti boni, sibi que quodammodo à Deo promissi, nulla huius ardoris prodebat indicia, nedum ut eam prouinciam verbo vllò ambiret, sed humilitate se sua inuoluens excelsores esse cogitabat, quàm ut humi stratus ad eam deberet adspirare multoque iustius, & sapientius alijs duobus censebat concreditam, at qui vnum ad eam Xauerium legerat: exequendi ordinem tam aptè contexuit, ut quod inde Deo prouidente exiret, coactæ prudentiæ necessitate factum videretur. Quod enim à vero primum Ignatius aberraret, arcanum fuit! Dei consilium, ut esset clarior hunc esse delectum ad Apostolatam qui cum Dei solius ex suffragio pendeat, sibi quoque illum peragendum seruasset. Reuocatus Serni, Rodericus nauim illico in Lusitaniam conscendit; redux Neapoli Bobadilla, ut Romam attigit statim ex morbo decubuit, qui Deo potius dirigente, quam errantè natura conscitus, ægre sperabatur tempori desiturus, urgente propediem Mascaregnæ discessu, qui Bobadillam ducendum susceperat. In eas coactus angustias nouo mentis instinctu, delectui nouo intendit Ignatius, quem in Xauerio firmavit; eo ad lectulum accito, in quo tunc ægrotus iacebat. Tua est Francisco, non Bobadilla fors, expeditio ad Indos; hanc tibi iudicia addicunt nostris meliora, qui tam longo prospectu Dei consilium assequi non valemus; hanc equidem Pontifex cuius tui nutibus tua deuouisti obsequia, virtuti tuæ credit; ego eius nomine defero; sed illam perinde tu occupa ut si per se Deus ipsemet committat, quem ab oriente videre videor innuentem, mihi quidem ut illuc te mittam, tibi vero ut alacriter eò pergas. Ita eius tamdiu Venetijs frustra tantopere expectati ad barbaros traiectus, en! Romæ sis compos, nec

iam (qua vna nostri tunc ambitus claudebantur) Palæstinam, sed totas Indias, & orbis vniuersos integros populos sortiris, hæc tibi latifundia colenda Deus locat; hunc tuis sudoribus commendat agrum, vel hinc cerne quam carus illi sis, cum sui honoris, ac nominis primarios titulos tuæ fidei credat, hoc est numerum animarum innumerabilem, quarum te saluti, prius omni ævo designatum, singulari nunc modo addicit, & mancipat. Sic tuum idem secundet iter & fecundet labores; ac dum sui præconem Euangelij te facit, & spargendæ in illos populos suæ distributorem opulentissimæ gratiæ, intus semper tuo cordi adsit, tantoque illud caritatis incendat igne ut totus illius ignibus & decinerascat orbis nouus, & huc eius etiam pertingat splendor, tuisque in literis progressus operæ discamus, expectatione dignos quam sustines: nos te, ut tui noster amor iubet, ponè animis consequemur; comitabimur votis, & precibus, nec te vsquam tam procul terræ aut maria à nobis diuident, quin nos apud Deum semper tibi próximos videas, teque illic vicissim præsentem sumus habituri.

Ad hæc, affectus tot ac tam varij subito Xaverij animum miscere, penè ut omnis haberet responsio, oculis tamen quam voce vberius, suam liberaliter operam, ac vitam ad salutem Indorum derulit; iturum vltro, & magna voluntate, in ærumnas, pericula, & perpeffiones, nec Apostolico muneri quocumque accerferet, sudores, & sanguinem negaturum, aut parçè impensurum. Mirari deinde maiorem in modum cardiagnostæ, & inspectori Deo cum nihil in se potuisset tantis dignum, & aptum gerendis occurrere; se tamen haud secus ab eo eligi, ac si rerum molem suis ipse viribus æquaret, & pondus Gigantis pumili humeris imponi. Verum hæc sui tam modesta, demissaque verecundia nequaquam obstitit, quo minus diu desideratæ, & efflagitatæ crucis Indicæ compos incipiens fieri, magnis incesseret lætitiis, & eo quidem liquidioribus, quo in ea sibi deferenda, explicari cernebat obscura ænigmata promissionum occultarum quibus ad cruces ærumnosas in Dei gloriam tollendas & curandam salutem barbarorum admonebatur in præcinctu stare.

6. Dormienti enim frequens incurerat imago Indi, nigrore Æthiopicis, quem sibi per somnum videbatur in ceruices sublatum, tractu itineris bene longo portare, sed tam graui pondere prementem, ut eius sub mole fatisceret, erumperetque anhelans in voces, & gemitus, quibus excitabatur Lainius, contubernalis illi assiduus dum his fatigaretur somniis; à quo vicissim excitatus, causamque rogatus querularum vocum, narrabat somnij speciem, addebatque se iam expergefatum perinde sudore diffluere, & lassitudine afflictum iacere, ut si vigilantis fuisset labor, non laboriosa imago obiecta dormienti. Alias (incertum an vigili) representauit illi Deus ærumnarum figuras mille, grandi fasce collectas, ut eas caro complexu stringeret: longinqua nimirum, per montes, & inuia, & sylvas, & gentes ignotas itinera; vastitatem enauigandam Oceani, faciendaque illic naufragia; barbarorum

insu.

6.
Præfagia In-
dici eius apo-
stolatus.

insultus, atque insidias; telorum saxorumque imbres; venena; commiffiones cum idololatriis, superstitionem suam disputatione tuentibus; & ab ipsis quoque Christianis vexationes sæuissimas; præter æstus, & frigora, infesti alienique cæli; famem, sitim, vigilias, nuditatem, & vitæ discrimen vbique perpetuum. Fuitque hæc densis confita crucibus sylua ingens, quam deinde perruptam subegit annos decem, quos in excolendis Indiis posuit: ad cuius aspectum, tantum abest vt exterreretur, generosa illa, quam nec maria extinguunt caritas; vt potius in vota precesque exiliret; grauiora deposcens; iter. atque Deo identidem, adde his domine, adde plura, quod cum audiuit aliquando clamantem Simon Rodericus dum vnâ Romæ nosocomio inseruirent; haud tamen vnquam, expiscari ex ipso valuit clamoris eius causam, donec Vlyssipone. Nauim ad Indos conscensurus vale vltimum diceret remanenti, tunc pignus mutui amoris, & precum tesseram quas tot in aduersis ab eo expectabat, hoc illi arcanum, & quoddam aliud (de quo nos postea) discretè professus est: hinc ille tam creber Xauerio sermo de conuersione ethnicorum, & miserabili Orientis orbis destitutione, vbi campus esset multis Apostolis fingendis idoneus, si quos salus animarum æterna, quam commoditatis priuata stimulus acrius incitaret. Quæ ille cum diceret, ardebat in ore, animi sancta fax, & discindi pectus videbatur. Sic enim retulit qui eum audierat Hieronymus Domenecus, itunc quidem amicissimus viro sed nondum è Societate. Nec solum hoc fuit lecti diuinitus, ad Orientem Christo subiugandum, Xauerij omen. Ex eo iam tempore significatum fuerat, cum ipse alia omnia volueret, ab his tam excelis cogitationibus aliena. Sororem Gandiæ habuit in Parthenone S. Clare antistitam, Regiæ quondam Hispaniæ honorariam, raræ tunc sanctimonix virginem, & futuri prædictionibus insignem. Hæc patrem audiens de reuocando domum Xauerio cogitare, quod magnis sumptibus, egisset Parisiis diutiùs, quàm res domestica pateretur; dedit ad eum ardentem literas, quibus futuri conscia, monebat, si quo diuinæ gloriæ, hominumque salutis desiderio rangeretur, etiam atque etiam caueret, ne prius fratrem amoueret ab studiis Parisiensibus quàm peregisset Theologiæ suæ cursum, etsi omnem vnus rem familiarem in iis esset exhausturus: hunc enim, aiebat, Deus sibi signauit Apostolum ad imbuendum cultu sui nominis Orbem nouum, & incrementis Ecclesiæ adiungendum. Quam eius epistolam ab se lectam testatur Ioannes Oforius, fuisseque tum nouo illius argumento, tum scribentis honori delatum, vt in familiæ abaco seruaretur. Demùm haud putem negligendum, velut casu magis, quàm Deo auspice (ex quo temporum ortus, & spatia decurrunt) comrade prouisum, vt eo anno in hanc lucem veniret Xauerius, quo Vascus Gama ex Europa soluit ad inuestigandos, explorandosque Indos, hoc est 1497. ita concurrente vnus discessu in nouum orbem, cum alterius in hunc nostrum ingressu, vt dum Vascus Gama adducendos ad Christum quaerebat populos, Deus à quo adducerentur, pararet Apostolum.

Rade

7
Eius ad pro-
fectionem In-
dicam appa-
ratus.

7. Rodericus cum Paulo Camerte, haud pridem sociis adiuncto Roma Martij 5. discesserat anno 1540. iamque nauis oneraria in Lusitaniam ex ciuitate veteri soluerat (quod quartana vexatus, terra comes esse legato non valeret) marique vsus est tam pronus, ut ad Tagi fauces intra octiduum anchoras miserit: inde peruectus Setuuallem, exscensione facta Palmam deducitur, legati mandato, cuius ditionis erat id oppidum, ut salubritate summa eius coeli, viribus refocillaretur. Sed breui ab Rege singulari beneuolentia vocatus, Vlyssiponem 17. Aprilis attigit. Quod hic à me notari nonnulla compulsi ratio, de qua modo non sit operæ pretium fusius agere, hoc enim in fronte bibliorum suo prope Chirographo consignauit, quem librum ab eo acceptum, cum secum in Indiam, post annos aliquot Antonius Quadrosius tulisset, non ita pridem P. Alexander Rhodius, nobis retulit in Europam. At vero Xauerius, Martij quoque sexto & decimo, Roma cum legato discessit, fuitque totius itineris tanti apparatus, diei vnus, in plagis attritæ tunicæ sarcindis, in caorum salutatione ac præcipue in quærenda Pauli III. Pontificia Benedictione qua illum Pontifex dum amplissima impertit, prius hortatus est verbis grauissimis, ut induceret animos tam sublimi dignos Prouincia, nec tenuitati suæ, tantum diffideret, quasi tantis ausibus impari quin multo maiori erigeretur eius fiducia cuius obsequio illam suscepisset; haudquaquam dubius quibus maiora humanis committit, eos vna idoneis ad ea viribus dotibusque ornare; nec illum nostris egere subsidiis, qui piscatores vocans, hoc ipso creat Apostolos; mundi magistratos ex rudibus efficit; ex pauperibus, Ecclesiæ principes, & sub Intulentiis eorum pedibus, sapientum, regumque capita, omnemque tumentis seculi superbiam incuruat. Meminisset vero, magna se rerum manere discrimina: nisi enim magnis, & decumanis periculis, præclaros exitus grandia non habere; nec Apostolorum meritum, ac nomen quartum, nisi vestigiis iisdem quæ suæ virtutis hæredibus premenda signassent, vitæ scilicet perpetuo morientis. Ad calcandas, S. Thomæ vias se mitti cogitaret, primi barbariæ Indicæ domitoris, eiusque tunc Christianitatis, ad eodè pridem afflictæ ac perditæ parentis. Tanti præcessoris conciperet spiritus, ac si foret cepto tam nobili fundendus sanguis: nullum mortis genus Apostolo dignius: Deo tandem animarum causa corporato, & Ecclesiæ votis vnâ earum salutem poscentibus nihil posse conuersionibus illarum pretiosius venire. Quam igitur grati vtriusque obsequij nomen? quanta meriti merces? quale præmium excellentissimi laboris? quem certè ab illo ipso expectabat, fortunarique illi à Deo tam enixè poscebat quantum & desiderijs, & spebus iam tum præcipiebat fore maxime fructuosum. Huic Pontificis velut Dei, eius ore loquentis, adhortationi sic respondit ut virum decuit quàm abiectissimè tum de se sentientem, tum subitarum in omnes casus intrepide qua pietate Christi Vicarium intimè affecit, crexitque in nouas expectationes quæ toto deinceps nouennio ex Xauerij laboribus etiam supra spem exire. Ergo illi ad iter, operæque susceptæ fausta omnia.

omnia precatus, ab se illum quàm humanissimè dimisit. Ille post mutuos sociorum amplexus, quibus haud minorem beatæ fortis inuidiam, quàm sui desiderium relinquebat; postque amantissimi parentis Ignatij postremam adprecationem, statim profectus est, sed tradito prius, in manus Lainij quod asseruatur apud nos hæctenus, suæ de futuro Generali Præposito sententiæ, & constitutionibus conceptæ in hanc formã autographo. [Quantum ad se spectabat, probari sibi Constitutiones & regulas quas cum Ignatio Socij stabilirent, pollicerique sanctè illarum obseruationem: Eligi ab se in Societatis Præpositum P. Ignatium, & si quid humanitùs vetuisset, Petrum Fabrum: Tria se Deo, Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ religiosa vota in Societate Iesu nuncupare, vim suam tunc omnem habitura, cum primum suprema auctoritas Religionis formant Societati induisset.] Quod sexto post mense confectum est.

8. Roma Vlissiponem terrestri itinere mense tertio attigit, virtutis quàmque transisset, clara vestigia imprimens, secum præter se nihil tulit; interpolata qua tegebatur tunica, & pressio sub axilla Breviatio diues, quam Apostolicæ paupertatis constantiam, etiam apud Indos perpetuam tenuit, nisi cum inter Ethnicos cogebatur sacram ad celebrandum supellectilem circumferre. Sibi quidem ad iter, uti & cæteri, ab Legati ministris, equum habuit singularem; sed eum fecit omnibus communem, nam si cui peior obrigerat, huic de suo meliori gratificabatur, gaudens tum alios commodè equitare, tum ipse pedes ire, & variandi itineris specie, bonam partem diei pedes incedere. Iam in hospitij vnus omnibus præsto esse, etiam famulis, quorum aut dormientium obibat vices; aut laborantium ministeria iuuabat. Equos stabulo, pabulo, in aditu curare; in discessu parare ac sternere; si cui comitum (quod magno in numero frequens) in diuersorio locus venisset incommodus, vrgere etiam atque etiam precibus, ut sibi daro succederet; ipse vel reiectio in lecto somnũ, vel nuda in humo capere. Erat verò is paucarum horarum, omniumque postremus decumbere solitus, primus omnium cui vigilare ac surgere, ad commodandam famulis operam; & precum statarum pretiosa pensa Deo exsoluenda. Quod enim Romã discedens statuerat, nullum sibi diem abiturum cuius non certas cogitandis æternis horas impenderet, hoc lege constanti, religiosè semper retinuit; tametsi dempto quod dabat famularibus operis, & breuissima quieti spatio; totus de cætero cum Deo esset à quo nec illum defatigatio, nec strepitus comitum, nec importunitas locorum auertebat, tanto in eum pondere ferebatur. Tunc autem potissimum, cum peruagaretur animo Indias, raptusque in illas ardore vehementi, quotidie millies earum salutem immolabat sese. Ab hac tamen dulci cogitationum imagine, ac sensu, distrahebant illum subinde comites, quibus nullam erat ad mulcenda diuturni itineris tædia leuamen, P. Francisci consuetudine, verbisque iucundius. Erat enim eius comitas mira, & amabilitas, semperque alacris, & vna, nec sibi vnquam dissimilis: affabilitas vero nullo discrimine adeò facilis, ut si omnium foret condicione

8.
Hæctis in Lusit.
humilitas, &
caritas.

seruus, natura germanus. Nihil fecius tam æquabiliter hæc moderabatur vt illa eius modestia, & perpes cum Deo familiaritas, tantum apud omnes conciliarent illi venerationis, quantum humanitas beneuolentiæ. Inuicibatur itaque non raro ab socijs de re quapiam grata sermo, ipseque in illum haud ægrè descendebat, vt ex obuiio illo atque fortuito, sensim dissimulato gradu ad grauiora conscenderet, ipsaque medullas animæ subitura, vt erat ab Ignatio edoctus; promouebatque tam longè a cepto colloquia, vt vespere demum dies solidi notarentur in diuinis traducti, sed audientium tam insigni ac præsentis bono, vt subsistere interdum furtim cogere in casa quapiam viæ iuncta, ad excipiendam confessionem alicuius, conscientia lanienam ferre vltèrius non valentis, eaque obita comites consequi.

9
Laureto, &
Bononia
transitus.

9. Laureto dum transit, quid illic octiduo egerit; quid Bononiæ paulò post, cum Cardinali Bonifacio Ferrerio Inurensi Episcopo, ex eo gratiùs quàm ex me lector intelliget. Eius itaque litteras bona fide Latine referam, quod sum etiam deinceps vbi res tulerit factururus, vt hinc & certius historia pondus, & legentibus pietas accedat. Ait igitur pridie Calendas Aprilis anno 1540. ad Ignatium Bononiã scribens. [Vnas à te accipi litteras ipso Paschæ die, cum fasciculo ad Legatum, quanta id animi voluptate, solus mihi conscius est Deus; nunc postquam, nisi per litteras, vt puto, non sumus hic inuicem denud visuri, sed illic facie ad faciem, cum multis mutuisque complexibus, superest hæc breui quod viuimus, per literas sapius nobiscum versemur. Ad quidem pro virili mea vt a te iustus sum præstabo, particulatim, & distinctè, vt fert epistolæ natura perscribens omnia. Cum Cardinali Inurensi, vti mandaueras, egi placidè valdeque per orium; accepit ille me perhumaniter, largèque detulit, quicquid foret in sua potestate: digredientem ab se bonus senex me suo complexu dignatus est, ego manum venerabundus osculo libaui, sed iam in medio congressu prouolutus in genua, illam Societatis nomine fueram osculatus: humanitatem Legati erga me nec possim assequi scribendo, nec scio quæ ferre valeam, nisi mihi certò prælagiat animus, luturum me illam inter Indos haud minori pretio quàm vità. Dominica in Palmis in augustissimo Sacello virginis Lauretanæ, Sacra confessionis, & Eucharistiæ obiit cum tota familia me sacris coram operante, quod octavo post die Christi resurgenti à nobis iteratum.] Porro quam memorat Cardinalis beneuolentiam non ab eo solum, sed ab vniuersa promeritus est Franciscus Bononiã, exinde illi iam tum maximè addicta cum sanctis laboribus ex ea quæ fuerat, totam mutarat in aliam. Igitur vbi re scium est illac eum transire, ad visendum illam complures adiere, vtque commodius ad animi sui consolationem eius industria vti possent, ex hospicio Legati, eum ad se transtulit Canoniceus Casalinus, vbi concurrentium pietati cum esset dies angustior, negare noctes non poterat, audiendis confitentibus, & impertiendis diuino epulo: proficiscentem ingenti numero, multis milliaribus deduxere, multis cum lacrimis, quod eius in perpetuum

perpetuum conspectu orbari se cernerent, ac si eius arbitrio stetit sociorum delectus quos secum in Indiam duceret, magnis hoc ab eo precibus nonnulli flagitabant. Longum sit referre cœtera quæ Vllissiponem vsque de illo habentur, & maiora in Indiis nos vocant; sed quædam negligi Scriptorum vetat iudicium qui posterorum memoriæ tradenda censerunt.

10. Erat Legato metator hospitij homo ferus, & belluina exandescencia furere assuetus, is quandoque ab Domino negligentia perstrictus acriter, vbi se illius oculis subduxit, tam scedè cepit apud comites in illum debæchari, vt exuisse hominem videretur. Audiebat vir sanctus insanè furentem, & silentio animum premebat, ne igni oleum adderet, arrectus interea in occasionem quæ prima occurrisset reuocandæ ad mentem bestia. Die igitur insequenti cum detumisset amentia impetus, obseruat tempus quo designaturus hospitia reliquorum aduentum præuertebat, tunc equo (quod nunquam antea) celeritatis validæ, ab vno comitū rogato, immixtis habenis ad illum præcipitat: patuitque euentu, præfago lumine cœlitus edoctum, necessitati extremæ succurrere. Assêctus enim est tempori, præcurrentem; cum lapsus nimirum per abrupta, tantum non obrutus sub equi pondere iaceret ac gemeret. Hic verò desiliens confestim Xauerius, magno demum conatu subtraxit equo semiuuium (qui casus allisit disruptus crepuerat); & suo ipsius in equo compositum, paucis, ad eò cordatè, sanctèque pupugit, vt ab comitibus offensionis veniam oraret quæ illorum aures scelerata lingua pridie violarat, aliusque ab eo qui fuerat deinceps viueret. Ad hæc Legati armigero non dispar auxilium, in pari animæ corporisque periculo attulit. Transmittendus erat fluuius vadi difficilis, atque ambigui; in hunc artus vel præsentia, vel temeritate iuuenili, equum subiectis calcaribus inicit armiger prætentaturus & præiturus vadum; paulum processerat cum inopino gurgite sorbetur, abripiturque citatissimo alueo cum equo, ad medium fere milliare. E ripa focij actum de illo rati; Deum magnis vocibus inclamare; flere Legatus cui erat carissimus; Xauerius secum, & cum Deo totus, eò ardentius instare precibus, quò præceptis magis, sæuumque periculum: & gratas habuit preces Deus. Quem enim luf deque rapidissimo fluento, circumuolui cum equo penitus oportebat, semper in equo constitit iuuenis, exerto ex aquis capite, quod nec equestris egit peritia, quæ in illa consternatione prorsus vanuerat; nec vt ea maximè adesset, videtur agere potuisse; in terram denique appellens prehenfis tenaciter virgultis euasit incolumis. Quo illum discrimine credibile est percussum ad sanationem potius animæ quam exirium corporis, vt qui paulò priusquam Româ profisceretur, obstinasset animum auersus acres & validos diuini spiritus impulsus quibus ad religiosum Ordinem vehementissimè agi se fenserat. Hanc eius liberationem Legatus, dum Xauerij precibus; Legati lacrimis Xauerius tribuit, & christiana inter illos certatur modestia, accurrunt serui, & comites, siccat, fouetur, restituitur, sed

IO.
Periclitante
corpore, &
anima iuuat.

ab Xaverio maximè quâ potissimum opus erat. Dum enim recentis horror periculi, salubri monito hunc prætat docilem, ex eo sciscitatur in tam præfenti vitæ periculo, quid tandem animo versasset? at is ingenue fallus est in procinctu illo distendi se æterno tribunalî, occurrisse mox animo viuam Ordinis illius imaginem in quem fuerat nuper à Deo vocatus, & hoc sibi admissum tam crudeli morsu conscientiam exprobrasse, vt eius reddenda ratione, quàm ipsa morte discrucietur violentius. Sub hæc de supino salutis neglectu, de atrocitate sempiterni supplicij sceleratis parati; eo animi sensu, ea verborum expressione loquebatur, vt modo ex inferis ignibus videretur, non ex fluuij aquis emersisse. Fuit & alius in via casus Xaverio, argumentum beneficæ caritatis. In transgressu Alpium Legati Scriba, tantillum semita exiens præceps in barathrum corruit, quod niues altissimæ plano æquatum cælauerant, & deuoluebatur in subiectum torrentem mergendus aut comminuendus, nisi Deo volente ruina tandem substitisset. Sed loco hæserat tam pauendi accessus vt auderet nemo tentare aleam hominis inde retrahendi; vnus Xaverij generosum pectus, seu verius dixerim, mascula caritas, per calcatum periculum euadens, eò se dimisit, satigitque, tam vario, & industrio nisu, vt eum imprimis, se verò deinde in tutum seduceret. Quare hic vti & alij quorum memini, duo, mirè aduersus Xaverium grati, vitæ suæ parentem illum perpetuo dixere; ipse grato illorum animo, vni eorum bono perpetuo vsus est nempe vt efficeret meliores.

11

Infelucitam
Arzeterit pa-
triam

11. Transmisso iam saltu Pyreneo cum eò ventum est, vnde castrum Xaverium propius aberat, expectabat Legatus eò excurrendi occasionem acciperet proclinem vtique, ac fere necessariam, vt postremo suorum reficeretur aspectu, & affatu; vel si minus suorum afficeretur necessitudine, matri saltem grandææ suprema verba, & fratribus diceret. Miratus verò, diuerticuli huius nullam ab eo fieri mentionem; non modo id illi suggestit, sed suasit etiam vehementer; tum quod ita prorsus fieri deceret; tum quod notam sibi duritiæ apud nobiles illos hæsuram cerneret, si post longinquitatem absentia illuc Xaverium deducens, vnde nunquam esset rediturus, ne obiter quidem illius copiam ijs fecisset. At qui sæculo valedicens nihil se illic præterea quod suum diceret, habere statuerat, induci non potuit, vt de via Apostolicæ missionis tantisper flecteret, aieus mutuos propinquorum complexus se illuc differre vbi non forent obiter dandi, & accipiendi, sed solidis gaudijs cumulati, cum hic & raptim iungerentur, & suo aliquo semper fastidio miscerentur. Iam quidem Mascaregnas, singulari, prudentia vir, & cæus Xaverij obseruator, intimè illum perspexerat, & tam altè de illo sentiebat, vt ante suum in Lusitaniam aduentum cursorem cum literis ad Regem præmitteret, quarum erat præcipuum argumentum Xaverij sanctitas, quem ipsius obsequijs in salute Indorum operam nauaturum, secum adducebat; de hominis innocentia, humilitate sancta, contemptu sui, rerumque caducarum scribebat

bebat ita magnificè vt eius expectatione, & desiderio Rex ipse aulam suam lætus recrearet.

12. Vlyssiponem Iunio exeunte peruenerat, statimque diuertit in Nosocomium omnium Sanctorum, vbi socij eius duo nauigio aduecti, hospitium sibi delegerant. Illic ergo Simonem Rodericum salutans, quo pacto temporis pertinacissimæ quartanæ accessionem opperiebatur, dulci caritatis miraculo persanauit, nam ab eo complexu in posterum nullum eius febris residuum sensit. Elapso triduo in aulam euocatur excipiturque ab Rege, & Regina Xauerius reuerenter vt sanctus; fatigatur ab ijs humanissimè rogitando, de recenti tunc Societatis instituto; de sæua præsertim tempestate, qua Romæ fuerat iactatus Ignatius, & iam vbique Prouinciæ perstrepebant; de prouidentia Numinis in eo conflictu admiranda, quæ Deo in gloriam atque in testimonium virtutis Ignatio vertisset, quod ab Hæreticis fuerat in eorum dedecus concinnatum, hinc ad visendos Principes filios ab iisdem perducti Ioannem & Mariam; dumque in anni proximi ver primum nauigatio Indica expectatur, adulescentes nobiles ad centum qui ad aulæ morem sangebantur, iussi suam in curam suscipere, christiana virtute, pietateque imbuendos. Post quæ comiter dimissi nosocomium repetunt, tam religioso ibidem hærendi proposito, vt neque in Aula, nec alibi vsquam, honorariam habitationem, à ministris regijs plurimum oblatam admiserint; ac ne sportulam quidem, regis mandato assignatam, statis enim horis quotidie ostiatim victum corrogabant; quanquam visum deinde horas illas maiori prouentui, iuuandis animis infumi oportere; crescente videlicet in dies eorum numero, qui opem ab ijs flagitabant; retinuère hinc tamen vt quot hebdomadis semel & iterum mendicantes prodirent, haud quidem leuandæ egestati, sed religiosæ demissioni exercendæ. Inter hæc Martinus Azpilqueta, cognomento Nauartus primus Conimbricæ Professor, diuinis literis, & peritia Canonum celebris, de Xauerio audit sororis filio, quod fama vulgauerat: dat extemplo ad Regem supplices rogans etiam atque etiam ad paucos dies illum sibi Conimbricæ permitti, saltem ultimo salutandum; ac si eo vsque sibi eius copia fieret, dum sui muneris expleisset tempus, spondebat se tanti beneficij gratiæ repositurum Vrbi scholas duas nullo stipendio, alteram Theologiæ Mysticæ; Canonum alteram, ac demum post annos aliquot, futurum illi apud Indos prædicandi Euangelij socium; at enim plures apud Regem Xauerij preces, quam Nauarri fuere: nec his detentus est, nec missus Conimbricam: nam de illa quam is memorabat societate itineris Indici, ac laborum, sic ipsemet scribit, *Ibi etiam ipse vitam finissem, nisi ille quando Olyssipone discessit, me iam senescentem, laboribus animo conceptis imparè iudicasset, scribens vt absentiam patienter ferrem in terris, præsentiam sperans in cælis.* Quam porrò lætos, & vberes quæstus, suo illo ardenti; & diuino animarum commercio legerent Xauerius, & Simon Rodericus, ex concionibus publicis, ministerio factorum, dissidentibus componendis, reuocandis ad mentem

12.
Vlyssipone
gesta ab Xa-
uerio

c. 24. n. 10.
manual.

per Exercitia, etiam viris Illustribus, præter quotidianam curam commissi sibi sancti officij carceris; & nobilitatis, potissimum aulicæ, christianam instaurationem eos, inquam, fructus Apostolorum appellatio plus satis indicat, qua illos Regis, & populi consensus, nomenclatione decorabat, ornanturque illâ nunc etiam eorum posterius de Societate, esto supra modulum nostrum magnifica, sed tamen hæreditariâ. Quare magnam habebant apud omnes venerationem; noui se illis addebant socij eiusdem vitæ capti præstantia, ferebanturque omnia cursu tam prospero, vt gratulantibus cæteris minus oculatis, doleret identidem, & queretur Xauerius, probe gnarus, eximia quæque ad Dei gloriam suscepta, ipsis præsertim initiis solita ferociter concuti. Dum his strenuè adlaborant, aderat tempus itineri dictum, vocabat opportunum mare & nauis instructa necessariò commeatu; Rex eorum virtute sic gaudebat, & mutata tam breui, aulæ, nobilium, & populi facie sic admirabatur, vt inducere animum non posset ad profectionem eorum probandam, censeretque nimium imprudenter exterarum regionum regni sui utilitatibus præferri; itaque re totâ in Consilium adductâ, multis vtriusque certatum est, vrgente pro India maximè Infante Principe Henrico, sed in Regis mentem flexit denique Senatus, decretumque vt retinerentur in Lusitania, cuius decreti significatio illos grauissime perculit, cum iam moras dilati eo vsque discessus quàm molestissimè tulissent, tunc verò eius spes præsciendi cernerent, cum essent in nauem conscensuri. Consulunt ergo per literas, & in opem Ignatium poscunt; ille quod foret Deo gratissimum, certius cogniturus, ad Summum Pontificem negotium detulit, cui placuit Regis arbitrio vt starent in omnibus, siue illos in Lusitania, seu vellet in India manere. At qui Xauerium Indorum saluti donauerat, Ignatium mouit ad Mascarenam vt scriberet, esse quidem illos qui missi fuerant, integrè in Regis potestate, si tamen ex se quid de illis sentiret interrogaretur, videri sibi nullo incommodo Xauerium Indis, Lusitanis posse Rodericum concedi; sic vtriusque factum iri satis: quod planè vt opinatus fuerat euenit, Deo, Regi consilium probante, quod ipse Ignatio afflarat, Diuini profectò beneficij fuit etiam erga Indos, vt Rodericus in Lusitania remaneret. Debet enim illi Societas magnam partem domorum illius Prouinciæ, Collegium præcipuè Conimbricense, famâ percelebre, ex quo postea delectu annuo deduci hodieque pergunt colonia alacres præstantium operatorum, copiosa messe, Christi horrea locupletantium.

13.
 Mysipone
 soluit in In-
 diam, diplo-
 mate quadru-
 plici Apostoli-
 cus Nuncius
 dicitur.

13. Ver primum aderat, & vela nauibus quamprimum facturis, accitur ab Rege Xauerius, moneturque de profectione, ac velut hominis sanctitatis non modo perspectæ, verum etiam singulariter prudenti, magno affectu, parique fiducia, Dei causa, Regni que commendatur: commissum vigilantia suæ sciret Lusitanorum arces inspicere, lustrare præfidia, distinctè ad Regem sigillatimque perscribere, quæcumque fouendæ neophytorum pietati, & religioni inter ethnicos proferendæ vidisset

disset con ducere, illius se ardentibus studiis, & inuictō labori, Christianam iuxta, & barbaram Indiam credere, ipsamque adeo Æthiopiam, in quam propediem ingressus sperabatur. Atque ut foret Dei negotia tractantis, auctoritas grauior; & potestas aduerfaturis nequaquam obnoxia, Breuia illi diplomata tradidit, quibus Pontificis Nuncius creabatur. Erant hæc numero quatuor Romæ data, ut in originalibus eorum protographis ipsemet perlegi, primum Iulij 27. Subscriptum; alterum Augusti 2. Tertium, & quartum Octobris quarto; sed anno eodem omnia 1540. Duobus constituitur Apostolicus Nuncius cum amplissima potestate, ad conseruandam in Oriente, propagandamque religionem sacrosanctam: tertium Dauidi Æthiopiæ Imperatori, illum magnopere commendat: quartum etiam Toparchis & Principibus, Continentis Insularumque dominis, à capite Bonæ spei, per vniuersas Africæ ad Ortum oras, mare Rubrum, sinumque Persicum, & utrosque cis, & ultra Gangem Indiæ populos, ubi tacenda non videntur, in rebus Xauerij scribendis, vulgaris Auctorum hallucinatio, qui eius Obedientiæ exquisitam ex eo præstantiam celebrant, quod obtemperarit Ignatio, iubenti ad Indos proficisci; necdum enim tunc Ignatio subdebatur, Societate nondum constituta; Ignatio nondum Generali; nondum Xauerio, iure vllius obedientiæ illi obnoxio, sed vna obseruantia & amoris libera voluntate. Hanc ergo Indicæ missionis tam laboriosam, quam claram Prouinciam ab ipsemet suscepit Pontifice, cui se in utilitates Ecclesiæ peculiari voto obstrinxerat, nec in ea quicquam Ignatius habuit præter sibi mandatam ab eodem summo Pontifice diligendorum sollicitudinem, qui essent ad eam idonei; quod tres Rotæ Rom. cognitores prudenter admodum aduerterunt, cum ad sacrum Senatuum coram Pontifice de Xauerij virtute ac miraculis relatarī ob quæ illi Sanctorum honores tribuendos censebant, inde exorsi sunt, quod prærogatiua excellenti ab Christi Vicario Apostolorum Indiæ accepisset. Suntque ferè hæc illorum verba, tantis auctoribus, & tanto argumento digna. [Prædicationē Euangelicā, rete illud eximie refert de quo in Euangelio habetur, quod ex Petri nauicula post Christi in ea concionem laxatum, captura piscium ambas nauiculas tam larga cumulauit ut penè mergerentur. Illa enim tum demum prædicatione multitudinem piscium rationalium immensam ex amara infidelium vndarum fallugine educit, cum ex Sede Romana B. Petri nauicula mittitur, & propagatur. Sic olim Angliam Christo subdidit Augustinus; Bonifacius maximam Germaniæ partem; Franconiam integram Chilianus; Eleutherius Albaniam; Liouoniam Mainardus; Noruegiam Nicolaus; aliique populos alios Apostolici viri Christo subiugarunt; verum ij omnes ab sublimitate Sedis Apostolicæ, in eas missi expeditiones; ab Gregorio Magno Augustinus, à Chonone Chilianus; à Greg. secundo Bonifacius; ab Aniceto Eleutherius; ab Alexandro tertio Mainardus; eodemque aliorum ministerio Nicolaus primus Morauiam; Stephanus septimus Bohemos; Daniam Agapitus secundus Christi Ecclesiæ adiunxere; & Orbem qua patet latissimè animo

animo lustremus, quocumque horum peruenit sonus hominum Apostolicorum, censeamusque si possumus populos quos Christi retibus concludere, omnes ab hac Petri nauicula profectos agnosceremus; ac laborum quidem ab iis susceptorum, tam felici prouentu, ut nunquam Roma Imperij sui faucibus tot gentes domuerit, quot Ecclesia Rom. Christi Prædicatione deuinxit. At enim eorum quos Petri sedes in eam piscationem destinauit, nemo tantis promouit spatiis, nemo eos attigit limites quos patrum nostrorum memoria Xauerius calcauit: qui à Paulo III. ad Insulas, & remotissimas Nationes ire iussus, expanso in vltimum Orientem reti, inuoluit piscium tam innumerabilem copiam ut crebore fociis cogere inuere quò ad opem ferendam accurrerent. Proinde Xauerium (Beatissime Pater) è sua illa piscatione Orientali faustissima, redcem excipe, tanta populorum, tribuum ac linguarum multitudine stipatum, ut iniri earum non possit numerus, agnosce; nauicula Petri, quanta sit virtus, & efficacia; quantum possint illius retia; quam fructuosa fuerit piscatorum suorum industria, &c.] Hæc illi à me ex Italico reddita, quòd ipsissima eorum latina verba, non potuerim reperire.

32.
Summa in itinere Indico paupertas Xauerij.

Nauigaturo igitur quamprimum Xauerio, Castaneria Comes Ataidius, classis procurator quà suoapte instinctu, quà Regis mandato, prolixè omnia detulit, rogauitque sibi scripto tradi quæcumque ad iter, vsui futura crederet; quod & alij factitabant qui Regis sumptibus erant in naues imponendi. Verùm Xauerio qui nihil cuperet, quærendum nihil fuit, orta que hinc miræ comitatis, inde humilitatis sanctæ pulchra contentio, virgente Ataidio ad vsum regie liberalitatis; obstante Xauerio, ne sibi thesaurus sacræ paupertatis immineretur, in quo vno haberet omnia, proindeque re nulla egeret. Ne quid tamen illa virtutis constantia superbum oleret, aut fastidiosum, flecti se denique passus est, ut pios aliquot ab Ataidio libros admitteret; sibi que, ac fociis duobus Paulo Camerti, & Francisco Mansilla gauisapina singula, crassiori opere ac vili coacta quibus post promontorium bonæ spei, aduersus immania frigora se munirent: tam pauca Comes pro nullis habuit; institit igitur humanissimis precibus, ne abnueret saltem familiarem seruulum; id enimvero, si minus ad vsum, necessarium certè ad dignitatem esse: fore id denique Apostolico Nuntio maximè indignum, si cum nautica, & vectorum fœce, pannos eluere spectaretur, & communem ad focum, cibos sibi cum iis coquere: crediderat. Comes vbi precibus non dabatur locus; datum iri decoro, & rationibus, ex eo in speciem, & ab dignitate Officij petitis; re autem ipsa ex Philosophia inani, etiam in diuinis Magisterium affectante, in quibus ut ait Apostolus, tam stulta est, quam stulta illi, tametsi falso, Christi sapientia videtur. Itaque responsione hac Comiti satisfecit; non sibi modò, sed quibuslibet etiam qui erant in nauicula ministeria præstiturum; non posse illa nisi ex pretij ignorance, haberi vilia, nec dedecorare Nuntij dignitatem. Quod enim adderet, plus nimio abieci sublimitatem eius gradus, istiusmodi cautiones de inanitate produ-
ctas

Etas fumo eò rem Christianam redegisse vbi tunc miserè iacebat. Hinc vero postea classis Procurator abstinentiam hanc Xauerij prædicans plus sibi iactabat fuisse negotij ad perpellendum Xauerium, ne paucos libellos, & rusticas penulas ingeitas reiiceret, quàm ad explendam aliorum, nunquam satis expletam cupidinem. Hoc ergo tantulo, ad tantum iter instructus Xauerius, S. Iacobi Prætoriam conscendit, in qua illum secum Alfonso Martinus de Sosa, Indiarum Pro rege Gubernator habere voluit, tandem anno 1541. Aprilis 7. passis è Tago velis in altum mare autis adflantibus classis mouit.

15. Gauli regij maiores quos Lusitania ad Indos, vasto committit Oceano, tam capaci sunt mole, vt portent panè integros populos, præter pondus immensum mercium. Natarchos enim, & turbam nauticam; milites arcium præsidiatios; ministros regios, iisdem præfectos arcibus; & suis plarumq; cum familiis mercatores; mancipia, & seruos omnis generis, ad octingentos, & mille, pluresque interdum capiunt; & sua omnibus præbent concluiua, pro cuiusque gradu laxa vel angusta: merces verò iis imponendas, dum iacent in littore nemo credat posse naui omnes vna contineri; cum tamen illius partem vix infimam quandoque impleant, præter comparatum mille hominibus alendis, mensium octo comheatum. His ædificandis, armandis, instaurandis non potest alia quàm regum magnificentia par esse. Sentinam inter, & testum spatia, quinque vt minimum exstant tabularis, (maxime in Gaulis veteribus, quibus multum nostri de magnitudine concedunt) illic annona cibaria, mercimonia, arma, tormenta aenea, nonnunquam octoginta, ordinatim digesta, suum singula locum habent; præter suas ad puppim, & proram speculis velut arcis illius mobilis turres duas, & propugnacula. Qui vero essent in vsu bellicos constructi, eorum latera muro cingebantur lapideo, inter crassiores tabulas medio, nec leuioribus munimentis sat tuti credebantur aduersus tormentorum globos, & tempestatum, marisque impetus, quod vbi concitatum furit, tam horrendo verbere illos quatit, vt frangi necesse sit, si debiliori armatura muniantur. Ex malis quatuor à fundo surgentibus decumanum trabes compingunt magnæ, gomphis vnam in arborem consertæ ferreis & fastigiat speculatoia corbita viginti saltem pugnatorum capax: licet verò hic tanto & corpore nitatur, & pondere, & firmis circum sublicis fulciatur, vinciatque catenis immanibus, subinde ventorum rabie pulsatus, frustatim dissilit, vt si foret arundo fragilis: antennæ demum, rudentes, vt la. duodecim, fori, anchoræ, transtra, & reliqua, huic moli respondent; navigationis tempus, ventorum ludibrium metitur; nunc tamen auctâ maiorem in modum peritiâ nauticæ, nisi qui casus aut naues deflexerit, aut tardarit, post sextum mensem Goæ anchoras mittunt. Quo temporis spatio Africæ totius circuitu sulcanda sunt milliaria ad quindecim millia.

16. Nam Vlyssipone, Maderam proras, ad quartam Africi ex magnetico gnomone obuertunt, inde ad vitandam Canariarum malaciam per exteriora Fauonij ad Palmam insulam tenditur, Promontorium viride, & mon-

15
Moles nauium
ex Europa in
Indiam.

16
Vlyssipone
Goam it. r.

C tem.

tem Leana: Longo deinceps tractu Guinea legitur, & post Æquatoris transmissam lineam aspirante Phœnicia, qui vnus est Cardinalium ven- torum, ad Austrum itur, permittunturque flatibus in Brasiliam naues, duntaxat in eius conspectum ne veniant, ne si propius accedant, infestis- sima illius maris planeque insuperabili rapiditate in Lusitaniam repellan- tur, vt exploratissimo exitio se subducant, casta eum in annum Indica nauigatione: quare Brasiliam adnauigant, dum ad Trinitatis, & Tristani de Cugna prouectæ sint, ex quibus Insulis in formidolosum vt naua vo- citant Marisleonem, hoc est Bonæ Spei, cum sese iniecerint, flexis prorsus Cafrariam radunt, plagamque Africæ quæ à promontorio Cæciam versus porrigitur. Quod si eatenus tam secundis auris promouerint, vt ad S. Iacobi, quod mense Iulio celebratur vltra promontorium euaserint, pos- sunt opportune in Mozambico, aquari ac refici, vnde inito cursu per inte- riora S. Laurentij Insulæ Goam tandem appellant. Nam si fuerit annus in serum prouectior, ne torrentibus fluentis, ac pœnè perpetuis abri- piantur in syrtes & scopulos certis naufragiis infames, coguntur in altam vela dare, & secundum exteriora Insulæ Cocinum petere, quo portu ex- cipi ij solent qui ad Mozambicum non applicuerint. Sed mora quam dixi plus mense solido luitur, qui nauigationi addendus est.

17

*Ærumnæ, In-
dice nauiga-
tionis.*

17. Cui si nihil inesset præterea, nisi longum ab terra exilium & vnus aquarum & cœli infinitus vndique prospectus, iidem hominum vultus, plerumque flagitiosorum, atque agrestium; somni, graueolentiæ, sor- diumque incommoda, scilicet malum dici forsitan posset. Verum enim verò iis tam multiplices accedant ærumnæ, vt vna illas vel auaritia insatia- bilis, vel Apostolica caritas eluctetur perpeffionum grauitate, ac peri- culorum, certatim animum ex æquo lacerante. Assiduæ in primis conuulsi ex nauca stomachi, & fere omnibus communes molestiæ, maris tractum ingressos statim exagitant, quem ex vndarum subsultatione Equatum ap- pellitant, vbi æstu furenti tam dirè iactantur miseri vectores, vt etiam sanguinem euomant, ad hæc summi caloris & frigoris vices, huius qui- dem ad Promontorium Bonæ Spei, & viride; illius ad Guineæ oras, vbi per diuturnam, & laboriosam malaciam, ecelum, & aquam spirare ignem putes, ne leuissimo quidem auræ vllius suspirio, hinc verò cordis tam iniquis angor, tantus afflictarum defectus viriū & horror cibi cuiuslibet, vt mors videatur omnib. imminere. Adde sub Æquinoctij circulo trāsue- riam Africam scindente, bisque transmittendo, corrumpi solitam anno- nam escariam, è regione Insulæ S. Thomæ; illic nauticus panis putrescit, & verminat; fetet aqua, eiusque paucillum id, quod arcendæ morti ne- cesse est glutire, in obscuro, & pressis naribus ducitur. Habent & pluriæ veneni nescio quid, earum madore intumescunt carnes, & in vlcus rumpuntur. Sed deterrimum omnium lucis quædam Loanda nomine, ab insu- la Loanda (Congi regno contermina, eiusque ærario, ob conchilia quæ inde collecta, monetæ locum & pretium apud incolas tenent) turgente Loandâ nauigantibus gingiuæ tam enormi tumore vt dentes sepeliunt, liuescunt

liuefcunt maculis erura, & inflata demum in faniem fuppurant vilcofam, aut fi peftilens humor in vitalia irreperit, inter valida, deliria & fpafmos agrotum perimit. Hinc illud iam olim folemne nauigaturis in Indiam vt faccum, aut fepulcrale linteum fecum ferant, quo fi cafus tulerit decen- ter poft obitum inuoluantur, marique inhumati humentur. Demum vt omittam rapidos fluentorum torrentium occurfus, qui tranfuerfa nauig- ia, in vada & fcopulos impingunt, vt cœtorum immenfa corpora, quæ aut ludant, aut certent, poftunt nullo negotio fuæ molis incuffu ea sub- uertere; abunde fit folas cogitare quæ nauigationem exercent tempefta- tes, illas præcipuè sub promontorio Bonæ Spei, obiectis atroces moribus quas ferè prælagiunt pifcium monfta ex profundo immenfo in fummis aquis lafciuientium, & fubfultantium, ea multitudine vt quocumque ver- fum longiffimè pertingit acies, confertum iis mare appareat, pauendo vectoribus anxii, & trifti fpectaculo; tempeftatum verò cuiufmodi caufa torrens illic sæuo Africo mare, & Oceani gemini ex lateribus Africæ ad illud promontorium confluctus, & depræliantium ventorum; ex quo fe fluctus infani attollunt, & ad difcrimen formidabilius refracti, fiue vt nau- tæ vocant, decuffati. Quare illo quod in superando promontorio infumitur quatriduo, faburræ adduntur aenea tormenta, occluduntur fenestræ, ac ne vadis operientibus demergatur nauis, fpiracula omnia obturantur, om- nes tecto claufi pro communi falute, alij arte, precibus alij adla- borant.

18. Non erit opinor digreffu importunum, fi partem epiftolæ hîc po- nam quam dedit ex India ad S. Patriarcham Ignatium Gonzaluus Sylue- ria vir Sanctus, & eo quod demum adeptus eft martyrio dignus. Illic ergo Prouincialem agens verbis grauiffimis Sanctum rogat, ne quos Indis ex- colendis mittat nifi homines virtutis, fpontaneo fui martyrio diu mul- tum probatæ, interiori potiffimum fuorum affectuum coercitione, fami- liares Deo, fenfu conscientia tenero, contemptores fui, & in quauis pericula & aduerfa ingentibus animis expeditos; præ omnibus vero ita caftos, vt fi dici poteft, corpus circumgeftent emortuum, aut fenfus ad eius blanditias penitus extinctos, fore alioqui feraciorem damnis Indiam quam lucris, ob eius ecclî mollitiem, crebritatemque occafionum pella- cium, fi ad primas cuiufque literas, ex Europa in Afiam, petentibus tran- fitus concedatur, & habeatur citius verborum ratio quæ dicat fapius inconfultus feruor, quàm folidus; virtus autè illorū & pietas leuius pon- derentur. Indiam Sanctos nequaquam facere, verum fi Sanctos exceperit, campum iis pandere in quo Apoftoli euadant. Fortè verò magnope- rē decipi, qui fe vt littus illic contigerint, eum putant fe gradum fan- ctimonie tacturos, quem in Europa lentè & oſcitanter quaſierant; ra- dices enim propenſionum noxiarum, & malè domiti affectus, ſolum naftas natiuo benignius, & quàm alibi vſquam fortaffe pinguius, reui- uifcere, & vberius crefcere.] Poſt quæ, ſane vera, ſapienterque ſcripta, de itinere ſubiungit [Indicat V. Paternitas cunctis per Societatem Domi-

18.

Quanto nunc Indicum iter quam olim fa- cilis.

bus, & Collegiis quotidianas ad Deum preces, & sacrificia pro his Indorum Prouinciis, & nostris illas colentibus, vt pro Germania statuit; quotannis verò à Martio vsque ad Octobrem, pro nauigantibus ex Europa in Indiam, nisi enim experto, nemini fiat credibile discrimen quàm multiplex, quàm perpetuum sænumque subeant à mari, à ventis, ab eluionibus imbrium; ab incendiis; scopulis; allisionibus; fame; siti; grassatione pestilentium morborum; & destitutione ab omni hominum, Deiq; solatio; vt annuis illis calamitatibus dici nihil possit miserabilius, vestra quoque Paternitati suggerendum puto, quãtã utilitati futurum sit, si Confessarios nauium singularum & nostros, & externos dignetur summus Pontifex potestate plenioris veniã impertiendã vectoribus, maximè moribundis & caput Bonæ Spei flexuris, quod sit multorum dierum spatio inter tam feros ventorum turbines, & tam horrenda naufragia, vt ferè illic forbeantur, quicumque in itinere Indico pereunt; & sunt homines suã adeo salutis supinè incurij, vt nisi præfocatur iam iam mari, ad confessionem suorum scelerum induci vix possint: & hæc quidem Gonzalius.] Certo tamen hæc nauigatio ab experientissimis naucleris vsu annuo trita, nunc multo quàm olim euasit planior, nouæque obseruationes ad peritiam veterem continuò adiunctæ fecerunt illam minus ancipitem. Primum enim allisu confractæ, siue ad littora, siue ad latentes scopulos, & vadosa naues, posteros docuerunt funestis locis procul absistere, atque in eam rem Oceani descriptionibus, consignata semper ob oculos ea loca habere, sic dum interiora Oceani ad Occasum sectantur, arenarias moles promontorij Candidi, Rubri, & Montis lænæ facile declinant: inde australi quadrante inito, in Octauum altitudinis gradum ad austrum descenditur contra Brasiliam, ex opposito quidem Capitis cui ab S. Augustino nomen, sed interfluo leucarum plus centum spatio, ex quo per alios deinceps maximi circuli decem gradus descensu facto, propitij Cauri naues excipiunt, ac (nisi tunc mare procellis ferueat) impelluntque vltra promontorium Bonæ Spei vno circiter gradu; hoc enim oculis etsi tanta non prodit longinquitas, sed pixis nautica exponit gradu illic sesqui altero in Cæciam vergens, & monstrant marinæ quædam aues, quæ ternæ quaternæve frequentes cernuntur, candore & magnitudine cygnorum. His quoque haud paulò grauiora post promontorij flexum pericula, nauitarum tamen peritia eluduntur. Succedit enim calamitosissima illa Natalis ora quæ ab cornu Primarum ad Torrentium cornu porrigitur, vbi mare violento impetu in Africum rapitur: succedunt scopuli, Iudæorum dicti. Hos verò inter, & famosa Camurij breuia, quæ a faucibus Cuamæ fluij vltra sex gradus se proferunt, securus est transitus, recessu leucarum quinquaginta in mare interius ab Aquatione seu Aquada in Mozambicum. Ex in Cæcia asslante in prospectum insulæ Comoroni venit gradu decimo, sesqui ad Austrum sita, ex qua ad aliam si forte compareat indagandam cursus promouetur, nempe Almirantis, seu Thalassiarchi, maris quidem adscriptam tabulis, sed planè fabulosam, proinde hæctenus reper-

tam nemini. Iam verò transuecti circulum Æquatorem, ad vsque gradum borealem sextum & decimum per leucas centum, eadem sub altitudine nauigant, quòd venti & mare iuncto impulsu in Sinum Cambaiæ ferantur ex quo tutæ præstantur naues ne auris à portu Goano repellantur subter gradum quintum & decimum posito: is vero à milliaribus quadringentis prænoscitur, draconum indicio, & maritimorum serpentiū, marisque ipsius perinde albicantis, vt cum vadosis allisum spumat; licet passus illic centum & viginti profundum obrineat. Magnæ demum gnomonis obseruationes graduum numero per loca digestæ singula, vbi declinat ad Caurum, aut Hellespontium) abundè indicant quæ & quantum conficiatur itineris in longitudinem graduum, præterquam ad Picum Azorum, ad Caput acuum, & Meacum, quibus locis Magnæ, reâ Polum vtrumque obuertitur. Nam quod spectat altitudinem graduum tam multis potest instrumentis ex Sole, Fixarumque Stellarum supra meridianum transgressu deprehendi, vix vt vllum supersit, erandi periculum, hinc ergo potissimum ex Europa in Asiam iter quam centum viginti retro annis securius, & expeditius euasit, cum illuc Deus Xauerium mitteret, etsi nunquam desunt tempestates, nec per immensos æstus malaciæ, & morbi, & ab experientissimis etiam naucleris errores, quibus inter cuncta prudentiæ artisque præsidia, semper tamen periculose nauigatur.

19. Eò dicta hæc velim haud tam vt cursus nauigationis in Indiam hodiernus, intelligatur longe facilius veteri, quàm vt illustri argumento constet, quantus arderet Xauerius sancto igne diuinæ caritatis, quantumque assurgeret, in difficultates, & arumnas quibus sæuiores per illa maria & diuturniores multis retro annis non fuerant, cum is interea velut suis aut obcalluisset malis, aut vnum earum putaret solatium mederi alienis, totum se in cuiusque leuamen partiretur, medicus, curator, parens, consolator, seruus, & omnia. Vehabantur eadem naui ad mille capita; sæuiri & anno lues multorum exitio intactis paucissimis; iacebant sparsi per nauim miseri; & officiebat singulis omnium numerus, ne tantillum id opis acciperent, quod eo loci conferre iis sani potuissent; omnium erat Xauerius, in omnes ex æquo, caritatis suæ officia, viles, & nobiles diuidens: cursare, visere, solari, parare quod ederent, medicamenta porrigere, cibum in os debilioribus indere, pannos abluere, ac præter abiecta quælibet, etiam trullas familiares ex purgare, verum præ omnibus confessione sacra morti proximos expiare, hortari salubri admonitione, sanctisque precibus supremum illorum agonem Deo commendare. Haud erat tamen earum virium quibus non potius fomenta essent necessaria quàm tantum operis, menses enim duos, fastidio stomachi, & molestissimo vomitu laborauit; dies quadraginta inter eos quos dixi Guineæ æstus intolerabiles languit: mensam Gubernatoris Sofæ sibi perbenignè oblatam respuit, nec iustinuit inter miserorum tot calamitates, id sibi leuaminis indulgere, ac licet admiserit quotidianam

19
Mira Xauerij
caritas in nau-
ui.

ex ea sportulam, ab se tamen intactam penitus, in egentiores agrotos semper distribuit, sibi verò ad victum à mercatoribus panem solitus corrogare, aquara ad potum eodem quo ceteri modulo accepit, parte quini- mo itineris altera, designatum sibi ab Gubernatore cubiculum commo- dum idcirco admisit, vt statim mutaret cum agrotantibus grauius affe- ctis; quos illuc velut in nosodochium tenue coactos dum curat, cubicu- lum sibi (vt semper aliàs) in patenti nauis platea delegit, in fune anchora- rio lectum, & cervical. Nec illi minor valentium quam agrorum cura; istorum corpora, illorum animos instaurabat, vtebaturque ad hoc mirificè suo illo prudenti, & sancto omnium temporu, hominumque ingenio, quod attemperabat cuiusque indoli, & conditioni, affabilitate singulari; & apud nobiles, plebeios, milites, negotiatores, viros iuxta & pueros, eorum ex moribus colloquiis, & rationibus captabat aditum insinuandæ in animos pietatis, & inculcandæ salutis ad quam conditi à Deo essent, ea dexteritate ac suauitate, vt non minus iucundè, quam vtiliter audiretur. Solent fere vectores, ludo temporis partem maximam fallere, quo si mi- nus lucrum, saltem remedium fastidiosi otij aucupantur; at quocumque id animo vsurpetur, rarò hanc triplicem euadit iacturam, temporis, num- morum, & conscientia. Huic igitur occupationes Christianas opposuit in- geniosa Xauerij caritas, sed sua illa comitate ita sapide conditas vt ludo ipso fierent gratiores; festis diebus sub maiori maio, in nauis platea con- cionem habebat; post hanc dabat audiendis confessionibus operam, de meridie rudes & pueros imbuebat rudimentis fidei christianæ; litem nul- lam mouebat discordia, quam ille non statim componeret; nulla emer- gebat offensus, quam non amoueret; nulla prauis vsus corruptela, quam non efficaci manu reuelleret. Denique tam clarum sui experimentum de- dit, vt inde illi sancti Patris hæserit nobile cognomentum quo illum dum vixit in Indiis, etiam Ethnici honestarunt.

20
Mozambici
ficus, & natu-
ra.

20. Inter has agendi, patiendique curas, probante se Xauerij robore, in Mozambicum classis applicuit, post enauigata milliarium duodecim millia, inciditque hic prior appullus in exitum Augusti, quinto mense postquam ex Lusitania soluerant. Iacet Mozambici regnum ad ortum Africae, hunc nigro colore gens habitat, planè barbara, & agrestis, mi- nus tamen quàm Cafres quos habet confines, Æthiopum enim & Ara- bum consuetudine, atque commercio, sin minus exculta, similior saltem hominibus quàm bestiis facta est: portu caret, & sinu hæc plaga quo na- ues regantur; sed commodum præbet exigua Insula, communi, & ipsa Mozambici appellatione, vno ab continente milliari, quarto decimo & dimidio gradu latitudinis Australis, fracto enim mari, & exclusis ventis, tutum præstat inter se, & continentem portum, tanta altitudine aqua- rum, vt Gaulos quantumuis ingentes excipiat. Hanc Saracenis eripuerant Lusitani, & arce munierant, ad rescindendas aliquandiu, absque metu classes, & aquationem: sed anni tempestas iusto prouectior, Solum com- pulit ad hiemem illic transigendam, quod esset in Indiam nimis iam tunc anceps

anceps & iniuium mare; multosque veheret ægrotantes, qui nisi diuturna, & commoda mora non videbantur posse ex morbo refici; quanquam est necandis valentibus aprior Insula quam ægrotis sanandis, & ex incolarum, maximè aduenarum breui æuo, Lusitanorum sepulchrum dicitur, cuius causa est corruptus cœli tractus, quem ex paludosis restagnante mari conceptis, & putridis, maligni vapores inficiunt. Duo tamen sunt in ea Oppida, indigenarum, & Europæorum, quibus lucrum quàm vitæ carius, ad hanc infestæ auræ labem accessit eo anno lues, aded funesta vt ea semestri spatio interierint octoginta, & quod è tanto numero, non plures confecti sint, attributum sit Xauerij caritati. Iactis illic anchoris prima Sosa cura, ægrotos in nosocomium comportandi; Xauerio iis ministrandi, hoc nempe adamauit sanctus leuamentum ærumnos à exhaustis longaque nauigatione, nihil fessò corpori, caritati omnia indulgere, & nactus est eius haud paulò solita ampliorem, ac panè vltra vires materiam, nec enim vnus vt antea nauis, sed classis totius curandos sibi suscepit infirmos; & perinde vt suo peculiari officio haberet concreditos, ita vnique commodauit sese, quod non sineret tanta multitudo necessitati cuiusque singulari, subsidia propria officiaque alligare, poscebat quisque sibi Xauerium, alius animæ, corpori alius, erant qui solum ex-peterent eiusdem conspectu, & consolatione recreari; legebatur enim animi species cœlestibus gaudiis delibati, eius in vultu velut in speculo, & peculiare id illi fuit vt suum magis de cœlo beati, quàm in terra mortalis, mentis beneficæ serenum, & alacre intuentibus adspiraret: vocatus ab omnibus, præsto omnibus aderat, continuabat diuturno labori noctes vigilando apud moribundos; apud periclitantes, ad lectuli pedes vtcumque dormitans, vnde ad minimum illorum gemitum extemplo consurgeret, & solatij aliquid afferret, sed in his corpore laboribus victo, & longe ingentes animos subsequente, febri cœpit maligna corripì; quam tamen aliorum malis tolerabilius perferens, vt depascente vitalia æsta ardebat totus, ægrè genibus præ debilitate tremulis incedens, pergebat ægrotis sua ministeria circumferre, suæ modo hac in re sanitati, & vitæ satis cauisse arbitratus, si eam caritatis obsequio immolasset: occurrens cursanti per lectos Medicus in ipso accessus vehementi feruore, post tentatam arteriam edixit, periculosius toto nosocomio habere neminem, proin tanti viri miseratione, & obseruantia permotus, rogauit, si minus, vt morbi poscebat grauitas; abiecto labore, tantisper saltem dum remitteret mali vis, interquiesceret, at ipse id sibi negauit licere, quod ne vel temerè, facere videretur, vel esse parendo cunctantior, causam intulit, quod è remigibus, vitæ palam profligatissimæ iuuenis, colluctaretur in extremis & ex febri acutissima delirans periclitaretur de vita simul temporaria, & æterna; sibi noctem illam eius descrimini adhuc vigilandam, post quieti se suæ consulturum: & prorsus euentu patuit monstratum cœlitus viro sancto, perditæ iuuenis instantem obitum, & pœnitentiam: humo enim sublatu à famulis, & eo iubente, in eius lectulo collocatus, mox ad lectuli contactum, repentina iudicij sanitas misero rediit, sui que pro-

bè compos, Confessionis sacrae piaculo & mysteriis vitimis ad mortem Christianam comparatus est à sancto Patre, qui prius ab eius latere non discessit quam suorum dolore scelerum, & Dei fiducia plenus, animam efflasset, idque ipsa illa quam praedixerat nocte Dei seruus, qui iam magno illo perfunctus munere, & aeterno vnus animae lucro diues, tum demum ex Medici praecipio decubuit. Multorum certabat ambitus vt virum sanctum domi suae haberent, deferebantque complures precibus omnem aegroti subsidij opem, tum quod ipse, vt verè aiebant, lecto egeret, ciboque meliori; tum quod puriori, quam esset nosocomij aura, quae tot iacentium flatu, situ, graueolentia putris & morbida spirabatur. Verum vtrumque placitum Deo foret, mori aut viuere, nisi summè pauper, & cum pauperibus abnuat, & pauperum domo moueri recusauit: Creuit interim morbi malignitas, & de statu mentis triduo hominem deturbauit, quanquam in ceteris phreneticus, diuinis in rebus, nunquam à recto, veroque aberrauit, siue ipse per se de iis ageret, seu suggererentur ab alijs. Mente quoad hoc vnum vim mali edomante, septima tandem venae sectione remisit febris, sensimque paulò post desit. Et si vero nondum planè recreatus, cogitur tamen nauim conscendere, coeptoque in Indiam pergere. Sosa enim dux classis, & ipse valetudine affecta, in omnem aut morbi, aut mortis euentum, habere voluit, cui se tutè fidentisque committeret, relictis potissimum eius socijs duobus, quos in Mozambico circa aegrotantes, cura derinebat, cui eius vice successerant. Ita illic traducta hieme vela fecit Martio ineunte, haud tamen in S. Iacobi quae illos ex Lusitania vexerat; sed in nauis oneraria, Couiani nomine quòd esset pondere leuior, & venti multo plus legeret, in quo illud obseruatu dignum, quòd reulere postea vectores, de S. Iacobi nauis ab Xaverio iam mente praecipitum, cum ea portaretur, fuitque vaticiniorum primordium quibus semper in posterum claruit; audicis enim illam mirificè laudari, velut omnium quae Indiam peterent instructissimam, & validissimam; è contrario illi minabatur, dictitans haud procul ab exitio abesse, quòd magna eorum quos exceperat clade nimis verum fuisse patuit, cum in Salietana insula, ad Austium qua Bazainum inter, & Bandomam, sinum maris subit fluius Manapasser, miserabilem in modum confraeta est. Ea nunc in Mozambico relicta; in oras Africae, vti occurrerant, Aequatorem versus in oneraria prouecti; applicuere denique Melindam.

22. Est haec Saracenorum vrbs sanè pulcherrima, ad Oceani prospectum, in plano & aperto sita, palmetis aliisque plantis frugifero, satis, hortorumque delitijs vberi: muros habet quales in Europa; domos quidem vt Mauri, sed visu pulchras, vsuque commodas, ciues Mahometem sectantur, valido & bene habito corpore, animosi, & sicubi in iis regionibus, bello acres: nigro sunt colore, nudique incedunt, nisi quòd lino, vel gossipino tegunt ab umbilico ad medium femur, immodicis aestibus id quoque vestium aegre ferentibus, cum ab aequinoctij linea, gra-

atibus.

22

Melinde quid
Xaverius.

du ferè altero tantum distent. Ceterum constans inter illos, Lusitanosque pax, vsusque commercij, & beneuolentiæ mutuus. In portus igitur conspectum vix classis venerat, & ad eam visendam, Ducemque salutandam, ingenti comitatu Rex statim adfuit, sed cum breues moras illic esset factura, nec ignoraret Xauerius quàm essent Mauri suis in erroribus pertinaces, tentauit nihilominus si quid posset in eorum salutem effici, & acuebat viri sancti ardorem, quod exscendentis animum miseratione simul, & lætitia inflexit, vt enim frequentes illic agebant Lusitani, suum habebant extra urbem quo humarentur sepulchretum; videns ergo vir Dei compositos tumulos fixis desuper cuique crucibus, & eminentiorem ceteris ex sculpto lapide, media in area extrantem, egregij operis & auro fulgentem; prouolutus in genua illam adorauit, incredibili voluptate, Christo gratulabundus, quodammodo, in hostili solo triumphanti, eiusque iam tum possessionem ineunti: quanquam indoluit vehementer iis crucibus honestari potius mortuos, quàm viuentes iuuari. Quare Deum rogauit, vt quas Christiani Maurorum in agro statuerant, Maurorum peccatoribus altè infereret. Post quæ aggressus de fide Christiana cum Mauris tractare, incidit vt quidam inter primarios, percontaretur ex eo, Christianorum vrbes an à pietate perinde defluerent, vt ab suo Mahomete Melinda: in qua ex fanis olim septemdecim, tria omninò superessent, & clausis cæteris, illa quoque à paucis adirentur. Mali fontem aiebat, grande aliquod nefas ab suis peccatum, quod cuiusmodi esset, non satis poterat cogitans diuinare. Nihil non egit Xauerius vt mentem hominis ab exitio ad salutem, ad Christum à Mahumeto traduceret; quæ cum omnia in auras spargerentur, & in auita superstitione defixus barbarus; neglectis propriis quæ illi Xauerius obiebat, in inuestigandis suorum peccatis fatigaret sese; missum denique illum fecit, suam interim illi ob oculos cecitatem ponens qui non aduerteret, Deum sibi fidelibus maximè fidelem, testari non obscurè, Sectam illam sibi esse inuisam, impiam, atque sacrilegam, quam nec vellet augeri neque conseruari. Nihilo stolidior alius, inter primos quos vocant Calciges Alcoranni doctòr, qui eandem conquestus solitudinem fanorum, & cultus veteris neglectum; sibi apud se statutum narrabat, nisi Mahumetes per se ipsemet intra biennium suos reuiferet; sibi, inquam, ratum, de rebus animæ alia consilia inire, & religioni meliori suam operam locare: quam esse Xauerius diuinæ beneficentiæ gratiam obseruarat erga infideles, & vita profligatos, et si ad eam minimè aduertant, vt semper animo suo nutent, nec sint vnquam eius forte contenti.

23. Salutato Rege Melindano; post aliquam apud ipsum quietem repetita est nauigatio, promotaque per oras Africæ ad gradus sedecim, vsque Socotoram. Est verò Socotora promontorio Goardaso obiacens quo se maximè ad ortum Æthiopia protendit, inde ad felicem Arabiam reflectens, rubri maris toties decantati coarctat ostia. Leucas insula viginti longa est, nouem lata, septentrionum decimo tertio gradui subditur, in-

D. fanis

23

Socotora In-
sula.

fanis caloribus, sterilitate & macie damnata, nisi quod quæ mediam pe-
quadant, montium dorfa pascua sunt; plana dactylos palmarum suggerunt
ex quibus panis conficitur: domos alias non habet præter structa negle-
ctim tuguria, soli magis atcendo quàm habitationi idonea, & passim
rara, ferè siquidem illic cauernæ montium pro palatiis sunt. Hanc duæ
aliæ propius, exiguæ insulæ, à Borrea spectant, vique ad eò inter se si-
miles vt propterea sorores nominentur: incoluntur hæ à semihominibus,
ita sunt omnino sine lege ac iure barbari. Mauri quidem confines Soco-
toræ, fuisse hanc aiunt Amazonum patriam, eiusque rei vestigium pu-
tant ditionem quandam, etiamnum illic feminarum imperio subiectam:
vicumque res habeat, infelicitas Insulæ tanta est vt eam mortaliū ne-
mo dignaturus accessu fuerit, nisi eius misera natura aloë ipsi tribuisset,
quo nullum est in Oriente præstantius, & Socotorinum ex ea nominatur.
De illa tamen sua Socotora, barbari, qui nihil extra illam videre, sen-
tiant ita magnificè, vt mundi oculum arbitrentur. Quo porò viuunt
religionis cultu; obscurum efficit varietas rituum quos sibi adsciuerunt.
à Mauris habent Mahometem; Circumcisionem & sacrificia ab Iudæis; à
Christianis nomen, & pauca quædam; à Nestorio hæresim; ex Abissinis
schisma. Nominalia ex quibusdam apostolis viri ducunt; feminae vt plu-
rimum ex Maria: crucem adorant, thure vaporant, & butyro inungunt,
gestantque de collo ad pectus pendulam. Duplex quotannis ieiunium
pro quadragintadiali nostro colunt, sed duorum ferè mensium alterum;
solisque radicibus, dactylis, & oleribus traducunt. Templis non carent,
sed quæ magis stabula referant quàm Tempia. Quater tamen quotidie ad
illa conueniunt, manè vesperi, meridie, de media nocte. Nullus apud
eos sacrorum vsus, nisi tantum Baptismi, sed qua forma incertum. Sunt
in mysteriis fidei plane rudes, nec habent codices quibus explicentur,
nec qui legere norit: etiam Calciges qui pro sacerdotibus se gerunt,
perse seiplos inaugurant, commendatis solum memoriæ nonnullis preci-
bus lingua sibi peregrina, & ignota conceptis, nec quicquam præterea
muneris obeant: nisi quod illas in templis suis cantant, thus cremant,
& vocem sæpissimè iterant, quæ nescio quid de Alleluia nostro sonat.
Summam apud illos venerationem S. Thomas Apostolus obinet, patrem
fidei suæ illum vocant, se verò illorum quos ipse instituit hæredes legiti-
mos, inoleuitque apud illos à veteri æuo S. Thomam Indias petentem ad
eam plagam tempestate allisum, contractæ nauis reliquias ædificasse in
templi formam, quod deinde paratu extractum meliori, nunc etiam visi-
tur, & hoc de Christiano, residuum Socotora tenuit cum appulit ad eam
Xaverius. Causa religionis deprauandæ vicini Arabes, Fartasses præci-
puè, qui tyrannicè occupatam, vi primùm armorum, post etiam mutuis
connubiõrum fæderibus, superstitioni Mauricæ paulatim obstrinxere.
Nec Trifanus de Cagna, ab Emanuele Rege missus tanto malo mederi-
valuit, etsi aliquando in solitudinem ab eo redactasit, eique arx Lusita-
norum ad fidelitatis præsidium imposita; insularij enim prætulere Arabes
Lusitanis,

Lustrans, & scindique tandem arcem oportuit & seruituti Mahu-
 metanorum insulam permitti. Iam Xauerius in magnam spem venerat
 reuocandi populum errantem ad antiquam diuini cultus puritatem, cuius
 catenas nonnulla seruabat vestigia: & quia suum caritati nusquam deest
 proprium idioma quo percipiatur ab omnibus, cum esset eorum vernacula
 ignarus, quæ ab Arabica, & Æthiopica longè differt; concionari
 nitibus apud eos cœpit, quibus tam commodè intelligendum se illis præ-
 buit, vt fructum ederet mutus sermo, spe omni maiorem. Inculcauit iis
 tantopere quanta esset baptismi necessitas, vt suos ad eum certatim de-
 ferrent filios, sacro fonte lustrandos, quod etiam non paucis annuit.
 Hebræorum ritus, & Turcicos non modò inutiles ad salutem, sed pror-
 sus lethales demonstrauit, magnam partem illorum aboleuit, induxitque
 pro iis Christianos. Quæ dum strenuè ab eo geruntur, iubet Dux vela in
 Indiam pandi, quo iussu excitus, conturbatusque populus accurrere, pro-
 sternique ad pedes viri sancti, & quibus poterat motis agrestis urbanitas,
 rogare ne se desereret; offerre herbas & dactilos; spondere si secum ma-
 neret, breui Insulam omnem ad Christum redituram. Non tulit mite
 Xauerij pectus sensum beneuoli & pij doloris, lachrimas dedit, ad clas-
 sis prætorum festinus adijt, illorum vota precesque suis iunxit, supplèx-
 que orauit ne se illinc saltem priùs abstraheret, quàm relictae in Mozam-
 bico naues intermissum in Indiam cursum repeterent. Sed negauit Prætor
 assentiri precanti posse, tum ne illum Arabum seruituti obiceret, frequentes
 ex Insula prædas agentium; tum quod esset ab Rege, suæ pro India com-
 missus fidei, vbi eius incensis studiis, & labori campus esset futurus, &
 multo vastior, & longè certior; nam Socotoranos pridem esse comper-
 tos, ad desertionem Christi tam faciles quàm fuissent ad professionem,
 nec plura reuulsis anchoris Goam versus tetendit. Ictus graui dolore
 auehebatur Xauerius, defixis, quoad tueri dabatur, in miseris oculis,
 quos compellebatur salutis expertes relinquere, quam iis, enixè præfer-
 tim supplicantibus, breui opera conferre se posse, cogitabat: quod vnum
 tunc licuit desiderium ardens secum tulit, eò, si quæ daretur, reuertendi,
 vel transmittendi ex sociis aliquos qui sibi essent ex Europa venturi,
 quod & postea tenuit sapius, destinato illuc Alphonso Cypriano, & aliis,
 mandauitque Simoni Roderico in Lusitaniam per literas, vt extimularet
 Regis conscientiam, ad auertendam ab lamentabili populo æternam per-
 niciem, quod promptum esset solo iussu, nullo sumptu præstare. Mer-
 catorias nempe ex India in Lusitaniam, iubere ad purgandum eius Insu-
 lae latus diuertere, vbi secus mare prædonum Arabum sedes erat, & rece-
 ptaculum latrociniorum debili munitum præsidio, vt qui ab incolis nihil
 possent metuere, quibus cum arma omnia abstulissent, nihil opis resi-
 daum fecerant ad depellendam tyrannidem, & defendendas bonorum
 sitorum, filiarum, ac fidei rapinas. Triennium fluxerat ab translato è viuis
 Xauerio, cum illac transiit Gonçalus Rodericus, obiterque (nam in
 Æthiopiam nauigabat) eorum animos nouo erga Christum, & Ecclesiam

affectu incendit, nihilque officij prætermisit quod conferri valeret à muto concionatore, solis ferè pro ignota lingua nutibus prædicante. Anno dein sexagesimo altero Anconius Quadrosius nostrorum in India Provinciam regens Ioannem Lopezium, & Gasparem Cœlium, strenuum vtrumque operarium, eò misit; quorum prior, ipso pœnè in aditu, cum febris, ex Sole externis intolerabili, contracta interisset, substitutus est alius, etiam Proregis mandato, vt si solum illud Maurorum infestatione, Christianæ culturæ ineptum censeretur, inde quatuor aut quinque, egregiæ indolis, & boni ingenij iuuenes Goam deferrentur, quò sincera illic doctrina imbuti, edoctique Lusitanicum sermonem, Patrum interpretes fierent, & vindicata Lusitanorum armis ab oppressione Arabum insula, in eam redirent cum Patribus, spe tunc certa prouentus non dubij.

24
Situs Indiæ
cis Gangem.

24. Nunc paucis diebus ex ea Goam peruenit Xaverius, quem dum secundi portant venti, ponam hic breuiter, marinæ oræ confinia quæ Gangem inter, & Indum clauditur, suntque omninò necessaria cognitu ad narrandorum perspicuitatem. Ergo pars Indiæ cis Gangem, quam Indostanum appellant indigenæ, ex continenti Meridiem versus in linguam protenditur, quæ ab Indi, & Gangis ostiis ex quibus initium ducit, non-genta milliaria obtinet; hanc mare Bengalæ, ab ortu; ab occasu Arabicum alluit; ad Aultrum à septentrione catena montium diuidit, quæ Caucaaso apta in Comorinum promontorium descendit, ac definit. Suos habent in iis montibus fontes, ij fluij qui magno numero cum subiecta vtrisque secuerint, suo quisque sorbentur mari. Fueruntque præcis temporibus, hi fines prouinciis totidem natura iudice diuidendis, quot planis interfusi; & sunt nunc etiam quot plana tot regna. Sed ambitione inualescens regnandi latiùs cupido, & armis audacia, ad expungendos sensim debiliores proruperunt, donec superueniens Lusitanus, alios iugo domitos pressit; alios in deditioem accepit; haud tamen vlteriùs, quam ad pauca intra continentem milliaria; firmandis videlicet frequentandisque præsidio portuum, & securitate commerciis. Nam interiora, sui vt olim, Reges idololatræ obtinent. Iam Indi à faucibus abest propius Cambaia gradu vigesimo altero supra se polum spectans, cuius vrbis nomen toti regno recentiores attribuunt; verùm indigenæ Guzaratten id vocant, longèque tandem Bati amne, ab Regno Decanis discluditur; Decan inde ad vsque Aligam excurrit, cuius ad aultrum pars vltima Prouinciã efficit (ad quam Goa pertinet) Canaram. Sequuntur deinceps Malabares qui à Cananore & Aquilonij gradus dimidio supra vndecimũ, longa planitie, in promontorio Comoriniensium desinunt. Ita nostri aui Scriptores, & locorum periti. Vtcumque vero sit, non sunt regnum vnum, sed multa Malabares, longo tractu secundum mare iacencia, Cananor, Calecutium, Tanor, aliãque deinceps minoris nominis, exinde Cranganor, Cocinum, Coulan, ac demum Tranancor, quod Comorinense in acumen exit, vltra septimum Arctici poli gradum. Atque hinc littus in oram oppositam flectere incipit, vbi iactu sagittæ vix altero, post illum

illum angulum quem plagæ utriusque in Comorinum concursus efficit, spectatur miraculum hinc asperrimæ hiemis, illinc eodem tempore, intolerabilis æstatis, & quod sit consequens procellosi maris, & placidi, rigidi & sereni cœli, ob Solis nimiram in oras contrarias aspectus contrarios, & affectiones; præterquam quod excelsitas montium, quibus ab Caucafortota ex Borea in Austrum tanquam muris, ut dixi, regio scinditur, ventos frangit alternis, parte vna tranquilla, dum perflatur alia, & glaciæ stringitur. Iam prima post flexum Comorini, ora occurrit Piscaria, cui nomen, & famam, vnionum fecit piscatio, de qua erit dicendi locus cum in eam affectabimur euntem Xauerium. Hæc leucas sexaginta, in vada Ramancoris famosa excurrit, quæ ab indigenis Cilai vocitantur. Inde Choromandelis, & Guadauarini oræ, quæ regni Narsingæ, siue ut alij nominant, Bisnagæ partem efficiunt. Consequens huic Orissæ regnum ad Gangis producitur ostia, sed cum sint hæ plagæ ferè nauigantibus inaccessæ, resciri de iis pauca potuerunt. Hæc de parte Indiæ media, ad Gangem ab occasu sita, ad propositum plus satis.

25. Reuisamus nunc Goæ Xauerium, & Solam. Continenti Canaræ variis sinibus se infundens mare, minores aliquot, inde insulas abscindit harum vna Tizzuarim nomine, quod apud nos esset tringita villa, haud enim plures initio habebat insula, nec vltra septimum milliare longa, lata verò nec vltra tertium, cliuis mollibus torosa, & planis herbida, fontibusque irrigua: ab Austro Sallera peninsula; multæ quoque angusti ambitus, ad latus alterum insula; ad Aquilonem Goa, Indiarum regina, Orientis emporium maximè celebre; Archiepiscopi, & Proregis sedes; Maurorum opus ab Regno Onoris exulum, annis antequam illuc naues Europa mitteret, quadraginta. Hanc ab iis anno 1570. Alphonfus Albuchercus cognomento Magnus, bello captam Lusitanæ Regi subiugauit, & diuina tandem bonitate Apostoli Thomæ vetus admirandumque oraculum optatos cepit exitus sortiri, fore scilicet ut fides quam latè per Indiam sparèrat, renasceretur aliquando ac refloresceret, multòque vastius, etiam in Sinas funderetur, qui toti olim Orientis illius imperitabant Oceano; quod varicinium S. Apostolus ad posterorum memoriam, reliquerat viuo in saxo columnæ insculptum, quæ propè Meliaporem visebatur, Choromandelis regni Metropolitim. In ea vernaculo Prouinciæ caractere legebatur. Cum mare (tunc inde miliaribus distantum quadraginta) columnam lamber & appulsiuos Indiam exteros albi coloris, ad instaurandam religionis sanctitatem qua illic populos primum imbuerat. Cui apud incredulos, rei tantæ expectationi, cum fidem detraheret maris longinquitas, ita se tamen iis ad amissim probauit, ut columnæ basim allueret mare, cum Gama primum Indias attingit. Aiuntque ex veteri auditu Indi Cananores, Calecutiani, Cocinenses, & alij rasisse olim Arabicum mare radices illorum montium quos dorsum modo vsque Comorinum excurrere diximus, cum tota nunc ab iis, Malabarum distent planitie, cedente scilicet hinc mari, quod illinc ex opposito inuadit

25

Goa Insula, & vrbs, qualis cum in eam Xauerius venit.

Beatus Indiarum
infelix, cum
in eam perue-
nit Xaverius.

26. Cœpta ergo ex eo ab Europæis, Beati Apostoli prophetia præstati, excitari fides Christiana, pœnè apud Indos emortua, sed vix millelima ex parte, squalentibus cæteris in deserta sua, & sterili vastitate. Inde vique adedè intepescere virtus, & pietas, vt nihil aequè obesset Christianitati propagandæ, vti profligata Christianorum vita. Quidam illuc per capitalia, longaque discrimina nauigare, ad hoc solum vt benè nuntiati redirent in patriam; huius lucri fame ac rabie, vexare indigenas, nec secus exfugere, ac si ad prædas, non ad commercia venissent; hinc religionis apud illos implacabile odium quæ homines aleret tam crudeliter auaros; ad hæc Asiaticis frangi delitiis, & maxime Indicis, tam scædum in morem Christianorum mentes, vt vitam tantum non viuerent Ethnicorum. Quare his in casum prædicari Crux, castimonia, æquitas, desiderium æternorum, dum has paucorum admonitiones tam multorum exempla eliderent, & factis communibus suaderent licere, quod factu nefas à paucis dicebatur: ac ne hic nimium apertè dissimulare omnia videamur quæ tum orbe toto vulgarè Historicis; tum ipse qui fuerat spectator ad Ioannem Tertium Lusitanæ Regem piissimum anno 1542. scripsit, de statu misero Indiarum Christianitatis. Primum illic non pauci habere domi vxorum loco concubinas quàm multas pro facultatibus poterant; & pro Christiana honestate, quam debuissent Mauris inferere, poligamia Maurorum infami, Christianum decus incestare; seruas magno numero vel raptas, vel emptas, diurni operis peno obruere; quod ea reddere non possent, miserarum supplitio exigere; compellere miseræ ad locanda turpitudini publicæ corpora, vt representarent heris crudelibus iniuncti operis residuum pretium, quod diei totius ærumnosolabore, non valuissent exsoluere. Nundinari iudicia, & tribunalia; pœnas & licentiam scelerum, venalia habere. Hinc cædes riuialium in lupanaribus, negotiatorum in commerciis, competitorum in Officiis, hinc euertendorum, & opprimendorum debiliū liuor industrius, vexationes, rapinæ, & quicquid malorum, ex avaritia, effræni ambitu, & libidine sequi necesse est, vbi legibus nullis inhibentur, tantumque audent quantum nihil metuent. Restabat vnum in ea colluue scelerum, pietatis cuiusdam vestigium, quantum & impiū; quod anni totius decursu ad sacra Mysteria non adibant, non tam quod iis indignos se crederent, quàm quod digni fieri recusarent: Fuit hæc Indiarum Ecclesiæ ad Ioannem tertium transmissa imago, paucis quam illuc Xaverius appelleret mensibus, & visus est auctor aduentum eius prælagire, cum Relationem illam suam precibus ad Deum, & Regem infimis absoluit, rogans, illuc virum aliquem sanctum mitti, qui religiosa imprimis vitæ suæ censura, dein verbi Dei ardente præconio, illam corrigeret Europæorum illic agentium, ad omne facinus solutam audaciam, quod quarto post mense vidit idem scriptor a Xaverio præstari magna morum priuatim ac publicè commutatione. Ethnicos verò quod attinet, longum sit, ac scædum scribere quot sceleris superstitionum, quanta flagitiorum, immanium ambage tenerentur, vixque huma-
nius

nus quam quadrupedes uiuerent. Erant inter illos ij minus scelerati, qui tamen & lege, & Deo carerent, at saltem à dæmone propudiosissima specie adorando abstinebant sese; nec illi aut sui aut alienis carnibus litabant, aut insana venarum sectione, & diuisione proprii corporis coram eius idolo membratim edita. Nouos alij quotidie colebant Deos: porcus primum aut canis, aut uiuens quodlibet manè prodeuntibus occurrisset, Deus illis fiebat: Iam in tanta cæli mollitie, corporum nuditate, & petulantia sensuum, nec frontem nec modum tenebat impudicitia: multis vxores & maritis communes, & vxoribus mariti; præter illum, quo dici detestabilius nihil potest solemnem litum, sponsas priusquam domum ducerentur, initiandi sacerdotum stupro, & extant hodieque tenpla, sacratum vice tabularum, expressis ad viuum circum formis vestitis Reginarum, quæ illuc venerant vt se Bracmanum cuiusdam manciparent, factique memoria, picturæ probro, posteritati scilicet, & templis sacrabatur. Iam uetus illud Pythagoræ de metempsychosi somnium, Bracmanum doctrinis traditum, apud vnâ Sectarum sic inualuerat, vt nihilo peccare leuius censerent qui pulicem, quam qui hominem occidisset; quamuis è contrario interfici hominem, præsertim à nobili plebeium, perinde habebatur, vt alibi necari pulicem. Nec religioni ducebatur, nummo uilius capitatum, filios in mancipia vendere, scelestaque hac mente peculiarem operam procreandis iis dare, vt quæstum ex iis aliquem uelut gregum mercimoniis facerent. Veneficiis præterea mutuis, inuisos de medio tollere, penè illis pro ludo erat; vorare hostium carnes crudas; vxores ad rogam maritorum, vrendas adigere; cum defunctis heris, uiuentes seruos sepulcris condere; familiaritates inire cum Dæmone; incantamenta quasi artes tractare; voluntario se præcipitio ex alta rupe, idolo cuiusdam, aut amicæ infami deuouere, tritum, & vsu communi vulgatum. Sed hac tanta, & tam multiplici feritate, ac sacrilegio, Christi fidem ab Indis arcebat longius, Saracenorum imperium opibus, & numero potens quibus oras illas latè occupabant, portibus, arcibus, aduectisque ex Arabia machinis egregiè munitas; & iuuabat quod in continente, multi Reges, patriis ritibus idolorum, Alcorum illorum adiunxerant. Ad hæc ab iisdem Saracenis, in freto Arabico Lusitani, bello Ormuzium tulerant; Dium, & Bazainum in regno Cambaiæ; in Malabarico Calecutium; Meliaporem in Choromandello; in aurea veteri Chersoneso Malacam; amisso his damnis maris imperio, negoriorum lucris, comæatu Mecam, patriam Mahometis, & Methymnam Talnabi, eiusdem sepulcrum; furebant scilicet, & harum dolore cladum capitalibus ipsorum in religionem Christianam odiis accedente, incredibile est quantis modis, illius progressibus obstarent, vt qui sibi detrahi cerneant, quicquid Christianis adderetur. Huic colluioni sæx infima deerat, nisi vnâ Iudæos habuisset, ac fortè phures, quam alibi vsquam, vt Rex etiam Cocini, Hebræorum Rex cognominaretur, quod in eius regno, Ethnicos Iudæi numero vincerent. In hanc syluam frementium belluarum

vt de Apostolo Romam ineunte loquitur S. Leo. Maij 6. anno 1541. Xauerius primum ingreditur, tantumque valuit, eius quo agebatur inuicta vis spiritus, vt cum factu grande summéque arduum videretur vel eius solam Metropolim Goam Christianæ reddere pietati, alios tamen tot populos falforum cultores Deorum ad Christum perduceret, ac si Christianitatem nactus illic foret non modo sinceram, & integram, sed laborum suorum, à quibus tantopere abhorrebat adiurricem. Nec id sola egere miracula, quibus illi Deus velut Apostolo eam barbarorum conciliauerat venerationem, vt naturæ Deum nominarent; sed labor humano maior, suo tantum vnus desiderio minor; sed inexpletæ caritatis; sed ipsis miraculis exempla vitæ mirabiliora, difficultates ei ardor ineluctabiles complanarunt, earumque fecere victorem, assertoremque animarum innumerabilium ex probrosa, & sæua tyrannide scelerum, auitarumque superstitionum in suauissimam Christi libertatem.

26
Goa à Xauerio gesta.

26. Goa igitur ingressus, diuertit in nosocomium, nec solum nomine paupertatis, verum etiam seruitutis, vt qui sua ægrotis obsequia subleuandis eorum animis, & corporibus dicaret. Exin operi manum priusquam adijceret in ministerio animarum, Episcopum adit, aduolutusque ad illius pedes, Pontificium illi diploma exhibet, exponit Pontificis, Regisque consilium in sui ad eas Prouincias destinatione, professus velle se ex illius nutu omninò pendere; nec Apostolici Nuntij potestate nisi pro eius arbitrio, & sententia vsurum, quem morem vir sanctus apud omnes Ecclesiæ Præsules, perpetuum tenuit, tum quod eò priuatae humilitatis suæ amore ferebatur, tum quòd mirum quantum promouendis diuini honoris rationibus intelligeret conferre illam non modo Antistitum sed inferiorum quoque obseruantiam sacerdotum, nedum vt iis obesset, easve retardaret. Nam vt crebrò suos monebat Ignatius dimissioni modestæ, ac placidæ non ægrè conceditur, quod potestati, & auctoritati plerumque denegatur; pronam enim ad fauendum sibi modestia efficit præiudicium beneuolentiam; auctoritas, maxime si suas tantisper excedat lineas, potestatis diuersæ & æmula iura inter se committit, quo nihil est vel ad animarum salutem nocentius, vel ad offensionem populorum perniciosius. Sedebat tunc Goa Episcopus Ioannes Albucherchus è Sancti Francisci Ordine, cui pro sua insigni virtute facillimè cum Xauerio in Dei gloriam conuenit, atque in nexum amicitia constantis, quam par alterius in alteram affectus, & veneratio semper auxit. Is humo Xauerium attollens, inspecto Pontificis restitutoque diplomate, fore sibi gratissimum edixit, tota vteretur fungereturque potestate, quam illi tribuerat Pontifex, sua quin etiam, quicquid in manu ac potestate esset, prolixè derulit. Ergo his perfunctus officiis, suum Xauerius mox opus aggreditur, cuius in excolendo seipso, & proximo, quotidianus hic ordo fuit. Tres, aut, si quando vrgeret necessitas, quatuor, nocturnæ quieti horas dabat; sed eas, ægrorum quibus ministrabat curatione sa-

pius

pius abruptas, quod enim Mozambici hoc & Goæ solenne seruauit; periculosissime omnium decumbenti iacere à pedibus, vt eius qualibet voce aut gemitu excitus, ad opem statim exurgeret: noctis residuum vendicabat sibi precatio, quod diurnæ occupationes vix illi ad eam quicquam relinquerent temporis; summo mane ex suo, in nosocomium transibat leproforum, quod erat in suburbio situm, adibat seorsum singulos, consolabatur dulci allocutione, iuuabat subsidio ab Lusitanis corrogato, quos expertus est semper ad quæcumque optasset liberalissimos. Sub hæc eorum confessiones audiebat, reficiebátque communi ad omnes adhortatione, postquam, si foret dies festus, sacris operatus cœlestem iis cibum porrigebat, inde se in urbem referens ad Lusitanos concionabatur: argumenta verò concionum cuiusmodi essent, quàm opportuna solutis moribus profligatissimi populi adstringendis; vi quanta intimi ardoris vibrarentur, conuersiones animorum ex iis consecutæ, re quauis certius & luculentius prodidere. Cum enim antea prodigio simile haberetur præterquam in Pascha, sacram mensam adire; tunc cœpit portento videri similior, qui ad illam etiam sæpius quàm mensibus singulis non adiret: suis itaque Romam ad nostros literis aiebat se si denum hominum obire vires potuisset, ac locis decem eodem tempore, consistentibus adesse, tantæ illorum frequentiæ minimè suffecturum. Cumque hos motus in iis cicerent, Euangelij effata quæ ex æternorum expressa meditatione, & clara in luce dicendo posita, eorum animis vehementius imprimebat, inde fructus ferebant quos solet vera, & seria vitæ mutatio edere; eiectiones pellicum ab consuetudine, atque ab ædibus; pactorum per fraudem contractorum rescissiones, restitutiones iniquè partorum; vindicata pristina libertati, quæ iniuste possidebantur mancipia, sedatas dissidentium simultates; redditam famam quibus perperam erepta fuerat, & his similia quibus breui Goa speciem induit, aded hesterne ab similem vt ad eam stupere etiam ethnici; atque hic horas ante meridiem occupabat labor. Post verò fidei symbolum feriatibus diebus populo explanabat, eo omnis generis concursu, qui contineri templis quantumuis capacibus non posset, in quo Lusitanicè cum diceret, studiosè tamen rusticanum, & crassum sectabatur linguæ idioma, vt ab auditore perciperetur facilius, qui ferè ex India ortus, Lusitanicum purum non assequeretur. Profestis diebus visibat carcerem, docebat vinctos examinandæ conscientiæ ac purgandæ modum, excipiebat confitentes, idque si tunc primum ad se accederent de vitæ totius anteaactæ culpis. Progressus inde vrbis obibat vicos & aris pulsu quod manu gerebat, excitato ad fora & compita populo, magna voce parentes, & heros rogabat, animum religione absoluerent qua tenebantur erga liberos & seruos, eosque mitterent ad condiscenda Christianæ fidei rudimenta; quod impetrabat tam liberaliter, vt ipsimet & patres, & domini, & totæ familiæ ad eum confluere: accurrebant ad illum & pueri semper ad trecentos, quibus ipse stipatus procedebat in templum, vbi summa credendi capita exponens, interpungebat probè viuendi monitis, & pia morum institutione, quo eius in-

E uento,

uento, nullum æquè publico profuit; nam si diuinorum, & Christiani officij planè expers fluxerit prima ætas, vti Goæ factum eatenus fuerat, sperari, nisi miraculo non potest, fore vt recti, & Dei amantem animum induant, quibus penè cum lacte infusa prauitas, cum ipsa semper ætate creuerit; his autem pueris Christiana doctrina, & sanctimonia imbuendis tantum viri Dei valuit solers ardor, vt non aliundè maiori rubore suffunderetur parentum vita licentior, quàm virtute simplici filiorum: à quibus candore puerili, sed virili studio dum carpi se ferrent, emollicbantur, ducique se ab iis ad Xauerium iuebant à quo ipsi audirent quæ ipsos pudebat interrogare à filiis. Hinc natum quod lege perpetua tunc primum sanxit præsul Albucherchus, Goæ in posterum singulis in templis, vt erudirentur pueri in rebus diuinis, quod magno nunc etiam familiarum bono obseruatur. Ad hanc viri sancti solertiam accedebat modus priuata consuetudinis cum facinorosis, qui nihil saperet austerum, & asperum, à quo velut à rhamno sibi metuerent; sed è contrario mite ac placidum, eoque suauius, quo essent peius animo comparati; matris planè in morem quam tenerius afficit amor iacentis ex morbo filij, quàm benè valentis; nam quorum improbitas vulgo nota, eos & adspiciebat hilarius, & benevolentia singularis vrbانيتibus mulcebat, conuiuiam ad prandium se illis offerens, vltro rogans videre illorum & filios, & domos, atque aded pellices, quas aut iis cognatas, aut honesti obsequij ancillas fingebat se credere, seque ab hominibus scelestis & perditis diligi magni faciebat, haberique ab iis minimè alienus; vt si quem ipsorum clementissimus Deus penitentia factorum pungeret, is in promptu haberet, cui libenter confideret haud minori spe consolationis quàm certi remedij; vtque ipse, amicitia iure parra fiducia, vltro se sensim in arcanam eorum conscientiam penetraret, & morbis illius faceret medicinam. Et hic eminebat ars mirabilis charitatis, in complanandis corrigendæ vitæ difficultatibus; in excipiendis, laudandisque illorum conatibus, tametsi exilibus, sed quales poterat eorum debilitas spondere, in iungenda cum iis opera ne soli labore confessionis apparandæ, ac luendæ post illam, admissorum poenæ grauius premerentur, quibus agendi præsidij vt mirè suauibus; sic efficacibus, quos Goæ totaque Indiâ quæstus animarum collegerit, opportuniùs libro quarto scribam.

27
Primus in Piscariam insulam Fidei ingressus.

27. Sex menses non totos in emendanda Goa feliciter sumpserat, cum Deo visum illius virtuti patientiorem campum aperire, & Apostolicum ardorem ad convertendos infideles educere; id occasione quam narro factum. Oram illam quam dixi ad ortum Indiæ, quæ à Conorino, ad insulam Manar progreditur Piscaria nomine appellatam, principio adibant negotiatores Saraceni, qui paulatim numero, armis, & re aucti Paravos indigenas longè viribus impares pergebant opprimere, dum anno tandem 1532. casu improviso, lentata diu patientia in rabiem erupit, illorumque internecione iugum insolens excutere decreuit. Rixa inter vnum ex primariis Parauis, & Saracenum orta, facta minis adiungens Saracenus in aurem Parauis, cum auriculæ parte lacera reuulsit, quo contumelia

tumeliæ genere nullum apud illos cenferur indignus. Vulgatum vt fit in Parauos probrum, & fensus diurnæ, iamque intolerandæ tyrannidis, probro ingrauefcens, ita illos confixit, vt communi confensu conuenerit, femel ab iis sese abfoluere, & inimicam gentem excindere: quod auro arcano, & minimè barbaro ab iis confectum est, fimulque omnes ad conditam diem Saraceni ferro sublatis præter paucos, qui se forte nihilo meliori fua in nauigia collegere, nam eos tempeftas Deo vindice deprefos obruit: peruadente vicina ftragis nuncio, Saraceni terrâ marique coniuant in Parauos, adortique repentino incurfu absque numero cædunt, domos eorum fole æquant, prædas ingentes ex iis ducunt, ac ne quem fuga feruaret fupertitem, eorum capita apud confines oræ continentis argenteis quatuor proferibunt, quæ cum tam multa proferrentur vt patriciam pretij pigeret, cœpere fingula fingulis argenteis hoc est quinque gallicis affibus diftrahi, aded hominibus barbaris, hominis caput quàm pecudis vilius; haud tamen valuit tam atrox, & immanis vindicta Parauos funditus delere, & oræ illius ditionem, pifcationemque vnionum (quod præcipuè agebatur) mauris afferere: multi fe in continentem recepere, atque in iis Ioannes à Cruce, Goa illuc nuper ad negotia mercium aduectus, prudentia infignis, natalibus Malabar, professione Christianus & ab Samorino Calcutij rege aula & gratia deiectus, quod ab eo legatus in Lufitaniam, Christiana Sacra fufcepiffet, effètque ab Ioanne Rege, inter Chrifti Equites cooptatus: ad hunc Paraui conueniunt, ne tam eius confilium quàm præfidium, & opem expetunt; nam deliberatum inter eos erat in Lufitanorum tutelam fe tradere, vt iniurias hoftium ab fe defenderent, illo tantum optabant interceffore vti atque interprete apud præfectum Cocinensem, ad impetranda arma, & milites quibus ab Saracenis tuti effent, foreque hanc præbiti auxilij gratiam data fide iurabant vt fagro baptifmo initiarentur vniuerfi, & qua Lufitani, eadem lege in pofterum viuerent. rei tractandæ prouinciam admiffit ciuis nobilis, calamitate quidem miferabilium permotus, fed magis ftudio augendæ, illius populi numero, ac falute, Dei Ecclefia. Cocinum ex iis quindécim aut Pantagitinos feu publici rectores, vel vt alij volunt ex primis qui promiffionem iureiurando firmauerant, fecum duxit, effecitque vt cum arcis Præfecto in pacta mutua coirent, hinc de commodando exercitu; illinc de capessanda Chrifti religione: vna pascisci promptis, obftabat paucitas fideiubentium, qui vt plures adeffent recurrens vnus in oram Pifcariam, alios ad feptuaginta, numero adiunxit. Prætere Mauros huius fœderis odor non potuit, communi confilio Præfectum Concinensem per legatos follicitant ad refcindendam Parauis datam fidem, & auxilia neganda, perfidæ pretium proponunt, fummam argenti grandem, & dona varia, fed in eo nacti animum nobilem, & vel iis quæcumque poffidebat Parauorum falutem redempturum; vbi ex eo audiere, etfi auteos montes ferrent, fe nec latum vnguem à Parauorum fœdere dimouendum, confufi abierunt: ita Paraui quinque & octoginta à Michaele Vazio Indiarum vicario, fagro fonte luftrati, accepto exercitu Saracenos

fugant, restituti sunt cum suis in possessionem Oræ legitimam; & ex Pagis triginta, ad vicies mille salutari lauacro expiati Christianis quidem accellerunt; verum nec sat edocti quid eos credere oporteret; nec quibus moribus viuere, quod deessent qui linguam callerent, & præter mercatores, vix commearent eò Lusitani: solitudinem faciebat soli sterilitas, communitatum penè omnium penuria, cæli squalor, externis ob plagam Indiæ totius astuosissimam vix ferendus. Nihil mirum igitur tam multos vnâ baptismo tinctos, cum tam facili pretio, vitam, patriam, libertatem ab se redimi putarent, quàm erat procliuè, & obuium lauari semel, & Christianum dici: annum iam decimum tenebat hæc ignoratio, cum Xaverius in Indiam peruenit, qui ex editis Goæ documentis opinionem Vazio Vicario certam fecit, parem se fore operosissimæ culturæ ad eruderendam Christianitatem illam necessariæ, & alterum tantum ethnicorum qui residui fuerant conuertendum: qua sanè expeditione, viro sancto nulla potuit venire optatior, etsi enim impensus Goæ labor, fructus dabat vitales vbi diuinorum tunc egentissimæ, sed iis adeò non acquiescebat Xaverius, quin adducendis ad Christum ethnicis perpetuò anhelaret, expectatèque dum reipsa portandus imponeretur suis humeris ille Indus, cuius pondere tories in Europa visus esset per somnum se opprimi. Ad primam igitur Vazij de Parauis vocem, complexus est illos ingenti animo, parique modestia, totumque se Vicario Vazio ad quasuis ærumnas pro eorum salute deuouit: huic Episcopus omnia fausta precatus; huic Sosa gubernator pariter annuit; haud tamen priùs quàm socij duo, quos Mozambici reliquerat appulissent, ad eorum aduentum nauim conscendit quæ nouum Præfectum Commorinum vehebat: Et voluit Sosa copioso illum viatico profusè instruere, sed comes illi omni viatico carior paupertas, omnia reiecit, præter calceos quosdam aduersus coquentes arenas, & vile regmen solis ardoribus defendendis: iuuenes Indos itineris, & operæ socios assumpsit duos, recens Diaconos, & Ecclesiæ ritibus à puero assuetos.

28

Primus Xaverij in ora Pitarica labor.

28. Milliaria sexcenta nauigando emensi, applicuere Cocinum, inde terrestri itinere Tutucurinum versus dum tenderent, locum illa celebrem in ora, in pagum deueniunt, in quo omnes ad vnum ethnici: quare velat primam auidus in prædam inuadens, interprete ex sociis vno Christum eos docere, & suadere aggreditur; sed frustra post paulum se esse intelligens, quod excusarent toparchæ metum, cuius iniussu deos mutare non audent, Deo tamen volente obtinuit ne primus hic labor (futuri omen) abiret inanis, & vacuus: miracula illi tunc primum Deus subsidio misit, quorum exindè in posterum tanta illi potestas diuinitus adfuit, vt ipse quoque miraculo esset: conflictabatur iam triduum ethnica femina partus doloribus tam sauis, vt morti proxima putaretur, nec cruciatibus leuandis aut preces impiæ Bractmanum Sacrificulorum, au remedia iuuabant: rei certior factus Xaverius, domum aduolat cum suo interprete, (oblitusque ait, versari me in terra aliena, Deum in opem vocare incipio, tametsi hoc probe memineram: Domini est terra, & uni-

Sanata ab Xaverio femina.

uerse

uorse qui habitant in ea) religionis elementa languenti vt poterat, exponit, iubetque spes certas in Deo reponere quem colunt Christiani: at qui mulierculæ vnus salutem, toti eius seruando populo destinarat, ita illam interius mouit, vt rogata num Christi esse vellet, eiusque Sacro Baptismo tingi, se verò libenter id velle responderet. Tunc à Xauerio, post lectum ad illam Euangelium, Christi fonte abluta, incolumis parit; cuius prodigij euidentis admirabilitas domum omnem stupore, ac lætitia cumulauit, atque ad pedes viri Dei vniuersam acciuit familiam, vt necessariis exculca documentis, eodem lauacro purgaretur; præcurrentem secutus miraculi famam Apostolus, pergensque victoria vti, Primores domi sigillatim adire, æternitatem vitæ, & Christi legem audenter prædicare, pronis auribus, atque animis audiri; sed ne illi parent inuito Principe, arcebat damni timor, cum ecce tibi commodum adfuit fisci regij Administer tributi annui exactor: ad hunc suos conatus vertit Xauerius; de Religionis Christianæ solida veritate, de felicitatis, ac pœnarum æternitate terribili, ea verborum efficacitate cum illo egit, vt exprimeret ab eo, placere sibi Christianam legem, nec vetare quin ea populus initiaretur; qua facultate Xauerius, gestiens tunc multo rem alacrius prosequi, docere inprimis quorum erat primaria auctoritas & gradus, lustrare illos eorumque familias sacro Baptismo; post hos reliquum etiam populum, cui Primores exemplo præiuerant, Sacramento salutis, Christo & Ecclesiæ subiecit, ac ne qua tam fausto progressui vndeuis remora fieret, dilatà in tempus aptius, culturâ diligentiori, quæ ad illos in Christo formandos, & perficiendos erat adhibenda, iter vt instituerat Tutucurinum arripuit, indeque singulis tractus illius seu Pagos, seu Communitates percutrere inlitit. Erant hi vt ante dixeram partim ethnici, partim Christiani, sed qui de Christiano præter baptismi memoriam haberent nihil, vt qui Christo Sacramentum dixissent, ad excutiendam potiùs Maurorum tyrannidem, quàm ad excipiendum Christi iugum, ceterum ex æquo cum idololatriæ credendi, viuendique ignari. At enim ego, inquit Xauerius, cum iis solus quid agerem, aut possem? cum ego Cantabricum, illi Malabaricum sonarent, neque illi à me, nec ipse ab iis perciperet? hoc ergo consilium inij, vt ex indigenis aliquos mecum adhiberem, qui etiam Lusitanicè loqui nossent; cum iis multo labore, ac tempore, diuersis congressibus, modum crucis formandæ primùm ex Latino in Malabaricum conuerti, & Dei vnus in personis tribus explicationem; deinde Fidei Symbolum; tum Dei mandata, orationem Dominicam, Deiparæ salutationem, præcentrationem *Salve Regina*, & formulam Confessionis Generalis. Hæc Malabaricè cum memoriæ mandassem, sumpto in manus tintinnabulo, cursabam per Pagos, coactisque quàm multos potueram viris, & pueris, distinctè iis recitabam, idque bis in die, per solidum mensem; verùm hac lege vt quæ didicissent, eadem tum domi familiares qui aberant, tum vicinos docerent; diebus autem Dominicis, viri, fœminæ, pueri, omnes, conueniebant incredibili studio audiendi; preces cantabantur, canendi exordium

à confessione vnus Dei, & trium eius personatum ducebatur, quam excipiebat magna, & clara vox recitantium symbolum. Ego deinceps articulos à primo relegens, eorum linguâ seorsum singulos repetebam; tum interrogabam ad singulos si verè ex animo certam iis fidem adhiberent, quod cum decussatis ad pectus brachiis vna omnes voce annuissent, subdebam tunc, atque ipsi mecum; Domine Iesu Christe Fili Dei, da huic primo fidei capiti, assentiamur fide firmâ, nec in ea vnquam vacillemus; ad hoc te oratione Dominica precamur; postquam, Sancta Maria, inquebant, Iesu Christi parens hoc ipsum nobis à filio impetres, ne vnquam in eo hæstemus: ad hoc te Verbis Angeli salutamus, Aue Maria, &c. Decursis hunc in modum Symboli sententiis duodecim, si bat ad Decalogum transitus, quem simul integrum pronuntia-
bam is; tum retexebamus sigillatim, interiectis vt inter fidei capita pre-
cationibus, Pater, & Aue, nisi quod pro constantia credendi, peteba-
mus robur benè, & ex Decalogo viuendi. Dicit non potest Ethnicis iux-
ta vt & Christianis, quantæ sit admirationi legis diuinæ sanctitas, &
mita cum ratione consensus: præ aliis Symbolum frequentius repeto, &
inulco; tum Dei præcepta; formulam confessionis generalis recitan-
dam curo ab omnibus, sed iis potissimum qui ad Christi lauacrum ac-
cedunt; deinde Symbolum, vbi de vnoquoque articulo ex iis quero,
an verum certò credant, & cum se certò credere dixerint, Christi legem
explano, quâ vna possint æternam salutem consequi: postremo denique
illos Sacro Fonte baptizo, & demum omnia, Salve Regina recitato, ab-
soluo] Hactenus ipse Xaverius; iam loci vnus incolis hac tam diligen-
ti accuratione institutis priusquam in alium migraret, seligebat, ex iis
qui omnium maximè quæ didicerant callerent viderenturque præ aliis
moderati, & pij, eosque dabat cæteris magistròs, scripto tradens quæ
illos docuerat, vt festis diebus vocato populo ea repeterent, quo ritu
ab se fieri vidissent, eorumque viuacem memoriam conseruarent, iisdem
sacras ædes committebat, quas in Pagis frequentibus, Baptismo iam
tinctis extruxerat, vt inuigilarent iis custodiendis, & pro regionis tenui-
tate decorandis: horum autem (quos Canacòpos ab officio quod ge-
runt vocitabant) non est passus operam, & diligentiam suâ aliqua mer-
cede etiam temporariâ carere, in hanc aureos nummulos quatuor mille,
tributi nomine, quotannis ab oræ indigenis reginæ pensandos, de gu-
bernatoris assensu, ab ea perliteras exorauit.

29
Quam vberes
fructus ex Pis-
cacia Insula.

29. Quantam portò messem animarum, quos fructus operum, quàm dignos Christianitate primigenij feruoris ex ora Piscaria Sanctus Apo-
stolus cogeret; nec ipse satis referre valuit, fatetur enim ad Ignatium
scribens deesse verba quibus id explicet. Subdit tamen illorum qui
erant Baptismo lustrandi, sæpe tantum fuisse concursum, vt fracta
inquit, tingendo labarent brachia, & deficeret vox, iterando Symbo-
lo, Decalogo, monitis, quæ de officiis Christianis, de fecilitate cœle-
sti, penisque inferorum, repetebam, ac de bonis, prauisque operi-
bus quæ essent ad vtrumque viæ: vno interdum die oppida integra
ablucba

abluebat; sola tenera ætas, quæ acceptam Baptismo sanctitatem intrantem moriens ad Deum tulerat, ad mille capita ab eo censebatur. Diuinis pueri vsque aded afficiebantur, auebantque tantopere de mysteriis fidei, noui aliquid doceri, vt ei tempus, non cibi modo, somnique præripent, verum nec ad pensum diuini officij, præberent, cogereturque ei exsoluendo captare latebras; & frustra, aded erant in iis vestigandis sagaces pueri. Concertationes etiam illorum, & prælia, cum Ethnicis, erant perpetua; venabantur idola curiosè, raptabantque ad pedes viri sancti, tam grandi numero, vt in acervos consurgerent; illie eadem omni contumeliæ genere calcata, distracta, conspueata luto & sordibus, fœdabant, spargebantque in mare comminuta. Si quem verò rescissent, esto parens is foret, honoris aliquid Pagodi, hoc est idolo exhibere, audenter ac liberè arguebant, quæ si minus apud sacrilegum reprehensio valeret, deferebant ad Xauerium eius nomen, qui mox cum manu puerorum in domum impij aduolans, sublati quotquot haberet Pagodibus, puerorum ludibrio, & fannis illos, eo spectante, proponebat. Fuit quin etiam cum Christianus ab iis delatus est, quod simulacra, palam coleret, graui offensione cæterorum: huius belluinam, feramque vesaniam, quod nec probum perfidia, nec rationes commouerent, excogitauit modum quo sensum flammæ in eo excitaret, quarum iam tum cum desertoribus quos adorabat demonibus se ipse damnaret, misit qui faces ædibus perfidi subderent; vixque multis eiusdem lacrymis, & amicorum intercessionibus cessit, vt subduceretur incendio supellex; reliquis omnibus, idolis potissimum in cinerem redactis, exemplo pœnæ iis profuturo, si quos fortè apostata spiritus sollicitaret aliquando, ad eiurandam Christo fidem. Nec erat qui obstare auderet, vel aduersus eum vi aliqua vri, quem potestâs edendi miracula venerabilem effecisset, & pœna insolescentis in eum Ethnicis metuendum. Erat is ex nobilitate Manaparis, adierat hominem Xauerius solita comitate rogans hoc sibi ab eo indulgeri, tantisper vt autem cominodaret, pauca quædam ferenti quæ ab eo audiri, plurimum interesset; sed hunc barbarus ferox, nec aspectu dignatus, foribus exclusit; agresti respõso prouocans, tantumdem sibi ab eo vt fieret, si quando ad fores eius Ecclesiæ intraturus venisset. Votum inurbanum, & impium ratum facere Deus non diu distulit: paulò post, subita armatorum manu à quibus ad necem quærebatur, in fugam actus, quæ ad salutem restabat sola, concitadò ad templum ferebatur, prouocationis nuperæ immemor: insequuntur & premunt currentem clamore ac telis inimici; qui diuinis in templo dabant operam Christiani, armis, clamoribus, fugientis terrore & ipsi exterriti, ventitque direptionem templi, aut grande quid mali hoc tumultu parari, fortes claudunt, misero tantum non limen subeunte; quare templo vt sibi optauerat exclusus frustra ad opem vociferans, crudelitatem hostium discerptus expleuit. Deo illam seruo suo contumeliam, illorum manibus vlciscente.

30. Ipsi quin etiam Bracmanes, quorum occulta flagitia, & arcanam

Doctrinæ

29

Cōtumeliosus
Xauerio ethnici
punitur
diuinitus.

30

30

Bracmanes
qui corū Dijs
religio, scele-
ratissima vita.

Doctrinae perfidiam publico odio exponere, utrumque in illum afficerentur interius, venerabantur tamen, vel metu vel reuerentiā tanquam sanctum, multamque in eum benevolentiam praeferebant. Est Bracmanum genus apud Indos, & summè nobile, & praeter alio quouis reuerendum, suis enim illis ex veteribus fabulis profitentur se fatu diuino progenitos, & illam hodièque paterni sanguinis à Dijs puram venam, sinceramque se ducere, nec est inter illos adeò vilis, & mendicus ut sceminam alterius quamquam regij generis suo coniugio dignetur: quem porro stirpis suae auctorem Deum iactent, retexendum est breuiter ex Theogonia ipsorum. Deorum itaque supremum faciunt Parabramam quendam, quod sonat apud illorum Sapientes, omni ex parte perfectum, rerum omnium fontem, existentem ab vno se, nullo alio auctore: hunc vero liberum à concretionē, cum sub hominum sensum venire non posset desiderio captum ostentandi sui, ut semel aspectabilis fieret, hominem fieri voluisse, atque hoc eodem desiderio filium concepisse quem ore pepererat, & Masum vocarat: post hunc alterum, quem pectore edidit: inde etiam tertium qui ventre prodierit; hunc quidem Bramam, illum Visum dixisse: hac prole triplici in lucem edita, in locum beatitatis suae redisse, seipso ut ante fruiturum; prius tamen suo, filiis singulis in patrimonium assignato caelo ac priori quidem contiguum sub paradiso caelum tradidisse, cum summo in subiecta elementa imperio, ut ex iis corpora pro arbitratu componeret. Visuo alterum caelum assignasse cum potestate administrandi mortalibus iuris, & quacumque pressis necessitate succurrendi. Bramam denique tertio donasse caelo, cum praefectura Sacrificiorum, rituum, omniumque ad religionem spectantium. Hos verò tres vnius corporis idolo triplici affingunt Deos, ut eadem ex stirpe ramos tres ortos significent; atque hi habentur in pretio, hi vocantur in preces, & in opem, nam Parabrama totus in sese collectus, suaeque felicitate inuolutus inferiora haec negligere creditur. Visus igitur, inquit, millies in terras delapsus est ad instaurandas res hominum conuulsas & laceras, sed semper mutata specie, animantium diuersarum, vel mutilorum ac deformium hominum, quae fuit Pagodum origo, deorum scilicet minorum, de quibus spurcissimas, & sceleratissimas metempsychoses fabulantur. Postremò Bramam cepit quoque cupido generis propagandi, factoque in hac nostra descensu, stirpem Bracmanum progenit quae infinito numero aucta est, ac licet omnes, natalium eadem ornet nobilitas; sed gradus varios in iis anorum claritas distinguit de gestione munerum illustris, quae in successorum familias transeunt. Bracmanes ferè sunt, Indorum Reges; diuinis iuxta & humanis praesunt, regisque insignibus Bracmanum etiam notas iungunt, de quibus, & alijs ad religionis quam iactant stoliditatem spectantibus occurreret aliàs commodius scribere.

31

Bracmanum
auctoritas
fraudibus
quæsitæ, &
hypocritæ.

31. Nunc iis ea est viuendi ratio, ut licet egeant, & opificio victum quarant, verum ob caelestem quam fingunt originem, & pro semi-Deis obseruentur, & pro Sanctis ob legem qua seuerissima, etsi reges fuerint, tenentur,

tenentur, abstinendi se carne, pisce, & animantibus, lacte solo, herbis, & fructibus vitæ. Caterum gentem sceleratiorem vix ullam sub cælo reperias; & si nullos Braçmanes habeat India, idololatram habitura sit neminem, vt scribit Xauerius cui fuit multum ac sapius cum iis depugnandum; potens apud reges eorum gratia; apud populum auctoritas; mille artes fallendi; coniuratissima inter se consensio; numeri multitudo, ipsæque aded apud Christianos nundinatus fauor, inexpugnabiles faciunt & aduersus Christum pro sua veteri superstitione impudenter audaces. Alebat Goa eiusmodi luem, sua illic sacra, ritus illic festorum suorum, coniugia, funera obibant palam, etiam viuicomburia vxorum cum maritorum cadauere; denique liberè idololatriam exercebant, & in eos, aiebat Xauerius, aptè quadrat illa Dauidis precatio, *De gente non sanctâ, ab homine iniquo & dolofo erue me*, Pascuntur idolorum sumptu; quàm versute, ac vase decipiunt, tam opimè pinguescunt; vendunt pro mysteriis fabulas, quicquid fraudulenter cerebro cuderint, proiectè prædicant, dum ne à credulis sine lucro abscedant. Inter illa est persuasio, quâ simpliciori populo illudunt, Pagodes perindè vt homines edere, verum de cibis sibi appositis, probè conditis & calidis, solum ex iis qui exspirat florem naribus ducere, quod indè superest non tam esculentum, quàm esculenti cadauer, & corticem esse; id autem, nempè Deo sacrum, solis sibi ad vitum cedere, eo suas alunt familias, & quod mirificè attollunt, vnis ciborum affectionibus, seu accidentibus sustentantur. Pagodes effingunt, capacissimi ventris, & Gigantum in molem, ne ab cultoribus credantur paruo esse contenti, præsertim subtili, & stabili, quod vnum ex cibis haurire illos dicunt. Quamquam de hac sua versipelli fraude etiam mysterium fabricant, Diis videlicet, cum nihil sic orbe toto maius, statuendos esse quàm procerissimo corpore: quod si quo casu accisa & rara decurrant munera dicari Pagodibus solita; tum verò circum vicina cursare, denunciare illorum iras, minitari pœnas; sterilitatem, pestilentiam, bellum ab iis intentare, vel eorum præ fame discessum, quibus stolidi plebs miserè territata, egere manult cum suis familiis, quàm Deos suos cernere tristiores, aut perdere, & Sacerdotes eorum macilentos. Braçmanum alij vitam in Cænobiis agunt, interdum centeni; alij Iogorum nomine antiquæ anachoreticos simij, auia nemorum, & cauernas captant; arborum cauo, vel ferreis caucis se includunt; vel sub dio soli, procul degunt ab omni consuetudine, ad omnem ætus, & frigorum iniuriam nudi; cum certo annorum spatio truncorum instar, stultis occalluerint malis, & ferino aspectu euaserint, in vrbes tunc redeunt, vel peregrinantur vagi, seque populis ostentant, à quibus tanquam cælo missi magna excipiuntur veneratione. His quicquid nefarium vel ira, vel insana libido, vel dæmon suggererit, innocens habetur & ab culpâ purum, nec aliò planè illa spectat, vitæ in syluis, & rupibus feritas, quàm vt inde prodeant exlèges, omnique prorsus rationis, & naturæ iuro absoluti: Et verò ita viuunt vt videantur desertâ

ex solitudine maiores humanis videri voluisse, quò post in frequentia urbium per omne flagitiorum execrabiliū dedecus peiores bestiis viuerent. Quasi ad hoc tot annos coërcita fuerit voluptas, vt diurnā fame proritata, nullo sensu pudoris, conscientia, aut metus in omnia scelera rabiosius debacchentur. Nemo enim miratur, nemini offensio- nem creat quicquid, alioqui nefandum patrauerint, cum nullis puten- tur peccatis obnoxij, eorūque probrosa facinora meritum præmia censentur. Venire quin etiam in partem illorum dedecoris & turpitu- dinum; ab iis conuicio, iniuriā, vulneribus peti, quamuis lethalibus, pie- tatis & sanctimonie quæstus est: hæc viuunt Bracmanes; docent verò nihilo saniora.

32

Arcana
Brachmanū
à Christianis
docta, & cō-
trariis dog-
matis fœda-
ta.

32 Dant fateor literis operam, academias habent, auctoresque anti- quos, & libros poëticos ex palmæ foliis compactos: (quæ Indorum est carta) hi Philosophiæ naturalis, ciuili, ac diuinæ continent do- cumenta; quæ si suscepero enarranda, vagabor extra propositum lon- gius, quanquam sunt aliqua publicæ curiositati minimè iniucunda. Deum vt vidimus primam vniuersorum agnoscunt causam, motores, & præsidēs naturæ totius genios, orbem conditum, animos immortales, pœnas, & præmia post mortem, vitæ probæ aut improbæ debita. Quæ fermè creduntur ex præco Codice de prompta, quem S. Thomæ discipu- lus scripserat; sed his paucis de alieno veris, falsa sua tam multa per- miscent, vix vt vnum ex mille sincerum efferant, cum sibi quisque fas autumet, quantum valuerit fingere, quicquid libuerit docere. Haudqua- quam tamen in iis rebus hoc audent, quas de futurâ post hanc vitâ, & de Deo norunt, sed has inuolabilis arcani Sacramento premunt, nec licet vel ipsis Doctoribus, nisi apud Doctores de iis agere. Ad extremum desinunt omnia in magicas incantationes (quarum sunt Magistri admo- dum solertes) in sacra dæmonum, in noua quotidie Pagodum simulacra, quæ caudata, cornuta, aspectu terribili, fœdâ membrorum conforma- tione, inducunt, plerumque belluina: sed quantum portentosa, tantò po- pulis sanctiora. Iam transmigrantium errorem animarum, turpitudines sequuntur nefariæ, solâ enim figurâ ab animantibus putant homines differre: ex quo illa item apud eos omnis generis bestiarum nosoco- mia sumptuosa, in quibus ægrota magna sollicitudine curantur. Sed nihil apud Indos augustius, nihil vaccâ religiosius: ipsi quoque Reges diuinitatis huius stercorebus pigmentorum vice se illinunt, iisdem incru- stant parietes, & solum inspergunt veluti balsamo, cuius odore incorru- ptum aiunt seruari animum & à palatiis principum, adibusque priuatis omne infortunium arceri: beatus verò quem asperferit Bracmanes ci- nere, de vaccæ ossibus confecto, quam sua manu cremauerit; sed longè nimirum beatior, qui vaccæ caudam tenens animam effarit: hoc sum- mum apud illos peccati omnis piaculum, hic funis, qui eductam è cor- pore animam, in vaccæ corpus, si digna fuerit, inducit; nisi enim viris præstantibus, id non conceditur, & hoc vitæ vel magnâ sanctitate, vel mortis

mortis generositate promeritis. Hinc præcipitij vlronei de rupe, hinc & viuicomburij vsus, & voluntaria membrorum distractio, laceratio carniū in frustra, & comminuendi corporis sub rotas curruum furiosa projectio, dum Pagodes saxei maiores circumuehuntur curribus, præ Verbiū compita: & aliæ necandi sui rationes ad obtinendum iis artibus in vaccæ corpore, animæ suæ locum; cū tamen stolidi hoc etiam delirent, quòd cuncta necessitate ineluctabili agi putent. In hac expugnandâ natione Braemanum sceleratissimâ, magno diu labore, tenui pretio sudauit Xauerius, nullâque vi disputationum cum iis frequentium, nullis miraculorum prodigijs coram editorum, emollire quemquam ex iis valuit ad obtemperandum Euangelio Christi præter vnum, etsi fraude illorum deprauatos, Christo adiunxerit infinitos: tam difficilis est, ac propè desperatus diuini luminis in oculos aditus, quos suæ potiùs peruersitati incoctus animus quàm mentis error cæcauerit.

33. Eò quidem ipsius argumentis arctabantur, vt suam clarè agnoscerent faterenturque, tum impietatem morum, tum doctrinæ mendacem fraudulentamque vanitatem; at nec propterea sacrilegio vel ipsi absistebant; vel eos ab eo reuocabant, quos suis fraudibus in id inuoluerant, & quorum æternâ salute gulæ suæ ac ventri litabant. Narrat ipsemet Xauerius cœnobium dum præteruchitur, in quo illorum ducenti viuiebant, conuentum se ab iis non paruo numero, officij specie, aut quòd videre auerent hominem de quo magnificè fama loquebatur, seu vellent placatum habere quem metuere cogebantur: læto vt semper, & amico vultu excipit aduētes; cūque post mutuas salutationes confedissent, de re animi summâ sermonem iniicit, rogatque sibi ab iis indicari, quid ipsorum Dij, præstandum edicerent, vt esset quisque post hanc vitam beatus.

34. Certatum inter ipsos diu, quis omnium nomine responderet, seu dogmatis sui sequestrum volebant; quem dignitatis auctoritas, seu quem doctrinæ copia commendaret; delatum denique annofo seni octogesimo prætergresso: at hic non imperitè auguratus, creditas sibi partes in suum dedecus versuras, piam artem Xauerij, veteratoriâ ludere sategit, & ad Xauerium, Decet, inquit, externos rerum priùs suarū edere rationes quàm ab alijs eam quærant: quo nostri Pagodes præmio, quâ sibi gloria homines auctòrent, libenter dixero, si priùs ex te audiero, Christianorum Deus quid ab iis petat, vt felicitate suâ illos donet. Imò planè, infert Xauerius, vafæ occurrens declinationi, imò decet ei qui primus rogauerit, huic primùm responderi: hæsitque firmus in hoc proposito, responsionem silentio expectans: & hic demùm senex ne obmutuisse videretur, ad magnam grauitatem, altâque prudentiam componens sese, magno verborum pondere, duo esse respondit in quibus Dij futuræ gloriæ, societatisque in cœlo secum æternum beatæ, meritum posuissent, & quæ ore proprio imperassent: alterum erat vac-

33
Obstinatissimi
Brachma-
nes, in errore
& flagitijs.

34
Irritus Xa-
uerij conatus
in Brachma-
num duo-
rum conuer-
sionem.

carum cæde abstinere ; alterum Brachmanes Pagodum ministros liberali stipe demereri. Adplausere illustri senis delirio cæteri ; cæcitatæ miserus Xaverius lachrimas reddidit ac tam effrontis nequitia acri dolore confixus est : quare ultro, iussis adhuc ut erant, tantisper sedere, assurgit claraque, & contenta voce, fidei Symbolum, & Dei mandata pronuntiat, cum sua cuiusque breuissima explicatione : inde quid Paradisus ? quid inferi ? horum quot, quam atroces pœnæ ? quanta illius, & qualis gloria ? quibusve promeritis paranda ? pœnarum verò cum malis dæmonibus (quos Pagodum colebant titulo) quam horrenda æternitas ? quæ tanto ab iis audiebantur attentius, quanto nunquam prius audita ; vixque desierat, cum omnes ad eum accurrere, amplexum illius petere, Christianorum Deo prærogatiuam veri Dei tribuere, ut qui legem dedisset tam consentaneam rectæ notæque rationi ; deinceps verò certatim ponere de quibus quisque dubitabat : satisne liquido constaret de animæ immortalitate ? an cum hac vitâ vanesceret ? aut si vitæ superstes erat, quâ parte corporis foras erumperet ? cum in somnis videmur in regionibus longinquis amicos alloqui, sicut illic reipsâ tunc animus ? sicut in eius potestate, ad breue id temporis, à societate membrorum se se eximere, post paulum ad eam redire ? ad extremum post multa eiusmodi, cuiusnam coloris Deus sit ? quæ lis inter eorum Theologos magno strepitu vertitur, asserentibus illi Mauris nigredinem, quod ipsi scilicet nigri sint ; aliis verò qui sunt albo colore albedinem : itaque Pagodes effingunt ut plurimum nigros ; eoque sæpius unguine obducunt, cuius graueolentia, & nigrore, nauseam pariunt & horrorem. Istiusmodi quæstia sic elucidauit Xaverius, & rationibus tam aptis homines diuini, humanique rudes adeo expleuit, ut mirè sibi ab eo factum satis laudarent, multasque gratias agerent. Verum enim verò sementem videns tam commodè factam, de messe mox, quam à Principio spectarat intulit, sacrosanctæ nimirum religionis cultu lætis animis capeffendo, nec fore in posterum eius clarè perspecta sanctitate, ac necessitate, ut ignorantia excusatione sempiterni pœnas supplicij ab se depellerent : at ipsi hoc idem, inquit Sanctus, quod hodièque complures inter Christianos, languidum illud retulerunt, quid dicturi sunt homines, & cuiusmodi vulgò de nobis sermones dabimus mutatione tam subita ? Vnde porro nobis desertis Pagodibus victus, quorum annonâ & stipe vescimur ? ita quod ferè vsu venit ; veri, sanctique agnitio crimen auget, ac pœnas mortalium, vitæ huius breuissimæ commoda, & famam ardentè magis depereuntium, quam æternæ. Haud multò feliciter illi cessit cum alio quodam, sed insigni Brachmane colloquium. Erat hic planè non indoctus, ut qui à puero in celeberrimâ orientis academiâ, nauarat operam censebaturque inter illos quibus vnus creduntur quæ diximus arcana, de Diuinitate, præmiisque immortalibus, ac pœnis operum. Videre alter alterum optabat, ac de mutuâ doctrinâ rescire. Verum ulterius tentabat Xaverius, an possent in eo magistro, discipuli salutariter expugnari, qui

quī propè ab omnibus pro oraculo audiretur. Obitis ergo inuicem partibus salutandi, ab utroque statim, illatus de diuinis sermo: & Brachmanes quidem (quo instinctu nescitur) ea illicò in sanctum propensione animi est abreptus, vt quæ iurata religione semper celauerat, cuncta eius in aurem effuderit. [Primùm idola præter dæmones nihil esse; alium non esse, præter vniuersi conditorem Deum, cuius in cælo regnum, cui seruitus, & adoratio deberetur vni, cuius cultui honoratum sacrumque haberent diem Dominicum, sapientissimi quique inter ipsos; veneranturque hæc solùm precatiunculâ. Ego te, ô Deus, tuâ gratiâ adoro, nunc, & in æternum; quam apud se submissè recitarent, ne contra datam secreti fidem perciperetur ab aliquo: addidit etiam præcepta decalogi, satisque commodam ad singula explicationem: nec dissimulauit, in Academia in qua fuerat eruditus, incantationum haberi scholam, polygamiam, si minùs legi, at saltem naturæ priuilegio tribui: antiquis eorum tabulis prædici, fore aliquandò vt mortales omnes viuerent vnâ eadè-que lege.] Quæ mysteria Brachmanes, vbi Xauerio commisit, ex eo vicissim petiit quæ ipse teneret recondita, ac ne quid celatum se vellet, æternum eorum promisit silentium. Ego vero insit Xauerius, non aliâ lege hæc efferam, nisi acceptâ fide te illa palam passimque vulgaturum: quod cum facturum recepisset, ducto Xauerius ab hac Christi voce exordio; *qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*, tam dilucidam perspicuamque illi fecit Euangelij veritatem; & necessitatem de sacro fonte renascendi ad eò persuasit, vt peroranti manus daret, rogarètque fieri Christianus. Sed occultus, usque conditionibus quæ tanto indignum munere effecerunt quòd essent à fidei sincerâ libertate, & Christianæ vitæ sanctimoniâ alienæ. Voluit tamen illa Christi verba cum Xauerij explicatione scripto sibi tradi, vnâ cum fidei symbolo, narrauitque in somnis obiectam speciem, quâ incredibili sua voluptate, videbatur sibi baptizari, & Xauerio comes Euangelicæ prædicationis, longinquas adire regiones, sed quicquid id fuerit, exitu omninò caruit; imò nec vllis ab sancto Apostolo adigi precibus valuit, sponderet saltem, docturum se populos adorationem vnius Dei omnium conditoris, ne, vt ipse aiebat, præfocaretur à Dæmone si fidem secreti falleret. Postquam ergo tam certò comperit vir sanctus obfirmatum in suâ perfidiâ Brachmanem conuinci posse, mutari non posse; ab errore abductum, velle inducendis in errorem alijs pergere; quòd restabat vnum ad traducendam eorum perfidiam conuertit animum: esse illos nimirum veri ac boni apprimè conscios; secretò fateri, religionem suam esse sacrilegam; Pagodes dæmones; deorum venerationem, captationem lucri, & honoris: ita illos paulatim in odium populi, ac ludibrium coniecit, vt etiam pueri sua illis per iocem flagitia exprobrarent, & quò nihil acerbius audiebant, iusiurandum celandæ veritatis, & confictam Pagodum esuriam, hoc est ipsorum ingluniam Brachmanum: cadebat his sensim illorum auctoritas, defluebant clientes, arcebant dona & sportulæ; cùmque

iras Deorum propterea minari rabie occurrent, denuntiarentque pestilentiam, sterilitates, terræ motus, & quicquid furor, ventæque suggereret; notis iam palam eorum artibus, pro veteri metu, & placaminibus, sannas iis & risus populus referebat. Fuitque prorsus grande miraculum virtuti Xaverij tantum aut honoris, aut metus tam constanter servatum, ut nequissimæ bestię nullâ vñquam in illum vi aliâ vñ sint, nisi modestiæ, ac precum, quibus sibi placatum redderent, ac sui miseratione permoverent. Frequentare ergo illum assidue, & quasi hoc solo satis sibi fieri putaret, reuocare in mentem, eadem cum illo persuasione fidei vivere, vnum nosse Deum, quem essent pro ipso rogaturi, tantum ne vltro miseros vexaret. Pagodum commentum, haudquaquam ut ipse vulgabat, improbitati animi tribuendum, sed naturæ, atque egestati; fame alioqui cum paruis liberis, & decrepitis patribus perituros, locorum inopiâ victum tantæ multitudini negante, nisi eum Pagodum gratiâ quærent. Quid enim ex sua, quidvè vxorum, filiorum, & parentum morte redditurum esset ad Deum commodi? quid verò incommodi, si magno merito pietatis ipsi ab indigenis alerentur? Missa quoque ab iis, ingentis pretij ad illum munera, vniones, pecuniæ, & si quid magis lectum inter Fanorum donaria tulissent. Verum Xaverius nec auditu preces, nec aspectu munera dignatus, remittebat semper salubri aliquo, acriq̃ue monito aspersa, malo exitiabili duplici, & pereuntium, & perdentium simplicem populum, accommodato.

35
Quanta Xaverij vitæ a-
peritas in ora
Piscaria, quã-
tæ de celo
voluptates.

35. Quibus autem sapor veræ sanctitatis, & rectè agendi non esset omninò peregrinus. Xaverio cum iis composito, Brachmanum vita execrabilis euasit. Xaverij cibus mendicato rogatus idem qui pauperum, oriza tosta, & aqua limpida, & si quid interdum sibi indulisset, piscium aliquid fame vnâ conditum: lectus aut in piscatorio mapali; vel humi sub aperto cælo: acceptam enim cum Goæ conscenderet à Gubernatore culcitam pauperi dederat, quem primum habuerat obaium; calceos verò contra vrentes arenas admissos, aut dedit similiter in stipem, aut eius in pedibus arlere, constat quidem nudis pedibus iacessisse; at ne aut illic ardorem ignitæ arenæ, aut in Iaponia, spinarum sentiret punctiones, obstabat itinerum causâ, arumnas omnes diluebat præceptus animo quæstus pereuntium animarum: labores verò in Parauis colendis positos fateetur ipsemet fuisse insuperabiles; naturæ videlicet, nam pectus robore obarmans caritas, nullis perpeffionibus cedebat. Mirro conciones, Institutiones rudium in fide, baptizandorum numerum, & confitentium Christianorum millia quadraginta incubuisse illi vni: lis nulla mouebatur, nullum surgebat diffidium quibus componendis non adhiberetur, quæ cum nullo sine ac modo nascerentur, horas assignauit pomeridianas, quas in audiendis barbarorum seu rationibus, seu magis confuso querelarum tumultu ponebat, pari charitate & patientiâ, conciliabatque altercantes, ne ut erant manu promptiores, ab iurgiis ad arma profiliunt. Nemo ægotabat, quin cum accerferet, qui cum & multi, &

pagis

pagis longè diffitis habitarent,angebatur animo vehementer,quòd vnus folatio, & ope adesse omnibus non valeret; quare noctium partem ad eundis iis dabat, & vbiqumque quis in lucem venisset, vel ex eâ exisset, eò confestim ad baptismum, & vnus accurrebat. Ac fuere hi quidem in Parauorum culturâ, sudores Xauerij, & contentiones, sed quibus de cælo, multo diuersissimum leuamen suggerebat Deus ab cibi quem dixi, somniqumque parsimoniâ cui assueuerat: tanta enim illum deliciarum cælestium exaggerabat copia, vt inter beatos beatus agere, nò inter barbaros vitam trahere videretur: cogebatur nihilominus sapiùs interpellare diuinam bonitatem, ne vellet sui esse tam prodiga, & cruciabatur amore ac desiderio pulchritudinis immensæ, sed procul distat; ac promulside summi boni sed nondum possessi: sic ille de se, alium assimilans, ad animæ patrem scribit (quo nomine compellat Ignatium) De his regionibus quòd dicam non habeo, nisi eorum qui Infidelibus ad Christum vocandis dant operam, esse tam liquidas voluptates, vt si quid est in vitâ iucundum, hoc vnum planè sit, nec rarò contigit audire me hominem inter istos Neophitos cursare solitum, exclamantem, parciùs, ô Deus! parciùs istas animi tantas delicias, aut eas si lubet tam larga manu profunderè, transfer oro me illuc, vbi te videam; instar enim grandis tormenti est, viuere, nec tamen te videre.]

36. Duobus his quæ artigi præsidis in conuersionem oræ Piscariæ vir sanctus incubuit; agendi efficacitate, & virtutum exemplo. Tertium eò potentiùs, quòd inter homines rariùs, potestas edendi miracula, quorum ea fuit admirabilitas, vt homo cælestis, ab ethnicis quoque passim vocaretur; ea multitudo, vt quod in testimoniis publicis eius sanctitatis legitur consignatam, ingens possent volumen conficere. Videbatur enim diuina bonitas (scribit ipsemet Sanctus) immisis morbis illos populos impugnare, vt vel inuitos sibi addiceret, expertiqumque discrimen inter Christianorum Deum & Pagodes Brachmanum, præpotentem illum verumqumque agnoscerent, cuius imploratâ clementiâ, repenti curabantur; illos stipites esse, & latibula dæmonum, apud quos nullum malis suis remedium assequi poterant, quod inter Parauos erat ad eò notum, vt quemcumque etiam ethnicorum, tentasset grauior valetudo, mox ad Apostolum, sanitatis & baptismi causâ confugeret. Sed eo numero cum essent, vt vnus par esse omnibus non posset, tot ac tam inuicem disiuictis; Deo visum quam impertierat seruo suo Curationum gratiam, in eos diuidere, quibus suas vices committeret. Erant ij ex indigenis pueri, quos aquis diuinis tinxerat, & erudierat tam ritè primis fidei elementis, vt tutò possent alios docere: horum vnum precatoriâ coronâ, crucifixi effigie alterum, alium thecâ reliquiariâ, alios aliis quæ consueuerat secum ferre, confidenter armatos, in diuersa spargebat, vbiqumque pagorum, & mapalium iacerent ægroti; eò vt venerant, vt vnus salus prodesset quàm plurimis, vicina cogebant; tum fidei symbolum, post Dei mandata coram sapiùs iterabant, etsi quid præterea de Christianæ doctrinæ

36

Miracula
Xauerij in
ora Piscariæ.

doctrinæ

doctrinæ principis, tenerent memoriâ. Indè quærebant ex ægrotis, certone Christo, atque ex animo crederent, vellèntque salutis lauacro abluï, qui cum se integra, & sincerâ mente id velle retulissent, admouebatur iis à puero corona, vel simile aliud, cuius attractu benefico sanabatur corpus, post verò animus expiabatur Xaverij manu, qui propterea corona Virginis suòque alio priuata pietatis instructu ferè semper carebat, quod esset perpetuò in puerorum manu edendis miraculis occupatus. Rosarij quidem ex quo prodigijs virtus clarnit manifesta, vix vnquam contigit vrillud reciperet, nisi vno ex pago ad excolendum alium transiturus, cum esset solitus illud initio de collo suspensum gestare. Adfuere quandoquè confertissimum populum docenti, à Manapare anheli, tristisque nuncijs, rogantes eò se quamprimùm conferret ad expellendum, cacedæmonem, à quo diris modis conserpebatur ipsorum Dominus: at is arrogantem spiritum dedignatus, nolensque illius fugandi causâ, rem tanti omittere, vel differre; docendo perstitit, donec dimissâ concione, pueros aliquot eò misit, tradita iis cruce quam ad pectus gerebat, vt ereptum irent arreptitium illum ex Dæmonis vnguibus, traxit multos cum iis expectatio euentus, locum subeunt vbi magnis vllatibus, ac furijs agitabatur miser, impurissimo spiritu indignante expulsionem sui, non magno aliquo Apostoli sancti molimine, sed puerorum balbutie, proximè futuram, & patebat certos indubitati exitus venire pueros, & conficiendi quicquid iis bonus Pater mandasset; nam cum soleat illa ætas, infans eiusmodi ac furialibus terri spectaculis, ipsi è contrario, absque vllò metu circumstistere rabiosum, adeò contemptim, vt canem non cacodæmonem fugaturi, decantare alacriter solemnes suas preces, tandèmq; hostem audenter cogere, vt cruci osculum figeret, ac statione iniqua cederet; cessitque statim malignus occupator non modò corporis quod inuaserat statione, sed complurium animarum, quibus indè perspecta crucis adorandæ contra dæmones virtus, religionem veram persuasit. Hanc tulit Xaverius puerorum manu victoriam; quæ sequitur non tam virtute miraculi, quàm miraculo virtutis, tota illius est. Ibidem Manapare, aut verò propius Comorino, stipis aliquid à mendico rogabatur: erat is toto corpore vlceribus lacer, & sanie diffuens, sibi vix ferendo alijs ne aspectu quidem. Seducit miserum seorsùm vir sanctus, corpus vt erat, instar vlceris vnus, diligenter lauat, eamque eluuiem purulentam, obseruantibus tacitè duobus ciuibus, ebibit magnam partem, stomachi prorsùs heroicâ, suisque violentiâ; demùm genibus flexis Deum silentio precatur, sed opus nihil fuit prolixis precibus ad impetrandam mendico sanitatem, cui tantæ virtutis excellens meritum illam contulerat, curatione siquidem repentinâ, veluti derasa corpore scabies simul conciderat, momento coierant vlcera, & Deum, eiusque famulum celebrans, pulchrè valens abcessit. Quod huic non vni, sed eadem virtute impensum multis beneficium, testantur auctoritates publicæ de sanctimoniâ Xaverij conscriptæ, dum aiunt

aiunt sapius vlcera fistulosa , & deformes plagas suâ manu lauisse , eporaque eadem quâ lauerat aquâ confestim sanasse. Minoris huic stetit, sed accipienti non minoris fuit, quod in Punicali, hospitis sui Indi pie humanitati reposuit. Excipiebat is Christi Apostolum quoties ex itinere transisset, & quem pro sancto obseruabat, prosequeretur ministerio reuerenti; tres de vxore tulerat filias, & suâ tenui contentus mediocritate, nihil desiderabat præterea nisi masculam prolem, sibi solatio futuram: quod cum aliquandò insinuasset viro Dei, esse illum bono animo iussit, voti que spem magnam potiundi concipere: at nihilo secius hæsitanti, roganti que vt in spei pignus, suum Francisci nomen suâ scriptum manu seruandum traderet; non modò simplici pietati morem gessit, sed etiam addidit, certò fore, vt illum Deus optati compotem faceret, vicit que successus tam promissi fidem, quam vota postulantis; intra paucos annos tribus masculis auctus est, æquato cum prole feminea numero. Etsi autem hæc erant admirabilia, documentis tamen illustrioribus serui sui Apostolatam corroboraui Deus, cum per eum defunctis vitam redonauit; hosque multos in ora Piscariæ fuisse in actis legitur publicè confectis, licet extet paucorum distincta singularisque memoria. Excitandis profectò animarum tot millibus ex peccati morte in vitam diuinæ gratiæ insudanti, & immorienti, hoc vel antidotum, vel honorarium debebatur, vt corporum quoque penes illum esset excitandorum potestas insolita. Tria potissimum eiusmodi tunc celebrabantur ab iis populis. Vnum in Antonio Miranda quem cum Augustino Pirra similiter adolescentulo, & utroque Indo, itineris comites ducebat Xauerius, quod iis clericorum, & Cathechistarum vice vteretur, intercepti nocte haud procul Pandocali. (Talem inter & Manaparem pago) in tugurium ad quietem duo pueri secedunt; vir sanctus in alterum ad precandum. Est autem India vniuersa infesta serpentibus præsentissimi veneni, præsertim vero serpente pileato, cui nomen id indidit extans è capite cartilago, hic intrâ vnam fermè horam, insanabili toxico quem pupugerit necat: huius generis serpens suum habebat in mapali cauum, in quod pueri duo ad somnum concesserant: horum alter Antonius telo ictus lethali interiiit, neque sentiente nec aduertente priùs Augustino quam postridè frustra excitatum, pulsatumque mortuum comperit, mortisque mox causam deprehendit, cum subductâ cui indormierant storeâ, qui nidulabatur sub eâ serpens; se quoque ab oculis subduxit. Tunc flere puer, & magnis vocibus eiulans, Xauerio casum nuntiare qui nec inde turbator, imò neque admirans, sed blandè subridens; videamus, ait, quid rei sit, nec enim vt reris, est mortuus: tugurium ingressus ad latus cadaveris genua flectit, fixisque in cælum oculis, & paucis precatus, liuidum mortu, & tumidum pedem saliuâ tangit, d. in cruce consignat; tum manu prehensâ. Antoni, ait, in nomine Iesu Christi surge, nec plura statim & viuens, & sanus, & tam vegetus puer ex morte rediit vt cum sodali reperierit suum iter. Secundum Combaturæ, tractus eiusdem pago patra-

tum est. Sacris indutus Xaverius, rem diuinam parabat in ædícula protomartiris Stephani, cum sensim propius inualescere ploratus, & lamenta, velut desperabundæ vocis, quibus ille, dum hæret suspensus, monetur, matrem infelicem cum agnatis ducere humandum filioli funus, qui lapsus in puteum illic fuerat præfocatus. Filij casu, & matris dolore ingemiscens, vt erat ornatus ad rem Sacram, processit lugenti obuiam, consolationem aliquam facturum, ex quo illa repente in spem recuperandi filij erecta, eius se vestigiis aduoluit, rogat sibi filium suum reddat, non fore id ipsi difficile, qui apud Deum nihil non posset, stare illi rem omnem breui solum precatiunculâ; sibi verò, & filio vitam agi nec iuere in casum tot matris, & comitantium lachrimæ: sanctus in genua procidens, post breuem ad Deum precationem surgit, manûque pueri correptâ, Iesu Christi nomine surgere illum iubet, ac viuere; quo tanquam diuino Apostoli iussu, rediuium mox filium, recipit parens rediuiua, omnes miraculum prædicant, lucûsque funeris in effusa velut renascentis gaudia mutatur. Maiori fiduciâ claret quod sequitur, agebat in Punicali sanctus, dum illic pestilens grassaretur morbus, mirâque tum visendis ægrotis, ipsius præstabat charitas, tum fides ardens per sanandis, contigit iis morbis extingui ex primariis adolescentulum, parentum spes & delicias: qui primùm in seipos mœrorem retorquere, lucûsque non consolabili sibi ipsis irasci, & queri peremptum à se filiolum, quòd valetudinem ægrotanti, non præuertissent à sancto petere, quam tot aliis facilem donabat. Inter hæc illos noua subire fiducia, fore æquè potentem in restituendâ mortuo puero hæc luce, vt fuisset in restituendâ sanitate: quare ad illius abiecti pedes cum cadauere filij, interpunctis gemitu, fletûque vocibus, negare se indè abscessuros, nisi sibi viuentem filium redderet. Non tulit vir, totus ex medullâ concretus teneræ charitatis, miserabile spectaculum otiosus videre; sed suæ virtutis meritum illorum fidei adscribens, sublatis de more ad Deum oculis precatus, defunctum vocauit, viuûmque parentibus statuit. Horum quidem trium tantummodò, idcirco distinctiùs memini, quòd in publicis literis de beatorum honoribus sancto tribuendis, distinctiùs pariter, & explicatiùs narrentur, possunt tamen his alij etiam adiungi; in quibus puella quam Bembare, pago eiusdem oræ ad vitam reuocauit, quòdque vt maiorem præ se fert admirationem, ita & gloriam, ex pueris vnus quos consueuerat, ad sanandos ægrotos mittere, Punicali in oppido, duos vitæ defunctos restituit, nec plura quas dixi tabulæ continent. Ibat alter iam annus formando in Parauis Christo, nec Paulus Camers, nec Franciscus Mansilla, Apostoli comites qui ad solatium ægrotantium militum in Mozambico substiterant, post tantum temporis comparebant, etsi gubernator quamprimùm adfore confirmasset, nec vnus Sacerdos toto illo tractu, tam diuersa, & necessaria numerosissima Christianitati præsidia suggerere poterat, quibus recentior pietas, & foueretur, & cresceret. Ad hæc delectum, aliquot iuuenum sanctus habuerat, non vulgari

vulgari virtute, atque ingenio, quos Goam secum ducere festinabat, ut inde ab literis, & Ecclesiæ ritibus egregiè instructi remitterentur in patriam futuri suis diuinorum interpretes, & magistri. Quibus permotus consiliis, anno eius æui 43, exeunte, repetito mari, sub medium Ianuarij Cocinum, & Goam haud multo post appulit; eius focij duo, longè quidem priùs tenuerant Indiam, verùm iisdem à Sofa de causis vetiti ad eum se conferre, à quibus Xauerius ægrè admodùm olim se expedierat, ne Goæ defixus manere cogeretur: de quo hîc mihi nascitur argumentum necessariò explicandum.

37. Nam quòd ante Xauerij, Goam in insulam appulsum, eam infinito ex numero ethnicorum, tam pauci ad Christum transissent, inde potissimùm fiebat, non quòd illuc aduecti ex Europâ lucris ad rem augendam acriùs quàm linguæ Indorum ad eos docendos incumberent; verùm præcipuè quòd fidem amplexos, nemo erat qui vel minimo vitæ subsidio iuaret, cuius illicio maximè pueri, & egentes, facillè ad Christum pertrahi potuissent. Dolebat calamitate hâc auarâ & fordidâ Iacobus Borbanus, regius Goæ concionator, & eam frequenter apud Michaëlem Vazium, Vicarium, & Petrum Fernandium causarum Cognitorem, progubernatorem Castelblancum, & Cosmum Annesium, tunc quidem vrbi ab secretis, post autem Regis tota India quæstorem, apud hos inquam, & amicos, & eximæ virtutis; has sordes incufabat, & lamentabatur; cuius piis querelis vel vtrò per sese, vel eius suasu adiiicerent animum, charitate illorum promissisque confusus, manum ipse operi adiecit quod diù fuerat meditatus, deque illo ad populum pro concione verba fecit, vehementer exostulans, & exclamans in tantam cladem animarum, quæ posset tantulo per eos redimi, à quibus tunc audiebatur, si modò id vellent. Nec enim ab iis exigi ut per se illas venarentur, idiomate illarum patrio destituti; nec amore instincti salutis alienæ, iis cicurandis insisterent; sed suo cuiusque pro modo ac studio symbolum conferrent ad alendos illos qui Christo nomina dedissent, & suo aliquo ære illos æternitati assererent, quam & iis Christus, & mortalibus omnibus toro suo sanguine emisset. Hæc ille, quibus mentes auditorum idem qui linguam dicentis mouerat, spiritus impulit, ut in societatem quandam multi conuenirent, penès quam id esset oneris, neophitos pueros, communi sumptu in religione educandos curare; quæ Sanctæ Mariæ à Luce sodalitas propterea dicta est, quòd iis de rebus initio in ædicula eiusdem nominis tractarent. Verùm ut præclarissima quæque, non vna parit, & perficit nox; hoc solum principio agebatur ut in Goæ vicinia collecti aliquot ex idololatriæ Indorum, tenui seminario recepti alerentur; sed opportunis subsidiis eò creuit id opus, ut ab Æthiopibus ad Iapones eius benignitas funderetur; nam & largitate priuatorum, & Gamæ gubernatoris ex freto Arabico cum exercitu reducis, mirificè auctum est, & Regis potissimùm Ioannis III. qui agros quondam Pagodibus sacratos

37
Fundatio seminarij sanctæ fidei Goæ, & Collegij societati Iesu.

illi attribuit; nummum annuatim bis mille; accessit & situs commodior, & domus amplior, ac templum ab ipsis extracta fundamentis, & noua demum appellatio à sancta fide, priori alia seminario illi conuenientior, & Colino. Annesio tunc quidem gratior; ut aliis deinde alia, quæ ex Paulo Apostolo (cuius sacrum erat Conuersioni templum) S. Pauli seminarium dictum est. Rebus in hunc modum inchoatis lectisque regnorum variorum, & linguarum nouem, ad sexaginta iuuenibus, deerat operi, quo illud præ cæteris fulciri oportebat: manus prudens, & fida, cui tot regnorum, spes religiosæ, sed debiles, possent tuto committi, cum certâ ex his fructuum latè spargendorum expectatione. At hoc diuini fuit consilij videre, & qui domus illius auctores extiterant, huic eius prouidentia arcano, iam vel inscij seruiebant, ne societas velut extranea in Indiam nauigans, alieno exciperetur solo, sed proprio, sibi que iam antea mancipato; cum enim prima de seminario fundando studia mouerentur, Aprili nimirum Anni 1541. Vlyssipone Xauerius soluebat in Indiam, ipseque seminarij auctor primus Borbanus de Xauerio cum audisset, esseque noui alumnus Instituti, quod animarum saluari se totum dicasset, scripserat ad Simonem Rodericum, ut aliquos mitteret Instituti eiusdem sectatores, quibus, ut aiebat, suâ manu Deus, sedem prius in Oriente statuisset quam eò deuenirent. Ad hæc etiam Gubernator, datis in Lusitaniam literis, meum erit (scribebat) Collegij Patribus commodos præbere commeatus, vestrum sit illos huc mittere; cum hoc vobis S. Fidei seminarium antè destinari, ac dederit Deus, quam de vobis quicquam India resciret: quamquam sanè haud procul absuit, quin plus multò noceret domus illa quam reipsâ prodesset. Nam & lapidem omnem versauit Borbanus ut ei Xauerium in perpetuum alligaret; & Xauerio, Deum ad Conuersionem totius Orientis, constanter nihilominus secuto, quotquot Goam è nostris attingissent, ei seminario, cætera flocci habens, obstringeret. Quæ fuerat ratio ob quam Gubernator, Borbani precibus expugnatus, promissis non steterat, de Xauerij sociis in oram Piscariam dimittendis, proindeque ab illo, eius remora ignaro, in cassum expectatis. Quin ne valuit quidem exorare, ut ad suos Parauos rediens, secum illos duceret, sed Paulum Camertem coactus est seminarium Præfectum relinquere, & cum solo Mansilla proficisci, quod ipsum tamen plurimum contulit ad eam domum societatis curæ, tandem integrè permittendam. Nam & Pauli Camertis fructuosus eminebat labor, & sociorum qui quotannis submittebantur in Indiam, egregia opera prosperè ponebatur in erudiendis scientiâ, & pietate iuuenibus, interim dum à Xauerio, ad maiora, euocarentur in diuersas Prouincias, quorum omnium spectator, laudatorque Cosmus Annesius, post mortem Borbani, quæ anno sæculi octauo & quadragesimo accidit, nostros in possessionem seminarij induxit, quam is Rex Ioannes III. liberam, nullique obnoxiam utpotè ab rege fundari confirmauit. Quo etiâ tempore initium factum est magni clarique Collegij quod habet Goam societas.

societas, omnisque illa tum literaturæ, tum religionis constituta est Academia, in quâ strenuo diu tyrocinio cuduntur qui ad subigenda Christi iugo, Orientis regna, perpetuo formantur. Creuit exinde magnis accessionibus, pietatis Lusitanæ nobile monumentum Sebastiani & Henrici regum magnificâ liberalitate: creuit, & seminarij disciplina optimis legibus, quibus ex culti assidue, & elaborati iuuenes, mirâ regionum ex quibus aduenerant utilitate ad eas remittuntur. Breuem Goæ S. Apostolus, sed suis Parauis admodum vtilem impendit moram, nam auxiliares quas eò perduceret operas inuenit; præter Mansillam videlicet, nondum innotuit sacris, Ioannem Ortigam Cantabrum, qui diuino instinctu Xauerio comes accesserat; & sacerdotes duos, gente Indos, linguâ Malabares, cum his in Piscariam perlatus, cum iis statim de more vicis, & villas peragrare, docere, hortari sociosque ad eadem fingere, quæ antè ab eo solita diximus ad instillandam ethnicis Christi fidem, & fouendam inter Christianos prouehendamque pietatem. Sic ab se institutis maritimam illam diuisit oram, suâ cuique quam excolet parte seorsum tributâ. Ipse se in mediterranea penetrans, in regnum peruenit nemini prius ex Europa notum, & in cuius sermone prorsus nihil caperet, quare illic solerti charitatis manu, non prædicationis eloquio gerenda res fuit. Cuiusmodi vitam (ait idem ad Mansillam scribens) inter hos populos, ego ducam, vel inde conice, quod nec eos loquentes capio, nec illi me; nec adest interpres, per quem me explicem. Quod restat, totus sum tingendis baptismo infantibus, quod absque interprete facile exequor; & subleuandis egenorum, & ægrotorum miseris, quæ sui conspectu abundè opem efflagitant, nec alio ad hoc egent interprete. Hoc concionandi genere, vir sanctus, dum linguam addiscit, religionis Christianæ dignitatem, & nomen efficacius, quam eloquentiâ sustentauit; nam apud barbaros quibus humanitas summa est non esse inhumanum, nouum planè, admirandumque videbatur, externum hominem, spe nulla mercedis, magnis molestiis, communes miseras in se transcribere; mendicis, ægrotantibus, defunctis, perinde adesse, vt si omnium parens, & omnium seruus. Quæ porro hæc regio fuerit, quamvè messem ex ea tulerit, non est memoriæ proditum; nec ei licuit illuc diutius hære, inopino casu in Piscariam reuocante, quod Christianorum calamitati subitæ mederetur.

38 Sunt Badagæ in regni Bisnagæ mediterrancis, latronum populus, naturâ feroces, secta idololatræ, turmalis potius, quam ciuili vitæ, vt semper inuicem discordes, & in alios armati; sic bello maxime assueti: iam ij Regibus Trauancoris, & Caulani, Pandi regnum, Piscariam inter & Malabares vi eripuerant, iam formidabiles, confinibus suis euaserant, cum inueterato in Christum odio, & prædæ libidine, improuisi Parauos inuadunt, tantoque numero, celeritate, & impetu in eos irruunt, vt consilij ac rerum inopes Parauis, ne coire quidem ad propulsandam iniuriam ausi sint, sed primo statim vitato insultu, fuga vitam seruare

38
Xauerij mira
erga Chri-
stianos ora
Piscariæ cha-
ritas.

contenderint, agro, domibus, bonis, furori hostium permissis. Solos tamen fuga tutata est, quos suæ cimbarum familiaribus scopulis, paruisque insulis, & vadis, inter Comorinum & Zeilam Insulam occultarunt, accessu ad illa inuio, præterquam & mari admodum tranquillo, & ambiguum sinuum maximè peritis. In has se latebras miserum cum suis vxoribus, & paruis liberis abdebant, sed nudi, & omnium egeni, nec herbarum pilus, nec aquæ stilla, nec ab solis infani vrentibus radiis vllum regmen, fame, siti, æstu, multi quotidie interibant. Quorum breui strage ad vsque Xauerium perlatâ, dolore incredibile, virum Dei affecit, mox ergo admonet inhibendo exitio conatus, & operam: in quam occiduum illicò properat, Lusitanorum beneficentiam miseris interpellaturus; tantumque ex iis subsidiorum cogit, vt cimbas viginti omni commeatuum genere oneraret, quibus ipsemet pergit ad inuestigandas profugorum latebras, certam sibi mortem in dies operientium. Iis tandem repertis, diuersissimæ vtriusque lachrymæ diuersos affectus secutæ; illorum quidem gratulantium sibi vitam hoc subsidio seruari; illius verò dolore perciti, calamitosi suorum casibus: partitur in eos quæ secum vexerat, solatur suâ illâ, plusquam maternâ pietate, lugeat cum aliis vxorum; filiorum cum aliis; patrimonij pauperis cum omnibus iacturam: denique prostratos, & abiectos ac semianimes iubet durare patienter, & meliora confidere. Scribit præterea ad Pantagatinos, & consules oræ superioris quam non pertigerat Bagadarum furor, his suis fratribus omni solatio defectis, non nihil impenderent liberalitatis, dat etiam literas ad Manfillam, quibus mandabat subsidium, qualecumque id foret ex eorum manibus colligi, verum ea lege si vltro daretur; si spontè conferri ad stipem, non exigi, non importuniùs exprimi videretur; & ab tenuibus paucillum quod possent; ab ditioribus hoc solum quod vellent. Tantum viro sancto inerat cautionis, ne molles adhuc in fide animos re vllâ offenderet, & putarent sibi nomen Christiani pretio emendum.

39
Regnum
Trauancoris
ad Christum
adducit.

39 Hoc officio charitatis erga suos in Christo filios perfunctus, aliò mentem, laborisque conuertit, ac rapiebatur quidem animo ad interiora continentis, vbi mortales infinitos nullâ dum veri luce perfulos, alta legis diuinæ ignoratio tenebat: sed desiderio abstinit vel inuitus, quòd vbi deessent Lusitanorum arma quæ neophytos ab idololatriis, & Mauris tuerentur, aut magnam ab iis patiebantur stragem, aut adigebantur, eiurato Christo illam redimere. Quare maritima occidua scētatus Lusitano milite firmata, pedes Trauancorem petiit, quæ plaga Comorinensi ex capite leucas triginta protenditur, & inhabitatur ferè à piscatoribus magno numero vicorum. Illic habita prius per Lusitanorum gratiosos, ab rege Vnichetreuiro facultate, Euangelij promulgandi, quem stylam in Piscaria expertus fuerat sibi ex sententiâ cedere; eundem, sed fructu haud paulò locupletiori iteravit, nam (quòd ipsemet refert) fuit cum vno aliquo in pago, decem millia ethnicorum, sacro fonte, mensis vnus

vnus spatium suam manu lustraret. Quin & interdum vno die vicum totum, incolis frequentem, inter quae spectaculo fruebatur longè gratissimo, & iucundissimo, cum in Christianorum adlecti numerum, mox in fana, & aras daemonum certatim procurrerent, idola euerterent, raptarent, ludibrio & ignominiae, in contemptum Brachmanum, & daemonis obicerent. Quoad caetera audiendus, semestris itinerum, & sudorum Xauerio comes, Patre Ioanne Vazio Doctore Conimbricensi natus, eorum quae tunc cernebat ipsemet, postquam redisset in Europam narrator, nudis scilicet pedibus, Xauerium semper incedere consueisse, veste breui, attrita, & vili; telam instar pilei nigrae petasatum, ad retundendos solis coquentes radios. Magni Patris vocatum cognomine, Regem praeconio publico, omnibus edixisse, fratri suo Magno Patri, perinde ut sibi parentibus, essentque Christiani quicumque vellent. Dedit illi praeterea pecuniam grandem, sed eum nihil eius sibi fecisse residuum, totam in regendis, pascendisque pauperibus effudisse: sacras aedes quinque supra quadraginta secus mare ab eo constructas: Barbarorum linguam quam nunquam didicerat expeditissime locutum: hominum quinque aut sex millia in planitiem eduxisse, ad eos summam ex arbore conciones habuisse quod nullus concursus auditorum sat locus caperet: facris etiam sub aperto caelo operari assuetum, altari tamen sic velis nauium inumbrato ut vndeque prospectum populo nequaquam adirent, campusque ingens pro templo esset. In omni denique viuendi, agendique ratione, adeo fuisse mirabilem, ut nec ipse referendo par esset, nec inter quos degebat, indigenae. Mihi plus nimio sit, quod alij testantur, non minoris ab eo quem producebam nunc, fidei, Regnum Trauancoris, vniuersum, subeunte in illud Xauerio idolorum cultui mancipatum; exeunte Xauerio paucis post mensibus fuisse Christo integre assertum. His quantam in rabiem efferaretur daemon, tam securam, & antiquam populorum tyrannide, a vili homulo tam breui excussus, nimium prodidit atrox bellum quod in eum mouit.

40 Armatis qui eum confingerent barbaris, quorum etsi fuere magnam partem vulnera sine ictu, haud tamen omnia: sagittam enim corpore excepit, ut cuius, ad salutem mortalium tantoperè vita intererat; ardens eius vittus profusione aliqua sanguinis sedaretur, & desiderium quo semper flagrarat obeundi per cruciamenta quauis martyrij, leniretur utcumque acerbitate illius vulneris.

40
Sagittam X-
uicium vul-
neratur.

41. Verum ictus est haud paulo acerbius, filiorum periculo, quam proprio vulnere. Badagis post cladem orae Piscariae, anno proximo illatam, nouas daemones furias subdidit, indignantibus regnum Trauancoris in Christi iura concessisse. Ad arma igitur conuolare, inimicitias, & bellum contra illud iurare; quodque rem sibi futuram cernerent non iam ut antea cum piscatoribus Parauis, delectum habere, conflare exercitum, & Duce Naico Madurensi, incessu littora occupare, in quibus definit cornu Comorinum. Huius apparatus, & agminis, perlati Trauancorem

41
Exercitum
hostium so-
lus fugat.

uancorem nunciij, regnum metu ingenti consternarunt, maximè cum Pagos hostibus confines fugâ sibi viderunt consulere, & asportatis quacumque poterant in interiora sese recipere: haud tamen his motibus, rex sibi animos abiici passus est, atque vt optimè valuit comparatus, hosti obuiam Exercitum eduxit; & erat bellum cruento prælio dirimendum, futurâque omninò penès Badagas hostes victoriâ, numero, viribus, & audaciâ meliores, nisi Xauerius depulso periculo, vnus totum prælium confecisset: vt enim hîc prorsùs agebatur Dei res, & causa; proiectus humi; multisque cum lachrymis, pro hac illi ardentè supplicare, pietatem in suos, & promissam iis opem memorare; nè veller suum illum gregem, fieri lupis prædam; neque committeret, vt mentes teneras susceptæ crucis subiret pœnitudo, dolerentve tunc se Christi esse cum id Christi causâ adibant discrimen, nec compellerentur spectare barbaros, suâ feritate triumphâtiùs gloriantes, quàm cœlesti tutelâ Christianos. Sic precatus confurgit, ac Dei fiduciâ, animisque ab eo ingentibus armatus, de monte Bagadis obuiam desilit, qui explicatis iam signis & digestis ordinibus per subiecta plana procedebant. At hic fronti se primi agminis opponens in gradu consistere; obiurgare hostem verbis minacibus, terrere Dei præpotentis terribili nomine, ac iubere, facerent, & vndè venerant, illuc recederent. Ad quæ tantus illos corripuit timor, vt velut syderati hæerent immobiles, apertisque in eum obtutibus stuperent, nec passum promerent: vrgebant primos loco vno fixos secundi, tertisque manipuli, & moras increpabant, sed respondebatur; non fas vltra, obstare sibi ignotam hominis speciem nigrâ veste induti, humano maioris, stature præter modum excellæ, cuius emicantem ex ore ardorem perferre non valerent. Duces traxit prodigij rumor, ad explorandam per se terroris causam, adfunt, vident, cohortescunt, retrò vi occultâ se adigi sentiunt, & fugâ magis præcipiti, quàm decore receptu, in Bisnagam exercitum reducunt. Secuti ponè Xauerium fuerant è suis aliqui, vel comitaturi, vel exploraturi, quò ille desineret adedò incitatus currentis impetus in Badagas; ij Badagas terga vertentibus, anhelè recurrunt ad Regem Trauancoris adproperantem, suo cum milite; narrant distinctè quæ gesta, quo modo & exitu ipsimet spectauerant, cum superuenienti Xauerio rex occurrens, post beneuolos complexus, actâque magnificè gratias, hæc tandem intulit; mihi quidem Regi Magno est nomen; tibi verò deinceps Patri Magno. Quo modestia viri sancti onerata est magis quàm ornata. Cum regis præsertim cæcitas, admirabilitate illâ Xauerij capta illam suspiceret, ac veneraretur; ad agnoscendum verò, & colendum illius auctorem nequam pertingeret; verùm tanto illo quo princeps infelix, excidit Dei dono, potiti sunt ex eius populo plurimi, quos miraculi eius magnitudo, veri Dei & religionis cultores effecit: neque hoc solùm prodigio visus est Trauancorensibus S. Pater, naturæ imperare, nam præter morborum omnis generis curationes adedò frequentes, vt illa sui assiduitate deli-

nerent

nerent esse admirationi; mortuos quatuor vitæ restituit, viros duos, mulieres duas, tametsi duarum mulierum (quod item de excitatis in tractu Piscariæ mortuis notasse memini) vnam facti summam memoriæ proditam habeamus, partes eius modisquæ ignoretur, ex quibus à me possit narratio contexti, mihi enim hoc libro certum est nihil præterea referre, de miraculorum seu numero, sine præstantiâ quàm quod iuridicis, de sanctitate viri Dei auctoritatibus perscriptum inuenio: alia duo in viris duobus edita magnam habent lucem diuini splendoris.

42. Conciones habebat sanctus Apostolus Conalani, quæ vrbs haud procul à Comorino est, paucisque illic ad Christum perductis, vero Deo templum posuerat; perstabant cæteri in auitâ superstitione pertinaces, conueniebant nihilo feciùs dicentem audituri; & quod de aliis ipsemet retulit, admirabantur integritatem dogmatis Christiani, consensumque cum recto, & honesto, verum vt qui grato pascuntur spectaculo, ad oblectandum magis animum dictis audiendo; quàm ad mancipandum auditis, obsequendo. Cernens ergo se ventis mandare, quæ tam pridem cum iis de Deo tractabat; de iis cum Deo tractandum meliùs suscepit: Coniectis, vt solebat orans, in cœlum oculis, toto vultu ardens, madensque largo fletu, lucis propitiæ à Deo radium poscere ad discutiendam occæcati populi diram noctem, mortaliû corda in eius manu esse; veller modò, flexurum quocumque libuisset, etiam obstinatissimos, sibi que subiecturum; daret hanc suo nomini gloriam; hanc filij sui pretiosissimo sanguini mercedem; obduratas mentes molliet, ac frangeret. Post quæ sensit cum Deo se efficacius orando egisse, quàm cum stolidâ plebe ratiocinando, seque sine vllâ dubitatione quod cœlagitarat impetratum ferre animaduertit; quare versus ad circumstantes; ore, ac verbis, quæ grandius aliquid homine saperent; quando, inquit, mihi, seu Deo potius, per me vos toties affanti, tamdiu fidem negatis, optate nunc deniquè & quod vobis argumentum sat esse velitis, censeatisque ad credendum: excogitate quo testimonio, constare vobis quæ prædico iubeatis, & suggerente hic illi animo, die proximè præcedenti humatum illic fuisse mortuum, pergens eodem spiritus impulsu, hoc, inquit, mihi sepulchrum pandite; cadauer quod illuc heri defodistis extrahite; inspicite propius, & exploret per se quisque curiosius, an vitâ omni penitus careat? & erat mors adeò evidens, vt iam putresceret, palàmque res omnibus patuit; confestim namque fossâ suâ eductum, euolutumque linteo, quo de more suos sepeliunt, suspensis barbaris auso nouo, & expectantibus euentum; positus genibus vir sanctus breuiter precatur, surgit, defunctum compellat, ad religionis quam ipse prædicarat certam, & indubitatam fidem incredulo populo faciendam, iubet, sancto Dei interposito nomine surgere, & in vitam redire. Ad quam vocem defunctus non quasi ex tumulo, sed ex leui expergefactus somno, viuens, ac valens, per se nullius adminiculo se attollit. Non fuere de cætero hæc gesta corroboranda hortatu

42
Mortui 4. ab
eo excitati.

H verborum,

verborum, tantum prodigium rem totam peroravit. Erupit omnium una vox, magnus Christianorum Deus, & vera lex quam docet Magnus Pater: subindè omnes ad patrem confugere, omnes illi se prorsus tradere, omnes genitalem ex aquâ renasci velle: quod idem à cunctis loci eius incolis præstitum, aliisque compluribus qui de patrato miraculo audissent, vel rediitum è tumulo hominem vidissent. Crevit hinc etiam eò usque vir sanctus opinione ac famâ gratiæ apud Deum, ut posse omnia precando crederetur, nec plures ei stare vel sanationem ægrotantis, vel mortui vitam, quàm imperio paucorum verborum, quibus iuberet hunc vivere, & illum valere. Nec deest in actis publicis qui testetur regnum Trauancoris, viri sancti tot ac tam illustribus ita doctum, confirmatumque miraculis, ut nullum sit tota India, vel Christi fide solidius, vel morum exemplis elarius. Huius præterea de Xaverij potestate persuasionis fructus fuit, suscitatio alterius mortui, eadem in ora inter Alicale, & Cariapatanum in Pago Mutan dicto. Erat is ex primariis adolescens, pestilenti febre ante horas viginti quatuor sublatum; efferebatur à parente utroque, magnâ propinquorum turbâ funus cohonestante, iis felici casu obuius apparet Xaverius; simul & cum illo defuncti vita cunctis adesse persuasum, circumstiteri omnes, Dei Apostolum deprecari, lamenta funebria in supplices lachrymas vocæque vertere, ac præ aliis parentes qui ad instectendum viri Dei pectus mitissimum, dulcissimi filij ob eius oculos proiecto cadavere, instanc rogantque ploratu non consolabili, vitam puero innocenti ab eò restitui: tam Religiosæ illorum fiducia, nec deesse vir sanctus valuit, nec suæ in omnes charitati. Orauit; defunctum lustrali aquâ sparsit, iussit funebri linteo educi, tum cruce signatum, manûque apprehensum, Christi nomine erexit, suisque viventem tradidit. Facti monumentum indigenæ, crucem loco eodem, grandem statuerunt, ad quam preces deferre soliti, & quam Deus in famuli gratiam, cuius illic poscebant suffragia, continuis nobilitavit miraculis. Iam tot populorum ad Religionem quæ sola vera est tanta conuersio; tot mirabilium, & inauditorum gloriosa fama vniuersas peruaferat Indias; vbique locorum celebrabatur Christianorum Deus, & serui eius Xaverij florebat existimatio; nec opus magnoperè tunc erat, nouas inuestigare nationes quas Christo subiiceret; vtrò ab iis ipse requisitus frequentabatur earum legationibus, & literis, quibus ad illas vocabatur; ex quo Dei Apostolo aliquantò plus cruciatuum nascebatur, quàm voluptatis, & gaudij, quòd vnus sufficere omnibus non posset, plûsque se statueret debere Christianorum nouitati solidandæ, quàm infidelibus ad Christum pertrahendis. Eam ob rem extimulare charitatem Ignatij luctuosis, & fortibus in Italiam literis; & Roderici in Lusitaniam, ut auxilia mitterent operarum, ad vastissimam, & paratissimam Indorum messem, sed messorum egenam. Meditari quoque paræneticas præcipuis quibusque in Europam academicis epistolas, quas reipsâ scripsit ad Parisiensem Sorbonam, Doctores

doctores illos vehementer hortatus ad transferrendum in Indiam, ubi
 quæstus ingentes cumularent; Christo innumerabilium animarum; sibi
 excellentium meritorum, ne tantum doctrinarum tam diuturnis partem
 durisque laboribus, caduci commodi vili mercede decoquerent: &
 sunt planè mellitæ sententiæ quibus hoc suum consilium, datis ad Igna-
 tium literis exponebat. [Mihi verò inquit persæpè venit in mentem,
 circum Europæ academias, ac præcipuè Parisiensem cursare, & infani
 ritu passim vociferari, eosque qui doctrinæ plus habent quàm charitatis,
 his compellare verbis; heu! quàm ingens animorum numerus vestro
 vitio exclusus cælo deturbatur ad inferos; vtinam illi quemadmodum
 in litteras, ita in hanc quoque curam incumberent, vt reddere Deo
 possent doctrinæ, creditorumque talentorum rationem. Enimverò
 istorum plurimi hæc cogitatione commoti, appositis rerum diuinarum
 meditationibus exercerent se se, vt audirent quid in eis loqueretur
 Dominus: suisque cupiditatibus, ac rebus humanis posthabitis, se totos
 ad Dei nutum, atque arbitrium fingerent. Clamarent vtique ex animo;
Domine Ecce adsum mitte me, quocumque tibi cordi est, vel vsque in
 Indiam. Proh Deum immortalem! quantò lætiorum illi, tutiorumque
 vitam viuerent? quantò maiore diuinæ Clementiæ fiduciâ, summum
 iudicij illius discrimen, quod subterfugere nemo potest, extremo spiritu
 subirent? Siquidem illam Euangelici serui alacriter vsurparent vocem,
Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratu sum;
 quòd si quantum dies, noctesque elaborant in comprehendendâ rerum
 scientiâ, tantumdè in solido scientiæ fructu elaborarent; & quam
 diligentiam adhibent in cognoscendis iis artibus, quibus student, eam
 in docendis imperitis quæ sunt ad salutem necessaria, adhiberent, nã
 illi haud paulò paratiorum essent ad reddendam rationem Domino di-
 centi, *redde rationem villicationis tuæ*, malè metuo ne qui tandiù in
 Gymnasiis ad bonarum artium studia incumbunt, inania honorum ac
 Sacerdotiorum insignia magis spectent, quàm ipsa munera, atque
 onera quæ illis ornantur insignibus; video enim rem eò iam loci venisse,
 vt qui maximarum artium studiis dant operam diligentius, vulgò profi-
 teantur, se doctrinæ laude Ecclesiasticam aliquam aucupari dignitatem,
 quò scilicet Christo Domino, & Ecclesiæ operam nauent suam. Sed
 profectò miseri falluntur; quippe qui studia illa ad priuatam magis re-
 ferunt, quàm ad publicam vtilitatem. Et quoniam verentur ne Deus
 ipsorum cupiditati non obsequatur, nolunt totam rem diuinæ permit-
 tere voluntati. Testor Deum, propemodum me deliberatum habuisse,
 quoniam mihi ipsi in Europam redire non licebat, ad Parisiensem Aca-
 demiam, nominatimque ad doctores nostros Corneum, & Picardum
 litteras dare, quibus ostenderem quàm multa Barbarorum millia ad
 Christi cultum nullo negotio adduci possent, si copia esset hominum,
 qui non sua quærerent, sed quæ Iesu Christi. Ergo fratres mei carissimi
 orate Dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam.] Hactenùs

eius epistola; quam verò dedit ad Sorbonæ Doctores suadens Europam Indiis; steriles cathedras, & magisteria, Apostolico munere, & æternis animarum lucris permutare, vñam inueniri potuisset nec sefellisset exquisitam requirentium curiositatem, datam enim reuerà fuisse

43
Doctores
Sorbonicos
inuitat Xa-
uerius ad
Indos.

43. Testis mihi est Ioannes Derada, supremus in regno Nauarræ Cognitor, qui sibi Parisiis Philosophiam profitenti lectam ait, visamque ardere diuino igne, magnisque in salutem mortalium animis; ex eâ ductum à se apographum, atque ab aliis qui tunc primas doctrinæ, & sapientiæ in Scholâ Sorbonicâ tenebant, vt quibus esset præcipue inscripta.

44
Manaræ In-
sulae conuer-
sio, & mar-
tyrium.

44. Qui verò populi acciuere procul Xauerium ad inferendam suis tetris Euangelij sancti Lucem, primi extitere Manaresij, digni planè posteritatis inuidiâ, nedùm memoriâ, & laude; quòd prima de se patientiæ exempla, & documenta inuicti roboris, nascenti illi orientis Ecclesiæ dederint, atque vnâ prope vitalis aquæ perfusi lauacro sanguinem fuderint; vnâ Christo renati, pro Christo mortem exceperint: adèò fruges in messem properant, quarum Deus sementem propitiùs adspicit, vt qui heri demonum adorator, nunc in Christianum, crastino enadat in martyrem. Est Manara insula, quadraginta vix milliarium complexu, hanc ab Aquilone claudunt Remanancoris vada, quibus sinus gemmarum aperitur totam Piscariam alluens. Portu gaudet percommodo, & commercii opportuno, quem Telen Manaræ vocitant. Solum, nisi quâ diligenti culturâ cicuratur, arenosum, & macrum. Hanc inter & Zeilam insulam ab ortu iacentem, patent ad duodecim milliaria illæ maris fauces, vbi fluentorum torrentium ad vada Remanancoris fractus furor, Isanapatani plagis allidit improvidos. Longè Manaram vincit, quam dixi Zeila; Ternasseria incolis, hoc est delitiatum regio nuncupata; longitudine milliarium viginti ducentorum; latitudine centum quadraginta. Hæc (si non est fabula, vulgi fides) paradisu terrestris antiquus fuerit, cuius in vertice inaccessæ rupis monstratur argumentum, impressa saxo, pedum Adami vestigia: perlecto tamen de felicitate illius scriptorum suffragio, nihil opus vera fabulis augere, vt credatur saltèm orientis esse paradisu. Gaudet mirâ cœli temperie; æstate duplici, ac gemino vere, aurâ tam beneficâ, & salubri, vt morbos ferè alios ignoret, solâ decrepiti senij ægrotatione suos afficiat, & absoluat: virent perpetuò arbores, & maturitatem fructuum legendorum, flores nascentium occupant. Nec tantùm potest ad eam inflammandam æquatoris propinquitas non plus sex gradibus abiuncta; quin plus possint statæ quot mensibus pluiæ ad refrigerandam, præter viuos è montanis fontes, & fluios, qui quaquaversùm vniuersam rigant; mare præterea peramænum, & ab occasu tam diues vnionum, vt nusquam tota India ditius, sed præstat his omnibus, soli vbertas adèò profusa, vt spontè magis naturæ, quàm artis industriâ, florem omnium proferat quæcumque possunt ad alendam indigenarum vitam, & externorum commercia optari; metalla,

gemmas,

gemmas, & cristalla, quæ inter edita rupium durantur; omnis generis animantes, elephantos præsertim generosos, & maximè dociles, infinitaque ex iis ebur, ad hæc Ebenum & palmas, & omnes malorum hortensium species, præ cæteris verò, cassiæ, siue vulgò nominant, cinnamomi, cuiusmodi copiam vt Asiæ toti, Europæque sufficiat. Verum enim verò, tot dotes naturæ, vna infamat, & corrumpit incolarum inculta barbaries, atque improbitas, & in tam prodiga Dei erga se liberalitate, Dei ipsius ignoratio stupida, & cæca, donec eò tandem peruecta Xaverij fama, eius miracula, & sanctimoniam, vtrisque Trauancoris, & Piscariæ plagis tam altè sonuit, vt eius videndi, audiendique desiderium ardens incenderet, sed anteuertit Zeilanum Manara; priòrque nuncios, literas, precésque ad Apostolum legauit, quibus sacrum baptismi ab eo peteret. Feruebat tunc totius Trauancoris in promptu conuersio, nec absque iacturæ periculo differri poterat; quare suo loco, ac nomine, Sacerdotem ex iis illuc destinauit, quos Goa secum aduexerat, huius operam Deus, tam largâ manu fortunauit, vt indigenas exiguo tempore, ingenti numero, diuinis eruditos, sacro fonte lustraret. Imperabat tunc Manarensibus Rex Iafanapatæ (sic Zeilani pars illa dicitur, quæ septentrioni obiacet) homo quidem naturâ ferus, moribus barbarus, tyranno quàm Regi propior, qui regno debito, fratrem natu maiorem armis excluderat, & suos crudeli premebat seruitute, direptis, necatisque à quibus poterat res nouas suspicari; verùm iris implacabilibus, legi Christianæ infensus, quamquàm Lusitanorum metu eorum amicitiam simularet. Quare vt cognouit Manarenses Christi fidem professos, tulit ad eò indignanter, vt ad vnum omnes constituerit de medio tollere; militum igitur quantum atrox poscebat facinus instruit, transmittit Manaram nihil minùs opinantem, populum in fontem crudeli subiicit lanienæ, tertori reliquis tale aliquid molientibus futuræ: cæduntur victimæ innocentes, nullo ætatis, conditionis, sexus, discrimine viri, feminae, infantes, puellæ, quicumque dederant Christo nomen; fuitque diuinæ gratiæ, & cælestis aquæ vis tam potens, & inuicta, vt cum possent, rogati an essent Christiani, vita incolumi, negando euadere; nemo omnium fuerit quin profiteretur se Christi esse, atque ipsi parentes (quod nondum possent infantes filij prima verba formare) responderent eos esse Christianos, seque cum iis intrepidè mori promptos, satellitum ferro subiicerent; ità paucis diebus ad septingentos barbarè necati, & præcipuus carnificinæ locus, cruore sacer tam puro, & nobili, cum Pasim antea diceretur, dici, martyrum terra promeruit. Sua tamen tyrannum carnificem atrox barbaries, non fecit voti sacrilegi compotem, quo deleturum se Christi nomen, & religionem; cum Christianis sperauerat; nam quorum aspectum non tulerat, eos in regno, in regia domique ad eò in penetralibus videre coactus est. Natorum maximus præstantissimus iuuenis instinctus diuinitus, Christianæ fidei studio, & ipse arsit, eamque ab Lusitano mercatore, negotiorum causâ in aulâ assiduo,

doceri voluit; quod tam sollicita secreti cautione non peregit, quin patri suspectus fieret, moxque rem acriter scrutanti perspicuus, & hoc solo reus: nulla juris vllius habitâ ratione, egregio iuueni, scindi iugulum mandat, cuiusque cadaver inhumatum, feris lacerandum in publico deferri. At qui viuo fidei magister extiterat, & cæsum venerabatur pro martyre, Lusitanus mercator, noctu occultâ condidit sepulturâ. Nec passus est vindex tantæ virtutis, & meriti Christus, Principis gloriam vel indiguè sperni, vel timidè premi; nec terræ mandatum sanguinem, infœcundum & solum vanescere. Ecce tibi postridiè manè, crux tumulo impressa visitur, proceritate par sepulto cadaveri, boni genij, vt certò est creditum manus, scita & elegans, quæ magnum diu citiibus stuporem, sermonesque diuersos præbuit, quoad confusi spectaculo, iratique adultores regis feritatis, iniectâ humo sculpturas implerunt, & reliquo solo coæquarunt, quod idem altero, & tertio die cum eodem sacrilegio ausi essent, quod sculpta iterum ac tertio crux illa compareret; in cælo tandem, igneo colore, & cincta radiis, non minùs terribili quàm pulchra specie cernendam se omnium oculis ingessit, eosque exciuit animorum motus, vt multi ad Christum accederent, mortisque posthabito metu, palàm ac liberè profiterentur eius nomen, & vitam pro illo, vrgente primam barbariem tyranno profunderent. Triumphauit itaque in terra, & cælo Christi crux, tot animarum illustrium splendore, quàm iis quos ostentauerat radiis, gloriosius coronata. Erat tyranno foror, vt in iis regionibus, cordata, magnique pectoris scæmina; Christiana necnè, rescire non potui; sed quæ magno planè, ac virili conatu adolescentem filium, & cæsi Principis fratrem natu minorem, iis imbuit monitis, eo igne incendit, vt ex geniali Ecclesiæ aluo, renasci ambo vouerint. Angebat hanc vna post generosum factum cura, quo dolo vitam adolescentum principum, ab Regis scuitâ subductam securo loco tueretur, suæ tam negligens vt nec viuere cuperet, nec mori metueret, adfuit prosperum consiliis numen; accersito etiam quem antè memini Lusitano, tradit illos, Goam armato nauigio secum deuchendos, vt illic plenius sacra mysteria docerentur, ac si quid posset commiseratio, regno filius hæreditario restitueretur; ferè siquidè Indis vbique; pro lege est nè paternis regnis succedant filij, sed ex regum sororibus nati, quos nempè constet de stirpe regia prognatos; quod de filiis regum, verat vxorum impudica & perfida leuitas confidere, etiam reginarum. Processit commodè Lusitano adornata fuga. Iuuenes primùm in regnum Trauancoris ad Xaverium perduxit, mira illic quæ memorauimus patrantem, quos vir Dei quàm pijs complexibus, quàm lætis exceperit lachrymis, quot Deo gratias egerit, qui ex ipso superbissimi hostis penetrati tam opima tulisset spolia, difficile dictu sit. Animauit principes iuuenes ad seruandam fortiter Christo fidem, & salubri admonitione confirmatos Goano seminario intimè commendauit; addens si quid valeret apud gubernatorem gratia, & precibus, effecturum se, ne quando relictæ ob Christum patriæ, & regni

regni eos pœniteret. Regem interea, fugæ nuncius in furorem agit, nec solo tunc religionis odio insanit, sed metu Lusitanici nominis ac nè germanus quem regno pepulerat ad recuperandum sceptrum, Lusitanorum auxilia posceret, sororis filio audendi, sperandique exemplum præcunte. Ergo vbicumque suspicio esset eum regi, eò destinat sectores à quibus de medio tolleretur; at, quantumuis diligens rabies, in cassum exiit; confugit & ipse, ad Lusitanorum asilum iuuenis; statimque post etiam summus militia Præfectus, cum decem aliis ex nobilitate, maxime illustri, qui relictis vxoribus, liberis, amplaque familiâ se illi comites dedere, & Nagapatanum cum eo appulsi, Leucis inde ducentis terrestri itinere, per multa pericula grauesque molestias Goam denique attigere; illic publicis excepti lætitiis, & Patrum nostrorum institutione, diuina edocti mysteria, initiati sunt sacrosancto fonte; Princeps verò iuratus obstrinxit Deo, & Lusitanis fidem, si erepto sibi per summam iniuriam scepro, per eos restitueretur, non modò se illis tributarium cum regno fore, sed illud etiam Christi sacris integrè addicturum. Nouis his ardens Xauerij studium, extimulabatur aculeis ad inferendam ei regno Evangelij sanctam facem, in quo tantâ generositate oppetita mors pro Christo vix agnito, sanctitatem vitæ spondebat excellentem, vbi plenius foret de Christi lege eruditum: præter hæc si regi barbaro Iafanapatani, sua impunè crudelitas, & impietas esset, quid cæteros dæmonum cultui obstrictos Principes, in Ecclesiæ sobolem recentem, & teneram non ausuros: quid atrocitatis, & sceleris nullo metu armorum tentaturos? his iri obuiam, restitutione legitimi Principis in thronum, & expulsionem tyranni fratris, regnum perfidè vsurpatum, pari crudelitate lacerantis. Ad hoc arma Lusitanorum posci, & gubernatoris pietatem, quem in regno Cambaiæ, cum longè tunc publica distinerent, adire ipsum nihilominus decreuit, seque mari licèt intempestiuo dedit: accedebant tacitæ rationes, quas huius vnus Zeilani negotij specie tegebat: nam qui ex Europa in Indiam nauigauerant Christiani, præsertim ministri regij, magnam partem eò defluerant, vt ferri iam eorum flagitiâ non possent, cum suis sceleribus execrationi populorum Christianam legem obicerent; & idolorum cultum, nundinario fauore promouerent, palàm Goæ Pagodum adoratio ferebatur; restorescebat Brachmanum potentia, & superstitio, quòd vtrîmque se lucris canina ministrorum ingurgitaret fames. In reliquis verò tam Goanæ insulæ pagis, & oppidis, quàm Salfetæ, Chorani, Diuaris, & Baldes insulis, tantâ licentiâ, & impudentiâ ethnicè vivebatur, vt si non alio, partum in eas imperium quàm ad cogendam pecuniam spectaret. Honorifica, & pingua munera, exclusis Christianorum indigenis, addicebantur pretio Saracenis, quòd argento plus possent. Paruos Piscariæ, redemptores tributi regij adigebant ad gemmas vili distrahendas, vt expilatores grassari veriùs censes, quàm vegetalium coactores. Hominum perindè vt pecudum, vndecumque ij capti fuissent, nundinæ agebantur, vendebanturque idololatrie mancipia.

Christiana,

Christiana; Mangone scelerato, lucellis tristibus, animatum illarum aeterna exitia vendente. His tam enormibus, miserabilem in modum lancinabatur Xaverij pectus sanctissimum, cum attenderet, cruci, & fidei Christianae illic propagandae, nullos magis obstare quam ipsos Christianos, optassetque, ut ait, in Lusitaniam redire, exoptulaturus coram rege atrocem nequitiam, rogaturusque ab eius pietate tot morbis lethalibus non dispar remedium. Postremo etiam sacrilegium immane dissimulabatur, quo rex Cocinensis, idolorum cultor, sed regis Lusitani cliens, suorum bona qui ad Christum ab idolis transfissent, sinebatur in fiscum redigere. Has tam deformes, & impias calamitates non ferens S. Apostolus Cambaiam petiit, euocato prius ex ora piscaria, in Trauancorem Mansilla, qui suas illic & obiret vices, & Macuci populum baptismi cupidissimum expiaret, Decembris sexto & decimo anno 1544 terra Cocinum tenuit, vbi Michaëlem Vazium nactus, Vicarium Indiae Generalem, eius & congressu, & magnitudine animi, & ardore diuinae gloriae, est mirifice recreatus. Causas enim quas dixi, sui huius itineris sic illi ad viuum dolenter exposuit, ut primum facile cerneret, gubernatorem iis expugnandis debiliorem fore, quippe qui obseruaretur magis quam metueretur; deinde verò statueret, ingenti animo in Europam reuerti, ad frandandam regiam potestate ministrorum auaritiam impotentem, & diuini cultus sanctimoniam vindicandam. Stabant commodum naues in anchoris, vela proximè in Lusitaniam facturae, iis uetus Vicarius, rei Christianae apud Indos, communes rationes Ioanni regi sigillatim descripsit, eo notae prudentiae, pietatis, auctoritatisque pondere ut legum optimarum accuratissimam sanctione, rex malis grassantibus morderetur; quibus imperiis munitus Vicarius absque morâ Indiam repetit.

45
Decreta regia in gratiam Christianitatis Indiae ab Xauerio procurata sed iurata.

45. Erant haec decreta regiae Martij 8. Almaini data anno 1546. primum Goa Pagodum priuata simulachra, & publica ut deiicerentur. Ad hoc in aedibus ethnicorum sagaci perferuatione inuestigarentur, plebereturque condignâ poenâ, quisquis in posterum non esset veritus ea effingere. Deinde quicumque Brachmanum, obstitisset promouendae religioni Christianae exterminarentur extra omnem Lusitanicam ditionem. Tertium ut ter mille nummum, qui Bazaini delubro mahometis annui pendebantur, ad leuandam eorum paupertatem conferrentur qui recens ad fidem venissent. Post, ethnici omnes excluderentur muneribus publicis. Goano in tractu, & Salfeta, ne liceret superstitione ethnica; nec Saracenis mancipia venderentur. Gemmarum piscatio (si Xauerius id probasset) penes Christianos tantum esset, nec compellerentur nisi iusto pretio illas dare. Cocinensi Regi nefas esset baptismi lotos bonis exuere, quod idem ex eo rex Ioannes priuatis literis postulauit. Postremo caedes ab Iafanapatani tyranno in Manara edidas, si nondum Sosa vltus esset, vlcisceretur illas Castris nouus Gubernator. Haec Ioannis Regis eximia iubendo pietas; cui ministrorum exequendo, si par integritas respondisset,

respondisset, sua India constabat felicitas. Lecta sunt ista in status publici confessu; probari visa & plausum tulere; reipsa nihil actum; prodiit enim mox auaritia priuatorum, publicis rationibus personata; Deum regi oportuit cedere, & Dei obsequia regis, quibus iure, nempe ac necessario dandum censebatur, quicquid solebat ministrorum auaris lucris inde accedere. Nec multo utilior præclaris Xauerij votis Cambiana profectio, illic eadem illa rei augendæ sæda cupiditas, spes magnas quæ iam eruperant, suo in ortu radicibus extinxit. Non fuit multis opus ut induceretur Gubernator ad exercitum parandum, à quo tyrannus eiceretur Iafanapatan; eius aut frater aut sororis filius, regno legitimo redderetur; Clarum erat & grande tanti operis præmium, ac fama, quæ inde toto orbe ingens, celebratura erat Lusitanum nomen, atque arma; præter meritum apud Deum excellens belli ad sanandam aequitatem, & religionem gratuiti. Nam si toties reus immanitatis barbaræ carnifex, quot ipse infantes necauerat, impunè id ferre sineretur, supinæ incuriæ vel summæ imbecillitatis futurum erat argumentum, quorum alterum Christianis detraheret animos, alterum ethnicis inflaret. Quare Gubernator, præfectis ultra Comorinum per literas, & nuntios mandat, oræ totius militiam Nagapatanum cogant, inde aduersus Iafanapatam ducant, captumque vel interficiant, vel tradant Xauerio viuentem, cuius arbitrio, vitam eius aut necem permittebat: quæ dùm instruuntur, spebus eximius plenus Xauerius, Corinum reuertitur, integraturus consuetos labores in vigendâ salute animarum.

46. Quo ex itinere Cananori exscendens, à pio Christiano liberalissimè exceptus, mercedem hospitij exsoluit longè multumque liberaliorem. Mærebat vir optimus vnus ex liberis peruersâ indole, moribus improbâ, & intractabili ac ni Deus adesset, in calamitates vltimas destitura: cui Xauerius hæc secum multis, & acerbè lugenti; quod primùm vsus est leuamen admouit, hæc esse forsitan ætatis vitia, sanari tempore, annis excoctum iri, & maturitate. Tum ad preces conuersus, cælumque suspiciens, tantisper hæsit tacens, ac vultu inflammatus; hinc mirè hilaris, amici hospitij præhensâ manu, gaude ait, Patrum qui vsquam viuunt fortunatissime: qui te tantoperè macerat, & discruciat puer, vitam & mores vertet in melius; S. Francisci ordinem amplectetur, cresecetque in virum, sanctitate, ac literis præstantem: quæ ad amissim, vt prænuntiarat, successus probauit. Sanctum Franciscum induit adolescens, frater Lucas dictus, doctrinâ egregius, virtute insignis, Christi fidem in Candia (quod in Zeilano insula, regnum est) barbaris prædicans, ab iis cæsus martyr occubuit, paucorum exinde post moras dierum Cocinum vir sanctus attigit, vbi die quodam agens cum Cosmo Annesio (quem sibi intimum, & ex vero amicum) nominat, percunctabatur ex eo, vt amicis mos est, satim feliciter, eius anni mercimonia expedita essent? commodissimè, inquit, Annesius, recensetque pretiosorum aromatum piperis, opumque cæterarum diues pondus, quibus naues septem

46

Prophetiæ
insignes Xa-
uerij dux.

onerasset ; præ cunctis verò adamantem iactabat , quo nullus esset in India thesaurus rarior. Decem mille ducatis Goæ ab se emptum ; triplo ferè in Lusitania emptum iri ; eò se illum ad regem mittere : auditâ Xaverius tanti pretij gemmâ interrogat , cui de septem, naui eam commisisset : respondet Annesius Atoghia , cuius Præfecto Ioanni Noronia eam credidisset. Hic se vir Dei paulisper colligens ; mox , vellem , ait , rem tanti , cuiuspiam alteri imposuisses naui ; ubiuis foret quàm in ea naui securior , quod eo vultu is protulit , vt conturbaretur Annesius non mediocriter : attamen , ecquid Pater : fortè , inquit huic times , quòd aquam laxatâ olim acceperit ? sed est postea egregie refecta , vt nullis sit novis validisque deterior , haudquaquam eâ causâ id dico , infert Xaverius , nec plura effatus conticuit. Ex quo carè amicus coniecit , præcepisse illum animo quàm verbis grauiora ; à quibus sibi vehementer timens , rogauit per eam quâ res amicissimo sibi & addictissimo semper faustas optarat sollicitudinem , naui eius cursum Deo enixè commendaret : eius exitum postremæ sibi egestati fore : putasse quidem se adamantem , venturum Regi longè gratissimum , sed diuinando potiùs quàm sciendo ; nam nec eo iubente , sed neque conscio ab se emptum ; proin eius si periret iacturam imputatum iri omnino suis damnis. Verum enim verò periclitaturam nauem illam , haud ideo tantùm seruo suo manifestat Deus , vt futuræ cladis inditio , ipsius amicum præmaturus dolor affligeret , sed eam voluit Apostoli sui precibus donare , quæ alioqui fuerat peritura : igitur aliàs , cum vnâ accumberent , & de adamante suspensum Annesium pungeret anceps cura , non ferens sanctus tam diuturna sibi tantoperè amicum tristitiâ languere , Gratias , ait , Deo age , nam in manus Regina , tuus iam adamas peruenit. Reuersis postmodùm in Indiam nauibus , ex Noronia literis Annesius didicit , cur tantò antè sanctus timuisset , nauim scilicèt ventis actam secundis , sub carchesio decumani mali derepentè hiasse , & exclusâ omninò stipatoris manu , tantùm maris hausisse , vt hydraulam vincente aquarum copiâ , sæpiùs agerent , de nauis , priùs quàm deprimeretur eiicienda in vadofum littus , vt illius iacturâ vectores seruarentur. Salubriori tamen consilio , succiso malo , quâ manu ignotum , hiatus coaluit , nauisque antennis duabus velificans , subsecuta est socias , & portum cum iis Vlyssipone incolumis tenuit.

47
Excitatus
ab Xaverio
mortuus in
Vaccarum
Insula.

47. Cocini Xaverius cum fermè ad majum exeuntem egisset , Mansilla socio Zeilanum nauigauit , Nagapatanum indè transmissurus , vbi accitatus Lusitanorum exercitus ventorum expectabat fauorem , cuius itineris , & eorum quæ in eo illi acciderunt , mentionem non produnt tabulæ publicæ , nisi perobscuram , sed quæ sit magnorum non obscura index , & iure aduertunt Ro. rotæ cognitores , quæ ad nos de illo peruenerunt , particulas esse , ac velut analeccta , historia veteris locorum insignium , in quibus versatus est. Ac reponat æternùm Deus magnæ Ioannis Tertij animæ , quod anno 1556. Franciscum Barretum , suum in Indiis Proregem curare iussit cognitionem diligentem Apostolici laboris , & miraculorum

colorum Xauerij ante quadriennium defuncti, eamque ab testibus oculatis desumptam, chirographis publicis muniti, ne sempiternis digna monumentis, interciderent penitus annorum lapsu & aui neglectu. Verum sancto, & solo; & extra Lusitanorum fines progresso longius; in regna ferè, locaque ignota & barbara; hinc illa propemodum sola quæ Goæ, Cocini, Bazaini, Malacæ, (vbi confectæ quas innui tabulæ) gesta sunt, colligi potuerunt, reliqua indicari magis obiter quam exponi. Eiusmodi sunt quæ in hoc fortassis itinere illi contigerint, certò quidem sed nudè tradita absque vllis adiunctis, ex quibus confici valeat, aliò quolibet quàm ad hoc tempus pertinere. In iis primùm est puer filius Saraceni ab Xauerio in vitam reuocatus haud procul à vadis in insulâ Vaccarum, Septentrioni opposita, neque id enucleatius narratur.

48. Sed illud fusiùs, & explicatius quod in Manarâ insulâ ab eo gestum, in quâ sexcentos Christianos à tyranno cæsos, non pridem memini. Spectatorem res, testem & narratorem habet Ioannem Melum Sampaium, arcis ea in Insula, & regno Candia præfectum. Incessit Christi Apostolum pius ardor beatam humum salutandi, maximè verò pagum Pasim, ex quo cælum adeptæ tot fortes animæ, loco nomen mutarant, & terram martyrum fecerant. At ecce illi huius in aditu ampla seges, vt cæsis gaudendi suam fortem, sic condolendi superstitibus cladem suam. Depopulabatur insulam lues sæua, & centena quotidie metebat capita. Magni Patris aduentu, cuius erat nomen, & prodigiorum fama celebratissima, concurrat populus ad tria millia, magnam partem idolis addicti: rogant, & supplicat iis precibus & lamentis, quæ in promptu habet supremum periculum, nè se peste absumi patiatur, nec suis insulam habitatoribus orbari, quam sexcentorum non pridem cædes, iniqua, & impia, dignam fecerat miseratione; mollita lachrymis, & strage miserorum, Xauerij charitas, triduum petiit, quo preces ad Deum pro illis tam potentes fudit, vt lue illicò extinctâ, omnes eâ icti valuerint, nemo exinde afflatus sit; quòdque longè præstat saluti corporum, omnes animi vitam adepti sunt, & tanti prodigij mirabilitate domiti expiatique Xauerij manu, nonam sacro ex fonte vitam, & animam hauserunt: iis verò (vt illi mos erat) ampliùs docendis & stabiliendis in suscepti boni proposito subsistere diutiùs exercitus vetuit, cui iam iam aduersus tyrannum, Christi hostem ituro, sanctum subdi calorem oportebat; verum vbi ad hoc traiecit Nagapatanum sanctus, multum alia rerum occurrit facies, ab ea quàm mente præceperat. Inopinatus casus fuscèque omnia euertit, spèscque omnes tanti apparatus, & consiliorum disflauit. Navis Lusitana opulenti ex Pegu mercibus onusta ad Zeilam confracta, vectorem, & merces destituerat in vado; in has prædo rex Iafanapatæ inuolat, & (qui barbaris vsus est,) sibi eas rapit; quorum plurimum intererat complures, minimè dubij, si belli semel initium fieret, nè terantium quidem ex iis recepturos, duces auertunt ab deliberatâ armorum sententiâ; ita barbarus & viuit, & triumphat, & suis rebus, iure omni priuandus,

48
Lues pestilens ab Xauerio extincta.

pinguescit alienis, Lusitanis enim pro lucro fuit, tam grauis iactura partem redimere, neque postea vnquam de vindictâ quid motum, nisi anno ab hinc quinto & decimo, cum & Lusitanos, & vicinos reges improbitate intolerabili, & crudelitate proripasset. Elusâ in hunc modum, vel misâ incertum expectatione, tam præclaræ expeditionis, quam erat magnificum raptò per nefas regno, inuasorem tyrannum & ethnicum pellere, illudque Christiano Regi legitimo reddere, ad labores Trauancoris Xauerius animum retulit; sed antequàm Nagapatano recederet, vibratis procul identidem in scelestam Zeilam oculis, & diuino futuri prospectu largè flens, ah! te, ait, insulam infelicem, quot intratam cadaueribus video? quanto Christianorum sanguine madentem? redituro autem Trauancorem, nunquàm adspirauit necessarium ventum Deus, illius nimirum operâ, vtiliùs alibi vsurus; sed desiderium submisit ingens, Euangelij gradatim portandi in fines vltimos Orientis; cuius desiderij breuiter hic repetenda est origo.

49
Conuersio-
nes opera
Lusitano-
rum,

49. Molucas inter & Borneum, milliaribus Comorino bis mille, æquatori medio insula subiaceret, Leucarum ab Austro ad Septentrionem fermè ducentarum; in eâ multi suo cuique regno imperitant Reguli, rerum omnium, & commerciorum diues est, Geographis Celabes, Macazar Historicis vulgò dicta quâ ei vtramque appellationem, regnorum duorum duæ metropoles faciunt, ex quibus, & reliqua nominantur (quin & nomenclatio Celabis, minores alias complectitur insulas, quarum olim domina fuerat.) Hinc sub annum fere trigessimum primum, & scsquimillesimum, fratres duo, idololatra vterque (vti ex quo nati, regnum Maeazaris vniuersum) Ternatem appulere, vnâ ex Moluccensibus insulis, vbi suis quibuscumque tandem adducti spebus, multò maiora inuenerunt. Ternate tunc præerat Antonius Galuanus Lusitanus, virtute ac bello, apud posteros notus. Cum eo ij fratres dum fortè agunt, incidit de religione, nonnulla interseri, ex quibus vix aliquoties paulò fusiùs iteratis, tantùm illos puduit honoris quem Diis suis detulerant, vt darent illicò veritati manus, fidemque amplexi Christianam, & noui ex aquâ vitali homines; alter Antonij, à Galuano, alter nomen ferrent Michaëlis. Indè in patriam reduces, iamque vt poterant doctrinæ magistri, cuius modo esse discipuli cæperant, tam multis illam deprædicarunt apud suos, vt ad Galuanum publicè legati ab iis venerint. Legationis summa erat, aliquos ab eo petere à quibus in lege quam profitebatur, erudiri possent; ad hæc probam & sinceram mentem pretiosis muneribus testabantur, & lectorum aliquot iuuenum pignore, quos intereâ cupiebant, sacro baptisinate lustrari. Legationis principes germani duo, qui eius mittendæ causam præbuerant. Accepta est incredibili gratulatione Legatio; Christiana ritè mysteria edocti iuuenes baptizantur; donis haudquaquàm inferioribus pensantur dona, remittuntur cum iis legati, adiuncto ad eos Francisco Castrio, homine militari, sed cuius cordata pietas, posset interim vtrumque partes

partes obire Sacerdotis, qui tunc Ternate nullus erat. Verum felix momentum nondum aduenerat, conuersionibus illius populi diuinitus dictum, sed hoc aliis accidit opportunum, & faustum, quibus Castrus ex inopinato salutem attulit. Primum enim deuesti Ceriganum, ex qua vrbe vnum de regnis Macazaris, quod in ortu est situm, nomen dedit; illic ab Rege, nullo non genere comitatis, & beneuolentia habiti, etiam illi (qua fuit in eum aeterna, & inscrutabilis bonitas) suum tacito instinctu studium inspirarunt, de suscipienda Christi fide, audita eorum itineris causa, desiderio exarsit non impari, fruendi eius boni quod perlatum ibant ad alios: ergo quoad rei, & morae ferebat ratio, probe diuinis eruditus, expiatus est aqua salutari cum tribus fratribus, Regina, principe filio, optimatibus centum, ac triginta, & multitudine promiscui populi non parua. Quibus laeti auspiciis legati aquiloni pro-ram Mindanaum obuertunt, qua nunc censetur inter Philippinas, siue quid illic haberet negotij, seu per tot insulas, tutam ad Macazarem viam initari; eas oras dum radunt, Saliganum deueniunt, vbi eadem faultate, Regem, uxorem, tres horum filias, alios nota leuioris ad centum quinquaginta, religioni sacrosanctae ab cultu daemone adiungunt. Progressuque ulterius, tres praeterea Butuani, Pimilani, & Camiguini Reges Christo pariter addixerunt, adeo prona est in legem Christianam, & vinci facilis humana ratio, vbi Christianorum improbitas legi quam profiterentur non officit, & exemplorum prauitas execrabilem iis non facit, quibus proposita ipsius sanctitas mire probabatur. Post haec Celabem versus, cum passis velis contenderent, foeda correpti tempestate, per crebra forbenda naui pericula, Ternatem denique vnde exierant, compulsi redire, atque hic haesit Francisco Castrio credita in Macazaris regnum profectio. Placuit tamen aeternae bonitati haud multis hinc annis, pia regni adhuc impij vota secundare, & diuinorum quam pariebatur egestati, terreni lucri cupiditate succurrere, vt totam ferè per Indiam triualibus hominum in quaestu, & refacienda studiis, vsus est, ad Indos aeternis opibus quibus eas destinauerat ditandos. Hoc certe animo Antonius Paiua Lusitanus Celabem nauigauit; nam illuc a Roderico Vazio Percira missus ad ligna sandalina quorum insula ferax est, praeter spem nactus est occasiones quaestuosas, Christi sanguinis fœnerandi. Post milliaria Macarem, ab vsque Malaca omnino mille, applicuit Paiua regno Supae. Huic annorum septuaginta rex ad portum occurrit, cum principe filio iuueni, & mulierum triginta ornatissimo comitatu: Primi fuere aditus salutationum, & humanitatis; ex iis sermone in alia delapso, congressibus variis actum est de religione; cumque Mauri Iauae vtriusque, regem niterentur ad Mahometem pertrahere, rescire ex Paiua voluit, quid causae foret, ob quam Saracenos tantoperè odissent Christiani: cui vt potuit in mercimoniis, quam in dogmatis, versatior Paiua, magna libertate edisserit turpitudinem sectae Mahometis, flagitiorum probrosam licentiam, & felicitatem belluinam, quam

suis post hanc vitam sponderet; tunc his contraria omnia opponit, quæcumque ex Euangelio vir illiteratus meminerat. Audiebat dicentem bonus, & sapiens senex magnam voluptate, dictaque plurimum probabat. Sic tunc identidem eadem incide, dum alacritate dicendi, atque audiendi mutua pergitur, quæsiuit aliquando ex occasione rex, quid esset mendacium? hic autem Paiua honorem præfatus, & veniam responsionis veræ, & liberæ, Mendacium respondit esse, quicquid vero esset contrarium, dictoque insistens; si foret o rex exemplo euidenti firmandum, mendacium planè est, quicquid tu ac tui de diis creditis, ut qui præter ligna, & lapides nihil sint fingentis libidine in monstruosas species deformata, quibus oculi sunt ad ærumnas aduentium cæci; surdæ ad omnem eorum precationem aures. Proinde illis venerationem, & sacra impiè deferri quæ vni Deo deberentur omnium conditori, omnium iudici, immortalibus animis, æternam aut pœnam, aut beatitatem, & gloriam reddidit, pro cuiusque in vitâ probè aut secus gestis. In regis animum pauca hæc altius penetrarunt, quem etsi non statim expugnauerint funditus, sed hæsit lateri felix telum, & diu, noctuque acriter pupugit. Sub hæc Paiuam urgebant negotia, Sianum in insulam leucas distitam quinquaginta ut sandaliorum residuum inde adportaret: Illic olim commercij gratiâ cum aliquandiu egisset, ut erat magnæ comitatis, & homo omnium horarum, euaserat Regi valde gratus, ex quo factum ut eius reditu maiorem in modum lætaretur, & sub primam salutationem, reuocaret illi memoriam concertationum de mysteriis Christianis cum eo habitaram. Qui sermo alternis dum longius tenditur, eam vim Paiuæ pietati subministravit Deus, ut regem quam aliàs vniquam stringeret arctius, commemorata potissimum illa in egentes, & afflictos Christianis solemnè misericordia, ad quam ut sibi valde nouam & inusitam stupebant, tantoperè barbari. Quibus tandem rex motus, dierum novem poposcit inducias per quas subigeret animum ad subeundam legis, & religionis sanctitatem, in quam affectu tam suavi, & prono recta per se ratio traheretur: Eratque tunc procul induciis rem totam confecturus, nisi concitandos in regno suo motus à Mauris timuisset. His dum induciis ad deliberandum in re tanti, Rex Siani attendit; En tibi rex Supæ improuisus, validissimam classem cum aula suæ flore ad portum applicat: Ingens principio terror ex potentissimi tota insula Regis repentino conspectu & instructu; in festam mox lætitiâ desit, naui enim exscendens, ab accito Paiua primum statim interrogat, essetne rex Siani sacro hæctenus initiatus fonte. Auditæque illius etiam tunc deliberantis morâ, ut quid, ait, tamdiu consulto est opus, in stabiliendo salutis æternæ summo negotio? viderit sanè sibi quid optimè conducat; ad hoc ego hic adsum ut fiam confestim Christianus, simul ad Regem cum Paiua procedit, apud quem tantum exemplo verbisque potuit, ut timiditate, morâque depositâ, baptismum & ipse petierit. Erat uterque, iam satis commode Christianis excultus rudimentis, quare medio in campo

ab Lusitanis ara erigitur, ornatu quàm potuit maximo; pompa instruitur militaris ex indigenarum, & hospitem hilari concursu, ad cohonestandam festâ gratulatione tam beatam lucem. Hæc inter gaudia, vtriusque aula ac populi, ambo reges, salatis aquâ Christo consecrantur, cum principibus, regij sanguinis, aliisque de populo permultis, quibus Christi doctrina diligentius imbuendis, adiungendisque ad illos cæteris, cum præter sacerdotes nihil deesset, suscepit Pavia se illos Malaca curaturum, quam paulò post attingit, Apostolicâ laude quàm mercatura insignior. His usque Comorinum vulgaris, gessere Xaverius, nec sui sat capax gaudij, vbertim flere, manus tollere in cælum, ac ni messem illic animarum copiosissimam ad manum haberet, quâ prohibebatur intermittere stationem, velle in Celabem illic euolare, ad amplificandos illius Ecclesiæ fines, proferendisque adiacentes in insulas, in quibus nutu postmodum diuino, eas fecit regum conuersiones, & regnorum quas sumus libro proximo scripturi.

49. Nunc vbi Piscariæ, & Trauancoris incolæ Christum erant professi; aduentabantque ex Europâ operæ socij, quos confirmandis iis suo loco posset relinquere; & Zeilanæ spes elisæ conciderant, occurrit an foret ex Dei obsequio in regna Macazaris transire, de quo non ausus prius decernere quàm maturâ cum Deo consultatione, responsum sciscitatus; eius obtinendi Thomam Apostolum intercessorem optimum adhibendum putauit Ecclesiæ Indicæ Fundatorem ac Patrem; ad hoc Meliaporem iter aggreditur leucarum quinquaginta; Nagapatani nauim Michaëlis Pereiræ conscendit marito exeunte anno 1545. Leucas duodecim Choromandilis oram prosperè raserant, cum venti contrarij turbulentissimo in proram exortu, coguntur montis excelsi dorso se tegere, ac toto septiduo æquiores auram opperiri; quod tempus Xaverium ieiunium prorsus exegisse

50. Ab iis qui simul vehabantur obseruatum; & Iacobus Madeira, iuridicè rogatus asseruit. Precationis videlicet cœlesti pabulo, longam inedia saginante, indè rogatu eiusdem Madeira, aquæ paululum sumpsit, cui prius cepam voluerat incoqui, repetitum mare deinceps placidum, ventum puppi afflantem, cælum elemens, nauigatio habuit, milliaribus propè centum.

51. Ac aliis oculis quàm quibus blandiebatur præsens serenitas, vidit sanctus ex fallaci tranquillo sæuam instare tempestatem; Madeira interrogat, essene illa nauis, in omnem incursum satis firma? cui vetustam; & quassam clarè indicanti; ergo iter in portum, infert Xaverius, quamprimum relegamus. Tam secundo, subdit Madeira, & mari, & vento, te quicquam metuere? vbi linter securus, ibi P. Francisce! periclitetur nauis? nec vllis Xaverij precibus donare sustinuit, illam quam cum vectoribus, & nautis iacturam putabat, tam blandæ, tutæque nauigationis, sed obstinatam incredulitatem subsecuta est velox pœna luentorum furentium subita rabies totum mare conuoluit, eaque

49

Xaverius
Meliap. nauigat, & cur?

50

Hebdomadam ieiunus exigit.

51

Tempestatē prædicat.

que navim procella exagitat, vt præsentissimo naufragio agrè erepta sit, Nagapatanum vellent, nollent, reducta. Indè breuem post moram, terra, & pedes, Meliaporem peruenit.

52
Monumenta
vetera S. Th.

52. Est vrbs Meliapor, vulgò S. Thomæ, illius habitatione, discipulis & martyrio nobili, quanquàm, (si fides indigenis) Meliaporè antiquam, saculorù decursu, mare latius fusù absorbit. Monstratur à piscatoribus hodièque vrbs eius situs, & aquis demersa veterum ædificiorum residua rudera, distinguunturque suis nominibus, fori, turrium, regia, & aliorum. Que vero nunc extat Meliapor exigua primum ab incolis posita, amplificata verò ab Lusitanis, ædem habet sacram, non plus tredecim palmis longam, & totidem latam, pro saxi è ligno constantem durissimo, Sancti Thomæ (vt ferunt) opus: à læua minor alia visitur, vbi totis Indiis fama est corpus Apostoli iacere, vicinus vrbi mollis cliuus Parui montis appellatione, specu patet angusta, in quam aiunt eum latere solitum, cum aduersus Christum, hostes impotentius firerent. Speluncæ os arctissimè aditus, crux ornat lapidea cineritij coloris; crucis radicem fons profusus S. Thomæ miraculo illinc olim eductus, cuius potu creduntur curationes à morbis edi continuæ, hoc è colle in montem ascenditur solitariæ contemplationi mirè aptum, ob antiquam syluam arboribus densam, viriditatis perpetuæ, quæ imminens mari latus alterum veliunt; alterum etiam, quamuis nudum, amœnitate gaudens præcipua, subiecto flunio rigatur. Hic fuit magno Apostolo, eiusque discipulis ad meditationem æternorum secessus, hinc fertur animam in cælum efflasse, cum in arctâ quam dixi speluncâ confixus lanceâ fuisset. Montis verticem decorauerat sacellum, cuius diruti nonnulla vestigiâ Lusitani compererunt, & extantes adhuc truncos parietum aliquos. Ædiculæ huius in tanti Apostoli honorem instaurandæ fundamenta dum purgant, in quadram incidunt saxeam cruce media insculptam, crucibus similem equestris Ordinis Auisi, nisi quòd quatuor illius capita voluminibus carebant introrsùm reductis, sed earum loco, duos hinc inde ferebant emicyclos, quos tertij complexus veluti coronabat eandemque aliz item cruces figuram exhibent, quæ manu S. Thomæ putantur expressæ. Insidebat cruce passis alis columba, circumquaque ignoti characteres, præterquam insigni antiquario Brachmani, qui lectis iis retulit significari Thomam Iesu Christi Apostolum illuc ab eo missum, ad prædicandam legem suam sanctissimam, congregasse illic discipulos, & martyrium obiisse, existimatürque eodem in lapide animam exhalassè, quòd sparsi sanguinis ductibus cruentus appareat. Restituto sacello Lusitani, lapidem in ara statuere, vbi dum sacra res agitur Decembris octauo, & decimo cum ad Euangelium ventum est, cernitur (haud tamen quotannis) stupendo miraculo, expirans fumus ex lapide, & obscuram in nubem diffusus lapidem totum contegere, quâ discussâ grandes ex eo guttæ stillant, illo forsitan ex prodigioso vapore in aquam concretæ. Xaverio igitur in hanc vrbeni intranti Deus hospitium metatus est eius desideris oportu

opportunitissimum; exceptus enim est à Gaspare Coëllio, Ecclesiæ illius Vicario, cuius ædes ab templo cum vnus diuideret hortulus, poterat vic Dei, suo precandi studio quoties libuisset, de nocte habenas laxare, & de sua in Macazarem expeditione Deum otiosè consilere. Quamquam hoc illi ne esset omninò integrum obstabant duo: vnum, quòd siue honoris gratià, seu ob angustias ædium, nollet Vicarius, Xauerium alio, quàm eodem secum ad nocturnam quietem vti cubiculo, quo proindè ad templum exire, vetabat vrbinitas, nisi primo iam somno occuparetur Vicarius: alterum grauius, & cuius formidabilius, minus quàm Xauerius animoso. Quà enim transitus in templum ex cubiculo erat, tam horrenda specie, ac terribilibus figuris, noctu dæmones bacchabantur, vt iis ferendis parem se nemo consideret. Neque id Xauerium latebat, deprehensio illius furtiuo per noctes, in templum egressu à Vicario monitum; at is & animo suapte naturà intrepidus, & doctus nec transversum vnguem moturos in se vltèrius dæmones quàm Deus annueret; Flocci habere terriculamenta quæ obiectabantur, & eò liberius in templum itare, ac solitarias noctes in eo traducere quod celare iam tenebris pietatem non posset, cum manifesto teneretur.

53. Hoc monstrorum contemptu ad quæ alij panebant, indignatus dæmon eorum artifex, irisque in eum atrocibus furens, à quo sibi vno, tot millium animarum diripiebatur quotidie præda, decreuit cum suis vltro se in manus hostiles induentem, condignè accipere, de more itaque ad effigiem reginæ Deiparæ (cui exindè propterea honor peculiaris mansit) orantem nocte intempestà ferocissimè aggressi, tam crudelem in modum tot plagis contundunt, & conterunt, vt ex iis biduum inter summos dolores iacuerit, tacitâ quidem mali causâ, sed à Malabare iuvene, ipsi Vicario detecta. Is enim clamore dæmonum, crepitûque plagarum euigilans, explorânsque propiùs quid esset, sonitum verberum, & sancti querulos gemitus, verbâque Deiparam in opem vocantis, Vicario retulit, qui post Xauerio interdum, per iocum eadem retractabat. Cæterùm è lecto vix ipse constiterat, cum eisdem precandi excubias in templo repetiit, nec in eum tamen rabies dæmonum quicquam præterea ausa est, nisi quòd horrendo procul strepitu, & fragore turbare potiùs orantem quàm exterrere nitebantur, quin & mutato semel stylo, de mediâ nocte, matutinos Ecclesiæ cantus tam scitè peregerunt, vt postridiè sanctus ex Vicario quæreret, qui & vndè Clerici aduenissent, qui præter morem, diuina officia nocte proximâ in templo exsoluissent. Verumenimverò hæc ludibria dæmonum, & vexationes pensauit seruo suo Deus longè vberioribus præmiis, quæ tametsi nox, solitudo, & viri modestia presserint; attamen voti sui summam, & cuius potissimùm causâ Thomam Apostolum diuinæ sibi mentis interpretem legerat, scimus cumulatiuè assecutum. Sciscitans enim, an Deo cordi esset, vt interiores ad Austrum Insulas Euangelio peragraret, tam claro illic aut responso, aut luce perfusus est; tantùm hausit roboris atque ani-

K morum

53
Xauerius
atrociter à
dæmonibus
orando cæ-
ditur.

morum ad pericula omnia indiscriminatim adeunda, ut non absque admiratione legatur Epistola quam manu sua Goam ad Paulum Camertem, & Iacobum Borbanum familiares suos dedit. [Spero, inquit, Deum, hoc iter meum, multa sua aucturum liberalitate quando tam effusis interius gaudiis. Significare mihi dignatus est, placere sibi ut in eam Macazari oram proficiscar, ubi nuper ad fidem multi perducti sunt; atque huic indicata mihi diuinitus nauigationi adeo constanter adhaereisco, ut videar mihi cum manifesto illius imperio pugnaturus, eiusque in hac & futura vita beneficiis indignus effici, si ab hac mente destitero. Quare nisi hoc anno Lusitana nauis Malacam transmiserit, Mauri alicuius aut ethnici nauigium conscendam; ac si ne id quidem occurrerit, vel cimbe cuilibet illuc vela daturae, certum mihi est vitam committere, tanta est qua nitor Dei fiducia, cuius amore hoc iter aggredior. Totas spes meas habeo in Deo repositas per quem te obsecro, ut in tuis ad eum precibus, mei peccatoris perpetuo memor sis.] Ita ille, at licet ad inflammandum vehementius animum precandi assiduitate, S. Thomae secessum ambisset, quod solet viris sanctis esse, ab labore diu in alios sudato, suauissimum laxamentum, sed priuato feruori sic obsecutus est, ut in nullo aliis deesset. Noctem sibi, diem proximo dabat, conuersiones perditorum hominum ad Deum, cuiusmodi faceret loquuntur earum spectatores; inter illas narratur poenitentia publica scelerati qui plus quindecim annos quadrupedem magis quam Christianum pergebat viuere. Concionum vim exerebat pectus Deo plenum, & aeternarum rationum assuetum radiis; pondus verbis addebat viuendi sanctitas, & vel solus illius aspectus perorabat ad emolliendam facinorosi cuiusuis duritiem. Qui vero paternis ipsius monitis refractariam mentem obfirmarent, desperasse iam vulgo salutem putabantur, quod experientia constaret obstinatius illi refragatos, morte pessima id luisse, sibi que omnes ab eadem infelici sorte metuerent; Adulteria itaque complura dissoluit, ab impudicis heris mancipia abstulit; iniquas rescidit pecuniae mutationes, sedauit discordias, quicquid demum illic ad Dei gloriam suscepisset, tam secundo euentu confecit, ut iactatum sit palam & proditum eam urbem ab ea, quae fuerat, omnino mutatam, (nec illo abeunte superfuisse illie vel morem vel hominem quo posset probitas Christiana offendi. Quinetiam factum satis, ipse quoque vir sanctus silere non potuit, & vrbi eidem fausta millies adprecatus, tunc quidem affirmavit, ex quo Indiam subisset, nullam ab se urbem Meliapore compertam meliorem; uti postea nullam Malaca peiorem; post vaticinio utriusque, huius paucis hinc annis calamitas, illius incrementum fidem fecit.

54
Xaverij corona naufragum seruat.

54. Postremo locum illa habent hinc suum, quibus Deus serui sui nomen, ac merita apud hos populos decorauit. Nauigaturus Malacam mercator, priusquam conscenderet, salutandi gratia ad eum venerat (ut cui esset ex animo addicatur) eiusque precibus enixe rogatis, etiam aliquid

aliquid ab eo; quodcumque id foret, amicitia confusus petierat; sanctus ut erat perurbanus, nihil habens præterea, detractam collo precatoriam coronam, donauit mercatori, monens caram haberet; quandiu illam seruasset nullis in mari casibus periturum; quo securitatis pignore, quam dono hilatior vir pius, Meliapore soluit. Porro inter Malacam, & Meliaporem sinus est, quo vix alius toto Indico mari periculosior: huius partem magnam enauigauerat mercator, cum ventis furialibus euersum mare, nauim corripuit, & nautis ereptam allisamque in scopulos fragit: paucis vitâ incolumi emerfis; qui ne alto in mari & nuda in rupe, & omnibus defecta, fame interirent, ex desperatione consilium ineunt experiendi denuò, vitatos interitus; ergo naufragij collectis aliquot, & malè compactis, in modum cymbæ reliquiis mari vltro se dedunt; suspicione potius quam spe firmâ, sinus alicuius rapido aluco, deportandos se in littus fortuitum. In iis erat mercator, coronâ Xauerij vnicâ securus. Vix cymbâ in aquas immiserant cœperatque incerta vacillare, vt solent clauo destituta; cum is ab sese abalienatus, nec discrimen deinceps imminens, sed nec mare aduertens, in vrbe S. Thomæ versari se credidit, & cum Xauerio familiariter colloqui. Tenuitque hoc mirum vigilantis & dulce somnium dies quinque: hinc sibi redditus, vado prorsus ignoto se insistere agnoscit, suoque cum ingenti stupore, nec vllum circa se de sociis videt, quippe omnibus fluctu ad vnum haustis; nec illud ex naufragio commissum tabularum, cui vitæ residuum commendarat. Ergo incolas percontatus, quæ regio? vbi gentium esset? comperit haud procul ab S. Thomæ, ex quâ discesserat, in Nagapatani ora consistere.

55. Alium item ex naufragio saluum subsidio alio æquè mirabili adiuuit. Erat is Hieronym. Fernandez de Mendoz, miles; ex Choromandelo, vbi tunc agebat Xauerius, occasum versus vela dabat; prope Comorinū, nauim eius Piratæ Malabares inuadunt, quid vectoribus aliis factum sit acta publica non produnt; Hieronymus omnibus spoliatus, eorum, & manibus, & mari elapsus, eò vnde soluerat redit seminudus, deplorandâ vt fit, apud obuium quemque calamitate suâ, opis aliquid captans, in Xauerium incidit, nihil quod homini daret tunc habentem, peræ tamen vire sanctus sed frustra manum inseruit, quippe à pecunia vacua. Quare os sursùm oculosque attollens, tum ad militem versus, benè tibi faciat Deus, frater: dictoque hoc abit. Passus ferè quinque confecerat, cum auditum se sentit, pauperem reuocat, indit iterum peræ manum, eductosque ex ea quâ aureos, quâ ex argento nummos quinquaginta, illi donat planè ignoto signatos marcuro, aiens quando Deus illos ei misisset, iis silentio vteretur. At sui tam capax non fuit lætitia, & admiratio mendici, vt benefici meritum silentio premeret. Toto mox Choromandelis tractu res celebrata est; & quidem hoc mirabilius quid puri, adeò purgatique metalli nummos illos obruza comprobauit, vt clarum esset,

55.
Ad Eleemos.
pecunias mi-
raculo inue-
nit.

alibi quàm in terris fusos ex quo factum, ab argentariis, vt multò maiori pretio, quàm pro pondere mutarentur.

56
Propheciæ
Xauerij de
Ioanne Eiro.

56. Successus habuit varios, nec minùs insolitos, quod ei cum Ioanne Eiro contigit, estque operæpretium rem vt gesta est hîc omnem dare, tametsi Meliapore inchoata, Malacæ deserit. Annum agebat Eirus quintum supra trigessimum; aliquandiù miles, postea mercator, inde nauis vnus Dominus, & pecuniarum in primis opulentus; neque propterea illa forte, nec seipso contentus, vt quem sugillaret frequenter animus, seu veriùs Deus, iterando atque inculcando; tot maris pericula, commerciorum tam anxias, & perpetuas curas; si lucris melioribus locasset, quantò esset futurus bonorum ditior quàm nulla mors eripit, & sibi adæquat æternitas: vnde autem posset confidere, fore sibi mare quam tot aliis magis fidum? nec tam longis parta sudoribus, & vitæ periculis momento haustum? tunc verò quæ gratia tot laborum & iactationum præter vitam intabescens dolore continuo, ob amissas hîc opes; & nullas in cælo repositas: quin etsi ex voto congeratur quicquid potest quæstum optari, annon morte tandem illorum iacturam fieri? quantò prudentiùs ingenti præmio nunc vltò id fiat, quod extortura est, tunc absque merito, velis, nolis dura necessitas? nempe omnibus Deo consecrandis, terra, cælo; caduca mansuris, immenso fenore mutantur? Hæc pio Ioannis animum pungebant aculeo, & in molli pluma aggeratarum facultatum non sinebant interquiescere. Cum in Zeilano Xauerium offendit, illic eius allectus alacri paupertate, sanctimoniam vitæ innocentis, pretiosisque laboribus, beatum se statim putauit, nactumque vnà quam inuestigabat viuendi formam, & vitæ ductorem; quod subindè illi obscure, & tacitè cum significasset, erupit denique, seque illi totum intimè expansurus de peccatis ab eo audiri petiit; sed hunc boni ardorem Meliaporem distulit vir sanctus quòd Nagapatanum versus in procinctu tunc esset; & Meliapore mercator proximè adfuturus. Ibi Xauerio mentem suam penitus aperit, fixum sibi esse, studium, ac labores, melioribus exindè commerciis, & lucris locare; animæ suæ totum se reddere; id ab se idcirco præstari ferius quòd piè viuendi præceptor, & monitor ante hac occurrisset nemo; reperto iam qualem maximè optarat, abdicare se ad illius pedes, quicquid bonorum possideret, spes omnes, & ambitus, Deo in perpetuum consecrare; demùm ipsi laborum indiuiduum comitem, & imitorem (quoad vires ferebant) Apostolicæ muneris se dare, nisi se indignum tam religioso conuictu iudicasset. Sub hæc laudato Xauerius, ad propositum animos addidit, verum ita cautè, vt nec admitteret omnia, neque reiiceret: opes quidem, & sæculum abiici laudauit; & comitem sibi non renuit ducere; haud tamen priùs Religionis socium ascium quàm periclitatus illum esset diuturniori obseruatione: de sua re, cum Deo ageret, conferrètque in vsus quos agnouisset illi gratissimos. Satisfecit Ioannes omnibus cumulata. Anteaquam vitam confessione omnem retexuit.

Nauim

Nauim vendidit, & mercium summam, pretiumque illorum in pauperes largè distribuit. Degebat interim à Xauerio seorsum in conducto; & dabat operam meditationi, pœnisque spontaneis, Xauerij ductu, fundamenta mittens illius fabricæ quam ad perfectæ virtutis apicem tollendam susceperat. Verùm enimuero, promissis facta malignè responderant: breui paupertatem, & secessionem ab infimis, illamque relictis vacuam commoditatibus, & oblectamentis vitam auersari; suam incurare in proliciendis opibus præproperam festinationem, & eiuram mercaturam mente recoquere: cum autem sit illis maximè violentum omni prorsus carere voluptate, quibus Dei amor deserit sapere; primum misero fuit oblectamenta noxia captare; atque, vt erat animo imbecillus, primis occasionibus impudiciæ prosterni. Ruptis indè habenis discessum à Xauerio molitur; ac primum seu nondum receptâ venditæ rei pecuniâ, seu veteri suâ apud amicos fide, mancipium emit; cum huius ministerio, nauiculam, & merces, nauigaturus quantocius ad instauranda commercia. Latere Deum fuga non potuit, à quo & illam didicit vir sanctus, quare illum vela prope diem facturum, per adolescentem Antonium nomine accersit, iubens præstò sine morâ adesse: conturbatus insperato nuncio perfuga, multaque animo reuoluens; principio alium ab eo se fingit qui accerseretur; sed manifestò deprehensus, discessionem quidem fateri statuit; sed quicquid præcessisset negare, ratus ad summum se fore Xauerio suspectum, non tamen sat liquidò reum, vt qui esset mercium emptionem, & fugam quàm occultissimè negotiatus. Sic ergo probè meditatus, comparatusque ad confidentiam, tranquillo vultu, nihilque dubitanti simillimus se Xauerio sistit; at longè diuersè accipitur; obuians accedenti pater, vehementer commotus, Peccasti, ait, Ioannes peccasti; nec plura; his enim perindè, vt sanctus omnem eius conscientiam subisset, & crimina legeret, ita Xauerij ad pedes abiectus procidit; exclamans, fateor, vt quid inficier, quod certò iam nosti? Peccaui pater! Sed habes paratum quem tua misericordia emendet, Ergo infert, iacentem erigens vir Dei; confessione peccatum elue, præbetque mox aurem confitenti, eo sui pudore, ac detestatione admisorum, vt ab Xauerij digressus, genibus, rursus mancipium, nauim, merces redacta in pretium statim egenis erogarit; ad hoc visus prolabi vt firmior surgeret, constantiæque tenacior. Et verò illi ad S. Thomæ, Malacam, & Molucensium Insulas comes fait, iterumque Malacam, vbi nouæ miser impugnationi succubuit, oblatam enim ab Lusitano Xauerij obseruantissimo, stipis nomine argenti summam, clam Xauerio admisit, quod prauis alicuius consilij, mouit suspicionem non temerariam, nec leuem, tamen de eo parum constiterit. Deprehensâ culpâ in Vpem relegatur, exiguam Insulam Malacæ proximam, solitudine, inediâ, & pœnis culpam luiturus; donec, ab Xauerio, redire inberetur. Paruit, nam erat in vtrumque, bonum, aut secus volubilis, eò se contulit, inter deserti

tugurij afflictati rudera , meditationes & corporis ex Xauerij præscripto exigens , inter quæ dum orat (in somnis , an vigilans , non potuit satis discernere) hæc illi est obiecta species , videbat se in templo magnifico prestantem , illic sublimem in altari thronum ; cæli Reginam cum diuino suo inter brachia filio , verenda maiestate , in throno confidentem ; indè ad se descendere filium , seque manu beneuolâ tentum , matri sistendum deducere ; at illam auersari , nutûque reiicere , eius tanquam inuisi accessum indignatam , edentemque repulsæ causas quæ nunc etiam latent , (sed mansit tenuis coniectura , fuisse hominis peccata quædam , ex crassiore sensu conscientiz neglecta) Respuit denique illius affatum , & aditum Dei mater , surgensque abscessit , & cum ea visi tota imago euanuit ; hæsit infelix inter filij beneuolentiam , & offensionem matris , grauiter anxius : reuocatus aliquantò post ad confessionem peccatorum , explicatisque Xauerio animi rationibus , visum hoc tacuit , & quidem tam pertinaciter , vt ab eo rogatus , cur hæc , & illa (nam quædam ei memorabat oranti sibi ostensa , regeret : audacter negaret quicquam horum se nosse : at sanctus qui absque dubio hanc illi videndam speciem impetrarat ; distinctè illi vniuersam , & particulatim retulit , explicuitque , quæ in eâ minus perceperat , exin verò illum ab se in perpetuum abiecit ; sed mercede longi comitatus abundè perfolutâ , prædicens videlicet fore (quod reipsâ euenit) vt S. Francisco nomen daret duraretque in eo ad vsque obitum , hæc Meliapore admirabilia de Xauerio fuerunt , illinc priùs Malacam , & in Macazarem quàm soluisset Goam literas dedit ad Paulum Camertem vt ex adfuturis ab Lusitaniâ sociis duos adiungeret , Zeilani Principibus si ab Lusitanis restituendi regno suo essent . Sed euanida fuere hæc vota , & iuuenes Principes , ambos eoque anno mors abstulit , nullo exitu magnarum expectationum , nisi quòd Principibus duobus Ecclesia aucta est , & cælum beatis duobus .

LIBER SECVNDVS.

I. **G**ANGIS fauces , quibus Indostanum (quæ pars
 Indiæ est) ab ortu clausissimus , partis alterius initium
 Geographi faciunt , quam partem vulgus verò lon-
 giùs protendit ad vsque vltimos Orientis fines. Re-
 gna censet innumera hæc Asiæ portio , incertis ob-
 scura limitibus , & partim longis deducta litoribus ,
 partim mediterranea , præter latè immenso sparsas oceanò infulas nec
 satis numero , néque cognitu comprehensas ; maiorum vix tenemus
 situm , & de illarum cælo solóque paucissima ; minorum latent etiam
 nomina ; nisi aliquarum quæ frequentius adeuntur. Atque hîc laborum
 Xauerij quos narrandos suscepi , nouus mihi se campus explicat , in
 quo eius itineribus insistens , sequar populos seorsum singulos , quibus
 Deo duce Apostolatam nauauit suum. In his primi fuere Malacenses ,
 ad quos Meliapore traiecit , quósq; identidem reuisens , charitatis
 suæ ardore industrio , & miraculorum luce , præ cunctis quos
 excoluisset , nobilitauerat , nisi eius sudores mercede ingrata rependif-
 sent , quam Deo vtore , sæuis postmodùm cladibus luerunt. Est autem
 Malaca vltra Bengalæ sinum magnæ Peninsulæ obuersa capiti , quæ ad
 austrum ab Auæ ostiis , ferè ad æquinoctium excurrit , gradu altero , &
 sesqui Septemtriones suspicit ; interiecto leucarum vix duodecim spatio
 opposita Somatræ , quàm vetus imperitia locorum seu continenti rata
 contiguam , Auræam dixit chersonesum ; siue auri fodinas mirata qui-
 bus abundat , vberrimis. Malacam principio , Siani Rex tenuit : inde Sa-
 raceni per opulenta eius commercia , numero , & viribus aucti , ad-
 dixere illam impuro Mahometi ; post regi legitimo perduellem , sibi
 deniquè vindicarunt , eiusque regem è suis vnum , Mahometem nomi-
 ne crearunt. Nulla tota Asia ad mare , etiamnum commerciis ditior ,
 nulla frequentior nationum omnium concursu , illuc Arabes , Persæ ,
 Guzzaratæ , Malabares ; illuc Bengala , Aracanum , Pegu , Sianum , Cam-
 baia , Sinæ , Iapponia , & aliæ Insulæ , Somatra , Borneum , Iaua , Luz-
 zonum , Molucæ , Banda velut ad commune Orientis forum , conflue-
 bant : quam ob rem à ciuibus secundùm mare , milliarium trium lon-
 gitudine est porrecta , commodissimo ad onera nauium , pulchro ad
 maiestatem situ , duabus enim tanquam alis fluuium complexa , qui
 mediam diuidit , portum dabat nauibus in urbem quò vellent , in-
 gentes aquarum accessus luna statis periodis mouente. Edificia Maurici
 operis

I
 Malacæ situs
 ingenium,
 &c.

operis (præter palatium & fana Mahometis) ex ligno , sed tamen sumptuosa , & elegantia singularis ; agrum rarus incolit habitator ob iacentes & putridas ex eluione imbrium paludes , expirantemque ab iis cæli grauitatem , externis potissimum infestam : accedit enim arborum densitas quæ solem præfocat , & ventos excludit emendaturos humorem terræ superfluum , & vaporem noxium discussuros. Est tamen incolis sic necessaria vt tutari se à feris aliter non possint ; imponunt arboribus pegmata , & tuguriola , in quibus habeant ab elephantis , & leonibus securas noctes , maxime verò à tigris tanto illic numero , tam audaci , & agili rabie grassari solitis , vt ad sextam orgyam , direptum ex arbore hominem lanient ; vice versâ indigenis genius , si toto vsquam oriente mollis , & effœminatus , Malacensi potissimum in tractu ; videturque cælum , aër , & solum , dum iuncta opera illum emolliunt , & infitis frangunt delitiis , emasculare similiter incolas , & eandem iis temperiem indere. Ver illic perpetuum ; terra nunquam non herbida , & virens ; cæli constans & grata serenitas. Quòd in tanta circuli æquatoris vicinia planè mirum ; Deo nempè tota torrente zonâ æstus immodicos , refrigeratione idoneâ castigante. Statâ enim quotidie horâ educæ ab sole coguntur nubes , quæ mox in pluuiam solutæ , refrigerata humo , interceptam cælo amœnitatem suam reddunt. Ad hæc venti Malacæ flant dulces , & frigidi , diemque gyro stabili , & rato sequuntur , ex quo fit vt licet Malacæ bis anno quolibet incumbat fors grauior ; æstatis à vere discrimen vix vllum se prodat , sed caloribus , & frigidibus eadem ferè semper æqualitas. Iam incolarum ingenium propè idem. Toti sunt in luxu , in musicis , in odoribus , in cultu corporis : amant elegantiam incessus , & vestium pompam , & illecebras , voluptatèque sensum ; lingua quoque & idiomatis leporem , & vences , nusquam alibi tritas , aulis tantum , & aulicis vsitatas velut florem loquendi , & medullam : sui porò cuiusque æstimatio tam excelsa , vt nobilitatem nemo non præferat , & profiteatur , omnes sibi feruilem operam dedecori ducant ; Ex quo illic ingens mancipiorum multitudo. Tales quondam hodièque Malacenses. Ipsa ciuitas nequaquam ; nec enim tot conferta domibus , nec muris vt olim soluta ; sed ex quo potiti sunt eâ Lusitani , nouam cepit formam induere , sitûque alio componi. Hanc Lusitaniæ adiecit Alphonsus Albucherus anno 1511. prodicionem eâ pœnâ plectens quam Bездazzius sine Gubernator , sui Regis assensu molitus fuerat in Iacobum Lopezium Secheiram eiusque socios ; contra fidem iuratam partim crudeliter necatos , partim detentos in vinculis. Nec eam tutari barbarus valuit triginta millibus pugnatorum , nec nauium infinitâ classe , nec octo millibus omnis generis tormentorum : hanc arte , & animis suorum , impressione duplici expugnauit , diripiendam victori militi hoc est lusitanis non plus octingentis , paucisque Malabarentibus per triduum dedit ; Mauro quinquaginta vix comitantibus , & centum mancipiis feminis fugâ lapsis ; ciuitati arcem imposuit ; gubernatores

Indiæ,

Indiæ, alij atque alij subinde quâ timeri aliquid poterat nouis muni-
tionibus consultum studere; haud tamen tot curis fecere impugnationi-
bus inaccessam, sæpè barbarorum potenti exercitu tantum non
deleta est, necessario vitæ quæ illic vivebatur supplicio tam impuden-
ter profligata, vt si ab innato mortalibus omnibus pudore, nedum ab
conscientiæ legibus, immunitatem sibi sola usurparet.

2. Meliapore discessit beatus apostolus Septembri, Anno 1545. pro-
sequente illum ad nauim populo, & faustas ab eo poscente adpre-
cationes, celestemque à Deo ipsius reditum; & ecce Zeilani sinum dum
traiecit, prodigiôsæ caritatis grande miraculum: inter colludentes, lu-
dendo, vt solet, tempore nautas, & milites, dno tamen fuere, quibus
lucris fames quam leuandi tædij sauior. Horum vnus quò infelicius verte-
bant folia, hoc rabiosius, damnosa ad ludendum prouocatione, ludi
præmia geminabat, vel vt omnes summa iactaret iacturas, vel omnes des-
peraret; dum sibi denique nummorum non modo nihil reliquum fe-
cit, verum & quas suæ ad negotiandum concreditas fidei, aliorum te-
nebat pecunias consumpsit funditus, quæ ad nescio quot aureorum
centena facile pertingebant. Sub hæc suam apud se tacitus calamitatem
recogitans, tam insano se abripi mœnore passus est, vt dira omnia impre-
cetur sibi, iamque præcipitium in mare meditaretur, vitam illic, Deo
quem execrabatur inuito, miseram, & detestabilem extincturus. Audit
de recordia furentis Xauerius, accurrit, amplectitur, solatur, verbis
modisque sedandæ amentia maximè congruis, quibus tantum abest,
quicquam profecerit, vt retulerit potius indigna, & prope conuicia. Ergo
abit sollicitus, & anxio similis, Deumque animæ in exitium prouen-
ti velle propitium fieri precatur; deinceps argenteos regios, ab vno è vecto-
ribus poscit quinquaginta, redit ad miserum, iubet illos sumat, redeat
& ludum integret, cum illo eodem à quo exhaustus pecuniis fuerat,
prius tamen sibi foliorum petit fasciculum ostendi; quem inter manus
versatum obiter, statim restituit. Redit miser, pugnam & animos iterat;
tot victoriæ quot ludi; amissa receperat, & incipiebat iam victorem
suum aliquo argento emungere, cum vetuit sanctus qui præsens aderat,
vltius tendere, suoque morigerum ac docilem malo, salubri seorsum
admonitione tam efficaciter obiurgauit; vt ex eo deinceps, ludo absti-
nuerit semper, emendatâque morum licentiâ, Christiano exemplo om-
nibus se probarit. Malacam Septembris 25. cum applicaret Dei seruus
exornauit eius aduentum Deus illustri prodigio.

3. Sparfa enim (haud scitur ab angelis vel hominibus) fama eius pro-
ximè adfuturi, confluere in portum populus, & quantum in vrbe puc-
rorum erat, cum nutricibus, & matribus filios infantes portantibus,
gestire omnes lætitiâ, & alacritate incredibili sancti Patris aduentum
sibi gratulari; exensione factâ stantem in littore confestim circunda-
re, salutare, manus osculum ambire, & faustas eius preces. At is suâ illâ

L

amabilissimâ

2
Lusorem
desperabun-
dam, iubet
ludum repe-
tere, facti que
eorum quæ
amiserat vi-
ctorem.

3
Sigillatim
suis nomi-
bus, pueros
quos nunquã
viderat com-
pellat.

amabilissimâ caritate parique modestiâ, perhumaniter omnes excipere, blandiri que illis infantibus, & eorum quemque perinde proprio nomine compellere, quasi non tunc primum eam urbem intrasset peregrinus, sed annorum complurium civis, diu illam triuisset. Quod in tanto, quos nunquam viderat numero puerorum haudquaquam potuit, nisi deo docente addiscere. Quare tam huius admiratione, quam opinione sanctitatis, quæ illuc eum singularis, certaque præuenerat, statim fit omnibus venerationi; nec tamen ex plurimis habere hospitem certatim rogantibus cuiquam cessit, sed solenne suum seuerè retinens, diuertit in nosocomium, sui ipsius tum abiectiioni consultum volens, conuictu pauperum, & ministerio in ægrotos; tum vero latendi studio & occultandi vitam, precandi assiduitate, & asperitate vexandi corporis singularem: sed frustra optauit has latebras; quæ vnus putabat Dei oculis commissa, denique patuere, vici sanctitatem & per diem infractos, in Dei gloriam labores demirata curiositas, seire item expiscata est quid etiam rerum noctibus ageret.

4
Noctes quibus rebus occuparet.

4. Antonius Pereira, & Iacobus Pereira (quibus deinde in India vtiore amici non habuit, Iacobo præsertim de quo multa suppetent suo loco) alternis ad rimas cubiculi excubant, quod erat ex palmæ frondibus contextum, & notant hominem post diurnos sudores, noctu solitum in Christi de cruce pendens aspectu quiescere coramque in genua prostratum hæere immobilem, altâ defixum contemplatione, cuius flamma iucundè animum depascens, toto in ore legebatur, cum perpetuâ interim copiâ dulcium lacrimarum; nec ab his aliud deprehensum; aliorum cura felicior; sublimem à terra contempsit, splendoris immensi radiis circumfusum, cuius rei edemus testes, ubi erit intima cum Deo, sancti familiaritas animique in deum ab sensibus frequens alienatio expliganda. Nocte magnam partem in hunc modum exactâ, sedens ut plurimum, interdum iacens in nudo ex spartis funibus lectulo, saxo capiti subiecto, duas ut multum, tres horas summo dabat; experrectus, penso diuini officij perfoluto, & precatone dum illucisceret repetitâ, prodibat è nosocomio ad consuetum animarum opus. Sed ei non licuit quam, illic sedem sibi delegerat, retinere; vim ipsi amicam intulit quorundam pietas qui domum efflictim cum expetebant; illos ut erat mirâ comitate, mæstos ab se abire non sustinens, minus ægrè est passus rogata impetrare quod pauperes essent, sibi que hoc ipso cariore. Quare iis etiam ingenti pretio, hospiti meritum de arcâ Regis supremi reposuit, quam semper habuit sibi & aliis apertam.

5
Miracula in domo edita cui benè precatu fuerat.

5. Domui illi benè precatu est, & quicumque in posterum illam habitarent prædixit fore pro suâ conditione fortunatos: cui promisso fidem breui fecit euentus; sed huius tantum vnâ in re distinctam memoriam actus publici consignant ob insignis miraculi splendorem. Erat domus illa S. Iacobi vicina castro, vrbisque connexa mœnibus, & immincebant illac mari, altitudine enormi mœnia: contigit verò, Xaverius, dum illic habitat,

habitat, pueros duos & feminam, diuersis temporibus, in subiecta saxa præcipientes tueri, quos tantâ ex ruinâ oportuisset omninò in frustra conteri; at ij nec leuiter læsi, extremo illo sunt defuncti, periculo, subiciente allisuris ad saxa occultam manum Apostolo, & sua iam tum promissa præstante. Hinc illis ædibus constans fides, tutelæ S. Xauerij; hinc obseruantia populi; æstimatio earum ingens, nec minor emptorum numerus: at eius tunc Dominus Ioannes Suarez Vergera, nec magnitudine pretij, nec vllis aut precibus, aut conditionibus perpelli valuit vt eas ab se cuiquam amitteret, vel hæc vnâ illarum, si omnia deforent, hæreditate, suos abundè diuites relicturus, quod eas & tantus conlcrasset hospes, & tam certâ beasset adpreccatione.

6. Tot verò alijs, Apostoli sui, Malacam aduentum decorauit Deus prodigijs, vt in iuratis auctoritatibus testium, non referantur sigillatim, aut manipulatim morbi diuino miraculo ab eo sanati; sed vno complexu affirmetur, eum quotquot tetigerat curasse, creditasque ipsius sanctas manus morborum omnium expultrices. Pauca solùm in ijs disertè expressa hîc pono. In extremis agebat Antonius Fernandus, annis quindecim vix maior. Mater Christiana, sed de Ethnico adhuc olens, patrias incantationes, erat enim ex Iaua oriunda, profuturas filio sperauit, Molucensem acciuit anum veneficam, Naim nomine dictam, artémque illius grandi pretio conduxit, anus funiculum multis filis intextum certo carmine incantat, eoque iacentis brachium illigat. Sub hæc voce confestim ægrotus, sensûque defici, & lethalius vrgeri paroxisimis, reducti medici vt eum sensibus redderent; cibi vocisque iam triduo expertem desperare; fletu mater, & lamentis absumi; cum fortè superueniens pia ex familiaribus matrona, quid hic, ait increpitans, te vexas, & conficis? quin sanctum Patrem ne grauetur venire, per nuntium rogase qui vt eum viderit, absque morâ sanum tibi illum exhibebit. Mittit itaque mulier; adest Xauerius; eius ingressu puer qui videbatur efflare animam, subitario correptus impetu furere, vociferari, agitarique ferociter vt agrè posset coerceri, creuitque insaniâ cum vir sanctus adstiterit propius; ex quo is facillè coniecit, esse hos possessi ab dæmone, non naturæ motus; constititque deindè apertius cum oblatam crucem, conuulsione totius corporis, rugitu, & sputis excipit. Quarè illi, ex Evangelio, Christi patientis historiam de genibus legit, reliquiarum appendit thecam, aquam sparsit lustralem. Quibus vt antè immobilis, & absque vlllo sensu, compressâ rabie iacuit. Post quæ assurgens Xauerius, cibum, ait, illum, (nocte hæc eâ horâ sumendum) puero parate, & cibum horâque designauit, quâ vt præuiderat cibo illo refocillatus est. Tum iussit à patre iuuenem vt confanisset, ad S. Mariæ de monte nouem diebus duci, vbi esset ipse die proximè insequentij pro illo facturus, & commendaturus illam Deiparâ. Quod dum præstat ægrotus, insperato, & vocem, & valetudinem integram recepit. Sterit illi minoris aliorum trium salus deposita, Franciscus Lopez Almeida, vsu

6
Miracula ab
eo complura
Malacæ
edita.

sensuum amisso ad extrema tendebat; frater Roderici Diaz Pereira prostratis viribus; cibum iam triduo aduicebat nullum; triennis puer, quem Iacobus Pereira domi suæ alebat, vel epileptico, vel mali damonis affectu, distorquebatur miseris modis, & in horas animo linquebatur. Primum sanctus Apostolus, manu capiti admodum restituit; alterum auditâ illius ex homologesi; tertium Euangelij recitatione.

7. Familiarem suum Lusitanum periculi monuit, quod aditura essent eius merces magno emptæ; peritura omnino, nisi periculo ipse qui prouiderat occurrisset: interrogauit Xaverius cui navi classis vela facturæ merces imponeret; & navis nomine audito, minime verò inquit, eam enim infortunium triste manet, sed iam integrum non erat eas retrahere, contasatas nimirum, masâque digestâ compactas cæteris, & stante in procinctu navi: quibus afflictissimus mercator, inopsque consilij, sua mari, & ventis constituebat permittere, se verò Malacæ extra periculum seruare. At sanctus mente tantisper collectâ, bono animo sis ait, cum bono Deo abi, sed quicumque nauim casus inualerit, nunquam animum inducas iacturam facere. His confirmatus denique conscendit; iter medium emensus, in breuia rapitur, quibus navis infixa cum absque vllâ spe hæreret, iam de vno, quod solet, remedio, iactura scilicet agebatur ad nauim pondere leuandam: obstat Lusitanus; Xaverij oraculum refert; spem facit euentus melioris, qui & breui respondit expectationi. Accessus maris insperatus, nauim paulò post leuat, & cursui suo remittit incolumem.

8. Mira hæc quidem, verum præ cæteris Malacæ diuinitus editis, stupori fuit restituta in vitam puella, quæ triduo antè obierat. Aberat Malaca Xaverius dum illa ex morbo decumberet, absentem exquisierat mater vrbe totâ diligenter & anxie: reuersum acciperat, & ad eum accurrit, plurimum confisa fore vt mortuam suscitaret, qui sanare viuentem potuisset: in conspectum vt venit genibus aduoluta, actu, eiulatûsque miserabili, eius absentiam queritur, & Martham referens olim supplicem saluatori, fore adhuc in viuis filiam lamentatur si præsens adfuisset, posse tamen, si veller in vitam reuocare; nihil Deo difficile, nihil Deum eius precibus negaturum, miratus in fœminâ sacris nuper ablutâ eam fidem, arbitratûsque beneficio quod petebat idoneam, sublati oculis, Deum rogat suâ illam dignetur consolatione; hinc ad eam conuersus, asseueranter affirmat, iret modò, eius enim filiam viuere: spem inter, & metum, haud quidem abnuens dicto fidem, sed dolens quod secum ad defunctæ cadauer, excitaturus illam non veniret; sepultra, inquit, pater à triduo in sepulchro iacet. Parum interest, infert sanctus, abi nihilominus. Sepulchrum reclude, viuentem comperies. Currit mulier grandi fiducia suis gaudiis beneficium præuertens; sequuntur complures ad futurum prodigium arrecti, pandi tumultum iubet, filiam recipit viuentem, incredibile & illic præsentium, & Proquincæ totius, etiam ethnicorum admiratione.

9. His licet eximijs, Malacæ Xauerij gratiâ cœlitis patrat, non fuit eiusdem inferior in corrigendâ vrbe illâ labor. Dominicis singulis dicebat ad populum eo robore libertatis quem regnantia tunc in ea possidebant flagitia, vbi Christianos ab ethnicis, habitus magis, quàm vita distinguebat, volitabaturque palam effrons lasciuia, gula, lucri fames; Dei obliuio, caducorum tantum æstimatio vecors & admiratio; cum vili & stolidâ aeternorum despiciatione. Festis docebat mancipia, profestis pueros initia fidei, vitæque Christianæ; ægrotis in nosocomio, & quocumque in vrbe, aut foris vocaretur, animorum subsidio, & corporum aderat. Vicos vrbis lustrabat sub vesperum puerorum stipatus agmine; & ære quod manu gestabat subinde concusso, magnâ voce, succinentibus pueris, hortabatur ciues, Deo preces pro iis funderent quos hic culpa lethalis inficeret, illic piaculares expurgarent flammæ; quo inuitamento publicæ caritatis, iuuabatur quidem infelicitas improborum, sed sua cuique redibat ob oculos vita, & peccatorum recordatione salubriter animus mordebatur. Confitentium denique apud illum is erat numerus, vt satisfieri omnibus tempus non sineret. Quibus præfidiis illâ vi animati quam Apostolico feruori, virtutum sanctitas addebat; primum sustulit morem quo dici nihil poterat de testabilibus. Incedebat puellæ virgines virili cultu solæ, passis capillis, lasciuo ornatu, quacunque libuisset, ex quo matres non raro fiebant, nondum sponsæ; & virginitatis prærogatiuo meretricabantur. Has ergo ad vestem, quietem domesticam, & si minus adhuc ad pudicitiam, saltém ad verecundiam redegit puellarem, & virginum propriam: inueteratas implacabilibus odiis, conciliauit inimicitias; feminas quibusdam tres, aliis quatuor abstulit, fuere quibus etiam ad septem, conditione seruas, vsu concubinas, nec erubuit, angelus vt erat, & perpetuo virgo, pulchritudinis earum apud impudicos heroes fieri arbiter, vt vnus earum dilaudatâ formâ, & moribus, eam sibi, pertasi ceteras, legitimo thoro coniungerent. Expulsis dotem, aut tutum & honestum receptum prouidit; trivialia fescennina puerorum quoque cantillatione totâ vrbe trita, diuinis ab se compositis laudibus mutauit. Paucos verò nec Deum vereri, nec agnoscere edoctos, eò adduxit pietatis, vt struētis vicatim, ornatisque quoad poterant aris, ad eas confluerent, decantarētque quas didicerant preces; quibus ipse se interdum iungebat, cum pueris puer; vt arte quâdam mirabili, quibuscumque illum agere oporteret, illos induebat; militem, mercatorem, seruum, opificem, singulorum se mori, modò, linguæ accommodans, rationibus omnium bene capiens & fauens, vt conciliatâ sibi omnium benevolentia, conciliaret omnes Deo. Postremò non paucos à Mahomete, ab Idolis, à Mose (his enim tunc omnibus Malacæ, & portus, & propè patria) veræ fidei imbutos luce, Christo lucratus est, & sacro signauit baptisinate. Fuit inter illos Rabbinus, magnæ apud suos doctrinæ, & nominis, qui quicquid ex miraculis verbisque Xauerij, quicquid veri ac boni conceptum à cæteris fuisset, impie præfocabat, nedum

9
Caritatis
eius opera, &
fructus Ma-
lacæ.

vt iis moueretur; irridere palam in publico virum sanctum; argumenta dicentis impugnare; præstigiis miracula, simulatione sanctimoniam infamare, quorum Dei famulo nihil doluit, præter exitium quod homo sacrilegus tum ipsi consciscerat sibi, tum aliis quos obstinabat in Iudæicâ cæcitate. In quo Dei causa cum præcipuè læderetur, infimis precibus apud illum ardeenter institit, vt pro illo quo impiis vitam impenderat amore, ac pro sanctissimo suæ gloriæ iure, daret sanguini suo, quod sceleratissimi hominis insanæ proteruitæ dari non poterat. Precanti Deus omninò annuit, nam inde modestâ erectus fiduciâ, Rabinum conuenit, rogâque familiariter, & vrbane prandij socius illo die admitti; turbatus ille petitione tam inuisâ, & inopinatâ, propius abfuit, vt turpi repulsâ, Xauerium à se dimitteret, sed opinionem fortè cauens rusticitatis & sordium erga hominem cunctis venerandum, vultu satis feuro, animo tristiori, respondit tamen libenter facturum, iussitque secum discumbere. Inerat sancto (vt dictum sapius) morum, & agendi candor mirus, procul fido, & arte, ex quo illi amabilitas apud omnes tam potens, vt qui cum eo versati sunt, ægrè sibi satisfaciunt in eâ explicandâ, præsertim ille oris totius lepos, & gratia in qua animi Deo pleni pulcherrima species elucebat. His paulatim gaudere & capi Rabinus, nec iam dolere mensæ adhibitum: sermonibus verò inter epulas familiaribus, & otiosis productis, ita penitus Xauerio illigari, vt prandij gratiam sub discessum agenti, haud alia lege abire suerit, nisi ad se deinceps identidem redeundi: & vltro promisit Xauerius, qui nihil æquè auebat; ita sibi deuincto Rabini affectu, aperto iam Marte certare cum eo de legis abrogatione, quam is deperibat, & versare hominem validis argumentis, quibus Deo pondus, & efficaciam addente denique peruidus; gestiente Malaca, & obstupescente, inauguratus est publicè sacro fonte, multosque hortatu, & exemplo fecit eiusdem beneficii confortes.

Dum hanc fementis operosâ, lætam messem Malacæ legit Xauerius, noua augetur gaudendi materia, ex perlatis Roma, & ex Lusitania literis. Societatis incrementa ex iis didicit numero præstantium hominum, & gestis ad Dei gloriam illustribus clara, quorum expleri lætatione, osculis, & lætitiæ non valebat; visus sibi, vt scribit modò cum fratribus in Europa versari, modò illos secum præsentem cernere. Cognouit præterea ex Lusitania, tres sibi Goam appulisse subsidiarias operas, Antonium Criminalem, Nicolaum Lancilorum, & Ioannem Beiram, duos Italos, tertium Hispanum, sacerdotes, & viros Apostolici spiritus, quorum primo, inter Ignatij filios beata fors obrigit vt Societatem Deo primus fuso sanguine dedicaret, his S. Apostolus toto animi complexu salutatis, Lanciloto mandat S. Fidei Collegio Goæ præsit; duobus aliis Comorinum pergant Francisco Mansillæ suam operam iuncturi. Ipse post diuturnam trium mensium expectationem, quod de Macazate nihil audiret, nisi probum illuc delatum sacerdotem qui exigua

quæ illi Christianitati utcumquæ fat foret, ad Amboini regna, & insulas, sollicitudinem conuertit. Ad hoc pridem fidei rudimenta in Malaium idioma, multo sudore transfulerat, commendaratque memoriæ quò mox ut eo peruenisset, manum statim diuino operi applicaret. Ac Malacæ quidem ægrè admodùm erat ab eo deseri, sed non æquè ipsi Malacam relinquere; nam et si multò alia tunc erat, ab ea quæ antè fuerat, sed tam altis hærebat radicibus eorum improbitas, quorum gradus exempla scelerum trahebat in populum, ut iis renellendis, quantum & intonuerat vehementer, & prodigiosè Xauerius egerat, frustra videretur. Quare diuino commercio Apostoli mentem, futuri notitia peruadente, præfagus cladium post annos aliquot vrbi scelestæ minantium, pro concione sæpiùs illas intentabat, sed conatu fermè inutuli, ut inanes quoque fierant lachrymæ, & quadriduana interdum inedia, & vexandi asperitas corporis, ad impetrandum iis malorum remedium, quibus fœdo sepulcris lethargo præter insanas voluptates, nihil quicquam pensi erat.

10. Nauem ergo Amboinum versus paratam conscendit, & Eiro socio Ianuarii calendis, Anni 1546. sublatis anchoris alto mari se dedit, Gubernator quidem, & nauarum primi Lusitani; turba seruorum, & militum magnam partem Indi, & idolis addicti; verùm eos breui Xauerius errorem dedoctos, salutis aqua lauit, nam præter validas rationes expugnatat illos potissimùm quotidianis sermonibus, quos aut lingua cuiusque ad eos habebat, sibi prorsùs ignota; vel si Lusitana, sic tamen ut horum vnicuique perindè caperetur ac propria, de quo erit alius dicendi locus. Ibat mensis iam alter ad medium, ex quo Malacà discesserant; & afflabat semper in cursum ventus, nec Amboinum apparebat; præteruictum nauæ suspicati, & quod consequens erat, spem omnem præcisam eò auris aduersis remeandi, quid opus factò consultum volebant, quibus blandè arridens Xauerius, velut longè femora oculis cerneret; de Amboino, inquit, laboratis? adhuc eius in sinu nauigamus, cras illum, ut primùm illuxerit salutabimus. Et verò die insequenti Febr. 14. in conspectum insulæ venerunt, quodque illis gratiùs accidit, qui ventus nauim Amboinum ferebat ad exponendum tantùm Xauerium; repente in alium mutatus in Bandam Insulam quo cursum intenderant peruexit. In scapham cum paucis demissus Xauerius littus placidè inibat, cum inuolantibus prædatoriis duobus nauigiis in altum repellitur, manusque piratarum nec absque miraculo euadit, dum enim Scaphæ nauigia proximè imminet, veluti fugarentur dilapsa illicò videri desierunt; quæres socios habebat ancipites, auerrebátque ab insulâ nè fortè aditum ex aliquo angulo prædones suis insidiis obseruarent, metum illis exemit sanctus, monens (quod ex Deo cognorat) securè pergerent, nihil iam ab iis duobus piraticis, vel à quouis alio timendum; & verò Amboinum, Februarij sexto & decimo, commodè attigerunt.

IO
Malacà discedens, duo vaticinatur.

11. Atque

II
Molucarum
ficus, & na-
tura.

II. Atque hinc, ut aliàs, brevis præmittenda est locorum ratio, ne illorum ignorantia, quæ illic gesta sunt, percipiantur obscurius. Habent ergo imprimis Amboinum insulas quinque angusti ambitus, communi nomine Molucas. Earum maxima, decem & octo miliaribus clauditur, omnes verò (adco altera alteri imminet) porrigitur ad milliarum non plus sexaginta: æquinoctio subiacent, rectæque ab Austro ad Boream tendunt, Ternate quidem longius, post hanc Tidor, inde Motir, seu Timor duplici enim signatur nomine, tum Mariam, postrema, & maximè australis Bacian. Hæ sunt illæ Fernandi Magallianis inuentu, & relato famosæ Molucæ, quæ Castellam, & Lusitaniam cum suis hydrographis inter se commiserunt, ducente utraq; gradus & lineas, quibus intra campum claudi viderentur, futuris suis idcirco præscriptum victoriis quòd eas insulas ab occasu Castella, ob ortu Lusitania detexisset: neque de tenui lis erat, ut neque postea cum ad eas firmandas aduersus Batavos munitæ sunt arcibus, & multo sanguine propugnata; harum enim possessor immensa conficit ex aromatis pretia, maximè ex garyophyllis, quæ grandi copiam in orbem sparguntur vniuersum, & horum quidem Molucæ sunt ditites, cæterorum propemodum steriles, cogunturque incolæ foris accersere quò viuant: planiora ad mare in colles paulatim, montesque asperrimos, & Syluosos resurgunt; solo vbiq; maligno, retorrido, arenoso, & ita bibulo, ut nec aquæ stillam quantacumque de cælo impluerit, transmittat in mare, quod nequaquam solis vel ingruente ad perpendicularum æstu acerrimo efficitur, vel non magis obliquo quàm æquinoctius distat à tropicis; sed subterraneis ignibus, continenti fornace, terræ intima semper coquentibus. Hinc multis in montium edito tanquam gurgitibus tartari, rupium viscera eructant. Ternate præcipuè, vbi vorago est alta passus quingentos, quæ patet ad os camini descensus, vnde assiduus cum flamma, & fumo cinis, saxaque interdum immania; mugitus continui, ac velut creberri-ma Bombardarum Maiorum explosio. Inde miliaribus ad aquilonem centum octoginta Mauri sunt insulæ: harum primaria montosa, propè tota constat rupibus inaccessis, quibus bello pro arcibus vitur, & teste Xaverio, tam horrendo concussu terra simul, & mari fluctuat, ut rupes credas arietare nauibus, & rupibus naues: inter quæ tunc barbari solum fistibus certatim verberant, persuasi se citra aspectum inquietas animas cadere atque coercere, quæ turbida sui sub terris agitatione insulam commouent: minus nemorosum, & paulò fertilius quod in Amboino recensuimus insularum. Sed Banda Molucas amœnitate superat, aromatum copiam æmulatur. Hanc circum duodecim minores coronant insulæ, formantque ex illa portum, vltra æquatore sexto gradu iacentem: ut garrophyllis abundant Molucæ, sic istæ nuce myristica nusquam alibi progigni visa, cuius flore nihil odoratius; folliculo, & fructu nihil elegantius. Quare has insulas vel hoc vno præter alia, scriptores cæteris anteponunt toto illo mari minimè ignotis. Verùm illas, vti & reliquas

reliquas de quibus hæcenus, indigenæ sui dedecorant. Gens barbara, perfida, belluina, fraudulenta, omnibus, sibi que aded inimica, æternis lacera suorum dissidiis, & certaminibus. Nec minùs animis quàm linguis distracta. Est enim insulæ suum cuique non tantùm idioma, sed locis singulis; & refert P. Nicolaus Nugnezius, villas à se duas paruo disunctas intervallo in Mauro insula notatas linguis vti inter se tam diuersis quàm à gallicâ differt Castellana. Denique gentis eò vsque fera, & crudelis immanitas, vt possit videri tolerabile apud illos cæcorum hostium vorare membra, præ illa barbarie, quâ maturos patres donare inuicem vrbantum ducunt, ad eos frigidè mactandos, & conuiuia mutua illorum carnibus instruenda. Versatus inter illos Xauerius, perscriptis eorum quæ viderat nonnullis, sapienter aduertit; hiare multas earum insularum, spiraculis ignium, & latè circum flammarum globos ructatos iaculari, vnâque haud rarè molis immensa lapides ignitos, eo fragore, ac tonitru cui nulla tormenta edendo sufficiant; nempe quod hominibus barbaris deesset, qui pœnas, impiorum sceleribus debitas, iis denuntiaret, aperuisse Deum illas voragines, quasi ora totidem inferorum, ex quibus visu, audituque intelligerent, quanta ipsos illic æternùm manerent supplicia, nisi flagitiis temperarent, ita quidem vir sanctus. Quod tamen non essent meliores, culpa fere Christianorum fuit, sed cum memorari absque dolore, & lachrymis non possit, libenter ad eos lectorem reicio, qui hoc argumentum posteris enarrarunt; tantùm dico, Christiana lucis sacram facem iis regionibus illatam, annis ante Xauerij aduentum paucis, illic tam faustis exceptam iniuriis, vt progressus sponderet mirabiles. Fidem amplexus est Rex Monogias in Mauro insulâ, in Ternate Rex Tabarigias, Ioannis alter, alter Manuelis appellatione, vterque, præsertim secundus, fidelitatis, & constantiæ memorabili sæculis exemplo; creuitque principum pietas, & religio populi, quamdiù illic ministros regios probitas, & integritas commendauit: at postquàm amens & effrænis, per calcatos infantes, & pauperes lucri amor eò defæuuit, vt fieret intolerabilis; tam indigna suæ beneuolentiæ mercede, & datæ fidei prodicione tam nefariâ offensi populi, ex desperatione consilium capiunt, certi tam crudam seruitutem excutere, & supremis malis suprema tentare remedia. Coniuratione itaque insularium omnium secreta die condicto, & horâ eadem, Lusitanos quotquot illic erant, de medio tollunt, & factò nomen imponendum relinquunt historicis Molucensium vespèrarum. Quamuis autem & religionis, & commerciorum detrimenta, vteumque postea repararit, quem antè meminimus Antonius Galuanus, virtute, ac sapientia insignis, sed vbi accepit successorem nihilo fere in locum meliorem omnia reciderunt.

12. Hoc rerum statu aduenit Xauerius, priùsque operam admouit ad suscitandam Christianorum fidem emortuam, quàm ad inferendam animis, ethnicorum. Villæ omninò septem Amboino toto Christum

M

olim

12

In Amboino
strenuè laborat.

olim professæ, tunc præter baptismum, nihil retinuerant quò discernerentur ab Ethnicis. Tam diris odiis Christianorum improbitas, in religionem Christianam illos incenderat, ut puderet fuisse Christianos, & hominum scelera, religioni eorum imputarent. Institutos igitur suscepit more sibi in Indiâ visitato, nempe factò vberius quàm dictò; charitate in omnes singulari ægrotos, pauperes, fato functos; succurrendo, visendo, sepulturæ tradendo; quibus sensim effecti mitiores, tingendos ad eum filios & ferebant infantes, & iam pueros ducebant, quorum scribit complures Apostolus, propè sacro ex fonte, humanis exemptos, ut eò usque vita illis seruata videretur, quò defuncti æternam viuerent. Inestabant cum aliâ, tum maximè Amboinum ex Mauro Barbari latrocinio publico; & improuisâ piraticâ, inuadebant mari propiora, trucidatisque viris, vxores, & liberos in mancipia abigebant. Harum eladium metus, cum multos in syluas, & antra compulisset, eos inuestigabat Xaverius quacumquè latere subodoraretur, peruicto montium arduorum ascensu asperrimo, & ferarum periculis stabulantium intra illas rupes. Indè Christianis, in fidem pristinam probitatẽque reformatis, ad idololatrias studia conuertit, tantumque Deo fauente profecit ut partem insulæ non paruam Christo manciparit. Suas statuit pagis singulis cruces; magistros præterea, & velut tutores Christianæ rei, ex maturioribus populi selectos, donec adessent ab Indiâ Sacerdotes, eo munere functuri. Et verò Goa, & ex Comorino Ioannem Beiram, & Franciscum Mansillam euocauit, aut si quid alteri eorum contigisset, eius loco Antonium Criminales; quibus adiungere alios decernebat, quos sperabat mittendos ex Europa partim ut Christi doctrina, illius oceani excolerent insulas; partim quoque ut Societati Collegium in iis figerent. Quæ res, inquit, si ex animi sententiâ procedet, quantum datura est innumerabilium animarum, pergite dicere annisurum se totis viribus, ut insularum in aliqua ex iis quæ populo abundant sedem certam haberet societas.

13
Classi mor-
bis prostrata
nseruit.

13. Inter hæc, salutis Amboinensium flagrantissima studia, ecce tibi noua laborum facies, inopino exercitus duplicis appulsu; Lusitanorum tribus; Castellanorum sex constratis nauibus, aiebant isti se ex nouâ Americæ Hispaniâ adesse, soluisse indè ante biennium ad quærendas Molucas; infelici vsos navigatione: substituisse diù apud Tendoris regem à quo essent idcirco excepti, ut regem Ternatis, & fœderatos ei Lusitanos diffidentiâ mutua torqueret, In Amboinum denique applicasse, traiecturos commodiùs in Indiam, post verò in Europam. At enim illic navigationis contra fas susceptæ, ultor Deus, patientiæ suæ metam posuerat. Ioanni 3. Lusitaniæ regi apud Carolum 5. hanc iniuriam dolenti, rescripserat Carolus eius arbitrio se prædones illos permittere; haberet illos ut erant comeriti pro piratis, & turbatoribus communis regnorum concordie. Pœnam hanc si minus, quacumque inhibitus remora, exigere valuit Lusitanus, exegit profectò acerbam Deus, classem,

classē, lues vtramque pestilens inuasit, sed strage maiori Celtiberam, quam breui hominibus exhausta: iacebant passim, visu triste per naues, & littus, sub ramalium tuguriolis, sub laciniis lintheaminum; à cibo, & lecto, & vel ipsis plebeis, tam duræ necessitatis leuaminibus destituti; alij alios conceptâ lue, & morte afflabant, augebat dies numerum miserorum, & miserias numerus, crescente subsidiorum inopiâ quæ possent tam multis sufficere. Has inter densæ calamitatis angustias, flammæ instar viuacis Apostoli nostri beneficentiâ emicare, nec onere, aut multitudine ministerij tot afflictis præbendi; nec metu pestis contrahendæ à communi omnium medicatione, curatione, abiectis erga omnes officiis, & graucolentia nauis inhiberi; velut omnium seruus, aut potius frater: cunctos enim illi fraterno iure, sua charitas iungebat, & quò omnibus adesset, sui vnus faciebat immemorem. Diù, noctù discurrere, quocumquē vel ægroti clamor; vel necessitas posceret; cibos coquere vnus, & condire; medicamenta ex Lusitanis corrogare, lectos infernere, complexu iacentes portare; prostratis penitus, pro manu & pedibus esse; excubare animam acturis, consolari cum morte colluctantes, mortuis deniquē suâ manu terram fodere, & tumultum dare; ac circa eorum animas haud paulo grauior, quàm erga corpora, sancti labor, qualem videlicet impendi necesse est expiandis militibus, militari licentiâ biennium iam nauigantibus, in eâ flagitiorum colluue quam & idem locus, & consuetudo nunquàm non eadem, solet ei hominum generi inferre. Illud certè ipsemet nominatim, fateri non dubitat, magnâ sibi fuisse contentione, ac viribus opus, ad eos in spem aliquam salutis erigendos. Quos enim scelera futura veniæ, confidentia impudenti, proiectiores fecere ad improbitatem retinendam, eos, inquit, ad mortem pessimam vehementius perurgent, salutis desperatione. Iam sanis haud secùs insudandum fuit, quàm ægrotis, vt quibus animo meliusculè vix esset, quàm illis corpore: Dominicis concionabatur; dicendi argumentum dictabat clades, & mors assiduè oculis oberrans, vel eo silente perorabat. Adhibebat illam interpretem pauendi tribunalis, cui ipsa nos sistit, & iudicij quod sub oculos non cadit; hinc motus animorum magni; conuersiones morum; dissidiorum publicorum conciliatio; proffigationes perditarum amicitiarum, & confessiones penè absque numero peractæ. Vnus ei obstitit mercator, quò locupletior, hoc efferatior ad quæuis lucra; quem suis concionibus oblectatum, & priuatæ admonitioni etiam indignatum, incredibile illius aspectu dolorem præferens, flens, & silens reliquit. Commodius illi cum alio actum est non æquè tenaci, sed neque admodum erga pauperes liberali. Erat is Ioannes Arausius qui sancto comes nauigationis Malaca venerat, eiusque gratiâ ex quo classis hispana applicuerat Amboinum, non raro egentes cibis, & pharmacis iuuabat. Sed crescente in dies penuria, subuegitus est, dū aliis aderat, nè sibi decisset: exin deinceps verecundatus Xaucerius coram aliquid egenis rogare, submittebat qui suo nomine rogarent.

14
Prædicat
Arausio mor-
tem.

14. Fuit in iis Franciscus Pallius qui vini lagunculam, quam petebat ad reuocandos ægroto spiritus, abstulit quidem, sed obmullitanti, & denuntianti, sat eatenus datum, nec is de cætero, sed neque alius petitum rediret. Sua sibi iam esse oportere; tantillum id vini, sibi ab se non publico aduectum: cado enim siccato, quemnam fore à quo id fumeret? quâ responsione, incensus animo & ore Xauerius. Siccine? ait, & putat Arausius suo vino vsurum idque sibi ut seruet, Christo negat? longè aliud fiet quàm mente somniet. Priùs illum vita defectura est quàm cadus, terram ipse postremam hanc videt; porrò velit, nolit, mortui tota res ad pauperes venier. Quod ipsimet quoque Arausio non dissimulauit, occurrentem post Paulum vicinæ mortis admonuit, hortatus plurimum ut grandi scœnore sua dum poterat apud pauperes occuparet, quibus esset quamprimùm necessitate vltimâ priuandus. Amboino soluentem Xauerium, secururus erat Arausius, nisi foret modus nauigij, tot eius vehendis facultatibus multum impar. Cùm ergo hæssisset Amboini, paucis ab hinc diebus Ternate Apostolus rem facram faciens, cùm ex ritu ad adstantes conuersus dixisset, Orate Fratres, subiecit, & pro Ioanne Arausio, qui nunc Amboini animam efflauit, heri pro illo operatus sum sacris, quod & nunc iterum perago, vos in eius leuamen, vestras preces cum meis iungite. His vehementer attoniti qui sacro intererant, (nam distat Ternate Amboinum, milliarius ducentis, & septuaginta) facili coniecturâ assecuti sunt, fuisse id illi, ostensum diuinitus, collataque post dies duodecim, hora quâ Ioannis Eiri litteris, Arausij mors nunciabatur, & testabatur Raphaël Caruallius adfuisse se morienti, comperta est eadem quâ Ternate Xauerius, defunctum indicarat.

15
Nauis periculum prædicat.

15. Remittente vi pestis, anni tempestatem nauigantibus iniuiam, classis vtraque festinat præuerrere; inopiæ militum classiariorum Xauerius corrogata stipe largiter succurrit; Goam (quò tendebant) Paulo Camerti magnoperè commendat, è S. Augustini familia viros maximè religiosos, qui classi eidem ex noua hispania profectæ pias operas narrant. Adiungenti se verò ad classem nauis, tristis exitij prædicat discrimen, quo periculosè defuncta est; scopulo illisa reuulsum temonem, & comminutum in eo reliquit; post vadis impacta Zeilani, nihil propius abfuit quàm ut solueretur. Ipse intereà Apostolico feruens igne, dum occasionem expectat in Molucas, circumpositas adnauigat Insulas, secundis euentibus, opimaque animarum præda. Insularum vni Baranuræ nomen, eo tendenti res mira contigit, hanc testis oculati verbis, quam meis fecero gratiorem.

16
Cancer ex mari Crucifixus ad eum refert.

16. Faustus Rodericus Vianæ Aluiti in Lusitania natus (præter alios septem iuridicè testes, quorum inscripta sunt, publicis actis chirographa pro testimonio iuratus sic habet. [Cercuro Ioannes Raposus, & ego vehebamur cum P. Francisco, procella ingens, & subita, nautas quoque ipsos summo perè terruit quamuis indigenas insulæ, marisque illius

illius peritos. Hic P. Franciscus Christi effigiem in cruce digito vno longam collo detrahit, demittitque in mare, sed factum, quo casu haud scio, ut manu excideret, fluctuque sorberetur, ex quo tantum cepit animo dolorem, ut valde insolita eius indicia proderet. Postridie Insulam Baranuram tenuimus, & pagum illius Tamalum, quem nauis, & vectores petebant, horæ abierant viginti quatuor ex quo crucifixi perierat imago, quibus totis fuit continua tempestas. Cum P. Francisco in litus exscenderam, & iter secus mare, Tamalam carpebamus. En autem passus post ferè quingentos videmus è mari enatantem cancerum, & vna iconem crucifixi, rectam inter chelas & sublimem portabat cancer, & animaduerti versus P. Franciscum tendere, cuius lateri adstabam, & coram eo hæere immobilem. Prouoluto in genua Patre, expectauit cancer, dum is crucifixum reciperet, quo exoneratus, mari se iterum condidit. Pater complexu, & osculis crucifixum stringens, decussatis ad pectus manibus, horæ dimidiæ spatio, ut erat de genibus substitit, & ego cum illo pariter, precando agendisque tanti miraculi gratiis indè quam institeramus viam peregimus] hæc Faustus Rodericus. Octiduo Tamali transacto, Rosalaum nauis vela fecit; illic ut nuper Baranuræ Christum ethnicis, sed frustra prædicat; ut enim magis quadrupedes vitiis, quam ortu barbari, surdas aures monenti præbuere; vnum tantà ex turbâ Christo lucratus est. Pedum in cæteros puluerem excussit, nè quid sibi ex loco adeò scelerato abeunti hæreret.

17. Fuit tamen is vnus quem Deo lucrifecit multorum vice; Christi aquâ lustratum, suo Francisci nomine vocauit; docuitque iam tum, ipse cœlitus edoctus, beatam sortem quæ illum maneret; asserens, factum Iesu nomen piè inuocantem, vitæ finem facturum. Notatum accuratè oraculum, fecit apud omnes neophyto famam, eius intercæ euentum præstolanti; qui quadragesimo altero post anno incidit. Militiam secutus, in multas expeditiones Lusitanis stipendia meruit, donec anno 1588. Sancio Vasconcello Amboini præfecto aduersus Hiamaum pugnante ad mortem saucius, in castra refertur, confluunt ad eum cum Indis Lusitani, ad vaticinij pernegati exitum suspensi, ut spectent animam agentem, & planè obitus tantò antè prædictâ felicitate positus est. Integris sensibus, & has voces continuò repetens *Iesu adiua me*, inter has placidè expirauit.

18. Quæstuosius fuit Apostolo Euangelij sacri præconium Vlate in Insulâ, quæ & ipsa ex duodecim est quibus Amboini nomen tribuitur. Bello tunc miserè ardebat; regem arcebat diuturna obsidio; sollicitabat ad deditionem haud quidem animi, & armorum, sed aquæ penuriâ, quam auersis ab vrbe fontium scatebris hostis induxerat. Cælo igitur æstuosissimo, nullamque dudum nubem imbrium daturo, siti vrente ciues interibant. Quamobrem visum Xauerio pronum hunc faustæ necessitatis articulum occupare ad asserendam Christo victoriam ex obsidentium manibus, cum æternâ salute obsessorum. Confidentia humili

17
Bonam mor-
tem baptiza-
to prænu-
tial.

18
Regem Vlat-
is miraculo
seruat, &
cum suis ba-
ptizat.

erectus, in septa satagit clauorum admitti; regi sistitur, opem defert, quâ egebat vnâ, non militarem sed aquariam. Per eum sibi crucem liceret statuere; securus autem à Deo præpotenti, quem eò venisset prædicatum, naturæ, & omnium Domino, etiam supra spem, annique ordinem, de cælo aquam expectaret. Verùm suo, ac populi, subiectarumque insularum sponderet nomine, beneficij accepti hanc fore gratiam, vt amplecterentur Christi legem, eiusque sacris initiarentur. Non fuit hic regem præsens periculum deliberare cunctantiùs: publicâ fide, & regiâ, omnia promisit, conditione quam Xaverius tulerat. Cruce ergo compactâ grandi, quoad potuit affabrè, in edito illam iubet Apostolus defigi. Circum turba puerorum, militum, fœminarum, quam tum ipse, tum spectaculi nouitas, sed euentus præsertim expectatio traxerat. Horum in oculis vir sanctus, proiectus in genna, & preces; Deo filij merita memorare, quæ ipsi crux illa referebat. Per ea supplex ardentè instare, pro paternâ in omnes pietate, nè vellet miseris negare pluuiam, constiturum id leui eius nutu, & fore beneficij gratiam, populum animarum, quas eius filius largâ sanguinis sui pluuiâ emisisset. Oranti mox cælum respondere, obduci aër, nubes cogi, copiosissimis de cælo aquis, immenso populi gaudio omnia natæ. Hostis qui totum victoriæ cardinem in obessorum siti verti crediderat, signa retrò ferre, & obsidionem magno suo pudore ommittere, post quæ Rex tanto exemptus discrimine suis cum Insulis prodigij potiùs magnitudine persuasus, quàm datâ fide, melioribus aquis sacri fontis à Xaverio expiatus Christianorum numerum suo populo auxit.

19
Ioannis Galuani procul naufragium cognoscit.

19. Trimestri, & eò diutiùs inter eas Insulas moratus Ternatem Xaverius nauigauit, Ioanne Eiro, Amboinensibus qui recentem Ecclesiam coleret relicto. Traiciendus erat sinus leucarum nonaginta, impronis passim irruentium ventorum & torrentis oceani tempestatibus infestus; sancto Patri Ioannes Galuanus ad mutua fœdus tutelæ accesserat, suo quisque cercuro ferebatur, cum transuersum secantes sinum, tam horrenda procellæ vis abripit, vt in summum discrimen vir sanctus sæpè coniectus sit, Deo attamen duce, Ternatis portum denique appulit. Factum cercuro altero quid esset, diù non latuit; impar ventis & mari, quacumquè iactarent, tempestatì se dederat, rediturus in viam, vbi furor ventorum quieuisset. Sed insecutus est animi oculis. Galuanum suum Xaverius, & momento licet à conspectu abrepti casum tamen vltimum spectauit. Ternate siquidem festo qui primus inciderat ad populum dicens, media substitit concione, & Deo, inquit, pro Ioanne Galuano supplicate, qui maris huius in aquis perit. Perculit grauitè auditores denuntiatio, non tam hominis miseratione, quàm rationibus priuatarum opum, quas in eo cercuro negotiatorum plurimi opperiebantur. Iis verò nautas qui sanctum Patrem aduexerant, anxie requirantibus, ecquid de hâc re scirent; aiunt nautæ, nihil planè, nisi quod medio in sinu, summâ vi, summoque discrimine, dum aduersam rum-
punt

punt tempestatem, huic se Galuani socij permisissent. Quibus mercatores in spem aliquam excitati eius quod maximè optassent, Xauerij dictum interpretati sunt coniecturam potius quàm vaticinium. At enim elapso vix triduo, reiecta vident in litus corpora, & remos, & merces, tristes naufragij nimium notas, certasque reliquias. Huic de Galuano accedens paulò post, quod de Arausij obitu narraui, cum rerum admiratione quas aduecti ex Indiâ prædicabant, illic ab Xauerio gestas, eò illum apud Christianos; æquè & ethnicos extulere, vt suspicerent tanquam virum incomparabili sanctitate, cuius planè auctoritatis luce, nisi Deus illum cunctis fecisset mirabilem; nè auditus quidem fuisset de Deo loquens, tantum abest vt mores profligatissimos valuisset illius populi emendare; adeò lucri, & sensuum libido, omnes de animi salute cogitationes obruerat; nec fas mercatorem; nec pœna militem à propudiosâ, & execrabili barbarie scelerum, & turpitudine retardabat, quibus etiam historia erubescit. Quanto solertiam, cœlestem & Apostolicos sudores pretio, iis debellandis locarit vir sanctus, argumento sit vel hoc vnum quod scripto mandauit. Ternate nimirum cum exiret præter duos tantum, neminem ab se, quod quidem sciretur, in lethali erimine relictum; miraculo fuit alieni restitutio tam ingens, vt domus Misericordiæ, & Augustissimi Sacramenti sodalitas ambæ antea inopes, ex ea repente ditescerent. Miraculo item exemptæ compluribus implacabiles iræ, & coagmentatæ concordie pace; miraculo etiam, quod spectat pudorem Christianum; cuidam nominatim, charitatis arte singulari, turbam pellicum detractam quas infami vbis cum offensione alebat domi, adductumque deinde, vt pœnitentiæ publicæ exemplo, damna offensionis nefariæ sarciret. Nec vnum hoc, in vno contigit. Indè legimus scriptum fuisse adeò mente cæcos, vt ad maritarum alienarum adulteria cauenda, fas esse delirarent, concubinas habere quàm multas luberet. Sacrorum præterea in ministerio, Confessionis, Eucharistiæ, Concionum, Christianæ doctrinæ rudibus explicandæ, versabatur propè continuò, vtque antè Malacæ, ita illic Ternate nocturno carmine, ærisque pulsu lustrabat vicos, piorum vota defunctis exposcens, & labe mortiferâ faucis. Erat verò (pergit ipsemet hæc scribens) vndè peculiare Deo gratiæ agerentur, quod ita populum diuinæ laudes afficerent, vt in compitis pueri, vt domi fœminæ, vt agricolæ ad stinam, in nauiculis piscatores, pro cantionibus impuris, Legis Christianæ Symbolum; preces; & mandata; misericordiæ opera; vulgarem confessionis formulam, & similia vernaculè canerent, sic vt possent ab ethnicis percipi. Quod illi solenne inuentum fuit artificiosæ charitatis, ad propagandum Christi nomen, pelliciendosque ad illum ethnicos vix aduertentes quid agerent, quot enim ex iis illas docebat cantiones, tot instituebat ceteris earum doctores, quas vbi discerent, incessabat illos studium arcana illarum eognoscendi; conueniebant ad publicam explicationem à sancto audiendam, ita plenius eruditi manus dabant agnitæ

agnitæ

agnita veritati. Sed inter Molucenses quos magno numero Ecclesia peperit, digna est fœmina quæ tum suâ laude, tum Xaverij merito æternum memoretur.

20
Ternatis
Reginam
baptizat.

20. Neachile tunc dicebatur, & patrem habuerat Almanforem, virum Boleifcum, illum Tidotis regem, hunc verò Ternatis, inuisi animi, & acutissimi ingenij fœmina, & quòd eius ad Christum accessum magnoperè illustrabat, vt suis addictissima ritibus, irà Christianos, sed Christianorum fere culpa vehementer exosa. Europæos infelix in amicitiam, in germanitatem, etiam in partem insulæ, postquam admisisset, hoc à regis administris meritorum præmium tulerat, vt arce imposita, insulæ gubernatione illam exuerent: tres eius filios, ditionis hæredes legitimos carcere conclusos libertate primum, vitâ deinceps singulos priuarent, de quibus fusè historici. Eam ob rem, Dei miseratione hoc ipsa dignior visa Xaverio, quòd ab hominibus esset indignius habita. Modum excogitauit sanctus quo illam adiret, & alloqueretur, tot illi mira, & tam appositè de excellentiâ regni Dei, de facilitate illius obtinendi, de possidendi æternitate, nullo vnquam aut metu aut periculo turbanda; vt sapientissima Regina, cui nihil iam restabat in terris sperandum, votorum summam in cœlum transcriberet: sed cum Mahumetem altius imbibisset, multa opus fuit disputatione vt dedoceret superstitionum dogma cuius pericia plurimum timebat. Hinc illa deinde in Euangelij doctrinâ tantò stabilior, quantò sibi nihil monerat scrupuli, cui non omni ex parte satisfactum putaret. Sic illa feliciter diuinæ gratiæ impugnanti se tradit, suâque ingenti animi voluptate, & Christianorum gratulatione, à Christi Apostolo tineta, nomen suscepit Isabella. Ipsius postmodum amplitudinem pectoris, sublimè ingenium, & excellentiæ virtutis capacem animum cum perspexisset Xaverius, peculiarem in eo elaborando contulit operam, ex quâ tanto digna magistro discipula, magistra facta est demissionis Christianæ, solitarij secessus, precationis, piorumque operum; sed infractæ afflictissimis in rebus patientiæ, constanti perseverentiâ, quàm regio nomine venerabilior.

21
Moti regno
inferre Curi-
sum parat.

21. Iam Molucensium Christianitas recens, & antiqua eo loco erat, vt salutis suæ probè illi cura committi posse videretur, quare sanctus pater maturum credidit exequi, quod Amboini conceperat, & cuius causâ Ternatem accesserat; plus vltra nempè Christi nomen, formidatis Manti populis inferre: cuius consilij primus rumor, eas statim difficultates mouit vt iis peruincendis vnum tanti viri Apostolicum pectus, par esse valuerit. Maurum petere Ternatenfes, censebant aliud non esse, nisi mortem vltionem ab iis aucupari, quorum barbara & crudelis gula, ad paterni quoque saginam sanguinis assueta, multò minùs esset parura externo, ignoto, sacra inuidenti peregrina, & apud barbaros barbaro; nudo præcipuè Lusitanorum armis quos ab eo tractu, omnium rerum arcebat inopiâ. Vel vna inquebant conditio regionis quam omni infelicitate natura damnauit, certum denuntiat aditus exitium: ferarum magis latibula

latibula quàm hominum fedes, omnia rupes, & præcipites saltus, sylvarum inaccessa, nitrosi fontes, & cæli grauitas, præter ignium imbres, & cineris, & tēpestates saxorū immani fragore, pars terræ hiantis concussu, pars vomentibus inferis erumpere solitæ: quid autem se antropophagis credere? quid hominibus, nullius, nisi ad miscenda venena, & proditiones ingenij & pensî? ad hæc raptò viuere edocti, suo videlicet aduenas ipsi alent? in syluas, & criptas montium præsto erit qui ducem se præbeat? vbi more ferino degunt, & paruos liberos tyrociniò aprorum figendorum, ad venationem hominum exercent. Inseret nimirum sanctus pater diuinæ legis principia, quadrupedum cordibus priusquàm humani aliquid sapere illos docuerit? tum ex hominibus prius excudet Christianos, quàm illos reuulserit ab immanitate, probriisque omnium scelerum quæ illis ab ortu familiaria, vsūque, & annis naturæ conferta penitus? huius verò præstandi quæ potest spes esse? quæ tamen si quæ sit, imò si iam rata, & mutationem illam ex feris in homines, atque adedò in Christianos affecuta; quis eam spondeat fore stabilem, & constantem? quis eo recedente contineat, nè reuoluantur in primam barbariem, & cuiquam deindè par animi robur sancto patri, parique armatum pierate qui apud belluas illas, idem audeat, idemque valeat? fumare adhuc sanguinem Vazij Sacerdotis, quem inter Lusitanos magno eorum dedecore proditum necarant. Neque verò sibi de morte pro Christo oppetenda blandiretur Christi Apostolus, illos enim innatâ feritate, non religionis odio quam prorsus ignorarent, in cædes ruere: sexcentas circum patere insulas, quibus fructuosè importari Christus iis hæcenus inauditus posset, ut quid ergo & vitam propriam & salutem multorum, spebus incertis prolicere, imò spebus certò desperatis? Non sunt hæc ad retinendum Xauerium argumenta, scriptoris inuentum; hæc enim reipsâ Ternatenses certatim admouerunt, ad eum à proposito trahendum quem obseruabant velut sanctum, & amabant vt patrem, quibuscum irritas etiam preces addidissent, vim amicâ commenti, prætorum impulerunt, pœna nauis, & rei totius vetaret à quopiam P. Franciscum in Maurum deferri. Quâ illorum in Dei negotio tam calliganti prudentiâ vehementer commotus, extemplò ad illos verba fecit, ac de gentis illius lamentabili destitutione ità dixit, non modò vt Prætor decretum abrogaret, comitatūque ad illam permitteret; sed multi se illi maris, & laborum, mortisque adedò, si vsus ferret, addere comites optarent. Vos nempè aiebat, qui estis, qui præpotentis Dei bonitatem circumscribitis vestris angustiis? quasi vlli adedò saxa sint, quos non emolliat; ità syluestres, & ferini quos non domet & cicuret eius illa suavis & amica beneficentia, quæ mortuas sæcundat arbores, & de lapidibus, Abrahæ filios educit. Tum pusillitatem obiurgans, & cæcatam mentem, defuturam scilicèt exprobrabat Deum, terræ puncto, qui orbem totum legis suæ imperio subiugasset? vnas toto ex orbe manum Dei colentis, Insulas Mauri, minimè sensuras, futurâsq̄ in illam ingratas & steriles?

N

steriles?

steriles? infructuosam illic eius crucem? Vnos ab illâ omnium Gentium hæreditate excludendos Maureses, quam æternus Pater filio tradidit. At erant inculti: rudes, belluini? essent etiam decuplò peiores: nam quod ij eiusmodi essent vt nullâ suâ priuatâ virtute valeret eos corrigere, ob hoc de illis sperare se melius, Dei ope, ac viribus confisum ex quo in homines descendat necesse est, quicquid in salutem conferunt animarum, tanto alioqui tam arduo operi infinitis spatiis inferiores esse vniuersos mortales. Si de mitigandâ illorum barbarie omnes diffiderent, id ab se propterea suo periculo suscipi; excolendis enim, minus barbaris, & minus timendis alios minimè defuturos; istos idè, quod nullius essent, se sibi asserere. Nec se nihilominus, temeritatis arguendum. Nam si Mauri regnum auri venis, aromatum messibus, & piscatione gemmarum afflueret, nullo periculo, aut metu auersum iri ab eo Christianos; nunc vbi præter animarum lucrum nihil affulgeat, vsque adeo id vile, ac nullius pretij habendum? & Dei filios moueri segnibus charitate quàm filios seculi cupiditate & auaritiâ debere? Sed occidat timetis, & veneno, aut ferro de medio tollat? Mittite obsecro id mihi metueret; nec enim tanti sum apud Deum, nec mei similibus tantum boni, & gloriæ sperandum. Possum tamen liquido affirmare (sunt hæc viri sancti verba ipsissima) non posse ab iis tot mihi tormenta, & mortes infligi, quin expeditus sim ad multò seniores, vel vnus solum animæ gratia perferenda, quid enim magnum iis vitam impendi ab homulo, quibus Deus seruandis suam ipsemet impendit? Quod si mihi esse tam beato contingat, vox credo sanguinis, quàm oris; ad eos conuertendos futura sit efficacior. Nam vsque à primis Ecclesiæ sæculis, Euangelij sementem fecere martyrum cruores, quàm prædicatorum sudor lætorem. Concionem clausit, affirmans nihil timendum præter proprium timorem; vocanti Deo inuitis quoque hominibus parendum. Subdo hæc de re fragmentum epistolæ quam tunc ad Ignatium, & socios Romam dedit. [Sunt, inquit, illic ob gentis feritatem infesta periculis, & veneficiis omnia, nec est qui ausit terribilem aleam subire, ad cicurandam illorum barbariem. Ego illa partim quâ supremâ laborant penuriâ hominum permotus à quibus doceantur, & fiant Christiani; partim religione officij iubentis curare salutem alienam, statui me morti deuonere, pro concilianda illis sempiterna vita, Deo quidem mea spes omnis nititur, sed cupiditate quàm possum maxima ardeo, ad illam me fingere Christi vocem, *qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam; qui autem perdidit animam suam propter me inueniet eam.* Quorum extima facies verborum plana; interior, obscura, & intellectu difficilis; fit enim interdum, vt cum deponenda est apud Deum vita, quò illam nobis in posterum seruet, hoc est, cum aliquod ingens bonum in eius gloriam vitæ nostræ pretio mouendum, nescio quo pacto, caligare incipiat, & obnubilari, quod principio clarum, & perspicuum habebatur, vt neque doctissimi, & acutissimi homines id satis percipiant, sed

sed iis tantum quos Deus peculiari suo magisterio imbuerit, illius intelligentia seruetur. Atque hinc nimium se prodit pulpæ huius nostræ quàm sit infirma, & debilis indoles, quàm ægra & fragilis natura. Nam multi pro sua erga me singulari benevolentia institere apud me importunissimis precibus, ne terras adirem tot periculis exitiabiles; qui repetitis suasionibus, & lachrymis, cum nihil agerent, præsentissimas saltem antidotos quibus præmunire obtruserunt, quarum profus admisi nullam; ne me vnâ timoribus prægrauarem; in promptu mihi, metus omnis remedium esse; nullo me ad vitam defendendam egere, quam Dei vnus clementi præsidio credidisset; de illius mihi tantum fiducia decessurum; quantum remediorum accessisset. Proin hoc solum ex iis me petere, vt essent mei memores apud Deum, fore id mihi tutamentum à veneficiis antidoto quauis potentius.]

22. Ab Carorum ergo complexibus, lachrymis, & dehortatione inuiti iam liber, natum cum selectis magno ex numero conscendit, in eandem cum illo ærurnarum, vitæ, mortisque aleam expeditis. Ibant alacres, cursumque promouebant in tractu illo milliarium centum octoginta, quibus absunt à Mauro insulæ Moluenses, cum repente clamores tollit Xauerius, direptisque à pectore vestibus. Hei mihi! Iesu! heu miseri! vt illic immaniter necantur? proh! impium facinus: & eiusmodi vocibus, vultu, maris vnâ in partem defixo, triste quiddam, sed nautis ignotum, & vectoribus deplorat. Accurrunt attoniti, quærent quid rei? quam cædem? & vbi prospiceret? se quidem nihil planè conspicari. At is extra se positus, illic erat, vbi sancta illi Deus monstrabat spectacula, quæ truncis, & querulis vocibus indicaret, mox sibi iam redditum, eadem rogare cum pergerent, verecundatus, & silens ad precationem se recepit; sed his paulo post, quod non potuerant ex illo rescire, manifestè nimis obiectum est: vnâ Mauri ex Insulis radebant, cum Lusitanorum octo cadauera in vado cernunt à prædonibus occisorum, illòsque fuisse agnoscunt, quibus mari longissimè semotis intenderat oculos, & indoluerat Xauerius. His loco eodem cum fletu sepultis, cruce tumulum erectâ signant, & portum capessunt.

23. In eorum aduentu comitas barbarorum Xauerij magis constanti fiducia, quàm Ternatensium metui respondit: exscendentes accepit, diuino, haud dubitem instinctu, confertus ad littus populi concursus, magnis affectus, gaudij; & reuerentiæ argumentis, & festis vocibus sanctum Patrem adesse patriâ linguâ gratulantibus, quæ vt magno illum suffuderunt pudore, itâ socios plurimum confirmarunt. Indè manuarato confestim adiecta percurrere pagos, & villas prædicatione diuinorum, & quâ populus in plateis occurrisset frequens, illic consistere; fidei symbolum, præcelsque alias, Malaio sermone decantare, qui externus licet, non erat tamen audientibus ignotus. Agendi ratio non prius spectata, & rerum nouitas, quas cantus sonabat, concursum statim

22
Videt procul absens octo Christianorum necem.

23
Excipitur, prædicat, periclitatur in Regno Mauri.

ad eum auxit, quâ videndum, quâ tantis de rebus audiendum; & qui bono illorum, virum sanctum eò perduxerat, fecit apud illos mirè gratiosum: quare iam ad illum confidentiùs adire, iam colloqui, & is suâ illâ partâ & insitâ amabilitate, lenire illos sensum sibi que obstringere, blandè paruos eorum liberos accersendo, docendoque sacras cantiones (quibus plurimùm capi parentes videbantur) vt in domos eorum per cantum inductæ, ad explicationem sui audiendam curiosos mouerent. Itâ paratis vtcumquè animis, satus verbi diuini cœpit liberiùs spargere, eodem & modo, & fructu, quem erat in aliis Indiæ partibus expertus. Primi fontibus sacris lustrati sunt pueri, dein grandiores, post & pagi, & vrbes integræ, erectis vbiqùè templis, & crucibus. Nec propterea omisit illos è vestigiis scrutari quos sua feritas cauernis rupium, & syluis abdiderat, & factum aliquando vt ab iis maclandus, solâ Dei ope fuerit miraculo seruatus. Dicebat de Deo ad frequentem eorum turbam, vt ventum ad reprehendendos illorum errores, vitâque perditam; in furorem acti, aggrediuntur de medio tollere, iam saxis volantibus lapidatio crescebat, ante circulus barbarorum, post altum & spatiosum flumen, exitus periculi nullus, nisi aperuisset mirabilem, qui aliarum gentium saluti suam Apostolum reseruabat, eâdem in ripâ surgebat trabs ingens, multorum vix manu, & viribus mobilis, eam nullo conatu, velut olus reflexam, deiectamque in flumen, insilit vir sanctus, & subremigante, gubernantèque tacitâ Dei manu, in ripam alteram euadit, delusis barbaris, & facti mirabilitate attonitis. Pungebat videlicet dæmones animarum venatio prospera, quas eorum detractas lanienæ. præter spem omnem ac suspicionem perseuerabat Xaverius Christo capere & seruare: ob hoc non semel in illius caput ethnicorû barbaricè proritarunt, visûsque ipse Dei seruus persuasum habere, dum Euangelij præconio illic fungeretur, fuisse damnatos spiritus, inferorum carcere, catenisque conclusos. Festo nimirum S. Michaëlis dum ad aram facit, tam horrendo concussu, crebrisque impulsibus terra mouit, vt metuerit nè altare suscèque verteretur. Forsitan, ait, magno archangelo abigente hinc tyrannos dæmones, tartari vinculis cohercendos, ab interturbandâ infelicissimi populi salute. At enim aut victos, aut solutos expugnauit tamen sanctus Apostolus, nec indè abcessit, quin multis millibus amplificasset Christi regnum, & Tolum urbem quam vigesies quinquies mille hominum incolunt, cum adiacentibus oppidulis Christo mancipasset. Quòdque omnem vincit admirationem, ferina ingenia, tam firmis atisque radicibus peruasit sancta religio, & propagata est tam felicibus incrementis, vt cum ad Xaverij aduentum, illic terræ palmum Dei Ecclesia non haberet, illo humanis abeunte, no- uem supra viginti quâ pagos, & castella, quâ vrbes latè obtineret. Quibus has deinceps aptius decuit [diuinæ spei] quàm Mauri Insulas nominare, illasque sic ipse vocitabat: tum quòd ex iis planè expectandum nihil olim fuerat, nisi quòd Deus singulari miraculo concessisset: tum quòd

quod abundè spe illa portum se videbat, quam semper habuerat in Deo repositam, aduersus terriculamenta dehortantium ab eâ molliùs, Ternatensium amicorum. Verùm enimuero huic tam vberi alienæ salutis prouentui, adiecit Deus salutis etiam propriæ auctus, & honoraria. Nam quæ perfundebant illius animum voluptates, erant eiusmodi vt suis ad Ignarium literis, [Hæc, ait, idcirco ad te scripsi, vt intelligas hæc Mauri insulæ quantis deliciis affluant; quarum sunt fontes perpetui pericula, & ærumnæ, quæ Christi causa vltro subeuntur. Est prorsus hæc regio, si quæ alia vsquàm, in quâ proeliue sit, ex profluuio dulcium lachrymarum oculos perdere; nec memini alibi me tantis animi; tamque continuis voluptatibus delibutum, aut sensu laborum leuiùs perstrictum.]

24. Sic ille de iis insulis, vndè post trimestre multo labore exercitum, Molucas renisit, indè in Indiam regressurus, ad ducenda illinc noua quam fundarat Ecclesiæ nostrorum auxilia, quæ opportuno subsidio Europa tunc miserat. Haudquaquam tamen vt mente designarat, iisdem & ventis & naui valuit Malacam pertingere, quibus erat à Mauro Ternatem delatus; cedendum fuit Ternatensium obtestationi rogantium, aliquantisper subsisteret, nec esset de naui sollicitus, paratam fore quæ priùs illum Malacam veheret, quàm claudi Maria cõpissent. Iis desideriis, virtutum studio incensus, non potuit sanctus non obsequi, & magnâ vtriusque consolatione tres totos menses, assiduâ illos pietatis disciplinâ ita exercuit, vt quocumque volebat, flecteret; iuuit ad hoc non parùm tempus maioris ieiunij quod per se homines ad sanctimoniam inuitat. Nec labore, vt olim, aut arte indiguit, ad persuadendum ethnicis Baptismum, Pœnitentiam Christianis; nempè illis ad Christianos iam alios, iam vitæ inculpatæ, accedentibus non grauare; his verò expertis suauitatem amicitie cum Deo. Ad quam promouendam, retinendamque per se in posterum, vehementer auebant Xauerij præceptionibus erudiri. Resumpto igitur ministerij sui more, festis mane de Deo ad Lusitanos concionabatur, de meridie ad neophytos; institutioni fœminarum seiunctim, dies in hebdomadâ duos concesserat. Alios pueris Christianâ doctrinâ imbuendis, præter confessiones assiduas, quibus audiendis præstabat operam & quod illic nunquàm antea factum; Eucharistiæ diuinæ communionem generali Sacrum Paschæ diem celebrauit. Vnum his eius lætitiis defuit, Cacilis Aërij eius Insulæ regis ad Christi fidem conuersio, diu optata, diu in cassum sperata. Is classis hispanæ de quâ pridem narratum, in Molucas appulso, à Iordano Freitalio, Ternatensis præsidij Præfecto victus, Goam probrosè transfusus fuerat, ob suspiciones leuissimas perduellionis; perspectâ causâ cognitores nihil comperiant quod damnet præter præcipitem in damnando illo Iordani sententiam; in spoliando cupiditatem periniquam. Pronuntiatur innocens, eius fides in Regem laudatur, à Prætoro Castrio, famæ, regno, bonis per summam iniuriam ereptis redditur,

N 3

comitatûque

24
Ex Mauro
ad Molucas
redijt, & fru-
ctuosè in iis
laborat.

comitatuque regio à Bernardino Sofa reducitur. Grauius pœnis Freitafius cogitur inuenis sumptus; & quicquid abstulerat reuomere, atque ipsemet vice versâ, in eisdem quas regi Aërio indiderat compedes coniectus, causam dicturus Goam deportatur. Idem nefas, eodem insignis gloriæ euentu, aliquot retrò annis in Tabarigiam regem perpetratum. Falsò maiestatis accusatus, absolutus est suffragio iudicum, pronuntiatúsque expers impacti criminis, cuius sententiæ æquitate, Christianorum probitatem ad eò suspexit, & amauit, vt Christum professus, ad eos accesserit. Goæ Christi lanacro initiatus est; restitutus in regnum, nec diù post Ternate moriens insulâ suâ, Lusitaniam reliquit heredem. Putabat Xauerius restitutum Aërium daturum pariter Christo manus, idque apud illum strenuè agitabat: quod Regis, præsertim maximè cordati, auctoritatem, potentiam, & exemplum, multas confinium insularum secururas speraret, exceptus à barbaro humanissimè fuerat, adscitus verò in amicitiam consensione animi tam arctâ, vt eius carere præsentia vix posset, audiebat æternis de rebus horas solidas loquentem, magnâ quantum conieci dabatur approbatione. Verùm vt erat deniquè stringendus de baptismo nodus, aut astuè in verba exibat, aut ditabat aures promissis inanibus, aut difficultates, induciâsque obtendebat, vinci quandoque videbatur, sed iis conditionibus, quæ honestatem Christiani hominis dedecerent: tam gloriofi negotij nequissima remora, vxores centum, & quotquot alias flagitiosi oculi libido fuisset; vnâ tanto ex numero legere, seueritatis conserbat superuacaneæ, & argutabatur ex Theologiâ sectæ, seu potius obsecratiuitatis suæ; Christianorum, & Saracenorum cum esset idem Deus, vt quid si nihil eius intererat, nollet à Christianis vxores retineri, quas concesserat Iudæis? Post quasi resipiscens, spes datas instaurabat, aiens tanti sibi non esse rem tantulam, vt vellet propter eâ P. Francisci beneuolentiâ, & animæ suæ salute excidere. Itâ diù luctatus Christum Mahometi, spiritum carni connectere, intra sectæ infamis turpitudines hæsit, vt qui alterum pedem tenaci luto connixi extrahere, alterum altius demergunt. Id modò ex eo regiâ fide extortum est, si ab Lusitanis Mauri regnum in clientelam filio traderetur facturum se vt esset Christianus. Quam etiam fidem barbarus sefellit. Nam post impetratum filio id regnum, tam procul abfuit vt illum baptismo tingendum traderet, vt indè potius cruentâ insectatione vexare aggressus sit subiectos sibi Christianos, & quicquid malorum Lusitanis inferre potuit, hoc armis tum suis, tum auxiliariis, gratiarum loco retulerit. Fuit tamen Xauerij labor, si minus in Aërio felix, in duabus saltem eius sororibus, & principibus aliquot eiusdem sanguinis minimè vacuus, illos enim Christo lucratus est.

25
Ex Molucis
in Amboi-
num transit,
magno sui
desiderio re-
lictis.

25. Post hæc, tempus adesse ratus quo se locis aliis commodaret, in Amboinum soluit, hinc quidem communi Christianorum consulturus bono, illinc sociorum; quibus in Indiâ præerat, auctis que iam numeros partes locorum, & operâ diuidi oportebat. Verùm vt est acuta inuentrix charitas,

charitas excogitavit modum quo absens licet, praesens tamen suis Ternatensibus nunquam non adesset; atque ab iis recedens secum illos deduceret. Primum enim scripsit Malaio sermone institutionem Christianam de necessariis credendi, vivendique officiis, quam Ternatensi populo, sui loco futuram tradidit, eamque cunctis circum communicanda iussit; quod difficile dictu est quanto religionis compendio factu sit, multis enim apographis id scriptum, manibus omnium terebatur, & festis diebus conveniente in coetus plebe, praelegebatur, explicabaturque ab iis, quos esse probat divinatorum, praeter ceteros peritos; ediscebant, illud memoriter, & diu nocturneque pueri concinebant, ac velut perpetua Xaverij concio omnes assidue admonebat. Selectos deinde adolescentulos, bonam animam sortitos & geniū docile, parentibus multum volentibus secum vexit erudiendos Goæ in Seminario optimis moribus, & doctrinā, ut ad suos remissi Molucenses, religionis interpretes, & magistri publice iis essent: Rebus illius Ecclesiae ita ordinatis discessum maturavit, si minus fortitū, certe quam potuit maxime secretum, ne suos in Christo filios maestissimo nuncio contristaret. Quare illis pridem salutatis, de media nocte volebat conscendere, sed cum esset eorum erga illum amor totus oculus; resci- tum, & momento vulgatum, sanctum Patrem abire, nauimque in pro- cinctu stare. Hic verò confluere in littus, & circumstare omnis generis homines, lugere, fatigare pedum, & manuum osculis, & petitione fau- starum precum; demum etiam atque etiam obsecrare, se saltem post ali- quod tempus reuideret; semoros, esto, ac velut extra orbem sitos, verum pia opis, propterea maxime egentes, quam ab vna illius in Christo libe- ralitate poterant expectare. Quibus ille vicissim intimè affectus, consolari mororem, spondere redditurum, aut missurum ad eos suo loco de sociis aliquem; ad hoc ab se nonnullos iam ex India vocatos, nunquam se fore illorum immemorè, sed semper in mente, & oculis gesturum. Nauim tandè ingressus, postremumque iis bene precatus anchoras sustulit. Tam amabili erat vir Dei sanctitate, asperitatemque erga se seueram, cum suauitate in alios summa; ita copularat, ut si fuisset iis natura pater: barbaros, syluestres, perditos, cuiuscumque modi, morisvè ij essent, omnes aequè habebat filiorum loco; in omnes transformabat sese, & assimilabat eorum cuilibet, ferendo, succurrendo, rusticitati congenitae se aptando, vnas eorum rationes, & lucra iis memorando, ut eorum Christo salutem lucraretur.

26 Malacam nauigans, obiter substitit Amboino non quod eā quiete nauigatio leucarum sexaginta magnopere egeret, sed ex nauigijs qua- tuor praedam facturus animarum; iis Lusitani, ferè milites, & nauitæ ve- hebantur, quod genus ut vno consistat loco vbi salutis praesidia tran- quille accipiat, fortuitum est, & rarum; fauebantque tunc commodum Paschæ dies nondum planè exacti, & sacra mysteria ex officio procuran- da. Excensione facta Xaverius tuguiolum sibi in littore ex virgultis componit, hæc illi ut antè in Molucis, & in Mauro domus; humi lectus;

victus

26

In Amboino
mira agit,
absentia vi-
det, praedice
periculum
nauis.

victus aliquantulum panis in diem corrogati, opera consueta, publicæ conciones, privata colloquia, dissidentium, flagitiosorum, offensionum publicarum inuestigatio, & emendatio, ad normam muneris Christiani. In iis militem, in extremis ærotum, eiusque temporarium corporis, & sempiternum animæ deprehenderat discrimen: hunc sua adhortatione sic versavit, subegitque vir sanctus, ut inter vera pœnitentis vitæ indicia obiret, sub quæ lachrymans cœlumque suspiciens Xaverius; Deo laus, ait, qui me opportunè in hunc articulum adduxit, ut hanc Deo animam servarem, ex quo fuit multorum opinio defuncti salutem fuisse illi cœlitus patefactam. Indè etiam vidit Iacobi Ægidij longissimè absentis angustias. Ternate nuper valentem reliquerat, nunc velut præfens animam agenti, abrupta quam ad populum habebat concione, fratres, inquit, Ægidium nostrum, hoc ipso quod loquor temporis, in Molucis, cum morte conflitantem vestris ad Deum precibus iuvate, nec multum sparij intercessit cum certis nuntiis de morte illius est cognitum. Post moram dierum viginti, naues quatuor Malacam expediebant vela, oneraria inter illas erat præ aliis firma, & valida, in eam ut concederet vir sanctus eflagitabant magnoperè vectores, ubi & esset illi commodiùs, & adversus quaslibet aut procellas, aut hostes securiùs. At his nunquam adigi potuit in eam subiret, quin imò Gonzaluo Fernandio in aurem, ream nauim quorundam sceleribus agnoscens, periclitatur, inquit nauis, & Deus hanc seruet. Nec iniectus in cœsum hic metus, meliores fecit quos conscientia mordebat; exitum quoque prædictio sed intra periculum habuit: transmittendo enim Sabano fretu, in cæcos scopulos impacta, mirum fuit quod præter excussi gubernaculi cardines nihil confregerit.

27
Pluvia impetratur ad crucem à Xaverio erectam.

27. Hæsit in Amboino sanctus paulò quàm naues diutiùs, septem illos reuisens Christianorum pagos, templisque, & crucibus muniens, quarum vnam postea illustri miraculo Deus insigniuit. Cœli squalor diurno ab æstu, & siccitas, sterilitatem agris minabantur, hinc mulierculæ aliquot Christianæ, inductu dæmonis, artes repetunt baptismo ciuratas; vicinum loco idolum conueniunt, cultum dæmoni adhibent, cantus veteres integrant ad cogendas nubes, & ciendum imbrem; sed nullo præter immane sacrilegium euentu: quod ubi accepit alia, sed melioris notæ Christiana, iis acerbissimè obiurgatis, quasi nobis deesset, ait, in cruce præsidium quam propemodùm domi nostræ statuit sanctus Pater, spondens quicquid essemus ad eam petaturi, Deum nobis liberaliter concessurum, perductâque ad littus in quo crucem Xaverius fixerat, iussit secum ad illam à Deo flagitare, ut pro solita in suos bonitate, in idoli contemptum, ac probrum, opportuno imbri sterilitatem præuenteret, optatamque agris pluuiam largiretur, erant inter feminas illas quadam, fulmine quàm aqua digniores; audiuit nihilominus precantes Deus, & obdueto derepentè cœlo, terram imbri copiosissimo infudit, hinc duce eadem cuius censura illas correxerat, omnes irruunt in idolum, altari

altare deturbant, mutilant, incessant conuitiis, modisque omnibus de-
 fœdaturum, fluuio demergunt, exprobrantes integrum fluuium se illi
 dare, ex quo aqua stillam non valuissent exprimere. Ex Amboino
 Malacam duobus mensibus peruenitur: eò sanctus Iulio mense applicuit,
 anno 1547. illic Ioannem Beiram, Nonnium Riberam, Nicolaum
 Nonnezium, nondum Sacerdotem, viros Apostolici pectoris, inuenit,
 dignos qui arduam Molucarum, & Mauri expeditionem quam inchoa-
 uerat, vrgerent: ad Criminalem ipsius mandata non venerant, illumque
 in orâ Piscariâ occupabat Deus, biennio post morte gloriosâ Badaga-
 rum ferro coronandum: Mansillam quoque nè adesset, refractaria in-
 doles tenuit, ob quam deinde Xauerius hominem expulit è Societate,
 ratus damno maiori religiosum malum, quam vtilitate operarium bo-
 num, religioso in ordine retineri. Cæterum tres illos de Societate,
 primos conspexit in Indiâ, postquam in eâ solus quinquennium egisset.
 Suâ quidem incredibile voluptate, quam auxit nuntius quo significa-
 runt, de septem aliis cum classe Laurentij Perez de Tauora, Goam
 vectis, transisse quatuor ad Comorinenses sibi carissimos iuuandos.
 Dum expectant naues in Molucas ituræ Augustum exeuntem, tres iis
 insulis deuotos, suâ interim familiari consuetudine, bimestri spatio bea-
 uit vir sanctus; viuendi agendique impressit forma, modisque instruxit
 idoneis, quibus conuersionem ethnicorum, quam vberimè promo-
 uerent. Inde post mutuos amplexus ob hoc vnum subristes, quod ab
 eò diuelli cogerentur (de quo postea tam mira scripsere) in Molucas
 profecti, ferendo, & agendo, vitâ simul & morte illustrem illic de se
 materiam historiæ dederunt. Ab hinc autem quatuor mensibus nau-
 gaturio Goam Xauerio, seges intereâ laborum non defuit; conciones
 ad ethnicos, Indos, Lusitanos eo concursu quem designata loca non
 caperent. Doctrinæ fidei quotidianæ explicationes ad innumerabilem,
 vt scribit ipsemet, multitudinem hominum, conferim suis cum familiis
 sese stipantium: restinguere odia, ob Lusitani militis irritabile ingenium
 propemodum illic continua; soluere iugiter consistentes; agrotos per
 urbem adire, nosocomiis ministrare, catechumenos & pueros Christianis
 principiis imbuere, supremo in agone positos ad piam mortem animare,
 cæteraque charitatis eiusdem præstare munia, in quibus (subdit) cum
 difficile sit satisfacere vnicuique, aduersariis non carebam, sed eorum
 idcirco gaudebam inimicitis, quod ex vitiorum odio nascerentur.
 Menti scilicet bonæ, tribuit vir sanctus, malignitatem eorum quos in
 se furere sentiebat, ex impatientia medicinæ iis ab se adhibita; per-
 stringendis acriter facinoribus quorum illos magis detectorum torque-
 bat pudor, quam latentium dolor, & detestatio.

Lepidum porro quod illi docendis ibidem pueris contigit. Erat in iis
 Paulus Gomezius (qui Societati dudum postea se adiunxit) viuacis in-
 genij puer & in rudimentis doctrinæ sacræ recitandis, mirificè gratus,
 eaque de causâ solitus recitationis initium facere. Igitur aliquando fre-

28

Mira quæ-
 dam Malacæ
 ab eo præ-
 dicta.

O quenti

quenti auditore in templum coacto, vocatur Paulus, nec vocanti respondet; quaeritur, nec usquam comparet. Collecto tantisper animo cognoscit ex Deo Xaverius ubi sit, rectaque per confertam turbam ad sacrum fontem pergens; latentem, humique affixum deprehendit, dum aliquis alius prodiret recitandi principium facturum, quod ipsum puderet in tam numerosa concione recitare quae nondum memoria latere comprehendisset. Reductum Xaverius in medio statuit, fecitque attento animo, ut more suo audenter diceret. Vidit quoque sed multo longius zelotypi militis barbaram rabiem, qui pugione in iugulum intento suspectam uxorem examinabat de adulterio. Accurrit quam celeriter vir Dei, & probatam quam perspectam habebat suspicionis vanitatem, furentem a scelere, insontem a periculo servauit. Quin & usque ad Zeilani vada, navis Bufolae prauidit casum, huius erat nauarchus Gonzaluus Garzias, in ea Eirus (de quo pridem dictum) transibat in Indiam, & huic discrimen quod erat incursum indicauit, tanto impetu a prora allisit in scopulum, ut miraculo fuerit non dissiluisse, haesitque saxi tam alte infixi ut puppis mergeretur, nec sperabant nautae meliora, nisi Ioannes Eirus sustinisset eorum fiduciam vaticinio viri sancti, quo significarat, rem ultra metum minimè abituram; & verò accedens post paulum maris aestus sublatam nauim cursui reddidit. Mira quidem haec Malacae edita, sed praestat omnibus quo tota India Christi Apostolum nihil magnificentius illustrauit, decerque id singulari memoria prosequi, tum quod eius plena cognitio futura est legenti gratissima; tum quod ex rebus eorum contextitur in sancti gloriam admirandis, & testes habet tres supra nonaginta publicis tabulis consignatos, & scriptum reliquit qui tunc erat Malacae, per annos aliquot Xaverij socius.

29
Rex Accen-
norum Ma-
lacam impe-
tit.

29. Cesserat Malaca cum maris imperio Lusitanorum armis, & defluentibus commerciis, vicinorum regum accisa opes, eorum inuidiam, & capitales inimicitias aduersus Lusitanos quotidie augebant, ac nisi militum viribus, & peritia nauigandi longè se illis vidissent peiores, erant illos omnino exterminaturi, reducturique in paternam ditionem non modò Mahometem eius filium quem expulerat Albucherchus, sed quemuis alium & sectae cuiuslibet, modò nè Christianum. Ausi sapienter hanc aleam mouere, numeroque ac mole exercituum obruere, quos virtute ac robore non valebant; inde semper aut fugam infamem retulerant aut suorum interuentionem. Libuit nihilo secius Soldano Alaradino, Accennorum regi, asseclae Mahometis, Christianis ob religionem, Lusitanis, ob suas rationes perinfecto, quid posset experiri. Est verò Accennum inter regna insulae Somatrae maximum, à Malacensi continente, non plus leucis duodecim seiunctum. Ac principio quidem hostis, videri noluit aperto bello arcem impetere; sed potenti classe, piraticis excursionibus maria illa infestare, auertere commercia negotiatorum; suppletura militem subsidia intercludere, ut propugnatorum numero, & comitatibus ab occasu mittendis Malaca sensim destituta, fieret expugnabilior.

pugnabilior. Ab hoc portu egebat Septentrionem versus Malacæ proximo, quo naues condèret, & arce quâ portum tutaretur. Vtrique prudenter consuluit; militariter magis, quàm barbarè, nisi quæ in terrâ contra Deum moliebatur Sacrilegus, disiecisset è cælo, & irrisisset Deus. Id enim agebat non tam vt Malacæ pelleret Christianos, quàm Christum toto oriente: in eam rem arma, naues, & militem dissimulanter, & occultè parat. Conscripti milites ad quinque millia, condocefacti omnes naualibus præliis; ex nobilitate primariâ quingenti, quorum insigne manuaria ex auro armilla, quam nefas ab aliis gestari: præter hos Turcæ ingenti numero, & ex Ianissariis auxiliarij velites, quos famæ ambitus apud regem, ad conferendas cum Lusitanis vires incenderat. Classem naues constabant sexaginta, præliares, actuaræ, velares, præter exploratorias, hypagos, incendiarias, armorum deniquè omnis generis in pugnam eminùs, cominùs ferro, igni, maxima copia. Classi datus Præfectus Baiatus Soora Saracenus, mente vt nomine, barbarus, in paucis regi carus, & ab eo mercede præcoci, regni Pedirij titulo donatus. Sui Malacam aduentus, ipsemet nuntium, inprouisus tulit exercitus; Octobris nono, anni post sesquimillesimum quadragésimi septimi, die mercurij, horâque post noctem mediam alterâ; Malacensi in portu constitit, ad terrorem, probrumque ciuitatis. Insuperato illo progressu elati, plûsque intra urbem ex metu consternationis, quàm opis ad defensionem, facillè arbitrati, de inuadendâ illâ agitare; Saraceno nouum consilium plurimum probari, vri Ianissarios desiderio pugnæ, rem fore eum ciuibus semiuictis, fauere noctem eamque nebulosam. Aggressionem igitur duplici, scalis indè urbem; indè naues in portu, igni & tormentis decernunt inuadere: statimque excensione tumultuaria, quæ raptabat furor nullo ordine muros petunt, fossas aggeri æquant, admo-liuntur adscensum scalis; at enim lautius quàm somniauerant ab armatis, & vigilantibus excepti, alij configuntur, alij deorsum reuoluti cadunt, pinnas constanter arripuit, multi lapsu attritu, aut etc. Sed impressionis maritimæ fors longè absimilis. Tanta fuit in naues missilium ignium tempestas, vt omnes conflagrarent, erant verò non plures quàm octo, in quibus Prætoria quæ vix quinto hinc die ex Bandæ regno, aromatica nuce, & interstinis eius culeolis onusta appulerat. Noctis eius fortunâ ebrius Acennorum factus, et si parcius quàm cogitauerant fortunata, postredie mane, totius exercitus Lunatam digerunt in vrbis oculis, & triumphalem pompam, sed tormentorum ex arce tonitru, vana illa species repente discussa, in Vpem insulam milliari distantem recessit, vbi barbarico, & strepero gaudio, diei reliquum exegit. Hæc inter, septem indigenæ cum vxoribus & filiis ex piscatione Malacam redibant, in scapham excubitoriam Acennorum incurrunt miseri, capiuntur, mutilantur, trunci auriculis, & naso, incisisque pedum & manuum nervis Malacam remittuntur, cum hæc ad Franciscum Mellum Prætorem seu epistolâ, seu magis pro-uocatoriâ

uocatoriâ syngrophâ, cuius sat scio cothurnus thrasonicus risum nobis meritò mouerit, sed iis regibus familiaris est. *Sunt* verò hæc epistolæ verba [Baiaius Soora cuius summum est decus, vasis clausum aureis, circumferre Alaradhi risû Soldani, fragrantissimi sanctæ domus Mechæ candelabri, Regis Acennorum, & vtriusque continentis; scire te volo, vt tuis literis Rex tuus idem sciat, me in hoc mari animum laxantem, rugitu meo formidando arcem istam terrere, atque consternare; me velit, nolit, in eo piscari, & hæsurum quamdiù mihi lubitum fuerit. Cuius rei testem appello terram, & quæ illam incolunt nationes, cunctaque elementa, ipsûmque ad eò lunæ cœlum, quibus voce meâ edico regem tuum subiugatum, & victum, fama que amissâ inglorium, deiecta humique raptata illius signa, nunquàm in posterum excitanda, nisi fortè clementi eiusdem venia, cuius victoria hæc parata est robore, per quam regis mei pedibus subiecta regis tui ceruice, eius in posterum dedititum, clientem, & mancipium effeci. Quod tute ipsemet vt fateare verum esse, hinc ego te vbi constiti, inuito, & pronoco, si quid tibi animi superest ad fulciendam regis tui causam.] Has insipientis Saraceni minas à miseris piscatoribus perlatas, & ducum ipsius munitas chirographo, legit suis Mellus in arce præfectis. Hi risu, & sannis explodunt, haud tamen æquali animorum confidentiâ, vt linguarum, in admittendâ prouocatione: quibus enim prodire in pugnam potuissent, incensis nauibus, tantum non obfessos se videbant; consultantibus nihilo segniùs quid potissimum deceret, Beatus Pater superuenit, ad S. Mariæ de Monte sacris operatus. Gaudere omnes illius aduentu, Mellus præcipuè, dare illi legendsas barbari literas, rogare quid ipse sentiret.

30
Xaverius
pugnam contra
spem omnem
suadet.

30. At is animo in Deum, oculis in eos cõiectis, alia omnia quàm quæ sensurus putabatur, respondit. Probrum id esse minime tolerandum; ex eo in Deum plus dedecoris redire, quàm contemptus in Regem, si dissimularetur iniuria, quid non ausuros de cætero Saracenos, terriculis suis non armis victoriam adeptos? Rem tracturam exemplum in alios pessimum, regemque Acennorum si ferret impune quoddam eius initium fecisset, sequaces habiturum: intelligerent impij potentiores esse Christianos Deo suo, quàm ferocia, & armis barbaros; admittendam esse prouocationem, & in pugnam eundum. At quibus nauibus (subdit Mellus) si præter nauium cadauera quatuor quassa, & lacera nullæ sint; illique compingendis & interpolandis, alterum tantum opus sit temporis, vt in nouis condendis? ad hæc quatuor nostræ aduersus hostiles, sexaginta: imò infert Xaverius; & sint etiam mille, Deum quantis nauibus opponis: annò hæc eius expeditio est: huic ipse scilicet & auctor, & causa, opitulator non aderit, si eius sacramento, & nomine in eâ militemus? quæ haud aliter ex eo audita, quàm Deo dictante mandata, & quid fieri vellet, ac facere, per interpretem suum edicente, quare ausus nemo in contrarium hiscere; alacres vniuersi Præfectum sequi naualia inspecturum. Illic præter celocem exiguam residua iacebant nauigia omnino

ninò septem, sed vetustate hiantia, & igni quàm mari aptiora. Acci-
tur tamen Odoardus Barretus Classis regiæ procurator, iubetur eas
naues sarcire, reficere, munire, ad prælium expedire; at is iurat sibi
& stupam, & telam & clauos, & omnia deesse, quæ contestatio, res-
ponfionem omnem eripuit reliquis, concidebátque totum negotium,
cùm inter alios nobiles, septem circa se conspicatus Xauerius, præfe-
ctos, & dominos nauium, ardore insolito prensare, amplecti, ro-
gare seorsim singulos, singulis nauium instaurandis adiicerent ani-
mum; suam cuique illorum assignare, tua hæc erit, inquiens, & hæc
tua, aliaque deniceps aliis, nec fuit qui sancto, seu Deo potiùs per
eum suadenti negare aliquid sustineret; ità suum quisque nauigium
centenis operis diebus haud plus quinque restituunt, & quique na-
ues, cum parua celoce, ad certamen, & mare, probè instructas repræ-
sentant. Centum octoginta ex omni militum numero mente manùque
promptos secernit Mellus, quos octo attribuit ducibus: classi Franciscum
Dezam cognatum præficit. Restabat quid Xauerio agendum; Fixum
enim sibi profitebatur eum classe exire, quo eius consilio erectus miles
certam augurabatur victoriam, cùm ignorare vix posset, aduersus Bada-
gas illum pro exercitu integro fuisse: Sed obstabant ciues tantoperè, vt
secessionem minarentur in alias oras, vrbe direptioni hostium derelicta,
si eam deseruisset sanctus pater. Post multam itaque altercationem, Ma-
lacæ adiudicatus est, hæreret illic futurus auxilio ciuibus suâ præfentiâ;
suis verò ad Deum precibus vires pugnantibus additurus. Affatus est
milites pridie quàm portu soluerent, de gloriâ quam Deo partum ibant,
de præmio quo erant vtrique decorandi, seu mortem oppeterent, seu
vitâ superstitè pugnassent; dixitque tam scitè ac fortiter ad mouendos
Christianæ laudis, & militaris gloriæ spiritus, vt omnes subito magni
animi impetu, iunctisque vocibus nobile iurarent, pulchrùmque iufu-
randum ad vltimam vsque sui sanguinis stillam pugnuros. Quæ gene-
rositas religiosi consensus Xauerio, Prætori, & ciuibus multas præ gau-
dio lachrymas exciuit.

31. Verùm enim verò breuis hæc ostentatio roboris, & alacritatis, in
mærorem, & pusillitatem mox desciiuit. Adeò pronum, & volubile est
in opposita vulgus, & momentis leuissimis in contraria inclinant, quos
magis impetus quàm ratio incitat. In procinctu stabat, paruus sed ani-
mosus exercitus, effusum in litus populum salutabat, ex B. Deiparæ de
monte Xauerius poscebat à Deo victoriam, cum remorum tractu vix
decimo velut primâ in acie immissa in mare Dezæ Prætoris, & vento, &
scopulis intacta, solutis compagibus profundo sorbetur. Hinc nautarum
tristis & miserabilior ciuium, diuerso ex dolore, sed vna ex naufragan-
tium simul animorum abiectione clamor. Ad opem accurritur, subdu-
cuntur demersi, nemo in fundo hæret. Inde philosopha plebs; ariolari
pro suo ingenio; notare factum ex euentu, stoliditatem suam arguere,
quòd se tam facilem P. Francisco, & Mello præbuisset, qui fortè magis

O 3 confidentes

31
Disturbatur
consilium in-
felici casu
volubile.

confidentes essent, quàm benè consulti. Sperandum, quis neget? confidenter, cito; audendum fortiter; pulcrum dictu, & factu; at enim rei & privatae damno, & publicae, temerè susceptis; nec Deum, nec virtutem fauere: nempe octo attritas nauticulas aduersus sexaginta, incustoditam urbem, arcem milite vacuam! hunc in quo tota spes exiguum numerum bellatorum, auferat praelij fortuna in hostem iam prona; quis aggressionem alteram repellat? quis hostem ad muros excipiat? grates Deo immensa quod opus miraculo cum esset, ad detergendam caecitatem, opportunè id nobis indulserit. Nam quis praeter Deum nauim illam Praetoriam, & omnium optimam, dissipatam in portu depressisset? ut intelligerent caeteras tormenta hostium minimè laturas, quae nec essent ferendis vectoribus aequales? pergant certè Acenni nosque obsideant; abundè fuerit pro muris stare, nosque illis tueri. Ut quid tantoperè mori velle, & à quibus necemur quaerere? Ibant quaerimoniae in seditio-nem, & Mellus in turba malè comparatus, mittit qui cursu Xaverium moneat, adesset quanto cyùs ad sedandos hos motus: offendit nuncios facram manibus hostiam tenentem, nec sustinuit vlteriùs quàm ut eam sumpsisset, sed accedenti tunc, manu Xaverius innuit, tantisper expectaret. Iam enim ex Deo iacturam Praetoriae cognorat, foreque praeterea, multis ut ipsi preceationibus, ærumnis, & lacrimis expeditio illa staret. Sacro statim ornatu deposito, priusquam ex nuncio aliquid audisset; Rediis ad herum, ait, eique hoc à me dicito, nè animo angatur. Deum suà ope confisis minimè deesse; ac tùm quidem maiori, cum res videntur profligatissimae; quibus ad Mellum remissis coram virginis matris effigie perstitit largè flens, & orans, auditusque est hæc verba precando rumpere. Christe mi Iesu! & Domine, amor cordis mei, flecte in me propitios oculos, tuque o virgo id mihi exora. Tua etiam Christe beata vulnera intueri, in iis cernes, quantum nobis debere dignatus sit Deus. Et nunc Deus & domine! poscere ab tuà clementià quid possum, in solatium calamitatis meae, ac fratrum meorum? quod à te, certè oppugnerato, certè misericordiam omnium patre, ac Domino negari valeat? sic precatus in arcem descendit, vbi Mellus occurrens, & vultu verbisque dolorem querulum haud satis dissimulans, expostulauit eius causam, se malè per ora populi traduci: at improbauit Xaverius quod tanta leuitate, fortis animi gradu, de oque consili moueretur; illinc simul ad mare veniunt, ex quo nauis soluta armamenta, & tormenta bellica ducebantur: allocutione, qualem poterant ferre tam desperatae res, multis persuasit sperare meliora; sed vincebat desperantium numerus; Ergo Mellus opinionem culpae defugiens, & quocumque res caderet, eam quantum ad se spectabat probaturus, publicae consultationis permitteendam suffragiis censuit: cogitur magistratus militaris, civilis, & quotquot praeter hos adesse libuit; rogantur sententiam, ac civilis quidem, communi omnium ciuium consensu statim negat in eo pergendum vlteriùs, cuius tam infausta fuissent omina; exitus infelicitatem, nimis certò ex tam

seuis iniitiis conici; nec prudens esse, neque Christianum tam dispari praelio illorum vitam committere, ex quibus & vita ciuium, & conseruatio ciuitatis, totaque ditio penderet.

32. Quae dum ciues contendunt, supplex tacite à Deo contendebat Xauerius, vt milites doceret, melius sentire; fixisque in illos oculis, nutu vario incendebat, caelum, deumque identidem indicans cui Sacrameutum nobile dixissent. Id si fortiter tenerent, nihil esse quod sibi metuerent, habituros tutum in Deo praesidium: quare fuit omnium vna vox, idemque animus qui pridie fuerat, perinde vt nihil tristius accidisset, se non regi modo stipendiis; sed iurando Christi nomine auctoratos nunquam commissuros vt ab datâ fide recederent; ituros audenter, & pugnuros ad vsque supremum habitum, sperare tamen victoriam eius auxilio cuius gloriae arma, & sanguinem vouerent. Quid enim tunc grauius quam heri timendum; idem qui pridie numerus; nauis vnâ, sed nec milite vno minor. Imò verò infert Xauerius (sed eâ vi quâ cum diuinitus agebatur) nè deceat quidem ea numero nauis, vosque numero plures futuri estis, & hoc vobis disertè denuntio, naues adfore duas amissâ meliores, & huc missâ à Deo iam properant vt vos doceant spei vestrae vbi tuto figenda sit anchora, & priusquam sol occidat vobis spectantibus aderunt. Ex his varium vtrimque partium, & obscurum murmur, alij animis paulo æquiores; alij non absque aliquo pudore; suspensi omnes domum se referunt: ante tamen Baltasar Ribera scriba consilij publici, aduersantes pugnae sententias auctoritate publicâ consignauit, pro cassis habendas, si de nauibus duabus, vaticinium viri sancti dies nondum extinctus reipsâ confirmasset. Mellus duces in arcem, secum ad prandium deduxit ad S. Mariae de monte vir sanctus reuertit oraturus. Mare interea ex editioribus speculis qui explorent mittuntur, multus de nauigiis duobus vrbe tota sermo, magna expectatio, frequens de fenestris, & littore prospectus, aduentarent necne; vera an euanida Xauerij promissa? cum ecce tibi hora ante solis occubitum vna, ex monte B. Deiparae, vbi precando instabat Xauerius, datur signum vela duo latina ad Septentrionem consurgere, scapham Mellus exploratoriam destinat reportaturam, cuiusmodi forent, & cijares eae naues. Erat verò Iacobi Soaris altera, altera Baltazaris ipsius filij, mercibus onustae, cum Lusitanis militibus praesidiariis sexaginta. Pegu regnum petebant; mari alto inuictae Malacam vitabant, vt anchorarium & portorium vitarent. Incredibile est quantâ urbem latitiâ, licet adhuc remotâ impleuerint, quot inde Xauerio gratulationes, & amplexus.

33. Tunc enim denique, meticulosi primùm, atque increduli animus in pectus rediit, persuasumque Dei nutu rem geri, nec ab se Xauerium, sed instinctu maiori victoriam spondere. Sed erant eae naues classi adiungendae, & hoc sibi deposcit vir sanctus, duces earum adit, narrat exercitum ignominiosè à barbaris prouocatum, expiendam iusto praelio

32
Restituitur
ejus precibus,
suafu &
vaticinio.

33
Vaticinium
impletur.

prælio notam, Dei causam, & honorem agi; verti quoque ipsorum tum ingens decus si vincerent, tum magnum ab hostibus nauium discrimen si ultra tenderent. Dicenti non agrè aures, manusque dant; sed hac lege; si fore præstarentur à vestigali naues, mercésque liberæ: condicit Mellus ipsique publicam: Deza exercitui Præfectus, immunitatem ad eos conscripam defert, lætusque cum iis portum subit. Quatriduum fluxerat nauibus octo, & celose, paratu nautico, commeatuque omnium muniendis, in iis ducenti triginta Lusitani. Octobris 21. dieque hebdomadis sexto, pugnae auidi soluant, post dicatum tam sancto vsui Xaverij precibus vexillum. Acceptaque à Mello mandata, quid in occursum Acenorum seruari ab iis oporteret; ac ne iis quærendis, fines Malacensium exirent, ad Pulozambilum porrectos; idem omnium ad certamen ardor, vnus metus ne eriperetur sibi hostis: & quidem eius inueniendi spem fermè abiecerant, quòd cunctis quos iussi erant lustrare limitibus nusquam eius aut index, aut vestigium apparet; porro tamen eundem efflagitantibus, quibus plus inerat pudoris ad reditum, quàm timoris ad pugnam, prudenter Deza facturum negauit; veteri se Melli imperio, quod nefas esset infringere, esse belli & maris casus ancipites, sibi quicquid infausti accideret, imputatum iri: conuersa igitur in reditum cura, Octobris 28. sic Luna defecit vt agrè transuerso, ex duodecim quos ponunt astrologi, digito luceret. Accessit Argestes pertinacissimus, qui dies omnino tres & viginti, eos in anchoris tenuit, nisi vellent Malacam ventum illum sequi: tunc vltèius progredi annonæ penuria adacti, vsique mutatis Pegu versus & Iunzalam auris, portus illos sat longo itinere appellunt, quod fuit diuinæ prouidentia arcantum, vt saluo Ducis imperio, cibaria dum quærunt, deprehenderent hostem quem frustra vestigabant.

34
Nouum contra
Xaverium
tumultus.

34. En autem denuò Malaca in motus priores, & diffidentiam relapsa, quaquaersum rumoribus perstrepat, & plebeius timor, funestiarum imaginum eximius artifex, & verisimilis falforum nuntius, post sesquimensem de suis nihil audiens; vel aquis haustos, vel Acenorum gladiis coniectat, ne superstite quidem calamitatis eius teste. Crescente autem fama pro certo venditat debellatæ classis exitium; testes producit oculos qui actuaria ex Salangore aduectis cladis locum, & tempus, & modum edisseruerant; Lusitanorum mortes, Acenorumque ex iis prædam, & longam fabulam, non consolabilis tantum priuati doloris quàm publici, cum præter communem interitum qui videbatur Malacæ imminere, militum robore defecit; pauci essent qui suos aut patres, aut filios aut ex propinquis non lugerent. Inuasit quin etiam nonnullos curiositas detestabilior, verum ex mendacij patre cognoscendi, vmbri carmine magico accersendis, (quod illic vsu frequens, & quotidianum) dabanturque scitantis responsa, cuiusmodi esse pessimi demonis intererat plurimum, lamentabilia & funesta, recedebantque demum in Xaverium omnia, expeditionis consiliarium, & stabellum.

habellum, nec Mello parcebat, qui propterea publico abstinebat, nec iam sat aequum exhibebat Xaverio animum.

Postremo is turbo, exagitata urbi novus incubuit qui eius lacrimas alio verteret, & ommissis longinquis mortibus, lugere instantes & proprias cogeret. Nempe illud Deo antiquum, & solemne, ut ideo sinat in periculum irrevocabile res ire, quod gratior veniat repentina illius depulsio, & fiat eius per quem depulsum fuerit, intercessio venerabilior. Hoc vero discrimen, uti superius ab Acenis extiterat, ab Insula Somatra exitit. Illic Vientanae Rex, Mahumetis illius filius, cui Albucherchus Malacani abtulerat, arrectus pendebat in occasiones, eius vi, dolo repetenda nunc prope inermem conspicatus, velarium navium ut quidam referunt trecentarum, ex portu Andraghire classem ducit, & Muhari applicat, non plus senis Malaca leucis. Inde mittit qui certo cognoscant, essent ne; ut strepebat rumor, Lusitani ab Acenis funditus profligati: parte alia, ex aula nobilem cum perfidiosissimis literis ad Mellum legat, coactum se in regnum Patanes exercitum ducere, ad plectendas armis iniurias quas ingenti suo dedecore, ac suorum damno gravissimas tulerat; se certis nunciis ex itinere habuisse, de extrema clade qua Lusitanos Aceni deleuerant; eorumque praefectum, viribus auctiorem adversus Malacani contendere, ferro & igne omnia perditurum; id vero sibi dolori fuisse quod Lusitanos plus suis liberis amaret, & Lusitaniae Regem Fratris loco semper habuisset, ob hoc rei suae, suaeque dignitatis rationibus omissis, se vela Malacani vertisse ut ei praesidio adesset, eamque adversus Acenos tueretur: exciperent ciues amicum, & socium, suis in illos armis, suorum virtute, ac sanguine, uti visum iis foret, ad prohibendam calamitatem vterentur. Sed erat crassior versutia barbari, quam ut oculos fugeret non penitus caecos. Unde Mauro erga Christianos tam subita, & tenera pietas? regis erga Lusitanos, regni eius paterni dominos? nullo epistola notatum adipo eguit, verba verbis Mellus reposuit. De antiqua illius benevolentia, & fide nihil unquam sibi venisse in dubium; nec esse omnino quod eius experimentum ullum dari sibi optaret: quam vero deficeret auxilij gratiam, eius fore se perpetuo memorem, & repositurum ipsi ubi occasio suaderet. Suorum de Acenis victoriam probatissimis testibus se tenere, expectarique ab se triumphantes propediem; prosequeretur securus negotium Patanense: Malacani siquidem, armis, & hominibus, supra quam opus abundare. Neutri fuit obscura mutui styli intelligentia. Praestolabatur exploratores suos Mauritum, vulpem Leone confestim mutaturus. Malaca in metu, supplicantium precibus, & luctu tota: vnus Xaverij vultus nunquam non vnus, vna oris, & mentis serenitas, Dei videlicet clementia, & promissis fideliter nixa, omnique arte caritatis, priuatim, ac publice spes lapsas populi erigens, damnans nihilominus hariolantes sacrilegos, qui diuinationibus impiis Dei tutelam à muris arcebant. Sed parum valebant apud desperabundos verba, sanctum quin etiam appetere, sarcasms tristibus lude-

P

bant.

35

Viantanae
Rex Malacani
impetit.

bant, solito enim conciones adhortatione concludere ad pascendam clas-
sis victoriam, & citum ipsius reditum, inuicem succinebant, ergo illos,
fufcitet mortuos vt reddi nobis victores petamus. Vtinam vel viui re-
deant. Verum serui sui fidelitatem, & merita, oculis ab improbitate,
populi auerfis, diuina bonitas respexit.

36

Acenos Lusitani
expugnat pauci innu-
meros.

36 Dies erat Decembris tertius, & classis, Ceda oram legens ad com-
meatum, & aquationem, cadente iam sole, eò accesserat vbi fluuius Pe-
dir in mare præcipitat, milliariibus Malaca ferè quadringentis. Sub pri-
mas tenebras, scapham animaduertunt surdo remigio illac præteruchi,
piscatores erant homines simplices, interrogati & quibus circum, aut pa-
gis aut oppidis haberi cibaria; vel aqua saltem posset: suis ipsi, deinde
communibus censitis miseris, respondent esse mediterranea oppida ad-
lencas duodecim, sed recens ab Acena classe, improuiso vastata, regem-
que vix fuga Patanem euasisse; Acenis in prædam & eadem omnia cedere.
His Lusitanorum alacritas, lætum præna in cælum tollere, explica-
ri signa, tormenta displodi. Deza classi Præfectus cum cæteris festo cul-
tu ornari, vulgo nautarum, & militum diuidi quicquid commeatus resi-
duum erat, triumphus denique prius agi, quàm esset digestus pugnae or-
do. Hinc Liburnicæ tres valentibus instructæ remigibus, egregiis du-
cibus, & paruo fortium delectu, aduerso flumine exploratum mittuntur;
dum se aliæ ad prælium accingunt. Aceni vicissim bombardarum no-
strarum sono vaniori forte quàm prudenti, de noui alicuius accessu exer-
citus moniti, myoparones quatuor prono alueo expediunt; qui sexta fere ab
suis leuca incidunt in Lusitanicas liburnas: nox erat media, Lunæ com-
modum lumen, idem mutuo vtrinque occurrere, mutuo agnoscre, mu-
tuo inuadi; suum quæque Liburna myoparonem inuncat, & occupat.
reuolat quartus, ad suos nuncius; Lusitani cædis reliquias sex captos
abducunt suisque exultis catospis, in myoparonibus ad socios redeunt,
torti seuum in modum capti, obstinatissimo silentio & locum, & vites,
& hostium numerum occultant; duos quæstionis acerbitas peremit; vin-
cti duo in mare projecti; superstites duos aliena calamitas fecit minus fe-
roces; seorsim rogati, magno consensu indicarunt Acenos leucas ab-
esse duodecim; nautarum & militum ad decem millia habere; vniuer-
sam illam regionem fugato Rege, occisis bis mille indigenis, subactis in
mancia toridem, latè obtinere, prædam in Acenum opulentam portasse,
moliri arcem quæ naues ex Bengala Malacam consuerant, ne cui liceret
impune petransire, fixumque iis esse Christianos quicumque in manus
venissent trucidare. Non fuit Duci ad milites alia opus concione aduer-
sus Barbaros, ne tamen deesset vilitato mori, super crâncefino lorica-
tus sago, manu hastam tenens illos affatus est, inculcans potissimum
promissa, & merita S. Patris, cuius auspiciis prælium inirent, & cuius
præcibus deberent de victoria certo confidere, tum ne hostilium nauium nu-
mero circumfessus, vndique aditum præberet aggressuris, ripæ cornu in
flumen longius porrecto, terga exercitus munivit. Locum prælio metatus,

Acenos.

Acenos vnâ & videt & audit tympanorum, tubarum, & vlulatum confusa barbarie strepentes. Præibant illorum aciem tres Sæcenorum tres, quarta iis maiori vehebatur Rex Pediris classis Imperator: sequebantur nouem senarum nauium per seriem ordines. Primi certamen adiere Aceni. Suspensio rēno Lusitanus, ruentes excepturus in gradu constitit. Verum illos fefellit vel ignaros fluminis natura, vel præcipitantia arrogantes; machinarum enim extra iactum explosione præmatura decumanos ictus amiserunt. Statim post conflictu propiore, telorum, & glandium tam densa tempestas vt exitu maximè cruento desitura vtrimque videretur pugna. Sed hic è nauis Ioannis Suaris, tam propitio vulnere æneam machinam in Prætoriam hostium, diuini oculi libratit fauor, vt capaci plaga totius lateris hiantem flumen sorbuerit. Citato aduolant tres huius custodes trienis, ad extrahendum imperatorem suum, & centum comites prius quàm essent aquis præfocati, transversum flumen ruptis ordinibus occupant, eadēque opera sequentes perturbant, remis enim, & velis, & torrente alueo abreptæ in priores incurrunt, illiduntur à tergo à subsequētib; premunturque ab aliis aliâ confusione haud prius explicata, quàm nostri totius ignarij instramenti dispropione quadruplici, naues eorum nouem depressissent, quassassent quàm plurimas, multos ex Barbaris peremissent. Tam manifesta Dei ope audentior Lusitanus, hosti obuius prælium integranti, naues quatuor procul figit quæ perpetuis in illum machinis fulminabant: alias, quæ medium cominus eminus, vt res esset, stlopis, hastis, missilibus igniū infestabant. Atque hic itē regente manu Deo collineauit in victricem plangam nescio quis cuius hætenus ignoratur nomen, quæ victoriam Lusitanis asseruit. Classis imperatorem Pediris regem, aquis agrè exemptum, desperatio in pugna furentem animabat, sed glande ictus catapultaria sic animo concidit, vt duobus nauigijs fugeret, ac laudem mortis magnanima, vitamque patiter, paucās intra horas amitteret. Ita classis exanimata & trunca se quidem dedere abvuit; verum armis remisque proiectis spe falsa enatandi miles iuxta & Nautæ præcipitarunt in aquas fugam, quæ fractos, enerves, & magnam partem saucios hauserunt, nec de tot millibus Acenorum, Maurorum, Ianissariorum quicquam superfuit præter paucos illos qui fugæ comites Duci extiterant. Cæsorū numerus è nostris omnino sex & viginti, ex quibus solum quatuor Lusitani, ex nautica cæteri, & remigum turba se; longè plures vulneribus faucij; Præda planè immensa; naues quinque supra quadraginta; tormenta bellica modi omnis trecenta; in quibus gratissimum accidit, sexaginta duo Lusitaniæ insignibus impressa cernere, variis, quondam bellis deperdita, tunc simul ad dominum reuēcta, canteriatæ catapultæ ostingentæ præter acinaces, & arcus, telaque diuersi generis, & de interfectorum spoliis opimum ac locupletem quæstum.

Neque tamen hic finis Acenorum, & Lusitanicæ gloriæ. Patane Rex Parlis, quò se ex Fuga receperat, accepta Barbarorū clade à quibus fuerat regno pulsus, quingentos, milites collegit, rabie maiori quàm belli per-

27

Rex Parlis
vltro regnum
suum Lusitanorum
clien-
telæ subdit.

tia armatos, & cum iis irruit in Acenos qui ad custodiam captorum ducenti remanserant, eosque ad vnum deleuit. Inde sorte gestiens inasperata, cum nobilium suorum flore, duobus trieribus quas deseruerant Aceni secundo flumine ad Lusitanos venit, gratulatus est illis victoriam qua ipse triumphabat, iniquissimi hostis eade regno per eam restitutus; idemque regnum clientelari tributo perpetuo, Lusitaniae regibus fide publica obstrinxit. Vnum tot lætitiis deerat, vt retruderetur in Somatram Rex Viantani, qui & classis auxiliariæ specie paternam Malacam trecentis nauibus recuperaturus aduenerat; atqui hoc etiam, non armis & sanguine, sed meru confectum est. Nam catacopiis quæ fœderatorum Acenorum successus opperiebantur ad eum reuersis, stragis illorum miserum nuncium hasta medium traiecit, simulataque morbi grauitate, confusus, & pauens receptui cecinit.

38

Xaverius visionem de Acenis prononcione longè abtens denuntiat.

38. Malacam interea horum omnium ignaram, expectata obsidio, vel impetus hostium angebat, & nihilo quàm ante leuius desperabat; cum Deo visum, indignam licet consolari, vt disceret promissis Xaverij quantum fidei deberetur; quantum fiducia, illius intercessioni, ac tutela. Nam qui prouido nutu, expeditionis eius momenta singula in famuli sui commendationem dispensarat, diem pugnae illius horamque ita designauit, vt in dominicum, & Decembris quartum incideret, ex computatione veteri censendum, hora fuit ante meridiem tertia, peragebatur sacra res solemnè ritu in maiori templo, aderat populus cum Mello Pratore, Euangelio decantato Xaverius consensu suggestu concionabatur, cum ecce tibi in cursu dicendi repente contigit, sed speciem præferens ab se quàm longissimè translata ad noua quædam, & admiranda spectacula; manus in pugnam arctè pressas tenebat; defixos in Christum de cruce pendentem oculos, cuius effigies chori medio sub arcu visebatur, vultus identidem mutabat, dabatque colores, nunc valde alacris, modo miserentis, tum acri dolore prostrati, & afflicti, habitu corporis ad eos affectus conformato: inde velut ab sensibus auulsus fari, perplexis truncisque sententiis, & verbis interceptis, sed quæ auditor facile coniecit ad pugnam aliquam pertinere, cuius varias spectaret vices, aggressiones, fugas, strages, & fusi cruoris imaginem plurimam, quibus ferè haud minus quàm ipsemet sanctus, populus extra se positus stupebat, præsertim cum cœpit animaduertere, vel ad se hos motus, vel ad aliquos saltem è Christianis attinere. Narrationes enim perobscuras interpungebat piis ad Deum precatiunculis, meminisset illos, suos esse, sua causa morti sese obicere, seruaret illos, ab iis tam paucis defenderet tantam multitudinem hostium, ne vellet suæ gloriæ militantes, & propugnatores fidei in regionibus Orientis à Barbaris vinci. Sub hæc nouum describens conflictum nouos affectus induebat, donec facie demum serenata exitusque inspector, & compos, quem intimis precibus efflagitauerat, brachia in oram pulpiti, caputque deposuit, hæsitque illic silens quantum sit temporis in recitando ter Symbolo; silente pariter, attonito

attonitoque auditore ad obscuritatem tam densi ænigmatis: nec diu suspensos tenuit, erecto enim mox capite, oreque angelum spirante Recitemus inquit, fratres, semel orationem Dominicam, & virginis salutationem, ad agendas Deo Victoriæ gratias, quam hac ipsa hora classi nostræ, de Acenis dedit. Aderit die veneris illius nuncius, sequetur statim post triumphans exercitus, vestrorum hostium spoliis lætus, & locuples: quibus diebus pulpito exscendit. Ad hæc concio vniuersa spebus miris post abiectos diu animos excitata, gestire gaudiis, Deo gratias agere, admirari, de prædicare viri sanctitatem, Deum quoque precari, quamprimum hæc rata ostenderet; edictum quatrimum annus fuit, die tandem hebdomadæ sexto compleri littus, arrecti omnium in mare oculi, si quod velum in prospectum se daret, nec frustrata est expectantes mora. Eo ipso die Manuel Godignus appulit, præmissus ad Mellum Victoria præco, dein classis Præfectus Franciscus Deza (quem confecti prælij locus cognominavit Parlem) cum classe triumphanti, portui successit, minores birenes hostibus creptas quatuordecim trahens; triremes tres, & octo nauigia, nam quassa & nautis destituta igni consumpserat. Occurrit inuehenti vniuersa post Xauerium ciuitas, præibat vir sanctus Christum in cruce sublimem præferens, vt illum tam clari auctorem prælij, & victorem, primæ gratiarum exciperent laudes, & primi festarum machinarum fragores salutarent. Victores denique in terram è nauibus egressos, à primis ducibus ad vsque postremum gregarium multis cum lachrimis tenerè amplexus, vicissim ab singulis reuerenti complexu incredibili voluptate resalutatus est.

Tanti porrò huius facinoris nomen haud paulò vrgentius, quàm lustanda pars Indiæ altera discessum Xauerij maturauit. Inspecturus Patres quos ad excolendam tuam in Christo natu primam Piscariæ oræ Ecclesiam miserat, adolescentes circiter viginti quos focua vexerat ex Molucis, Gonsaluo Fernandio Goam commisit traducendos, vt in seminario sanctæ fidei docerentur, & suorum magistri diuinis in rebus euaderent, ac Fernandium quidem addictissimum sancto Patri, nulla hinc merces morabatur, nisi quam pia caritas promeretur; nauulum tamen illi iusto largiùs exsoluit, cum ter inculcauit eius nauim grande periculum subituram. Et verò ad scopulum allisa prope ab exitio absuit, sed ne sancto spes suæ cum ea interirent, Goam precibus ipsius incolumis attingit. Aliud interim in nauj Garziæ de Sofa, naufragium illum expectabat, aliaque diuinæ prouidentia tutela. Transmittendo Zeilani sinu tam insanam Euris, & indomitam rupit tempestatem, vt parem Xauerius vidisset nullam; ac ne suum pondus nauim demergeret, leuanda fuit omnium iacturâ, sed ventus instabat ita præceps & procella furor, vt nec vela nautis, nec gubernaculo pareret nauis. Sic diu noctuque triduum iactata, & propè deserta, solo gnomone regebat. Consternatio vectorum, eiulatus, vota, & ploratus qualia inducit mors præsens, & terribilior ipsa morte, irati Oceani facies, qua fortè natura formidabilius

39

Indiam peti-
tempestatem
prædicat, &
sedat eius in
illa sensus in-
terior.

nihil habet. Vnum in tanto horrore solatium, constans serenitas sancti Patris & suauitas verborum, cum nec proprio metu, nec communi vitium turbator, quam si foret in portu cerneretur. Omnes audiunt confidentes, hortatusque ut æquo animo, vitam, mortem, utcumque placitum Deo esset exciperent; post in cubiculum inferius se collegit, ubi quid ageret narrauit postea Franciscus Pereira, qui cum incrudesceret tempestas, & cuncti de se actum putarent, consolationis gratia ad eum venit, & coram Christo in crucem suffixo reperit ita Deo immersum penitus, ut inturbare nequaquam ausus sit; abundè tamen solo eius aspectu fuerit recreatus, & iam mari torrente, Zeilani vadis propinquabat nauis, etiam tranquillo metuendis, cum surgens Xaverius ab clau rectore Vazio bolidis faniculum poscit, diuultum vestis ex ora infima fragmentum plumbo alligatum in mare demittit addens, Deus Pater, Fili, & Sancto Spiritus, miserere huius populi, ac mei; quibus annuit tam subito Deus, ut venti mox omnes poluerint, quod dum Vazius effusè gaudet, alia ipsi prædixit pericula, quorum vatem fuisse nimium veracem suo Goa Malacam reditu expertus est. De tam immani feraque tempestate scribens ad Sanctum Patrem suum Ignatium, & socios Romam Xaverius, qui tum fuisset animi sui sensus, & morte capiti impendente cunctisque lugentibus cur imperturbatus, & serenus egisset, exposuit, verba eius reddo, haud tam pro testimonio virtutis, quam Societatis vniuersæ ad quam ea spectat, consolatione. [Tempestas, inquit, dum fureret, desebant omnes suam mortem, ego me Deo commendabam, adhibebamque pro me apud illum triumphantis, ac militantis Ecclesiæ, deprecatores sanctos, atque illos in primis de Societate qui iam obiissent, illo vero in æstu medio procellæ saeuientis, voluptatibus animi fruebar tantis vix ut me arbitrer maiorum capacem. Desunt verba quæ satis explicent, quanto gaudio nostris intercessoribus coram Deo utar, & cælo receptis, & adhuc inter nos degentibus. Me quidem malorum meorum nimium conscius vehementer pudet effusa has inter angustias, & metus, iucunditatis, & alacritatis, quare tunc ad Deum conuersus flagitabam, ut me durioribus reseruaret, si hac vellet defungi tempestate. Hæc ad vos Patres mei, & fratres scribenda censui, ut exsoluendis nominibus imparem, quibus Deo, & vobis teneor, vestro subsidio iuuetis. De hac Societate nostra cum scribo, & loquor, modum mihi non possum imperare, sed hunc festinatio nauium extorquet, claudio igitur verbis quibus nihil aptius, & conuenientius inuenio, si oblitus fuero tui Societas, obliuioni detur Dextera mea.] Hæc ille, reliqua deinceps prospera navigatione Cocinum delatus Ianuarij 12. Anno 1548. dies illic non totos quindecim substitit, tum & Christianis daturus operam, & ad Regem Ioannem aliosque in Lusitaniam, & Romam literas.

40

Piscariam reuulit, & nostros certis ad conuersionem animarum regulis instituit.

40. Retro inde Comorinum versus, oram Piscariam intrauit, Sancti Patris aduentus inexplicabili gaudio, optimos illos affecit Christiano-

no:

nos, processere obuiam pagi, festo cantu Doctrinae Christianae, & laeto consensu affecti erga illum amoris. Vice versa ipse illorum numero, ac virtute ultra modum laetus sementem ab se ac sociis factam mirabatur eò excreuisse: scribebat enim Goa Peres duabus eis & ultra Comorinum plagis hoc 1548: anno censa Christianorum millia vt minus ducenta. Virtutis autem argumenta erant, vexationes & cruciamenta fortiter à mulieris tolerata, & oblata constanter ethincorum gladiis ceruices, ne quid religioni aduersum non dicam admitterent, sed vel simularent. Ad haec morborum diuina curatio, & expulsio daemorum, ad sacratum precum decantationem, & contactum precatoriae coronae, ad quae gentilium stipebat attonita ratio, quod suarum magistrorum superstitionum, nunquam hac innocentia viuendi, & miraculis talibus, vidissent suas fabulas confirmare. His Xauerius perlustratis, Manapare constitit quod à Comarino promontorio parum distat. Coactis itaque in eundem locum sociis omnibus qui suos labores passim illis regionibus fundebant, Primum illis priuatae virtutis stabilienae, & augendae praecepta dedit; post haec singulis partes locorum attribuit stas, in quibus vel ad Deum trahendis, vel expoliendis virtute Christiana, industriam ponerent. Tertio praefecit omnibus P. Antonium Criminalem ac ne qua inter se dissentire doctrina aut moribus viderentur, regulas aliquot scripto conceptas iis tradidit quas in promouenda Christiana re singuli tenerent. Ea tanti auctoris merito, & vtilitate quam possunt ex iis ducere, qui eodem funguntur ministerio animarum, hic à me, vt traditae fuerant describuntur.

[Primum, inquit, hoc vobis curae sit, quorum vobis locorum cultura commissa est, in iis infantes recens natos, sacro fonte lustrare, idque per vos ipsos obire, nec alteri cuiquam praestandum credere, cum hic, quod quidem nunc attinet maioris momenti praestari nihil possit. Nec praestolari oportebit dum vos aut parentes, aut iuris admissi accersant, & moneant quippe id facile neglecturi; ipsimet inquirite & inuestigate per pagos vobis attributos, & domesticarum, ac vbiuis aliquem deprehenderit, baptismo tingite. Post hoc vobis nihil sit antiquius, quam vt rudimentis Christianae doctrinae pueros imbuatis, cumque illis adesse vbiue non possitis, dabitur operam vt per Canocopolos, & magistrorum id fiat, iique mori pridem constituto religiosè insistant. Quare dum loca inspecturi aditis, vnà semper magistrorum cum pueris cogite, interrogate, coram illis discipulos singulos, eequid ab vltima inspectione profecerint, vel etiam obliti fuerint. Sic fient magistri docendo, discendo pueri diligentiores. Diebus dominicis viros in templum conuocate ad preces recitandas & peculiari studio obseruate, num Pantagatini, seu Publici rectores iis intersint; vbi autem vos quoque recitandis iis adesse contigerit, subdetis illarum explicationem, vitia carpetis quae inoleuerint; exempla dilucida & quae prope palpantur similia iis reprehendis proferetis; pergentibus ea perpetrare, minus

minus

minus intentabitis à Deo, decurtandam illis vario morborum genere hanc vitam, & dandos in prædam regibus ethnicis; æternam verò illam æternis ignibus cruciandam. Ut primum aliquem in locum veneritis, quæretis, inter se nū qui diffideant, modisque omnibus ut in gratiam redeant, ageris, idque cum in templum conuenerint; quo viros quidem diebus dominicis, sabbato feminas decebit conuenire. Symboli explanationem Franciscus Coellius, (quem secum Sacerdotem in oram Piscariam ex Malabare duxerat) cum ex Lusitanico Malabaricam fecerit, eius apographa in templis legenda curabitis, ad viros dominicis, sabbati diebus ad feminas; ac si forte præsentis eritis tum vos ipsi legetis, tum eius subderis explanationem, quicquid seu viri seu femina, pia largitatis vel templo obtulerint, vel impetrati voti nomine exsoluerint, id omne in pauperes erogetur, vobis ne terencius quidem cedat. Nullam omittetis dominicum, & sabbathi diem quin reuocetis omnibus in mentem, vbi quis apud illos agrotarit, confestim vobis significant ut à vobis visatur; id si neglexerint, & morbis agrotum opprelerit, fore ut in pœnam cum Christianis non hametur. Cum verò agrotos conuenitis, recitare illos Symbolum fidei ante omnia iubetote, idque lingua eorum vernacula, & de singulis eius articulis, an ex animo credant interrogabitis. Post hoc, Confiteor, precesque ceteras Sanctæ Doctrinæ recitabunt; vos demum super iis Euangelium sacrum pronuntiabitis. Ad humanda functorum corpora pueros colligetes, & cum iis è templo cruce præuia progressi Christianam doctrinam in ite & reditu simul concinetis. Ad ædes mortui, responsorium dicetis vnum; priusquam tertæ mandetur alterum; addetisque semper breuem ad adstantes cohortationem, de necessitate moriendi, peccatorum emendatione, cultuque virtutum, ad obtinendam mortem bonam, & felicitatem, Dominicis viros, mulieres Sabbatho valde monebitis, liberos paruos, si agrotauerint in templum deferant, Euangelij Sacri recitatione à vobis iuandos, quo parentum fides augeatur, amorque aduersus Dei templa; & ipsi pueri melius habeant; lites componetis, quod si per vos non possit, eruntque de leuibus, reicietis in diem Dominicum, ut Sacris expletis, ab loci consulibus absoluantur. Nolim tamen his cognoscendis vos nisi quàm minimum occupari, aut vnquam à vobis diuina misericordia opera iis temporariis postponi, in quibus si res agetur gratior ea omnia planè ad Lusitanorum Præfectum reici oportebit. Omni studio agite, ut hisce populis vos præbeat amabiles, ex hac enim benevolentia maiores, quàm ex metu fructus capietis. Nemini pœnam indicetis, nisi de consilio P. Antonij Criminalis, & si præsens aderit Præfectus, nihil non ex eius arbitrio geretis. Idolum seu Pagodem, vir aut mulier, quisquis effinxerit, in pagum alium exul compellatur. Pueris scholas Doctrinæ Christianæ solitis frequentare, multam debetis significare benevolentiam dissimulatis erroribus, condonandisque pœnis quas committatur identidem, nimium quantum interest, ne auersiore sint à vobis animo,

animo, & offensi recedant. Si quis aderit Lusitanus abstinete omnino à culpandis illius loci Christianis, imò præferte vos ab ipsis stare, illosque verbis defendite, nam si attendetur, quàm non pridem ad Christum accesserint, quàm parcis ad bene viuendum adiuti documentis, haud mirum videbitur tales esse, sed mirum prorsus non esse peiores. Sacerdotibus Malabaribus in rebus animi omni ope adeste, curate vt mentem confessionis Sacramento purgent, vt diuinam rem faciant, vt bono exemplo sint, nec ad mortalium quempian, sinistrum quicquam de illis scribite. Cum ducibus Lusitanis quàm placidissimè agite, nec vnquam inter vos atque illos vlla dissidij species intercedat, cum aliis verò regionum istarum Lusitanis, amicitiam retinere, omni conatu satagite, nec sit vobis vnquam cum eorum aliquo quicquam dirimendum, tamen si ad hoc vos prouocauerit. Illatas ab iis in Christianos iniurias carpite, sed amicè, ac si frustra id esse videbitis, ad Præfectum referte, cum quo, iterum moneo, nihil vnquam vobis aut controuersæ, aut frigoris nascatur. Vestra cum Lusitanis colloquia non sint nisi de rebus diuinis, de morte, iudicio, piacularibus ignibus, & æternis, confessionis Sacræ, & Eucharistiæ frequentatione, Deique præceptis accuratè seruandis; nam si non alios cum ipsis induxeritis sermones, nec ipsi vobiscum de aliis tractabunt, nec suffurabuntur vobis horas, officij vestri muneribus debitas: defructu laborum, & rebus appositis ad prouehendam pietatem, non prætermittetis literas Goam date ad Patres & fratres Societatis, ipsumque Episcopum, sed reuerenter admodum ac demissè, vt potè his in Prouincijs communem Sacrorum antistitem. Rege licet ex vna in aliam prouinciam vocante; haudquaquam prorsus in eam transibitis, nisi Patre Antonio Criminali, & Præfecto assentientibus, sed obicietis Obedientiæ excusationem. Etiam atque etiam inculco vt quacumque vos iter agere, & vbi cumque morari contigerit, exhibere vos enitami cunctis amabiles, cunctis beneficos, atque affabiles, sic ad vberiore animarum fructum habiliores euaderis, quod vobis dominus concedat, & vobiscum omnibus in perpetuum sit. Amen.]

41. Christianorum rebus in tractu Piscariæ, ac Patrum illic degentium, ita constitutis, in Zeilani traiecit Insulas. Ex iis de semente fortissimi sanguinis per Iafanapatani tyrannum effusi pretiosas melles, Deo suggerente diuinabat, nec ager omen agricolæ scellit. Regnum Candia ingressus, eius insula præcipuum, breuissimo tempore regem Christo, & cruci subiugavit. Verùm quoddam apertam toto suo regno execrationem idololatriæ, & professionem veri cultus, prospiciebat crudelibus exceptum iri vicinorum bellis. non ante ausus est huic se alex credere, quàm Lusitanorum præsidio muniretur, cui fide regia facultatem arcis sibi construendæ, optinque promisit. Probavit sanctus regis consilium, ac de illo Ioannem Caltrium Indiarum præfectum cum Regis legato per se ipse conuenit; quod fama non leui constaret consiliariis eum vti, quibus Lusitana, quàm Christi res esset antiquior. Goæ legatō

41

Oesta eius in
Zeilanæ

legato cum mandatis regis interim relicto, de iis acturus, Bazainum ubi erat Castrum, aquis & ventis aduersantibus nauigauit. Ignoratum eatenus Castrum Xauerium, existimatio publica, & gestorum admirabilitas fecerat venerandum: singulari iuxta pietate ac beneuolentia occurrit aduenti, nec liberalior promissis quam rebus extitit: inter alia confederatio cum rege Candiae ab eo admissa; destinatus illi ad praesidium Antonius Monius Barretus fortissimus iuuenis, cum canteriatum catapultariis, mandatum ut dum Bazaini retinebatur Xauerius, si Goae legatus sacro Baptismate initiari annueret; quam splendens cum sui vestiretur, quam magnificentissime haberetur; Malaca denique rogatus, ut eo aliquos de Societate transmitti iuberet, commatum Xauerio tradidit quo ei liceret quotquot libuisset Malacam mittere. Concionantem praeterea audire voluit. Ultimo denique, veluti gratiam beneficiorum hanc petijt ne ante hiemem exactam Goa recederet, velle ipsius consilio de anima sua statuere, fruique illius praesentia paulo pacatius, & otiosius, quod reliquis anni temporibus bella continuo gerenda non sinebant, & plane felicius id assecutus est, quam tunc fortassis putauerat, paulo enim post furda correptus febricula, neglectim initio curata, post in remedia omnia pertinaci, sensim contabuit, valetudine afflictata sub finem Aprilis cum Goam redisset, regendo iam impar, Gubernandi onus transtulit insenatum, quem ex optimis quibusque delegerat, animam vero sancto Patri, penitus credidit, cuius caelesti consuetudine bonam partem dierum iucunde absumebat. Exibat alter ab Aprilis mensis & nauis ex Lusitania bene gestae Prouinciae praemium, Prerogis nomen atque imperium, & prerogatiui iuris alia decora, Ioannis Regis diplomate in triennium Castrum attulit; sed in vrbe tota festis iocundis, fragoribus, ignibus gestiente, atque personante, risit videlicet hoc seculi ludos quod dextra honores deferret tricennales, sinistra vitam in perpetuum auferret; tum sacris rite procuratus, & assiduo Sancti Patris auxilio confirmatus, Iunij sexto viuere desiit, Indiarum Gubernatione in Garziam de Sa eius vice collata: tulit hunc Ioannes Castrus ex amicitia Bazaini, cum Xauerio contracta fructum. Verum antequam Goam Bazaino rediret, incidit (haud reor fortuito) in Rodericum Secheiram, quantum eo occursum alacrem, tanto ipse attonitus, & tristis.

42. Erat hic iuuenis stirpe quam moribus melior, Malacae quiddam admiserat capite luendum, coactus vitam latebris tueri, nosocomio se abdidit, in quod Sanctus Pater diuenterat, qui mutua consuetudine illum sibi amicum adiunxit, eo exitu quo ferè alios vitae nimirum prohibioris. Aliquis illi de Deo, & rationibus animae iniecit cogitationes, hinc etiam ad vitam totius antea peccata omnia, sacra confessione expianda, nonnullam denique ad formam Christianè viuendi pellexit, exorata quoque ipsi ab inimicis pace, ac venia; sed cum illic tot inter illecebras sensuum, & licentiam communem, probitas illa vix bene coalescens magnopere periclitaretur, suadenti Xauerio promisit Europam

42.
Pepidi animi
introspectis, &
cognouit.

reperiturum; nec verò omnino promissio defuit. Goam nauigauit properaturus inde in Lusitaniam, sed illum Castrus Gubernator, pecunie regiae Bazaini coactorem dixit, eoque illicio tenuit. Fide necessarij promissi Deo fracta; flagitiosior quam ante, iam totum biennium confessione abstinebat. Ergo Bazaini cum Xauerium in foro conspexisset, totus erubuit declinaturus haud dubie congressum si licuisset per vrbanitatem; fronte nihilominus deterfa, vultumque indutus securum, & hilarem, obuiam processu venienti, salutans & manum ad osculum prehendens, at illam Xauerius, auersatus osculum, retraxit, & simul grauiter, ac dolens. Etiam num hic Fili ait, & adhuc in India? cur nondum in Europa, quod Deo, & mihi sanctè receperas, ac propterea Malaca solueras? quis datam fidem, quis iter interceptit? consulus iuuenis, interiori magis exprobratione, quam verbis viri Dei, defendere aliquid dum tentat, fucum quem faceret non satis reperit. At instans acrius titubanti vir sanctus ejusque se in animum penetrans; quod, inquit, non es in Lusitania, esto id egerit, qui te inter Indos retinuit; verum confessione sacra, quod biennio iam cares; quid excusare potes, vel fingere. Cæterum quicquid sit, scito me tibi non prius reconciliandum, quam tu cum Deo in amicitiam redieris. Quibus intimè commotus, Religione interposita promissit, se quanto citius adfore, ad retractandas cum ipso accuratè elapsi biennij rationes; tanto verò sensu animi pœnitentis promissum id obiit, vt nihil recusaret quod tunc imperabat Xauerius, & ex eius præscriptis vitam deinceps exigeret.

Bazaino Goam reuersus Apostolus, nostrorum qui erant in Collegio S. Pauli procliuitate in omnem virtutem egregia, est mirificè recreatus. Eorum sudores conuersionibus ethnicorum, & Christianorum profectibus diuina bonitas liberalissimè secundabat. Meditatione Exercitiorum formabant homines illustris ad populum exempli; & sublimis ad cœnobita virtutis. Multos cenfer sua quadam epistola Cosmus Torres seu Tuerianus; vnus ipse illorum nunc mihi sufficiat. Cum classe Hispali nauigarat quam ad Molucas indagandas soluisse narrauimus. Post longum & infelix iter, in Xauerium incidit, obseruataque in eo Amboini vitæ norma, & strenuitate Apostolici operis, disciplinæ illius desiderio captus est, & Societate nobilissimi laboris: prius itamen, qua causa incertum, agere voluit cum Episcopo Goano; sacerdos erat ingentis animi, virtutis non planè vulgaris, sed maiorum capacis si ductores haberet, quos Goæ in Societatis Patribus, Xauerio maxime, inuenit; ante hos liquidem inquietus, nec habitis contentus, nec quibus careret, aut quid veller sat gnarus, secum perpetuò litigabat. Goæ quintum iam mensem Episcopi vicarius, veteri sua fluctuatione agitatus, in Collegium venit, agensque cum Nicolao Lancilotto de rebus diuinis, Collegium suum illi aperuit, rogauitque ab eo doceri, noua hæc totum animum suum illi aperuit, rogauitque ab eo doceri, noua hæc forma instituti nostri cuiusmodi esset, qua ipse Amboini, vt primum Xauerium viderat, senserat se incredibiliter affici: eam explicatius per-

43

Cosmum Tuerianum in Societatem admittit.

Q 2

spectam

spectam, suo plane ex genio competit, & ex voto, cuius summa hæc erat, magna pati, & agere pro Dei gloria. Exercitia ingressus, de amplectendo quod tantopere probarat, diliberaturus, secundo vix die, tantum hausit è cælo lucis, tantum gaudiorum, & tranquillæ mentis, ut inter beatos versari se crederet, mirareturque apud Lancillortum, nuda illa effata æternæ veritatis quæ proponuntur in exercitiis, antea milles ab se lecta, nunquam mouisse animum, nedum, ut tunc fecerant, rapuisse. Pusillitate animi, nihilominus, & grauissimis dæmonum succussionibus, cum in concludenda deliberatione turbaretur, superueniens Xaverius paucis verbis, dubitantem pacauit, & mutua utrimque læticia excepit in Societatem, in qua virtute ac gestis eximie claruit. Hoc ad Indicam expeditionem auctus recenti auxilio, seorsum Malacæ sollicitus Franciscum Perez, & Rochum Oliueram nondum Sacerdotem eò misit, scriptis probè monitos documentis, quales se deberent Deo, sibi, alijs præstare. Goæ ut diximus Gubernatoris morbus, & pietas ipsum detinuit, ubi suum tempus ita dispensauit, ne sibi deesset, dum se alijs tribuebat. Solebat enim quod hinc item seruauit, post diurnas quasque nauigationes, & labores, interiorem secessum petere, adeoque, si posset, solitarias latebras, & syluestres, ubi se diuinis liberalius expleret.

44

Conuersio
militis scele-
ratissimi.

44. Post hoc ut consueta præteream, à quibus solers & benefica mens nusquam esse poterat otiosa, sed non semel iam dictis similia; venationem nequissima bestia sagacem, & laboriosam felici ab eò captura, factam hinc apte subiicio. Miles fuit bellua nequior, ex omni flagitio & sacrilegio concretus, sic tamen ab omni sobria cogitatione alienus, ut annum iam decimum impiatus, absque pœnitentiæ Sacramento infelix traheret, perpetuo licet obiectus exitio, inter assidua quibus interfuerat prælia. Semel quidem Goanum Vicarium adiens, non tam peccata positurus, quam Turcæ nomen vitaturus, tanquam venia indignus reiectus fuerat, sed hac efferaior repulsa, & sempiterni securus supplicij, per quicquid est scelerum, eius moras vrgebat, ut solant qui salutem desperant. Verum enimuero quò aberat longius à conuersionis veræ gratia promerenda, hoc erat dignior sancti Patris mirabilis charitas, quæ illa ipsi obtineret. Comparabatur classis Duce Aluaro Gubernatoris Filio ad expugnandum Adenum, Maurorum arcem in Mechæ faucibus: Goam venit miles inter classarios meriturus; Xaverij periuigil in istiusmodi genere vestigando sagacitas, de profligatissima huius vita cognouit ex amicis: inde illum tueri placidis oculis, & ubi per vicos occurreret, salutare hilariter, & amico alloquio morari: clam autem pro illo apud Deum precēs, & lacrimas proferre. Dies aderat ventibus vela & nauibus daturus; commodum offendit vir sanctus hominem & quærit, ex octo nauibus, in quam & quo duce conscriptus? utrumque miles ediderat, cum beatus pater, gratulor mihi hanc sortem tam bonam; eadem & ipse nauiferor; & manum prehensens; vnà, inquit, camus; oblatum honorem haud

haud sine pudore accepit miles, vehementer miratus, ab tanto viro suum contubernium ambiri, nec quicquam propterea suspicatus quod tenderet, vt nec ipse Praefectus, qui magna quoque sua voluptate virum Sanctum in nauem induxit. Commilitones haud parua vrebat offensus quibus esset execrationi, & derestabilis eius improbitas, quem sibi Xauerius, tam arcè iungebat, vtque ex iis non nemo deinde retulit, illud Pharisæi ad linguam reuocabant, hic si esset propheta, sciret vtique quis & cuiusmodi sit, quem sui dimidium facit; nam & simul edebat Xauerius & colloquebatur familiariter, & assidens ludenti, lucris eius triumphabat, dolebat damnosis foliis, rationibus patrocinebatur, dissimulabat quæ pro inolita consuetudine, turpia vel nefaria effutiret. Curata feta, occupatoque per amicitiam illius animo, paulatim de Deo intericere aliqua, esse illum placatu facilem; nunquam non esse salutis tempus dum viuatur; stultum esse spes eius proicere; posse breui sceleratissimos, in sanctos euadere; quanto pœnarum, & cruciatuum emptum velle quemlibet damnatorum, liberationem ab inferis, quanti potius dum licet emendum ne illuc demergate, imò quàm posse id facile redimi cum vnius horæ confessione negotij summa stet. His & similibus in præsentem vsum idoneis penè absque sensu melius affectum iam tenens, amicitia intimæ audentiori fiducia ex eo quasiuit, quàm pridem non esset peccata confessus? cui miles suspirans, non sine rubore, tamen ingenuè respondit, annos fluxisse octodecim, sua haud quidem, qui Christianus esset, voluntate, aut culpa; sed Vicarij Goani duritie, qui se ademptum repulisset, velut sanguinis Christi, & gratia expertem, inde sibi fixum animo mansisse, nunquam in posterum eidem se probro obiicere. Hæc responsione ansa Xauerio data est, vicarij factum insolitum mirandi, peccantibus scilicet benignitatis plurimum deberi, cum ipso met à Deo cuius potissimum maiestatem læsissent tam humaniter haberentur; quanto mitius à nobis tractandos, qui omnes essemus peccatis obnoxij, & ferre inuicem mutua onera deberemus; quamque à Deo optamus misericordiam, eam fratribus exhibere. Illud de cætero, qualecumque id esset Vicarij ne curaret. Nam ego te, inquit, libenter audiam, & si atrocitate, ac numero millies tantam maiora sint iis quibus grauari te autumas, nec mihi deerit ad audiendum patientia, neque potestas ad absoluendum; de pœna verò sollicitus ne sis: amicè inter nos illam diuidemus, & Deo simul faciemus satis. Volo quin imò te confessione generali, vitam omnem purgare præteritam, & fidem obligo fore vt posita criminum sarcina, ea mentis quiete, ac voluptate potiare cuius nunquam in vita similem sis expertus. Quid enim te quæso futurum sit, si temors subita, quod pronum est militi, repente opprimat. Quàm multos enim sic rapuit, vt nec Dei nomen efferre valuerint. Sub hæc homini cœpit densam illam & inuiam, vt videbatur, sylvam vitæ nihil quicquam catenus religioni ducere assuetæ paulatim aperire, ac circumducere illum manu ad inspicienda & relegenda animo peccata, quibus emolli-

tus in eorum delectationem, suatore deinceps confessionis minimum eguit; rogabat quin etiam sanctum patrem, ne se abiceret, suorum scelerum offensus grauitate. Applicuerat interim haud procul à Coulano classis, & exscendentem cum suo milite beatum Patrem, subsecuti sumus aliquot ex eadem naui (inquit pro testimonio Franciscus Ledijs) scire auidi quo amicitia tam præcox, & commercij arcani tam nouum, mysterium tandem desineret. Videmus autem, ambos se in syluam abdere, P. M. Franciscum ad truncum arboris confidere; militem ad illius pedes genua flectere, singultantem crebro, & ea copia lacrimarum, vix vt posset vocem in verba formare: peracta ex homologesi; pœnæ loco nihil imperauit, nisi Pater & Aue semel recitandum. Qua is nimium prodiga indulgentia hæsitans, causam eius non diu ignorauit; concedens vir Dei in interiorem syluam, & velte detracta, lauaque effigiem crucifixi tenens, cepit crudum in modum catena ferrea in se ipse læuire, & sanguinis riuos ex humeris ducere. Miles vel strepitum plagarum, vel suspicionem aliunde iniectam secutus, vt hoc vidit, & ex iis quæ sanctus dixerat pro se fieri intellexit, ad eum accurrit flens, & voluerans, mihi Pater, non tibi qui Sanctus es, mihi reo, & misero debetur hæc pœna, & raptò ex eius manibus flagello, eam in se acriter conuertit, militibus piè illacrimantibus qui ex occulto vtrumque explorabant. Atque hic demum pœnitentem complexus, & salutans, redire se Goam significat, quod ea tantum eius causa venisset, vt reconciliaret ipsum Deo: monitis illum solidis reficit, quibus in suscepto boni proposito constanter duraret, deumque vereri contenderet, qui licet interdum, haud tamen semper sequitur fugientes; nec frustra fuit hæc adhortatio, perfunctus miles infausta illa Adeni impugnatione, religiosam familiam inijt vbi magna laude virtutis, & asperitatis diem clausit extremum.

45

Decem ex
Europa socij
Goam appel-
lunt.

Edenti hos fructus in Oriente Xauerio, alij ab Occasu nascebantur, quorum suis ardentibus in Italiam & Lusitaniam literis semina miserat, dum Patres vocaret ad ethnicam illam Indiæ vastitatem suis sudoribus & sanguine rigandam haud quidem pluribus quam decem concedi potuit fors felix, sed quorum singuli multorum vicem eximie impleverunt. Naui S. Petri prætoria quinque vehebantur Gaspar Berzeus, Melchior Gonzalez, Baltassar Gagus, Aegidius Barretus, Ioannes Fernandius. Galega verò (quod naui alterius nomen fuit) pari numero alios ferebat Antonium Gomezium, Paulum Vallem, Franciscum Gonzalez, Manuelem Vazium, & Ludouicum Froesium. Illis præerat Gonzales; istis Gomezius. Cunctis Apostolica virtute Berzeus eminebat, cui post Xauerium, parem vix habuit India. Vlyssipone Martij 17. anno 1548. cum se Mari dedissent, post immaniſſimas tempestates, Septembris tertio primum Prætoria, tum Octobris nono Goam applicuit Galega, inexplacabili omnium, Xauerij maxime & Berzei ad primos conspectus, & salutationes voluptate.

46

Eorum exem-
plo multi So-
cietatem pe-
nitentium.

46. Nam de rebus Berzei Sanctus pater iam ante acceperat, & tunc partem

partem eorum suis oculis hauriebat, quæ in illa horrenda gessisset nauigatione. Multi enim vectorum ad pedes Xauerij; ex nobilitate lectissima prouoluti, Societatem petiere: horum princeps, nauis totius Præfectus; deinde alius, Gubernator arcis Lusitanorum in India præcipua, doctor item iuris vtriusque insignis; & Ludouicus Mendesijs qui & ipse in nauicula cum patribus, iuuandis ægotis nauabat operam; Iacobus Lobus baronis Aluetti sororius, inuems item scriba, virtute egregia, literis commode instructus, præter nobiles præclaræ indolis quatuor, & mediocris notæ alios complures; de quibus, nisi de Mendesijs non constat, quinam in Societatem admissi sint, sed constat omnes sancti Ignatii Exercitijs excultos. Dies quinque cum nouis socijs exegit S. Pater, moxque Comorinæ Christianitati laturus suppetias accurrit, à mediterraneis barbaris diuexata, vt eius neophytos in fide confirmaret, & ab Lusitanis defensionem iis impetraret. Inde ad Octobris vigesimum alterum Goam redux, quinque alios socios rardiore Galega appulso inuenit: Antonium Gomezum Simonis Roderici designatione Goano præfecit Collegio, hominem agendo, quàm gubernando meliorem, vt tristi postea euenta palam fecit; Criminalem, Lancillotum, Camertem, Cyprianum, S. Ignatii mandato in spiritualium adiutorum adseuiuit gradum, statimque Cocimam nauigauit. Quo Petrus Gonzales Vicarius, idemque peranicus pridem illum vocabat, vt Sanctis ipsius laboribus suum quoque populum recrearet. Bimestre illic conuonatus est, pueros fidei principia docuit, ægotis ministravit; conuersionibus ethnicorum iuxta, & Christianorum apostolicæ operæ pretium abunde tulit.

Duobus quoque; ibidem miraculis sanctitas eius insigniter micuit; Quadriennis puer febrî absumptus quadimestri, miserè languebat, & pridem Medici curatione abstiterant, quòd arte humana insanabile censerent. Parentes vehementer quidè infantis morbus, sed magis acerba morbi prolixitas affligebat, cum, incertum qua causa ædes illorum Xauerius subiit, ex quo statim plus opis sperarunt si iacentè videret, quàm si absens pro filio rogaretur, ergo illum ad pueri lectulum deducunt innocentis misertus, cruce illum, vt erat ipsi mos signauit, Euangelium illi recitauit; nihil præterea, moxque puer mortuo similis, oculos aperire, loqui, alacritatem præferre insolitam; quòd parens miratus, ratusque quod erat, puerum valere, manu, pectus & frontè illius explorat, quæ cū adueniente Xauerio æstuant, tunc non modò ardorè exuerant, verum etiam nativam corporis sani temperiem planè receperant. Et verò sic consanuerat, vt lecto confestim surgeret. Optabilior fuit valetudo quàm alteri contulit, longè deterius ægrotanti. Voluebat is animo scelus, quo temporis puncto ad S. Antonij offendit Xauerium; accessit nihilo cunctantius ad salutem dicendam viro Dei, & manum osculo admouit, erat enim illi apprime notus, & pridem addictus; exceptus est comiter à sancto, sed ore confestim serio, rogatus satim salua, satisne is valeret? satis, Dei gratia, respondit.

47

Miracula duo
S. Xauerij,
Cocinj.

dit. Copore infert Xaverius, quod solum curas, verum animo qui va-
les? eique deinceps quod agitabat crimen pertexit, cuius præter ipsum
nemo erat mortalium conscius. Quare id illi ostensum diuinitus agnos-
cens, disertè confessus quod iam celari non poterat, sulurari eius
admonitione reuocatus est à prauis consiliis, & extra lubricum recidendi
subductus. Populo tandem Cocinensi ex voto prorsus Vicarij, egregiè
exulto, relictisque eidem Vicario apud quem duos menses egit sanctimo-
niæ argumentis, quæ deinde multis admirans narrabat, Bazainum contem-
dit, mandatisque ab Governatore Indiæ Sa præmunitus, quibus iubebatur
Præfectus Malacensis in Iaponiam illum transmittere, Goam reuertit ad
suos diuidendos. Coulanum vltra oram Trauancoris Lanciloto attri-
buit; Somatram Insulam Cypriano, qua tamen exclusus ad urbem S.
Thomæ in Choromandelo profectus est.

48

Suos diuidens
neminem so-
cio carere pas-
sus est S. Ignatij
mandato.

Alfonso Castrio, nouo adhuc in Societate, Moluæ insulas; Bazai-
num Melchiori Gonzales. Gomezio autem Goanum Collegium parum
feliciter gubernanti, cum daret Berzeum successorem, hic suam modestiam
ab eo honore tot precibus defendit, vt pro illa Collegij præfectura, Orma-
zium missus sit. Horum porro cuique, etsi omnes erant Sacerdotes, so-
cium addidit, laboris adiutorem, & actionum testem. Id enim manda-
rat Ignatius, cui ad auctoritatem bonæ famæ vbique gentium in Socie-
tate retinendam, ne in Indiis quidem licere visum est nostros sociis care-
re, quantumvis graui eorum penuria laborarent. Omnibus itaque pri-
uatim ac publicè sanctè ordinatis, ad profectiorem Iaponicam se accin-
xit, cuius anno iam proximo conceptæ semina in hunc distuli locum, vt
vno veluti contextam filo Apostolicæ missionis seriem vniuersam in con-
spectum darem, qua inde à primis sæculis nullam Christianorum fortif-
tissima decora, gloriosius Ecclesiæ honori, nullam posteriorum imita-
tioni potentiùs commendarunt.

Fuit Angerus quidam, quem alij Iagirum, natione Iapo Cangoscina
patria, Saxumæ vrbe metropoli, ætate iuuenis, nobilis genere, literis ex-
cultus, vita & moribus vt quidem ethnicus, non omnino prauis. Hunc
acri ingenio cum esset, torquebat perpetuus æterni supplicij timor; nec
enim dubitabat animam corpori superstitem viuere; inferos esse; penas
illic fontes manere sempiternas admissorum in vita seclerum; nec quic-
quid erat Bonziorum qui sunt apud Iapones Theologiæ, & conscientiæ
architecti, eximere illi hos metus valuerat; de iis crebrè sermocinaba-
tur cum mercatoribus Lusitanis quos illuc ab anno post sequimillesi-
mam altero, & quadragesimo, negotiatio traxerat. Verum vt merces
magis norant terrenas, quam cœlestes; ad vltimum denique homini
suadebant Malacam transiret; illic reperturum (cuius) de prædicabant
miracula, & sanctimoniam Franciscum quendam Xaverium, qui primo
congressu de omnibus ipsum cumulatissimè edoceret. At enim iuuenis
vxo-ratus, & diues, hoc etsi magnopere cuperet, ægrè adducebatur vt tenta-
ret terrebant pericula, mare procellis crudelibus infestum, iter milhasium
bis

49

Origo Iaponi-
æ missionis.

bis mille quingentorum, perplexis cogitationibus fluctuans; longe tamen ab ea nauigatione auersiores sentiebat. En autem inopinato repente cogitur ad vitam seruandam audere, & aggredi, quod in æternam animæ salutem tandiu anceps & dubius minimè decernebat. Inimico enim haud scio qua causa interfecto, in cœnobium Bonziorum compulsus est fugere, vt forum euaderet capitalium quæstorum. Nauim tunc illic habebat in anchoris Aluarus Vazius Lusitanus mercibus stipendis; de amici asylo vt reseuiuit, transuecturum se illum secretò Malacam promissit; vnde postea sedatis vtrîmque partibus eodem nauigio Saxumam remearet. Iuuenis quâ vitæ sollicitus, quâ conueniendi Xauerij, amici beneuolentia cupididissimè vsurum se ait, quod in multos dies cum per negotia differre Vazius cogeretur; dat ipsi literas ad Fernandium, in portu haud ita dissito consistentem, quem cum famulis duobus, noctu dùm tacitè inquirat, faustè in Georgium Aluarum incidit, nauis quamprimùm discessuræ præfectum. Hunc & pietate, & Xauerij amicitia præstantem subiit animus, nihil se ab vltimis finibus Xauerio gratius optativsque portaturum, quàm Iaponium hominem Deo & Religioni veræ consecrandum. Igitur in nauim, seruosque eius duos magna voluntate comiter inuitat, & vt erat virtute insignis, diuturna otia molestæ nauigationis, leuabat identidem miscendis cum Angero de fide Christi sermonibus. Hic cautus admodum, & sagax collato dogmate patriæ superstitionis, & turpitudine quam suis indulget cum sacri Euangelij effatis, & sanctitate quam imperat, his mirum in modum afficiebatur, supremum tamen decernendi nodum ad ea remittebat quæ esset ab Xauerio auditurus, de quo illi præfectus cum multa & grandia memoraret, cupienti ardentè videre & alloqui dies singuli anni erant. Sed expectatam ex eius conspectu latitiæ magnitudinem, haud paulo acerbior extinxit mœror, cum Malacam appulsus didicit, procul ipsum in Molucis versari. Incertus igitur de illius regressu, & moras pertæsus desiderati boni, priusquam mare iteraret, accenseri voluit Christianis, & ab Alphonso Martinesio baptismum petiit. Alphonso officij parum gnarus seueriori repulsa hominem dimittit, negans fas esse Christiano cum ethnica vxore, & inter ethnicos viuere. Sed hæc hallucinatio boni viri, superiore instinctu contulit ad dandum Xauerio in Iaponiam ductorem, & inferendam in illud imperium Christi Crucem. Spe cassus Angerus, abiecto quin etiam Religionis mutandæ animo, cui se tam multa opponebant, Cangoximam patriam repetebat, eratque prope in vrbis conspectu. Viginti vix leucis ab ea distans, cum retortis in proram ventis, quattriduana tempestate correpta nauis per milliarîa sexcenta in Cinceum reiecta est Sinarum portum, ex quo Iaponiam versus cursum direxerat. Discriminis grauitas percussum iuuenem sibi restituit, & prioribus illis salutis quærendæ studiis accendit; curarum plenus dum secus mare inambulat, suasque secum ærumnas lamentatur, obuium habuit Vazium (illum à quo ante per literas Fernandio fuerat commendatus, vt clam duceretur extra

Iaponiam, & qui tunc vela Malacam pandebat) Querentem sua tædia Angerū, suosque tot inanes cursus, nouis rationibus ac spebus reperiendi Xauerij erexit Vazius, secumque perpulit Malacam iterum nauigare, nec defuturum ex Patribus aliquem cum quo in Iaponiam rediret. Deo interea volente recentem ex Molucis Xauerium Angerus Malacæ inuenit, suo quàm inexplicabili gaudio difficile dictu est, demum enim aduertit, tam perplexam successuum telam suo bono contextam diuinitus. Quanquam autem egeret nemine qui ei aditum ad Xauerium muniret, nihil expectentem cupidius, vt tamen omnia ex voto cederent; Georgium Aluarum nauis egrediens offendit, qui Malacam primum eum peruexerat, & iacundissime salutatum in S. Mariæ deduxit ædem, vbi tunc erat Xauerius quem de Iaponis mente, conditionibus, itinere docuit. Quantis huius nuntij faustitas B. Patrem cumularit lætitiis nemo cogitans allequatur, velut enim è cælo diploma, hunc habuit ad Apostolicam illam missionem, occursum Angero prodiit, & quasi omnem cum illo Iaponiam petore conderet, passis brachiis complexus, sinui appressit, ex quo scribens ad Ignatium Angerus, ait se mirificè animo recreatum, & incapisse tunc habere pro liquido, id omne negotium à Deo regi. Secuta exinde quotidiana inter illos familiaritas & colloquio, mutuaque suis cuiusque de rebus communicatio, & explicatio, nam Lusitanicè utcumque Angerus loqui norat. Malacæ tandem post debellatos vt diximus Acenos, profecti Martio ineunte anno 1548. Goam peruenerunt.

50
Iaponum triū
conuersio, &
virtus.

Illic Angerum suum Xauerius Cosmo Turriano, in S. fidei seminario Rectori erudiendum plenius credidit mysteriis Christianis, quibus egregè institutus, solemnī pompa, publicoque cum plausu initiatus est Sacro Baptismate ab Episcopo Goano, gestiente maiorem in modum Xauerio, quo die quondam spiritus diuinus Apostolos Ecclesiæ Principes inunxisset, eodem Ecclesiam in possessionem regni toto orbe semoti inducere, linguisque tunc in eos effulis, nouam accessisse Iaponicam. Hunc ad seminarij eius decus Paulū à sancta fide Cosmus Annesius vocari voluit; famulis duobus, Antonij & Ioannis nomen impositum. Tam optatis initiis, ea breui accessit eminentia illorum virtutis, vt passim de illa in Europam Xauerius scriberet, magna eorum eum laude, sibi que ab iis ad proficiendum acres stimulos addi fateretur. Dies triginta exercendo meditationibus animo exegerunt, quibus se Deus tam liberaliter iis infundit, tantam æternorum scientiam contulit, & cœlestium copiam sensuum; quantam vix soleant prouectissimi quique in virtutum palæstra percipere, neque id obiter, sed diu nisi de Deo loqui non poterant, ignis illius primigenij dulci flamma illorum intima exedente. Acquiscebant potissimum in Christi patientis effusa bonitate, redamandi exemplis, & incitamentis fundendi pro illo sanguinis; fidei donum quàm altè imbibissent, & desiderium salutis alienæ, testes erant ex imò pectoris fractæ voces, in quas, Paulus præsertim, audiebatur erumpere. Iapones! ô Iapones mei! vos ipsos attendite, cæcitatē vestram aduertite, interro

interrogatusque ab Xauerio quonam ea spectarent, solem apud nos, aiebat, & Lunam pro diis aliqui adorant, cum sint orbis tantum particulæ, ac ministri naturæ qui nobis prælucent, diem nobis & noctem diuidunt, nobis famulantur vt Deo famulemur, illic tamen diuinitatis nomine coluntur. His addebat ita perspicuas Christianæ doctrinæ assertiones esse, & rationi tam consentaneas, vt nisi expertes iudicij non possent non iis assentiri; præsidia vero ingentia attollendæ virtutis in excellentem gradum confessionis vsu, & Eucharistæ constare, illa omne malum ab anima excludi; hac omne bonum cum Christo induci. Euangelio B. Matthæi quod illi explicauerat Turrianus sic delectatus est, vt memoriæ integrum mandaret, & in quoscumque incideret circulos, Christiani essent vel ethnici; plagas eius prolixas recitaret. Inde Christianos ingeniosis quæstis lacellere, ad intelligendam ex ipsis difficilium locorum sententiam; ethnicos verò vt falsi coninceret stringebat assidua disputatione. Atque hos habuit progressus Paulus à S. Fide, quem ex Iaponia ad Indos Sanctimonix quidem suæ fama Indorum Apostolus euocarat, conscientix ipsius iactationes sedaturus; sed secretiori prouidentia Deus parauerat vt suis consiliis deliberanti de Iaponica expeditione Xauerio adesset, proficiscenti ductor itinerum, & primorum socius laborum, in fundatione Iaponicæ Christianitatis. Obseruata ergo vir sanctus illorum triu præclara indole, & affirmante sibi Georgio Aluaro nuper ex Iaponia reuecto, amico in paucis fidissimo, quales ij tres essent, ealem esse ferè vniuersam gentem apud se statuit, illam magni omnino esse ingenij, & summi Veri admodum capacem, quare, sua quadam vt scribit epistola, de conuersione illius multum confidere, quod nulla esset in orbe natio, æquè animo prudens, & ingenio prompta. Quam illi mentem inculcabat Paulus, minimè sibi dubium asserens; quin tota se Christo Iaponia dederet, si Christi præcones, quod prædicabant hoc viuerent; nec ab Euangelij præceptis, mores ipsorum discederent. Haud quidem id subito, & primo effatu, audituque futurum; documentis forè, iisque validis pugnandum, & satisfaciendum obiectis subtilioribus; argumentorum denique multa vi, & commissione crebra pro veritate disputandum, quoad ingenij acribus, nec nisi iusto, ac liquido cedere solitis, fieret manifesta. Subdebat his Paulus quæ alacriorem multo fecere Xauerium, & in spei conceptæ ambitu animosiores. Nimirum Cangoscimæ, sua in patria (qui erat etiam per omnem Iaponiam vrbium cæterarum vsus) Bonziorum esse complura cæcobia; multos in iis vitam contemplando solitariam ducere; præesse iis vnum ætate conspicuum, & doctrinæ nomine reuerendum; statis horis coactos affari; postquam perorasset, argumentum ponere meditandi; quid, exempli causa, socio corpori dictura sit anima, iam iam ipsi valè supremum dictura? quid æternis damnata ignibus, si ad nos sinatur ab breue spatium reuerti, quid narratura sit de horrore, & crudelitate illius carceris? his collecto animo pendendis cum hora fluxerit; iubere singulos in commune efferre,

animi sensus quos inde exsculperint; qui dignum aliquid notatu produxerint, laudare pro ingenij, & sapientiæ merito; vituperare è contrario alios tanquam interiorum rudes, & luti crassioris, sic omnes mutua opera iuuari. Porro altera quaque hebdomada concionabundos prodire ad populum, squalidos, hirsutos, horribili specie, cultuque omni ad terrorem, & luctum efferato; confluere ingenti numero omnis generis auditores; concionatorem in pulpitu scandere, spatiosam proflare adlatus ipsius tabulam, quæ totos ad viuum, suis cum pœnis inferos referret, catenas, incendia, & carnificinæ figuras multiplices, iis ferali sermone exprimendis & exaggerandis, populum, maximè fœminas, in ciuilatus, & lacrimas agere. Hæc de suis Bonziis Angerus, qui Xauerio vili sunt idonei aditus fidei Sacrosanctæ tam benigno solo, & iam penè subactò committendæ. Multos è nostris habebat India, & submittebantur quorannis ex Europa, tempus aderat de Iaponia cogitandi.

52

In Iaponiam
decernit in
Xaueri.

Sed Dei pridem totus, non suus Xauerius, nihil prius aggressus est, quàm quid Deo placeret exquisisset. Institit igitur Indiarum præsidibus, & Iaponiæ Angelis affundi sibi de luce ipsorum aliquem radium in quo intueretur, & cerneret quod foret Deo gratissimum, menses tenuit multos ea precatio, multis rigata est lacrimis, donec tam certum à Deo responsum protulit, vt profiteretur Xauerius fore se Iaponiis peiorem, si dimoueri se ab inferendo Iaponiis Euangelij sole pateretur. Quare Prouinciam non fortitò acceptam, sed diuino iussu impositam, nulla fuit impugnatio tam potens hominum aut etiam dæmonū, quæ ipsi non dicam excuteret, sed vel tenui libaret metu, aut perstringeret vilius periculi specie, in eius procuratione adeundi. Nihil prætermisum à familiaribus, & amicis ad eum absterrendum: nec ea solum in iis beneuolentia rem agebat quæ tanti viri præsidio, & iucunditate priuari refugeret, sed eius amittendi timor iustus, & verus, nullo Iaponiorum lucto; damno verò Indorum incomparabili. Milliarium iter opponebatur quatuor millium; mare quòd tribus è nauibus, vix vnam plurimum superstitem redderet; scopuli, & vada, tunc adhuc nautis incognita, proinde nec vitabilia. Tempestatum enormes impetus, ob conflictus ventorum contrarios, nec vlla dum sat arte comprehensos; frequentissimi piratæ quibus parum erat vectores re omni, nisi & vita spoliarent; Sineses (qua erat necessariò transeundum) aduersus Lusitanos irati & armati. Typhones præ omnibus, (ventorum genus illa propriè infestans maria) qui Sinarum hinc septi littoribus, inde Iaponiæ insulis, cum ad meridiem in alias incurterint insulas, repercussu in semet, tam horribili reuoluntur, vt in turbines contorti, quæ mare impingunt, aquarum flumina sublimè rapiant; quæ naues impetunt ingentes, plumæ instar correptas circumagant, & momento demergant. Organtinus Gneccchius Brixiensis quem diu India, & Iaponia operarium strenuum, & nostrorum rectorem habuerunt, de nauigatione Malacensi ad Sinas, & Iapones Romanam scribens. [Vita, inquit, incolumi, venti huius furorem euadere, miracu

miraculi magis est quàm artis, & virium, præsertim cum noctem solidam dominatur. diuina tunc quisque subsidia omiſſis reliquis, occupat, confessiones, vota, Christianæ mortis apparatus: vela enim, & mali, & armamenta omnia lacerantur, franguntur, dispuluerantur, atque ipsæ naues nisi grandi onere saburrentur, non rarò turbinibus correptæ, longo tractu in mediterranea iactantur. Porriguntur verò hi typhones Malaca vsque in Iapones, & ferme sæuiunt mensibus itineri destinatis, à Maio videlicet ad Septembrem. Itaque fratres Carissimi quos pungit stimulus nobilis, fidei in Sinas, & Iaponios propagandæ, afferte vobiscum paratum animum ad mortem in itinere oppetendam] Sic ille, suntque hæc omnia nauigationis solius pericula. Quàm multa illic hominem externum, & ignotum infortunia alia expectent, quis satis coniciat? orbe medio ab suis in solo barbaro disinctum, sine lingua, hospitio; & tutela Christum crucemque aggressum prædicare? his quidem sed frustra sancti viri mentem pulsabant amici, præuisa miseri discrimina. Quibus properabat sese induere. Verùm Deo vocanti vt deesset vel vt parcius responderet, nec metus, nec ratio, non quicquid à mari & inferis terreret, euincere valuit. Præterquam quod suis, se ipse quoque solidioribus argumentis aduersus amicos tuebatur. Quid enim, aiebat; plus ergo poterit nummi amor, quàm Dei? tumebit auaritia inuectis in extremos fines commerciis vilibus; Christiana charitas frigebit, & metuet inferendis quocumque gentium gratiæ opibus, & æternæ salutis? Lusitanorum naues ecquid ab Iaponia absterruit? num Georgium Aluarum ex Iaponia saluum, & locupletatum recepit Goa? nuper etiam Aluarum Vazium? typhones, piratæ, scopuli, tempestates, cum iis, opinor, dissimulauerint? aut obtinuerint ab iis mercatores securè commeandi fidem, Christi præcones non obtinuerint; auri & lucrorum aucupes vbique tuti sint; suæ gloriæ administratos, & propagatores regni, non tueatur Christus? sed præstat hac de re varios alloquentem audire [Ego, inquit ad Ignatium scribens, in Iaponiam propediem cogito, iter est ad Leucas supra mille trecentas. Quanta in id ferat animi voluptate, non possim scribendo exequi. Sunt enim omnia supremis plena periculis, & nauigasse prospere creditur qui ex nauibus quatuor, daas seruauerit: me tamen ab ea expeditione non absterruerint maiora omnibus quæcumque sum vsquam expertus pericula tam fidenter mihi suggerit animus, Christi crucem semel illic plantatam lætos prouentus edituram.] Ad Simonem vero Rodericum, Appulere huc, ait, Malaca naues, certoquè confirmant, portus omnes Sinenſium armari, & in Lusitanos apertum bellum ab iis instrui; ibo nihilo timidius ad Iapones; in hac enim ærumnosa quam ago vita, nulla in re dulcius acquiesco quàm inter continua pro Christi fide, & gloria mortis oppetendæ discrimina, & plane laborum huiusmodi constans perpeſſio, incundior est longinquitate illorum, & immunitate. Ne ipsi quidem à quibus impensè diligor abstinent ab amplificandis mihi terroribus

huius navigationis, ut me ab ea dimoveant; quod ipsi dum faciunt, tenuitatem suae fidei apud me exaggerant. Mari enim Deus, & tempestatibus imperat, quas toto nusquam Oceano, uti Sinas versus, & Iapones, aequè formidabiles esse narrant. Ventos frangat, & scopulos domat, quos aiunt per illa maria densim sparfos, & quotidianis naufragiis pauendos. Quid possunt piratae illius iniussu, etsi crudeli barbarie in vectores, Lusitanos praecipue grassentur? Deum igitur omnium dominum, & moderatorem timeo, praeter hunc neminem. In eius obsequio socors, & negligens; in portanda illius sanctissima apud idololatrias fide, ac nomine piger, & timidus, poenas ab eo quas commereret metuo; praeter hoc quicquid miris modis, & imaginibus mihi deformant, & ostentant amici, flocci pendo; cum extra limites ab auctore descriptos, vngue transuerso nocere non possit. Huc usque Xaverius, cui cum Paulus indicasset damnaturos profani Bonzios, si religiosum Christianum vidissent pisce, & carnibus vesci, quorum ipsi, dum Monachos agerent, vel solo tactu abstinebant; sibi quoque vir sanctus eandem legem sanxit, quanquam minimè grauem homini assueti, Indorum pauperum victui, & si quid ortivae quandoque adiceret, herbas tantum, herbis conditas adicere. Adornabatur in portu Cocinensi Malacae navis vnde in Iaponiam iter erat ineundum; in ea Xaverius vela Facturus, Cocinum contendit, Cosmo Turriano Sacerdote, & Ioanne Fernandio sociis, cum Paulo à S. Fide & seruis ipsius duobus, Salutatis ultimum, ut ij quidem rebantur, affectu singulari amicis Cocinum festinavit. Secum quidem Alphonsum Castrium, & duos praeterea Goa eduxerat, sed in Molucas insulas Malaca transmittendos. Dum tamen Cocini morantur omnes pretium tulere suae in publicum operae, & Castrij ad populum concionibus capti ciues illum sibi relinquere petiere, ad statuendum illi Societati Collegium; at enim Dei Apostolus, Deum, & animas attendere solitus, committendum negavit ut Moluca ab omni prope religionis subsidio remota, eius vici opera destituerentur, nec enim alios ex Europa, vel Goa, Cocini defuturos; qui fuit etiam diuinæ prospectus bonitatis Castrium, illuc ad martyrij palmam tanto ante mirentis. Aprilis itaque vigesimo quinto, solvens Cocino Xaverius, Maij extremo Malacae applicuit, secunda admodum navigatione, quam metaeronismus nonnullis scriptoribus infauftam exhibuit: ac tota quidem in occursum patris sui Sanctissimi, Malaca se effudit, sed vtilior nemini, & opportunior aduenit, quam Alphonso Martinesio Vicario Malacensi, tunc quidem à Medicis conclamato, sed peius animo quam corpore aegrotanti.

53
Desperantem
in morte, spei
restituit.

Monitus enim de paranda morte, ut sua cum Deo coepit subducere nomina, & annorum triginta, momenta relegere, quibus in vrbe profugatissima partes Vicarij egerat, multis, & difficilibus officiis obstrictas; vitae praeterea priuatae debita, haud satis fositan ex saerae personae dignitate contracta; animo concidit & alto mœrore, alienatus ab sese obmutuit.

tuit; instante ferocius, quã erat debilior accessus, damone, & agglomeratis terroribus, omnes misericordiã aditus prãcludente, denique desperauit; eratque horrendum visu, & auditu, cum repeteret animo vitã anteactã, ac lamentaretur culpas, non ad inuocandã, sed abigendam earum veniam: hortantes enim, immensitatem diuinã clementiã, ne vellet suis commertis metiri, stomachatus iubebat facessere, vociferans, scilicet damnato spem illos facere: addictã inferis animã, salutem spondere: veniã tempora in cassum transuolasse; nec posse petitione veniã tam breui longãua scelera expiari: his eius vocibus offensa grauius ciuitate aduenit Xauerius, qui vt omnes Ecclesiã prãsules qualicumque vita ijforent, mirificẽ venerabatur, ita is pro Sancto, & obseruabatur ab omnibus & diligebatur; Malacensi ergo Vicario vt nuntiatum est adesse Xauerium olim sibi tam carum; placeretne acciri, & eius affatu recreari? doctum esse & sanctum, vt ipsemet norat; posse illi se tuto committere; respirare visus est infelix, & vestes poposcit vt iret obuiam venienti. Sed inter induendum cum defectus viribus animo linqueretur, Xauerius interim festinatõ ad eum adducitur, quod autem fortassis Vicarius ex eo potiùs valetudinem corporis, quã animã expectaret, vbi de mortis Christianiã comparatione loquentem audiuit; desperanter in primos resiliit terrores, & gemitus probauitque in eo Xauerius quod aliã dixerat, nihil se difficilius expertum, quã in spem salutis, moriturum inducere, qui spe sibi salutis dum viueret adulatus esset ad licentiùs peccandum. Malis igitur postremis, paria facturus remedia, vim cœlo facere institit vt pœnitentiam misero impetraret; sacrorum numerum bene grandem Augustissimã Trinitati, Regiã cœli, Angelis, sanctisque aliquibus; atque adeo defunctis voto nuncupauit, quo tandem euicit vt ãgrotus, in Christianas rediret cogitationes, speraret à Deo veniam, supremis procuratus mysteriis, placidẽ paulo post animam essaret.

Tam oprato euentu beatam Xauerij mentem, aliud quoque affecit iucundius, francisci Peres, & Rochi Oliuerij egregia sanctitas, & labor in publicum fructosissimus. Eò illos Goa præcedenti anno Xauerius miserat, ad fundandam Societati Collegium; humanissimẽ excepti scholam in assignata domuncula Oliuerius pueris aperire, Peres in salute animarum ex præceptionibus Xauerij totus esse; Turcis nominatim Iudæisque conuertendis incumbere, quorum illi ex Mecha; ex Malabare isti, ad Mahometem, & Iudaismum profeminandum nauigabant. Vterque non paucos imitandi sui ardore incendere. Inter quos fuit Ioannes Brauus Lusitanus Bragensis, cui nobilitas, & Indoles, cum magna sponderent commoda, plurius tamen Societatis humilitas, & egestas fuit, eratque Goã profecturus vt eam impetraret, nisi Malacã Xaueriũ expectasset. Hunc dũ opperitur ad formam nostrorum sese interea quoad potest componit, detrita in veste cum nostris vicẽ famuli degit; post mensem integrum Exercitiorum nosocomio trimestrem dat operam; ostiatim mendicat, fannis plebeiorum quã stipe auctior, & hæc in luce, & oculis suorum, Iacobi

cobi maximè de Sofa cognati, nauis prætorie ad Molucas Præfecti. Tot documentis probatum Xaverius admisit in Societatem, nactusque idoneum virtuti minimè vulgari, per se primùm illum instituit; deinceps proutquam Iaponiam peteret, scripto illi regulas tradidit paucas illas, sed absolutissimæ virtutis, has è vernaculo Latinè hic reddo, & quod tanti magistri dictata sunt, & quod non solis religiosis esse vsui possint, ad vitam perfecti Christiani.

54

Brauns in Soc.
à Xaverio ad-
mittitur, & in-
stituitur.

[Bis quotidie ait animum colliges, manè mox vbi surrexeris; priusquam decumbas vesperi, & horam vt minimum aut sesquihoram, meditabere aliquid de Christi vita, in quo præceptis à P. nostro Ignatio, libello Exercitiorum inhærebis, tum in mysteriis diuidendis, tum in principio, progressu, & fine meditationum. Claudes verò illas manè, ac vesperè, votorum instauratione, Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ, quod iuge sacrificium est, deoque gratissimum in templis viuentibus mentium religiosarum, quo robur gratiæ augetur, ad hostem fortiter repellendum; cauebis vnquam nisi post examen conscientie decumbas, reuocatis exacti diei cogitationibus, verbis, atque operibus, & tam exquisitè notatis lapsibus, vt notares ad confessionem, inde petita eorum venia, & deliberata forti proposito emendatione, semel Pater, & Aue recitabis. Tum per breue tempus modum inibis corrigendi tui, ac perficiendi. Eritque prima hæc post somnum cogitatio matutina, eorum quos sero notaueris recordatio lapsuum, pudor, & detestatio. Dum autem indueris & instantem prospectas meditationem, Deum roga, ne illo die patiatur in nouas offensas recidere, quæ optima quoque est comparatio ad meditandum. Religionis summæ duces, partem vel minimam horum Officiorum omittere, vel ordinem mutare, quod si fortè continget, nisi legitima ex causa, diem illum non fines abire, quin tuam illam enuncies & punias culpam. Magna cura incumbas in tui victoriam, cupiditati tuæ vbique obnitens, vbique illi contraria, & molesta consecretans. Quære in omnibus deprimi, & contemni, nam si humilitate sancta carueris, nec ipse in virtutis cursu promouebis, nec per te alij, nec esse Sanctus, & Deo acceptus; demum neque in Societate hac minima durabis, quæ arrogantes & superbos, sui que iudicij, ac honoris tenaces non tolerat, vt quibus satis cum nemine conuenit. Ad hæc sequitur vt tuis moderatioribus quicumque illi sint, & quicquid iusserint, nihil aduersando, nihil excusando, perinde integrè, celeriterque obedias, vt si Pater noster Ignatius iuberet. Iisdem similiter animi tui rationes explicabis omnes, euolutis coram singulis illius in prauum motibus, & propensionibus naturæ vitiata, alioqui non possent malis tuis opportuna curare remedia, fit enim sapius vt illa demissio quæ se alteri curandam subiicit (quantò magis Reçtori) dæmonem abigat. Qui cum fraude sit quàm viribus fortior, deprehensis fraudibus, absistit. Adde quod ab iis quos Deus apud nos suas vices tenere voluit, securius semper, & expeditius diuina lux & gratia quæritur.] his ille nouum Christi militem imbuebat.

Ecce

Ecce autem Malacam ex Iaponia cum literis nuntij earum aliqua Xauerium monebant, Regem quendam ab Indiarum Praefecto per legatum, patres de Societate petere; esse illi quod vellet cum iis consulere de religione; perlatum ad eum nescio quid de fide Christiana, ab iis qui recens illuc ab India venerant; huic iudicio occasionem praebuisse, mirum quiddam quod iisdem literis narrabatur. Sic autem res se habuerat, e Lusitania Mercatores in oram Iaponiae delati, excepti sunt comiter ab Dynasta, sed in domum deducti, pridem ab incolis desertam, quod spectris nocturnis, & tumultibus infestam nec habitaret quisquam, sed neque ingredi auderet. Lusitanis quoque nihilo mitius quam indigenis fuit, trahi, pulsari, percelli caeco, & crebro strepitu, auctore nullo in conspectum se dante; quod iis primum admirationis plus attulit quam metus, sed nocte quadam vnus e suis subitatio clamore exciti, & prodicionem suspicati, armatique, ad opem ferendam dum accurrunt, tremementem famulum, & metu exanimem agnoscunt, rogatus quid ita vociferaretur? obiectum sibi refert, daemones simulacrum, tam horribili specie ac pauenda ut eius aspectu exanimaretur. Ergo Lusitani deprehensa iam causa praecedentium ludorum, multis vndique illam domum crucibus perspergunt, nec vlllo deinceps turbatore quietis daemone habitabilem, tranquillè incolunt. Iaponij verò ad quos famuli voces peruenerant, non ignari quid esset; atque ipse Dynasta, sibi valde id nouum simulans; vbi audissent Lusitanos multo cum risu, & dicerent in seruum, quod acciderat ludere, & quietam securos habitationis audenter asserere nunquam in posterum ausuros daemones eam domum subire, in qua esset crux Christianorum; sequente docti experientia; crucem suspicere, crucis admirari virtutem, & eam priuatim ac publicè; domi, & in regijs viis erigere. Inde sensim scrutari, vnde illi vis tanta? cur eam tantum pertimescerent daemones? & in mysteria fidei paulatim descendere, atque ut sunt Iapones sciendi appetentissimi, quod hæc ab aliquo cerrius, & accuratius discerent, quam possent a mercatoribus, & militibus edoceri, suadentibus haud dubiè Lusitanis legatum misere qui Patres sibi ex India peteret. Tanto igitur celerius iter Xauerius adornat, quantum animos illorum ad excipienda semina videbat promptiores. Erant Malacæ naues in Iaponiam multæ, omnes Lusitanæ, omnes beneuolæ; Sinenfis vna, exigua & sola, ut sunt illæ quas Iuncos vocitant. Huius dominus Necedæ, cognomento Latro; & nauis illius, Latronis Iuncus, quod piraticam potius, quam mercaturam exerceret. Omissis alijs in portus varios diuersus, hanc eò delegit quod recta in Iaponiam tenderet, hoc fide data, & pignore, praestitutum se illius dominus, Petro de Sylua Malacensi Praefecto recepit, & nisi obstitissent venti quinquagesimo die, portum in Iaponia lecturum. Hac lege Xauerius Iunij 24. anno 1549. nauim sex

55

Nauiatio Xauerij in Iaponiam, & eius aduersa.

Crucis efficacitas aduersus daemones.

S cur

cum fociis subit, ac vento postredie sub auroram reualefcente soluit. Quo in discessu prudens animaduersio Pauli à S. Fide existimata est. Decem omnino mercatores, sua quisque in nauì ferre Xauerium ambiabant, quo cum tanto ac tali fortunam uenturos se putabant, nec ulli eorum ex sententia processit; huic onus suum; illi nauis, alteri remiges, quibusdam defuit commeatus, nemo tempori ad iter instructus. Quod prouidentiae diuinæ Paulus attribuit. Si enim aiebat, audiretur in Iaponia sanctus Pater, & cernerentur ibidem Christiani aliud uiuere, ab eo quod ipse de Christi lege prædicaret; ex uita & moribus ipsorum potius, quàm ex uerbis illius, de Christi lege laturos erant iudicium, & habituri pro falso quod iactatur, Christianos à morte, bona immortalia expectare, cum ita uiuerent, ut si alia præter hæc infima non essent. Quare magnas uir bonus Deo gratias agebat quod cum Xauerio nulli essent uectores Europæi. Vix è Malacæ conspectu recesserant; & nauigij pirata dominus, aues poscere, ligna odorata, accensa funalia, & sacra facere idolo summa in puppi, honorifice locato. Quod frustra conatus impedire uir sanctus discrucuabatur miserabilem in modum; cum præsertim aduertit, Iunci esse nauarchum dæmonem, ut à quo omnia etiam minima seorsim, sortibus, & incantamentis quærentur, & prodirent responsa læta uel tristia propterea dæmon uidisset conducere ad repetendos, sancti uiri ingratis, ritus sacrilegos. At is à barbaris in cassum rogatis, ac monitis, ad Deum conuersus, apud illum urgebat, ut alterum tantum ad pœnas dæmoni adderet, illumque iis ipsis quibus colebatur sacrificijs vreret. Promouerant ad milliaria trecenta, syluofamque in insulam lignatum exierant, ut inde supplerent armamenta quæ norant solita, dissipari uadis, & tempestatibus Sinensis Oceani ad quem proprius accedebant; repetituri cursum sacra idolo nefaria reperunt, cantus, suffitus, debitos uiri Deo cultus; hic succurrit præfecto scitari ex dæmone, in Iaponiam appulsis, an esset futurus Malacam absque incommodo reditus? & obnuntiauit iacta fors, si Iaponiam attigissent, Malacam minimè reuersuros; quo responso uehementissimè percussus, abstinere exinde itinere statuit idque in tempus quod dæmon annueret differre, interea hyemem in portu aliquo Sinarum transigere; quod facillè ex tergiuersante conspiciatus est Xauerius, & quotquot occurrerent, confictis de causis insulas applicante. Has moras dum caprat; & tempus eximit, Cocincinensibus iam oris fit propior, ubi tempestates exitiales incipiunt: quare denuò simulachrum suum interrogat, ecquid infortunij timendum? negauit diabolus timendum, uela omnia pandi iussit, mari puncto temporis sedato secundos ad puppim aspiraturos statuit, Parent dæmoni suo læti nautæ; cui sua si processisset fraus, intentatis Xauerio potiebatur minis; nam scribit

bit Xauerius dæmonem nauis sua tunc clauso, & suorum satellitum manibus permisso, sæuam sibi crebrò minatum ultionem. Planè cursu nimium prospero, si ultra præscriptum abrepti fuissent, implicabantur Cocinæ vadis, ad indubitatum ex tempestate mox secutura naufragium. At enim Deus maturè perniciem depulit. Mare totum repentè validissimus ventus tam dirè subruit, vt veriti nauæ transuersum in scopulos impetum, vela colligerent, & contra tempestatem anchoris iactis confligerent: Immodicà illà nauis agitata vacillatione præceps in sentinam deiicitur Manuel, Sinenfis adolescens quem secum ducebat Xauerius; & capite grauiter laucio, ægrè inde viuus extrahitur. Post paulum fluctus in latus alterum nauim adedò inclinat, vt præfecti filia in aquas decideret, omni que ope sera, & irrita mergeretur. Hic fletus immanis, & comploratio tam fera tum patris miseri, tum turbæ nauicæ, vt nauim inferos crederes. Ad placandum idoli dæmonem curritur, sacro, & sortibus causam eius infortunij rogatur, respondet furcifer, si foret iuuenis Christianus in sentina extinctus, nequaquam in mari nauarchi filiam præfocatum iri; cuius acerbitate oraculi barbarus, dolore filia iam amens, vehementiùs in rabiem actus, nihil propius absuit quàm vt Xauerium eiusque socios daret in mare præcipites; diei tamen noctisque vnus spatio, cum & tempestas, & præfecti furor vtcumque resedissent, opportunus ventus anchoras sustulit, & vela explicuit, sequitur denique iter suum præfectus, sed deliberata eo anno Iaponiæ vitandæ sententia, quòd iactæ initio fortes grandi suo malo futurum prædixissent si eò appelleret. Hac mente oras Cocincinæ egressus portum captabat Cantonensem, soluendisque iam nauigij armamentis parabat illic hyberna figere, & frustra Xauerius, pacta conuenta & pignora, & ventos prosperos, superstitioso barbaro opponere; donec mutatis in minas precibus, luiturum Præfecto Malacensi suam illam perfidiam edixit, si quando Malacam rediisset. Quibus tandem coactus mare repetiit, sperans ventum aliquem reflatum, cuius ficta excusatione tarditatem nauigationis, Malacæ defensurus esset. Sed enim Deus inuitum, ac ringentem cum nauclero suo dæmone, eo anno tenere Iaponiam volebat, vento quotidie puppim fauentiùs urgente; tentabat perfidus, quicquid olim esset Malacæ luiturus, in Cincoo tamen hyemare, cum eò flectentem, nauis amica fortuito offendit, monetque piraticis Myoparonibus instrata omnia, in quos ille induebat sese. Cantonem itaque retrò cursum torquere laborantem, ventus à prora rectus inhibuit; metuque metum grauiori premente, toris se velis in mare Iaponiæ volens nolens

144 *De vita & gestis S. Franc. Xaverij*
immisit; & quouis aliò conatus, portum Cangoscimæ, Paulipa-
tria inuitus legit. Vbi die. B. V. in cœlum assumptæ, anno 1549.
missis anchoris Indorum Apostolus optatâ terrâ potitus est.

LIBER

LIBER TERTIVS.

UNTER monumenta Iaponiæ vetera (si fabula pro monumento est) mira quædam signantur de terra condita , & prima hominum propagatione. Mundo nempè informi , & confusis adhuc in chaos elementis , latuisse in vno globorum cælestium Iezzanamin quendam , cum sua vxore Izzananghe , solos in hominum genere. Illum sedis mutandæ cupidum , vncò iactò in massam , terra , & aquis mixtam , sursum inde luti paucillum tulisse , id sensim augetens , fundensque se latius , in paruam insulam tumuisse , quæ nunc Auagis nominatur ; eam sole duratam , & vestigij patientem , cœpisse ab iis cælo delapsis habitari , fuisseque hanc terram antiquiorem cæteris omnibus. Illic prole auctus numerosa ; creuisse pariter pro nascentium multitudinem insulam , dum immensum porrectam , Izzanamis , in multas dissecuit , quas filiis suis hæreditarias ad habitandum distribuit , & hanc esse germanam Iaponiæ totius originem , eiusque insularum. Digna ipsorum genio fabula vt qui hominum primi ; & stirpe cælesti editi ; & præstantissimi omnium nationum haberi velint , colique tanquam vniuersorum parentes mortalium : & fuit non nemo , qui ratus Iaponiam Orizontis limbum ab ortu nobis efficere , & Nifon vocari audiens (quòd solis principium sonat) adscripsit illi Excellentiæ nescio quid , velut capiti orbis , & portæ Solis Orientis. Sed hoc ludibrium est ignorantium obliquitatem Sphæræ , & numerum circulorum meridianorum , horarumque , æquinoctij gradibus distinctarum. Iacet ad ortum Iaponia , & ab gradu trigésimo ad quadragesimum alterum , Septentriones versus , protenditur : Italiam aliquantò amplitudine excedit : annis haud pluribus quàm septem ante Xauerij in eam aduentum ab Lusitanis detecta est , Anno videlicet 1542. ab ortu procul Americam habet quæ hæc in Californiam pertingit , Sinas ab occasu (seu veriùs Coraum) propior adspicit ; vastissimo ad austrum Oceano ; Iessi regno à Septentrione præcluditur , de quo nondum liquet , vtrum Insula sit , an Tartariæ continens. Iaponiense imperium componunt regna numero quàm spatiis maiora , ex accuratissimo illorum scriptore sexaginta octo ; ex aliis sex & sexaginta , octo insulis ea continentur , quarum primariae tres. Primæ Saicocus (hoc est Iaponice , Regna ad occasum) nec nisi inscitia errore Scimon eam vocari aiunt , quòd regionem inferiorem significat. Regnis Saicocus propriis nouem constat ; quibus Ichis , & Tauscima insulæ ,

I
Iaponiæ situs , partes , ingenium.

5
munoqel
B. Adreth
1700

T alia

alia duo adiciunt. Altera Scioocus, regna nisi quatuor non habet sua, nam quintum Auagis insula illi addit. Tertia omnium maxima, absque nomine est. Nifonem, esto, multi eam appellant, sed ea vox toti est imperio communis; quodque nos Iaponem dicimus, hoc Sineses Iaponem; vulgo indigenæ Nifonem appellant, Regna comprehendit omnino quinquaginta, sed Ochis, & Sando insulæ, duo præterea ditionis eiusdem regna efficiunt. Extra quas dixi tres principes insulas, totum circumquaque minusculis velut confutum arctatur mare, scinditurque in sinus varios insulis, quibus est facilis & brevis ex vni ad alias traiectus. Solum ferè montosum; plana ferendis frugibus rariora, quanquam alendis incolis non parca; datura vberius, si colonos haberent diligentiores. Aquis enim montes perennibus passim scaturiunt, quibus in fluuios collectis, valles, & campi liberaliter pinguescunt. Sed nec ipsi montes (alicubi nubibus altiores) suis opibus earent quibus suos Iapones locuplerant. Fodinis abundant argenti feracibus, ad quod Europa & India navigat; in id Iaponij sat macram operam & tenuem conferunt; haud tamen vsque adeò sterilem, quin ad aureorum millia quingenta ex eo annua referant, eius enim pretij glebis argenteis Valignanus scribit vidisse quotannis Sinensia serica ab Lusitanis permutari. Sunt & aliis montes subterraneis specubus, & venis metallorum, ac sulphuris vbi-que pensiles; & multis locis perpetuò ardent. Cælum, etsi eiusdem cum Sicilia, & inferiore Italia ingenij, at longè frigidius; opinor montibus pluias dierum interdum quadraginta, in niues densantibus. Sed violentia ventorum nihil infestius, statis anni temporibus flatuum impetum, horas viginti quatuor eundem continuant, & quacumque turbinem egerint, integras deuastant regiones. Quare vnâ tantum ædes assurgunt contignatione; nobili tamen, vt apud nos aularum, & conclauium ordine, numeroque digestæ; ac licet nec fornicibus arcuatæ, nec parietibus è saxo, aut latere; ob crebros illic, & validissimos terræ motus, sed simplici ex ligno constent; sunt ad aspectum pulcherrimæ, commodissimæ ad vsum. Prima earum molimina trabes nectunt ingentes, apud nobiles ex cedro; quæ arbor illic enormi crassitie, ex montibus cæditur; partes tabulis, è cedro pariter, siue alia arbore, æuum ferente compinguntur. Sed illinuntur vtrimque gummitione splendidissimi candoris quam nec humor nec aquæ diluunt. Scamnis propterea, & sedibus carent, quòd vel talis suis soliti sint, vel humi insidere, tibiis Saracænorum more decussatis, idcirco pauimenta storeæ vestiunt subtilibus intextæ paleis, sed in domibus virorum principum adhibentur multo serico, & argento, eleganti opere belluata.

2
Iaponum
forma &
mores.

2. Iam verò incolarum oliuarius color; statura infra mediocrem; si quibus altior, prærogatiuam formæ nobilis, ij ferunt; oris species ab nostra multum dissimilis: ex quo fit, vt nostri simulare partiam non possint, ad proseriptionum capitalium acerbiteriam deuicandam. Mox enim vt comparuerint, peregrinitatis arguuntur. Angusti oculi, nasus parum extans,

extans, & depressum narium acumen. Tota facies, eminentia partium tam leui, vt à fronte ad mentum tantum non plana sit, nec barbam nisi serò, & auarè mittit. Nec abest propius ab nostra, illorum viuendi ratio, & vsus, in quo mirum quantum sibi placent, ac præ se alios mortales pro stolidis habent. Funeris apud illos color albus; Niger festus, & hilaris: Laudant buxos dentes, & caput depile, mox vt capillum viderint fruticantem reuellunt, dempto floeculo quem ad frontem plebeij; nobiles alunt in occipitio; cum si quis tetigerit pro summo probro id vindicant, vtque hanc ostentent elegantiam lepidam, pluat, caleat, ningat, aperto serè incedunt capite. Salutationes maximè insignes, detractus pedi calceus exhibet; sed suus cuique Dominus sublati in caput manibus, & curuo in terram toto corpore salatur. In equum à dextra idcirco inscendunt, quòd absurdum putent tam claro in munere, sinistro pedi insistere. Egrotos nisi erudis non pascunt; nempe vt ab natura edita sunt, aptiora esse ad restituendam naturam laborantem. Ouilla, bubula, gallinaria, & istiusmodi cicurum carnes, perindè illis sunt, vt nobis equinæ, & caninæ. Vix nisi ferinam apponunt, quam ingenti, & facili captura, sagittis, & floppis venantur. Nusquam alibi magnificentia quàm in conuiujs magis luxuriat; certant eorum apparatu inuicem vincere, sua cuique mensa seorsum ponitur, palmis haud plus duobus alta, quòd humi discumbant. Mappas verò quaslibet dedignantur, mensis addere nihil possint mappæ, tametsi quod pretiosissimæ vt potè confert is ex ligno longe pretiosiori, & pulcherrimo encausti, aurique emblemate tessellatis. Cibos ori admovent etiam minutis baccillis duobus exilibus, palmi paulò plus, vnus; quos fuscina instar habilitate mira inter digitos mouent. Sectores quoque habent escarios, velut in Europa, ephebos à poculis, turbamque famulorum qui omnes doctè & venustè ministeria sua conuiujs exhibent. Ipsi cibi, quotidiani; etiam principum victorum inferuntur mensis ingeniosè exornati, figuratum vario schemate, plumatilibus cristis, & floribus, at sexcentis ex auro, & serico pigmentis; nec defunt celebrioribus eorum epulis symphoniarum, & saltationes, cæteræque animis oblectandis oculorum & aurium voluptates. Nec pani triticum, nec oleam oliuo, nec vino Iapones vitem serunt, nisi locis perpaucis, panem oriza; oleum vel piscium adeps, vel herbarum trita, pressaque semina; potum icidem oriza vulgo suppeditant, nec nisi calidum, aut saltem tepidum, anno toto bibunt. Sed famoso Cia, nobilium pocula gloriantur, quod ex herba eiusdem nominis simplici aquâ decoquitur, & vigorem stomacho multum subdit: tanti verò fit, vt nisi vasis ingentis pretij, nec coquatur, neque forbeat. Vasis pretium metitur sua antiquitas, si ab sæculis durarint ollæ, tripodes, scutellæ, digna sunt thesauris etiam regijs, tametsi figlina, & æruginè semel, emunturque imensis pecunijs, vt in iis Cia honorificè poterit. Quæ cum nobis apud illos videntur absurda, exprobrant vicissim punctum lapidis adamantinum,

tem, aut vnionum inutile par, integris patrimoniis à nobis emi, cum præter antiquitatis titulum ea vasa hauriendo Cia vsum nobilem præbeant. Certè Rex Bungi P. Valignano, eiusmodi vasculum, ostendit quatuordecim millibus ducatorum à se emptum, quod xui omnis memoriam excederet; & fuit aliud Meaci quod æstimabatur triginta millibus. Vestes quod attinet, omnes sunt talares, truncis ad cubitum manicis, & nudo brachio; vestium sinus, cum domo prodeunt, non vno modo ad zonam suspendunt. Vix nisi sericis quisquam induitur, quorum & ab se, & ab Sinensibus magna copia abundant; nec sunt vnquam vestes etiam senum, & grauium vnus coloris, qui fusco simplici maturitatem redoleat; sed rubro cæruleo, croceo segmentata, & intextis omnium colorum strobis elegantes; estque apud illos constanti more vsitatura vt bis die quotannis fixo, illas mutent, ac prout anni tempestas tulerit, hybernis omnes aut æstiuis induti, velut ex composito prodeant; dies porro ommissis hebdomadis, ex Luna tantummodò computant, quemque nos mensis exempli gratia secundi decimum; Lunæ secundæ decimum ij dicunt, annum enim totum in Lunas duodecim partiuntur.

3
Iaponum ad
litteras, &
anima inge-
nium.

3. Dotes ab natura Iaponiis inditas, & morum virtutes ne tacitus sileam, viuaci primùm esse ingenio, & acuto, si qui vsquam hominum, fatentur vniuersi; ac licet omnibus arma potius quàm literæ cordi sint, præter illos quos templis destinant; sed vbi animum ad literas applicant, facilitate ingenij, & tenacitate memoriæ excellunt. Vnus eorum sermo, & scriptio comprehendi nisi mente capacissima non possunt. Sermo quidem esto, tota Iaponia vnus sit, sed multorum instar, personis & rebus accommodandus est; alia est domestica dictio, alia concinnè loquentis, alia nobilis, mercatoris, plebeij, fœminarum; in sacris verò, & regni negotiis tractandis longissimè diuersa; forètque ineptum, verba, & sententias adhibere, quæ personæ, argumento, & occasione minus propriè conuenirent. Scribendi ratio, literis non constat, ex vno alphabeto in voces diuersas variè commissis. Sed vnaquæquæ res vno tantum peculiari sibi exprimitur caractere, quo exprimi alia non potest; ij autem characteres tot constant rectis, curuis, implexis & in notam vnã coalescentibus ex lineis, vt vel paucos animo memoria tenere, tam multiplici, & enormi specie impressos pro miraculo sit; censentur ij tamen ad multa millia. Hanc scribendi artem Combodascum quendam, insignem doctrinis Bonzium, ex Sinis aiunt in Iaponiam inuexisse; maiorem homine creditum, & spiritum potius, vel ab cælo, vel ab inferis extitisse; si tamen hominem, etiamnum in viuis hunc esse; cum enim se olim viuum spelunca condere decreuisset, muro duplici obturandam curasse, & varièinatum euoluto cursu decem millium annorum, Mirozum nescio quem, regna illa nouis scientiis, & religionibus turbaturum, se verò tunc demum suo illo ex cauo proditum, eique q̄stiturum. Dormire interea sublatis in cælum manibus longum

longum somnum putant. Aedificatum ad eius cauernam (in Coialeuicis ab urbe Sacais tredecim) templum ingens illius nomini opere regio; & cœnobium Bonziorum, omnes ferè colunt Iaponum Prouinciæ, quæ Anno 1560. lucernarum ibidem ad quatuor millia alebant, beatū verò si cui datum sit dentes suos propè illā specū sepelire, id certo sibi persuadēt fat esse, vt in Combodafci Paradisum nullo negotio tollatur, Scriptio- nis verò lineam à læua in dextram vt Græci & Latini, Iapones non du- cunt; nec è contrario vt Arabes, & Hebræi; sed à summo ad inum descendunt, naturæ imitatione quæ ab nobilissimo vertice hominem ad imos pedes finxit, quo argumento miranti Xauerio formam illam scribendi Paulus à S. Fide satisfecit. Iam tot caracterum absque nume- ro multitudo vt ex parte aliqua condiscatur, traduntur docendi Bonziis pueri, qui secum illos à teneris ad vsque annum quartum & decimum in cœnobis alunt. Hinc solemnī die, atque pompa, magno concursu agnatorum, à Præposito Bonziorum ense accinguntur, & inaugurantur militia nobili; traductique in paternas domos tyrocinium armorum ponunt, in quibus, vt sunt animo ingenti, & membris habiles, magnam statim peritiam assequuntur, siue acinace, & canteriata catapulta; siue hastilibus, & acu pugnandum; atque hoc armorum nobilium factu adeo ipsi timent, vt ne discubitori quidem ense plane abiecto discin- gantur, sed noctu ad manum in cervicali depositum habeant. Illud de- nique inter illos iactatur, haud nasci nobilem vt in lecto degener obeat, bestię in morem ignauè porrectus; sed in acie pugnando forti- ter occumbat. Quæ mihi ampulla dicti arrogantis, generosius aliud P. Melchioris Nugnelij reficit; nempe homines de Societate quos in Orientem ad conuersiones animarum Europa transmittit, si minus vi- les, certè infortunatos mori, cum in lectulis moriuntur; quòd tam in- finita tot inter infesta maria, & terras iactatio; tot, inter barbaros ærumnosi labores, non satis decore nisi martyrio clauderentur. Quibus verbis dolebat se tanto munere priuari. Sed de Iaponiis absoluamus, quorum opes carissimæ, arma; tum plurima, tum eximie temperationis, & gemmis atque magnifica. Lege autem inuolabili obseruant, vt si quis contactu raserit vel obiter ensem nobilis, pedem retro mox ferat, & prehensum quod incautè attigit ferrum, honoris gratia suo capiti imponat. Et si vero toti militares, haud tamen ad arma ex leui præcipi- tes, neque ensem distingunt nisi certi perire, aut perdere. Honoris sensu exquisito, & tenero, nulla æquè natio tangitur, cumque sint eius appetentissimi, omnes quoque inuicem obseruant, & colunt; nec est adeo Irus, & mendicus quem ausit etiam vir princeps, factio, dictōve humili, aut superbo aspectu lædere; certò alioqui eam iniuriam vindi- cta luiturus. Nobilitas verò apud illos est tanti, tantòque ambitu sincera feruatur, vt nec Cræso plebeio, nobilium quisquam, deformissimam filiarum vllis conditionibus dare vxorem sustineat, ne splendorem auri sanguinis, populaci obscurer. Vt autem animi celsitudo, & decori cuius-

dam ubique splendor, præcipuè nobiles exornat, difficilè dictu est quantum in hoc genere populis omnibus antecellant: qualiscumque illos, quantumvis subita, & funesta calamitas presserit; probro ducunt voce vili tristi sensum eius, aut vultu præferre; ac licet mœrore diuelli sibi vitalia sentiant; frontis sereno illum dissimulant, & alacriores solito videri satagunt; ne in famulos quidem indignantur, aut impatienter commouentur, vocem altiùs non attollunt, in iuramenta, & execrationibus odere, ne agi perturbatione censeantur: filium parens morte damnaturus ea oris sedati specie, maiestate verborum, & tranquillitate id aget, tam placida, vt si sacrum perageret non parricidium: suspicatus se ab inimico ad necem quæri; exinde procedet incomitator, magnanimum ratus suo vnus ferro confidere, & illum metus omnis contemptu, & audacia vincere, mori denique tam leue iis est, vt in domesticis casibus etiam pueri, vltro sibi ventrem secare non timeant (quæ mors nobilium est;) idque gratiæ loco petant extremo supplicio addicti, ne ferro carnificis vel tactu fœdentur. Excellitatem hanc stoicam consequitur tolerantia paupertatis, cum incredibili animi æquitate, cõque propensior quòd illic paupertas nobilibus haudquaquam pudori est; sed diuites, inopes fuerint, iisdem semper honoribus coluntur. Hinc ad faciendas rei domesticæ lacunas, nobilium nemo, ad commercia se demittet, fameque priùs interibit, quàm ditari cum aliqua nobilitatis nota velit; multò minùs descendet ad captanda lucra ex foliorum, & alex ludo. Quoad furta verò, tantæ sunt illic detestationi, vt scribat Xaverius nusquam se tam rara vidisse, quippè tametsi leuissima, capite plectuntur; & grassatores proscripio publica, priuato cuiilibet addicit necandus, fitque illorum frequens tanquam infestantium regiones ferarum venatio. Postremò, sint sanè vitia Iaponum, & multa, & horrenda, vt est crudelitas, etiam in propinquos, inhumanitas in ægrotos, simulandi ambitio tam nequam, vt conuitio tribuant, si cordis vnus homines nuncupentur; proditones quacumque vis deficit; omnium verò execrabilis nefandæ libidines, pueros, senes, feminas, sacerdotes, omnem gradum, ætatem, sexum, pari scelere peruagatæ; Sed aduertit vir sanctus, vbi quid dissentaneum rationi perspexerint, facilè ab eo auerti. Quod autem per se id non intelligant, culpam hanc esse Bonziorum, qui docent primos Iaponum Deos & tales vixisse; & ipsi tales viuunt, cæcumque populum falsitate doctrinæ, & probro detestabilis, exempli in exitium agunt.

4
Iaponum gubernatio civilis, & sacra.

4. Iaponiam reges antiquitùs habuerunt; Micoti vocabantur, quod Altos, & Sublimes sonat; eorum duodecim hodieque singulari coluntur veneratione, Camidum nomine, credunturque ab sole, legitima serie propagati. Sacrificatur iis tanquam penatibus odorum suffitu, prostrato ante illorum statuas corpore. Luna vero Augusti quinta & decima, solenni ritu atque apparatu supplicatio annua iis instituitur; circumferuntur

runtur eorum imagines, necnon vxorum, & concubinarum, superbis in ferculis succollantibus ad quadraginta hominibus; subsequente populo, nobilitate, atque ipso rege, sumptuosissimo vestium, armorumque & elegantissimo ornatu. Adfunt & voces musicorum, & instrumentorum soni, & conditis spatiis luctus & comploratio populi totius, reginæ, Camidis vxori condolentis, quod spectare cogatur, inquit, eius concubinam, riualem suam post illum proximè sequentem. Per Camidum nomina, Tengimi maximè (qui primus eorum extitit) iusurandum iuratur sanctissimum omnium; eorum picturis signa militaria consecrantur, ipsæque interdum priuatorum vestes ex peculiari erga eos affectu. Ex Camidum vena, traductos Reges Iaponiæ ferunt, quorum primus sexcentis ante Christum annis imperauit. Successere vndecim supra centum, omnes stirpe eadem decursu annorum prognati. Regium nunc nomen Teius, aut Voous, quæ Imperatorem significant; vel etiam Dairus, ab aula scilicet, quæ hanc item habet appellationem: huius custodiæ, armisque imperij vniuersi Xongunus præerat, quem alij Cubum (lingua nostra Ducem supremum dixerimus) adiunctaque honoris gratia, Samæ, seu Domini voce, Cubosamam vocarunt. Hic annis ab hinc retro trecentis Dairum nactus ignauum, & fœminam, luxuque infami dissolutum, qua eius pudore, qua suo ambitu, imperio expulit. Ex eo nihilominus, nihil nisi Meacum, & pauca circum regna tulit; aliorum Præfecti, suum quisque sibi quod gubernabat asseruit. Hinc prima imperij labes, quam æternarunt tot inter regulos perpetua prælia, committente illos inter se seu inuidia, seu cupiditate, tam crebra victi, & victoris, partorum, & amissorum alternatione, vt ludi coronis inter eos putasses, donec ad vltimum Nobunanga rex Tensæ, hoc est Meaci, & confinium regnorum, seculo proximè elapso magnis animis Cubum in bello fregit, eiusque deinceps hæredes; vsusque felicitate victoriæ dissipatum imperium, sub suo vnus Imperatoris Sceptro, totum ferè collegit. Suis tamen Vooum, seu Dairum honos constanter manet, ex antiquo ductus Camidum sanguine, ac si minus supremam ditionem, supremos tamen honores retinet, prærogatiua dignitatum iura, & titulos diuidit, prouehitque ad gradus, & nobilitatem, quod ei magnam autoritatem, legatos, & munera imperio toto conciliat, sunt enim Iapones famorum huiusmodi, & titulorum curiosissimi, habetur porò tam facer, & sanctus, vt si vel pedem humi posuerit, execratus credatur, & dignitate cassus, dedecorata nimirum origine quam traduxerat à Sole, qui per stellas errantes decurrens, nisi radiis, & beneficiis terras nunquam attingit. Sedet ergo in folio semper, nec ab latere altero acinacem; arcum & pharetram ab altero deponit. Nobilium manibus intra regiam portatur, foris illum sui maiestas prohibet, & nisi perrarò in publicum non prodit. Extra hanc duplicem Dairi, & Cubi dignitatem, tertia Zazzi est, sacrorum curam gerens, de qua suo loco. Nunc de Iaponum religionibus, fabulis, libris sacris, ritibus, & sacrificiis,

sacrificiis,

sacrificiis, infinitum sit scribere. Sectæ in iis sunt ad duodecim, planè ab se diuersæ. Hæc Solem, & Lunam; alia bestias aliquas, interque has lupum; Camidas quædam, & Fotochas colit; illos regni semideos, istos ex Sinis peregrinos. Magna pars, athei, absque Deo viuunt. Dæmones alij, tetra qua illum depingimus specie adorant, quibusdam immortalis est animus, præmiorum post vitam, & pœnarum capax. Nonnullos habet delirium transmigraturæ in corpora animæ, pro vitæ merito belluina, plebeia, aut regia. E contrario sunt qui recidere illam in nihilum volunt, vt prius nihilum fuerat, quàm in vitam mortalem subiret. Sed hæc quia flocci refert cognoscere, vel indicasse plus factis sit.

§
Iaponū Dii,
& sacra, ve-
rorum ini-
mica.

Omitti non debet, cacodæmonis mira fraus, nouo illo in orbe, de Christi Ecclesia histrioniam facientis; assimilatur illam schemate portentoso, versis in fabulas mysteriis, in superstitiones Sacramentis, ceremoniis in ritus sacrilegos, vt si quando se Christi notitia illò penetraret, discerni sacrum à profano; à verò mendacium non posset. Triadem in primis tricipiti statua quandam fingunt, manibus quadraginta eodem ex trunco extantibus, quæ potestatem notant agendi exterius, vt tres personas naturæ vnius designat statua. Denix vocabulo hoc monstrum nominant, & interpretantur eorum philosophi tria capita, Solè, Lunam, & elementa: corpus verò materiam primigeniam, quæ velut manibus elementarium, & cœlestium qualitatum sese in omnia transmutat. Messiam quoque suum Xacam vocant, hoc est principij expertem; matre quidem regina, & vxore, sed absque marito genitum, cui proinde in somnis præmonstratus est hic partus, ne matrem abiiceret tanquam adulteram, filium veluti spurium. Addunt extra cunas exilisse infantem, erectumque in pedes, septem passus ad Orientem confecisse, ortosque ex singulis quæ vestigium fixerat septem flores. Inde cum sublatum digitorum esset osculatus, professum se cœli, & terræ Monarcham. Adulterum verò in eremo Siani vitam redimendis hominibus diu solitariam, pœnissime asperimam egisse, vt suis meritis innocentiam præstaret sceleratis, inuocantibus salutem. Post è solitudine progressum populos docuisse, congregasse discipulos, & sequaces, grandia scripsisse volumina, quæ vocant sochechia, de reconditis sapientiæ arcanis, quorum pars potissima vertitur, in probatione huius effati mirabilis; præter nasci, & mori; fieri & destitui, nihil præterea vsquam esse; de nihilo atque in nihilum omnia redire. Estque videlicet hoc vnum de maximis Euangelij quòd Xaca intulit arcanum; cœlo missum iactatur, & Dei dictatum; eo pulpita templorum; eo exedre sonant academiarum; implentur, ac tu-ment lucubrationes de Theologia Iaponum innumerabiles, in quas iam rerum indiuiduarum ab iis relata leguntur, millia quinque & viginti, & scholæ huiusce Bonziji, vix concionantur ad populum; præterquam de nihilo. Præstant hoc densatis tot rationibus, inductionibus, modisque tam efficacibus, vt dementati auditores, elatis interdum vocibus manibusque,

manibusque, Nihilum, nihilum, simul omnes conclament. Functus præterea idem. Xaca legislatoris officio, testamenti sui reliquit tabulas, præceptorum decalogo constantes; horum quinque scripto; verbo quinque alia tradidit, sed hæc adeò fœda, & turpia, vt nefas sit cartæ committere. Illis autem homicidium prohibetur; alieni vsurpatio; adulterium; mendacium; mœror in rebus extra remedium positis. Tandem annos bis mille cum vixisset Xaca, viuere desiit, & luctu anniuersario mors eius perpetuo colitur, vt apud nos Christi patientis; sed stulta fabula hunc eius obitum adornant, nimirum vndique terrarum ex quouis animantium genere, morienti duo adstitisse, fele vno, & serpente exceptis, quibus sopor tam altus obreperat, vt magno vocantis præconio expergefæcti non fuerint, & hunc bestiarum tam communem concursum, præmij loco idcirco factum, quod Xaca octuagesimies bestia natus esset, priusquam homo nasceretur. Verùm extra fabulam res habet, fuisse Xacam egymnosophistis clarissimi nominis, natum patre Deli, Indiæ intra Gangem rege; cognomento Xacam, & Buddam, quod Sapientem, & Literatum significat. Floruisse anno ante Christum millesimo; nunquam in Iaponia conspectum: sed missos ad illum à Sinarum Rege, anno Christi quinto, & sexagesimo legatos, qui pro excellenti quo erant ingenio, illius doctrinam condiscerent, & ad se referrent; inde illam ex Sinis primitus in Coraïum, post in Iaponiam latius se fudisse. Duarum auctorem sectarum extitisse, quæ sunt principes cæterarum: alteram eorum qui solitarij capita mille septingenta contemplantur, quorum ad vltimum cum speculando peruenierint, nihil eis præterea quod discant superest, & à Zazzo ac Tundis (de quibus postmodum) inaugurantur doctorum insignibus: alteram scholarum quarum alumni de rerum natura disputant, & scribunt arbitrariis notis, & hieroglyphico caractere, ne à populo capiuntur. Prædicant etiam publicè, sed alia omnia ab iis quæ sentiunt ad emungendam enim stipem, & frænandum vulgi sub magistratu licentiam, Deos asserunt esse, & spiritus, & aliam ab hac nostra vitam; inferos & beatitatem; vitia & virtutes, quorum scelerati nihil non pronugis, & fabulis habent; nihili enim sui doctrina imbuti, nihilum vnum credunt. Præter Xacam aliam adorant vetustiore illi Deum, cuius Amida nomen priore syllaba sanctos omnes signat; secunda sanctas; tertia omnes bibliothecas. Conditorem hunc dicunt sedium beatarum, seu paradisi, milliarium ab terra millionibus seiuncti triginta millibus: itaque animas, quamlibet valida & penna & halitu contendunt, nisi triennio minimè illuc peruenire, at enim sedes beatorum nec vnas habent, nec vnos inferos; summ quisque viginti, quos colunt dij, peculiarem habet paradysum, suosque inferos, in fundo maris, in aëre, in lunæ concauo, in sole & alibi, quæ loca vt cuique singula perplacent, ita Deo paradysum eius daturo, instantiàs supplicat, absque vlla tamen dubitatione, Doctorum æquè vt rudium magna

Xacæ disciplina tenet, animam, & futuri promissa quibus Bonzij quæstâ captant, in nihilum tandem recidere; vnde colluies turpitudinum omnium immanis, & vita quadripedum, mortem nimirum expectans iis consimilem. Hac animi persuasione, prodigiosum nihilominus tot fana, Amido, Xacæ Camidibus, Foræ his, ab iis sacrari, vt quibusdam in vrbibus, ciuium ædes numero suo æquent: arte magnificentia, supellectili superent: colossis ex ære, in medio erectis, & lucernis ex auro fulgentibus: regum videlicet quotquot in Iaponia fuerunt Deum suum nemo non templo augere voluit, verùm ad sui memoriam potius in feros nepotes gloriosam, quàm ad simulachri venerationem. Sed longè dementior famam in populos vltro neo suimet sacrificio emerentium, furor & rabies. Suntque ij tam portentoso numero, vt tria interdum & quatuor millia naues simul conscendant, ligatoque ad collum faxo, gratulante ad littus populo, pertusis nauibus dum sensim merguntur, idolo suo alacres, decantent, rogentque ex eo naufragio, in eius de-vehi paradisum, quem putant in imo latere oceano: alij cauernis montium inclusi iusso sibi exitu obstrui, fame voluntaria perire deligunt, omnium habentur fortunatissimi, quos per se cacodæmon ad præcipitium deducit: in rupis altissimæ verticem adrepunt, inde Deum suum magnis vocibus inelamant, vt se inter brachia excipiat cadentes; adest sulphurario è cauo dæmon, luce formæque aspectabilem se sistit; in eum miseri se saltu proiciunt, & in vallem horrendam præcipientes ad subiecta saxa conteruntur, suntque dæmonis in Iaponia martyres. Cruce verò se, sed obliqua signare, qualis S. Andrea pingitur, incertum vnde acceperint, deprecatoriis globulis pronior coniectura, quos centum octoginta filo vno contextos gerunt, & ad singulos preculam recitant, verbis, & significatu nemini perceptam eique recitationi peccatorum attribuunt veniam, quæ pari capitum cum iis globulis censenda numero arbitrantur. Datur etiam, vt apud nos virginis salutandæ, sic apud eos precandi signum certis diei horis; ad hoc passim de genibus manibusque sublatis, Deum quisque suum orant, & adorant. Sunt peregrinantes ad loca sacra; & pœnarum & culpæ condonationes, ex præscripto quotannis ea visentibus. Est illud etiam Confessionis Generalis tribunal horribile, reo in lancem imposito subiectæ voragini imminentem. Sunt supplicantium agmina, magnis ordinibus, deorum simulacra inauratis ferculis circumuectantium, suus est item Reliquiis honor. Meaci præsertim Xacæ denti maximus defertur; cælum aut pluuium, aut serenū optent, putant dente illo extra fanum prolato, se id impetrare. Datur suus quoque per annum festis locus, mortualibus inter alios quæ lunæ septimæ quarto, & decimo obeuntur, cum enim triennio animæ egeant vt in Paradisum deueniant omnium maximum, fractæ labore itineris, ter humi confidunt vires recepturæ, quare illo die cœna illis ponitur à propinquis lauta, & magnifica; exitur iis obuiam extra vrbes sub noctem, vt excipiantur, exceptæ inuitentur, domum deducantur.

cantur, ac ne quâ per tenebras exerrent, vel offendant, ignibus vici omnes, & facibus collucent. Mensam ijs domi ponunt, discumbere somniant, & flatu, ciborum substantiam ducere, illâ refici, & vires resumere. Exacto die cursatur domo omni, lapidatione, fustuario, magno strepitu pelluntur forâs, ne quas forte ignavia ab integrando itinere auerfas, paradisi faciat contemptrices.

6. Hâc Dæmonis synagoga deorat anima, nisi, vt de formi conuenientia Christi Ecclesiam imitatur, ita suo etiâ Clero, Dignitatibus, & Ordinum gradibus, ex vno aptis Hierarchiæ capite fulciretur. Igitur Meaci, vrbe imperij principe, sedet quem dicebamus Zazzus, & summum velut Pontificatum gerit. Penes illum est rerum summa, quæ animum spectauit, ritus instituit; Imperatores quos libuit inter Deos refert; illosque honoribus Camidum impertit. Sectas probat, quas multas & sibi inuicem magnopere aduersantes librorum Xachæ obscuritas peperit. Denique Fuinos & Tundos consecrat, veluti dixeris Patriarchas, & Præsules, à quibus deinde creantur Sacerdotes, & potestatem accipiunt sacrificandi odoribus, meritaque Xachæ, & Amidæ, in vitorum bonum, & sanctorum quietem conferendi. Præter hos sacrorum ministros sunt Bonziz, varias professi religiosæ formæ familias cineritias, nigras, solitarias, cœnobicas, propè numero infiniti. Sunt quoque Moniales, quas Bicones appellant, venificæ plurimum & incantatrices; quæ foris virgines præferunt Bonziis ad nutum turpissimè, ac flagitiosissimè seruiunt, ab his omnem Iaponiam prodiit secleratum inuentum ponendi vteri, & partûs abigendi, fere illic fœminis vulgare. De cœnobiis, ritibus, sectis, Theologia Bonziorum, quæ ab testibus didici, & oculatis, & diuturnis, ingens volumen confecerint, esto, curiosis forsitan placiturum; sed parum vtile; quin imo vercor, ne in iis quoque sim nimis, quæ vetat Historia sileri, adeo sunt detestabilia, radunt omnes capillum, & barbam, cœlibes agunt, carne, piscæque recenti abstinent, in Lunæ ac Solis exortu, statisque per diem articulis campanæ sono congregantur, cantant alternis choris, & versibus Xacho quædam deliria. Cæterùm natio, totâ Iaponiâ facinorosior, & contaminatior nulla est, vt qui præter alia fautores sint nefandæ libidinis. Dum enim (scribit Xauerius) inuehente me pro concionibus in tantum nefas, moueri se horrore illius populus indicat, nictando ipsi, & oculis dicta eludendo me rident, & abeunt; nec possum satis demirari, hoc hominum genus in omni vita publicè tam flagitiosum, tantam nihilo scœcius habere apud omnes, etiam ipsos Reges venerationem huius tamen rei triplex videtur causa. Primum quod familiæ regiæ cum in Iaponia sint tam multæ, & ex multis quisque vxoribus tot suscipiant liberos, non possunt omnes in sæculo paternis opibus dignitatem tueri, est enim tenuis regionum illarum copia; ob id facillè inducuntur vt Bonziorum sectentur institutum, inter quos à puero educantur illis ergo honorem, nobilitas sanguinis non ægrè conciliat; Deinde cultum suo-

6
Clerus idolol. Iaponica.

rum deorum, & exterius illud rituum factorum choragium ea procurant maiestate, vt eius admiratione spectatorem populum incantent. Postremò salutis, quam sibi vulgus effingit ratio, venerabiles Bonzios illi facit, nihil ipsi fortius auditoribus suadent, vt ea quæ dixi Xachæ quinque præcepta facultatem humanam transcendere. Ergo cui lubet, vt lubet viuere, postque omnes laxatas cupiditatibus habenas, saluus esse, subducat cum Bonziis suorum scelerum nomina, eaque datis muneribus, & legatis pecuniis adæquet, Bonzj vero Xachæ merita iis reponent, suo enim illa arbitrato dispensant, & penes illos est eximere inferis quos volunt, & in beatorum sedibus locare; vendunt item è cartis vestes, rudiario penicillo gestis deorum cuiuspiam depicta. Has qui moritur indutus, beatus scilicet, & æternùm felix! venalem pariter innocentiam habent suam, & merita, & quæsitæ multorum annorum spatio virtutes. Sed horum omnium saluam semper sibi possessione, & integritate, vt qui summam illorum eandem volentibus emere semper tradant. Denique sygraphis fiduciariis vsuras decunces argenti quod hic acceperint, creditoribus, statim à morte soluendas promittunt; iisque sygraphis præbet populus fidem sic indubitatam vt cum iis læti moriantur, easque illuc in alia vita representandas secum ferant. Omnis pauperum infelicitas est, vt quibus desit quo ipsi cum Bonziis de peccatorum suorum nominibus transigant. Sed omnium infelicissima, miserrimæque sunt fœminæ, cuiuscunque sint dignitatis. Ingeniosi quæstum emunctores, extra spem salutis esse illas docent, quod sordes earum quædam sint, omnibus virorum criminibus fœdiores, nec vllus Deorum sustineat in Paradisum suum illas admittere, nisi grandi argenti pondere à Bonziis id promeritæ, quod sanè faciunt tam profusè, vt angusto in regno, cuiusmodi apud nos parua prouincia, Bonziorum andrones ad octingentos numerentur. Postremò, huic mimo Diabolico ne quid desit, militarem habent ordinem religiosorum, sub vno Camidum Cucabao. In eo triginta millia censentur virorum fortium. Castimoniam ostentant adedò cœlibem, vt nefas sit vlli fœminarum, in vrbes eorum ditioris vel pedem inferre.

Hoc se monstro iactabat dæmon ad traducendam Christi Ecclesiam imitatione ridicula compacto, quo tempore illuc Indorum Apostolus, Angelorum regina duce ac præside aduenit, cui propterea, & quod eius Assumptæ sacro die applicuisset ad portum Iaponiæ, iure debentur primitiæ spiritus, quas in pignus maiorum progressuum Saxumana in aula statim legit.

7
Xauerium
de Christi
fide audit
frequenti
aula Rex
Saxumæ.

7. Distabat Cangoximâ sex leucas Rex Saxumæ. Hunc cliens nobilis Paulus à sancta fide, debiti honoris officio functurus mox adiit; excepit virum Rex mira comitate, & obseruantia; sciscitatus est quàm curiosè, tam benignè, de tractu Indiarum prorsus Iaponibus ignoto, de nationum moribus quas habent Iapones pro rudibus, & incultis; præ omnibus verò de Lusitanorum in bello virtute, ac robore de quibus cum

cum Regi plenius, fecisset fatis; vltro sermo incurrit, in cultus varios factorum, quibus India utebatur, sed maximè in Christianismum eo nuper ex Europa inductum, de quo Paulus sublimi sanctitatis illius commendatione mysteriorum & auctoritatis, partem orbis maximam obtinentis verba fecit; vidensque iucundè ab rege audiri, ac probari, iussit sibi proferri Deiparæ iconem, filium infantem inter brachia sustinentis, opus doctæ manus, quod ei Xaverius eo consilio dederat, vt si qua fauisset occasio id Regi ostenderet, fuitque planè diuinæ bonitatis, vt eius aspectu Rex pietatis sensus, ac reuerentiæ magnos conciperet: acciuit quotquot in aula tunc erant nobiles, & cum iis Virginem flexis genibus adoravit, voluit etiam Regina ostendi quæ suis pariter cum principibus fœminis, & honorariis puellis, venerationem illi prostrata exhibuit, multa ex Paulo, super ea Virgine rogitans & super puero, qui vnde? cur tanti apud Christianos nominis & honoris. Ad quæ Paulus breui ab natali ad ascensionem enarratione, vitam Christi pertextens, incredibili admiratione affectit attonitas, Reginam præfertim, quæ paucis diebus Paulo Cangoximam reuerso, mandauit per nobilem fore sibi rem valdè gratam, si eius picturæ apographum ab eo acciperet. Sed qui hoc duceret pictorem reperire illic non licuit. Ergo illa saltem, perferri ad se compendio petiit religionis Christianæ suprema capita quod Paulus quamprimùm præstitit. Hæc dum Saxoniæ in aula geruntur, multi quotidie Pauli domum nouæ legis, nouæ imaginis, nouorum ex Europa Bonziorum confluere, sunt enim Iapones cupidissimi nouarum rerum & de futura post hanc vita inter se assidue disputant, committente illos multitudine sectarum pugnantium quibus distrahantur. Suspiciere itaque vehementer, idque ante omnia mirari, homines iis præditos dotibus, sprete patria, & domo, milliarium viginti millia per quicquid vsquam est terribile, ac durum, emensos venisse ad pandendam solùm Iaponiis salutem veram: inde circumspicere illos attentius, inquirere de instituto, & conditionibus ipsorum, & acutè videre, cultu licet & habitu viles, haudquaquam ad opes & honores quibus Bonziji inhiant, nauigasse, cum essent ab iis alienissimi. Tandè igitur magis desiderio ardere intelligendi qua lege, quo more, quibus sacris viuerent Christiani: quæ Paulus Deo plenus, eorum quæ per se nouerat præco egregius, reliquorum interpretis fidus, & diu noctuque docebat adeuntes, nec absque suo saltem, compendio; nam quod peculiariter optarat, vxoris & filia animas à Deo obtinuit, cum agnatorum aliquot numero, quos ab se Christianis imbutos disciplinis, salutari lauacro purgari vidit.

8. Meditabatur hæc inter Xaverius ineundum pro Euangelio certamen, iis se præfidiis, si vnquam aliàs, obarmans quæ ad rem tam arduam ducebat potissima, demissione inquam sui, egestatis suæ optimè conscia, per se bono cuius inuitis; sed longe imparis, reuincendæ errorum tam variæ, & inueteratæ falsitati; manifestandæ ignorantia sapientium

8
Præparatio
Xaverij ad
prædic. Iap
poniis.

tium Bonziorum; traducendisque palam eorum flagitiis, & ex illa patriorum Deorum ad eam longæna adoratione transferendis ad Dei unius crucifixi amorem, metumque populis, haudquaquam agrestibus, sed natura superbis, vita sceleratis, superstitioni? doctorum suorum æternis contentionibus sancita, velut oraculo addictis. Quanquã enim quod crebrò suis literis memorat, Iapones sciret, præ aliis infidelibus acutos sagaces, ad verum, bonumque dociles, sed præcipiebat animo, connifuros tumultu, & armis omnibus inferos ne suo capiti præscripta tot sæculis diriperentur octo & sexaginta diademata, & spoliaretur gentis feruitute, quæ quantò veri capacior, tantò Dei maiori dedecore, fraude exitiabili obstricta tenebatur. Quid non erant moturi tot exercitus Bonziorum apud Reges gratiosissimi, & apud populum vetendi, ad propugnationem legis à maioribus acceptæ? Et quidẽ si sola argumentorum vi, res tota ferretur, cum essent rebus quantumvis subtilibus percipiendis idonei, posse de iis sperari victoriam. Sed iis prostratis, vnde impostero auditor eorum mendaciis credulus? vnde promissorum fabuloso emptor? vnde prodigæ illæ quibus interea pinguecebant stipes, in spem fœnoris post vitam decuncis? quis eos vel flocci fecerit, nedum propè divinitus fatos putaverit? autoritate, dignitate, re, victu destitutos, populo in ludum ob delita sigmenta, in execrationem ob scelera, venire necesse sit, haberique cum iis quos iactabant diis dignos ignibus sempiternis qui sibi arbitrium arrogabant, quos vellent ab iis liberandi. Haud tamen agendi principium nisi ab eorum impugnatione, prudenter fieri valebat, prima erant in Bonzios stringenda vulnera, qui omnem in populum mittebant, ac diffundebant luem: ad hoc illum sibi diffidere penitus oportebat, nihil ex se audere; Deo fretum in quævis pericula mortisque, securum pergere, à quo perinde vt ab artifice, omnis instrumenti efficientia nasceretur. Hac Christi Apostolus excelitate, demissi animi confirmatus, ita suos Goam per literas Cangoxima affabatur. [Quando, inquit, à Bonziorum mendaciis, veritas Christiana; & ab re cõsensu tantum abest, quod docent de Deo, & salute; quæ inde nos manent instatationes plusquam credibile vltra verba ituras: hic eò tendimus, & hoc vultu spectamus, vt conditori suo Iaponiam, & Liberatori Christo exhibeamus obsequentem, quare alimur grandi spe adfuturi nobis, in optatum hunc finem eius auxiliij. Populus, quantum coniicio, non videtur nobis multum obstiturus, nisi sollicitetur à Bonziis. Cum his verò neque contendemus, nisi claro iure, sed nec metu illorum absistemus ab prædicanda magnitudine veri Dei & vera salute, vt qui præterquam Deo visum erit, tollere contra nos digitum non possint, si Deo volente quicquam in nos funestum statuerint, magno nobis lacro futurum sit, eius nempe causa vitam hanc nobis miseram corripere, qua perpetuò morimur; & quam expectamus, votisque poscimus cum Christo beatam inchoari. Fixum animo est, (dolcant & læuiant Bonziji) veritatis lucem palam

palam

palam omnibus ingerere, iubet enim Deus proximorum salutem, esse nobis hac vita cariorem, cui eius imperio decretum nobis ratumque est parere.]

9 Itaque de se, cumque iam aliquos Goa vocare destinaret, qui suscepto instarent operi, docet animi comparisonem quam afferre illos oporteat ad Apostolici muneris, & vocationis magnæ implendam menturam; suæ videlicet inutilitatis, & nihili veram, non simulatam notitiam; interest ad illius laudem, & disciplinam legentium ne partem hanc ipsius spiritus, & philosophiæ hoc loco sileam, quam paucis notæ, tam necessariæ omnibus, magnum aliquid pro Dei gloria tentaturis. [Nullum inquit finem monendi vos faciam, multò absque vlla comparatione plus Deo placere, qui sui ipsius contemptu locuples, suam eius amori vitam, & gloriæ consecrat; quàm qui aliud quoduis aliqui excellens, & multum obsequium, illi defert. Accinctos vos volo ad iter Iaponicum, non exibat alter ab hoc annis, quin vestrum huc multos uocem, commeatu ad hoc humilitatis sanctæ copioso vos munite; impugnat fortiter, & domate, quicquid vobis refractaria natura opponit. Pro modo communicati vobis à Deo luminis altè vos ipsos introspicite, atque cognoscite: crescet hinc vobis fides, spes, caritas, Dei fiducia, & ardor salutis alienæ, nam Dei fiduciam, diffidentia sui parit: ante omnia iuuerit, probè fundata humilitas, quam ubique, sed in Iaponia maxime, opinione omni magis necessariam sentietis. Quare vos oro, spes omnes vestras à Deo suspendite non à vobis, non ab scientiæ, virium, aut aliis quibusuis dotibus. His tuti armis aduersa quælibet animi corporisque, pro Deo adibitis, qui piè humiles confirmat, & erigit, eosque qui minimis in rebus velut in speculo veraci debilitatem agnoscunt suam. Hos decumanis, & desperatissimis casibus, nec suo cum satellitio demones; nec tempestatibus inconsa maria, nec barbarorum crudelitas, aut quiduis aliud læserit.] Huc usque Xaverius, qui hac sui tam vili estimatione, hòc Deo ditior, quò sui egentior noua sibi de cælo auxilia petiit. [Magna me spes tenet, inquiebat, ad futuram mihi in hoc negotio diuinam opem, vt qui meis planè diffusus vicibus, confisionem animi totam reposuerim in Christo, Deipara, & choris nouem mentium Beatarum, ex quibus mihi tutelarem delegi, militantis Ecclesiæ Principem Michaëlem. Nec parcas experto suppeticas ab Iaponiæ totius Archangelo præside, & hos quidem in quotidianas preces nominatim voco, aliosque Iaponiorum custodes Angelos, quibus id muneris à Deo impositum, vt pro salute ipsorum supplicent; nec illos prætereo in cælo beatos qui vt tantam auertant animarum stragem, votis assiduis Dei misericordiam interpellant, meam verò in iis Deo vt par foret commendandis locordiam, & oscitantiam, confido plurimum, suppletum iri, ab Societatis nostræ, assertis iam cælo fratribus: meis ij frigidis, & ignauis desideris, gratiam apud Deum addent.]

10 Sperandis à Deo copiis priuatum adiunxit prædicationis appa-

9

Parænesis
Xaverij ad
missionis Ia-
ponicæ can-
didatos.

10

Donum lin-
tum, guarum Xa-

uerio, sicut
olim Apo-
stolis datum.

tum, magnoque in primis conatu ad linguam Iaponicam applicuit animum, simplicitate puerili voces, significata; sonos, flexusque pulsum vernaculos, syllabarim condiscens, & exorbens molestissima operæ rædia, ærati prouectæ peracerba. Augebat molestiam, incensum studium animarum, coactum interea in modum statuæ vt ait ipsemet, muta, ac surdæ, inter colloquentes versari, & silere. Nam dono linguarum, de quo posthac agetur, etsi ornaretur vbique gentium, at non vsque ad eò ad nutum, vt primo contactu peregrini soli, mox eius sermonem vsurparet. Verum vbi placitum Deo erat, Apostolico illo eum imbueret linguæ extraneæ habitu, ita propriè, cultè, elegantèrque ea vtebatur, vt vel ipsi ad eam stuperent indigenæ: sed enim ommissa huius miraculi expectatione, nihilo segnius eius studio incumberebat, arcana fidei Christianæ, adscito interprete in eam conuersa mandabat memoriæ, illaque progressus in publicum decantabat, quod ab eo Piscaria in ora, Malacæ, & in Molucensibus insulis factum narrauimus. Ad hanc porrò diligentiam magister accedens, & nomenclator Deus, dicendi caracterem eius animo imprimebat, fingebat linguam in natiuos accentus, & sonos, & habebatur eorum popularis quibuscumque ipse loqueretur, cuius tantæ rei argumenta consultò huc distuli, vt qui legeret querentem Xauerium se tanquam statuam inter Iaponios initio egisse, tum voces eorum infantili balburie conatum, agnoscat quid ab se secluso prodigio fuerit; dehinc cernens linguas triginta sonantem Indicas planèque diuersas; interdum etiam perceptum ab auditoribus idiomaticum variorum, etsi vnò eodemque sermone ad eos diceret; agnoscat rursus quàm inre, ac verè Summi Pontifices scripserint: *Signa, & prodigia quibus Dominus Apostolorum suorum sermonem, in nascentis Ecclesie exordiis confirmauit, ad illius nouæ sobolis incrementum, in manu etiam serui sui Francisci misericorditer renouasse, subito enim à Deo, diuersarum, & incognitarum gentium linguas, quas non nouerat, edoctus, disertissimè quasi in iisdem terris educatus esset, loquebatur. Et accidebat quandoque, vt cum ad diuersarum nationum populos concionem habentem, vnusquisque eodem tempore Lingua sua in qua natus erat, magnalia loquentem, cum stupore, & ekstasi audiret, eoque miraculo multitudo magna commota, reciperet verbum Dei.* Cuius ad eò rari, nec forte ab ipso Apostolorum æuo, tam amplè cuiquam concessi muneris, vòlo certam fidem, singularibus firmamentis adstruere, haud tamen aliis, quàm quæ Rotæ Ro. Illustrissimi Cognitores inferuere Epilogo actorum, de referendo in sanctos Xauerio, & ducta partim priuatis ex testibus, qui spectatores miraculi fuerant; partim ex communi, peruagataque Orientem fama. Duobus constat rei huius admirabilitas; locutione expedita, & eleganti, idiomaticum diuersorum quæ nunquam didicerat; & vsu sermonis vnus qui perinde à populis variarum linguarum caperetur, vt si sua cuiusque propria loquentem audiret. Vtriusque de visu & certâ scientia, testes sunt decem, & quatuordecim senex annorum octoginta Manuel Fernandus, testatur vidisse Xauerium

Xauerium in ora Piscaria, & Tevanapatano portu in Choromandelo, dicentem ad populum, eius populi lingua, cum publica admiratione dictionis adeo expedita; quam perdifficilem, & eò tunc recens aduectus, non potuerat didicisse. Cumque dicto in portu multarum nationum externi, concionantem audissent Xauerium, asseruisse vnumquemque non minus ab se intellectum quam si maternam cuiusque linguam vsurpasset. Ipseque qui aderat Manuel sua quoque locutum patriam putauit, & versabatur in omnium ore, quocumque locorum deuenisset, eorum mox vernaculam nosse, cuius prodigij nouitas, multos ad Christum conuertebat. Affirmant hoc ipsum, & alij, iisdem testimoniis adscripti, sed aiunt ex propria verborum nota, venustate sententiarum, & pronuntiandi lepore, pro indigena vbique habitum, vtque linguis omnium callebat loqui, sic nullam fuisse quam non perciperet. Sequitur Rodericus Diazus Pereira in aula Lusitaniae nobilis; naui cum Xauerio eadem, Malaca Bandam adierat insulam, minus aliquantò Molucis distantem, & vidit ethnicorum turbam Christum propterea amplecti, quod Xauerium stupere videntes, & nautas gentium variarum, maternis ipsorum affantem linguis, & diuina iis praedicantem. Asserebat item Gaspar Segueira Abreus concionante ad Iapones Xauerio, creditum sibi, Lusitanica sua eum loqui, putasseque hoc idem alios ex nationibus variis auditores, & suo quemque idiomate loquentem audisse; testantur ex nostris quatuor eius per Indiam socij, Iaponiam ingressum, coepisse statim absque interprete de Deo dicere; & rudem licet Iaponicè, promiscua tamen Lusitani, Latini, Castellani, nonnunquam Iaponici, vt se dabat, sermonis farragine, ita perceptum ab omnibus vt si eorum sermone patrio dixisset, quod ei quoque in Mauro insula, & ora Piscaria euenit. In Molucis verò illarum barbarum, non minus facile quam Lusitanicum alibi depromebat. Praestabat idem in regno Trauancoris tam euidente miraculo, vt nisi eum ora Piscaria necessariò reuocaret, nullum breui esset illic ethnicum relicurus. Huius porò (inquiunt Rotæ cognitores) tam admirandi prodigij constat inde nobis certa probatio, quòd apud eas gentes pro indubitato haberetur; quòd eius stupore, Christo nomen darent; quòd prosequerentur ingenti admiratione; non facturi omnino, si suspicati vel minimum essent, potuisse illum tot linguas quibus loquebatur studio, & diligentia consequi: cuius sanè diligentiae nec vllum vsquam inditium erat, nec tempus & opportunitas, per occupationes grauissimas, & continuas suppetebat. Sic de Christo Iudæos dixisse legimus, *quomodo hic literas scit cum non didicerit?* de quibus Augustinus, *multi, ait, nouerant ubi natus, quem admodum fuerat educatus; nunquam enim viderant literas discantem, audiebant autem de lege disputantem, legis testimonia proferentem, qua nemo posset proferre nisi legisset, nemo legere, nisi literas didicisset, & ideò mirabantur.* Accedit quòd attestati sunt rerum per se gnari & conscij, quae sementem fecit verbi diuini Xauerius, gentes esse vt minus triginta

linguis inuicem peregrinas, tam impeditis, & difficilibus, vt nisi labore annorum complurium nemo vsus illarum valeat adipisci, ac ne ita quidem huc vnquam pertingere, vt congenitum leporem, & vernaculas venteres pronuntiando iis non detrahat. Ultra decennium & sex menses, Xaverius in India non egit, atque horum annorum, duos in Iaponia posuit, subducto itaque linguarum, & mensium numero, ægrè menses cum dimidio tres, linguis singulis tribuentur, studio arteque condiscendis, qui nec mediocri cuiusquam illarum vsui parando suffecerint. Ad hoc aliud est ornatè dicere, aliud expedire; tertium etiam simpliciter loqui. Euadat eò quis improbo labore, vt externo sermone, scribat eleganter, & venustè, vt autem liberè, & ore profuso, quasi sponte naturæ illum edat, nisi longa exercitatio non euincet, cum maternum quoque idioma, desuetudo nobis corrumpat, & auferat. Cum ergo Xaverius quæcumque in loca deuenisset, eorum linguam, quantumuis implexam & barbaram; pronam, cultamque in ore habuerit, certè non potuit, nisi diuinitus habuisse. Homo præsertim id ætatis, ad extraneas linguas perineptæ; & diu noctuque dum vixit in Indiis, animarum quæstui ad eò occupatus, vix vt ei liceret ad quietem, & cibum horas aliquot suffurari. Tam quod vnã, etiam imperitè depromens linguam, caperetur à multis, velut genuina cuiusque loqueretur, probant Apostoli, quos dono eodem Spiritus Sanctus ornauerat, vnde illa populorum admiratio & stupor. *Nonne omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? & quomodo nos audiuimus vnusquisque linguam nostram in qua nati sumus? vbi B. Cyprianus, Aderant, inquit, Medi, & Elamitæ; Mesopotami, & Arabes, hi omnes dum Hebræa lingua Apostoli prædicarent, locutio Iudaica, enunciationis suæ articulos cursu solito euoluens, nullo exponebatur interprete; sed verbis eorum per Spiritum Sanctum inerat virtus, & gratia, vt iis vna lingua loquentibus, propria cuiusque auditorum in omnibus resonaret, Apostolis igitur, & Euangelij satoribus vt eorum bono linguas Deus infudit ad quos mittebantur; sic vna sese explicantes lingua, auditos esse multis loqui, necessarium videbatur, vt multis eodem tempore prodescent, ne proficientibus qui eam perciperent, inanes abirent, & vacui qui eam ignorassent. Delectum itaque ad Orientis salutem Xaverium vt Deus in cæteris Apostolico spiritu ditaret, æquum fuit hac etiam in parte, esse Apostolis supparem.] Hæc Ro. Rotæ cognitores. Nos Cangoximam repetamus.*

II

Prima Saxoniae Rege annuente Xaverij prædicat.

II. Instructa in formam quam cœperam dicere religionis Christianæ summa, & quadraginta dierum studio Iaponicè digesta; factò censuit opus, & agendi tempus, ac fines vltimos orbis terræ, sono vocis Euangelicæ percellendi. Sua illa tam sibi congenita amabilitate, fuci omnis experte; sed multò potentius virtute, barbaris etiam obseruata, & venerabili, Bonziis sese insinuauerat, & nexu amoris præcipuo illum sibi addixerat, qui primas in iis imperij, doctrinæ, & gradus excellentia tenebat; erat is senex octogenarius, cæterorum in diuinis magister,

magister, in celeberrimis academiis eximie versatus, & à quo responsa pro oraculis excipiebantur, vnde illi factum ex titulo nomen qui vel foret Deo ipso dignus, *Nirchit*, enim, hoc est *Veritatis cor* appellabatur. Fœlix, inquit Xauerius, si vel partem illius nominis æquasset, sed quam longissimè ab eo exerrabat; inter alia enim, quæ per crebros congressus in eo deprehendit Xauerius, id erat maximè lethale; quod ambigeret de animæ immortalitate, & num velut in belluis defectura, an verò æternùm victura. Quare anceps de illa, & fluctuans differebat, pro-
 vt trahebat illum sensus vt se bestiam crederet; vel retorquebat ratio, vt sui meminisset, atque vtinam si minus *Veritatis cor*, aures veri capaces saltem habuisset: at enim ex iis de quibus vbertim apud illum fategit Xauerius, vt se hominem nosset anima præditum immortalis; vnus exitit fructus vt Xauerium laudaret tantum in naturæ cognitione perspicacem, in eius explicatione doctum, nec vltèrius gradum promoueret. Faut tamen Sancti consiliis non parùm, quod ab homine velut Episcopum Cangoxinæ agente, tantopere amaretur, & ob præstantiam virtutis & sapientiæ obseruaretur mirificè: hinc ille & vulgo Bonziorum spectari, frequentari, audiri de religione cum plausu; illam verò eius magnificè suspici & efferri mentem, haud ei aliunde quàm cœlitus iniectam, quòd ab vsque postremis mundi oris ad hoc solum in Iaponiam nauigasset vt veri scientiam in eam inferret, nec posse ab illo, nisi sublimia, & tantis digna periculis edi. Vt autem illic vrbauitatum, & decori constanter haberetur scrupulosissima ratio, priusquam in publicum se daret Xauerius, Regem sibi putauit adeundum, & conciliandum munusculis, vt sibi per eum legem diuinam prædicare, populis amplecti liberum esset & integrum: huic officio diem sibi dixit Michaëli Archangelo sacrum, ardentè supplicans vt veteres suas de Lucifero palmas illic infereret, & quem cœlo quondam rebellem expulerat; regionum illarum extrusum tyrannide, carceri suo, catenis, & ignibus redderet. Non venit in conspectum Regis ignotus Xauerius: qualis quantusque tota India esset, quàm pretiosus Lusitanis ex Paulo à sancta fide didicerat; quare illum perhonorificè, & singularibus benevolentia excepit notis. An autem ex eo vel sperarit Xauerius, vel suaserit fieri Christianum, quòd crucem candidam, vt refert, in eius scutaria tessera, notasset, haud facillè dixerim, suspicionem certè illi hæc fecit, vt per Orientem passim, sic inter Iapones Christi olim crucem cultumque floruisse, de quo si quid habere compertum potuisset, nihil erat futurum proposito aptius legis inferendæ quæ nihil extraneum oleret, sed ante illorum maioribus adorabilis fuisset, & sancta, quàm Camidum somniis cuiusquam cerebrum deliraret. Verùm nec probabili coniectura expiscari quicquam de illa cruce, eius inuestigatio valuit. Recreatus quidem est maiorem in modum regis affatu benigno, & placido, monitu præsertim de libris, & scriptis cura sedula asseruandis quibus Christiana continerentur sacra; futurum enim, si erat ea lex, & vera & vna, vt dæ-

mones furiosè tumultarentur, & ad profligandam illam omnia mouerent, quod vt sapienter ab eo dictum, sic nimium verè, dæmoni operam implemet commodauit, illam insectanti, ad eò abfuit à cauendo, quod prædixerat Xauerio cauendum. Post dies aliquot, potestatem Xauerio prædicandi amplam, sed suis ex lucris, & compendiis conceptam, per ministrum misit; simulque tota Cangoxima edixit, licere cuilibet esse Christianum, haud quidem admodum salutem suorum æternam curans, (nec enim tam longè aut mentis, aut fidei oculos miserat) sed obsecundans auaritiæ qua flagrabat, & Xaueriū apud Lusitanos tanti esse aduertens, putauit illo humanitate varia demerendo, partam sibi fore Lusitanorum gratiam, & amicitiam; Lusitanas naues frequentaturas suos portus propter Xauerium, & importaturas Sinensia serica, argento Iaponico permutanda: ad hoc item secum retinere Xauerium studuit, moneus tunc Meacum vt constituerat, non posse adiri, ardere bello omnes circum vtbes; hæreret Cangoximæ & profeminaret liberè Christi legem; redituram Meaco suam pacem; quod vbi factum esset, se verò illuc, & nauim daturum, & mandaturum vt deucheretur. Tam procliu regis erga se animo, ad prædicandam fidem Xauerius in publicum profilit, circumdatur illicò multitudine auditorum, quos innata Iaponibus de nouis rebus cognoscendi præsertim futuris post hanc vitam, curiositas coegebat. Tam multis verò, mirisque attonitos, quæ Xauerius asserabat, vt erat de mortuis in vitam excitandis, de vniuersali iudicio, felicitate, pænisque sempiternis, incredibile desiderium incendit pertractandi diligentius singula, causasque seorsùm & articulacim oriosius opponendi variarum dubitationum, quibus acuta feruebant ingenia, ergo Academici tanquam cætus, domi apud Xauerium colligi, conuenire homines dignitatis cuiusuis & ordinis, religionis capita sciundim, separatis disputationibus committi (illic enim lite continua sectæ dissimiles se mutuo fatigant, nihilque ratum habetur, nisi quod argumenta extorserint. Vnum ex se vno existens aptumque principium, potentia infinitum, vniuersorum primam, & communem causam Iapones nunquam audierant, vt quibus in confesso esset, mundum principio caruisse, multò minus sciebant cuncta prouidentia nutu regi, quæ hunc naturæ ordinem quem videmus, ex sublimiori sine digere, & gubernat. De secretioribus arcanis naturæ diuinæ, de verbo corporato, de Christi morte, & eiusmodi aliis, Iaponiæ tot retro sæculis nihil suboluerat; quare vt Paulus eadem Athenis, prædicans, stultis earum philosophis visus est, nouorum demoniorum annuntiator esse, ita Cangoximanis Xauerius. Verum enim vero, cum inter disputandum singula cernerent, rationibus humanis, & diuinis præclare congruere, vt erant Veri incredibiliter amantes (quo elogio sanctus crebrò Iaponios afficit) gestiebant scilicet eius luce, & capitibus sigillatim probatis manus, & fidem præbebant.

12

Primæ à Xa-

12. Primus fuit baptismi candidatus homo tenuis fortunæ; sed inde locuples

locuples quod in Ecclesia Iaponensi prerogatiuam natalium occupauit, uer. conuer-
Bernardo huic nomen inditum, & egregia deinceps fama ex raris siones Iapo-
virtutibus accessit: secuti sunt alij clariores, duo nominatim ex gente niorum.
Bonzororum, insigni tum facto, tum exemplo. Nam etsi hoc genus ad
Christum inflecti pro miraculo sit, uerum in his duobus exarsit amor
tantus alios etiam ad Christum trahendi, ut Goam optarent nauigare, ex
qua in Iaponiam reduces, testimonio oculato suis confirmarent, quæ
illis Xauerius de professionis Christianæ magnificentia, splendore, ac
multitudine innumerabili prædicabat. Quantis lætitiis tam fausta, & in
spes maiores præmissa incitia, Apostoli animum cumularint, nemo facile
allegatur. Ipse impar agendis ob ea gratis bonitati diuinæ, ad hoc
sociorum suppetias expetit, unde illum item perferrebat sine sensu, tot
laborum & ærumnarum sensum, tamen cum dura iunctum inedia, ut
qui carne, pisce, uino penitus abstinere, solis olusculis, & legumini-
bus mica salis conditis, semel quotidie aleretur, ne abstinentia ciborum
vera, minus apud populum ualere, quam Bonziji ficta. Si quid solido
ex die, si quid de nocte post diurnas preces, & trium horarum
breuem somnum restabat temporis, totum conferebat in explicatione
Symboli ab se composita, Iaponicè reddenda, quam in typos quoque
Iaponicos misit, ut quod nondum licebat uoce, illuc iam stylo salutem
promulgaret.

13. Ad hæc alteras dedit in Indiam ad nostros literas delecturus ex
iis tres strenuas operas ad nouæ illius Ecclesiæ excolendam stabilien-
damque pietatem, proin omnes ad iter in procinctu starent. Digna
plane relatu epistola integra, tamen multis paginis diffusa, ut quæ
arcane sanctitatis documento multiplici affluat, & absolutum Apo-
stolicæ uirtutis magisterium complectatur, hoc est non minus propria
sanctitatis, quam utilitatis alienæ. Iubet ab iis uirtutibus cauere quæ
specie fallunt inexpertos, re ipsa præter fucum nihil habent; his niti
velle ad ardua, & soliditatem poscentia, periculosum esse, ruinæque
proximum, præcocibus itaque iuuandarum animarum desiderijs ne
nimium credant, nec illas ferant impatientius operandi moras, vel
otiosas putent, quas domandis seipsis interim occupant. Nec se pro-
pterea satis munitos arbitrentur, ut in medios infidelium caneos se im-
mittant, quod dulci flamma superni ardoris interdum vaporentur, cui
tempestates, & maria, & hostium gladij, pericula, vincula perpeffiones,
mortes, pro ludo sunt; nempe longinqua, nempe imaginaria: imagi-
nariæ siquidem militiæ fortiter glorioseque obeundæ, uirtutem suffice-
re imaginariam: sed cum ad rem uenitur, tunc demum intelligi aliud
esse cære discriminum, & belli simulachra; aliud bellum præfens,
ipsaque discrimina subire. Cogitent etiam atque etiam ubi procul aut
soli, aut duo, ignoto in orbe consisterint; ignari linguæ, medios in-
ter barbaros, & ipsi pro barbaris, ac deterius quam soli, exosi, vexa-
tisque ob religionem quam inferunt iis aduersantem, absque diuersorio

13

Institutio
ad ministr.
Apostolicæ,
Xauer.

X 3

ad

ad quietem, confugio ad defensionem, & in exili semper vitæ mortif-
 que confinio, cogitent, inquam, iis se tentationum perditarum moti-
 bus impetendos, qui sibi nunquam in mentem venissent posse confur-
 gere, ac nisi aliud in promptu futurum, sibi parauerint præter illum
 calorem semota solum frigora prouocantem, ita se destituendos animo,
 & viribus, vt quantum ex Collegiis Indias optarant, tantum ex Indiis
 Collegia suspirent. Solida igitur & mascula virtute, maturè armentur,
 qualis humilitas, patientia, coniunctus cum Deo animus, puritas men-
 tis, obedientia, præ cæteris vero, impugnatio suimet indefessa & ex-
 pugnatio, sciantque in magnis certò defecturos, qui sibi vim facere
 etiam in minimis non norunt: præludant vincendo, conterendoque in
 aliis dæmoni, eiusdem in seipsis debellatione; sollicitationes prauas, &
 pericula in futurum, semper expectent transactis grauiora. Nec indu-
 cant apud se sic argumentari, mihi vni attento, si Deus tam prolixè
 fauet, tam liquidas infundit volubrates, quantum infidelium animarum
 lucris insudanti daturus est? imò nihil dubitent adituros se in occasio-
 nes ancipites, tamque sui perdendi, quàm alterius seruandi faciles.
 Priuatam vitæ probitatem, sapius loci, & exempli beneficium esse
 quàm propriæ virtutis: quare illic ne esse cupiant, quo illos à se mode-
 rator non destinat. Vt enim aliis nemo prodest apud quos non versatur,
 ita nec sibi, si ab se procul est, & illic nimirum vbi esse ambiuerit,
 fiant sibimet boni, si volunt esse aliis optimi, meminerint inferis teneri
 etiam nonnullos, qui cælo permultos induxerant. Quid enim iuuerit
 si mundum lucratus vniuersum, detrimentum animæ patiar? sic probè
 interius comparati haud tamen existiment, vllam diligentiam huius par-
 tem, ad ministerium tam difficilis missionis fore illis superuacaneam.
 Post hæc subdit non esse quod despondeant animum, aut difficultatum
 illarum horrore diffidant, sed viriles potius intendant conatus ad ea
 præsidia, quæ si abfuerint, vanum sit prorsus felices euentus expectare.
 Exerceantur ad cognitionem sui assidue ne suam virtutem, ex opinione
 meriantur quam de se forsitan aliis fecerunt; aut velint munera arumnis,
 & periculis aspera, quanquam speciosa à moderatoribus extorquere,
 aut sui fiducia quidpiam aggredi, sed in Deo reponant vniuersa cuius
 profusa largitas non implet, nisi suimet contemptores & vacuos, nec
 enim patitur, bonitatis suæ ac potentiam decus homines sibi arrogare.
 Hæc summa epistolæ, qua suos instituebat Apostolus, cuius ad eos
 quaqua versum per Indias, Goa mitti exempla mandauit; atque in hac
 lubet eius excellentiam sapientiæ admirari. Spectabat æternos tot po-
 pulorum interitus;angebatur animo, lamentabatur, deesse sibi quos
 secum adhiberet ad vindicandam salutem miserorum. Infimis precibus
 apud Regem Lusitaniam, apud Ignatium, & Rodericum instabat per
 literas, vt magno numero ad se operarios mitterent, ex iis etiam, (vt
 crebrò is scribit) quos haberet Europa superfluos; meditabatur quoque
 generalem ad celeberrimas Academias, & sanctissimos ordines in
 collegium

collegium tam egregij operis inuitationem, forè item ad summum Pontificem de ea re supplicem libellum; post quæ nihilominus, quos habebat ad manum de Societate, promptos, ardentis, pugnam, & pericula poscentes, tam lentè ipsum occupasse, pro calcatibus fræno æsum, nec iudicasse quod perficiendæ virtuti propriæ ab iis tanquam solitariis, ac penè otiantibus absumberetur tempus, proximorum salutem detrahi, hoc primâ absurdi præferre speciè forte videatur; sed minus acutè longeque videntibus: non autem edoctis quantò virtutū egeant apparatu, qui Apostolorum iis in missionibus generosos labores æmulantur. Notis Xauius in Oriente præpositus, Societati formabat canonem ad quem exigi oporteret quos in vitæ genus tam arduum Societas mitteret, nimirum vt illos perfecta officij ratio ad maxima quæque pro aliorum salute sic ageret, vt nihilo pro sua segnius agerent; statuerentque quam vellent in aliis virtutem exsculpere, duci ex propria debere, præterquam si bonum spectatur publicum, tantò ad hoc se liberalius gratiæ suæ administris infundit Deus, quantò sibi maiori sanctorum adhaerent, & præstantia virtutis, tantò ministerio respondent; ex quo ad vltimum vtilitati cedit alienæ id otium, quod in vsu priuato obedientiæ, in sui contemptu, domitu vitiorum, prauorumque habituum videntur contriuisse. Et hæc de literis viri sancti, Goam ad suorum eruditionem Cangoxima scriptis, vbi fidei sacrosanctæ sua in dies crescebat auctoritas, & sequacium numerus haud paulò latior quàm ferri posset à Dæmone, & à Bonziis tacitè spectari.

14. His enim perpetam oculos in rem suam, lucri apperuit amittendi timor. Vident nouum hunc Deum, apud Iapones si inualesceret, actum fore de ipsorum diis, mysteria sua in fabulas, lucra in auras abitura: recenti malo dum erat sanabile occurrendum. Pro concione in pulpitis, in confessibus populi publicis, vbique certatim nouæ religioni detrahendum, imponenda illi nefaria omnia, excludendos templis & diuum gratia, quicumque de illa dicentes audirent, quæ si parùm iuuarent, urbem susdeque seditionibus vertendam, concitandum in Patres vulgus, exterminandos extra Iaponiam, & in Indiam retrudendos. At coniurata immanitas flagitiosis hominibus non satis ex animo euenit, gens enim cordatæ perspicacitatis, vt est Iaponica, vitæ & doctrinæ Xauerij, cuiusque sociorum plus fidei habuit, quàm Borziorum calumniis, nec defuere qui iis exprobrarent, non esse aduersus sapientes, & probos extraneos conuictis, & criminationibus certandum; sed eorum doctrinam, si erat tam fallax, & impia vt ipsi garriebant, cur tot numero cum essent, & sibi professione sciendi tantum tribuerent, non arguissent, condemnassentque mendacij? an quod ij cum ipsis disputatione configete vitassent, quam multis, & quantos libuisset ipsis opponere? tum illos potius ad eam prouocarent; eos itaque procul allatrare quid aliud erat, nisi committi cum iis non audere, aut vi opprimere veritatem, & iniuriis ambire victoriam, quam rationibus amississent.

14

Dirè à Bonziis sed frustra impugn. Xauer.

fissent.

issent. Contigitque non raro, vt Xauerium publico in foro, & frequenti dicentem, vnus aliquis Bonziorum insolentior cæteris, interpellaret impudenter, monens voce contenta populum, Europæo illi ne aures daret; dæmonem esse hominis specie, qui loqueretur, non hominem; cui prudens auditor, homo esset an dæmon parum interesset, verum cuiuscumque ex ore prodiret veritas; excipi, & in bonum conferri oportere.

15

Miracula
Xauer. in
Iapon.

15. Ad hunc populi fauorem accedebat commendatio mirabilium operum quibus seruum suum pergebat Deus exornare, & Bonziorum proteruiam tundere. Ex iis pauca hic noto, vt ea Iapones retulerunt. Singulare id fuit quod mare pridem infœcundum, molestissimo accolarum, qui fermè piscibus vescuntur incommodo, pisculentissimum effecit. Nam piscatorum quandoque in turbam incidens, retia eduentium in littus macra & prope vacua, illorum misertus, ad orandum animum conuertit, inde bene retribus precatus, illa denuò tendi iussit.

Mare de sterili
pisculentum.

Quod ab iis cum esset, eius fide, nutuque præstitum (iam enim homine maior habebatur) vim tantam piscium omnis generis conclusere, vt ægrè in siccum illam perducerent, mansitque sua hæc mari feracitas locupletior quàm vnquam antea.

15

Puer ægrotus
repente
sanatur.

15. Infantem filium, ad eum mater detulerat inflatione deformi tumidum ex obstructo pridem humorum decursu; afflictissima parenti, apud eum loco precum fuit misera pueri species. Acceptum inter brachia vitæ sanctus piis teneriter oculis contuens, bis teruè, Deus inquit, tibi benedicat, qua voce de cælo repentinam illi valetudinem, formosam & integram prius exorauit, quàm restitueret illum matri, his & talibus opinor,

15

Leprosus
repente
munda-
tur.

15. Leprosus in spem venit recuperandæ sanitatis quam frustra ex Medicis, & remediis diu petebat, huic iniecta mens à Deo, salutis eius propitio, vt sanctum Patrem curando corpori acciret: morem gerere vocanti Pater non potuit, grauiori negotio præpeditus, socium mittit cum mandatis, exquirendi ter ab ægrotò, an esset Christum professurus si ab ea lue sanaretur; constanter spondentem se fore Christianum, ter cruce consignaret, persanaret, mox ritè mysteria edoctum sacro baptismate tingeret. Resque in eum, vt dixerat, modum tota cessit. Pacificitur Xauerij socius valetudinem pro conuersione; Leprosus data fide, ter interrogatus toties promittit religionem Christianam; ter cruce signatus repente conualescit, eaque omni, momento derasa scabie tam terfo se stupet ac nitido corpore vt vnquam in vita fuisset. Ergo miraculi compulsus ineluctabili fulgore datam fidem exfoluit, & sacro fonte abluitur.

16

Puella ad
vitam reuo-
catur.

16. Illustrius aliud, & ad Christianæ apud eum populum gloriæ incrementum efficacius, ostensum in puella ad vitam ex morte reuocanda. Erat hæc vnicè patri cara, homini ethnico sed nobilitate, & opibus inter suos claro: in flore annorum fato functa, cum patri dolorem attulit,

atque, ut tantum non cerebro moueretur; luctu certe infano eius quam plus vita diligebat, miserationem sui cunctis ciebat, & lacrimas: in iis qui senem consolaturi aduentabant, Neophyti duo gestorum Xaverij magnitudinem edocti, suadent ex eo consolationem nihil dubitans quaerant; tanti viri confusus pietate, filiam petat sibi restitui; non fore illi difficile à mortuis illam excitare. His paulum respirans, & refocillatus aliquantula spe, sanctum Patrem adit, eiusque pedibus aduolutus, oculis magis, quam interceptis dolore vocibus, rogat si tantum valeat precibus, apud illum quem predicabat Deum, vnicam filiam morte sibi præceptam redderet, eadem gratia se quoque in vita retinendum, alioqui puella mortua, non posse illi superstitem viuere. Afflictiissimi patris inflexus lacrimis vir sanctus, cum Ioanne Fernandio socio tantisper secedit, precaturus Deum, ut miserum senem sua dignaretur consolatione: regressus paulo post; vade, inquit, filia tua certe viuit; at is qui videns secedentem, ad hoc domum intrasse putauerat, ut ab domestico expeditus negotio quopiam, secum veniret ad filia cadaver, illudque fletu, & precibus excitaret, ludi se credidit, dum hoc solum ex eo audiit, certo filiam viuere; recedebat itaque iratus, & indignans, cum fernum aspicit, lætum & hilarem sibi obuiam currere, auditque longè inclamantem, porro ipse quoque gradum maturaret, filiam in vitam redisse, imò sanam, & incolumem agere; moxque pedem ædibus inferenti eadem occurrit, cuius adeò insperato & iucundo aspectu, gaudio suo impar senex propè absuit ut animam ageret. Quærenti verò inter complexus, & lacrimas seriem rei gestæ, narravit puella confestim à morte adstitisse sibi horrendos carnifices, ab iis prehensam, & in altæ voraginis protractam crepidinem, ut subiectis arsuram ignibus darent præcipitem; at duos repente iis obstirisse ignota sibi sed venerabili specie, increpuisse sauos carnifices, seque de illorum assertam manibus, vitæ ac valetudini, quo pacto nesciret redditam. Intellexit pater quibusnam duobus ea liberatio deberetur, iis gratias acturus secum illam Xaverio sistit, quem ut cum Fernandio inspexit puella, vehementer admirans, ad patrem, sunt, inquit, hi duo qui me ignibus exemptam, vita iterum donarunt; nec mora tum parens, tum ipsa, vitali lauacro ablui flagitarunt; postea familiares reliqui, sacris imbuti mysteriis Christum alacres sunt professi.

17 Istis & hæcenus in Iaponia nunquam visis, nec de vilo vnoquam Deo Iaponiæ auditis Xaverio fama incomparabilis meriti, & præpotentis apud Deum mansit, quam etiam publicè conuicio læsam diuina æquitas vltæ est. Homo nefarius vel suapte audacia, vel à Bonziis instinctus iniuriosè verbis Xaverium excepit; sereno & placidè humiles gratias pro conuitiis meditati suggessit Deus velle se in hoc sacrilego, exemplum terroris edere, quò eius pœna ceteri discerent Dei ministros obseruare; vultu ergo sedato, sed malo indolens quod ei nunciabat, Deus, inquit tibi os seruet, & dicto citius, os illi putrescere,

17

Conuiciatorem
Xaver. Deus
plectit otis
carcinode.

Y

tetro,

tetro ac deformi carninotate corripit; intus exedit, & foris; pus, vermes, foetorem intolerabilem ebullire.

18

Bonziorum
feditioe
Xaverium
vexat Rex
Saxumæ.

18 Quod sanè Bonzios terroris ostentum, reducere in viam debuit, sed multitudine audaces, nullo sibi priuatum, ex coniuratione omnium m. tuente; nona res acrius inflammat. Matrōna illustris post susceptam fidem, cum multa familia solemnī ritu initiata est sacro baptisate. Conspicati Bonziji tot suas è pulpitis minas vanescere, quibus ab audiendo Xaverio populum exterebant, tot diu noctuque insultus in socios, & eorum domum frustra esse ad eos Cangoxima abigendos, nouam machinam fabricant; exoptulare de Rege apud Regem decernunt omnium Deorum nomine. Delectu inter se habito, qui auctoritate & opinione scientiæ eminebant ad illum adeunt, minaces magis quam supplices; aiunt se Amida & Xacha nomine chorique totius Deorum Iaponensium adesse. Mitti se ab iis ex eo rogaturos, quam se orbis in partem iuberet exulare? nouas sedes, & templa quærere: quando ipsi tanta sua cum ignominia ex ipsius regno, seu vetius suo pellerentur, vt darent idolo peregrino locum, quod arrogati sibi cultus consortem admitteret neminem: quis esset tandem rex? homo de populo, & profanus, qui se religionis arbitrum, Deorum iudicem diceret, exterminaretque pro prios vt sedem præberet alienis? tam cæcas videlicet Academiæ omnes Iaponum extitisse: errasse tot seculis deceptos populos, vt iis aliorum superueniret auctor Deorum, & cultuum? quid essent dicturi posterum Regem Saxumæ legerent pro accepto à Xacha & Amida regno hanc iis gratiam retulisse vt eos templis, honore, cultuque priuaret quibus inter Iapones; possessione legitima ab æuo fruebantur? passurane hanc impietatem affines prouincias: quin & ipsius imperio subiectos tranquillè nimirum taciteque laturos, nec moturos in eum arma ad restituendos regno Deos, & exturbandum qui eos expellebat? Sunt qui scribant Regem, ista Bonziorum tam acri offensum obiurgatione, superbè pariter, minaciterque respondisse: sed longè aliud ex Xaverio habetur, scribit statim querelis superatum, suadetque id ratio quæ facultatem ex eo expresserat promulgandi Cangoximæ Euangelij; gratificatus enim Xaverio non salutis causa, sed augendorum spe censum, vbi sensit ex ea damnorum quam lucri sibi multo plus imminere, rebellionem, & sceptri iacturam veritus sua indulsit Bonziis postulata, abstinitque deinceps ab Xaverij tutela, & fidei cursum inhibuit, haud ramen id egit edicti prioris præcipiti abrogatione, vel ne periculoso in posterum documento suorum minis territus videretur, vel quod onerarias Lusitanas è Sinis Cangoximam puraret proximè appulluras. Verum vt cognouit Firandum tendere cuius pridem cum regè lethales inimicitias, tunc bellum etiam gerebat; primum apud Xaverium grauitè questus est malè de se mereri Lusitanos, & suam ab iis beneuolentiam pessimè rependi, vt qui velut offensæ studio in portum sui hostis maluisent, quàm in regnum suum succedere, vbi acceptissimi erant, & omnibus

cari

cari. Deinde Cangoximæ pœna capitis edixit, ne quis legem autam Iaponiæ, nona lege mutaret; ab Europæis Bonziis allata. Hinc omnes Apostoli conatus, & sudati hæctenus labores ad subigendum fidei id solum, propè subito conciderunt, illa ordinum omnium ardens frequentia, ad concionantem in compitis, & ad disputantem cum Bonziis audiendum, metu ac minis fracta longè dissiliit, solus cum sociis, angustia in casa desertus mansit.

19 At è contratio quorum iam Deus corda tetigerat, & corroboraerat baptismi vis potens; vnde alij abiici, inde ipsi assurgere & quanto pauciores, (nam pauci supra centum erant) tantò electionis suæ gratiam singularem rueri audentiùs; sistere se Xauecio fortiter, accinctos ad exilia, & mortem pro defensione fidei quam erant professi. Hos verò ipse, vt consueverat, maiorem in noua fundanda Christianitate virtutis docere, quàm multitudinis rationem; vrgere semper ad vltiora; vsu Christianorum operum exercere; stans quotidie horis apud se cogere, recenti aliquo de religione ac moribus documento facturus doctiores. Qua etiam ex causa, selectas è sacris literis paginas, illorum temporibus aptiores, suas item quasdam scriptiones pias, Iaponicè vertit, ac nominatum de vita Redemptoris historiam integram, de qua confessibus singulis vnum, aut alterum mysterium explicans, ea commotione interioris hominis, & diuini amoris excipiebatur ab sancto fortique auditore, vt plausuum loco, lacrimas ederet; tam altis demum, & firmis radicibus, prima hæc Christi germina hæseret, vt manu cultoris multos per annos carentia, retinuerint constanter vigorem à sancto patre olim sibi ingentum, creuerintque perinde accessionibus virtutum, vt si eius præsentis magisterio cohererent. Ac poterat quidem, pusillo gregi Paulus à sancta fide, multum gratia, qua valebat, & incitamento imitandi prodesse & mandarat vir sanctus, curas ab eo in illum intendi, Sed is sexto vix mense extinctus est, ac Deo placuit, virtuti eius eximia debita præmia diutiùs non differre: magno desiderio, & fletu prosecuti sunt Xauecium abeuntem, sui neophyti summâque magistro optimo, & profecto iustas egere gratias, quod tantis suis periculis, & ærumnis, altero ex orbe, solem sibi veræ salutis intulisset, alioqui omninò perituris, iamque in exitum æternum ruentibus.

20 Incunte Septembri, duobus cum sociis, Cangoxima exiit, anno 1550. & quòd exhaustis laboribus malignè is ager responderat, benignitatis diuinæ fuit hos illi sudores reponere, præter omnem fortassis expectationem. Eius nomen, & gesta latè circum effusa in arcem peruenerant octauo decimo milliari Cangoximæ; imminebat arx via quæ Firandum itur, quo & ipse tendebat; principi suberat, regis Saxumæ clientis: èd quamquam externus, sed tamen notissimus aduenit, imò ab indigenis quibusdam humanissima vi in eam inducitur. Est hæc ripes ad stuporem opus, si quod aliud vsquam orbe toto visendum, & iure censendum in mundi miraculis. Quicquid locis potest ad defensio-

19

Cangoximæ
primorum
Christi for-
titude.

20

Echandoni
arx è solido
saxo, & clara
illic Xauecij
gesta.

nem constructis, ab natura situs opportuni; providentiæ ab arte; soliditatis ab operibus, id omne arx illa nacta est, rupis excelsæ imposita vertici, seu potius innata eminent; exterior murus alta, & perpetua voragine cingitur, idcirco vndique inaccessus, nisi tramite per angusto, & paucissimis custodibus tuto: nihil ibi latibus, aut calci, omnia duris ligonibus viuo in saxo excavata: in iis murus quæ dixi, profunda vndique in præcipitia incisus, & ausu artis incomparabili, solido in saxo venæ durissimæ in summam celsitatem productus. Ex interiori supercilio eius muri propugnacula confurgunt decem, ingentia, non uti apud nos planis intermedij muri frontibus inter se commissa, sed tantum subductariis pontibus in mutuos aditus connexa, cæterum ex vno corpore solida, & nisi quantum sua cuiusque cauerna obtinet ad contubernium militis; & arcana hæud quidem ad exitus, sed introrsum viæ, quæ omnes attinent ad Decumanum, & princeps castrum media inter propugnacula sublime, validis turribus, & speculis munitum, estque hoc arcis caput, & robur præcipuum, vni obnoxium, & expugnabile solum fami. Porro istud arcis interius caput; totum quoque eidem incisum viæ rupi, superficiem laterum exhibet planam, eoque defensionis aptiorem, & inuasioni minus obnoxiam: interior domus iis splendet laboribus, quos nullus aut Scopas, aut Praxiteles æquarit. Regia est cui pulchritudinis & commoditatis nihil desit, atria, porticus, aula, cubicula, omnia, è saxo, ad omnem ornatum subtilissimi operis, scalptis, & arte ita ducto, ut fustum, non scalptum videatur. Hæc de illa ipsimet qui viderant scribunt. Parebat Echandonno toparchæ cum hospes in eam inuitatus est vir sanctus, qui statim fiducia, quam ille hospitem liberalis præbebat comitas, de religione vera, & æterna salute aggreditur. Circumstabat dicentem vniuersa Toni familia (toparcharum est hæc nomenclatio) aderant & prædiarij milites, ardebatque loquentis oratio veritatis æternæ radiis, & virtutum religiosarum viua luce, quibus accedente disputationum acrium ventilatione, ita omnes discussit eorum hæsitaciones, & dubiorum ambigua, ut antè actæ viæ desererent exercitatem, & ex iis septemdecim primo iactu captos sua ipse manu factis ablueret, & nouam Deo hostiam consecraret, idem cæteros ad vnum tenebat feruor, nisi Echandonus qui tamen affici supra reliquos videbatur, facultati quam aliis dederat, exemplo suo defuisset; Regis sui, ac Domini edictione nupera perturbatus, metuit aleam subire capitis si Christianum se proderet, tamen se Christum diceret, tacitè, & animo colere; & verò vxori, & nato maximo liberorum quadrino, indulgit baptismo tingi, de se quoque idem pollicitus, si quando rex erga Christianos æquiores animum induisset. Inter eos qui Christum amplexi sunt, fuit ipsius domui præfectus, grandi ætate, ac prudentia vir, cui suas vices Xaverius credidit in educatione illius Christianitatis; quare sub discessum baptizandi formam, Symboli explanationem, viæ Christi epitomem, & pœnitentiæ psalmos septem, adiunctis Sanctorum Litaniis, cum Calendarja festorum tabula, illi Iaponicè

ponicè tradidit, designatòque ad sacellum intra palatium conclauit statuit, vt quoscunque haberet Christianos, & quàm multos posset de ethnicis, eò diebus dominicis congregaret, & partem iis aliquam Christianæ doctrinæ perlegeret; diebus Veneris decantandos curaret pœnitentiæ psalmos, & quotidie Litanias. Post hæc in Rupe Echandoni, iacta probitatis, & fidei semina, Firandum Xauerius contendit, sed messem tulit soli benignitas copiosissimam; quæ factis, verbisque industrij, & feruentis Præfecti, ita creuit, vt annis ab hinc tredecim Ludouicus Almeida, Christianos illic plus centum repererit, tam castigatâ morum innocentia, tantâ præstantiâ virtutis, precandi assiduitate, mutuæ caritatis officio; & vsu publicæ suimet afflictationis, vt cœnobium magis, aut paruam speciem, nascentis olim Ecclesiæ, quàm arcem militum referret, haud quidem alio quàm diuino Spiritu eorum in cordibus doctorem agente. Tonus ipse, quamuis etiam tum ethnicum præferens, piis illorum intererat cœtibus, duosque alios quos per id temporis susceperat filios, baptismo lustrari voluerat. Eorum è numero qui primis accesserant, quinque iis erant prædicti dotibus, qui possent integris populis magistri præfici: vnus ducto è Xauerij scriptis argumento, maternalingua librum composuit, quo restituti à Christo hominis, eleganti ordine seriem digessit, ab Angelorum, & Adami lapsu, ad Spiritus sancti in Apostolos descensum, idque opus frater Almeida dignum iudicauit quod communicaret cum Bungenlibus Christianis. Est autem hic idem eius auctor, qui consueto in cœtu aliquandò, rogatus sententiam, quid esset Regi responsurus, si Christi legem iuberet eurare? Ego, inquit, intrepidè dicerem. Clientem me opinor, habere vis, Domine! scepro tuo fidelem, tuis rationibus addictum, promptum tibi mori & viuere, in omnes æquum & integrum, obseruantem Maiorum, erga æquales moderatum, misericordem & pium plebeiis, & infimis; iube ergo me esse Christianum, id enim totum est, iure & officio Christianus.

21. Rursus esse prohibes Christianum? eadem operâ, tibi, mihi, omnibus, tantò perfidiosior, & nocentior fio, quantò Deo infensior & scelerator. Demum ad Apostoli decora, in arce Echandoni duo spectant etsi qualia pauperem decebant munuscula, mira tamen valdeque insignia. Toni vxorem sacculo donauit, cum inclusis Sanctorum Litanij, & preculis quæ sua ipse descripserat manu. Magni fecit sapiens matrona exiguum munus, & de experimento breui sanctitatis, noti apud Deum meriti hominem edocta, non ægrè coniecit, quæ illi in vsu fuerant, idem eius respectu præstitura, quod ille si præsens adesset, in obtinendis à Deo postulatis; in quo nec mulieris pietas, aberrauit, nec qui similiter cū ea sentiebant, quibuscumque domi morbo ictis appenderetur ad collum sacculus, miraculo subito sanabantur. Nec hærebat Christianorum paucorum angustiis, illa vis, paribus ethnicos beneficiis peruadebat. Arcis toparcha Elchadonus, in extremis agens omniq; iam sensu defectus sacculi contactu restitutus confanuit: munusculum alterū merito sibi de-

21
Miracula in
arce Echandoni
parrata.

dic Xaverius quem substituerat magisterij sui vicarium: flagellum quo corpus castigabat illud diuersissimos in vsu neophyti optimi adhibebant, alium curandis attractu illius agrotis, inter quos Toni vxor, morti proxima confestim valuit, vbi efformata eo flagello cruce signata est; Alium cadendo diebus Veneris corpore, quoad bonus senex non ferens sic illud deteri, suo quemque flagello vti persuasit, tum hac voluntaria defunctis poena, sancti viri flagellum sigillatim hac lege commo-
dabat, ne ultra tres plagas eo sibi quisque infligeret. His sanctimoniam suam monumentis beatus apostolus, etsi absens, ibidem perpetuò vixit, post-
que suum discessum, non destitit ethnicos ad Christum convertere, ad perfectam virtutem virgere Christianos, vnde ille ipsorum ad fratrem nostrum Almeida concursus illac, quatuordecim post annos transeun-
tem; æmulatio illa scitantium, rogitantium & memorantium, de sancto suo Patre, ac desiderio illius iterum cernendi, & vicissim mirabiliora de eodem audis auribus referente Almeida captantium.

22. Inde petens Firandum Xaverius, pedes iter ad mare duobus cum socijs attripit, suis quisque onustus sarcinulis, & supellectili ad rem diuinam sacra: magnis terra & mari molestiis, & discriminiibus, maior-
trium Christi seruatorum exstabat animus; flocci omnia, mortemque ad eò arbitratis, dum Christi regno, legi & fidei, regnum illud adiungerent. Leuabat quoque itineris, & victus incommoda, & apertas sub-
dio noctes (nulla enim illic diuersoria peregrinantium) comitas mutue
consuetudinis, & de rebus diuinis sermo assiduus, piorumque inter se,
communicatio animi sensuum; imò solus inuicem aspectus alacritatis
explicata, & dei potius quem, sequebantur ac virtutis, quam virium
beneficio vegeta. Sic tandem Firandum appulsi, festo tubarum sonitu ex-
plicatis signis, & explosione tormentorum à Præfectis Lusitanorum na-
uium sunt excepti, gratulantibus sibi maiorem in modum, quod in illo
mundi ultimo cardine daretur eo viro frui, qui totius Indiæ animos se-
cum ferret: ab iis comitatu non dispari, & reuerentiâ in aulam deduci-
tur, vbi ex perlatis Cangoxima nunciis, & Lusitanorum relatu iam notus,
perhonorificè ab Rege est habitus: iuuat ad hoc non parum honoris
pompa quo profecti sunt illum sui, necessaria plane tunc, ne homini
ethnico, Dei, & verarum ignaro virtutum, ex cultu paupere, habitûque
modesto, Apostolus primo accessu vilesceret. Qualiscunque autem
ostentatio hæc fuit, certum ex ea nihil gratum Xaverio rediisse, præter
facultatem amplo statim concessam Regis diplomate, promulgandæ Fi-
randi, propagandæque legis Christianæ. Ergo in vias & compita pro-
dire, de regno Dei audenter dicere, totam, vt fit, doctrinæ nouitate tra-
here ciuitatem ad audiendos Europæ Bonzios de sua lege differentes;
parte alia Deus eorum linguis auditorij animos validè conuenire; fuit-
que tam felix prima in dæmonem illa impressio, vt plures non plus vi-
ginti diebus baptismo lustrarent, quam anno toto Cangoximæ. Quare
agri captus bonitate Xaverius, coslique in illud aspectu benefico, ex-
colendum

colendum reliquis P. Cosmo Turriano, qui mox Lusitanorum largitate templum in litore ad diuina mysteria posuit. Xauerius sub finem Octobris cum Ioanne Fernandio Meacum iturus, Amanguccium prius septuaginta milliarium itinere diuertit.

23 Amanguccium opulenta inter Iaponias, & nobilis habetur ciuitas, decem millibus domorum constans, agris ferax, externorum commercii locuples, diues vbertate argenti fossilis, regni caput, & sedes, totiusque aulici splendoris: sed æquè scelerum obstricta tyrannide, ac portentosarum libidinum, vt eam iure, Iaponiæ Sodomam dixeris. In ea Xauerius petendæ ab Rege Oxindono veniæ posthabita cura, & beniuolentiæ Bonziorum, bis quotidie se dat in publicum, & animoso præconio Euangelium proponit; idem in alia vrbis parte Fernandius feruenter aggreditur. Curritur vndique ad eorum vocem, ciues, fama præcurrens, sciendi cupidos fecerat, nùm philosophiæ huius exoticæ arcana mysteria tanti essent, quæ ab vsque postremis mundi limitibus debuissent in Iaponiam portari. Gentis enim superbus genius, maximè nobiles, ijs perfacile capiuntur, quæ grande aliquid generosæ gloriæ, & excelsum spirant, eosque suspiciunt quibus illa inesse viderint, cuiusmodi erat quod vulgò de nostris & verè canebatur, ad hoc vnum tam periculosa, & immensa itinera, tot tempestates, & maria, ex Europa in Indiam, ex Indiis in Iaponiam emensos, vt legis suæ dogmata traderent, eiusque sequaces docendo fingerent. Itaque vix erant in plateis auditi, cum acceruntur in domos nobilium, cum honore habentur, obseruantur, dicere rogantur otiosè, ac placidè de sua illa quam denunciarant lege: nam si auita, & patria iudicaretur ab ipsis melior, data fide spondebant se illam complexuros. At enim promissis, facta erant quàm dissimillima. Duabus inter se compositis legibus, hærebat ferè omnium animis hic sensus, absque vlla comparatione esse Christianam magis consentaneam rationi (quæ illic suprema est regula de animæ rebus, causisque iudicandi,) quod autem Christianam, sola veri bonique perspicientia haudquaquam omninò perficit, vbi ad præcepta ventum erat, ad vxoris vnus in cõiugijs honestatem, ad condonandas iniurias, ad execrationem fœdarum deformiumque libidinum, quæ illic ne vicio quidem ducebantur, tum verò dogma Christianum, probum esto, sed tamen mordacis, & austeri saporis conspuebant, nec iam instinctu sedatæ rationis, sed mentis prauitate lenociniis sensuum corruptæ abripiebantur. Erant nihilominus qui Christo patienti condolerent, eiusque narratis cruciatibus, & ignominia effusè flerent. Erant è contrario multò plures, qui ea pro fabulis haberent, ac luderent: ab his sparsum cum esset; de Xauerio & Fernandio, esse homines circumforaneos, & illuc ad venditanda mendacia, & nugas venisse; quoties prodibant, toties puerorum, & plebeculæ fax à tergo iis erat, disteriis turpibus, lapidatione, conuitiis, & luto incessens. En ex Europa Bonziorum par nobile! en viros egregios ex orbis confinio huc delatos, vt persuadeant scilicet, salutem nos consequi, nisi eorum

23

Amanguccij
malè habetur.

ex lege vixerimus non posse. En qui vetant præter vnum credi, & coli Deum; præter vnam haberi vxorem, & his similia occinebat; quibus in vtramque partem ad regem delatis, rem per se statuit explorare, sibi sibi hos iubet, qui sint interrogari? vndenam gentium? cur illuc venerint? conditione illorum comperta, auditoque consilio susceptæ ex Europa, in Itpones navigationis, ad eum eiusque populos æterno exemptos exitio, in beatitudinis æternæ viam inducendos, quodd vna poterat veri Dei cognitio, & legum eius obseruatio præstare; legis illius, subintulit Rex, summam, rationesque mihi edicite.

24
Coram Rege
sed frustra
Christum
prædicet.

24 Hic verò, exorsus Xaverius dicere, hora plus solida, & idiomate Iaponum, conditi orbis primordia reperit, quæ ad hoc temporis illic nouerat nemo; tum egit de animæ immortalitate; de fine hominis vltimo & eiusdem lapsu; de æternitate præmiorum & suppliciorum; deque aduentu liberatoris magni, qui & meritis pœnis eripuisset reos, & amissâ iis dona, & præmia redderet: Voltu rex composito, & graui cum se ita dictis attentum præbuisset, vt ne verbulo quidem interiecto sermonem turbaret, nullo vtramuis in partem approbantis, aut improbantis dato indicio, illos humanissimè dimisit. Nempe ille de cælo benefici, & præpotentis aspectus oculi, sanando Amanguccio destinatus, nondum illuxerat qui quarto post mense ad Apostoli reditum illuxit, Deo vrbi salutem, serui sui caritate, & patientia interim præparante. Tum quidem illic cum frustra deinceps futurus videretur, Deo inspirante Meacum se contulit, haud sibi aliquid inde melius spondens quàm Amanguccij, verùm vt illuc aditum panderet hominibus de societate, eius in futurum vestigia pressuris, & pedum cruenta laceratione, calles iis signaret patientiæ inuictæ, qua tam ærumnoso in itinere arserat, & durarat.

25
Meacum
quæ & quæta

Iamascisi regni Metropolis, & Iaponici sedes imperij Meacum, situm nacta est infelicissimum; procul nempe à mari ad Aquilonem versa, macilento, & syluoso solo, cincta montibus præaltis, frigori proinde illorum asperrimo vehementer obiecta, cui depellendo, ægrè ligna ad focum suppetunt; victu verò adeò tenui, vt extra legumina, & olera vix quicquam vulgus adhibeat. Magnificum igitur Meaci nomen (quod rem significat visu dignam) nec amœnitatem nec diuitias innuit, sed aulæ splendorem, & multitudinem ciuium innumerabilem. In regna quatuor eius porrigitur ditio Iassumi, Tambæ, Tanocuni, & Vomi, ex quibus Tensæ, quam vocant, imperium constat. Superfunt murorum veterum latè sparsæ, velut cadaueris immensi reliquiæ, ex quibus nonnulli, Meaci antiquæ amplitudinem metiuntur, & volunt in viginti milliaria protensam, latam nouem; domorum millia complexam trecenta, sed quæ vltra vnam contignationem non surgerent, quod vtrumque ad verum accedet, si suburbiorum comprehendant alas; sed longè certius, ex trita hodieque illorum paræmia, Meacum demptis suburbis ægrè centum millia ædium habuisse; inter quas, aliquot centena Palatiorum, & cœnobiorum,

nobiorum, magnis spatiis urbem occupabant. Verum distracto post hæc imperio, Meacum illam eò incendia, & bella redegerunt, vt sui parte vix media tueretur sese, donec eam cum tota Monarchia Taicosama instauraret, & pristinae gloriæ æmulam faceret. Cæterum ea vrbs haud hominum magis quam flagitiorum Metropolis, Zazzi quoque sacrorum mysteriarum habebat thronum; Bonziorum discordes magno numero sectas, hoc vno concordēs, quod crederent de rebus post vitam futuris nihil esse quod credi deberet, proinde haud posse de iis aliud præter fabulas referri, ad hoc viles solum, vt fictis terroribus, veram stupem, & largam ex credulo populo mungerent. In hanc belluarum lasciuientium paludem scdam, arcemque superstitionis, Christi crucem inferre moliebatur Xauerius. Hac semel expugnata sperabat reliquas leui prælio vincendas, vt quæ illam spectarent, Magistram, & Matrem; sentiendi regulam, & agendi. Hæc vota si minus succederent, statuebat Zazzi quoque disputatione, vel emolumentum priuato illicio, beneuolentiam sibi asserere; eius enim cum sit religiones fecernere, quæ illic ex Academicis, nouis auctoribus quotidie pullulant, ad hoc illum meditabatur adducere, vt Christianam quoque suo diplomate approbaret, quo deinceps tutus aduersus Bonzios in Euangelij promulgationem securè incumberet. Hæc voluens animo sublimes curas Amanguccio proficiscitur cum socio Ioanne Fernandio, & Iaponensibus Christianis duobus Mattheo, & Bernardo.

26 Erat anni tempestas iter acturis importunissima; via, si qua vsquam per totam Iaponiam, periculis, & asperitate metuenda, medio Decembri in eam se immittit, hieme quæ illis sæuissima, in diurnos iam imbres soluta, cum frigoribus adstricta tam diris, vix vt ipsis etiam valeant ab indigenis tolerari, horret omnis regio syluis, & montibus; intercluduntur torrentibus valles, & paludum stagnatione; ramalia nemorum, vias interdum sternentia, obducuntur gelu, tam rigido, vt miser viator, lapsus plures numeret quàm passus, præter quam quòd periclitatur crebro ne ruinis illorum obteratur: scribit enim qui vidit, arborum ramis increfcere stirias, & magnitudine trabium, in viatorum capita pendere. Per has difficultatum ærumnas Dei Apostolus nudis pedibus iter aggreditur, malè à vestibus contra frigus munitus; suppellectilem sacram in humeris gerens, nullo commeatu, præter tostam orizam, quàm in sacco Bernardus ferebat, & fontium frigidam. Nam ex mille ducatis aureis, ab Ioanne Rege sibi attributis, ne obolo quidem iuuari voluit, sed paupertatis non minùs studio, quàm animarum, verè Apostolus, omnia in egenos, vt parens in filios diuisit, quibus etiam ab amicis Malaca, & Goa subsidij aliquid rogauit, aiens quantò re omni egerent, tantò sua virtute Christianam opinionem magnam opemque promereri, nec esse in Iaponia Christianum, cui non esset Christus, quàm vita carior. Iam quot & quàm acerbas Meacum vsque deuorant cruces, vel inde palam sit. Quod duarum iter hebdomadam vix duobus

26

Itineris Meacensis ærumnæ, & vacuus successus.

Z

absoluerit

absoluerit mensibus, quanquam vegeto gressu, & magnis itineribus properaret, sursum deorsum errans, pedibus manibusque ad inaccessa reptans; quâ viarum ductu, quâ illarum ignoratione, adactus in edita montium quocunque modo euadere, vt inde aliquam aut urbem, aut villam conspicatus, eò descenderet, ad interrogandum de viæ errore corrigendo. Torrentes intereâ, & stagna, & sylvas alto ceromatè lubricas superare: quâ nox occupasset, sudore, nec rarò pluuiâ madidus, sub dio, & nuda in silice congelare potius, quàm dormire, post tantillum orizæ ad reficiendas vires sumptum: sociorum tamen perpeffionibus quàm suis grauius afficiebatur. Ex eius enim focii recitum, in viam simul & orationem se dare solitum, inflammarique ore toto, igne illo quo mens interius æstuabat, & fixis in cælum oculis, deo que immersum, non aduertisse dolores suos, sed per spinas, & acuta saxorum, tumidis frigore, & cruentis pedibus, qua ferret interior impetus, extra semitam progressum, relictis inter sentes, vestis laceræ frustis. Adesset, ô! mihi lux ad quam cernerem quòd ipse cernebat, & quo spectaculo, exundans delitiis animus abstraheretur ab omni sensu, & procul à corpore sublime ferebatur: profectò si fuit rei cuiuspiam tam potens ad beatandum ipsius animum aspectus, haud putem aliam fuisse, nisi si admissio in clarâ futuri caliginem monstraret Deus, quàm multos fratrum maneret fors eadem, idem cum eo ardor, & spiritus, quo essent non diu post adhuc fumantia ipsius cruore recalcaturî vestigia, illumque sua imitatione representaturi posteris rediuuam; illos dico qui factam multorum annorum sudoribus Euangelij sementem, in duro Iaponiæ ethnica, & crudeli solo, sanguinis sui profusione sæcundarunt, suntque in perpetuos nepotes, eiusdem irrigationis propagaturi ardorem prodigum, per catenas, per cruces, per lanceas, per longas mortes lentorum ignium, per venena, vicefque gelidarum, bullientium, & extorquendarum ex visceribus intimis aquarum, per fossam denique (tormenti genus, cunctis retrò sæculis inauditum.) Hæc fortitudinis ac patientiæ ventura decora, si sensum doloris à Xaverio tollebant, non tamen gaudente animo, sua stabat corpori firmitas; laborum ponderi post mensem succubuit, & Sacai agrotus tantisper iacuit, non curatione medicorum qui nulli aderant, sed breui quiete refouendus, hosque illi fructus terra hoc itinere protulit; mare haud multo mitiores; dum traiciendis sinuum angustis viæ compendia sectatur, piratis quibus feruebant omnia, repente assilientibus, repellebatur in apertum & iratum mare, sed prædonibus tolerabilius; ab iis tamen crebro impetitus, bis sagitta ictus; à nautis, tametsi barbaris, sub naui tecto seruatus est: & hos quidem insultus, cupiditatem piratarum vulgò existimant auctores, verùm ex iis quæ alibi lego facillè inducor, vt Bonziorum magis insidiis eum ad necem venantium, quam auaritiæ prædonum hostibus, viuax enim ipsius, & infatigabilis caritas, silere, ac premi nescia, quæcumque per oppida, pagosvè transiret erumpere, vicos & plateas obire, vbicumque adessent qui

qui audirent consistere, & quod viatori prolixior concio non liceret, summam fidei Christianæ magna voce corā recitare, cuius per se leuis in speciem operæ, leue pretium non erat; non paucos enim hac arte conuersos & aquis vitalibus ab eo ablutos testatur Cosmus Turrianus, sed inde aliquantò patientiæ suæ lucris maioribus quàm caritatis ditabatur: homulus vndique malè ab omni re iustus, pannosus, nudipes, externus, quod peius illic sonat quàm barbarus, ad hæc longa malorum tolerantia, & morbo deformatus; loquitamen ausus, & denunciare tam noua & grandia, minari pœnas, præmia polliceri, vtraque æternum duratura; horum merita præmiorum, mores & vitam exigere, libidini sensum, & maiorum doctrinis, sacrisque contraria; pro stultitia ridebatur, isque pro amente. Plagis, luto, saxis, laceratione vestium, puerorum & vulgi plebs sancto illudebat, magno clamore iterans *dios dios*, & ioco traducens quòd ipse assidue repetebat, vocem deuitans Iaponicam, ne crederetur vnum aliquem ex iis nominare, quibus Dei nomen Iapones accommodant. Peius quoque in eum furebant Bonzij quorum damnabat potissimum commenta sacrilega & ludificationes in populum simplicem sceleratas, viri Dei necem efferati poscebant, incendebantque in eam vulgi inuidiam, & manus; certum est duabus ex vrbibus, turbulenta extrusum lapidatione, fuisse periturum, nisi globo nubium minaci, densoque tonitru, ac fulgurum ignibus, Deus, nefarios absteruisset homicidas. Suprema denique charitatis inuictæ documenta, supremo Apostolicæ huius peregrinationis, & difficillimo velut actu, vir sanctus præbuit: erat via præterquam ascensu aspera, continuis etiam amfractibus montium perplexa; ipsosque interdum accolæ fallere solita; plena milite & latrociniiis omnia; captandi calles cæci, & auia, ab eorum incurfu disita. Ergo Iaponibus aliquot mercatoribus suam operam locat, ibant equites citato gradu, & prædonum metu fugientibus similes; ipse à pedibus famulus, præter suam, etiam vnus illorum facinam deferens, cursu sequebatur, equos in hospitiiis curabat, & huc Nuncium illum verè Apostolicum, huc, inquam, impetus salutis agebat alienæ, & hæc virtutum nepotibus monumenta signabat. Sunt isti (verba do Cosmi Turriani eo anno scripta quo Amangucij eum reuisit Xauerius) sunt isti feruores, & contra seipsum conflictus longè alij ab iis quos fingunt animo, qui degunt inter Christianos. Attendant ij sanè qui Iaponicam ambiunt expeditionem cuiusmodi cæptis Euangelij prædicatio in Iaponia steterit; qualive imitatione eius prouectio commendata iis fuerit. Profsus comperient quantacunque ipsi, quantumuis ardua peragant flocci fore, si cum iis conferantur quæ P. Magister Franciscus, & egit, & pertulit; sic futuri sunt ab tentationibus immunes; nunc obrectantium maledicta, contumelias, famem, frigus quæ tum is, tum socij passi sunt, sigillatim censere infiniti operis fuerit] ita Cosmus. Et erant hæc tamen vt aiebam aggressiones primæ in quas eò solùm à Deo mittebatur vt cruci aditum aperiret, & Christi nomine

possessionem iniret illarum gentium; redux inde, suorum laborum meritos fructus aliis cederet, eius item sanctimonie merito plus ultra progressuris. Meacum illam populis stipatam innumeris, arma, & bella vertebant, in vicinos Reges ardentia; nemo vnus qui aduerteret Dei praconio fungentem; nemo qui petenti magnis conatibus Vooi, aut Zazzi affatus impetraret; sine is illorum tribunalium mos erat, seu auaritia ministrorum; ducatis aureis sexcentis emi aditum oportebat, ad vnum ex iis magistratibus aliquem. Xauerio prater se nihil erat, & prater thesauros salutis, illic despiciatos, & reiectitos: spebus ergo manifeste cassis, Februario exeunte anno 1551. idem iter, iisdem terra marique periculis retexere cogitur.

27
Amangucciu
redit; & ma-
gno successu
Christum
predicat.

27 Sed suis non debuit carere premissis tam heroica peregrinatio; hæc Amanguccij à Deo illi seruabantur, vbi post spatium ab suo discessu quadrimestre redux, viam inuit fidei illuc inducendæ, quæ tunc aliis visa est conducibilior; captanda nimirum Regis benevolentia, & fauore, munere aliquo cui pegrinitas, & elegantia gratiam adderet: in eam rem ab amicissimis, sibi que plurimum additis Gubernatore Indiae, & Malacæ Præfecto horariam machinam, & musicum organum singulari arte fabricata acceperat, & alia ex operibus Europæis numero tredecim, illic planè inuisa, proinde Regi maxime accepta, quare gratum animum testatus, auri pondus, & argenti magnum ad Xauerium dono misit; verum is decenter, abstinentiam excusans muneris, significauit Regi per nuncios, nullius se rei cupiditate illuc nauigasse, nisi desiderio communicandi cum illo, eiusque populis summi Boni, cui par nullum orbis haberet vniuersus: id perficere vt posset, egere se ipsius fauore beneuolo, quem esset quamprimum ex eo rogaturus: Et vero die proximè sequenti Goani Episcopi, & Gubernatoris Indiarum ei literas reddidit, quibus illi Christianam legem eiusque præconem Xauerium laudabant; subinde ex eo petiit sibi vt liceret eam populo euulgare, quod is tum benigne admodum concessit, tum locis per urbem frequentioribus, insit de more tabulas appendi, quibus edicebat placere sibi legem nouam quæ ab Europæis Bonziis docebatur, à suis populis suscipi; cumque ipsi externi, & sponte pauperes, relecto, & auditorio carerent, Bonziorum cœnobium habitatore vacuum se illis assignare: hac tutela securi regie potestatis Xauerius, & Fernandus, liberè deinceps foras procedere; Christiana dogmata, & sacra in compitis frequenti populo audenter, bis quotidie tradere, Bonziis nequicquam, sed metu edicti regij, tacite inter se frementibus; vbi Deo, præsentis negotio, præsens subsidium suggerente, linguarum donum Xauerio instauratur, Sinarum, quos eo plurimos commercia vexerant, Sinarum lingua conciones habebat matutinas; Iaponensibus pomeridianas Iaponice, fiebat ingens auditorum omnium generis concursus, & qui eius mouebat & linguam, & mentem sapientie spiritus, in adstantium animos tam altè influebat, vt quam lato risu, & scommatis explosus antea fuerat, tanta nunc approbatione, & reuerentia

uerentia illi plauderetur: in iis nobilium, & literatorum fuere partes præcipuæ, hi ut commodius audirent, & elucidarent disputando, quæ rerum grauitas, & ingenium perspicax subministrabat ambigua. cœpere apud ipsum tam multi conuenire, ut scribat iis domum angustam fuisse, recedentibus itaque aliis quærendo, & contendendo fessis, nec tamen saturis subibant alij, nouis grauidi dubiis, integraturi concertationem, quod ipse clarius ad Ignatium scribit, dotes ei exponens quibus præditos oporteret, quos in Iaponiam destinaret, ubi seipsum in iis depingit, & quæ biennio expertus didicerat.

28 Poscit homines primum adeo inculpato, ut curiositas Iaponum nãnis prope indeprehensibilis offendi tenera, suorum in diuinis Doctorum, nihil possit in iis quod carpat aduertere. Deinde non minus ab doctrina quam à virtutibus egregiè munitos. Sic enim etiam Iapones suas illas Religiones antiquas defendunt, ut dicant suis, se quoque niti Theologis, & multis numero, & scientia notis, & nulli doctrinæ concessuris, nisi Theologis, & multis numero, & scientia notis, & nulli doctrinæ concessuris, nisi rationum vi solida certaque stabilitate. Tertio vult ita comparatos ad tolerantiam cuiusuis incommodi, ut possint herbis, legumine, aqua pura contenti viuere, vestiri miserè, asperitatè perpeti frigoris, lecto, etiam & lecto carere. Ad hæc versent ingentes animos, in continua pericula alacres, mortèlsque adeo si res ferat, per cruciatu ultimos adundas; impetendi sunt enim Bonzj aperto Marte, retegenda illorum nefanda dedecora; Doctrina in contemptum, mores in execrationem hominum traducendi, quam ubi se vident non posse disputando exire, ad conuitia & contumelias vertuntur, & tondenti, se pressus exitium machinantur.] subdit consequenter [Scribo ad D. Magistrum Simonem, siue ad alium qui forte nostris Coniuricæ absente illo præsit, ne quos in has mittat vniuersitates Iaponiæ, nisi tuæ perspectos penitus approbatosque caritati: futura iis est à vexatoribus patientiæ grauior quam multi arbitrentur seges: visentium tædio, & multitudine diu, noctuque obruentur; accersentur in domos nobilium post habita quauis excusatione, deerit ad precandum, meditandum, contemplandum tempus, ac ne animo quidem suppetet interdum colligendo, imo nec sacris licebit operari saltem in initio, sed nec spatium dabitur diuini officij exfoluendi, multo minus edendi, capiendique somni: importunum est Iaponum ingenium erga extraneos maximè, quos & nihili pendunt, & ioco habent. Quid autem cum erunt eorum omnes exagitandæ condemnandæque sceleræ, & scelera.] Ita ille, sed hæc sapientum Iaponum importunitas improba, viri sancti consilia opportune admodum adiuuit; ut eniu sunt dociles, & ad rationis imperium faciles, quanto inquirebant curiosius disputando, & interrogando, tanto in veri notitiam citius, atque interius inducebant sese, ac nube discussa dubitationum intelligebant in Christianorum religione nihil esse, quod aduersus Examen quamlibet seuerum, & inuidiosum, fortiter & inexpugnabile non stare, Iaponum su-

28
Quibus dotibus, in Iaponiam mittendos clarere oportet.

perditionem, sectæ nouem & plures distrahebant, numerosæ discordes, oppositæ, perpetuo ambitu disputationum altercantes, vnaquaque sibi prærogatiuam boni verique vindicante. At vbi Xauerius in campum se extulit, omnes in eum conspirarunt, & sepositis litibus mutuis, iuratos conatus ad impugnandum hunc solum armarunt, qui solus omnes impugnabat, atque hinc stupori summo fuit magnum illud celebratumque miraculum, quo variis multorum quæsitis consuevit vna responsione satisfacere vir sanctus.

29
Vna responsio,
multas satis.

29 Nam cum lacerarent dicentem tam multi, sectique in partes tam diuersas, siebat sapius, vt maximè disita eodem tempore quærerent: hic de vera Dei essentia, ille de orbe condito, alius de natura & malignitate dæmonum; de animorum, pœnarum, præmiorum eternitate: quidam vno sciendi studio, de motu cælestium orbium, Solis & Lunæ defectionibus, fulminibus, fulgetris, iride, & dissimilibus permultis; ipse vnum ad omnia simul, responsum daret; quod vel eius in ore, vel in auribus interrogantium, sic articulabat, & transformabat Deus, vt cuique redderet & sonaret, tam claram propositi de quo dubitaret explicationem, vt si non omnibus coniunctim, sed huic seorsim vni respondisset. Quod crebro iam euentu probatum vehementer mirati qui aderant literati, & Bonzij, condicebant de rebus proponendis toto cælo diuersis: mihi quidem, haud satis liquet, vt quisque breui quod edebat Xauerius responso solum cernebat quod proposuerat, an & aliorum quæsitis omnibus responso eodem satisfieri animaduerteret; sed argumento est, ita factum, admiratio illa inter attonitos mutua, reputantes meo quidem iudicio, tot paucis verbis reddi sibi explicationes, quæ fuerant positæ quæstiones; quo tamen id modo fieret omnino ignaros, neque propterea infidelitas stolidam eò venit vt intelligeret, id donum Apostolo cælestis infundi, & naturæ fines transcendere, sed præcellenti cuiusdam doctrinæ, atque putarunt assignandum quam nec ipsi, nec eius socij caperent, quare Amangucciû Firando cum venisset Cosmus, profecto Bungum Xauerio, pugnam Bonzij cum Cosmo & socio audacter integrarunt, quam cum Xauerio deseruerant; contemptim fugillantes, non esse eiusdem cum illo scientiæ, nec artem callere, responsione vnâ, multas, enucleandi quæstiones. Præter auctoritates publicas oculatorum testium quibus hoc & alia firmantur quæ ab Xauerio in Iaponia mirabiliter gesta, placet hinc obiter stringere; reddam quod Antonius Quadrius quadriennio post auditum; ad Iacobum Mironum perscripsit, nostris in Lusitania Præfectum. Narrabat, inquit, mihi Iapon quidam, tria se spectasse miracula à P. M. Francisco in Iaponia edi, muto vsu loquendi restitui, auditum surdo, muto item & paralytico, linguæ, pedumque facultatem, addebat Europæ totius præstantissimum vulgo existimatum; alios è societate haud quaquam illi fuisse consimiles, quod nisi vni ethnicorum nescirent respondere, quem cum expugnassent, aggrediebantur ad alium; at P. Franciscum quosquos ethnici aduentarent, iussisse hos ponere quicquid dubitarent.

bitassent, quæ cum essent decem, interdum duodecim numero, responsione vna satisfecisse vniuersis. Me vero obiectante, fortassis dubia fuisse inter se affinia; minime omnium, ait, sed longe diuersa, nec P. Francisco fuisse id nouum, sed notum atque vsitatum.

30 Partim igitur summa veritate aduersus literatos, & Bonzios ius suum decertando, disputandoque asserente; partim prodigiis, quæ illic plurima edidit; partim denique insignibus sanctimoniarum argumentis, cœpit Apostolus laborum fructus tanta copia metere, vt bimestri spatio baptizauerit quingentos, magnam partem illustres nobilitate ac literis, qui vt pugnaci disputatione, & doctrina paulatim conuicti, manus fidei dederant, poterant aliis in ea, magistri effici. Mirum autem quod referet ipsemet vnum tota vrbe, priuatim, ac publicè de Christi fide fuisse sermonem, vnam disputationum materiam; qui ad eam postremi, & ægrius accessissent fuisse animosiores in ea defendenda, in obseruanda nominatiores. Patri autè optimo sic addictos vt auelli ab eius ædibus, & latere non possent. Fatigasse illum assiduo discendi studio, vbique mysteria esse reueritos, (vt in crucis formandæ signo, quo tot Arcana continentur) at is videlicet inexplicabili gaudebat voluptate, qualem nusquam alibi percepisset. Itaque postea Cocino in Indiam scribens ad socios qui ex Europa illuc peruenierant. [Nuper, ait, ex Iaponia redij corpore satis firmo; virtute, & animo debili: sed hæc quam meditor ærumnosissima in Sinas profectio, sola innititur diuinæ fiducia bonitatis, & meritorum Christi Iesu. Nam etsi nunc incanui torus, at me si vnquam alias valentem & vegetum sentio. Labori nimirum, in crudienda natione morata, composita, rationis, & veri amica, incredibiles insunt voluptates, certè nunquam dum vixi expertus sum, quam Amanguccij maiores, cum ex indulgentia edicti regij, ad nos audiendos concursus fieret. Spectabam iucunde, depresso superbia, Bonziorum domitos spiritus; infensissimos Christi hostes, iam illi prostratos, morigeros, & libenter subiectos: cernebam triumphantes gaudio novos Christianos, cum victores redirent ex decertatione aduersus Bonzios; cum æmula sollicitudine instarent ethnicis, veritatis robore exarmandis, perducendisque ad fontem salutis; cum suorum formas certaminum, euentusque narrarent, & ex iis consequens exitum barbaræ superstitionis. Horum spectaculo, & auditu, iis exundabat lætitiis animus, vt molestiarum mearum sensum omnem in me extinguerent. Possent ah! vtinam vt hæc recolere inter medios labores, cœlestes delicias, mihi cœlitus infusas, ita illas apud Nostrates in Europa academicos memorare, & initiare illos aliquantula earum promulside! huc certò eorum quamplurimi vltro confluerent; & quicquid habent ingenij, ac valetudinis in horum salutem ethnicorum conferrent.] Huc vsque Xauerius, cui tot licet exuberantibus gaudiis, graues tamen fuere lugendi, & mœrendi causæ, non modo ex Rege qui Christiana instituta magni faciens, multumque veneratus nihilo idololatriæ minus tenax; inueteratarum libidinum in luto

30
Conuertun-
tur Amaan-
gucciaii.

hæsit;

hæsit; verum etiam ex regni Barone primario, atque firmamento. Erat viro nomen Neatondamus, hunc si plenior afflasset diuini splendoris radius, poterat in eo alterum Amangucij nascens Ecclesia, sibi Apostolum sperare, obseruabat ipse cum coniuge Xauerium velut patrem, venerabatur vt sanctū, amabat vterque intimo affectu Christianos, & causam fidei miris modis vterque tuebatur, sed cum grandi sumptu ædificasset multa Bonziis, fundassetque perpetuo censu cœnobia; dolebat iis, vt ipsi stolidè excusabant, illorum mercede excidere, ac ne perderent quod nusquam habebant, eius quod solide possidendum iis ingerebatur iacturam maluerunt; vtrique miseri, quod damno duplici caducas simul & æternas opes amiserunt. Duos quoque Xauerij socios lato animarum prouentu locupletabat Deus: Ioannem præsertim Fernandiam, cui generosam de se victoriam, triumpho, rependit, quo gloriosior Euangelij ministris inter infideles non potest obtingere. Dicebat aliquando ad populum celeberrimo vrbs loco, calebat dicentis oratio, frigebat nihilo secius auditor, nec in cuiusquam animum orator pius descenderat, cum ecce tibi ethnicus impudens, producto versus illum ore, velut aliquid in aurem locuturus, purulento sputo dicentis faciem conspurcat; tum facti præclari contumelia elatus, abire gestiens, respectare identidem, nutibus iniuriam laudare, multumque sibi de illa plaudere. Inter multos, vt fit, alij risu, indignatione alij turpe facinus, ac scædum excipere; omnes in Ioannem oculos figere, experturi ad publicam & improuisam dedecoris offensam, quam rectè, & placidè in gradu staret. Verum is impudentem scurram, nec secutus oculis, nec vultu mutatus, nec alter colore, quod agebat agens, nihil interpellatus dicere perrexit, eodem frontis modestæ sereno, vt si nihil esset indignum passus, ducto solùm tranquille strophio loquacem faciem deserit, & protractum sermonem, ad finem quietè pertexuit. Hic omnes etiam petulantissimi sile, ludòque in serium verso admirari; sedatum illud moderate mentis, & subitis iniuriis dominum sui imperium, excelsitati nobilis animi deputare, sed philosophatus sublimiùs, vir inter literatos grauissimus; cæterum legis Christianæ impugnator, obsequioque fortissimus, quem eo Deus egisse videbatur, vt serui sui patientiam, eius conuersione coronaret; statuit omnino, diuinam esse legem oportere, quæ suis vires eminentiores suggereret humanis, ex quo deterfa cecitate, iis aperuit oculos quæ prius non viderat, [viros nempe mentis virtutisque tam vastæ, haud quaquam ex orbe ultimo; per vltima quæque rerum, & viarum discrimina in Iaponiam aduectos honoris ambitu quem suimet contemptu calcarent; vel opum cupidine, qui tantum auri, & argenti, vltro sibi à Rege donatum non sustinissent admittere. Solo igitur Dei quem colerent, ardenti obsequio impulsos, & desiderio eius nominis celebrandi, insinuandique longinquis populis supremam illius venerationem. Alacritatem porrò illam paupertate quam tantopere diligenter contentam, perpetuari alio pignore non posse, nisi auctoramento illo

beatitatis

beatitatis sempiternæ, quam iactarent à Christi sequacibus post mortem expectari. Et ferret Deus tanta sapientia homines, & tanta sanctimonia decipi? & veniret cuiquam in suspicionem, tam procul, & per tot inuia eò solùm in Iaponiam venisse, vt nugas, & mendacia venderent? Bonziorum verò, quàm essent flagitiosi mores, quantis ab recto spatiis documenta errarent; sibi optimè exploratum, quàm inter se torfecta dissiderent, quàmque arbitrarium cuius esset, ac propè ludicrum, quauis pro libidine cõficta, veri nomine effutire. Ita ille apud se, vt post narrauit, argumentabatur. Nec fuit celetior excipienda veri ac boni luce, quàm se illi penitus tradendo, Fernandium statim à concione subsequitur, victum se ab illo telo duplici fateatur, rationum vi, & virtutis exemplo; rogat vitæ lauacro ablui, lastratusque à S. Xauerio Christianis accedit, sibi propterea gratulantibus tantum virum, quòd eius auctoritas multos haud dubiè secum esse tractura.

31 E contrario Bonzij Christianorum incrementis, numero famâq; insignibus; suorum verò defectionibus, & probris expostulare, rumpi, turbare omnia; senes potissimùm, inueterata superstitionis, aut peruersitatis amuli, ac tenaces: & erat iis sanè, vno de se ad populum opinionis ambitu, & largitate donorum nixis, dolendi causa, nec parua, nec inanis. Ex centum cœnobiiis quæ Amanguccij habuerant, vix pauca suos tenebant inquilinos, alia sensim quotidie defluebant: adeò multos ab eorum cœtu, turpitudinum enormium mordax conscientia remouebat, & decipiendi sacrilegè populi tædium, ad captandas fabulosas inuentis ciuium facultates: malebant ergo in seculo degere, ex quo deinceps pronum erat illos ad Christum adducere: Porro hi plurimùm quò Christo fuerant inimiciores, hoc maioribus studiis eius nomen fidemque tuebantur, & in Bonzios maximè, strenuam nauabant operam. Retegebant enim Sãcto Patri arcanas eorum libidines, austeritate, adsciticia teetas, & dissimulatas; occulta mysteria euoluebant eius quam quisque sectatus fuerat disciplinæ, indicabant pugnantis sententias, & dolosa, inuenta torquendi clientum suorum marsupij, hæc verò sanctus enuntiabat palàm, eosque populo graphicè depingebat, vt sciret quales re ipsa essent, & quales esse mentirentur. Quod in rabiem agebat sceleratos, plebe iis vulgò secreta dedecora publicè exprobrante; nec eos torquebat mitiùs quòd ipsorum nudius tertius discipuli, & adoratores, Christiani effecti, mox luce palàm in oculis omnium auderent magistros laceffere, & iis inuoluere argumentis quibus eò arctius stringebantur, quò extricare se contentiosius satagebant: docuerat illos Bonziorum iam doctus arcana Xauerius, sectarum singulas manifestæ dictorum pugnantia conuictas arguere, quò nihil potest illic homini literato propudiosius infligi. Hac arte Xauerius dici non potest quàm commodè vsus sit, ad animandos confirmandosque Christianos Bonziis concertantes, quos sic didicerant spernere, vt aggredierentur illos ex condito etiam pueri disputatione, superbis asinis, quale genus est Bonziorum,

31
Bonzij odio,
& contemp-
tui fuit.

Aa ignomi

ignominia cruditatem non valentibus coquere. Nec intra fines opprobrij publici, Bonziorum hæere detrimenta, honoris, scilicet, ac fama apud populum iactura; inde solitus fluere contributionum quibus alebantur fons pinguis, exaruit: multos ergo quos animæ salutis à ministerio scelerato nequaquam auerterat; fames è cœnobii in aulam, militiam, artificia, vilisquæ operas quærendo victui extruxit. Christianis mirè gaudentibus breui paucas in vrbe superfore Bonziorum ædes, nec plures Bonzios quàm qui sat essent iis custodiendis. Sed eorum rem summam grauius afflixit, viri cuiusdam nominatissimi, celebris & inopinata ad Christum accessio, is cum parem ingenio, & literis haberet neminem, recens in Banda vniuersitate inauguratus Doctor, fieri Bonzium optabat, & ambulo ambitu expetebatur à sectis omnibus Bonziorum, ratis fore illam Principem reliquarum, ad quam se ille adiungeret. Verùm pauca de animi rebus cum Xauerio collocutus, & comparatis Bonziorum chimeris, cum cœlesti, & certa Euangelij scientia, doluit vehementer multorum annorum sudoribus emptam à se meram, & exitialem ignorantiam, eiuratisque magna execratione Camidibus, & Fotochis, & quantum esset in Iaponia Bonziorum, statim vxorem duxit, vt illis, & sibi spem omnem præcideret acquiescendi eorum institutis: inde Xauerio assiduis illum recti, & veri doctrinis imbuenti, diuino instinctu manus dedit, Christumque complexus, eius lauacro lustratus est. Cùmque Amanguccium totam expectatione sui suspenderet, inclinaturam quo ipse flexisset, Christianum professus exanimauit deinceps Bonzios, & multos tum ex primoribus, præsertim literatis, tum ex populi vulgo, auctoritatis pondere secum traxit.

32

Bonziorum
in Xauer. &
fidem rabies.

32 Quos tamen ex Bonziis sua obstinabat perfidia nihil non mouere in defensionem impiarum fraudum; concionati ad plebem; iras Deorum inientare; minari ciuitati ruinam, regno perniciem; defectoribus extrema quæque; obrectare Christianorum Deo, nominare illum non Deum, sed Daïum quæ vox apud illos falsitatem, & mendacium exprimit; multa ei probrosa, nefariaque occentare, atque affingere. Demum andabatæ doctores ita de illo differere, vt si maxime Deus esset; bonum certè non esse, qui suos legibus premeret quas ferre imbecillitas hominum non valeret, earum nihilominus violatores æternis damnaret suppliciis. Ad hæc iis quæ narrant Christiani de orbe condito, angelorum, & Adami lapsu, Deique ipsius corporati aduentu, si quæ veri species inesset; scientiarum omnium parentes, & magistros Sinas, tot retro seculis, fuisse scilicet id ignoraturos? quid hoc item prouidentia? quid iusti, & æqui? Europæorum Deum, & distulisse in annos supra sesquimille quinquaginta, legis suæ promulgationem in nobilissimas mundi partes, si saluæ, nisi legis illius obseruatione omninò esse non poterant? his criminabantur Bonziji nostram fidem quæ suis quibusdam ad nostros epistolis refert Xauerius, ad quas nihil censuit attingere vt spongiam quoque indicaret qua calumniass illa diluebat

luebat, utcumque de hac alij scripserint, mihi tabulis originalibus sancti Patris, eiusque sociorum inhaerenti, licere non arbitror, ipsius responsa excogitare, & scribere. Dico tantum quod tradit, de querimonia Iaponum, Euangelij sonum, & legem salutis obtinendam, stomachosè dolentium, tam serò ad se peruenisse, cum gaudere potius debuissent beneficio tanti boni quo illos Deus præ maioribus affecisset; Hac inquam, tristi, & implacabili querela, ita perturbatos, ut veritatis, & sanctitatis fidem, religioni præbere non possent quæ Deum coleret in dispensandis bonis factiosum, crudelem vero in plectendis, quos vnum ipsius arbitrium iis destitutos voluisset; & auditos fuisse lamentabiliter defflere, ergo & patres, & atavos, & Iaponiam hæctenus vniuersam æterna claudant, vrantque incendia, quòd Deum non adorauerit sibi prorsus ignotum, & leges infregerit quas nunquam acceperat ab eo perlatas. Si Christus vitam ex æquo omnibus impendisset, cur non æqualiter omnibus profuisset? & si legis suæ contemptores sempiternis addiceret pœnis, cur eas sibi promulgare per tot sæcula distulisset? addebant his flammis oleum Bonziji, nihili esse ministros religionis Europæ; ne vnus quidem hominis animam posse ab inferis ducere, quod erat in promptu Bonziis quoties libuisset, ieiunando, & precando præstare. Ex eo quin etiam patere, Christianorum Deus quàm esset debilis & crudelis: aut enim animas cum posset nolle, iis eximere tormentis, quod erat barbari, & crudelis; aut cum maximè, vellet minimè id posse, quod erat admodum imbecilli; Xacam & Amidam leui negotio suos ab inferis in libertatem asserere, modo se Bonziis exhibuissent beneficos. Verum scelerati, validis rationibus potenter adacti non raro in aurem Xauerio falsierant, se quoque pœnarum æternitatem certo scire; at hæc si palam populo fieret; desituras statim beneficentiam qua illam à Bonziis se existimabat redimere, & perituros inhonesta fame. Iam quo pacto hiant, & crudo vulnere manum admouerit, quam felici consolatione curauerit, testatur ipsemet suis in Europam ad socios literis; cum enim communi comploratione insimularent Deum aut negligentiam, aut iniustitiam, quòd tam serò agnosci ab Iaponiis voluisset, & magnitudine doloris quo sortem hanc suam querebantur, Xauerio etiam excuterent lacrimas, æquitatis diuinæ nefariam accusationem sic apud ipsos refutauit; antiquissimam omnium Dei legem, quam pro noua cernebant, fuisse ostendit; non verborum sono mortalium auribus dictatam, sed naturæ manu, illorum animis æterno impressam caractere; quicumque nascitur insculpta sibi materno ex utero in hanc lucem legis eius mandata secum ferre, illorumque interpretem instinctum communem, & magistram insitam omnibus rationem. Priusquàm Iaponios lege vlla, Sinarum Sapientes imbuissent, obscurum fuisse nemini, quin homicidia, periuria, fraudes, latrocinia, adulteria, & istiusmodi turpitudinum portenta, vitari oporteret. Ad hæc patranda secretum, & tenebras; ad tegenda silentium captari; conscientiam tamen exprobrantem, & surdo

verbere cuiusque plectentem crimina, nemini datum effugere, quamvis ea & homines lateant, & nullis interdum eorum legibus vetentur. Educetur sanè, & cum solis infans consuescat syluis, & bestiis; procul degat ab omni commercio urbium, morèsque ignoret penitus; legem certè illam innatam omnibus, nunquam poterit nescire, quæ apud vnumquemque innocentis vitæ magisterium exercet; & interrogatus an occidere, furari, thorum fœdare alienum, fallere, rapere, liceat; negaturus est profectò licere, dictante nimirum id illi principe, ac suprema lege rationis, quam Deus hominibus indidit, quaque si modo sint homines, rectè instituere vitam possunt, hoc si necesse sit contingere homini, ferarum more in antris adulto, & omnium rudi, quanto certius contigit civibus, quos publica, & priuata iura prohiberi obstringunt? Deum ergo, nequaquam, vt ipsi dolebant, tot sæculis destituisse Japonios sua lege: huic (pergit, vir sanctus) argumento, acquievere plenè & integrè; indeque à suspitionibus querulis immunes, veritati mentem, Christo nomen dedere. At nihilo Bonziji minus furiosè ac rabidè incubuere calumniis, & minis in Dei præconem, & Christi fidem; vt quos nequaquam ignoratio in fraudem, sed perversitas ageret ad fallendum. Primum igitur sibi Regem conciliant, suàsque in partes pellectum, ad facultatem fidèi amplectendæ, re ipsa abrogandam, cum verbis non posset, adducunt; nefas enim cum esset, edictum solemne quo illam sanciuerat aduerso rescripto rescindere; clarissimum quemque illorum inuadens qui Christo accesserant, suis illos per summam iniuriam exuebat bonis, quibus & ipse, non diu post, & regno, & vita, exutus est, Deo pœna sequaci suorum damna vlciscente, de quo breui erit narrandi locus. Scribunt præterea in oras finitimas Bonziji aduersus Apostolum, quicquid poterant de illo probrosè mentiri, esse hunc reiectitium homulum, scurram vilissimum, fame illuc adactum, cui nec in diem victus suppeteret; nec ad tegendam nuditatem, præter laceros pannos esset: ad hæc maleficum insignem, & adoratorem dæmonis, qui sub aspectu certorum syderum, quorum ostentabat peritiam, spiritus cogeret ad prodigiosas præstigias & infatuatum iis popellum sibi obstringebat; demum quicquid iis inuidia, indignatio, & auaritia, infame suassisset de illo spargunt, quibus tamen nec interclusus est Euangelij sacri cursus, nec viri sancti fuscata gloria, nec falso & fabulis verum succubuit. Amanguccij quidem ad ter mille, Christiani numero aucti sunt; omnes ad fundendam pro Christo, vitam, nedum ad perdendas facultates prompti, & alacres si fortè quod expectabatur ex suasionem Bonziorum, rem ferro agere tyrannus decreuisset: foris verò Xaverij nomen, & sanctitas, mirabilitas prodigiorum ab eo editorum & illustres de Bonziis triumpho, & prouincias & regna, tam celebri fama exciuerant, vt omnes, magnum ex Europa Bonzium (sic illum designabant) audire vehementer auerent, & cernere.

cietatis; operarij in Iaponiam legendi ac mittendi; repetendum mox mare, & Sinæ adeundi, audiebat enim consensu omnium affirmari, Sinis Christo subactis, vltro Iaponiam velut magistros secururam, quod eos agnosceret sacrorum, & sapientiæ parentes. Commodum his votis, nauim Lusitanam nunciabat rumor in Bungum appulisse; de hac ve certius resciret, Matthæum ex Iaponiis suis comitibus alterum, eò cum literis destinat; datæ legebantur Kal. Septembris ad nauis præfectum, & quos vehebat mercatores, rogabat verò ad se rescriberent, qui? vnde? quàm breui in Sinas essent redituri; tum quòd in Indiam reuertens, quamprimùm illac esset transiturus valde hortabatur, sibi quisque tantillum succideret temporis, ad subducendas conscientia rationes; eius enim, addebat commercij lucra, multò esse quam sericorum Sinentium pinguiora, quantumuis hæc fœnore suam sortem æquassent, applicuerat Figium ea nauis, Funaiio, Bungi Metropoli, leucâ distans; illic vbi comparuit, cum Xauerij literis Matthæus, ea omnes affecit lætitia, vt certatim illum muneribus donarent, leguntur publicè quas ferebat ab sancto literæ; mittuntur Funaium, qui hæc mercatoribus sociis nunciarent; ij cum Rege Bungi ex frequenti congressu pridem gnari, fore illi pergratum Apostoli conspectum, quem tanti toties fecerat, & de prædicarat, eius propediè aduentum Regi significant, & Princeps optimus, cui iam tum Deus, conuersionis diu post futura indebat semina, festo gaudio rem excepit, & testes amoris, ac reuerentiæ dedit epistolas quibus Xauerium humanissimè Funaium inuitabat; Rescripsit, & nauis Præfectus, & ex primariis mercatoribus sex aut septem, quisque de Indiis quod habebat noui, de nauis autem, Lusitanos triginta vehere Præfecto Odoardo Gama, post mensẽ versuros in Sinas vela, vbi tres in portu onustas serico naues reliquerant, Ianuario sequenti repetituras Indos, harum verò vna, Iacobum Pereiram, insignem eius amicum vehi; veniret quantocys, expectari ab omnibus cupidè, excipiendùmque non tantùm nauis, sed pectoribus omnium. Matthæum quintus, itineris dies Amanguccio restituit, cum literis, & impatienti lætitia qua vir sanctus desiderabatur ab Rege Bungeni, & ab Lusitanis. Ergo commendatis Deo Neophytis, & salubri admonitione tum iis, tum Turriano & Fernãdio munitis, inter eorum lacrimas, & amplexus in viam se dedit, Septembri iam medio, anno sesquimillesimo quinquagesimo primo. Erant Amanguccio Figium milliaria centum octoginta, terrestris itineris; præter angustum maris sinum, hæc vt afflucuerat confecit pedes, pretiosam ferens sacri ministerij sarcinam. Sed eum laborem non parca rependit consolatione, Iaponum duorum nobilis comitatus, hi præter Matthæum & Bernardum, sese illi duces, & comites Figium præbuere, hoc vnice viro sancto chari, quòd ab Rege Amangucciano re omni barbarè multari ob suscepta ante vnum mensẽ Christiana sacra, fortiter id ferrent; & censu annuo paulo ante aureorũ ter mille splendidi, tunc prope nudi, sic tamen hilares, sua ob Christum egestate contenti fruerentur, vt si

Rex Bungi
Funaium in-
uitat Xau-
erium.

omnibus abundarent. Ibat cum iis item Laurentius Regni Figensis indigena ex oculorum vitio cognomento Luscus, iuuenis annorum quinque & viginti; nouus quidem, sed feruens, & virtutis nequaquam nouitiæ Christianus. Quæ supersunt ad vsque Xauerij regressum in Indias, eorum spectator Lusitanus, stylo, quam mercimonio melior distinetè narravit, huic narrationi vti fideliter, sic libenter insisto, quod eam multis probatam testibus video, in tabulis publicis, de Xauerio in album Sanctorum referendo confectis.

Inter hæc igitur tam grata viæ solatia durauit Xauerius Pinlachiam vsque, pagum leucis duabus Figio distitum, vbi pedum tumore, doloribus capitis, & fractarum inopia virium subsistere cogitur; tres è sociis ad nauim præcurrunt auxiliij aliquid accituri. Horum aduentu Gama, Funaiõ inuitat Lusitanos cumque iis cultu singulari, Pinlachiam versus; pompam instruit equestrem; quod è comitum discessit diuinans vir sanctus, itineris reliquum debilitati suæ putauit tolerabilius, quàm cum honorem religiosæ suæ modestiæ; quare recepto itinere, quartam leucæ partem emensis occurrit Lusitanis, demirantibus illum inter nobiles duos Amanguccianos medium venire, cum suo in humeris supellectilis sacræ fasciculo: ex equis desiliunt; ea comitate, ac reuerentia consalutant quæ tanto patri debebatur. Sed in pertexendo quod supererat viæ, humilitati eius, litem mouit non paruam eorum pietas, quæ ab aduersis vtimque partibus amissa, & victa est: contendebant eum equo imponere, nec peruenire ad nauim ferebant peditem; quod vbi ex eo non impetrant, nec ipse ab iis, vllis precibus euicit vt equos reciperent. Pedites itaque, simul omnes viæ residuum absoluunt, nauim Præfectus eiusque armamenta, vexillis, ignium fulgetris, & variarum flammarum missilibus radiis, vndequaq; ornanda, in triumphi morem curauerat; quotquot in nauim remanserant, festo armorum, & vestium nitore, longis ordinibus litatus prætenderat; vt primum sanctus in conspectu fuit, læto bis omnium machinarum tonitru salutatur, iterato tertium, & quartum gratulatorio fragore, cum ad nauim accederet propius, & cum in eam conscenderet, quibus humilis Xauerij pudor plurimum erubescens, querenti propior, quàm gratiam agent, mentem suã Gamæ dolens testatus est. Urbem vero Funaiõm vix leuca femoram, tormentorum is sonus grauius perculit, nullas satis excogitantem eius causas, præter Lusitanorum conflictum aliquem cum pyratibus infestantibus illam oram. Rex per hominem certam rei causam ex veris cogniturus, nobilem iubet eò excurrere, cui Gama, monstrato Xauerio, exponit; quod auditum fuerat Funaiõ, argumentum esse perexiguum honoris, quo eius aduentum gratulabantur vehementer. Hunc Amanguccio adesse, virtute, doctrina, sanctitate incomparabilem, Deo ac Lusitanæ Regi domino suo summè carum. Hastitate ad hæc qui missus fuerat, velut stupens, & Xauerium contuens sine calceis, & pannosum, voluensque apud se quæ Amanguccio delata fuerant; Dein ad Præfectum conuersus, valde ambigere quid esset ad Regem

Regem de illo relaturus : non posse de Bonzio quæ audiret, & cerneret Regi occultare ; aliunde tamen quæ de illo probra, & quoties fuissent à Bonziis ad Regem Amanguccio perscripta meminisse ; inspectum scilicet hunc ab se, familiariter cum amico dæmone agere , ex quo illas disceret cantiones, quibus mira in vulgus stolidum edidisset ; hominem esse mendicissimum, egentissimum, toto corpore scatentem vermibus, qui eius carne pasci refugerent. Vereri ergo se aiebat, quæ Lusitani celebrabant de illius sanctimonia, & sublimitate meritorum si Regi narraret, ne auctoritate exciderent Bonzij, & accusarentur, aut ignorantia imprudentes, aut inuidia mendaces. Tunc Gama secutus ut cœperat, innocentiam viri sancti, & paupertatem eximie laudavit ; ortum in Europa nobili stirpe, & sanguine regio ; sponte pauperem & excellentia virtutis ; non abiectione, ludique fortunæ : quæ ubi ad Regem nuncius retulisset, à se addidit Lusitanos illo vno beatiore se credere, quam si nauim haberent argento cumulatam ; sibi quod ad se attineret visum esse re ipsa homine maiorem, vultu quandam spirante insolitam, venerandamque maiestatem. His accensum in Rege desiderium videndi Xauerii, hanc illi suggestit epistolam, qua eius aduentu gauisus, cum in palatium inuitabat.

34 Pater Bonzi Cemaicogine (Lusitanos sic vocant.) Quam sunt Deo tuo acceptæ laudes quibus suis ab sanctis colitur, tam gratus illi sit, tuus meas in oras optatissimus aduentus. Renunciauit mihi Quansionafamas quem istuc miseram te Amanguccio Figium venisse, id ego quam lætus cognouerim, explicabunt quos mitto. Quare supplex etiam atque etiam te rogo (iubere siquidem non sinit Deus) mei erga te amoris desiderio singulari indulgens, ante solis exortum ut adsis, & arcanas ad fores domus meæ pulses, ubi totus in tui cogitatione te expecto. Hanc autem velim sic à te rogatam gratiam, ne qua re tibi molesta sit mea petitio. Nunc Deo tuo, (quem Deorum Deum profiteor, & summorum atque optimorum qui degunt in cælo supremum) prouolutus in genua supplico, ut huius æui superbi homines, ex doctrinæ tuæ gemitu intelligant, vita tua tam inops quam sit Deo cara ; ut eo perspecto, carne progeniti, & mundi promissis excæcati, ab suo errore eximantur. Fac de tua valetudine ut sciam, quo noctem quietè ac placidè dormiam, dum me galli cantus cum tui aduentus nuncio excitet.] Decorabat hanc legationem eius Princeps, iuuenis Regem proximè attingens, & ei adiunctus Pæmindoni nomine prudens senex, & ipse regij sanguinis, cum nobilibus triginta, Funaiio Figium triremi appellunt. Legatus, Regis Epistola Xauerio reddita, è navi exscendens, explosis tormentis quindecim, salutatur, auditusque cum seni diceret, prorsus magnum esse gentis illius Deum oportere, eiusque arcana humano ingenio admodum obscura, qui seruo gauderet tam paupere, qualis esset Lusitanorum is Bonzius, quem dum præcipuis venerantur honoribus, liquidò indicabant, paupertatis apud Deum suum ingens pretium esse, quamuis apud homines vulgo nihil despica

34

Regis Bungi
ad Xauerium
literæ.

despica

despicatius, nihil esset execrabilius, & piaculo ducerent mendicitatis cogitatione, velut putris, & fœdi cadaveris animum inquinare.] Sic ille: cui comes senior valdè sapienter, nihil obstare quo minus is pauper, maximi faceret suam paupertatem, licet ipsi ab ea abhorrent censerentque egenos omnis hîc, & in futurum, expertos boni; posse quoque eandem, Deo cui seruit tantopere placere, vt eam, qualem aspexissent, eius causa profectus, omnes simul diuites opibus anteiret, tametsi Bonziji alia omnia garrerent. Ita in regressu de Xauerio philosophabantur, at enim iunior seu priuato, seu diuino instinctu longè de illo grandiora quàm exteriùs præferret cogitans, Regi persuasit more triuiali Bonziorum non debere admitti, & peccatum iri non leuiter, si præ iis nihil ei daretur; etsi enim eo nihil esset pauperius, at nauis Præfectum omnesque Lusitanos vno ore sibi confirmasse, si vel innueret sanctus Pater se nauim cupere, confestim illam cum omni eius gaza ei donaturos.

34
Lusitan: Xauerium ad Regē Bungi magnificè deducunt.

34 His tanquam præludiis cœpit Deus in aula Funaiensi abiectè de se sentire amantem attollere; Bonziorum verò tumorem deprimere; & alterum tantum ab Lusitanis Figij mouebatur, quorum si vnquam in suum Apostolum & religionem, tunc potissimum emicuit pietas, visusque est Deus illam iis mentem indidisse, quæ ad futurum ipsius obsequium momenti plurimum esset allatura. Itum ab iis in consilium cum esset, de ingressu Xauerij ad Regem, insedit omnibus rem tanti, paratu quàm fieri posset eximio, & superbissimo instrui oportere; vestium cultu decoro induendum, stipandum officiis aulicis, & familia numerosa, eoque omni quem eius poscebat dignitas honore; ex nauis in urbem, atque in regiam per vias maximè frequentes deducendum. Rebus ita decretis, cuique partes assignantur, pompæ ordo describitur, expediuntur ornamenta, quæ vt Xauerius moueri deprehendit; ire mox in oppositum fortiter; honoris illius impatientia suam armare modestiam; negare diuinis fulciendis secularem hunc strepitum adscisci debere; humilitatis Christianæ elato splendore, velle Laponum superbiam capere, perinde esse vt truce ex auro fingere quò fieret iis adorabilior. At qui Lusitanos ad hoc induxerat, idem serui sui animum inflexit, vt eorum se vinci rationibus pateretur; quòd enim Iaponibus paupertas tantò esset horron, & Amanguccio tot fœda & indigna de Xauerio sparsissent Bonziji, vt execrationem omnium publicam, & contemptum in eum accenderent; reuellenda erat ex animis populi scelestas, & mendax opinio, vt sciret Euangelij ministros, quò egere rebus omnibus ambirent, eò dignos esse maiori veneratione; ac sentire de illis reuerenter ethnici discerent, quorum immeritus caducis animus, erat ea specie corrigendus, & in æquorem de diuinis sensum sapienter mulcendus. Non hæsurus in eo, sed transituros in Christum hos honores, & quò Dei præco obseruantius coleretur, hoc eius prædicationem maius in populo pretium habituram. Iam huius magnifici agminis instructum nihil subiit quòd vanum oleret, ac secularem fastum, nihil non inuento, & opera religiose pietatis, aptumque

aptamque ad afficiendos spectatores reuerentiæ studio erga sanctum eiusque sanctitatem. Personam in eo agebant triginta ex primoribus Lusitanis, à cultu insignes pretioso, catellis torquati aureis, & multa splendidi vnionum, & gemmarum luce, toridem qui heros affectarentur ferui, pulcherrimo & ipsi habitu. Processurus erat vir sanctus longo in syrmate ex cilitio bombicino, candidissimam desuper indutus castulam, & holoserico viridi, attalica prætexto simbria stolatus. Sed omnium trahebant oculos quinque præ cæteris ex omni comitatu, vel elegantia ornatus, vel ministerij nouitate. Primus librum gerebat in rafa bombice candida, breuiarium sacrum, an catechismus fuerit dubitatur. Alter ex nigro holoserico crepidas, quæ casu in mercibus repertæ, suum in apparatu locum comode inuenerunt. Arundinem Indicam portabat tertius vmbilico præclusam aureo, quartus imaginem Virginis damasceno cœrulo velatam; postremus denique venustissimam vmbellam. Descripta in hunc modum pompa, instructu non dispari cymba exornatur, cum scaphis duabus quæ illam ab nauì in vrbe deferrent, infernuntur tæpetis, cinguntur virgato multatio, vexillorù pinnis versicoloribus decorantur, diuiduntur in eas paruo, sed apto numero tubarum, fidiù, & tibiæ symphonix. Dies illuxerat, & lento remigio per aduersum flumen in vrbem pergitur, illachrimante ad musicos modos Xauerio, qui summa in puppi residens eminebat. In vrbe interea haud quaquam frigidius, & remissioribus studiis publica gratulatio feruebat, & quia insolita, magham f. cerat expectationem, & regia dignam magnificentia. Ergo ad iucundos scapharum prospectus, multoque auidius ad cantus organicos, illic planè ignotos, ripam ciues implere; nostri exscensione facta procedere, præire Præfectus Odoardus Gama, aperto capite, Bengalenù manum arundine fulciens, & domus veluti magistrum agens, post hunc aliquot passuum interuallo, quinque illi quos dixi dignitatis sacre symbola præferentes. Tum Sanctus Apostolus stipanti bus latera, quinque & viginti nobilibus, quos suum ponè famulitium sequebatur. Hoc ordine per amplissimas vrbis vias, & confertissimum populum fenestras quoque, & tecta complementem, palatium, petitur, iacentis omnium in vnum præcipuè Xauerium oculis, cuius grauitas oris, modestia humili temperata, amabilitate, & reuerentia deuinciebat vniuersos. At vero Bonziis, vt tantò aliam conspexere, tam diuersum ab eo qui Amanguccio perfidis literis depictus, fuerat mendicus, squalidus, abiectus; concidit scilicet mendaci cum lingua tumor ferus; nullis iam latebris ipsorum calumnias satis exalantibus.

Ventum erat in aream Regiæ subiectam, vbi sexcenti quæ sagittarij quæ hastati, armatura illustri, & vestium tesseriis visendi in præsidio erant; His accedente Xauerio, dat signum dux Finge indonus, seindunt se vtriusque in alas medij, quibus palatium intrantem excipiunt: progressus paululum, ab honorariis quos iam tertium memoramus dignitatis orna-

B b

35

Excipitur
Xauerius à
Rege Bungi
solemni ap-
paratu.

tur

tur insignibus, proiecti ad illius pedes, genu flexo, arundinem alius umbilicatum auro tradit; alius crepidas pedibus inferit; umbellam in caput explicat tertius: hinc inde alij cum libro, & icone Virginis se sident: peragiturque cerimonia hæc tam reuerenter; & decorè, vt nix è affecerit intuentes, mussantes inter se tacitè, hunc planè hominem cælo missum, ad Bonziorum extinguendum liuorem, & arrogantiam conterendam. Inde in aulam subitur amplissimam, refectam ciuibus, quos aurum, & splendor vestium arguebant esse primarios. Hic puer teneræ ætatis, quem manu ducebat senex venerandus, occurrit venienti, hanc illi salutem exoptans. [Tàm gratus Regi, & acceptus adesset, quam optatè de cælo in agros descendunt pluuia, squalente longo æstu oriza; iret alacer, quandò bonis omnibus amaretur, licet eius aspectu scelerati, dolore rumperentur, & mœsti ac timidi, obscuram noctem & turbidam animo gererent.] Votis beneuolis, & honorificis cum respondisset appositè vir sanctus, subiunxit puer, sed prudentia senili; esse profus fortunatissimum, qui ex orbe altero illuc nauigasset contemptus, & infamiae ambitu, paupertatis nomine quærendæ; bonitatem Dei cui seruiret, extra omnem esse comparisonem; vt qui ea gauderet paupertatis æstimatione, ad eò à vulgo aliena: ab ea Bonzios abesse tam procul, vt nec egenis, nec feminis post mortem, quicquam boni sperandum iurati prædicarent; sed solis diuitibus quibus esset in promptu, carò à Bonziis felicitatem redimere] cui Xauerius. [Dignetur Deus immensum bonus, doctrinæ suæ luce has tenebras, & discusso Iaponum errore, claram iis referre libertatem. Hæc dum colloquantur, mirante in ea ætacula viro Dei maturitatem annosam Sapientiam, aliam in aulam deueniunt, vbi flos totus adolenscentiæ nobilis, cultu quò nihil venustius, dici magnificentius nihil potest. Intranti omnes procedunt obuiam, omnes ritu patrio simul consalutant (quod gromenare ab ipsis dicitur, & Regi dumtaxat à suis clientibus, patri à filiis defertur) solum nempe ter fronte tangunt; quod mirè habili corporis inflexu peragunt. Duo exinde omnium nomine Patri aduentum paucis gratulantur: quorum alter paulo pluribus. Pater Bonzi sancte: Sit, inquit, ad eò iucundus tuus hic ad Regem accessus, vt dulcis est matri, amantissime blandienti infantis filij arrisus. Et erit profectò, nostros enim iuramus capillos, ab his quoq; nos parietibus qui nunc tua præsentia gestiunt, fuisse animos; vt his erga te officiis fungeremur, tuo autè aduentu idcirco læti sunt, quod facturus sit Deo illi maxime gloriosus, de quo tu Amanguccij tam excellè, & inaudita prædicasti: sub quæ illorum vnus manu Xaueriumprehendit, & reliquis innuens, ibidem subsisterent, capax in pergulam induxit, citris vtrinque prætensam aureolis, tum in aulam duplo præcedentibus vastiorem vbi Regis frater opperiebatur (qui post Amanguccij regnavit.) Is Sanctum honore inuitato profecutus, [nullam vnquam diem luxisse, ait, aula puriorem, gaudere sibi eius præsentia dominum suum Regem, & ea

vel vno ditiozem se credere quam Sinarum thesauris triginta duobus, proin opto inquit, te gloria augeti, & fieri votorum compotem quæ te tam procul aduexerunt: quibus breuiter dictis, subducente se tacite iuvene, qui ad manum Xauerio fuerat, in vestibulum cubiculi regij cum illo subit, vbi nobilium complures humanissimè exceptum, cum essent tantisper colloquio morati, denique in Regis conspectum inducunt: Rex vt erat stans, & expectans, quinque aut sex passus ingredienti prodit, terque humum pronus vultu demisso tangit, quod iis qui aderant rarè admirationi. Xauerius quoque se coram prostratus abjicit, nisi que Regis pedes honoris gratia tangere, inhibitus est ab ipsomet Rege, & in pedes erectus; dextra mox etiam pertractus, coactus est ex æquo ad lacus illi confidere; Regis fratre paulo inferius; Lusitanis, & regni Principibus, ac Baronibus ex aduerso sedentibus.

36 Post officiosos ritus gentis more obitos, Xauerius aggreditur breui, sed claro sermone, scitu necessaria credendi, & viuendi capita stringere, quod agente linguam, & animum Deo, sic ad rationis principia seite & appositè præstitit, vt rex cælo fundi totidem oracula censeret. Quamquam enim annorum quinque & viginti, & communi flagitiorum illie grassantium corruptissimus tæbe, sed maximè integro recti iudicio pollebat. Desinente igitur Xauerio dicere, exclamauit ardens, & admirans, [Cui tandem possit compertum fieri hoc Dei arcanum, quis introspicere quamobrem nos hæctenus tam cæca in nocte reliqueris; hunc tam luculento veri splendore illustrarit? Scimus de illo passim quid percrebuerit, quàm sprete & vilis ipsius paupertas, quantò ipse contemptu traductus sit; at sua illum, eiusque merita, & auctoritatem, efficax sustentat oratio, nec sinit de iis ambigere. Quicquid enim is profert cum probitatis natiuæ regulis optimè consentit, & si recti quis lance iudicij eius expenderit rationes, vno omnes statuet veritatis pondere constare. Nostri è contrario Bonziji, mirum si quid dicant præter pugnancia, hinc se implicant eoque deterius quo plura effutiunt; intelligendo maximè confusi, docendo perplexi; quod hodie approbant, cras negant; dicta rescindunt, rescissa denuo resumunt; tam perturbato suo, ac nostro sensu, vt nunquam satis quid rei sit, cuiquam liqueat, tametsi peracuto & sagaci; & in negotio in quo salus æterna vertitur, semper ancipites fluctuare nos volunt. Argumento nimium euidenti, eos pro arbitrio nobis illudere, verique immobilis quo nitantur fundamento solido carere.] Ista rex dum animo etiam quam vultu commotior doleteret, & exagitaret Bonzios, aderat inter alios, Faicondonus homo vanissimus, & in primis sectæ suæ Bonziis, non minus scelerum quam scientiarum principibus. Hic sibi propriè dictum volens, quod in commune de Bonziis rex indignabatur, prope è absuit vt abrumperet dicentem; vbi autem absoluit, nec præfatus veniam Bonzios, sed neque asurgens indignanter ausus, & acerbè in Regem inuichi, arguit quod nunquam

36
Colloquium
Xauerij cum
Rege Bungi.

quàm versatus, in Fianzimenſi vniuerſitate cuius eſt ſolius de diuinis
 ferre ſententiam) adſcito in conſilium nemine, cauſaque indiſta velut
 ex tripode, non dubitaret damnare, ac probare, quæ ipſi non ad rectam
 mentem ſed ad libidinem veniſſent; doctos conſuleret ſi eſſet indoctus;
 ſi pigebat eos inquirere; paratum ſe ad eſſe ad propugnandam famam,
 doctrinam, mercedes, & merita Bonziorum: hunc ergo Rex preſſa om-
 ni aduerſus impudentem irati animi, orisſque ſpecie, iuſſit ſi quid habe-
 ret ſedatè ponere. At iſe eodem arroganti ſtylo, Bonziorum in primis in-
 ſtitutum efferre, vitæque ſanctitatem; eſſe illos abſque dubitatione
 cælo gratos, & Deo charos; legem quippè illius ſeruare; & obſeruan-
 dam à populo curare, longas noctes, & frigidas magnam partem oran-
 do exigere, pro iis quorum beneuolentia & bencheiſ iuuarentur; ſen-
 ſus omnis voluptarij expertes caſtimoniam tenere perpetuam; abſtine-
 re ſe ab eſu recentium piſcium; curam gerere ægrotorum, pueris lite-
 ras, urbanitatem, virtutem tradere; conciliare inter ſe reges; ſedare
 regna; plebis insolentiam frangere; ſuum nobilibus tueri gradum;
 diſcordes urbium animos, & ſimilitates priuatas componere; pacis pu-
 blicæ iura aſſerere, fideiubere in alteram vitam, & dare in eam ſyngra-
 phas quibus illic diuites fierent, qui eas hic ſecum acceptas ferrent.
 Quot porro egentes alere? quot defendere pupillos? quot erigere, ac
 ſolari afflictos, & abſectos? atque vt Bonziis cætera deſſent, familia-
 res eſſe Solis; ſtellarum domesticos; amicos intimos beatorum, quibus
 cum quoties liberet, miſcerent nocturna colloquia, quos cælo educe-
 rent, exciperent brachijs, circumſpicerent otioſè. Pergenſque admiran-
 da illa, ſed occulta narrare, quibus vulgus ignarum inſtuant, ibat in
 comicum acroama deridiculum, niſi aliquos ex auditoribus aduertiret,
 non ſatis iam riſui imperare: enimuero tunc quàm antè procaciùs in
 Regem bacchari, ſcurrari, ebrium agere, vt rex denique cogere-
 tur, ſilentium illi per fratrem imponere; poſt vero illum ſedè per ignomi-
 niam detracta ab ſe amoueret, monens, tam multis de ſanctitate Bonzio-
 rum quæ ad tædium dixerat opus minimè fuiſſe; qualeſcumque ij fo-
 rent; ipſum certè illa furentis animi, & verborum inſana tempeſtate,
 ſanctitatis ſuæ eximia præclara dediſſe documenta, pluſque illum intus
 habere de inferis, quam ſuos vt ſtultè garricbat, de cœleſtibus, & bea-
 tis. Quo regis monito, ſed multo grauiùs ablatae ſedis dedecore, impos-
 ſui, & amens; erit, inquit, erit, cum nullius mortalium admittam ſerui-
 tutem; nec vos, nec ipſe Rex, ſed nec quicquid vbiq; regum eſt, tanti
 futurum ſit, vt detur illi mearum veſtium ſimbriam tangere, volebat
 nimirum homo ſitius intelligi, hoc fore, cum ipſe vni Deorum ſuorum
 corporatus, in eandem cum illo coaluiſſet naturam diuinam, quò ſibi
 Bonzij poſt hanc vitam promiſſo præmio, inter alia blandiuntur. De-
 lium riſit, non ſine ſtomacho rex, & perſtringere acrius parabat, niſi
 placuſſet illum Xauerius, ſuadens aliàs futurum commodiùs, cum reſor-
 buiſſet

huisset Bonzius suam bilem, & in hominem rediens, sentire humanius ac loqui meminisset. Iussit nihilo secius rex abire, & expiare pœnitentia vocem sacrilegam, qua se Deo patrem effecisset: Cui, malignum quiddam apud se immurmurans, pedem extra limen positurus, mittant in-
clamauit, è cœlo dij ignem, quo decinerascas tu, & quisquis regum, tecum idem loquetur. Sic ab importuna securi molestia, sequuntur de Deo colloqui, nullo deinceps ex Bonziis interpellatore, vt quos socij pudor fecerat cautiōtes. Prandendi hora imminente, mensisque politis, Rex secum discumbere Xauerium voluit; nec eius, aut precibus, aut rationibus, aut vlla modestiæ declinatione, ab eo valuit dimoueri. [Scio, inquit, mi Pater, & amice! te hoc non egere, at scies tu quoque, vbi nostros in mores transiis, nullam hominum cuius maiorem ab Rege posse beneuolentiam exhiberi, quàm si mensa illum sua cohonestet. Ego te vt mihi peramicum, propterea expeto conuiuiam; plusque mihi arbitror ex tuo conuictu auctoritatis accessurum, quàm tibi honoris ex hac mea inuitatione, ad quæ genu summisso Xauerius, Regis acinacem reuerenti osculo veneratus (vt eius patriæ fert vsus) Deum ait toto animo precor vt in agendis benignitati tam effusæ condignis gratiis, meam inopiam suppleat, & Regem dignetur fidei suæ sancta luce, & gratiæ merito, quò post vitæ huius, nauata Deo fida obsequia, eius gloria æternum potiat. Amplexatus hic virum sanctum adiecit Rex, rogare se item vt eius precibus Deus annueret, verum hac lege, vt ambo in cœlo simul essent, nec possent vnquam inuicem abiungi, sed de diuinis vt instituerant tranquille ad fatietatem illic in perpetuum tractarent. Sub hæc accumbitur, & donec expleto prandio amoneantur mensæ, hærent de genibus quotquot aderant nobiles, seu Iapones siue Lusitani, ipsique ad eò magno numero inuiti Bonzij, & intabescetes Xauerij gloria.

37 Huius in Rege erga sanctum featerni propemodum amoris, & irati aduersus Bonzios odij, fructus quoque tulit valde dissimiles vir Dei, nēpe hinc magnum in populo nomen; cōkursus assiduos omnis generis hominum, sui eius aspectu, & assatū auentium; venerationē apud ciues, & aulicos singularē. Ex alia parte probra, contumelias, maledicta, minas, vitæ pericula tam inuitabilia, vt absq; miraculo non videatur illa effugisse. Apostolicū vero eius munus ex tenebris idololatriæ, in lucē Christianam Funaij traxit innumerabiles; quod scriptū reliquit Lusitanus qui suā & ipse personā egerat in illo deducti ad Regem Xauerij apparatu, [eratque ait, explendæ suæ in salutem hominum caritati, vsq; ad eò intentus, vt nisi nocte valde intempesta, postquam ad somnum concesserant ethnici, adire illum non possent sui Lusitani, hoc est piæ cohortationis, & confessionis subsidio recreari, quòd autem in illum afficerentur vt filij in patrem, timebant tam denso, & continuato tam strenue labore ne opprimeretur, rogabantque cibi, & somni debitum quod pro suo iure natura exigit, ne sibi negaret, quibus ille, si verè, bene sibi vellent, in iis quæ corpus attingebant, se

37

Cōuersiones
Funaij, & Re-
gis emenda-
tio.

sanè pro mortuo, ducerent; nec de cibo, & lecto pro se laborarent, pabulum sibi solarium & vitam in eo esse, vt ex tyrannide dæmonis, & sempiterni nexu supplicij animis vindicaret, quarum bono ex orbis finibus illic diuinitus accitus fuisset: & erat profecto quod alimenti sui que immemor, sola messis, tam læta copia pasceretur, vt in ea legenda quæ serenda plus esset operæ ponendum, perpetuas in compitis ad populum sermo; vbi que cum laicis disputationes; pugna cum Bonziis: illic enim ad vitium omnia refecantur, nec Vero dant manus nisi demonstrato; nec falsum & errorem deponunt, nisi perspicue deducti: fuit tamen cum semel supremi spiritus impetu vehementi turba ingens ad eum transit, duce, insensissimo Christianorum hoste. Sacaium Ecranum vocabant, erat Canafamæ nominatissimus, diuinitatis ethnicæ Doctor, & Propugnator potens; huic suos cernenti ab Xauerio prostratos, iamque contra illum audere neminem, libuit cum illo disputatione experiri; quàm felici auso, secuta res prodidit, nec facile dixerim illum Xauerius, se seipse gloriosius vicerit, admota illius oculis à sancto fax duplex, rationis, & Euangelij cæcitate, sillico discussit; eumque mox cepit animo dolorem, cum vitæ horrore ad vsque decrepitum senium, profligata; vt nullam admitteret consolationem, optaretque sibi ipsi inuisis æternis se tenebris condere, nisi urgente interius Deo, & conscientia statuisset, non esse satis publico errorum tot annos præceptoris, priuarum fieri veritatis compertæ discipulum. Ego die quodam Funaij, platea maxima frequenti populo referta in medium penetrat, in editiorem conscendit locum, & ex eminenti, signis, clamore, ac multo curiosius magno fletu ad se homines aduertit, quibus circumfusus, & nouæ fabulæ præstolantibus euentum, proiectus in genua, manusque, & oculos multis cum lacrimis in cælum attollens, magna voce, [Tibi, ait, ô Christe Iesu, Fili Dei vnice & verè, salus mea & vita! me victum dedo te lingua, & mente Deum profiteor omnium potentem, & æternum. Vos vero qui adestis parcite, & date quam rogo veniam, quod vos toties pro veris ea docuerim, quæ nunc agnosco, & palàm denuncio fuisse mendacia & falsa,] quantos publicæ ista confessio, non iam Bonziji, sed Christi præconis, motus exciuerit animorum, non potest certius quàm teste Xauerio cognosci, ait epim quingentos se tunc statim baptismo donare potuisse, si magis numerum in iis voluisset quam virtutis robur attendere; quod vbiuis forte per Indias facturus fuisset, vbi fidei sacrosanctæ mysteria literatorum cauillis non erant obnoxia. Verum inter Iapones cum tota in eo Bonziorum sudarent ingenia, vt nouis quotidie argumentorum, & fraudum machinis Religionem impeterent, decebat illius candidatos, earum notitia, & depulsione præmuniri, ne irretiti à Bonziis, extricandi sui inopia, se captos dederent, & maiori foret Christianis probro, repetentium idola facinus, quàm decori fuisset pietas immatura venientium ad Christum: quod idem cum Rege prouidus tenuit, lento eius conuersionem

nem festinans, & pensili gradu, nec multum sollicitus ut cita, dum constans esset, & inuisa, quare haud prius Christiani formam eius animo fatigat inducere, quam illum ad eam altius admittendam, retinendamq; infracto robore, preparatione idonea subegisset. Hæc autem minus in mente docenda vel fabatur, quam in affectu corrigendo inflectendq; in horrorem detestabilium scelerum, quæ doctus erat à Bonziis ne religioni quidem, & scrupulo ducere. Ut autem sermone viri Dei magnopere afferebatur, & hic non minus vi magna rationum, quam exemplo viuendi rem agebat; breui aulam, & regnum, ingens mutatio in melius vertit. Primum igitur adolescentulum nobilem palatio expulit, non vnam sed summè capitalem, propudiosi ansam dedecoris, quo scelerosa natio Bonziorum persuaferat, nihil esse principe dignius. Ijdem præterea cum ei tradidissent, execrabiles Deo esse ac cælo, pauperes; & huc à natura tanquam purgamenta, in omnem fortunæ iniuriam missos, ut vitam supplicio potius quam beneficio traherent, culpæ ducebat bene iis facere; æquitatem putabat illos opprimere, velut opus alio titulo non esset, ad eos omni scelere & pœna damnandos, nisi forte nascendi, nec aliis testibus, nisi ærumnis, & perpeffione suæ egestatis; Regem à barbara, & immani erroris impij prauitate ita Xauerius dimouit, non modo ut pauperum misericordia tangeretur, sed qua principem decebat, & populi patrem liberalitate iis succurreret. Scelerstum præterea & crudele Bonziorum dogma grassabatur quo licebat grauidis matribus, vel fœtus abigere, vel natos præfocare, utpotè scilicet, res suas, quas possent pro innato sibi dominio perdere. Hinc abortus innumerabiles, cædesque partuum, vel ad vitanda educationis tædia, vel ad præuertendas egestatis illorum miseras, vel denique ad labes castitatis, parricidiis regendas, inter Bonzias præsertim, specie virgines, re ipsa turpissimas metetrices. Aduersus huiusmodi eruentam rabiem, sancendum curauit supplicium capitis in eos qui rei deprehenderentur, aliisque generis eiusdem legibus abolenda scelera portentosa quæ ex placitis Bonziorum indulta censebantur, vel ad solatium naturæ, vel prærogatiuam nobilium: solebatque rex optimus coram suis ingenuè dicere, se ad solum viri sancti aspectum animo concuti, & pudore suffundi, quod ex ore illius velut nitidissima crystallo, vitæ suæ deformia vlcera respectaret, tantoque id sui horrore, ut non sustineret in eum oculos figere, nisi deliberata summet emendatione: ex quo etiam impelli se fortiter sentiret ad regni censuram, moreque publicos legibus corrigendos.

His apud Funaium beati Apostoli prosperis, cursum tenebant longè absimilem, Turrianus, & Fernandus, quos Amanguccij reliquerat ad nouæ Christianitatis educationem, illis enim patientiæ haud paulo vberior, quam animarum seges fuit. Prociato in Regem ab nobilibus offensis populo, & perduelli tumultu omnia miscente, nostri ad necem sæpius quæsi, Bonziorum instigatione; confecta que res esset, nisi pia Christiano

Christiano

Christianorum potentium sollicitudine, crebro stationes & latebras mutassent. Sed lachrimabilem eius urbis casum priusquam refero, erit, opinor, iucundum legere disputationum illarum forma cuiusmodi fuerit, quas cum literatis nostri ea in urbe commiserunt, de iis solum exscribo quæ frater Ioannes Fernandus currenti, ac simplici calamo ad Xaverium scribebat.

34
Disput. Amā-
guccij cum
P. Turriano.

§8 Postquam Bonziji Amanguccienfes, Bungum esse profectum virum Dei cognoscunt, animos resumunt; paulo ante confusi, nec ausi se illi sistere, ferreque vim illam potissimum diuinam atque perpetuam, obiecta omnia multorum, & interrogata responso vno diluendi, (cuius antea facta est mentio) putant se leuiori pugna defuncturos, cum duobus illius sociis quos opinabantur ab eius doctrinæ celsitate abesse plurimum: ergo redeunt in arenam, multi simul; quæstis multis, & cauillationibus instructi, multo cum timore, ac strepitu, vt à prima luce in multam noctem domus Patrum disputatione continua sonaret, succidant eis semper aduersariis aut victos, aut lassos supplentibus: disputationis columen Turrianus: eius interpres Fernandus, cui pridem in promptu sermo Iaponicus; auditores, ex Christianis, & ethnicis, quam multos cubiculum caperet, omnes volueri curiositate finem illarum contentionum præuertentes: profus quamquam à Bonziis posita, simplicitatis essent ferme potius ridendæ, quam difficultatis inuolutæ, suos tamen interdum habebant nodos non ita cuiuslibet expeditos. Fuit in primis de temperamento, & ortu animæ non parua contentio. Quæstus Bonzium, an vti pars crassior simplicium quatuor corporum, humanum corpus componebat, sic è purissimo illorum flore constaret animus? & negatum id posse fieri, elementa enim cum ipsa sint corpora, non posse coagmentare nisi corpus, animum vero spiritum omnino esse. Erit igitur inculit Bonzium, materia duplex, altera elementaria, & sub sensum cadens ex qua nobis concresecunt hæc corpora; altera ignota sensibus & indeprehensa, ex qua animæ educantur: negauit Turrianus, animas ex parentibus traduci, aut ortu naturali progigni; sed à solo creari Deo, cuius virtus cum sit infinita per sese, nulla eget materia veluti semine, ex qua rerum quas condit formas eliciat, & hinc prouectus altius probare instituit; nullam præter Deum posse fingi animo naturam, quæ per se necessario existat, nec aliunde sui Principium quam ab ipsa se suspensum habeat; vnum, vt sit, Deum æternum esse; à nullo pendere, ex ipso reliqua omnia, quæ vt prodeant in hanc lucem, cum ante non fuerint, agentis opera indigent, qui ea producat. Iam si ab æterno nihil extiterit præter Deum, fueritque omnium artifex, vnde illi massa ex qua hoc elaborauit vniuersum, apteque in cæli, & elementorum communionem digestum colligauit, quam vulgo dicimus Naturam? Profecto si nihil præter Deum fuit, se vno vsus est ex quo educeret omnia; hoc est, velle ipsi sat fuit, cum ei sit velle idem quod agere. Sic nostras etiam non ex concretionem

concretionem vllius materiæ, sed ex nihilo animas volendo procreat, hic assurgens Scholæ scientissimus Bonzius quæ f. molissimum illud defendit, nihil, de quo pridem fufius narraui, fatebatur & ipse vnâ, & simplicem rerum vniuersarum causam, sed participare se illam cum singulis diuersè admodum ab eo quod nostri assererent, nimirum haud quaquam eas operando, & efficiendo, sed suggerendo de se illarum materiam: vnum quippe esse vniuersale, ancèpsque ad omnia, principium omnium, in se quidem nihil, extra se omnia, quòd cum natura sua informe sit, in rerum omnium naturas formâsque fingatur, in viuentibus viuat, sentiat in animantibus, in homine ratiocinetur: nec incipiat vnquam nec desinat; non progeneretur, nec sit corruptioni obnoxium, sed diffundat se ipsam tantummodo, protendatque extra se communicatione sui cum rebus quæ esse incipiunt, ab iis quæ desinunt, intro in se remeet solum ac liberum. Nec dispariliter de cuiusq; viuentis anima philosophabatur, morientium videlicet animas in illam refundi, remisericq; communem, generalémque massam: sic argumentantem Bonzium interrogauit Pater, illud ad omnia paratum, indifferensque principium vtrum ad singula componenda adhiberetur à seipso, an autem ab alio, cuius opera formaretur, vel ut ipse aiebat transformaretur? denique quam induebat noua singularisque natura, num quid illi eius propriæ vniuersitati, adiungeret? nam qui posset illud quod eorum nihil est quæ ex illo vno coalescunt, absque vlla sui mutatione, omnia fieri omnesque formas induere, sola sui communionem tanquam materiæ? qui potest præterea si materia est rudis, & mortua, & in omnes aequè affectiones, naturâsque itura, tam dissimilibus diuidi, & circumscribi naturis, absque efficiente qui insit, qui diuidat, & circumscribat, opifice? tot porò tam diuersa, proprietatibus affecta tam inter se oppositis, quo pacto tandem ex vno illo constare principio poterunt simplici, nulla diuersæ substantiæ varietate discreto? hæsit Bonzius ad hoc saxum; & sequens Turrianus, quærit, inter animas brutorum, & hominum, ecquid discriminis poneret? Certè, inquit Bonzius, nam gerunt homines futuri curam; bruta dumtaxat præsentium, ex quo consequens duxit quadrupedis planè non hominis, conducibilius futurum fuisse hominibus, pecudes nasci quam homines. Exin illum docere Turrianus quid esset ratio, quid sermo ratiocinantis, quo pacto in nobis animi actio ab omni materiæ adminiculo secreta, absolutaque à corpore, ex quo necessario conficiebatur esse corpore excellentiorem, proinde casibus qui corpus perimunt haud quaquam subiacere, quibus licet diuulsum à corpore, non tamen destrui: habitum est paradoxo loco, non esse animum materiæ immersum & scire voluit crassioris ingenij non nemo, an esset colore, & effigie præditus, quod cum negaretur, ergo ait videri non poterit, quod cum vltro daretur; inde collegit, nihil esse, itane ait Turrianus, stoliditatem ingenij secutus; coloratus est aër? annon? aërem vides necne? minimè vero, respondit Bonzius; & Turrianus,

rianus, te ergo iudice nihil aër est, quando videri oculis non potest, haud multo aptius consequens, alius deduxit; si spiritus est anima, nec interit vna cum corpore, inde conficitur animam Deum esse, cuius est natura immortalis. Sed petitionem exire non potuit errori, si vellet, suo feliciter lethalem; nempe si erant corporeæ hominum animæ, mortemque subituræ, nec Xacam nec Amidam in cælo esse, nec quicquid Camidum, & Fotochiorum in Iaponia coleretur, vt qui olim homines vixissent, & quorum etiam tum ossa venerationi prostarent ethnicorum. Postremo de Deo, multa, & diu, interdumque obscura disputatione versata sunt: quæ sit regia eius sedes? quæ oris species? cur non cerneretur animo etiam corpori obstricto, cum esset hic spiritus & materia similiter careret? Si erat Deus natura bonus, quo consilio dæmones vsque adeo malos condidisset? ac si erant æternis ignibus addicti, quæ se inde solutis vinculis, & vacante pœna expedirent ad labefactandam suasionibus perditis hominum probitatem? & si quocumque irent circum suos semper secum ferebant inferos (vti dixerat Turrianus) vt quid Deus in terra sentina inferos condidisset? qua vero arte machinarum, sublime se tollerent ex illo barathro, quæ terræ molem erupturi perfoderent terebratæ? si nobis Deus salutem volebat, cur sempiternam inferret pœnam? si penes illum erat, damnatos ab ea liberare, vt quid illos immobilis æternum spectaret? cur humanam imbecillitatem, tam impari legis intolerandæ pondere oneraret? cur mentem homini tam Veri cæcam indidisset, voluntatem sic alienam boni; tam inimicas rationi, animi perturbationes, tam teneram ad sensum molestiæ omnis carunculam, tam fluxam & fragilem ad pulsum cuiusuis delectationis? adderet insuper nunquam intermissos dæmonum impulsus, quibus nostra iam sponte in scelus præcipites, incitatur? quid autem peccassent in Deum pauperes, vt nascerentur in hanc vitam inferorum rei? rursus criminum rei cum pœnas eorum hic luissent, cur illic etiam æternas luerent? Huius alia quoque generis permulta proferebant in medium Bonziji, & qui pauca hæc velut in aliorum collecta specimen ad Xaverium scripsit Fernandus, subiungit responsis Turriani tam cumulata Bonziis factum satis, vt quamuis superbia tumidos, minimè puderet victoriam illi tribuere, profiterique rationem à nobis facere; nec posse merito quicquam ei opponi, dempta solum contentione rabiosa, de abominandis quibusdam flagitiis in quorum usu vt erant belluis fœdiore, sic iis propugnandis ægrè hominem retinebant adeo serenum rationis, stiparat sensuum infamis & pestilens vapor, & sepultum carne animum opprimebat.

39 Amanguccii Bonziorum scelere euer- titur; Rex perit; nostri periclitantur. 39 Cassis itaque doctrinæ, & ingenij viribus aduersus Xaverij socios, artes integrant sceleris assueti, auditu horrenda de iis in populum effu- tiunt, infanticidia, & homicidia occulta; Esus carniū humanarum, potumque sanguinis; dæmonem quondam ore idoli veridici, duos illos, si- bi asservisse discipulos, suis imbutos disciplinis, cantionum suarum & præstigia

præstigiæ architectos, proinde argutando tam acres, fallendo, tam acutos. Præter quæ non pauci caput suum iurati deuotebant nisi suis ipsimet oculis dæmonem vidissent, nubem fulguris instar nigram, & igneam versus palatium agere, Regique exitium & regno minantem, quod Lusitanis Bonziis aut fidem, aut hospitium præbisset. Enimverò haud alij dæmones præter Bonzios, fulmen strinxere in Regem suum quo illi vitam, regnum filiis eius abstulere: vt enim sua dissili commenta perspexerunt, nec iam dolis verborum facillè populum inuolui, sed quæ in Patres dissipabant, inuidiosè ficta credi, vt quibus ingenio & literis non valebant, fraude superiores enaderent; vi aperta eundem putarunt. Dynastam ex regni præcipuis aduentu bello notum, & tributorum offensum grauitate quibus Rex populum vexabat; ad arma sollicitant; Amanguccium peteret, dum Rex suspectum habebat neminem; vrbe absque dubio positurum: aurem is, seu vindictæ siue rem. dij nomine perduellibus dat, militem facit, & die vigesimo post visum fulguris quod Bonziji vulgarant, ad portas se sistit: vbi numero auctus concurrentium ad tumultum, prædæ magis quam partium studio, impressionem in urbem molitur. Imperatus Rex ad defensionem, nec par hosti exire obuiam, & pugna decernere; nec obsidentem repellere, intestinis insuper quos tyrannicè habuerat arctatus odiis, spes omnes proiecit, vnâque in morte malorū remedium locauit. Sed morte acerbius reputans, in manus suorum hostium & rebellium venite, prius, immani barbarie, filium peremit, tum partidium cumulans, ventrem sibi proprio ferro exsecuit, familiarem intimum obtestatus, vt amborum cadauera in cineres daret, ne ab hoste rebelli per urbem raptarentur, aut alio deturparentur dedecore. Hic finis Amanguccij Regis, hæc merces haud quidem hospitij Euangelio, cuiusque ministris præbiti, sed obfirmata in idolorum cultu perfidiæ familiaritatis cum dæmone, & magicarum ad prænoscentia futura fortium. Nec multo melius consultum Bonziis, tametsi armorum, & malorum auctores extiterant. Regis morte urbem rebelles innadunt, scinditur in partes varias, suo quæque sub duce percurant, prædantur, vastant; ferro, flammæque omnia populantur, & publico vt assolet furore priuata sæuiunt inimicitia: quod autem Bonziji etiam apud vulgus in eum contemptum venissent, vt pro ignaris, & deceptoribus populi, ad hæc item recenti scelere pro seditionis auctoribus signarentur, facto quoque in eos impetu, monasteria illorum incendio, bona raptoribus cessere; octiduum totum cades passim alternæ, & direptiones tenuere, nostri Turrianus, & Fernandus, quos crudelitas Bonziorum discerpendos in primis plebeculæ destinarat, mira Dei prouidentia cladi subducti sunt. Neotondoni vxor piè in Xauerium, & Christum affecta (quanquam vt diximus solitam excusare in sua hæretet superstitione, ne fraudaretur sperato ex domibus præmio, quas Bonziis adificauerat) vt nostros comperit ad necem perquiri; per fidum ex suis illos rogat, clam se in palatium suum reci-

piant, ubi tutas iis præstaret latebras, dum ea tempestas defœuisset, at ecce dum eunt, in turmas equitum subinde incurrunt, stragem ubique prædâsque agentium, quorum in tanta ferri licentia manum incolumes effugisse, haud potest nisi miraculo tribui, par tam frugiferum suorum, regni eius fonendis neophytis, & futuris ethnicorum conuersionibus seruante: sed cum nobilium diuitem domibus parum tuta esset securi fides, illos benefica mulier prudenti famulo commisit, occultandos in cœnobio Bonziorum quod loco infrequenti construxerat, & suis sumptibus alebat. Verum sacrilegi, sibi concreditos dum vident, & mandari seruandos, quorum auidè sanguinem bibissent; fremere, scilicet, conclamare, dæmones duos esse, aut dæmonis assecras, tantum esse in iis seruandis flagitij, quantum promeriti in perdendis; tum exprobrando, si quam prædicabant, Dei cœli lex erat, cur transferre illos in cœlum moraretur is Deus, & secum in tuto collocare? si Iaponum Deos deprimebant, quod nec opitulari sibi, nec aliis possent; ut quid apud illos asylum captarent? sed acer fidusque famulus reuocare in mentem cui cœnobium, cui quotidianos deberent sumptus, minari atque indicere. Si Bonzios duos se multo meliores inuita domina expulissent, scirent sibi statim, & sedes alias & victum aliunde videndum: quo metu absterriti, nostros demum admittunt, minimè quidem domi, sed in templi obstruso angulo, ubi esto inuisi, sed idolorum ingratiis securi latuerunt. Verita denique sapiens fœmina ne à Bonziis proderentur, ad eos ipsi adiiit, secumque in palatium perductos secreto conclaui secundum sua ipsius cubicula occultauit, donec sedatis tumultibus ciuitas sibi restitueretur.

40 Hic placet aduertere, quàm inconsultè Bonzij consultum sibi putauerint, dum per latus Principis sui & patriæ, nisi sunt interimere legem Christianam, ut eius exitio recuperarent lucra nefaria, & auctoritatem collapsam repararent. Statu enim civili Amanguccij vrbs utcumque instaurato, & coacto Senatu primorum capitum, de electione noui Regis, itum est omnium consentienti suffragio in fratrem Regis Bungi, fortissimum iuuenem, & magnis rebus natam: missis ad Regem oratoribus solemnè legatione poscitur, annuiturque summa vtriusque voluntate, & publicis plausibus tam lata electio celebratur, quibus etiam Xaverius, sed altiore consilio sua gaudia coniunxit, Dei nutu peculiari factum ratus ut extra omnem expectationem regnum Principi deferretur Christianæ rei propitio, nec eum sefellit sua mens, eiusque pignus mox certum accepit, rogatus enim Rex pro ea qua ipsum complectebatur beneuolentia, ut Christianos Amanguccientes fratri commendaret, id egit tam efficaciter, ut fide regia polliceretur Xauerio, nihilo ipsis fore Amanguccij minùs beneuolum & fauentem, quam Bungi Rex frater; quod & constantissimè præstitit.

41 Dies Funaij quadraginta vir sanctus egerat, quæstu animarum longè supra temporis breuitatem, & monebat annus Lusitanos de nauiga

40
Frater Regis
Bungi, Rex
Amanguccij
eligitur.

41
Monita Xa-

navigatione in Sinas, indèque in Indiam parato reditu, comitatum à Rege petentibus, & profitentibus nomine gentis Lusitanæ gratias immortales, & æternam liberalis receptus, & beneficiorum memoriam, cum illustri ubique illorum prædicatione: respondit Rex se illis Xaverium invidere, cuius discessu sibi videretur patre denuo orbari, cogitanti vero se nunc illum postremum cernere, dolorem inuri non consolabilem: Regis manum veneratus Xaverius, affirmavit se illum intimo pectore gestare, institutum autem assidue apud Deum ut profusa ipsius beneficentiæ condigna reponeret præmia, tum ei seorsum amoris pignus supremum reliquit, aliquot monita, quibus æternitati suæ prospiceret: Secum nempe animo reputaret, vitæ huius aduersa, & prospera, extingui morte & absolui; alterius autem immortalis, æterna esse, nec unquam desitura? Tot Japoniæ olim Reges, vbinam tunc forent, & quid eis conferret beatitatis peractæ fabula, si erant flammis vltimicibus æternam arsure? quam prudens esset negotiatio, breui corporis voluptate, sempiternis animam tormentis addicere? grandi lucro, quicquid vsquam vel est, vel esse potest regnorum amitti, & proici, ut cæli regno potiare, cuius inita semel possessio, nullis temporum lapsibus excuteretur, aut nurraret? hæc veri mordacis effata certissima maiores ipsius hæcenus totamque Japoniam quâ suo commerito, quâ incomprehensio Dei iudicio ignorasse, videret ipse quam seuera ipsi de se incumberet ratio, quanto se pœnæ grauioris constitueret reum, si Dei munere singulari, præmissam sibi ex orbe vltimo religionis veræ, ac salutis faciem negligeret, ac præ illa cæcitate suam, & voluptates pudendas adamaret, arceret Deus ab eius capite tantam perniciem! se quidem ad hoc quoad suppeteret halitus precibus & lacrimis apud Deum acturum, nihilque sibi, aut adhuc in viuis, aut iam defuncto venturum optatius quam si intelligeret Bungi Regem, sacro tinctum baptismo viam certæ salutis insistere, suisque populis præire. Hæc verba regi ter lacrimas non sine adstantium stupore tunc quidem excusserunt, post vero præscripto diuinitus tempore fructum tulere quem sanctus desiderauerat: aduersis enim fortunæ casibus, tum admonitus, tum punitus, diuinæ se tandem gratiæ permisit, & Xaverij (quem semper vocabat animæ suæ patrem) iam cæcio beati æterna gaudia suscepto baptismate cumulauit, ex quo & nomen Francisci duxit.

42 Dum sic Lusitani discessum adornant, iis extrema quæque Bonziji machinantur, Xaverio maximè, cuius causa, Lusitanum nomen exosum habebant: triumphantem igitur abire indignati, se autem spretos, & irrisos, ludibrio populi obici, decernunt communi consilio, memorabili vindicta infamiam illam redimere; Rei gerendæ ordo erat, ut Amangucij sic Funaj, in seditionem populum agere, dein Lusitanorum deprædari merces, naues incendere, ferro illos ad vnum delere: hæc si succederent, regiam aggredi, Regem inuadere, & cum stirpe illius vni-

42
Vexatur Lu-
sitani & Xa-
uerius à Bon-
zijiis.

sa de medio tollere, strage ita descripta, quod videretur nimis difficile, veneratorem magnum Xauerij populum in eum proritare, nisi prius callumniis, & contumeliis oppressum; ex condicto in eum fanda, & nefanda congerunt, vilem, sceleratum, mendicabulum, cælo execrandum, fame, siti, vermibus absumi; cimicibus ali, & effosorum noctu cadauerum carnibus; ossibus ad magica abuti, esse enim præstigiatorum, demonem in lingua gerere, & quos alloqueretur incantare. Regi eius amicitia fascinato, circa caput errare vaporem igneum, coronam in cineres redacturum; stragem populi, nisi ad mentem rediisset, Xacam & Amidam, tam crudelem iurasse vt esset toti Iaponiæ exemplo, & terrori futura: quare nisi foret penitus laua meus, irato cælo, & falso Bonzio, piraisque illum circumducentibus tempestiuè subtraherent sese, & meritis de iis pœnas exigerent: hæc & similia furdis quotidie cantabantur, & Deo criminosa carmina disflante, nullius in animum penetrabant. Stabat interim nauis in anchoris, & in procinctu Lusitani, quare alio machinas obuertunt Bonziji, petuntque ex seipsis tela, quæ à vulgò minime obtinebant. Duodecimâ hinc leucâ cœnobium erat Miaigimaa nomine; huic Fucarondonus præerat, portentosa inter Bonzios literaturæ atque ingenij, cui par nemo toto Bungi regno, quod nescio qua magni nominis in academia diuinitatis pulpitem annos triginta tenuisset, & peritissimus rituum consuleretur pro tripode. Hunc si Funaium valerent pertrahere, sperabant ab eo, primo statim congressu pudescitum iri Xauerium, & refarcienda sibi auctoritatis afflictae detrimenta; ob hoc ei per literas infimis precibus supplicant, si quid eum gloria Camidum, & honor tangeret Bonziorum, tantillum hoc itineris ne grauaretur conficere, paucis inde diebus victor, & triumphans, ipsorummet succollantium humeris in suum cœnobium reportandus, explicabant enim itineris causam, & necessitatem. Bonzium, & occasione tam honorifica, & seipso inflatus, ac de prostrato vno Xauerio, non vna se augendum gloria somnians, sine mora accurrit, adestque cum suis sex olim discipulis tunc magnis doctoribus. Vela postridie facturi cum sancto Lusitani Regem vltimò salutabant, cum Fucarondonus Miaigimaa adesse nunciatur, cupere honoris debiti apud Regem officio fungi, simul illum coram hospitem Bonzium videre; conturbatior ad nomen Fucarondoni Rex, & silens meditabatur vt postea fassus est, prouocationis, huius effugia, quam salutandi officium vocabat Bonzium, vehementer timens ne illi Xauerius longe impar obrueretur eius argumentis, adeò horrore suarum disputationum Bonzium omnia perterrefecerat; dolebat Rex optimus & amantissimus viri sancti, eum hanc famæ tunc aleam subire, cum parva eatenus ingenti gloria erat in patriam rediturus; iamque illò vergebat, vt accessum Bonzio negaret, cum perplexum eius animum diuinans Xauerius, rogauit Bonzium admitti, & audiri, liberè quoad vellent seu dicentem, siue disputantem, sibi vero nihil esse sollicitum, Christi enim doctrinam

doctrinam quã ipse prædicasset, non esse natam ex Academiis, nec humano promptam ingenio, sed Dei ipsius magisterio traditam, nec quicquid vel in Iaponia Bonziorum, vel esset in orbe Sapientum, plus ei posse officere quam soli tenebras, sic apertis Fucarondanus foribus aulam intrat.

43 Regi ter de more prostratus, & Xauerium à capite, graui, & seuro aspectu emensus, ad latus confedit, atque ita incœpit. Haud scio, vir egregie, me noris necne? seu melius agnoris? respondet Xauerius, non meminisse, vsquam antea ab se visum, ad quã altum cachinnans Bonzius, suosque contuens; video comites, parum nobis cum isto negotij fore, qui mecum olim plus centies pactus, nunc ab se visum aut nescit, aut fingit nescire: post ad eum conuersus, & procaci risu; estne aliquid super, etiamnum, inquit, de illis mercibus quas Frenaiomæ in portu ex te coëmeram? cui sanctus sedatè, qua solebat modestia, mercaturam, ait, tractaui nunquam, neque Frenaiomam, sed neque te vidi. Proh obliuiosum, & cerebro crassum! intulit Bonzius, stultam fingens, & cachinno iuuans admirationem: id ergo tibi mente exciderit: tu vero, infert, placidè vir sanctus in mentem sis mihi, reuoca, si fortè me longuis meministi, faciam, inquit Bonzius, & molestissimam narrationem occipiens, planè tanquam delirans, anni sunt sunt ait, supra mille quingenti, ex quo tu & ego Frenaiomæ in mercimonio pannorum versabamur, & ex te serici centum fascies, magno meo lucro illic emi. Meministi in annon? non potes quin id memineris. Hinc iam vltro aduertens Xauerius, quo miser tenderet, respondendi venia venerabundè ab Rege postulata, interrogauit hominem, quot annorum esset; duorum & quinquaginta cum diceret, qui potes ergo, inquit Xauerius, quindecim retro sæculis fecisse mercaturam, si vix medio sæculo maior es? & quo pacto tunc ambo Frenaiomæ, inter nos miscere commercia, si ante annum scsquimillesimum, sylua, & desertum fuit Iaponia, nec ab vllò adhuc mortalium culta, vt magna pars vestrum & sentit, & docet? attende sis, retulit Bonzius, & ex me audies quã mireris, discèsque tandem nos esse præteritorum, rerum, ac temporum, quàm vos præsentium doctiores. Ignoras enim, carere mundum principio, homines quos mittit in hanc vitam continuata nascendi series, cum deficere videntur, nequaquam desinere, sed hoc terreni corporis inerti & pannoso spolio animam euolui & exui, ac putrescente cadauere, aliud sibi nouum corpus, solutam & liberam quærere, illud scilicet in quo renascimur seu masculum siue femineum, pro varia syderum conformatione, & Lunæ momentis sub quibus in lucem edimur; nam si foret materiæ nostrorum corporum, æqualis cum anima æuitas, nescituros nos vnquam mortem, sed cum rerum ex quibus con crescent, initia caduci sint roboris, & effæti, necesse est illa identidem refici atque innouari, & mortalium multorum supplemento, vni præstare immortalitatem. Ex ea nascendi vicissitudine, fortunæ quoque vices

existere;

43
Disp. Xauerij
contra Fucarond.
Bonziũ.

existere; ut magni, aut viles; obscuro aut illustres essemus, pro conditione familiarum quibus infereremur nascituri: porro hanc esse illorum mercedem qui ex virtutis praescripto viverent, vitarum omnium meminisse, quas lapsis retro seculis omnibus vixissent, cunctasque sibi ex primo, si primus est aeternitatis apice sistere, ac reminisci quascumque gessissent personas, literati, bellatoris, principis, mercatoris & alias, & quicquid sub iis boni, & iucundi patrasent, vel egissent, vel potius essent. E contrario, aiebat qui tui similis, suis in rebus ita ignarus est, ut non meminere qualis ab aeterno, sub illa corporum mutatione perpetua vixerit, dignum se probat ob sua scelera tot plesti mortibus, quot vitas oblitus amiserit. Haec dum magno hiatu Bonzius sonaret, inaudita orbi de caelo arcana portare sibi videbatur, & exoletum illud Pythagorae fabulosumque metempsychoseos somnium pro oraculo venditabat. Quo autem ariete validae rationis sanctus Pater deliram Bonzium machinam dissipavit, meum non est, inquit, scriptor qui praesens aderat, nec eius sum literaturae, ut referam. Sed scio quantumcumque se Fucarondonus quaquam versum torqueret, inopsque fuci melioris, inconditis vocibus tumultuaretur, expetere se ex argumentorum vinculis nunquam potuisse, nec vnguem transuersum vel inde progredi, vel retro cedere. Quare nihil videns sperandum commodius, animarum omnia transmiratione aliud posuit, non iam Philosophi, sed neque hominis, imo nec sputae quadrupedis, sed monstri foetidissimi quaesitum, fastidumque arroganti velut naturae iura defenderet, interrogavit Xaverium qua fronte masculorum usum, nullius sectae praecipitis vetitum, & apud Iapones ex omni memoria receptum, probri damnaret, & sceleris? an esset in iis tam caeca natura, conscientia tam surda, ut si quid foret in eo vitij, eius turpitudinem non deprehenderent, eius poenitudine non cruciarentur? Indignatus vna vit castissimus, miseratusque vehementer, impurissimi hominis proiecram inuerecundiam, cum ea modestia quam patrem licebat mephitum discutere, sed honesti affectu inflammato, praeposteri sceleris enormitatem detestabilem sic probavit, ut tota cum aula Rex manifesti horrois indicia promeret. Bonzium vniuersi velut incestam belluam auersarentur oculis, & quod addebat plura in flagitiosae causae propugnationem, eod abominatio notaretur, & ipse commutata in conuictum concertatione, Regem, & Sanctum, & quotquot ab iis facerent stultem impotentemque proscinderet, in quibus tam indigna euomuit, ut ferrent inique nobiles a Rege tolerari; alij furentem acriter monerent, partes suas tueri modestius, id si minus antea didicisset, tunc saltem ex illo disceret Bonzio Lusitano cuius illum non magis doctrina quam virrus pudore suffundebat. Sed multo alij clarius, si ad hoc Funaium ex caenobio venerat ut inueniret qui sibi dentes & cerebrum excuterent, id Amanguccij assecutum procliuus, ubi plebs seditionibus euerfa, id illi facile donaret, quibus ille furiosus in omnes insanians, iustus denique est a Rege aula
pelli

PELLI, admonente, si Bonziji habitu non prohiberetur, iussurum quoque caput ei abscindi.

44 Extrusi aula ignominiosè fors; Fucarondoni, Bonziorum gentem susdèque evertit: templa occludere, cœnobiis nullum admittere; reiicere oblata munera, sacrificiis abstinere; urbem execratissimam, religiones temeratas, profanatam aulam, populum, omnia conclamant; vociferantur audax Regis consilium, non esse Fucarondoni dedecus, sed contemptum Deorum; ad Deos pronocant, & Deos appellant publici sacrilegij vindices, iamque nihil propius aberat, quàm ut sensu nimium acuto suarum superstitionum percitus populus arma corripere, nisi Rex clade Amangucciana etiamtum calente, ac Bonziorum nota perfidiâ cautior, crescentes motus providè compressisset: Lusitani tamen contra vim populi, Regis præsidio parum tuti, si fortè à Bonziis efferati ciues, aggredierentur Fucarondonum in eos vlcisci, optimum factu inter se iudicarunt, in navim sese recipere, & primis flatibus vela dare, utque id probarer Xaverius, & secum veniret plurimum rogarunt, sed negante illo se vlla ratione, fugientis in morem Funaiò exiturum, soli abire statuerunt: consensa iam navì, en illos acer sollicitat metus pro vita sancti Patris, quam sua cariùs diligebant, & accedente pudoris macula, quam essent in Indiam relaturi si desertum in eo discrimine reliquissent, communi consensu discessum differunt, mittuntque interea qui omnium nomine, precibus, & rationibus extorquere ex illo contenderet ut periculo subduceret sese, ex quo tanti sperare nihil posset, quod esset vita eius emendum: placuit omnibus ipsomet à Præfecto Odoardo Gama id munus obiri, ut viri auctoritas, adderet petitioni pondus. Pergit, urbem percurfat, de illo inquirat, demumque angustiis in adibus, cum octo neophytis reperit, qui prompti animo vnam quæcumque incideret, cum eo fortunam experiri, diuelli ab eius latere volebant: hic illi quæ suus in ipsum singularis dictabat affectus cum suorum votis, ac infimis precibus exponit; præsens præceptque periculum ingerit, terret vehementer, ne proditio Bonziorum, & seditio populi conceptum in omnes Lusitanos, in illo vno furorem expleret; spreuit hanc velut terriculam vir sanctus, nec inflecti valuit ut excederet Funaiò, & novos in Christo filios, paterno destitueret oculo & manu. Nec erat profectò vastum illud Xaverij pectus angustiarum illarum capax, ut qui Iaponiam per tot deliberatas mortes petiisset, tunc vitæ affectu è Iaponia fugeret, nam quale id sociis exemplum generosi, Deoque confisi roboris futurum fuisset, ab eo præsertim, à quo toties audissent, secum ex Europa tanquam pignus carissimum, illud à sancto suo Patre, ac Magistro Ignatio hæreditarium tulisse.

44
Xaver. robur
in vitæ peri-
culo.

Da timori

timoribus propriis timendum. Bonzj vero quorum audacia tam impru-
denter præsentem lacerabat, quas non strophas in eum absentem,
& commenturi, & aufuri? quantoque Religionis veræ dedecore?
prostratum à Fucarondono lucem deuitare; primo victum confi-
ctu, alterius aleam timuisse, ignominiam alteram probrumque fu-
gisse, præter quæ fuit & alia ratio Funaj fortiter consistendi, &
hanc verbis ipsius refero, vt ex ore Odoardi Gamæ excepta, &
scripta est [Esset, inquit, mi Domine, ac frater! esset ô vtinam!
tam fœlix mea fors, & hoc mihi daretur promereri, quod tu ca-
lamitosam vocas, pro Christo mori! foret hic beatitatis meæ apex.
Sed tam immerentem tantum boni non decet, ne tamen illo, cul-
pa mea fiam indignior, neque ego ad nauim, neque hinc om-
nino abiero, tametsi non essem ea fuga Christianitatem hanc te-
neram turpiter offensurus, nam si quod docui tam malignè ipse
præstitero, (est hæc exempli vis) ansam iis dederò, fallendi per-
fidè, quam obligarunt Deo fidem, cum me professi muneris vi-
derint desertorem: si enim te nauulo vectorum tuorum, iure cen-
ses obstringi, ad prohibendam ab iis iniuriam, eosque in tutum
nauim colligendos; Ego officij, haud paulò grandioris sanctioribus
vinculis auctoratus, refugiam, scilicet pro illo tam bono, & cle-
menti Deo lubens mori, qui pro me in cruce moriens, vitam mihi
sua morte immortalẽ emit, & has sanguinis reponendi quibus il-
li tenemur viçes mortalibus omnibus prædicauit?] hæc tam constan-
ti generositate Præfectus optimus adedò motus est, penitusque mu-
tatus, vt suasionibus abiectis quibus institerat, decreuerit ipsemet,
iisdem se casibus cum sancto Patre permittere, flocci pendens opu-
lentæ nauis, vitæque discrimen. Mentem in hanc partem fortiter ob-
firmata, redit Gama ad suos, consilium vocat mercatorum, &
militum; sancti Patris mentem exponit, ac suam; si qui ab eo
diuersa sentirent, & optarent; cum datæ fidei religione tene-
retur, eos Cantone Sinarum in portu sistere; edicit palàm se nauim
liberè omninò iis tradere, nihil ei nautarum, nihil nauarchorum,
aut militum deesse; irent Deo duce, quo vellent, se recta Fu-
nauim reuerri, paratissimum in vtrumque, cum P. Magistro Fran-
cisco, seu mori, seu viuere. Mirum! nemo vnus in tanto nume-
ro diuersa censuit. Fuitque omnium vna vox cum sancto viro per-
mansuros. Imò etiam quòd nauim, subitarios assultus veriti Figen-
si ex portu in maris ostia distulissent, eam loco priori restituerunt,
paucisque in ea relictis, ne prorsus incustodita videretur, cum
Præfecto omnes in urbem redeunt: triumphare hinc gaudio Chri-
stiani, stupere populus, homulum primo aspectu vilem, & ege-
state aspernandum, suis esse adedò pretiosum, vt eius gratia non
dubitarent caput periculis, mortique obicere, Bonzjis autem qui
ex Lu

ex Lusitanorum fuga, triumphalia sibi decreuerant; verba, fastusque detumere, viderique hoc in urbem eorum regressu tacitam iterari pro- uocationem: collectis nihilominus animis eorum aliqui ad Regem conueniunt, rogant interceptam cum Fucarondono concertationem integrari. Petitioni Rex non agrè annuit, dumtaxat his legibus utrimque obseruandis. Prima ut argumentis & rationibus, non cla- more, & conuictis pugnaretur; altera utuis conuictus fuisset, su- peratum se fassus, placidè manus daret; eorum approbatio qui ad- essent, pro victoriæ iudice haberetur; sicubi aliquid restaret dubij, qui plura ferret suffragia, vinceret. Tertia ut esset cuius liberum legem amplecti Christianam, nec cuiquam propterea Bonziji nego- tium facerent. Quarta denique ut tum argumenta, tum solutiones non laciniosa, & erranti oratione vagarentur, sed formata pressaque stringerentur, peccantes in hac parte emendarentur ab arbitris, quorum etiamius foret capita ponere de quibus esset inter dispu- tantes querendum. Non placuere Bonziis hæ leges; enimvero indi- gnium videri homines laicos de sacris ferre sententiam, sed Rege nihil eorum querelis deferente, nec pugnae copiam aliis conditio- nibus annuente, patienter illas admiserunt: tempus in diem posterum dicitur; hora mane diei; campus regiae aula; iudices descripto nume- ro sapientissimi, grauissimique nobilium.

45 Adest igitur ad conditum Fucarondonus longam trahens cateruam Bonziorum, militari, quam disputatrici propterea; Rex sibi prudenter metuens, quatuor admissis, ceteros palatio exclusit, aiens fore illis opprobrio, si tantus in vnum explicaretur exerci- tus. Secutus Bonzium Xauerius vetare non potuit quin sibi splen- dido comitatu adessent Lusitani, margaritis aurisque vestium; offi- ciorum & munerum partibus, ac personis, & parua denique aulae pompa sanctum Patrem cingentes, quem nisi de genibus, & aper- to capite non alloquebantur, sic per medios Bonzios sese in re- giam contulit, disrumpente illos inuidia, cum ad eum videndum concursus ciuium plebisque cernerent, audirentque mutata iam mente inter se querere, hiccine ille est, mendicus, egens, fame ac miseris confectus, quem nostri nobis deformant Bonziji? utinam par huic fortuna, nostros liberos maneat, & de iis Bonziji peio- ra etiam quam de illo latrent, vruntur inuidia; sed huic hono- ri quid opponant? quo illum sui, nobilissima, & fortissima na- tio, afficiant: ferme idem, illo regiam intrante Rex ipse prospiciens accedentem, recoluit, quod ei sapius infusurrauerant Bonziji, cons- pecto Xauerio subsultatum ei nausea stomachum: nec dissimula- uit aulicis pudorem præbitæ nugis tam stolidis fidei. Postremo etiam de illo ea vidit, audiuitque Fucarondonus, ut velut syderatus, Bonziis quatuor sociis immurmuraret, prælagite sibi animum grande aliquod

45
Iterata cum
Fucarondono
disputatio.

aliquod malum, & carò cupide redempturum, ne is dies, duplo sibi quàm nuperus probrosior flucret, atque infaustior: ambobus in aulam ingressis, honorificè Rex, valdeque amice ac familiariter salutem Xaverio reddidit, moxque omnibus considerare iussis, disputandi principium Rege ita volentè Xaverius fecit.

40
Capita disp. 46 Interrogavit ergo Bonzium quid causæ proferret, cur Christiana lex non esset in Iaponiam inducenda? responditque Bonzium quòd esset planè noua; quòd non modo extranea & ignota, sed antiquis Iaponici imperij legibus prorsus opposita; quòd abrogaret quæ omnes hactenus Cubosami, & Zazzi supremo iure concesserant (intelligebatque scelerosus læno, nefandas libidines) quòd negaret vllam extra Christi fidem, salutis spem esse; quòd Xacam & Amidam Deorum sanctissimos, aliosque minores æterna supplicia luere in caverna fumi (sic ille inferos nominabat) deuorarique ab insatiabili serpente in noctis ædibus stabulante; qua tam execrabili doctrina, & auditu horrenda omnes necessario incendi oporteret ad diuinitatem sacrosanctam illorum Numinum ab eo sacrilegio defendendam. His dictis, conticuit, & Xaverius innuente Rege assurgit responsurus, præuioque reuerentiæ humilis honore, quæ aduersarius velut in satyram fasce vno miscuerat, petit suas in partes diuisa proponi, quo possent iudices partitò pronuciare de singulis, nihilque inchoatum, nihil anceps, aut dubium penderet. Postulatum probauit Bonzium, agique primum de contemptu Iaponensium Deorum voluit, hinc vero se Xaverius efferens, exorsus de Dei natura, maiestate, & excellentia dicere, tum ijs quæ recta ratio insito instinctu ac lumine sentit esse diuinæ naturæ propria, cum nosse omnia & posse, sine ac principio carere, nullis infinitam illius sanctitatem, immensitatem, dominationem circumscribi limitibus, aut conditionibus minui ostendisset, impleissetque omnium animos, magnarum de Deo cogitationum augusta imagine, ad Xacam, & Amidam descendit, aliosque Iaponum Deos quos nec ipsi inficiabantur fuisse homines, proinde fragiles, ex eodem nobiscum luto, iisdem obnoxios nascendi moriendi ac temporum legibus; scientia, potentia, & æuo breues, ad summum Philosophos, & legum latores, Deos autem nequaquam, vt qui nec æterni, sed neque immortales: quin si forent de gestis & operibus æstimandi, quo suo, vel factò, vel opere probassent posteris se esse præpotentes? orbisne fabrica? cæli ac stellarum digestis ordinibus? solis ornatu ardenti & splendido? globorum cælestium ac temperatum rata lege? an constabilita in puncto medio terræ mole; impleta maris, & aëris vastitate: compositione, forma, colore, ingenio herbarum, florum, arborum, metallorum, animantium, corporum denique quotquot in hac concrescunt infima regione? mundum

dam videlicet fulciunt ne ruat? conseruant, in chaos & nihilum ne sponte refluat? regunt, aguntque in vnum, ac destinatum finem, ne confusè ac temerè, feratur? palàm est hæc esse humanis viribus maiora; auctorem Deum, rectorem, & arbitrum testari, responsuràque infinitis & magnis vocibus, interroganti vbinam latuissent priusquam hic ortum haberent? se in mentis diuinæ luce archetypa extitisse, inde manu illius obstetricæ producta, in eamque formam excusâ, & perfectâ naturam quam obtinent; esseque hunc vnum qui hæc absoluerat, solum verum Deum quem Christiana sanctitas adoraret. Dicendi finem non fecerat, cum approbatio sonora, circum adstantium, Iudicum, Regisque ipsius, magno plausu, profligatam edixit quæstionem; pro indubitato retinendum, non esse Deos qui Dij à Iaponibus putabantur: qui orbem condiderat, ac regebat Christianorum Deum, verè Deum esse præterea neminem. Opponere aliquid Fucarondonus tentabat, sed cum iteratus præsentium clamor suffragaretur latæ sententiæ, Réxque pacta conuenta illi obiiceret, tandem penitus acquieuit; transiuitque ad aliud quærendum, cur nempe vir sanctus abrogaret fiduciam syngraphis, quas suis clientibus Bonziji post hanc vitam, pari summa in cælo delendas traderent? diffudit se Bonzium in calamitatibus paupertatis ambitiosè describendis, quæ si erat in terris tam vituperanda, & misera, quantò inferior & infelicioi vbi nihil posset melius sperare? nunc si penes Bonzios ius erat, vt fideiussore Deo illorum quæ spondent, possent illic homines ditare & beare, quâ causâ damnaret chirographa Bonziorum quæ vt primum Deo animæ ostendissent, numeraturus iis erat vsuris decuncibus quicquid in hac vita Bonziis scenerassent? Præbuit Xauerio hic locus amplissimam segetem docendi primum de tota ratione diuitiarum cælestium, quas bardi Bonziji, & diuinorum rudes, non esse alias ab iis autamant quæ hic in terris possidentur confarcinatas ex auro, vestibus, argento, palatiis, seruis, censuque annuo. Deinde quoad intelligi ab iis poterat de felicitatis æternæ dotibus, & quibus virtutum meritis, earum esset petenda possessio, non vanis, & nundinariis, & falsis promissionibus Bonziorum, vbi multa dixit de necessitate fidei Christianæ, vitæque ex Christi legibus traducenda, cuius beneficio qui sic probe pièque vixissent, beatitate illa donarentur quam apertus diuinitatis comprehensæ aspectus, amorque constituit; ex hac necessariò consequi vt essent ab omni mali cuiusvis labecula, æternum immunes; bonis vero omnibus abundarent quæcumque possunt animum, & corpus beatitate vera eumulare; sub hæc validè adstruxit, ab hac conditione tam opima haudquaquam pauperes, & fæminas excludi, (vt præter ius omne, verumque docebatur)

vt quid enim eorum animos exterminaret cælo Deus, nullòque ipso-
rum scelere addiceret inferis? cum sint eiusdem vt virorum, &
Regum animi naturæ; si non deberetur diuitiis salus, quibus pessimi
quique non raro largius affluunt, cur ea probis egentibus negare-
tur? quæ culpa in iis idcirco plectendum censeretur quod ea for-
te viuant in qua illos prouidentix supremæ ordo æquissimus loca-
uit? si crimen foret virum, aut fœminam nasci; crimen Dei esse
qui tales vt essent voluisset; ipsos certe prius non potuisse
hoc velle, quam essent: cuius autem temeritatis audacia Deum ini-
qui arguat, vel iniusti? quid porò humano generi incommodaret
pauper aut fœmina? hæc si desit vnde viri nascantur? illum si
auferres; vnde operæ famulares, priuatim ac publicè iam neces-
sariæ, vix vt possit iis vita mortalium carere? quæ tandem in or-
be tam barbara & naturæ infensa regio, vt egenos, & fœminas,
crimini, & supplicij consueuerit damnare? ergo Deum qui & ius-
tissimus, & summe clemens, damnaturum scilicet, oclusòque iis
cælo, ob id æternis affecturum pœnis, quòd pauperes, aut fœ-
minæ fuerint? his causam plus satis visus est vir sanctus pero-
rasse; eadem qua prius approbatione illi adplausum est, & quæ
rationibus firmarat, decreta pro veris extra omnem controuersiam
stabilitis. Bonziis licet, quibus auctoritatis quam vitæ iactura peior
est, nequicquam frementibus, & infami rubore confusis, ita pri-
mæ huic disputationi, ac diei finis impositus.

47
Nonæ cum
alijs Bonz.
disputatio-
nes.

47 Rediit postridie Fucarondonus in campum, circumstant homi-
nem selecta ex omni ordine Bonziorum valentissima capita sex,
haud quidem vt illi quatuor pridie, pugnx spectatores, & testes,
sed subsidiarij, & arma vbi opus iuncturi, tantæ molis experimen-
tum hoc Bonziis visum est, & Fucarondonus tam impar oneri.
Debellatum proximè Fucarondonum tota vrbe fama cantauerat,
hinc nomen Xauerio grandius; vilius, despectiusque Bonzijs; er-
go si quæ posent emerfuri, pugnam hanc alteram septeni contra
vnum mouent, neque Rex magnopere abnuuit, gnarus doctrinam
Xauerij inde gloriosius illustrandam. Quanquam haud ita ingenij
acumen vel numerus aduersarios sustentauit, vt præsentia damo-
nis alicuius, dubitationum argutias suis commilitonibus suggeren-
tis, quibus nisi ex subtiliori Theologia, (quam profus ignorab-
ant) cum satisfieri non posset, necesse erat post solutionem,
velut adhuc ambiguas apud eos hæere. Quamobrem vir sanctus
pijs apud Deum Lusitanorum suffragijs iuuari petebat quibus sibi
rerum perspicacitatem, explicandique perspicuitatem & robur impe-
trarent, sed eæ quas dixi perplexiores traxit, ferme in vltimas
concertationes tanquam in subsidijs seruata inciderunt, hunc diem
leuior velitatio absoluit, & ibat quin etiam in comicum dramam,
erantque

erantque inter se discordes Bonziji, rem pugnis acturi, nisi Rex personæ decore consulens, & gentis insultæ effrontisque misertus, metu illos, minisque compressisset. Quæstrum in primis eo die, de fortunæ bonis manu à Deo tam prodiga in quosdam effusis, ut in iis narent; tam parca in alios, & avara ut ægrè in diem vitarent, nam si est nefas de iustitia Dei ambigere, meritis hominum æqua lance præmia diidentis, quantorum pauperes (colligebat hinc Bonziji) reos esse criminum oporteret quos in nuditatem, in famem, in ærumnas interdum perpetuas, & ludibria, probraque publica, omnisque generis miserias diuina sententia misisset. De diuitibus contra non posse prudenter nisi opposita omnia sentiri, nempe magna esse virtute præditos, & iis coram Deo exaggeratos meritis, quibus tanta illa quam ab eo acceperant compensatio deberetur. Sic argumentatum alius excepit Bonziji, ostentatione ingenij, & pompa dicendi quantum apparebat mirè sibi acceptus, aiebat is remcipienti, æstimantique immensum, & periculis constum Bonziji Europæi in Iaponiam iter, ad aperendam illic scholam Philosophiæ peregrinæ, visum ingentis animi hominem, & magna omnia spirantem, at cuiam id tandem Iaponiæ bono, si suæ hæreseos suasionibus deceptus, tantum & temporis, & laborum contriuerat? Nam cum esset paradisi duplex, viuientium alter, functorum alius, hic quidem in cælo; in terris alter; constabat omnes plus minus hic isto perfrui, pro cuiusque nimirum promerito; primores, imperiis, dignitatibus, palatiis, minorum seruitio, hortorum, epularumque delitiis beari. Mediocres ciuilibus commodis, & opportuno, etiam supra quam opus sit rerum alimentique usu; quin & postremissimos quoque, in partem communis Paradisi venire, gaudere hac illos quoque vita, vxorum blanditiis, filiorum obsequio, & iis quæ suapte quisque industria, & priuato labore assequitur; vnis animantibus & solis assignatum non esse paradisi; inter illas maximè utiles, & necessarias, bonorum minimum habere; boues, scilicet equos, pecudes, canes, & similes seruire natas, & frangi laboribus, occidique à nobis cum lubitum fuerit. Paradiso itaque in terris cum careant, si iustus Deus, necesse est illum in cælo inueniant, ut quid igitur tantum oceani, sudorum, atque discriminum, ad commonstrandam hominibus in Paradisum illum viam, quem constat non hominum esse, sed animantium paradisi? Ex his crassi licet, ac stolidi pectoris duobus quæstis, longè se tamen sublimius, ac sapientius attollens Apostolus, quam respondendi necessitas posceret; ante omnia ostendit, inter animas brutorum, & hominum, cuiusmodi, esset, quantumque discrimen, illa hominum commoditatibus condita, hos Dei obsequio, æternisque

nisque

nisque post mortem illius obsequij præmiis; iam si vera, & summa fœlicitas, nisi ex concursu omnium bonorum non stabat, quibus eius possessor integrè bearetur, implereturque animus, capacibus desideriis immensus, adeò cumulatè, nihil ut ei optandum restaret; quem possemus mortalem reperire in eo beatitatis locatum gradu cui nihil posset vel boni accedere, vel optari? ardet imò suis crescendi studium incrementis, nec parto sitis exinguitur, sed augetur. Dei vnus optimi maximi, quod summum est bonum, nullo nobis vilius interiectu nuda cognitio, qua possidetur, & amatur, fœlicitatem perficit numeris omnibus absolutam, hac si paradus certo continetur, cui dubium sit bruta rationis expertia, venire in partem eius boni non posse, quod ratione percipitur, & si sunt sine non alio condita, quàm ut vsui nobis essent; hoc sine perfuncta qui vltimus iis est, quid possit iis aliud post vltimum dari; hominum autem dispar conditio, à primo Bonzio in controversiam vocata, quam falsò & absurdè, vel innocentia diuitum, vel pauperum culpa attribueretur ex eo palam fecit, quod nec fœlicem diuitia facerent, nec pauperes miserum, sed vtrumque conferret ad beatitatem, si proba fieret ex vtroque negotiatio: cum autem rei obtinendæ metiri præsidia deceat ex re quæ petitur, eoque sint præstantiora quæ apiora sunt ad eam obtinendam; profectò egestas patienti animo, humili, Deique morigero nutibus excepta, durataque, haud minus iuuerit ad beatitatem quàm opes piis misericordia operibus occupatæ; profectò, inquam, conditioni diuitum re nulla concedit fors pauperum, eamque potius si attentius introspectatur non parum antecedit; non odit ergo diuina bonitas quos nasci mendicos in hanc lucem iussit, cum eorum egestas, aliquanto etiam quam blanda fors diuitum, plus possit ad fœlicitatem. Ratiocinantis tam euidentis fuit probatio, ut ne Bonziis quidem quod hiscerent, dubij quicquam relictum sit, eam ob rem effata hæc duo, pro veris, certisque sancita sunt. Hic se alius ex Bonziis proferens, nouamque ingerens dicendi materiam; dare se facillè aiebat, non fuisse mundum ab æterno æuo, sed Dei quidem præpotenti perfectum, & absolutum manu, pœnam vero esse primigenij sceleris, quod euersus, & mutatione tam exitiali sibi met oppositus ut in amarum dulcia, pulcherrima in deformitatem, in obscurum lucida transissent; vernacula etiam atque domestica syluestre ingenium; salubria noxuum induissent, nihilque adeò, uti loquebatur, nativam suam retinisset substantiam; veruntamen Amidam ex Diis Iaponiorum vnum reposuisse omnia in statum pristinum, mira quadam sui transformatione in singula eorum genera, quæ cum numerato millia censeantur octoginta, toties illum nasci voluisse, & hæc præcis Iaponum tabulis, omnium

retro

rettò suffragio temporum, venerandis probari. Quapropter, con-
cludebat doctus è somniorum exedra professor, haud minora de-
beri Amidæ reparatori orbis, quam Deo conditori. Sed hoc
mendacium nobile vir sanctus, tam facillè ludibrio exposuit, vt ne
ipsi quidem aduersarij obstarent, pergique ad alia poscerent. At-
enim, dum pro se sua quisque cerratim, ingerunt, haud scio
quo pacto in rixas erupere; iurgari ergo inter se muliebriter,
conuictiari thralonicè, & ralsicitatis, superbix, ignorantix inui-
cem notare; verè quidem, sed ingrato adstantibus strepitu, qui
tamen, captando ex iis ludo, in mutuam illos contumeliam pro-
rirabant, donec verbis in pugnos proximè desituris, indignatus
Princeps, increpitos abegit, & in Reginæ gynecæum concessit;
Lusitani sanctum vt soliti erant domum comitati, noctem cum
illo partim colloquiis de Deo, partim somno duxere.

48 Die proximè insequenti, animi gratia cum paucis Rex
prodit, & data opera prateruehitur ædes in quibus Apostolus
cum suis morabatur; aulicum mittit qui suos in hortos illi con-
dicat ad venationem, moneatque arma secum ferre ad configen-
dum saltem miluorum par, ex iis qui septem numero exculpere
ipsi pridè oculos tentarant. Vidit statim vic sanctus venationem
esse disputationem, & miluos Bonzios, accurrit festinus actif-
que Regi demississime gratis, manu prehensus per summam ve-
bis frequentiam ab eo in regiam ducitur, letis eo honore qui
assèctabantur Lusitanis; ciuibus multum attonitis tam aperta sin-
gularis affèctus ostentatione. Opperiebantur in aula Bonziz, ade-
rant nobiles, vel spectaturi, vel arbitraturi. Prima impressione
Bonziz libellum obrudunt, quo prouocabant à sententiis iudi-
cum, & dijudicata restitui volebant in integrum, vt ea denuo
examinarentur, sed iniquum petere cènsi sunt, tum quòd pactis ad-
missis contrarium, tum quòd Rex, diceret, admetiri sermones tempori
decere; Lusitanos, & cum iis Xaueriam, vela post triduum facturos;
molestum esse, atque importunum, disputata recoquere, & matris
probata sententiis, fidei dubix subdere; si quid noui haberent, liberè
promerent; sin minus, bona aui abirent. Conuoluto itaque li-
bello; aliò signa conuerterunt. Fucarondoni quidem vt erant
ridiculæ accusationes, ita leui flatu vanuere. Exprobrabat il-
le Xauerio Deum ab eo vocari *Diusam*, & seu malitiosè siue
ignoranter *Dios*, & *Diusam*, quod mendacium Iaponiis sonat,
criminosè vnà confundebat; tum quòd Christiani post rem sacram
ab eo peractam, ritu supplici Sanctos inuocarent, Sancte
Petre, Sancte Paule, &c. quæ apud Iapones vox *Sancte* ob-
scœna est, dolebat scilicet innocens, & religiosus sycophan-
ta; beatis in cœlo iniuriam fieri: prius crimen Xauerius di-
luit

48
Postrema
disput. cum
Bonzis.

luit distortæ vocis sublato æquiuoco. Alterum beati vocabulo in sancti locum reposito, ad fœdam speciem cogitationis occursum amouendam. Fuit grauius pondus trium quæ sequuntur quæstionum, & quintum huius certaminis diem actumque confecerunt, sed scriptor Lusitanus qui præsens, quæ Bonzius, quæ Xauerius diceret in suo diario adnotabat, cum eas per otium, & quibus solutæ fuerant responsiones perscriberet, difficultate victus argumenti, maluit quod erat fateri se militem literis tinctum vix mediocriter, quàm Theologum audere, & quæ nec sua ephemeris explicabat, nec satis reddebat memoria scribere. Prima percontatio hæc erat, vel præcipiebat animo Deus fore Luciferum cum suis sequacibus sibi perduellem, inferisque damnandum, vel id Deum latebat; & siquidem latuit; falsò planè iactas infinitam eius scientiam; vel si prospexit, & hoc ab iis, tantum malum eorum, ac nostrum creatione omissa defendere noluit, inde arguitur multo peior; aut ergo annue ignorantem si nesciit; aut crudelem, & malignum si sciens voluit, quæ dum loqueretur, assidenti sibi Lusitanorum Præfecto Xauerius: Audin? ait, pessimum dæmonem ore Bonziji huius vaferrimi debacchantem. Non multum huic absimile rogauit alius, cur nimirum Adamum creasset Deus, si prænouerat iussa infracturum, nosque ruina eadem acturum præcipites? aut videns nutantem in lubrico, & cupiditatis suæ lænocinio proximè superandum, cur cum illico non soluit in puluerem ex quo erat concretus. Demum primis duobus curiosior etiam, & subtilior tertius. Si nostri generis ab ipsis mundi cunabulis, labes cœpit, cur, ait, præsens illi remedium Deus non attulit, sed in tot reiectum secula, tandem aliquando nostra causa corporatus, & moriens illud adhibuit? Quod enim illorum qui eius aduentum præcesserant, tantum nefas; aut eorum qui postea nati sunt tam præstans meritum, vt ij tot afficerentur damnis propterea; isti tot obruerentur, & affluerent bonis? hæc supra quam homini fas esset arcana, & grandia scrutatos Bonzios instinctu dæmonis nemo non videat; & quidam etiam tam occultæ comprehensionis, vt solus id ab se sciri voluisse videatur Deus, quale est de illo ante omne præfixo æuum, saluti per Christum afferendæ momento. Verum quod ethnici ratione ducantur aptius, quàm iudiciorum diuinorum veneratione humili, atque attonita, quæ perfectorum est; à faciliore respondere aggressus Xauerius, negauit eum idcirco crimen alterius velle, quod illud futurum prospiciat; naturam vero liberam per sese, ac sui arbitrij compotem, ad bonum non cogere,

gere, sed in mali delectu, id ei permittere, ut aduersus ipsummet libertatis auctorem libertate insita utatur; hoc vero ad eius peccatum nihil conferre; nec vilo propterea conditorem æquitatis iure aut pietatis, debuisse peccatum præueterere, creatione abstinendo, vel destruendo iam conditam, quin nec hominem in seclum prolapsam, in suam gratiam reuocare; quod tamen Christus sumptu suo ingenti, mortæque adco præstitisset, quæ licet, in tempus dilata, sapientissimo ipsius probatum, definitumque consilio, medicinam tamen præbere vulnere, ut primum inflicto est cœpit; fructusque, olim fundendi sanguinis iam tum primi legere mortales, salutem, & gratiam redepti, nec parca in posteros uti volentes distributam. At enim, ut solent aliquo ingenio homines, controuersias neçtere tum graues, tum valde implexas, quarum deinde solutioni capiendæ, nec par ingenium nacti sunt nec necessarias notiones, & ab altioribus accersendas Principiis; cæcutiebant hic Bonziji, & supplere vociferatione turbulenta debilitatem ingenij nitebantur; negabantque tam pertinaciter quàm dementer, prima & cuius manifesta rationis humanæ elementa, quod consequentibus illorum inuolui se ab Xauerio, & stringi sentirent: in quo extra modestiæ lineas tam intemperanter progressi sunt, ut Rex molestiam non ferens confurgeret, Deoquæ linguam eius mouente, ut dæmon os Bonziis mouerat, absurdè illos agere admoneret, si repugnando sperabant se illa percepruros, quæ nisi credendo non possent intelligi. Porro ad legem conuellendam tam firmis solidam fundamentis alia esse exerenda arma, alias machinas præter conuitia, pernicaciam, & spumas, quibus dictis manu Xauerium extra palatium perhumaniter eductum inuisitata comitate affectantibus Lusitanis, & aulicis, in hospitium reduxit. Bonziis plurimum iratis, & in Regem ignes, & fulmina de cælo vocantibus.

49 Hic finis concertationum aduersus Bonzios, & commo-
rationis inter Iapones quadriennis, per quam Christo ardens
Apostolus, nomen illius ab usque Cangoxima quod primum ap-
pulerat ad magnum Meacum propagauit. Die postero, Nouem-
bris 20. anni 1551. Rege vltimum salutato, inter Christiano-
rum lacrimas, & votorum nuncupationes pro eius reditu Funaio
excessit. Conscendere cum illo Matthæus, & Bernardus de
quibus antea, & Regis eiusdem ad Proregem de amicitia iun-
genda, & Patre in locum Xauerij mittendo legatus. Septiduum,
insulam auris, & mari prospero raserunt Meleitorem usque Me-
nacensis Regis ditionem; inde sinum quendam præteruecti, alto

49
Ex Iaponia
discedens,
seua repel-
iactatur.

se mari commiserunt. Exin verso cum Luna cœli tractu, tempus crudescere, ac frangi fluentis torrentibus austris, & fluctibus, qui licet obliquata prora, & velo ad pedem medium reflexo, dies aliquot innoxie excepti, sed nauim denique, ventis immensum auctis, & mare in cœlum tollentibus, in omnem fortunam Cœcia tradere adacti, feruntur per inuisi eatenus, & ignoti maris dubiam vastitatem, ac ne ipsis quidem nauarchis India perspectam, tempestate ac ventis increbrescentibus prout magis in altum prouehuntur. Sole ac stellis totos quinque dies latentibus incertus quo tenderet agitur gubernator, fingitque sibi Mindanaum se rectâ & proximè petere (quæ nunc vna Philippinarum est) miliaribus octingentis supra mille distantem, sic dum obscuro, & ancipiti cursu pergunt, sub serum diei, venti adeo increuit furor, vt iam ingruentium desuper fluctuum, frangenda declinandæque violentiæ par nauis non esset, & catatromate, aliisque tunc inutilibus nudaretur, vt ventis commodius vela, & nauis clauis præsidibus parerent: scapha inde ad poppim rudente duplici ac nouo fortiter alligatur; quibus festinandis cum dies abisset, non potuere in nauim atollit Lusitani quinque, & decem quâ mancipia qua nauæ, quos scapha vixerat, aucta vero per noctem tempestate densisque tenebris multo minus licuit eis prospicere. Vnum afflictissimis hoc rerum tam tristi articulo solatium, præsentia sancti, & optimi Patris, qui & nihilo quam quibus aliorum minus, strenuam præstabat operam, & conciliatos cum Deo singulos in spem erigebat, vitæ huius (si Deo placitum) sin minus, felicioris & immortalis, sed eis haud paulo validius opitulabatur profusione lacrimarum, & precum in quibus horas quatuor, & quinque, in aliquo nauis angulo durabat, pro caris sociis Deo supplex vt eis reponeret quæ tanta fidei gloria, & vitæ suæ discrimine pro ipso Funaj fortiter egissent.

50

Amisâ Scaphâ cū suis, nauis restituit.

50 Nox erat media, cum ex improviso, auditus longè salutis depositæ opem flagitantium clamor ingens, nauim exterruit; is erat illorum quindecim quos ruptis procella rudentibus, in auulsa scapha retro deslimerat nauis, creditaque est pereuntium illa vox, qui aquis forberentur; sed explorato, mare inter, & cœlum, quoad per tenebras licebat spatium, subnotatum est vbi remansissent: volebat Præfectus, pietate minori, quàm temeritate, tantillum id maris relegi, vt succurreretur perituris; obstabant cum naucleris, sed frustra cæteri; nec rationibus, nec manifesti periculi, coram Deo contestatione illum à proposito mouebant, quod nepotem ex fratre in scapha haberet; verum
deice

deiecto ad medias velo (quantum ad nauim regendam sat erat)
 ventique vim nisi recta minimè colligente dum ad eum regressum
 flexuri , latus vertunt , vndis duabus concluduntur , & priusquam
 à prora ingruentem superassent , altera se ad puppim frangens ma-
 ri nauim impleuit , obruitque vnà , & artem nauarum , &
 spem nauis lanandæ ; fluctuantis interea , & omnem in partem
 vacillantis . Audito fremitu rupri ad puppim fluctus , & lugu-
 bri omnium ciulatione , prodit ex cubiculo Præfecti Xauerius
 vbi Deum orabat , videt nauim in omne exitium desertam ,
 nautas iuxta , & vectores , per tabulata hinc inde proiectos ,
 & obuiis quemque retinaculis affixos , ne iactatione excuterentur
 in mare præcipites ; multos etiam recussis in caput , quibus
 hærebant lignis miserè faucios ; ad hæc fletus , & vota depre-
 cantium mortem , & poscentium veniam admissorum , qualia
 ferme sunt , quibus mors toto cum suo horrore superuenit .
 Tam funesta scena percussus vir sanctus , cælum spectans , im-
 petuque ardoris vehementissimi , magna voce , *O Iesu* , inquit ,
amor anime mea (quæ teneritas Christi compellendi erat illi
 perfamiliaris) *per quinque vulnera , in crucis patibulo pro nobis*
accepta , obsecro fer opem , nec plura ; mox nauis quæ paucos
 vix palmos extabat , euidenti miraculo , seipsa emerit ; ere-
 ctæque , nautis regendi copiam , & velificandi fecit , & resti-
 tuta demum cursui est , ventoque ad puppim afflanti . Sed hic
 proprio luctu in sociorum iacturam conuerso , vix erat quin
 amici , aut affinis , aut consanguinei , in scapha relictæ , lamen-
 taretur casum : dolebat vtrisque Xauerius , & flentibus , & quos
 ipsi deslebant , duobus maximè Saracenis , de salute animi pe-
 riclitantibus , ictusque grauius illo intimo dolore , collegit se-
 sel , vt in similibus celeri manu egentibus consuevit ; breui , sed
 inflammata prece , diuinam opem miseris implorauit ; nondum
 absoluerat , cum auditum se animaduertit , vultuque alacri ad-
 stantes erigens , dolere sociis , aut metuere vetuit : Deo con-
 siderent , saluos esse , & ante triduum filiam ad matrem , hoc
 est scapham ad nauim redituram . Sed diffidens prædictioni mœ-
 ror , nullam admittebat consolationem ; tam procelloso mari ,
 vel hausti credebantur ; vel si adhuc spirarent , nunquam assecu-
 turi nauim quam tantus venti raptabat impetus . Vt tamen il-
 luxit ex mali corbita , mare specularunt ; sed mare , præterea
 nihil : inde horis duabus redit Xauerius , eadem qua prius ex-
 plicata fronte , & gubernatore comiter salutato , nauclero , &
 septem aliis qui simul aderant Lusitanis , quærit ecquid de sca-
 pha cognitum ; respondent nihil , cupientique iterum de specu-
 la

la explorari, quidam velut in profligata re amariuscule, omnino, Pater, reuertetur hæc scapha postquam alia perierit, ludendo innuens scapham in cassum expectari, quod Xaverius leniter arguit, aiens animas illas tam parui non esse apud Deum; Dei ad eas seruandas potentiam; non esse de illa ipsius diffidentia pendendam; se illas tutete, parentis optimæ cœli Reginae credidisse, tria pro illarum incolumitate ad sanctam Mariam de Monte sacra nuncupasse Malacæ celebranda; sub quæ denuo nauclerum rogauit, nauam iuberet de corbita prospectare; morem gessit roganti, sed horæ dimidium speculator diligenter explorans, ne umbram quidem rei optatæ deprehendit. Xaverius biduum, & tres noctes, ieiunus, & inlomis, stomacho insuper agitatione insolita nauseante, & exhausto ob continuam vertiginem capite, agrè pedibus consistebat, rogatus à Fernando Mendezio mercatore interquiesceret tantisper, eius ad hoc sibi delatum cubiculum minimè recusauit, stare quin etiam pro foribus petiit eius seruum Sincensem, ne quis interpellaret quiescentem. Fuit autem quies non somni, sed precatationis; quam ab hora post mediam noctem septima, produxit ad occasum solis, semper genibus nixus flens, & singultans, vt eum seruus à se obseruatum postea narravit. Inde primis tenebris egressus, nauclerum percontatur de scapha quid noni? nec posse iam longius abesse. At is rogat, illam de cætero curam omitteret superuacaneam; scapham inermem, & pressam onere, absque miraculo vix euasuram naufragium quod mari aded infenso, agrè ipsi naui tota vitarent, si tamen adhuc supererat, frustra illam oculis requiri, cum esse propior non posset miliaribus centum quinquaginta. Nec ideo abstinit vt sanctus ab eo flagitare, aliquis è nautis speculam etiam tum conscenderet; conscendit ipsemet nauclerus haud tam vt petenti gratificaretur, quam vt præidentem, quod ipse rebatur, expectationem ei eximeret, sed toto late circum diu mari diligenterque perlustrato præter vndas, & spumas nihil reuulit. Temerè igitur deinceps in re planè amissa, videbatur vltior diligentia repolci, sed qui ex arcanis cum Deo consiliis, & esse superstitis, quos præstolabatur, & prope abesse nouerat, verborum blanditiis, & reuerentia qua obseruabatur à nauclero, extorquet, vt vela demitteret dum applicuissent; quod futurum erat citius quàm putaret. Hærent igitur eodem loco ad tres horas in ea expectatione, quam nemo non credebat friuolam; sed ea naui vacillatione diuturna, nauseantes vectores, ad vela conclamant; obstat sanctus; naucleri iussa exequentur nautæ; an-

tenuis

tennis manus vir sanctus iniicit, & deiecto in eas capite, multis cum lachrimis suspirans, & singultans, post paulum attollit in cœlum oculos, nexasque mutuo in pugnum manus, & acerbè plorans; Iesu Christe mi! ait, Deus vere, ac Domine, per sacræ tuæ mortis, & cruciatuum dolores, vitam serua tuorum, qui per hæc sæua pericula huc feruntur, rursumque capite in antennas proiecto, similis dormienti tantillum siluit, quantillum sufficiat symbolo fidei, bis, terue percurrendo, cum ecce improvise puer, ad malum rudentibus insidens, miraculum! semel & iterum exclamans, scapha inquit, nostra ecca reuertitur, & adest. Hic omnes qua puer innuebat conuersi, vt rem suis oculis probarunt, inexplicabile quàm lati & ipsi exclamarint, gestierint, fleuerint, vt gaudio impares, insani viderentur, Præfectus potissimum Odoardus Gama, recepto nepote, ab cuius lugenda iactura diu noctu nunquam abstiterat, vniuersi ad sanctum currere, prouolui ad genua, fateri se reos, eius meritis ingratos, tantæ sanctitatis consuetudine indignos, ad pedum oscula proturbare se inuicem certatim, mira gaudiorum varietate, & confusione, ad quæ ille cum magno rubore, & feuerè obiurgans quod vni Deo tribuenda, sibi assignarent, iussit illi gratias agerent, & agrè se ab iis eripiens, in Præfecti conclauē refugit, eoque se clausit. Tenebat interim accedens scapha intentos omnium oculos, atque in tanto subuersi æstu oceani, nullâ huc illuc agitatione, recto ad nauim ferebatur, vt obscurum non esset quo gubernator regeretur, quod certius patuit, cum ad nauim appulsa tandiu constitit, dum cunctis in illam ex ea placidè subuectis, ad puppim à nautis commodè nec festinato vinciretur: cœterum complexus, lachrimæ, oscula, & impotentis læritiæ pia deliria, quæ solent tam desiderati, desperatique euentus parere, nouus quidam stupor, ex parte retudit; narrabant siquidem scaphæ periculo defuncti, se inter medias procellas, densis quoque noctium tenebris, ne errores quidem, nedum naufragia timuisse, præsentem nimirum, animosque addente Patre M. Francisco Xauerio, quin & scapham regente, sustentanteque peculiari quadam, & incomperta naucleris industria. Cumque iurarent qui erant in naui, ab ea Xauerium nunquam abfuisse, referrentque ab illo interea temporis, & gesta, & dicta; non poterant alij quibus semper ob oculos fuerat, iis fidem habere, nisi si, sanctus utrobique, eodem tempore & vtrisque præsens, magno Dei prodigio fuisset. Quod quidem miraculum Sacræ Romanæ Rotæ Auditores, quinquaginta confirmant iuratis testibus, aiuntque

toto

toto oriente celebratissimum. Certè duo quos dixi Saraceni ; eius euidencia conuicti ; impetrato Baptismo Christum professi sunt. Primus latitiæ deserbuerat calor , & de Præfecti cubiculo exit Apostolus , nauclerum ad se seorsum accersit (erat is Franciscus Aghiarus viro sancto in paucis amicus) plurimumque hortatur ad tanti beneficii gratias , cum iis qui fuerant in scapha Deo referendas , quod ij deinde pro viri sui abunde præstitere , Monet præterea ad iter vela expediat , ventum enim quamprimum à puppi afflaturum , & quanquam cœli , marisque peritia vetaretur , hanc sibi tam subitam polliceri opportunitatem , sed certâ fiducia obsecutus iubenti , decumanum velum ægre aptauerat , cum aquilo ad velum vndas composuit , & sælici cursu dierum tredecim , Sancianum Sinarum portum , Lusitanorum tunc emporium subiere.

51
Prædictiones
Xaverij duæ.

51 Sed aliud item magnificentius beatus Apostolus huic suo eidem Francisco Aghiaro , & vaticinatus est , & cœlitus contulit. Postridiè siquidem cum eo colloquens de ancipiti , & timenda nauigantium alea , diuino spiritu affirmavit illi vic sanctus , eum hæudquaquam in mari , sed in terra mortem obiturum : ad hæc quantiscumque tempestatibus agi contingeret , nullum vnquam sub gubernaculis ipsius periturum nauigium , sed fore omnia ductu eius secura , & salua. Quod ipse tam liquida persuasione sibi dictum accepit , ac tam crebra perspexit experientia , vt rei insciis temeritate audaciæ , non artis peritia crederetur , nullo cœli , anniuè discrimine , aut diffidentia quassarum , ac veterum nauium maria tentare : suscepit autem nauigationes admodum longinquas , & passus horribiles procellas , nunquam non saluus , & victor euasit. Sed Tanasserimo in Pegum nauigans huius suæ de Apostoli meritis , & promissis , securæ fiducia ostentum eximium edidit : ibat lembo exiguo , vetusto , hianti , & ibant vna scæderatæ naues , quæ ventorum , marisque rabie disiectæ , impactæque in scopulos , irreparabili naufragio haustæ sunt ; Aghiarum lembus , quassus , & fragilis , venti eius tertiis , vndisque plane impar & sub cuiusuis alterius periturus clauo , susdeque , velut angelo rectore sulcabat , calcabatque fluctus , Aghiaro interea in puppi cantante , nec secus vt in valdè tranquilla blandientis oceani malacia hilari , & securo. Qui ab vno è vectoribus rogatus , vnde hæc illi cantandi libido , morte oculis oberrante , respondit se nihil meture , nec si millies duplo scuiret mare , & esset constans ex vitro lembus. Fidem sibi à P. M. Francisco factam nunquam se in aquis moriturum , nec quas duceret naues , infelicem cursum habituras. Quæ promissio audita,

audita, Christianos ob viri Dei notam sanctitatem mirè recreauit, & Mauros qui vnà vehebantur, diuina rei admirabilitas sic permouit, vt vouerent se forè Christianos vbi primùm terra essent potiti. Tauarum igitur cum venissent, conspectis in littore naufragiorum reliquiis, incredibili naucleri lætitia, voti fidem baptismo exsoluerunt.

Sanciani tunc portus, quod annus mari opportunus iam verteret, nullas retinebat in Indiam naues præter duas, quarum vna Iacobi Pereria, quo nullam Xauerius inter Lusitanos fideliozem amicum habuit, & adiectiorem. Hanc eo procliuus optauit Xauerius quod nanis Odoardi Samæ ex Bungo recens, tempestate quam diximus inermis, conuulsa, & male habita, commeatu item escario carens, instauranda Siami per hyemem erat: mirum autem fuit, quod vento, dies iam quindecim reditatis in Indiam aduersante, statim vt nauim Xauerius attigit cœpit à puppi secundus adspirare: postero ergo die, annique 1551. vltimo, profa Malacam versa soluit. Naui Pereria altera sociam se adiunxit, verum forte nimium diuersa, vt post videbitur. Frequens toto illo itinere sancti viri sermo de rebus Iaponiæ, vexatione à Bonziis, certaminibus cum Fucarondono, Bungensis regis prudenti pietate, conuersionibus ethnicorum Funaij, Amanguccij, Cangoxima, & passim alibi diuino beneficio peractis: potissimum verò de facilitate Iaponici imperij Christi legibus subiugandi, si prius Sinense iis subderetur: suarum superstitionum Iaponiam, Sinas magistros, & Iudices reuereri, colere illos pro gente Orientis torius doctissima, & cordatissima; Iapones incassum tentari, & yrgeri, vt assentirentur suscipiendis Sacris, quæ religionum suarum doctissimi arbitri, vel nescirent, vel nota respuerent. Hanc imperij Sinensis vastissimi conuersionem maximè arduam, iam tum animo ingenti versabat Xauerius, ad hoc Indiam reperebat, ordinaturus res Societatis, & Neophytorum, vt se ad eam Prouinciã expediret: Ad hoc summam doctrinæ Christianæ, Sinensi lingua secum ex Iaponia referebat; futuram sociis vsui si quos ex Europa ducendos acciperet. Verumenimverò Lusitanis qui nauim eadem vehebantur, seueritatem legum Sinensium edoctis, periculosi ausus negotium videbatur, nisi si fortassis auctoritate publica gereretur, cautum enim lege inexorabili, pœna vel capitis vel perpetui carceris ne quis in id regnum pedem inferret extraneus; Lusitanos complures, ausos illuc furtim ad mercaturam irrepere, deprehensos, captos, carcere conclusos, vitam pridem in vinculis trahere, absque vlla spe recuperandæ libertatis, vnã hanc videri ad ingressum viam, si Prorex Indiæ legationem adornaret magnificam ad Imperatorem Sinarum qua Serenissimo Regi Lusitaniæ Ioanni amicitiam eius exposceret. Sed hoc tamen Prorex approbasset, non posse nauim, comitatum, dona, tanto Principe digna nisi sumptu immenso instrui, cuius vltro Prorex ne videretur quidem partem subiturus, vno illuc inducendi Xauerij præmio: Tot idololatrias mediterranea Indiæ colere, iis posse inempta facultate Euangelium prædicari, patere ad illos aditum cuius anima-

50
Sinus Euan-
gelio subdere
decernit.

rum studio flagranti. At enim Pereira sub mercatore regio animos, & Apostolici hominis virtutem gerens; difficultatem hanc illico complanauit; nauim ad hoc suam, & quicquid in bonis haberet Deo eiusque famulo addixit; impetraret Pereira Xauerius à Prorege hanc legationem, Pereiram suo are illam obiturum. Restabat de naui qua eam obiret videndum, Malacam enim ferebat rumor obsidione dira premi; vbi eò venissent, nauim illam suam continuò in vsus bellicos abducendam. Nec erat Pereira inanis hic metus; nec enim solum obfessa captaque, sed magna etiã ex parte diruta fuerat Malaca, vt ei vir sanctus, vates nimium verax prænuntiauerat. Profligatissimam hanc urbem anno 1551. mense Iunio Rex Gentanæ terra marique oppugnauit, admoto exercitu duodecim millium, ex Malaiis, & Giais collecto, à quo urbis partem agrè tutatus est Petrus Sylua, armorum Præfectus, & Egidius Fernandes Caruallius, qui è regno Chedæ, tribus nauibus egregie armatis auxilio accurrerat. Obsessos intus dira fames, quàm foris hostes premebat arctius; aqua præter pluuiam nulla, & hæc admodum parca, parcus distribuebatur; impressiones simul omni ex parte assiduæ, Giais fessos Malaios subsidiaria pugna, per mutuas vices leuantibus. Patres illic è nostris perpauci, multorum operam charitate eximia supplebant. Nusquam ad muros concursus, aut confictus, quin frontem, aut medium agminis tenebant. Franciscus Peres mira præ aliis edebat, crucifixi effigie quàm à Xauerio in Iaponiam soluente olim acceperat. Semel turma Gaiorum ferociter, machinarum explosionem, & fluuium præteruicta propugnaculum occuparat, ex quo videbatur nulla vi deturbanda; Peres degenibus coram crucifixo, quem trunco arboris illigarat, dum propulsandis inde barbaris insunt Lusitani, orans hæsit, obtinuitque à Deo tam faustam victoriam, vt surgens receptum ab iis propugnaculum viderit, & trecenta humi hostium cæcorum cadauera. Sed intestinis sceleribus aduersus Malacam atrocius omni hoste furentibus, transpontana illius regione vi summa potitus Rex barbatus, direptione, incendiis, cædibus, omnia perdidit; Lusitani plus centum necati, in arcem superstites ducenti numero confugere, incolarum ad multa millia in seruitutem rapta; præda decies centenis millibus nummorum fuit. Pugnabat Funaj Xauerius aduersus Bonzios, dum Mahumetanus Malacam impugnaret; cognouit diuinitus eius periculum, hortatus est ad reditum celerem Lusitanos, fore alioqui opem eorum nimis seram, resque urbis obfessæ in extremis stare. Sed cum ferri tam procul, tam velox subsidium non posset, curare illud apud Deum magna precandi contentione laborauit; habeturque pro re minimè dubia, vt illatum urbi, ad emendationem supplicium, Deus illi priusquam infligeretur monstrare noluit, ne precum suarum efficacitate vibratum depelleret; sic arcis periculum ei postea indicasse, vt hoc suis meritis dissiparet. Hostes partim medio Septembris, Nouembri partim ineunte, coniecta in naues raptim præda, fugientibus similes abiire. Quod item Deus famulo patefecit, cum Pereira,

vt

51
Longè distita
enunciat Xa-
uerij.

vt aiebam, de naui sollicito respondit, nequaquam ad bellum reposcendam, cum esset Malaca ab obsidione, & hostibus penitus soluta. Timendum supererat, ne prouecto ultra modum anno, Malacæ nauis deesset in Indiam, quod erat Sinensi legationi vehementer incommodaturum ob expectandum nempe ex India nauium reditum, & menslem mari opportunum: nec licebat Pereiræ Cocinum Malaca contendere, quod obstructa fide cogeretur Sundæ piper in nauem imponere. Vtrumque Deus hoc metu liberauit, edoctusque ab eo Xauerius, Pereiram disertè docuit; In portu Malacensi solam nauem restare; eam esse Antonij Pereiræ; sublati antennis, vna solùm teneri ancōra; Cocinum versus in prociectu esse; cognito Iacobi Pereiræ Sincapuræ in fretum aduentu, triduum adhuc substituram, quæ miro deinceps, & distincto successuum ordine impleta videbimus.

Sanciano Malacam eiusmodi colloquutione pie otium fallebat cum Pereira Xauerius, perinde ipse, loco, & temporibus distita nuntians, vt si suis illa spectasset oculis; cum ecce tibi ortu repentino formidolosus ille Typho, de quo alias à nobis scriptum; cœpit vt solet, suos illos in gyros exporrigi, tum colligere sese, atque in morem turbinis conuolui, & tam æstuoso furore, vndas subruere, vt eas in cœlum attolleret, nauæ pariter vt vectores de se actum putare; Pereira præ omnibus, venti eius, periculique scientior; omnes ad Sanctum confugere; obtestari vt respiceret miseros, & pro ijs fortiter intercederet apud Deum, alioqui rem esse deploratam, intumescente horribilius in momenta mari, & Typhone nauim propius arctante. Ad hæc silentio secedit Xauerius, & cum aliquandiu hæssisset orans, prodit ad eos, vultu beatum Angelum referente; Pereira coram, & nauitis, elato brachio, naui beneprecatur, aiens *Nauim sanctæ Crucis* (erat id nauis nomen) *mari nunquam periclitaturam, sed quo fabricata fuerat loco, illic sua sponte dissoluendam*: subdit vero dolere, de altera quæ simul ex portu exisset, quod idem non posset affirmare, breuique illius de infausto cursu cognituros, cui oraculo primam fidem mox fecit Typhonis aliò deflexa rabies, & procellæ paulatim detumescens furor; nec multò post fluitans nauis sociæ gaza quam typho depresserat, & passim cum eius armamentis vectorum cadauera, in quibus tam felix quam rara fors nauatarum duorum, quos vni tabulæ affixos, & adhuc spirantes Pereira in nauim sustulit, festa omnium gratulatione: toto denique Oriente portus omnes peruasit admiranda fama, nauis Sanctæ crucis, nullo vnquam casu passuræ naufragium, quod eam P. magister Franciscus fausta sua adprecaatione consecratam munisset. Exin prisecam oblita nomenclationem, Sancti viri nauis perpetuo dici; quocumque appelleret, occursum, plausuque populi, & aliarum nauium explosis machinis, venerabandè salutari; conduci nautis profusioribus certatim, premi exterius, infercirique intus oneribus supra molis suæ, pondus modumque mensuræ, nullo infortunij cuiusquam aut metu, aut suspitione; annos triginta superstes

E c 2 Xauerio

SI
Prædicit duarum nauium, alteram nunquam, alteram breui perituram.

Xauerio ægra, cariosa, decrepita nihilo parcius, & timidius grauari quam si recens ex naualibus extitisset. Dumtaxat a dominis, ad quos processu temporum deueniret, diligentissimè cauebatur vt cum eam faciri oporteret, resciceretur in ipso mari, nunquam subduceretur in siccum littus, vti solum ex vaticinio sancti Patris credebatur posse dissipari: & conflictata quidem est incurfu multiplici, tempestatum, discriminum, etiam præliorum aduersus exercitum Acenorum, sed Deo duce ac sospite cuncta, licet alioqui funesta, eluctata est semper secundis euentibus. Verum inter tot omnis generis mortales, toties, tot annis, tantam huius miraculi, tam manifestè fidem, & constantiam expertos, non defuere quorum fiducia titubaret. Malacæ cum nauis è classe Cocinum legeretur, nauis sanctæ crucis id iter mandatum est. Ijs autem de more, præ alijs eiusdem modi nauigijs, onerum molibus exaggerata est, vix vt palmis aliquot extaret. Accessit oneri numerus vectorum, quanti sua cuique salus, tanto ardentius vnoquoque locum ea in nauis ambiente. Vela pandunt Cocinum cum socijs nauibus, & viginti ac paulo plurius vix milliaribus confectis, tormento semel, & iterum exploso, magnisque clamoribus fœderatas naues auxilio accersunt. Terrebat illos sub tanto pondere fatiscens nauis, & multum mare accipiens, nec putabant Cocinum vsque suffecturam, Zeilano præcipue in sinu, quem inibat, si qua tempestas oriretur. Volebant igitur nauim ab socijs nauibus, parte onerum leuari, sed nulla modum legitimi oneris ausa transcendere; nauis sanctæ crucis, abiecto cursu, portum repetijt. Percelli omnes rei nouitate, stupere regressum insolentem, rogitare curiosissimè quid rei, quid causæ? quam vt tandem compertum aliam non esse præter metum, ne oneri nauis succumberet, communi omnium clamore, irrisu, dicerent, sibilis tam falsè explosi sunt vt quæ pudor, quæ oraculum sancti Patris, per annos iam duos, & viginti firmatum, illos in mare reiecerit, & naues socias tota velificatione assécutos, optato in portu prosperè collocarit. Vixit, si fas dicere, Sancti nauis, lustrauitque omnia maria, & portus Orientis in perpetua mercatura, ad annos triginta, dum in potestatem veniret Ducis qui arci præerat Dienfi. Hic videns vndique hiulcam, & tantum non carie defluentem, vt instauranda necessario esset, Cocini iussit in littus subtrahi, è regione S. Mariæ Ducis seu Odigeæ, vbi versa in latus, dum fabrorum expectat manus, noctu suo pte pondere, ac senio in lignorum aceruum collapsa iacuit, solis ignibus vtilem: confluxere ad eius spectaculum Cocinenses, & diuturni miraculi etiam reliquias posthumas, prosecuti sunt lætitia solemnem. Quamquam nec isto inuictæ nauis veluti funere vigere desierunt; Georgius Nonnius notæ infimæ mercator, nunquam eò induci potuit vt existimaret adprecationem sanctam viri Dei, cum nauis figura dissectam, singulas ex ea residuas tabulas nequaquam afficere; raptam itaque ingenti fiducia ex iis tabulam suæ cuiusdam Liburnicæ inseruit, & hoc quasi securissimæ tutelæ fato longinquas nauigationes, & famosa periculis maria

maria cursu semper felici obiuit, arguentibus inconsultam audaciam respondens, Liburnicam suam, mari esse ac ventis, quam ipsis notio- rem; tabulamque ventos in ea cernere, quæ lembum integrum, velut rem propriam S. Patris, tempestatibus faceret reuerendum. Post multa demum itinera, eodem quo naui sanctæ Crucis exitu æuum clausit, & seipsa discincta per sese coniecit in nauilibus Coulani, quod tracta fuerat vt refarci- retur. Postremò de Antonio Pereira, eiusque nauis, quòd præmonuerat vir sanctus, cum iis quæ minutim notarat adiunctis, ad vnguem vera deprehendit Iacobus; Antonium esse in portu Malacensi; nauem eius vna in anchora, elatisque antennis; vela propediem in Indiam pandere. Quæ sibi ab eo præmonstrata, pro tam exploratis Xauerius habuit, vt ex Sincapurano sinu, per leuem cata scopum forte illac Malacam prope- rantem, ad Antonium scripserit milliaribus nonaginta, rogans discessum triduo sustineret, vt posset ab eo Cocinum transu- chi. Dedit quoque Sanctus ad Franciscum Peres, Nostrorum Malacæ Rectore commendati- tias, vt Lusitanorum liberalitate Bungensem Legatum, eiusque comites; Mattheum & Bernardum Iapones quos erat secum in Europã ducturus, recreandos curaret. Paucis inde diebus in portum subiens, à Malacen- sibus, vt consueuerant reuerenti, occurso, & mire beneuolo in vr- bem deducitur, monstrantur ipsi cladis Malaia vestigia, superstitum ra- ritas, ædium ruina. Recoluntur auxilia quibus olim urbem ab Acenis seruarat, seruandam omnino, ipsius meritis aduersus Malaios, si præ- sens adfuisset. Post hæc paucos è nostris qui Malacæ degebant de pro- pagata in Iapones fide iucundissime refecit, vicissimque ab iis magna ani- mi sui voluptate audiuit, quæ in eiusdem fidei profectum pati eos, & agere contigisset. Demum arcis Præfectum sibi peramicum, imperio de- functum Petrum Syluam, & successorem illius Aluarum Ataidem, sibi postea perinfectum, officiosissimè salutauit: communicauit cum iis consilium suum, de aperiendo in Sinas aditu per legatos vt cum Perei- ra conuenerat; mire vterque generosum consilium laudauit, seu Chri- sti, & Ecclesiæ gloria, seu conditiones Rei Lusitanicæ spectarentur. Ac vtinam deinceps Aluarum, auaritia, & inuidia, ab hac piæ mentis, & Religiois nobili studio nequaquam auertisset, cum sempiterno de- decore legationis illius præfocata, quàm & probabat Indiæ senatus, & Apostolo suo Deus inspirarat. Iacobum denique Pereiram fidelem præ- cunctis, & sincerum amicum, pectore arctius quàm complexu stringens, Procuratorem ab eo accepit, cui moscum & serica, ad triginta millia aureorum reliquit ad legationis in Sinas apparatus. Ita breui expletis numeris omnibus charitatis, nauim Antonij Pereira cum suis Iaponibus ingressus, post crebra & sæua pericula suis precibus depulsa Cocinum applicuit, die anni sesqui millesimi quinquagesimi secundi quarto. Hinc dedit ad Regem piissimum Ioannem tertium, ad S. Ignatium, & Socie- tatem in Europã epistolas, magni ad Christianam rem momenti. Breui post iterato mari, Goam paucis diebus appulit, annis ex quo in Iapo-
niam

poniam indidem soluerat duobus, & decem mensibus.

53

Labores Soc.
in India, dum
Xav. agit in
Iaponia.

Dum secutus Deum Apostolus, ignotam eatenus Christi lucem Iaponiis intulit; eandem socij, quos per India regna, Christianos inter, & ethnicos partitus fuerat, pari ardore ac tolerantia; ferendo agendoque sparserunt; pauci numero, sed immensa complexi spatia, Malacam, tractusque confines: Molucum, Amboinum, & Maurum insulas; Choromandelis oras, & Piscariae totius à Comorinensi cornu ad Nagapatani; regna Trauancoris, Cocini, & Tanoris; Goam item & Ormuzium insulas, quorum per se locorum singula misere à vitis, ac dæmonibus proculcata, agrè tota multorum vita, & sudoribus erigi potuissent: sed qui paucis multa præstare nouerat, iisque quos legerit ad gloriæ suæ propagationem, efficientiam subiicit actuolam, tantum illis virium, tantum indidit animorum ut palam esset ab eo confici quæcumque pro illo efficerent. Vrebantur tamen multitudine innumerabili pereunium ethnicorum in regnis præsertim interioribus, & remotissimis insulis quorum aliqui salutis præsidia flagitabant; alij an salus, vel quid ea esset ignorabant. Mutis ergo, sed magnis in Europam literarum inæstarum uocibus ab Rege Lusitanæ supplices; ad socios verò hortatores, operatum auxilia rogabant, ardebantque si posset (quod Patri suo S. Ignatio scribebat Nicolaus Lancillotus) frustatim discerpi, diuidique saltem in eos populos, qui eorum opem implorabant; & fracti licet, laborum immanium grauitate, nihilo segnias quàm sani & vegeti, animarum negotio instabant. Fuit qui cura immensi populi oppressus, cum in regnum aliud mitioris operæ transisset, seu leuandus oneris sui parte, siue alia causa missus, ægrotauit; nec restitutus est, donec in priores illas remitteretur daras, & laboriosas occupationes; in quibus etiam vitæ discrimen adibat perpetuum, inter homines natura Barbaros, superstitione inimicos, à Brachmanis idololatriæ doctoribus instinctos, conuersione ac fuga suorum modo liberorum, nunc concubinarum efferos, ex quo factum ut Patrum nostrorum manciparentur alij in seruos, alij venderentur, tunderetur fustuatio, venæno, ac ferro necarentur. Tam crudas attamen, & acerbis arumnas, diuini honoris, & animarum studio susceptas, pro solemnî suo diluebat Deus immentis lætitiis; profitebantur amicis in Europam nec se illas verbis nec mente complecti; si quæ foret in vitâ felicitas, hanc esse qua ipsi potirentur; vereri se ne foret hæc merces vnica illius operæ quàm Christo nauabant. Scitote inquit Henricus Enricius, datis ad Conimbricenses collegas literis, eiusmodi esse voluptates, quibus suos cumulat Deus in hac vinea desudantes, ut difficile sit earum copiam scribendo assequi. Ut accrescunt labores, crescit animo vis, & corpori robur; ac tanetsi hac nostra colluctatione assidua, præter Deum, & animas queramus nihil; sed hanc oram Piscariam colentes us refouemur, obruimurque bonis, ut si Deus optare iusserit vel in cælum migrare, vel hic in procurando illius negotio pergere, dicturi sinus; sine Domine et etiam nunc ad annos aliquot hic degamus; cælum nostrum est, nostraque beatitas tua gloria

gloria seruire. Nec velim quenquam propterea hæc loca ambire iis delitiis inescatum, sed vno Christi, crucisque amore, & desiderio vita crucifixo, & moriens, conformanda; omnique solatio destituta. Hæc ille præter quæ alia suppetebat ex Societatis incrementis gaudendi leges vberissima, nam ea numero, ac locis augebatur, & secunda fama late per Indiam nomen eius ferente expetebatur ad Collegia, qua inter cæteras incredibili voluptate mirè Xauerius afficiebatur. Refert enim Baltasar Numnius, ex Trauancoris ora scribens. B. Apostolum, Societatis ortus nuper editæ reperentem, & toto vbique iam orbe adlaborantis diuinæ gloriæ, & mortalium salutis, maxime Indorum, ab Arabia, vsque ad vltimum, & prope incognitum Orientem; prouocare solitum socios ad agendas Deo tam effusæ beneficentiæ gratias, nec præ gaudio lacrymis, erumpentique ore toto mentis affectui imperasse. Sed priusquam attingo quæ à perfectione Xauerij in Iaponiam, ad reditum Goam eius socij gessere, testem præmittam, vt integerrimæ fidei, sic auctoritatis eximia, quam de iis generatim solum, non distinctè agat, diffusus posse singula enarrare. Est hic Goanus, vnusque tota tunc India antistes, ex S. Francisci ordine, pius iuxta & sapiens, qui laborum optimè conscius, & spectator, quos in Christianis, Mauris, & ethnicis nostrorum sudabat industria charitas, impetrare ab se non potuit quin eos gratularetur Ignatio, datis Romam Cocino, Nouembris duodetrigesimo literis anno 1550.

Debeo R. vestræ has literas de operariis quos hic habet, & testis oculatus, & probe expertus, eorum agendi vim, exempli lucem, Sanctitatem viuendi, doctrinam, conciones, confessiones, iuuandis Lusitanis; peragrations istorum regnorum, infidelibus, ethnicis, Mauris eorumque vxoribus, & liberis conuertendis, tingendis sacro fonte, & instituendis in suscepta fide; deuoratas præterea (vt hæc melius præstent, & expeditius) difficultates linguarum discendarum in promotorio præsertim Comorino. Rem animarum tam strenue agunt Patres Societatis huius sanctæ, & opem tam validam Episcopis iungunt, in sustinenda mole impositi muneris, vt quicquid habemus, possumus, obtinemus id omne ab iis sit, & expunctari sint nobis multos annos flammis Iustralibus alioqui à nobis exigendos labore quem nobis commodant, ad salutem eorum quos nostro periculo curandos accipimus. Præ aliis equidem præsulibus hoc illis peculiariter nomine obstringor, vt qui degam inter tot populos adoratores lignorum & lapidum, quorum multos Patrum industria, virtusque concionum ad agnitionem Dei vnus, & augustissimæ Triadis adduxit. Porro hic eorum sigillatim gesta nec putem posse me stylo consequi, nec mei temporis occupationes patiuntur: breuiter dicam eos esse luminaria accensa ad discutiendam huius Barbariæ cæcam noctem; Deo laus, & honor, sanctorum suorum ministerio tam illustra operanti. Ego illis quæcumque in vtilitatem animarum ex me optauerint libenter concedo, quicquid est in me potestatis, & auctoritatis singulis

45

Literæ Goani
Episc. de la-
bor. Societatis
in India.

gulis vtrò, plenèque impertio, vnùmque me cenſeo de Societate hæc ſancta, tametſi vita iis valdè abſimilem, valdèque imparem. Omni eos fauore proſequor, & amo in Ieſu Nazareno, ſed amore candido; ſuco procul, & ſimulatione; ſedes iis, & Eccleſias tribuo vbi degant, & vnde ad opus alienæ ſalutis exeant. Digni ſunt quos ſuis identidem litteris R. Veſtra conſoletur, mandandum quoque videretur P. M. Simoni, vt operatum ſuppetias iis ex Luſitania mitteret; eſt enim vaſtus regionis ager, operatij pauci, & immenſa laboris materia.]

55

Luſitaniz re-
gis Ioan. 3 be-
neſicia in So-
cietatem.

Sed venere hoc eodem anno ad Regem in Luſitaniam, ab eius Miniſtris ſuſcripta diſtinctius, quanta noſtri per Indiam gererent, qua cum in ſecretiori ſuo Senatu retuliſſet, addidit in Societatis laudem; multa; nec vna contentus verborum commendatione; ſtatuit quæ tùm Collegia, tùm Seminaria erudiendæ iuuentuti fundata in Indiis fuiſſent, vel in poſterum fundarentur, conererentur Patribus vniuerſa; idque Procuratori ſuo Coſmo Anneſio conſiciendum mandauit. Indiarum item Proregibus, & arcium Ducibus iniunxit, vt è Fiſco Regio, naues, com-
meatùſque Patribus præberent, quoties Dei obſequium eos aliquò euo-
caſſet; & quicquid demùm Patribus viſum foret ad mores corrigendos, & ſtabiliendam Fidem in locis, & arcibus Regiæ ditionis conducere, exe-
querentur omnia diligenter: totum denique onus ſalutis infidelium
procurandæ cum facultate regni in Oriente proferendi, à Chriſti Vica-
rio acceptum, in Societatis humeros incumbere voluit. Poſtremò ſcri-
ſit ad Summum Pontificem, plenas de noſtrorum in Indiis ſtrenua ope-
ra litteras, ac nominatim de Rege Tanoris ad Chriſtum adducto, & bea-
ta morte Antonij Criminalis; monens ſibi propoſitum in Europa, &
India Societati domos, & Collegia magno numero ponere, in quibus præ-
ſtantes operarij fingerentur, Chriſti Euangelio Mauros, & Ethnicos per
vniuerſum Orientem exculturi. Rogans propterea Simonem Roderi-
cium quem ad hoc miſiſſet benignè audiri, munitique iis facultatibus
quæ ad promotionem, tam ſancti operis conferrent.

56

Goz Soc. la-
boreſ fru-
ctuoli.

Iam vt à Goa (quæ caput Indiæ) ordiar eos motus ciebant Patrum
conciones, eòſque agebant populi concurſus, vt migrandum fuerit in
capaciorem Baſilicam Patrum S. Franciſci, qui pro mutua nobiſcum,
perpetuæque beneuolentia, vtrò hanc nobis prolixè commodarunt, vt-
que ſemel guſtatus æternorum ſapor, famem proritat non ſaturat, contra
quàm ſoleant ſenſuum voluptates; auarè ſecum pij auditores, actum iri
putarunt, ſi de iis ſemel, aut iterum per hebdomadam audirent. Dulce
igitur animi pabulum largius cupere, ambire noſtrorum religioſam pru-
dentiam, ſub qua duas nonnulli, plures alij hebdomadas informarentur
exercitiis S. Ignatij; inde vſu contracto meditandi, quotidianum ad hoc
tempus ſibi ſeponere, quo ſoli cum Deo, ſecumque agerent; hinc iam
tùm, poſteaſque deinceps, fertilis ad religioſos ordines, Societatem
præſertim acceſſio, ingenti bono miſerabilium Ethnicorum: præter il-
los enim qui Cocini, Bazaini, & in Piſcaria Societati dedere nomen,
Antonius

Antonius Gomezius breuissimo tempore Goæ solum, septem & viginti admisit Lusitanos, nobiles, & spei egregiæ iuuenes, quod feracis Goæ nostrorum virtutis, malo indicium haberi, quàm prudentiæ Gomezij, tot simul in Societatem manipularim congerentis, cum paucos ex multis legere debuisset, ex paucorum delectu approbare paucissimos: quare Xauerius cui semper hominum de Societate cordi magis fuit virtus quàm numerus, ex Iaponia redux, inter alias Gomezij, quas statim emendauit præcipitati feruoris aberrationes (de quibus inferius) leuauit Societatem illorum onere, qui eam gravaturi numero suo erant, non subleuaturi Apostolica opera, & virtutis luce ornaturo. In ea copia, piorum operum, quibus Goæ Patres Christianam virtutem instaurabant, soli aliqua ope destituebantur vinciti; qui tamen illa egebant præ cæteris; illuc enim rei, tanquam in regni publicum carcerem vndique trahebantur, numerosa foæx, & scelerata colluies hominum facinorosorum, qui simul conclusi, tabe reciproca peiores fiebant. Ad eos iuuandos, status in hebdomada dictus dies; Berzeus cum aliquot locis ad eos verba fecit, & tam appositè ad præsentem eorum necessitatem, & conditionem cum iis actum, vt normam viuendi susciperent non mediocriter Christianam; curati sunt iis, libri aliquot pij in communem vsum, vt diem vtiliter fallerent, sapienti planè instituto ad elidendam perniciem otij, vincetos plurimum in omne flagitiũ proritantis. Ad hæc illorũ è numero lectus est, ætate, ac sensu melior, qui aliis præesset, inuigilaret moribus, carperet insolentes; doceret tunc primùm adductos, conseruaret inductum morem quotidianæ pietatis, & parandi suis temporibus animi ad Sacramentorum vsum. Nec minori prouentu caritatis Paulus Camers, Nosocomium aperuit, Collegio proximum, Christianis iuxta, & Ethnicis, magno utrobique, ani norum, & corporum leuamento; nam quos ab inolito, obstinatòque cultu Idolorum, rationum vis nulla dimouerat, humilis beneficentia impensè sibi à Patribus ministerij expugnabat, emollitque in lachrymas sacrum Baptisma flagitabant, quo mox vt erant expiati, complures casta innocentia genitalis, quàm adepti fuerant intacta veste, in cælum euolabant. Suggerebat autem Nosocomio sumptus de arca sua Deus, hoc est de publica largitate, quæ pro ægrotorum numero augebatur; tùm quod opus perfectè omnibus laudatum commendabatur sanctimonia Camertis, omnibus obseruanda, qui ad captandam pauperibus stipem quæstor exibat in publicum; domi verò in Nosocomio, valetudinis curator, Medicus, Pater, & omnia, omnibus, miseris illis erat. Nec infelicius in Idololatriæ laboratum. Vnius conuersio, quod singularis sit; reliquorum instar hæc à me narrabitur. Hanc peregit Berzeus, homo igne succensus diuino; contigit in quodam ex valdè insignibus Braçmane, fuitque potentis ad alios eius sectæ, Christo subiugandos exempli. Casu in illum Berzeus incidit otiosè per urbem animum laxantem, cinctum magno Braçmanum comitatu, cum instigari se interiùs sensit, vt se illis ingereret, disputaturus de religione,

vel eorum, vel nostra, vtrumque iis foret lubitum; nec abnuere Bracmanes plurimi, vnius prouocationem; sed eò illustrius ad veram Fidei splendorem, quò illos sapiùs argumentis ex communi sensu, ad asserendum Christianorum mysteria depromptis, obmutescere coegit & cum ipsi tot essent, aduersariam vnius causam suo silentio probare. Nam etsi quorundam iuuenilis audacia dissimularet indignationem, ac pudorem, redderetque pro responsione conuitia; sed maturiores, qualis ille quem affectabantur veluti Principem, nomine Locuus, aliquis Summi Veri peruasit radins; & conuictis Berzeus, comiter valedicens, nonnulla iis reliquit monita, quæ apud se per otium versarent. Nec messem semina, nec Berzei spem, ac vota, ingrati reddidere; adeo biduo post Bracmanes Locuus, initiari ab eo Christianorum Baptismo postulari; cogi se ad hoc clara luce perspectæ veritatis, & velle se animam in tuto ponere. Idem multos cum eo tenebat studium, inter quos vxor, & ex fratre nepos, & alius ex Ethnicorum primariis. Excepti effusa gratulatione, & quæ nondum satis perceperant edocti, magno apparatu in Templo nostro expiati sunt vitali fonte; vnde Locuo vrbis Gubernator esse pater Lustricus voluit, & mutatione nominis tenui Lucam appellauit; vxor Isabella, nepos Antonius nominati. Post hæc equis instructu magnifico stratis imponuntur, & Lusitanorum nobilitate vniuersa, multisque Bracmanum pompam ornantibus, ad festos campanarum sonos, & tormentorum fragorem circunducuntur vrbe tota, palmis vbiq̃ue pretiosaque veste eleganter exulta; inter quæ ille vocis Ethnicorum longè gratior sonus; profitentium, patri suo Christiana complexo mysteria, haudquaquã se velle filios videri degeneres; reque ipsa multi eius exéplo Christianis adiuncti: octiduũ tenuit lætitiæ eius celebritas; quibus elapsis Gubernator Bracmanem Lucam summi Tanadaris munere honestauit, qui Magistratus magnæ illic est dignitatis. Quamvis autem crebra cum Bracmanis velitatione, semper Christo lucriferent nonnulli; verum haud paulò plures, aduersus illum animos obstinabant; tolerandi quidem, si vnus sibi nocere contenti, aperto Marte, ac velut federe non obstitissent religioni propagandæ, nec suæ superstitionis sacrilegia omnia in Goæ suburbiis publicè actitassent, graui offensione imbecillæ adhuc Christianitatis, grandi quoque obice infidelibus ad Christum perducendis. Extremo huic malo, extremum remedium tandem Gomezius expunxit à Gubernatore: Pelli eo ex loco Bracmanes obtinuit; & pœna capitis, ac bonorum sanciri, ne quis tota insula cœtum cogeret ad Pagodes, aut eos publica impertiretur adoratione. Ita detractis mendacio Magistris, & veritati aduersariis, tota Euangelij præconio, aperta, & libera regio patuit; cui ad multitudinem incolarum, cum nostri angustè sufficerent, adhibebant iis instituendis iuuenes in S. Fidei seminario educatos, natione Malabares, & eiusdem linguæ cum indigenis Ethnicis; compositas sibi Lusitano sermone à Patribus conciones Malabaricæ, habebant ad Ethnicos, eo fructu, vt dies festus abiret nullus, quin multi apud

apud nos Christi lauacro ringerentur. Porrectus exinde latius ad insulas labor ad Choranum, ad Diuar, Noruam, & attinentia Goam mediterranea, etiam semel ad vsque Zeilannum quod Patres quatuor nauigarunt, vt eius insulæ nouum Regem, Christi imperio subderent.

Istarum expeditionum fortunati proventus orbem Christianum mirè recreabant; perferebatur enim eorum famâ in Europam, tam nobili Patrum encomio, vt Vlyssiponem ad amicum scriberet Gubernator, eorum labores maiorem in modum Indiæ probari, tantâ enim ex iis conuersionem sequi animarum, vt ad agendas nummi gratias quisquis hanc cerneret cogereur, vitæque sua neophytos illos primam sub Ecclesia nascente, Apostolorum formam exprimeret. Sed augustiora narratis hæctenus referri potuissent, si rerum quas dicam ingentium præclara initia, sortita non essent exitus infidos; attingendæ sunt tamen breuiter, vel hoc solùm vt sua diuinis iudiciis reuerentia præsteret, & hoc erudiantur magisterio qui sunt similia tractaturi.

Est regnum Tanoris in littorali plagâ Malabarum; ab Austro Cranganor, à Septentrione Calcutium adiacet. Metropolim habet regno cognominem; agrum planum, apertum, frumenti, & palmarum feracem, cuiusvis culturæ docilem & aquis cælo, terraque diuitem, quæ bruma ineunte, totam latè stagnantes, regionem efficiunt paludosam, nullo vsquam procliuu exhauriente illas in vicinum mare: quare pingui limo, fecundant humum, absque vlla tamen salubris auræ vitiatione, leui panno incolæ corpus velant, ab umbilico ad genua, cætera nudi ob cæli æstus immodicos: sunt tamen ingentis animi, maxime Naires (quæ vox nobilitatem vniuersam comprehendit) principum robur præcipuum. Obtinebat hoc & propinqua regna Saracenus, idemque cultor Idolorum, magnitudine animi, & bello nominatissimus, breuique si arma libèret exere, vicinas ditiones, propriis adiecturus. Forma, præter hæc imperio digna, opulenta, largitate, morum elegantia supra barbarum spectandus, præ omnibus tamen acri sapientiæque ingenio, & in religionem Christianam inde iam à teneris propenso; cuius, vt primum de illa cognouit, desiderio captus est non modò induendæ, sed in regnum quoque induendæ. Corroborabat hunc eius animum F. Vincentius Franciscanus, & præfidiarj arcis Ciales Lusitani, quos parum distantes, & adhibebat familiariter, & suis portubus eorum commercia libenter admittebat. Sed confinium Principum ab eo sibi timentium, & germani maioris decenni coniuratione, hanc mentem distulit, ne qui hostem externum agrè ab se valebat defendere, intestinis suorum factionibus peteretur, qui omnes profitebantur Mahometem. Vicario interim Cocinensi Ioanni Soares cum Episcopus Goanus, & Gubernator Indiæ mandassent, officiose illum, & crebro viseret, incenderetque desiderio optati diu boni, anno 1549. ad eum venit, cum Cosmo Annesio & arcis Ciales Præfecto; specie quidè honoris exhibendi, re autem vera extundendi ab illo rationibus, vt tam lentas moras tandem excuteret; tantumque potuit apud il-

57
Tanoris Regis infelix conuersio.

lum explicatae lux veritatis vt suadentibus daret manus, ablueretur à Vicario sacro fonte, Ioannis appellationem, in gratiam Lusitaniae Regis, in nominalibus optaret. Hunc ad sanctum Baptisma Regina sequeretur, eique Christiano ritu confociaretur nouo coniugio. Clam & tacite omnia, Rege cultum, & mores exterius; & quòd esset Bracmanes, sectae suae notas retinente. Sunt autem haec trium intextus filorum in vnum contortus funiculum, cuius extremum in tria definit capita ex filis singulis tribus circumplexa, & dissimulari fortassis poterant insignia haec apud Indos non tam Bracmanum ethnicorum, quam Philosophorum; sed nequaquam fas erat ei annuere, vt ritus Maurorum, & Idolorum publicè usurparet, quos ad auertendam à se suspicionem legis Christianae, licere sibi exterius, animo fingebat, modò fidem Christo, mente integram seruaret. Eam ob rem eius crucifixi appressam pectori sub veste gestabat effigiem, & cum eo identidem flens colloquebatur, cruciatuum eius acerba mollitus recordatione. Attamen propria seu conscientia reclamante, seu cordatoris alterius aduersus tam caecam simulationem, admonitu, opinionem sceleris ei obiectante, vt se religione liberaret, scripsit ad Episcopum Goanum, professus se mente tam solida fidem seruare, vt esset sibi corona ipsa, vitaque carior; paratum praeterea ad Christianismi disertam ostentationem, sed arbitrari differendam, haud tam ad regnum sibi asserendum, quam Ecclesiae acquirendum; se suos sensim ad Christum Naires pellecturum, compositurum pacem vicinis cum Regibus; hinc nullo rerum nouarum timore, & quòd erat optandum praecipue, constabilitate spe regni ad fidem inducendi, solemni more Christiana sacra publicè professurum. Ad se interea Apostolum aliquem destinaret, (Societatis homines hoc vocant nomine) animi consiliarium, & ductorem: cui esset Tanore constructionem Ecclesiae prope Palatium concessurus, pignus fidelitatis suae constantis, & candidae. Itum super his literis in consilium frequens ab Episcopo, & Governatore Indiae Georgio Cabrale; vocati viri nobiles triginta, Custos aedis maioris, & alij qui praestare scientia videbantur, vbi post officia regi beneuolo referenda, cum ad rem ventum est, & vtrumque disertum, an posset inculpate ethnicum palam simulare, pudor est scribere, ab eius mensura hominibus pronuntiatum id licere. Quorum rationes ad Lusitaniae Regnam cum aliis literis ab Episcopo missae, tamen si meas in manus venerint abstineo reddere, quòd non dicam nihil probent; sed nec vilo colore tam crassum iudicij errorem excusent. Malim eam ab iis creditam non simulationem ethnici, sed dissimulationem solum Christiani. Quicquid sibi persuaserint boni viri, Regis dubiam mentem ita confirmarunt, vt nouem inde mensibus pergeret cultu & moribus ethnicum gerere. Lectus quidem illi est diuinorum magister Theologus, cui negotium datum Regi suadere, vt Deo confisus, laruam ethnicismi quamprimum abiceret. Fuit is Antonius Gomezus, qui rogatu Episcopi, & Governatoris ad eum statim nauigauit, susceptaque illius institutione, diuina myste-

58
Gomezus
Regem Tanore
ris, eximie
innat.

tia

ria quotidie illi explicuit, & præceptiones Christianè viuendi; vtque ab iis longiffimè aberat quæ Goæ confiliarij, licere Regi decreuerant, habilitate ingenij sermonem eò sapiùs trahebat, vnde Rex facile conficeret, quàm iniquè sibi de Christianismo blandiretur, simulatione sacrilega prætexto. Quibus tandem euicit Gomezius, vt sanctè promitteret, se pace cum inimicis regibus inita Goam confestim profecturum, & quòd animo premebat Christiani nomen, vitamque publicè editurum. His promissis erectus Gomezius Prouinciam ipsemet suscepit conciliandorum ei hostium, ad octingenta millaria itineris vltro citroque percurfans, infensos Principes conuenit, per loca latrocinijs barbarorum infesta, ex quibus non abique miraculo excessit incolumis, & laboriosæ industriæ prouentus melluit, prima sua expectatione etiam largiores; nec enim solùm, inter Reges pacem constituit, sed cum arderet totus studio salutis alienæ, apte vltus legati potestate, Somorino Christum prædicauit, (hoc est Imperatori, sic enim ob ditionis amplitudinem dicitur) & Regibus Ciales, Cetuæ, & Cocini, qui fidem ipsi iuratis chirographis dedere, si Rex Tanoris fieret Christianus; se illius exemplo fore Christianos. Post hæc reuersus Gomezius, Regem deprehendit ad præstanda promissâ non modo promptum, & alacrem, sed moras ferentem impatientius, quibus appulsuro solemnem pompam Goæ instrucebatur à Gubernatore. Hic verò Naires, Regni Regisque potissimùm columen, quibus pridem suspecta Regis mens, eo profectionem adornante, vehementissime perturbati, regnum illi erant vitamque erepturi, nisi eos quo illum diligebant amor incredibilis tenuisset; postquam enim rescitum de nauigatione illius in Lusitaniam vt Christo illic nomen daret, nihil admodum turbatum propterea extitit, præter coniurationem aliquam, affectuum, magis beneuolam; quàm iratum aut odij perduellem; tametsi, vt à Barbaris, violentiæ plus quàm obseruantia præferentem. Mare itaque Goam versus ingresso, vnde octo naues illi occurrebant; ex primoribus Satrapa cum turma Nairum viam intercipit, contestatus omnium nomine, si latum vnguem vltius tenderet, se suo cuiusque gladio in eius oculis casuros, & strictum hic ferrum suo quisque pectori obuertit. Rex quanquam suomet grauius quàm eorum periculo percussus, dissimulato confidèter metu, obiurgauit eorum in dominum suum tantos ausus, sed pergentem, mutato necandi sui vel consilio, vel furo, cingunt admodum reuerenter, & arce proxima concludunt; quàm vt triplici muro putarent satis tutam, ita portis exceptis incustoditam neglexere, sed facile reperit quàm se inde ab iis eximeret, quamuis casu tantum non lethali; Fune siquidem ad cerui cornua quæ forte animaduertenter illigato, infertisque in ea muri pinnis per demissum ex primo, & secundo funem feliciter lapsus est; tertio muro quod esset editior, delabentem fumis breuior deseruit, coactusque quod deerat præcipitio supplere, caput saxo, faciemque illisit, maiori periculo quàm damno, crucifixi fortassis, quàm vitta fronte adstrinxerat icone seruatus. Deprehensam fugam Naires infe-

stantur, sed is cursu ad flumen eos praeuenterat, ubi naues Goanae in altera ripa, Rei exitum oppetiebantur, ad quas natando dum traiecit, nihil propius abfuit quam ut mergeretur, Deus etiam tum ab eo exitum defendit. Cis flumen Naires conclamant, manus manibus, solum frontibus feriunt, comploratione ac vocibus reuocant abeuntem. Quibus ille nihil motus, ne conspectu quidem, necdum mutuis vocibus illos dignabatur, donec Lusitanis enixè rogantibus induci passus est, ut se illis praeberet spectabilem, vultu admodum sereno illos intuitus, salutatis innuit ut abirent, & naui se condidit; illi post demissam corporis proclinationem ei exhibitam lugentes rediere. Goæ pompæ feruebat instructio quæ illum exciperet; dubitabatur an ut Christiano, quod nondum aperte prætulerat, an ut alieno honores haberentur, & census ut pro Christiano. Octobris vigesimo altero & anno 1549. solenni omnium ordinum superboque ornatu, & occurso urbem ingressus est, Episcopo etiam Pontificis vestibus fulgente, & manu crucifixam gerente. Tonabant ex aere aerea machinæ, viæ pretiosis vestitæ pannis, instratæ floribus, choris musicis distinctæ, gesticentis ubique lætitiæ vocibus personabant. Ductus in templum maius, sacro interfuit; biduo post, sacro apud nos crismate, quod experierat unctus est. Episcopo, difficile dictum est, quam se præbuerit obseruantem, patrem eum compellans, eius de genibus faustam poscens adprecationem; conscientiæ suæ causas, & dubia eius sententiæ permittens; de diuinis porro quoties sermo erat, mirum qua teneritate, quot lacrymis, quam piis supra Neophytum sensibus audiret. Quorum admiratione id saltem effectum ut multi ad Christum accederent ethnici, ex quibus regni Ciales Minister, & Caimalis quidam amplæ toparchiæ dominus. Dies Goæ decem transegerat regia semper magnificentia, sumptibus, spectaculis varij generis recreatus, ultra quam forte causæ expediret; cum adest illi è regno nuntius & literas reddit; quid ferrent, ignoratum; sed reuocari se causatus, & omnino eundem absque vlla mora iustulit anchoras. data fide se nunquam promissis defaturum, obseruaturum semper amicitiam Serenissimi Lusitaniæ regis; & breui omnes quibus imperabat ditiones sociaturum Christianitati. iam residua miseri Principis tam longinquos ab omni quam fecerat expectatione successus nacta sunt, ut Scriptori aequè, & legenti stuporem inducant. Prorsus in iis quæ diximus simulatione aliqua, priuatis suis commodis studuisse, nulla est suspicandi vmbra; nec cogitari vnquam, fingiue animo potuit, cur ad eò turpiter à fide defecerit. Redux enim ad suos, quem consecutus olim erat viuendi morem repetiit; nunquam palam est falsus se esse Christianum; sui vero cuiusmodi essent susceque habuit. Adiere illum Episcopus cum Gubernatore, id modò expressere, ut pro Palatij foribus defigerentur cruces duæ; piscatores (quibus illic vilis nihil est) vel exigerentur regno, vel Baptismo initiarentur: Naires, & Brachmanes Regi gratum facturos, si se profiterentur Christianos; sed cum secretiori iussu mandaretur ne quis propterea

pterea ad hoc induceret animum, res eodem quo prius loco pernicioso, & miserabili consistere.

Redeamus nunc ad feliciora, ut fuere Patrum Cocini labores. Illic Franciscus Henrichez, Baltazar Gagus, & Antonius Eredia, animorum magisterio insignes, inter alia iuvenes educabant centum quinquaginta quos ab Lusitanis Irdisque parentibus vtilitate legendi & scribendi capris, ad se pellexerant; docebant autem præ omnibus, veræ fidei rudimenta moresque Christianos, tam fausto disciplinæ successu, qui vel solus posset bonam vrbs partem facere meliorem: species virtutis in aratula innocenti, & libertas efficax arguendi quicquid peccaretur in legem diuinam, dici non potest, quantum traheret admirationis; ducebant suos parentes liberi ad sacrum Tribunal confessione expiandos; cogebant sub noctem familiam, ad pias preces concinendas; docebant mancipia quæ scire oportet Christianum; in schola discipuli, domi præceptores. Nec erant hi fructus aut probæ indolis, aut innatæ virtutis, aut paternæ ad pia rectaque educationis; ferè siquidem Barbaris, & ethnicis orti, cum vita & lacte, ex iis vitia luxerant, impudicitiam maximè, deique contemptum; iis ergo quod habebant boni, magistrorum assiduitas strenua, id omne Deo adiuuante insueuerat, cui profectò vicissim eximie pueri respondebant, iique inprimis qui norant se ritu sacrilego, cum nascerentur in hanc lucem fuisse Idolis consecratos; idolorum odio, & eius sceleris vindicta, penetrabant se clam in domos ethnicorum, suffurabantur eorum Pagodes, & omni contumelia deturpatos, conterebāt, fructis quæ Patri pro testimonio fidei afferrēt seruatis. Tædio fuerit multa similia scribere quæ ut aliis locis, ita Cocini à Patribus fructuosè sunt gesta. Sed Regis Maldiarum non est prætereunda conuersio, Antonij Eredia post Deum opus. Maldiarum autem si rectè Geographi notarunt, vndecim millia numerantur, angustæ sunt insulæ, multæ steriles & desertæ, omnes in Oceani tractu sitæ qui ab iis Maldiarum vocatur, in gradum productæ decimum supra centum, Æquinoctij linea diuiduntur, & à Phœnicia, siue Euronoto ad Caurum porriguntur, quodque maris interflui angustissimo iungantur potius, quam separentur ductu, solida oculis apparent insula. Regem vnum agnoscunt vniuersæ: Mahometem sectantur, mutatione pessima ex Idolis ad eum transgressæ annis ante triginta quam ea quæ narro contingerent. Orto igitur bello Maldiuanos inter, & eorum Regem annorum viginti iuuenem, & coniuratorum tunc viribus imparem Cocinum confugit, vitæ saltem si regno non poterat consulurus, confusus nihilominus Lusitanorum armis se restituendum. Exceptus domi à Patribus, eorum partim euinentibus exemplis, partim Xaverij qui superuenerat allocutione, sed magis precibus à Deo flagitantis hanc sibi donari animam, quæ regnum integrum esset Ecclesiæ donatura, veritati denique acquieuit, & solenni ritu, ab eo lustratus est. Iamque Patres cum Rege, & Lusitanorum exercitu parabant conscendere, ut recuperatum ab eo regnum rudimento salutis imbuerent, sed heu!

quòd

59

Cocini Patris labor, conuersio Regis Maldiarum.

quòd ad rem Lusitanam minimum interesset, insulas tenues, & macras, auri & aromatum steriles habere tributarias; nunquam sat serio Gubernatores Indiæ animum adiecerunt, ad miserum Regem ope valida iuandum. Inter hæc nobilem duxit Lusitanam, & spe semper inani se sustinens recipiendi imperij, priuatus, & pauper Cocini consenuit, atque illic in acerbissimo dolore de morte filij in aula Hispaniæ pugionibus confossi vitam clausit.

60
Ora Piscariæ
eximia pietas

Nullus tota India colonis suis campus Piscaria ora feracior, quinque illam inter se Societatis Patres diuiserant, nec vnum sed multos singuli populos excolebant; quin & Antonius Criminalis vnus totam completi videbatur; percutabat enim illam perpetuò, vt qui nostris vice Xaverij præesset, & patrem agebat Christianorum omnium communem. Partes operum, quæ cuique obtigerant, alius quindecim, viginti alius, aut plures instituebat Pagos, & in iis ad Christianorum millia ducenta, eò enim iam fructus cumulabant sementem ab Apostolo Xauerio primum factam. Iis cum tota nostrorum contentio necessariam operam non posset sufficere, lecti sunt passim qui vicariam iis præberent manum ætate ad durandos sudores integra, diuinorum egregie callentes; probatæ diu perspectæque virtutis, quos vbi res posceret (poscebat autem sæpissimè, vel ob incursiones Badagorum, vel ob Bracmanum insidias) promptos fore non dubitaretur, pro Christo sanguinem animosè pacisci. Quòd virtutis robur cum ægrè ad paucos pertineat, ex multis qui vltro huic se agoni deuouebant, designati sunt tantum decem. Hi fratrum saluti curandæ, sponte, nulla mercede, nisi æterna auctorati, adire Pagos, inspicere, quærere, scrutari quid probi, quid secus à Christianis moribus deuium, deque eo ad Patres referre. Sciscitari de Canacopolis, seu Cathedristis, quam diligenter munere fungerentur; & quòd ea in ora, vnde cumque id fiat, pars ferè media infantium moritur, Baptismo tingere, quos infirmiores reperissent. Ac fuisse quidem eiusmodi hos viros, ipsimet Patres aiunt, nihil vt ipsis de Societate præter vestis habitum deesset, sed desideria populi non ita explebant, vt nostrorum præsentiam optare, & postulare desineret. Quare ne aliqua inter se mutua pro nostris inuidiola scinderentur, suum pro numero communitati cuiuslibet præscriptum est, statutorum dierum ad confessiones tempus; quòd ei dum impendebatur, alij moram non ferentes, vrgebant per nuntios aduentum Patrum, piè queritantes, essentne pro spuris Ecclesiæ filiis negligendi, prætermittendi, & abigendi procul, dum Patrum labor sollicitus, ac præsens vbertim alios recrearet? Cùm verò Pater quod erat sortitus Commune adiret; occurrebatur illi magna festa que frequentia, & quamdiu illic moraretur, velut operum omnium, & negotiorum iudicio iustitio, vni animarum tractando negotio tempus omne dabatur; sed ita distributum, vt partem pueri, partem viri, partem mancipia sibi suam haberent; puellis similiter, coniugatis, ac viduis suæ ad animi procreationem concedebantur hora. Ad hæc iuuentutis educationi præstabatur sollicita

sollicita opera, & qui sodalibus multum ingenij bonitate, vel indolis præirent; transmittentur Punicalem, quod frequentissimum, & totius Piscariæ, princeps est oppidum, ubi piorum largitate Henricus Henriches seminarium alebat; imò hinc etiam Coulanum urbem Trauancoris destinabantur ad Nicolaum Lancillotum, qui centum illic docendis adolescentibus suum per se laborem nauabat. Expertos quippe docuerat dies, ad fouendam in iis populis, religionis, morumque sanctitatem, nihil æquè conducere, in tanta operarum inopia, ut vsum talium domorum, in quibus eo innocentis vitæ candore agebant ij iuuenes, ea rebus diuinis applicabantur assiduitate, ut iis Deus non rarò ad edenda miracula vteretur; & nunc aqua lustrali, nunc attactu precatoriæ coronæ, modò recitandis ex more orationibus ægrotos sanarent. Christi autem mysteria sic erant edocti, ut remissi ad suos, magistrorum egregiè munere fungerentur. Nec minoris fuit quoad animos vsui, Nosocomium illic à Patribus apertum, in quod Piscariæ totius ægroti pauperes deferrentur. Quod genus liberalitatis, ut nouum Barbaris, ita illos ad religionem incredibiliter animauit, quæ materno sensu caritatis, tam piè suis succurreret. Huic multum adiecit æstimationis Dux ipsemet Manuël Rodriguez Cotignus vir sanctus, quo scribunt Patres, qui penetraret altius in officia virtutis, fuisse tunc in India neminem. Is sibi hoc in Nosocomio metatus hospitium, pauperes illos ægrotantes sibi in familiam adscripsit, mouitque alios exemplo illustri ex eo populo insignes, ut Dei amore ac reuerentia, suum famulare obsequium ægrotis addicerent. Altera quoque à Patribus instituta ibidem hospitalis domus, sed solis militibus, qui oram illam stipendio regio tuentur. Cùm enim miseri, ex insueti victus incommodis, vel cœlo æstuante in morbos inciderent, humi iacebant destituti; ad summum in littore sub desertis piscatorum vmbraculis, egestate magis quàm morbo interibant. Præter has ædes publicæ misericordiæ lenandis corporibus positas, fundarunt Patres complura cuius Vniuersitati Tempora, in quibus animorum excoleretur, & proficeret pietas, quæ pro gentis architectonice, erant prorsus elegantissima, ut videretur amoris ingenio, quem conferebant ad ea construenda, artis ignoratio compensari. Fabrum quisque lignarium, quisque murarium agebat; adulti, pueri, nobiles, plebeij, nemo immunis ab opere, omnes partem honoris in ædificandâ Dei domo ambiebant; ad suppellectilem verò, & ornatum, ut illic pulcherrimus parari poterat, largius etiam quàm inopia sineret conferebant; nec erat tam egens, quin vellet de suo aliquid inter ornamenta Sacrorum agnoscere; quin & summis annonæ angustiis, quas anni arentis sterilitas fecerat, nihilò parcius quàm annis benignioribus donaria Ecclesiis venerunt. In eas mos fuit diu, noctuque congregari, ad preces decantandas, & recitandas contentis vocibus fidei regulas; in eas ægrotos deportari, maximè pueros ex quibus multi optatam sanitatem euidenti miraculo reportabant; in iis item lites cum Ethnicis decidi, permittà nimirum iudicio diuino

sententia; exigebatur enim ethnicorum coram altari & cruce iurandum, sequebaturque periuros, aut improvisa mors, aut calamitates, quibus manifestè ab infantibus reos iudex idem & vindex secernebat Deus. Ecclesias demum sua contra Mauros, & confines ethnicos propugnacula vocabant; quod quibus in locis & plures, ædificarentur, & reuerentius haberentur, eò esset barbarorum incurfio rarior, faciliorque depulso. Principio tamen defendi armis illas oportuit, & quidem acerrimè: illi præda quàm ex iis opimam facturi erant, turmatim crebro ethnici irrucebant; Christiani ad primum eorum conspectum raptis subito armis concurrebant, fœminæ iuxta, & pueri cum viris, in Ecclesia mori, quàm ex ea expelli promptiores; cumque nocturnis vt plurimum irruptionibus peterentur, institutæ ab iis ad templa armatæ excubiæ, & custodum vices, stationesque perpetuæ ne vllis vnquam horis essent ad excipiendum hostem imparati. Elusit nihilominus hanc diligentiam dynasta ethnicus, & ignem Ecclesiæ cuiquam tam occultum subiecit, vt magno Christianorum luctu tota conflagrarit: verùm quod ij non valebant, mox Deus sacrilego rependit; suo enim illo præclaro facinore dum sibi mirificè applaudit, totiùs corporis excruciamiento correptus terribili, agnoscit statim mali causam, & manum; quare ad Christianos confidentius pro remedio, quàm ad medicos mittit, iurans per quicquid est, instauraturum se sumptu suo & ornaturum templum, incenso magnificentius. Sed Deo sacrilegis documentum in eo, volenti edere, exorabilis non fuit; dilabente inter summos dolores & rabiem corpore vniuerso infelicem animam euomuit. Nec multo mitior alterius casus, qui fratrem è nostris gladio inuasit, quòd vetaretur ab eo Fanum Idolo struere; tertij quoque etiam peioris, qui reflexam crucem, in frustra securat, eaque ad summum dedecoris pedibus proculcarat. His tamen ostentis nihilo cautior Bracmanum insania, pergebat vicinos Piscariæ Reges in Christianos concitare ob illata Pagodibus probra. Eos enim pueri cateruatim, sagacissimè venabantur, & vbicumque reperissent raptare in litus, mari demergere si possent; si moles aut pondus prohiberet, saxi, & sustibus denasare, suaque in ara deformatos, ac mutilos visuque ridiculos committere. Bracmanes præterea tam nihili erant, non modo vt Henrich Malabaricè vna & Maleamicè apprimè sciens, ducentos vnus ad disputandum prouocaret; verum & pueri quos erudiebat, expulsionem dæmonum ex arreptitiis secum tentandam instigabant, vtri nempe illos eicerent? Bracmanes suis cantilenis, an ipsi signo Crucis? sed suæ miseris utrobique conscij imbecillitatis, nec posse disputando veritati obfistere; nec virtute fugare dæmones, erubescabant scilicet hominum oculos toto illo tractu, Fanisque, & Idolis desertis, aut latebant obscuro, aut aliò migrabant.

Gā

Regis Trichinamali, & Brachm, conuersio.

Ad hæc illos intime torquebant tot millia quæ sua quisque in sorte Patres ab Idolis ad Christum traducebant, vt eum operis partem precipuam, in Christianorum veterum firmanda fide, & pietate fouenda collocarent.

locarent; toti viderentur, nouis Christo quaerendis incumbere; extitere in iis alter dignitate, alter scientia illustres, vterque pondere auctoritatis suae ad conuersionem aliorum efficaces. Prior Trichenamali Rex, quae est Zeilani insulae ditio, hic non plus octo annorum puer regno pulsus, à Piscariae Christianis auxilia aduersus tyrannum petiit. Ducebat hunc Princeps è stirpe regia, & viri quadraginta, magis ad custodiam corporis, quam ad aulicum comitatum, patruo interim ciuium animos in eius obsequio continente. Prolixè omnia in opem deferunt Christiani quibuscumque possent regem subsidio iuuare; sed inter hæc eius monitori commodè suggerunt de regno meliori, nec vitæ breuitati, nec hostibus, nec fortunæ ac temporum casibus obnoxio, & tam multa ipsi de supremo illo & æterno bono quod spondet Christiana Religio, tam magnifice edisserunt, vt à Patre Henriches de illo plenius audire voluerit, Deoque discipuli mentem, & magistri linguam animante, Christianis adscribi petiit, & quam ab iis tot auxilia ducere quot expetierat non posset, tamen fonte diuino purgari, bonus princeps rogauit; quod ipso cum rege puero, eiusque famulis quadraginta obtinuit. Inde Zeilanum eo armorum, & hominum præsidio reductus, quod Parauarum sinebat tenuitas: tantum illic offendit turbatum, vt Parauas ab se remisit, ipse in tutelam Lusitanorum Goam concesserit, vbi Collegij Patribus commissus est Christiana virtute excolendus: rexit interea temporis regni partem quæ fida illi perstiterat, generosi roboris Christianus, cuius beneficio in eam Christi notitia peruasit, multique ad illum adiuncti sunt. Ex duobus alter (quorum fuit vt dixi singularis ad Christum accessio) loquax erat primarius, totaque India nominatissimus. Sunt inter Brachmanas loquaxorum nomine complures: hi à turbis semoti, perficiendo animo, contemplationi assiduæ, vitæque asperæ extra modum addicti. Horum is erat de quo nunc agimus, cæcus adhuc ad lucem Christianam, sed seclæ suæ oculatissimus, nam cultu supremo vnum venerabatur Deum. Pagodum quantum occurrisset frustatim confringebat; obiurgabat acerrime Brachmanas quod plebem auerterent, à Veri notitia, Deique adoratione; vulgabat occulta fucò modestiæ, illorum probra; & doctrinam mendacem, idque vnum agentem vt simplicis populi expressis insuperiis & facultatibus clam saginarentur, dum mentiebantur exsuccam paupertatem. Diuini quin etiam honoris studio, ne abstinebat quidem ab explorandis Christianis, quos sicubi reos aduerteret ad Patres deferbat, maxime si quid repeterent inueteratæ superstitionis, à qua illos data Christo fides auerterebat. Vita illius, rectæ consentanea naturæ inculcata, ieiunio, & cultu austero animique secessu constanti exercita, vt præter diuina nihil mente tractare videretur. Denique non longè aberat à Regno Dei, sed fastuosa tenebatur famæ inter suos voluptate, quæ videbat sibi virtute ac literis æquari neminem, & secluso aliorum contemptu, sibi ipsi tantum mirificè satisfaciebat, nullum vt extra se crederet sanctitatis germanæ animam rectius assecutum. Verum huic tandem

diuina bonitas errorem exemit, Patris Henriches industriis artibus, & virtute vsa, quem Ioqueus ei peramicus biennio integro obseruarat. Inuitabat enim interdum hominem ad transigendos secum familiariter dies paucos, mutuis de re animi summa colloquiis; in quibus illi vitæ normam descripsit numeris omnibus absolutæ, longe illa quam suspiciebat eatenus excellentiorem. Hæc vôtis adiuncta quibus illum à Deo Christiani vehementer poscebant expugnarunt illius animum, & fecere diuinæ gratiæ obsequentem: ipso itaque Pentecostes die, lato apparatu, Punicali in oppido, vbi vt plurimum egerat, Christi balneo lotus est, pari Christianorum gloria, & Brachmanum probro, quos nulla æquè, falsi conuincere disputatio valuit, vt eius viri desertio quem India omnis loqueorum sanctissimum, & sapientissimum prædicabat. Occursum illius deuotabant, multoque longius à disputando cum eo cauebant, ne sua sibi palam flagitia, & fraudes in populum, tam sacrilegas quàm auaras exprobrari audirent; quas propterea Christianis enuntiabat magna voce, vt eos in Christo stabiliret; ethnicis vt ab iis ereptos meliora sapere doceret. Quanquam erat eius viuendi ratio, mutus sermo; sed potens ad asserendam legis quam amplexus fuerat sanctitatem. Totus erat in animi cura, famulatu Ecclesiæ, subsidio pauperum, diuinorum meditatione, perpetuis lachrimis, quibus non satis capax piorum sensuum cogitatio, æstuantem Deo animum oculis leuabat. Hunc secum Henrichez Cocinum assumpsit in comitem vt recrearet Christianorum pietatem quos eius videndi desiderium tenebat. Eum Prorex Cocini tunc præsens egregio munere donare voluit, sed hoc, sua diues paupertate spontanea, reiecit, negans præbendos de se hominibus sermones velut spebus aliis ad Christum, quam Christi gratiæ accessisset.

Esset hic de certaminibus Christianorum fortium ingens campus, qui Brachmanum instigatione furentes ethnicos ferendo vicerunt; nisi ea non ita propriè ad Societatem pertinerent; minus abest ab ea & ab Xaverio quod vnum referam de adolescente, ac prope puero, nec dum æstimandæ constantiæ aduersus mortem insuperabilis, capaci; & iam eius publicè Magistro. Erat is ex alumnis vnus seminarij Goani, Xaverio tam cari: audiebat crebro de Molucensibus ethnicis, ex quibus Xaverius nuper redierat, quàm essent Barbari moribus, quàm destituti hominibus quorum acri labore imbuerentur Euangelij doctrina, quantum ea expectatio à venæmis, & ferro periculorum secum ferret, & P. Alfonso Castrium paucis inde diebus eò profecturum; inito igitur ab se consilio, sibi que de se magna omnia pollicitus, iter illud suscipere statuit, & pro salute illarum animarum Deo vitam, & sanguinem deuouet. Verum quòd certò negandum id sibi prospiceret, captauit industria, quod malè precibus committi censuit. Naui portu illico exitura, clam se à sociis subducens eò Castrium præcurrit; fingit paucis se velle vectorum nonnullos; nauim ad hoc ascendit, & nauis in firmæ velut aliud agens se condit angulo, latitatque tamdiu dum in altum prouecta, metum illi adi-

me

meret ne remitteretur Goam. Tunc & metu liber, & coactus fame se profert ex latebris; sed incassum mox sibi cedere piam fraudem dolet; frustra ploratu non consolabili, & magnis de se ipso promissis contendit extorquere vt retineatur, nec enim operi tam periculoso, & perpeffionibus arduo credenda erat debilitas, virtusque puerilis; quare cum nauis Cocinum legisset commendatus est Vicario, Goam prima opportunitate ad nostros remittendus. At is interpretatus hanc repulsam, opinionem sui, tanquam ignauæ, ac vilis animæ; nec par ferendis in posterum sodalium oculis, Lusitano se locat in famulum, aliò nauiganti, nec multo post cum illo à Mauris capitur. Horum barbaries, & superstitio in Catholicos crudelis, Lusitanum cultris immaniter confossum dissecat; puerum fore arbitrata Mahometo non agrè flexilem reseruat, tractumque in eius quoddam fanum, blanditiis primum, promissis inde sollicitat, ad eiurandum pro Mahometo Christum, sed ventis omnia mandabantur: constanter animosus puer hoc suum propositum virili gradu semper obtinuit; ne operam in cassum perderent, se iuratam Deo in Baptismo fidem nunquam proditurum, ac si res posceret, vltro vitam pro illa depacturum. Eratque omnino præstiturus, nec animæ lucrum posthabiturus saluti corporis, qui pro Molucensium æterna salute tam liberaliter se Deo obtulerat; nec agebatur iuuenili, & euanido impetu, sed pectus martyris, & grandes animos, sub teneritate annorum versabat; quare versis in minas, & terrores blanditiis, cum circumfisterent eum Mauri, & strictos acinaces alius pectori, capiti alius, lateribus alij intentarent, & fictâ vndique mortis imagine, ad Mahometem perurgerent; ille certo, ac sero rem agi, moriendumque nihil dubitans, flexis genibus vultuque ad cælum intrepido iterabat fidelitatem suam Christo, eiusque testem, Deo sanguinem suum offerebat. Tenuit dia hæc simulatio, timore vltimo iuuenem crucians, sed quod eum mallent seruum habere quam mortuum; catena onustum ærumnoso carcere clauserunt. Illic inter ærumnas dum iacet, Dux quidam Lusitanus cum manipulo armatorum valido imparatos, & incogitantes Barbaros de repente aggressus; nullo fugæ, pugnae exitu, oppressos, pœnè omnes deleuit, igni cœtera, & prædæ tradidit; ac fortissimum puerum vinculis exemptum, victorem in Piscariam vexit; vbi à P. Henrichez velut triumphans incomparabili nouæ illius Ecclesiæ gaudio, & vtilitate exceptus est, raro omnibus documento, viuendi adeo Christiane, vt luberet pro Christo fortiter, si causa incideret, emori.

LIBER QVARTVS.

POSTREMVM dabit vitæ actum hic liber, quò Patres duo Indica Christianitatis Franciscus Xaverius, & Antonius Criminalis luculentius claruerunt: nec fas est eos scungere, quos loci, & causæ, & temporis coniungit ratio; alter Piscariæ incultam plagam Euangelij satarum primus auxit; iactam alter sementem suo primus sanguine rigauit, quæ irrigatio si desit, nunquam sat firmiter radices fidei credentium animis coalescunt. Ambo archetypa fuere, vitæ alter Apostolicæ, mortis alter, exempla; quamuis planè vterque sorte vtraque decorandus, si *qui diuidit singulis prout vult*, in campum Xauerij Criminalem, in Criminalis arenam Xaverium misisset.

I Natus est Sissæ Antonius, siue vt habent nomina Bapfismi diptica Petrus-Antonius Criminalis; distat Parma is pagus leucis circiter tribus, estque ad Padum inter antiqua patrimonia Tertiorum, quos ditionis amplitudo, nobilitas sanguinis per longam seriem maiorum ducta, & armorum fama, tota Italia commendat. Patrem habuit Ioannem-Antonium Criminalem; matrem, Magdalenam de Gallis, ex S. Quitici oppido, honestissimum vtrumque inter suos, & ab re domesticâ commodè instructum. In lucem venit Februarij septimo; liberorum, & ipse septimus anno post sesquimillesimum vigesimo. Prima humanioris studij rudimenta, in patria posuit, in quo nactus Magistros, Sacerdotes, duos, probitate quam scientia meliores, pietate plus quam litteris profecit. Iamque tum clarè animaduersum est elaborari à Deo pueri animum, intento in beatos euentus oculo, & manu, quos illi pro sua liberalitate præparabat. Nam præter naturæ bonitatem æquabilitate mirabili castigatam, & motus animi sedatos, proinde gratiæ aduentanti maxime dociles; eum partæ virtutis in ea ætate tenebat gradum, vt narrarit nobis, eius olim cõæuus, tunc nonagenario senior, eas eius dotes, quæ sanctum iuuenem, & Angelo similem facerent; illibatam castimoniam splendorem, collectæ modestiæ pudorem verecundum; mores innocios, & cum grauitate quadam amabiles; contemptum rerum caducarum, vnis animi rebus, & vni acquiescentem Deo. His tum progressibus, tum annis auctus, ad maiora studia Parmam venit, vbi Scholam offendit Philosophiæ suo ambitu dignioris. Illic Faber, & Lainius, ex Ignatij sociis agebant, magistri animorum adeò fructuosi, vt scriberet Faber plus centum ciuibus eodem tempore Exercitia Ignatij tradidisse, ea
muta

I
Ortus, patria,
prima ætas
Antonij Cri-
minalis.

mutatione hominum etiam perditorum, quàm solet id genus machinæ
 obtinere; fuit in iis qui exercebantur Sacerdos Sissanus, Ioannes Ba-
 ptista Pezzanius (qui post in Societate religiosissimè obiit) iis ille sacra-
 tis rebus feliciter captus, captator & ipse aliorum quos adduceret ad
 Fabrum, sagax & strenuus euasit; huic cum esset Criminalis, & popu-
 laris, & vsu domestico perfamiliaris, facile fuit persuadere, vt Fabrum
 viserent; quo primo congressu mutuis vtriusque virtutis nexibus, sic ir-
 retitus est alter ab altero, vt semper deinceps ille inter ipsos amor san-
 ctus mirifice creuerit. Torum Criminalis Fabro se tradidit; Faber iuue-
 nem finxit, qualem pro indolis eius præstantia, & pro sua in regendis
 animi peritia, de sua incude exire decuit. Sed fuit huius præcipuus
 artifex diuinus Spiritus, quem in dictatis à Fabro exercitiis tam abundè
 hausit, vt castitatem Deo perpetuam nuncuparet; primo Sacrorum Or-
 dinum initiaretur, & inflammaretur ardentibus studiis alienæ salutis,
 suæque in primis patriæ, cui primas debebat caritatis. Fabrum eò in-
 duxit & Lainium, quorum piis artibus renasci visa est; sed ipse multò
 beatus, cum sanctis interim, operariis duobus curiosius introspectis
 formam illorum quam suspiciebat statuit æmulari, sibi que quam posset
 sanctissime, proximis quammaximè vtilis viuere; cui vitæ instituto dum
 ascriberetur, tempus interea, piis operibus quam litteris acrius occu-
 pauit. Anno insequenti, qui fuit sæculi quadragesimus primus, ritè ac
 recens à Paulo III. Societatis sancita forma, pedes, & peregrini sche-
 mate Romam venit, vt Ignatio probandum se daret; qui domi aliquam-
 diu pro hospire habitum, capacem agnouit eius spei, quam in eo defixit
 maximam, futurum diuinis in rebus excellentem. Hic verò propediem
 admitti in Societatem dum expectat, adsunt à patre decrepito literæ,
 quibus nuntiabatur matris mors, & infimis precibus rogabatur, vt
 quantocyus rediret, illam enim iacturam duplicem, & mortuæ coniu-
 gis, & procul absentis filij sibi esse intolerabilem. Non putauit Ignatius
 negandam seni consolationem, quam & miseræ preces, & afflictissimi
 parentis iusta necessitas, tantoperè flagitabant, & erat iuuenis ea virtus,
 cui tuto credi experimentum posset atque anceps, paternæ domus ad-
 eundæ, absque periculo à Dei Domo aberrandi. Sualit igitur Sissam
 iret, satisfaceret illi officio pietatis, ac rediret, se illum confestim So-
 cietati adiuncturum, quin imo iam inde se illum in suis habere; dolens
 iussu, sed lætus promisso iuuenis, exin nec patrem habere, nec patriam,
 Dei esse domesticus, nullius præterea; versari cum suis in patria, velut
 in eremo, vel gente extranea, dumque illic subsistit, nec domo exire,
 nec adiri ab vilo, nec vllum omnino inuisere: satisfacere autem attoni-
 tis velut ad rem nouam, aiens non intelligere homines, quæ Dei sunt;
 nec reperturum qui sequi se vellent, multos potius qui secum trahere;
 si lucrari alios non posset, nolle saltem seipsum perdere. Quam vero
 mœroris consolationem parenti adhibuit, longe ab ea fuit, quam opinio-
 ne præceperat; filium expectarat, & Sanctum accepit; cessit reuerentiæ
 amor,

amor, & verbis Deo ac rationibus æternis filij mollitus pater, non sustinuit obstare illius proposito, Romam repetere festinanti: quadri- duo igitur domi acto, breui prorsus ad videndum patrem nedum ab eius leuandum dolorem spatio, media hieme Romam iter relegit, vna comite patientia, vno diuinæ prouidentia commeatu, ruptoque magis omni propinquitatis vinculo quam soluto, nisi enim vt suos ad Deum proueheret alius, eorum nunquam meminerat, & iam è fratribus aliqui, singulariter soror, magnis arduisque itineribus ad excelsum virtutem nitentur. Itaque ad illos scribebat ardentis de diuinis & interioribus animi literas, quæ dum viueret asseruata, post mortem sunt venerationi, adeo vt, eius ex fratre filius scriptori commodatas ad excerptenda quæ vitæ illius adderet, repetierit ex eo non multo post, scribens videri sibi grandi bono carere, & noctes duas infomnem duxisse, quod orbatum se carissimo pignore sentiret.

2

Horrendo viso ex fratre nepotem liberat.

Huius erat nomen Ioannes Dominicus Criminalis, & peculiaris valde causa venerationis in Sanctum patrum, cuius præsidium singulare, discrimen ingens illum docuerat, vt iuratus ipsemet affirmavit. Ægrotabat anno 1595. & iacentis vitam abiecerant medici, cum nocte quadam dum vigilat, flammam circa lectum videt horrendam erumpere, quæ momento cubiculum implet, media ex flamma dæmonem qui post circuitus aliquot in eum insiliens & minax vngulis, raptaturus ad inferos lacerum videbatur. Tam immani horrore extra se positum, nec Dei aut sancti vilius memorem, moxque vt putabat in ignem deturbandum, non deseruit Antonius, trementi ad latus alterum spectandum se dedit, serenus, & hilaris, brachioque arreptum timere vetuit, nam se illi adesse defensorem: post hæc amotum ab eo dæmonem in fugam vertit, premensque fugientem cubiculo exit, euauit etiam subito ille ignis, liberque iam ex his angustiis ægrotus, breui quidem planè confanuit: sed quod intererat maxime, quodque viso illo salubri monebatur, melior animo factus est. Porro Sanctam proba rectaque suadendi libertatem, ne paterna quidem reuerentia in Antonio minuit. Vlyssipone in Indiam profecturus hortatus est patrem fortibus literis ad confessionem vitæ totius antea actæ, ad exuendum affectum addictiorem cogendæ pecuniæ, quam virum deceret, animæ suæ sollicitum: subdebat vero. *Per Christum te obsecro id agamus vt videre nuntio in beata illa ad quam conditi sumus patria possimus, in hac opinor nunquam in posterum visuri: saluti dum licet quærenda incumbamus, nec enim postmodum dicere iuuerit, nunquam sic fore credidissim.* Erit cum frustra cupiemus, quod præstare nunc ultro, & facile valeamus. Si quid usquam boni; si quid mihi iucundi gratificatus es, per Christum te oro, thesaurum illum ambias Iesum Christum, veros omnes thesauros se vno claudentem; nec te filiorum, aut filiarum mordax cura ab eo retardet; fortassis enim futurus es nobis omnibus superstes tamesi optarem nos omnes iam esse mortuos, crucifixos inquam, & sæculo mortuos.

3

In Soc. admittitur, in Lusit. ad studia proficiscitur.

Romam mensè Aprili ex patria ad S. Ignatium reuersus, in Societatem adsci

adsciscitur anno 1542. annos natus duos & viginti, & subdiaconus, paucis ab hinc diebus probare suum tyrocinium incipit, duro mensium quinque itinere, sed tam lecto comitum numero, vt multo plus ex iis duceret intimæ voluptatis, quam molestiarum ex viâ incommodis; tùm quod charitatis quàm naturæ maior suauiorque communitio, laborem leuabat; tùm quod iis omni adesse officio delectabatur mirificè, & nauare se Christo ea obsequia reputabat, quæ Christi seruis impenderet. In iis erat Petrus Ribadeneira admodum adolescens, qui Româ cum socio studiorum causa tendebat Parisios, Conimbricam Antonius cum aliis quatuor; pedites omnes, vilissimo habitu, & corrogata in diem stipe. Noctem in publicis pauperum domibus, si bona fors daret; vel inter deserta mapalium rudera, vel si eos intercepisset nox sub dio, vt minori auræ iniuria poterant exigebant. Erat enim par iuuenum virtus atque alacritas non propriis modo ferendis incommodis, sed etiam alienis, quibus suorum inmemores & afficiebantur grauius, & accuratius succurrebant. Ab se tamen quiddam in Antonio singulare Roma vsque Auenionem, obseruatum Ribadeneira tradit, *Mirabar, inquit ille, persæpe, eius firuorem charitatis, vt mirum non sit, iis iniis finem datum à Deo non dissentaneum (mortem scilicet quam narrauerat beatam) sociorum sarcinulas sibi imponere; quoties fluuius transmittendus, vada ambigua tentare, & frangere; debiles etiam humeris sublatis transuehere, hilaritatem omnibus viuacem, vegeto suo latoque ardore accendere, suam denique singulis operam paterno affectu, famulari obseruantia exhibere.* Conimbricæ, studiis selqui annum dedit, quo tempore sacerdotio inauguratus est Ianuarij sexto anni 1544. ac bimestri post Vlyssiponem missus, vela ibat facturus in Indiam, nisi anno illo, qua causa nescitur, aut defuisset nostris eundi copia, aut ventis aduersis reiecti essent in Europam. Hæsit ergo ad annum sequentem in Lusitania, ex qua Martij vndetrigesimo classem conscendit Ioannis Castrij qui Martino Alphonso de Sosa in Præfectura Indiæ succedebat. Soluere vnâ Vlyssipone Nicolaus Lancillotus, & Ioannes Beira, & paulo plus trimestri spatio applicuere Mozambicum secunda omnino nauigatione: inde post quietem dierum viginti, quam ministerio ægrotorum in nosocomio contulit Criminalis, resumpto mari Goam prospere appulere, Septembris 1. anno 1545. vbi S. Fidei seminarium quod tunc nostri se recipiebant, eorum laboribus sex menses profecit. Illinc aduentu Antonij Malacæ cognito, illum Xauerius in nouam Piscariæ Christianitatem Mansillæ socium transmisit, vbi paulo plus fere triennio strenue posuit. His particulatim emendandum fuit quod varie à multis erratum, quibus Antonij literæ ad distinctionem temporum defuerunt. Nunc in mortis ipsius, & causa & modo, illius gloriam; post, nostri etiam documentum, in eius vita & meritis spectemus.

Habent confinia Piscariæ ad septemtriones, Cilai vada, quæ ad Manararam insulam excurrunt, & scopulorum catena, ac syrtium fauces illas maris præcludunt. His è regione peninsulam ora Piscaria proiicit, vado

4

Causa, & modus martyrij.

H h solùm

folùm exili sibi continentem quæ lingua Ramanancoris dicitur. Stabat illic templum Idolo cuidam, toto illo tractu religione antiqua venerandum, & peregrinorum è regno Bisnagæ & Narlingæ concursibus frequens; votis, ac donis opulentum, quibus cœnobium Brachmanum sacra obeuntium pinguescebat. Tertio ab hinc milliari Bedalæ in pago præsidium erat Lusitanorum quadraginta, qui fines suos arce tuebantur. Quicquid mente versarit Ioannes Fernandus Correa præsidij dux, certè nouis tunc rebus abstinuisset prudentius. Nam is ut aditum ad Pagodem intercluderet ethnicis, angustum id solum, quo velut Isthmo Ramanancor iungitur continenti, fossa grandi perfodit, aggere munita, quo breui ab Idolo vota, à templo peregrinos, à comæatu Brachmanos excludit. At hi fame, iraque stimulat, apud Badagas Bisnagæ incolas, de quibus iam alias, iniuriam queri, exaggerare probrum, damna exponere, vindictam flagitare, quam sibi nimis pronum ab iis Barbaris obtinere, quibus ob assiduas deprædationes, & vastationes, iniuri euaserant, & intolerabiles Lusitani. Ad arma undique totis circum locis conclamatur; quem Religio tangeret, quem Dei Ramanancoris captiui libertas, opem ferret ad eum è seruitute eximendum; qui sensu honoris pungeretur, adesset, virturus priuatas iniurias, commune dedecus ac metum quibus regnum & gentem premebat bellicosam, vilis manipulus Lusitanorum quadraginta: non laturos aspectum armatorum, solumque conspici, sat fore ad illos exanimandos: excutiendum semel nidum illum latronum, & purgandam ea eolluue regionem: si inuaderentur insultu repentino, ne vnum quidem superfore, nec sibi alium laborè nisi conficiendi fugientes, exploratū enim per fidos nuncios haberi, carere illos omni bellico comæatu; & affluere licet, num & hastæ aiebant nostræ carebunt vulneribus, nec sequetur de sagittis cruor: aderit profecto quem vleiscimur Deus Ramanancoris, vires suas pugnantibus iunget; Dei eius erit victoria, præda omnium nostrum, triumphus communis. Stetere ergo in acie, hastis stloppis, & omni Mauricorum missilium genere instructi sex millia ethnicorum, & Saracenorum, sublatisque signis, Ramanancorem cœpere progredi, sed sparsis manipulis, nulloque ordine, palatibus similes mutis tympanis, & gradu tacito, ut prius oculis imminere illos sibi, quam rumore, aut strepitu sentirent Lusitani: dum primi subsistunt manipuli, & sequentes expectant cœunt Lusitani, hostem explorant, deliberant quod iam deliberari non poterat, cum res ipsa vrgeret & cogeret in mare recedere; non posse quadraginta nisi temerè, & insanè, tanto hostium numero opponi, nec indigenis hoc rerum extremo confidendum, piscando melioribus quam pugnando, arcem malè munitam, & impressioni ferenda imparem, ad hæc igniarum pulueris defectu, arma prope omnia iacere mortua. Inter hæc audita Badagarum Remanancorem expeditione Criminalis vicino ex pago quem paulo ante Baptismo lustratum, diuinis imbuebat, subitus accurrit; Lusitanos videt salutem in nauibus querere, Barbarorum ferro neophytos obiici, nihil iis ad defensionem, aut fugam relinqui,

linqui; ducem adit, obtestatur, videret etiam atque etiam num qua via res possent incruente cum Badagis componi, vita saltem suorum & neophytorum salva. Sed is crudi tenax propositi, præter suos, flocci reliquos habuit, sibi consulere ceteri qua possent, ac nosset. Jamque infelices, speque omni abiecta, quibus lembi erant in eos cum familiolis, & recula sua sese colligere, robustiores in Cilai saxa natatu contendere miliari vix altero distita; pueri & fœminæ quorum calamitas maior, & periculum tristius, huc illuc cursare, nullo seruitutis aut necis effugio, & lamentabili eiulatu onnia implere. Ducis responso acerbe ictus, ierat Criminalis, questurus apud Deum, & defseturus stragem sæuam infantis illius Christianitatis, illinc si quam possent opem laturus exiens, & crudeli spectaculo confixus miserorum, non de hoc modo, sed illa etiam immortalis salute periclitantium, ut qui sub tormentis duraturi non essent, quibus eos Badaga retracturi erant ad cultus, sacrilegos; boni pastoris fungi officio, & suis cum ouibus, ac pro suo grege animam ponere deceuit. Hortabantur ipsum Lusitani ne sic vitam suam pro Indorum vita contemneret, sed certum periculum pretiosius adamauit, quo creditarum sibi animarum quoad posset salutem in tutum subduceret. Ergo discurrrens quaquaversum ubi malè laterent vel peius prostarent miseri, obire omnes, suadere ignitis verbis constantiam fidei, & necessarium hoc rerum discrimine, vitæ vnâ, mortisque contemptum, erigere illos breui & firma spe vitæ beatioris, & æternæ pro hac ærumnosa quantocyus potiundæ, iuuare ad comportandos in cymbas pueros, & infantes; Post quæ in templum ad eos redit qui magno numero velut in asylum eo confugerant; sed iunctis iam copiis audaces Badagæ alij vias interciperere, scrutari latebras alij; magna pars ad mare prouere quo se turba fugientium premebat; nec fuere adeo celeres in vitando littore Lusitani quin sex eorum è numero faucij, tres statim conciderint, duo aliis paulo post, sexus dumtaxat seruatus sit. Hic magno post se excitus strepitu Criminalis, ut vidit respectans, hostem esse, ubique ingruere, prostratus in genua, manus & oculos in cælum tulit, mortem magis inuitans quàm expectans: substitere tantisper attoniti Barbari, quod esse factum viri magnanimi non falso putarunt, nec abstinere solum ab eo manus, sed eorum vnus illum è genibus in pedes erexit; hos aliquanto post alij subsequuntur, quorum telis eodem se situ, ac specie offert Criminalis, & ab his quoque præteritur innoxius, nisi quod quidam ipsius capiti pileolum detraxit, videbaturque Deus hæc suæ victimæ se sistens immolatione repetita gaudere. Nec multum aberat à templo, cum turba tercia irruente tertium ut prius abiecit sese in genua, & hic vultum in cælum, & brachia tendenti, Saracenus (ut ex capitis tegmine creditum) hastam sinistro lateri defixit. Aliis interim comitem ipsi Christianum egregium discerpentibus, quem à se baptizatum consueuerat adhibere ad rudimenta fidei pueris tradenda; reliqui ad Patrem spoliandum, latronum impetum faciunt, at nec ea vi turbatus, nec tardatus dolore

vulneris, vltro vestem iis dono daturus, diffibulauit propriis manibus, iuuitque raptores ad eam detrahendam, direptum etiam corpori ab iis indusium, & ab ludibundis & conclamantibus asportata illius segmēta. Nudus, & saucius, in templum nihilominus se ferebat, cum ecce nouus Badagarum à tergo tumultus, ad quem ille conuersus aduersum pectus vulneri præbuit, & vibratum à Barbaro hastile excepit: procumbens ergo in poplites vir Sanctus, hastile ipsemet exemit pectori; auensque vitæ suæ sacrum Deo illic peragere, vbi die eodem æterno Patri filij vitam obtulerat, vt erat exhaustus sanguine, & nutante iam gressu, in templum nitebatur. Sed hoc ei supremum solatium abstulit alia hostium superueniens turma. Ab his altera lancea humeros; costas medias altera perfossus, in genua corruens, reuolutusque in alterum latus suo in sanguine iacuit. Decussum acinace palpitantis caput, & cruenta indusij segmina, pilo Barbari præfigunt & in Lusitanorum ludibrium ex arcis desertæ, vel vt alij scripsere, è templi sui specula erigunt, multos in mancipia abigunt & cum præda vt ex paupere popello tenui, Ecclesia diruta & agro quàm dirissime potuit vastato, in Idoli sui concedunt Fanum, vbi brutis & inconditis vocibus vindictam Deo suo, & victoriam gratulati, repetiere sedes suas. Eorum discessu ommissis paulatim latebris aliquot Christiani, parentis optimi truncum corpus, multis cum lacrimis fabulo potius texere quam tumulto, quod præter manus ad effodiendam humum instrnmenta decēssent; Postridie Antonius Correa ducis propinquus, reiectum cadauer, vt defossum de altius, tutius seruaret, nihil minus aduertens perdidit. Daturum se operam scribebat Antonius Gomez ad Regem Lusitaniæ, vt quæ inuenirentur eius reliquiæ, asseruarentur diligenter, quandoquidem Deo placuisset Societatem Iesv thesauro tam nobili ditare; quod autem spondebat per literas, non is modo sollicitè præstitit, sed è nostris etiam alij, diu illa in ora versari, frustra omnem in eo inuestigando sumpserunt operam, quod aggestas sepulchro arañas in littore, seu mare seu venti complanassent, nec spatiosa in plaga, diligentia vllius exquisitus labor pietati satisfacere valuit, sacrum illud pignus, ad venerationem debitam requirenti. Diem morte tam clara faustum, nullæ vnquam sat certò Patrum illinc notarunt literæ. Harum vltimas dedit Baltazar Gagus Iunij vndeicesimo, anno 1549. ex iis habetur non diu ante contigisse, elapso iam tamen quod necessarium fuerat tempore, vt Patres oræ illius Punicalem conuenirent, ad P. Henricum Henrichez præficiendum sibi Criminalis vice, ex quo credibile mihi sit viri sancti mortem Maio fere medio incidisse, cum annos vixisset, nouem supra viginti, & dies supra tertium mensem paucos.

At suspiciamus licet prouidentiam diuinam, pretiosi reliquias funeris celantem; animi certè reliquias, & virtutem glorioso sine coronatam æternum vegetabit, illustrabitque memoria posterorum, cui æstimanda vel vnum in primis Ignatij posset iudicium sat esse; nam erat Ignatij examen in pendendis animæ dotibus delicatum oppido, & sagax, nec vnquam

§
Criminalis
virtutes, &
magna sancti-
tatis fama.

vnquam vllius humeris mandabat onera, nisi viribus leuiores. Is verò paucis, quibus Criminalé periclitatus est mensibus, tantum in eo virtutis solidæ, ac tutæ animaduertit censum, vt idem prope habuerit in Societatem eum adlegere, & transiturum ad Indos in Lusitaniam mittere. Illum quoque Xauerius tanti esse perspexit, vt ex eius laborum vitæque meritis agonem vaticinaretur, quo victrici morte triumphauit: quod quidem habemus ex sociorum ipsius literis; sed scribens ad Ignatium ipsemet, quatuor mensibus antequam mortem oppeteret; *Antonius*, ait, *Criminalis, Comorinensem agrum cum sex sociis colit. Mihi crede, est sanctus, natuque ad erudiendam gentem illam. Mitte hac eiusmodi complures, nam te istic ad manum habere plurimos arbitror. Nostris illa in ora præest; Ethnicis iuxta, & Saracenis mirè gratus: à nostris vero dici non potest quantopere diligatur.* Ita de sanctimonia socii vir sanctus in eo demirans, quæ in se vicissim ille mirabatur. Nec erat nostrorum erga illum amor, vt Xauerius adnotat, ex illicio solum placidi, & affabilis candoris, & tranquillitatis, per quam nudus animus in illius ore, ac fronte legebatur; sed reuerentur illum velut sanctum, ac licet ij quoque, virtutis gradum sublimem adepti, tanto illum præ se suspiciebant altiore, vt quamuis ætate iuuenem, illum vltro sibi præfecerint, animi, vitæque Rectorem, gaudente mirifice testificatione illa Xauerio, quam ex Molucis in Indiam redux esse voluit ratam, & suo calculo sanciuuit. Longum foret ire per singulos, tum eius socios, tum etiam alios, qui morte illius cognita de sanctitate testati sunt. Atque vt sileam, quod de illo Rex Serenif. à Goano Episcopo acceptum, prædicari palam per Lusitaniam iussit ex pulpitis, scripsitque ad Iulium III. Pontificem Max. *Alfonsus Cyprianus, senex virtutis emeritæ, & pater Christianorum Choromandelium, ex vrbe S. Thomæ prosequitur illum eximiis laudibus, quas in ora Piscaria cum eo degens, mensium decem spatio obseruat, subditque, singula quæ Hymno solenni vespertino Confessoribus Ecclesia tribuit, excelluisse in Antonio Criminali; & censet Antonius Gomez victoria sui perpetua, & interioribus conflictantis secum animi crucibus, ærumnis præterea, & vexationibus corporis, hilaritate summa toleratis, apicem illum supremi honoris à Deo promeritum, quem tandem assecutus morte clausit beata, inuidendaque magis sociis quam dolenda. Reliquorum instar sit Henrichez, qui vt ej quam simillimus, sic nostris post illum meritò iussus est præesse. Datis hic ad Ignatium Punicali, Nouembri literis anno 1549. [Possum, inquit], R. V. affirmare P. Antonij Criminalis excellentem fuisse, ac sublimem vitam Nihil eo castius, nihilque purius, nihil sui quod quidem nouerim despicientius, nihil accuratius in obediendo: Spiritu pauper, viuens & moriens; vt cui, sepeliendo cadaueri, lacerum lintei segmentum defuerit. Habemus hic illum pro Martyre, & hoc tantum boni rebus pro Deo gestis putamus consecutum. Patres nostri ac Fratres, ab eius morte, in orbitate sibi videntur agere, & prorsus in eo omnium virtutum absolutum*

exemplar amiserunt. Christiani quoque Patrem in eo lugent carissimum, eiusque necem ferunt ægerrimè. Denique P. Francisco Xaverio mirum in modum satisfaciebat; nec possunt de illo tam multa perferibi; quin scribenda supersint multo plura. Si R. V. hanc Deus mitteret mentem, ut istinc ad nos non imparem mitteret, consolaretur non parum mœrorem nostrum] hæcenus Henrichez. Distant à Comorinensi promontorio Remanancoris vada milliaribus centum octoginta; hæc Criminalis quot mensibus, nudis pedibus decurrebat, nuda ut plurimum in humo dormiens, qua illum nox interciperet; nullo aduersus ardores æstatis illic fauissimos, aut hibernos imbres regumento, per continua in fluiis, & torrentibus transuadandis discrimina, vitandisque Barbarorum in Christianos incuribus subitis; habitu, victuque vilissimo, hoc est, orizæ modulo, & aqua simplici, quod illic demeritum est pauperum, vbi olus, & piscis summæ primorum delitiæ. Cæterum has opes Apostolica paupertatis, infra se calcantis vniuersa, & diuini ararij securæ, non tunc primum potitus est cum Indiam attigit, sed ex quo cœperat Societatem expetere, tam arcto complexu illam sibi asseruit, ut nunquam deinceps diuelli se ab ea passus sit. Bis Romam Sissa ad Societatem poscendam veniens, nè obolum quidem domo tulit, contigitque secundum venienti, ut prope Bononiam sobrinum offenderet, solus, pedes, pannosus, niuoso cœlo, viis alto ceromate depressis. Institerit acriter sobrinus, familiaræ honori, & valetudinem susdeque habenti consulens, equo, & viatico illum instruere; si nollet alio, saltem eleemosynæ nomine. Sed eum à proposito dimouere, nec suadendo valuit, nec rogando, lepidè scilicet se tacentem, quò sobrinus quantumuis læcuples, non posset ei tantum commodorum tam largè prospicere, quantum providentia diuina, cuius sumptu, & ære peregrinabatur. In quo item lepidè germanos Conimbrica, multis rationibus perurgens, ut ad S. Iacobi religiosum iter susciperent; *Si vobis, ait, à grassatoribus metuis, domo statim egressi pecuniam omnem in pauperes spargite, sic & eo pondere leniores, & liberiores ibitis ab omni metu.* Ea porro quam dixi oræ totius percursatio mensura, opus amoris plusquam paterni fuit de filiorum salute vtraque anxie laborantis, qui vnus tantum ærumnarum tam alacriter posset exhaurire, ut iis ocaluisse videretur, & vbi omnes ipsius socios sternebat defatigatio, morboque affligebat, caritatis illum quam naturæ vis animosior vegetiorem quotidie, ac velut recentem operi redderet. Christianos regebat ad ducenties mille, debebant locis inter se longissimè distiti; in tuguriis, pagis, & oppidis; stabilienda erat illorum fides, committenda operariis optimis, augenda conuersionibus aliorum, componendi inter se dissidentes, corrigendi, docendi, defendenda ab ipsis ministrorum regionum oppressio, & rapacitas militum; custodienda prouinciæ titulo, expilantium miseros incolas. Ad hæc dici non potest quanto egerit virtutum præsidio, patientiæ nominatim, prudentiæ, comitatis, & hortatrici reliquarum omnium caritatis, qua omnibus omnia fieret, transformeretque

retque se in eorum genios & nomen, vt sibi deuinctos Deo obstringeret; ac ne lingua velut extraneum audirent, quem re ipsa vbique experiebantur patrem; hoc suis etiam laboribus tedium adiunxit, sanè ingens, & fastidiosa plenum molestia, vt difficillimum, & valde barbarum illorum condisceret idioma. Demum, quod aiebat de illo Xauerius, virtutem in eo naturæ imputasset, illius adeò christianitatis salutis natus videbatur. Porro in tanta, tam varia latissimæ vineæ, atque itinerum occupatione, mira erat acquiescentis in Deo tranquillitas animi, nulla exterius ab eo rerum imagine distracti, vtque nisi pro Deo, ita nisi cum eo nihil agebat. Præter hoc genua ad orandum, flectebat quotidie saltem trigies; nam scribunt quadragies nonnulli, colligendis nimirum animi viribus, & corroborandis, cogitatione illorum quæ citius, & vehementius Dei amore illas incenderent. Qui verò tunc essent eius animi sensus, non temerè putem ex iis quæ contecta sunt conici, nempe quoties in genua procidens oraret, toties ad aram coram Deo se ipsum victimam statuisse, ad excipiendum pro Christo Barbarorum ferrum; quæ vt credam fuisse viri sancti affectum, facit non tam illud quod subibat vitæ discrimen perpetuum ab capitalibus inimicis, quàm ille ad singulas Badagarum turmas toties ab eo iteratus in genua, quem dixi, procubitus, ad excipiendas propensè ac fortiter eorum hastas, & lanceas. Referunt Bedalæ, & Romanancoris Christiani, se suis oculis inter sacrificantis manus vidisse hostiam rubentem, & tinctam sanguine, paulo quam occideretur à Barbaris; quò illis ipsius portendi visa mors; & ipsi nuntius deferri ex tam diu cupita, toties flagitata, vicina morte consolationis; eruenta enim specie hostia interpretis fuit, pignusque Sacerdotis, digna sui ipsius victima Deo litaturi, quam cum filij eius diuino sanguine iam tum offerebat. Et alias quidem quem prædicabat Christum proximè abfuit, vt fuso sanguine testaretur, sed hoc Deus tunc miraculo vetuerat, & Christianorum necessitatibus prouidens, palmam ipsi beatam in hoc tempus distulerat. Frequentabatur ab Ethnicis Fanum Idolo sacrum, quod antiqua Lucinæ superstitione adesse parturientibus credebant. Hunc Dæmoni honorem, offensionem Christianis vt tolleret, nihil vitam suam, nihil Ethnicorum furorē moratus, præcipitavit in mare simulachrum, templum solo æquauit; inciditque res in id tempus, quo Ethnica nobilis ex partu laborabat. Verians coniux ne ob eam causam Idolum vxori suam opem negaret, rabie percitus, Criminales armatus ad necem inquit, vix domo pedem extulerat, cum vxor vehementissimis cepit doloribus torqueri, Deoque suggerente iis interituram, si qua iniuria sanctus violaretur, iussit post virum nuncios currere qui denuntiarent, quàm saluam cuperet vxorem, tam procul manus ab Dei famulo abstineret; quibus absteritus resiliit Barbarus; & partum eius vxor feliciter edidit. Iam vero morte Criminalis, non dicam quantos socij spiritus, quantum alacritatis conceperint, siue in India, siue in Europa. Planè Gonzaluis Sylueira in Lusitania, eiusdem exitus desiderio incensus extra se ferebatur,

tur, quem sibi antea promissum, adeptus est tandem in Africa, & illustriorem, & post labores longè grauiores. Sed nostros in India id desiderium, eò vrebatur impatientius, quò erant Fidei hostibus propiores, & ab iis ad mortem ipsi quoque auidè poscebantur: de quo Gaipar Berzeus, ille Apostolico vir igne flagrans, ita in Europam ad socios scribit, Criminalem semper Martyris ornans cognomento. Non possum satis exprimere quantus me ardor incenderit, & nunc etiam teneat pro Christo Iesu patiendi, ex quo de martyrio accepi Fratris nostri P. Antonij Criminalis. Spero eius quamprimum fore me gratiæ compotem, quando incipit Deus eam nostris largiri, qui eius desiderio tenentur.

Haudquaquam tamen hoc se Criminalis honore tanto dignabatur; tantumque aberat, vt se parem sentiret ministerio animarum, vt ne vilibus quidem laicorum obsequiis se arbitraretur idoneum. Goam igitur cum venisset, & Xaverio in Molucas profecto, partes ei operis assignaret nemo, Iacobus Borbanus, vni S. Fidei seminario intentus, ædituum illum, & ægrotantium statuit curatorem; quo in tam humili opere, vir tantus tam hilariter erat vitæ reliquum ducturus, vt menses illos sex posuit, sub quos nouo mandato illinc amotus est. Ita solent quos sua, modesta de se opinio facit tenuitatis propriæ conscios, occupationem quamlibet abiectam sibi superiorem æstimantis; eoque præstantius, quò postpositis commodis, & vni Deo placere satagunt, & vnius pretio caritatis, non iudiciis hominum, aut materiâ operis, operum pretia metiuntur.

6

Eius literæ
humilitatem
spirantes.

Ad hoc mentis erectæ fastigium quantum promouisset Criminalis, tunc magis patuit, cum ei Conimbrica Simon Rodericus optionem dedit Indicæ missionis, vel capeßendæ si liberet, vel reiiciendæ: placet hic eius verba describere, nuda quidem, & candida, sed eorum linguæ dumtaxat ingenita, qui Deo se integre mancipant, sibi que nihil sui peritus retineat: sic ergo is Vlyssipone ad Ignatium. [Accersitum me, inquit, interrogauit D. Magister Simon malleme in Indiam, aut Italiam ire; respondi, quantum ad me spectaret, Italiam, Indiam, Turcas, & aliam quamcunque mundi plagam, ita me promiscuè habere, vt esset mihi perinde futurum quocumque mitterer, dum in eam Domino, eiusque obsequiis laborem perfecte nauarem; cætera mihi pro nihilo esse; mihi tamen hoc vnum dolere (& dolet profecto) quod essem ad loca eiusmodi ineptus, utpote aded ignarus, negligens, & carens necessariis dotibus, vt videt Deus, & sciunt homines qui me norunt,] sequiturque stylo eodem dicere; tametsi sua deterreretur penuria, sed obedientia subleuari; & ex vno illo, soli Deo placendi studio, illos sibi ad opus tam arduum animos subiici, quos sua inopia detrahebat. Rogat denique ab Sancto, quem nisi in cælo nunquam visurus sit, quoad liceret in terris interim iuuari, & salubri aliquo muniri documento, quod ipsius vice pro monitore perpetuo habeat, vocationis cumulatè explendæ. Claudit autem Epistolam subscriptione humili pie ludens in suo cognomine R. V.

Indignus

Indignus seruus Antonius Crimualis, hoc est Peccator: quod vero se ab honorificis Religiosa humilitas, si potest subducit; sin autem iis erubescit, velut immerenti exprobrantibus suam egestatem; hoc ipsum abunde in eo praestitit. Nam in gradum vocatus Spirituales adiutoris, cum ampla facultate priuilegiorum quae summi Pontifices, votorum quatuor professis iam tum indulserant, scriptis ad se ab Ignatio literis magna sane tanti filij veneratione Nouemb. 21. anno 1547. respondit anno proxime sequenti, & quarto Decembris, [sit semper Iesus cum omnibus. Placuit benignitati tuae, Venerabilis Pater, pro sua humanitate, me indignum licet, inter Spirituales Societatis adiutores admittere: ego quoad potero contendam satisfacere tuae expectationi, meque id Iesu Christi ope facturum confido; impar quidem tam alto gradui à cuius praestantia, longe omnino abesse me sentio, verum vt hoc iubendum putasti, sic mihi ad nutum vt paream incumbit, nec me adiutoribus accenses tantum, sed vocas etiam in partem Societatis bonorum, atque meritorum, vsum insuper eundem eius facultatū, praerogatiui iuris, tradis quo gaudet professi, sapienter monens eum adhibeam, *ad edificationem non ad destructionem.* Quod vbicumque sim gentium, seruare in Domino statui, vtque cedant felicius omnia, quamuis olim Romae, mea Paupertatis, Castitatis, & Obedientiae vota Carissimo in Christo Petro Lucensi, tibi reddenda tradiderim & alibi sapius instaurarim, scias velim non modo Praeposito, professis & adiutoribus, sed cuius alteri de Societate famulares etiam operas obeunti fore me perpetuo subiectum Paucis denique interiectis, vnum, inquit, expecto solum, vt à M. Francisco Xauerio, siue alio qui possit, vsum obtineam earum facultatum quas mihi concedis, certus illas omnino perinde habere otiosas vt si nunquam mihi concessae fuissent, nisi eorum approbatio accedat.]

Quae librum claufere proximum, & huic principium dedere, seges fuere vberima diuinæ voluptatis, Xauerio ex Iaponia in Indiam reduci; subiugati Regi Christo reges, eiusque abluti sanguine; perductus ad illum ingens numerus animarum; Institutiones Sanctorum operum; magni ad fouendam, augendamque pietatem Christianorum praesidij expulsa ex Goae confinio, cum Brachmanis idololatria; noui Collegiorum ortus, & foundationes nouae; nouorum tum illinc tum & aliunde ad Societatem accessus operariorum; fructuosissimi nostrorum labores; perperfections ingentis meriti, mortes pretiosae. His tamen laetitiis duplex molestia interuenit, ex honoribus altera, quos sibi immodicos, Malaca Goam vsque delatos, pro roligioso suimet contemptu ægerrimè accepit: Altera grauior, ex inconsulto Antonij Gomezij ad iuuandos hominos primum quidem impetu, & feruore, tum ex contumaci eiusdem proterua. Xauerij aduentū magnis illic olim cultum honoribus venerabiliorum fecit praecurrens fama, & quae illum ornarunt. Praecesserant nuntij de fundamentis fidei Christianae in Iaponico imperio iactis; de expugnationis ab eo Bonziis; de summa eaque magnifica apud regem Bungensem

7
Malaca publice celebratur Xauerij gesta in Iaponia.

[ficta. & ...
...
...
...
...]

gratia; de auctoritate, ipsius miraculis religioni veræ apud barbaros parta. Hæc anno primum 1550 ineunte Aprili Malacam venerant, & quanquam generatim solum resciretur de noua Cangoximæ Christianitate, beatis auspiciis surgente, sed Petrus Sylua ei arci Præfectus, & rebus Xauerij familiaris sui, ac fidei prosperis studiosissime addictus, Christiani splendoris in Iaponiam ingressum ab Apostolo Christi, possessionemque illorum regnorum Christi nomine initam solenni pompa celebrarat; instituta Malacæ supplicatione omnium ordinum, & Magistratuum, sacrorum, ciuilium, & militarium ad B. Virginem de monte agendis gratiis, ob inductum ab ea, die Assumptæ sacro in Iaponiam Franciscum Xauerium, & regnum applissimum filij eius imperio adiunctum, quod esset in multas prouincias antiquos Ecclesiæ propagaturum fines: supplicationem clauerat Res sacra, solenni & cantu, & ritu à Vicario peracta, diei reliquum & noctem consequentem occupant ignium iacula, & varij generis lumina, & flammæ festique ex singulis turribus fragores: pretioso vrbs vestita stromate, altaribus, odorum acerris, choris mulicorum distincta, turmisque puerorum gestiens Deo canentium, & castis vocibus magni Patris Xauerij laudantium nomen. Ex arce, portu, & nauibus explicata vexilla, explosiones tormentorum mutua, & digestarum lampadum nocturnus dies. Sed magnificentiæ huius primas partes egere Iapones quatuor ethnici, quos Malacam Apostolus miserat, vt splendorem viderent Religionis Christianæ. Hoc tam multiplici ac lato pietatis publicæ argumento valide incitati, nostraque edocti mysteria à P. Francisco Perez; ascendenti in cælum Christi die anniuersario, expiati sunt sacro fonte, manu Vicarij Malacensis. Harum fama gratulationum Indiam peruadens vniuersam, conciliauit vbique Xauerio in eam redeunti effusissimos honores, & eo ipsius modestiæ grauiores, quo pluribus titulis eius merito debebantur. Verum urbem Cocinum, expertus est sui obseruantior, quàm Societati beneuolam. Huius frigoris causa Antonius Gomez, qui exasperatos ciuium animos ab nobis alienauerat. Erat huic homini, vt alias attigi, Philosophicæ doctrinæ, & iuris canonum supellex amplissima, ingenium actuosissimum & velox; ardens salute animarum concionandi vis, violenti quoque impetus ad virtutem; qui magna multorum cum vtilitate in missionibus erumpent: cæterum sui, ad intolerantiam, arbitij tenax. Accedens enim ad Societatem ætate prouectior, affectus in eam tulerat crudiores, vt qui nisi à tenetis, parendi assuetudine domiti, vix mitescant. Hæc illum natia durties quam ad nos allatam, semper in se integram, & sui nimium dominam regnare passus est, illum tandem à nobis abscidit.

8

P. Antonij
Gomez im-
prudencia,
Goa, & Cocin-
um prouocat
contra socie-
tatem.

Nec minus damnofo feruebat genij sui æstu, quàm induruisset rigore cerebri, quodque hinc sequitur, impetu magis quàm ratione agebatur; quæ animi labes, sui vnus consilij adiuncta confidentia impegere hominem in offensiones plane cæcas. Missus enim à Simone Roderico in Indiam Goani Rector Collegij, etsi vix triennis in Societate, magna stam

tim sibi arrogate, auctoritatem profiteri suam, etiam spectante Xaue-
 necdum in Iaponiam profecto; denuntiare suis, ab initio, oportere, sic
 ipse loquebatur, *in ventrem matris sue iterato introire, & reuasci*. Aliã dis-
 ciplina, & aliis regulis, nouoque viuendum instituto: non quod iis inesset
 dignum aliquid reprehensione, multo minus egerent, vt is tumide indi-
 cebat, in viros alios transformari, cum essent homines maturæ virtutis,
 quos posset pro exemplaribus probitatis, & præceptoribus habere. Sed
 quendam secum ex Europa viuendi canonem portarat, ex diuersa tempo-
 rum distributione, diuersisque ab vsu occupationibus concinnatum, ad
 quem, alio quolibet abrogato, volebat nostros se fingere, & Goanum Col-
 legiam formari, inducta in illud scholastica studiorum Parisiensium;
 domestica vero Conimbriensis Collegij disciplina. Prohibant itaque ab
 eo, in solita quotidie decreta, & mutationes rerum nouatarum, co fa-
 ctu, atque imperio, vt edictiones Basilicas regij censoris diceres, non re-
 ligiosi Patris documenta, & monita; iactabatque, verè aut falso, se à
 P. Simone Roderico summam habere potestatem, domandi compede,
 mittendique in Lusitaniam carcere claudendos, si quos offenderet gu-
 bernationis suæ turbatores. Conspicatus Xaueius feruidioris cerebri
 minaces fumos, & catè diuinans, nullis artibus, cæpro destitutum, ho-
 minem officio mouit, & Ormuziensem illi tribuit missionem, campum
 illius genio prouorem. Fausto profus animæ ipsius compendio, si pro
 ambitu inconsiderato regendi cæteros, sustinisset ipse Obedientiæ nu-
 tibus se regi, non eas dedisset tragedias quarum egit ipsemet funestam
 catastrophem: sed fretus regij cuiusdam ministri artibus, qui eius com-
 mendatione Regis à qua exciderat gratiam prensabat, Gubernatoris po-
 testate ad retinendam stationem ita est abusus, vt metu grauioris mali,
 confirmaretur à Xaueio Goæ Rector, hac lege dumtaxat, nostris solum
 Goæ vt curam impenderet: sparfos per Indiam reliquos non ipse (quod
 sibi iam attribuerat) sed Paulus Camers vice Xaueij regeret. At enim
 vix portu ad Iapones Xaueius soluerat, cum sensim Gomez potestatem
 in omnes sibi vsurpare authorem eius citare ex Lusitania, prætexere sim-
 plicitatem Pauli lentiozem; qui tam de se abiectè quam Gomez super-
 bè sentiens, tantum absuit ambienti obstaret, gauderet potius, liber à mu-
 nere, priuatus Deo ac sibi viuere. Ad hæc S. Fidei seminarium exor-
 sus euertere, alumnos eius in fide nouitios, & subtilioris cuiusdam pie-
 tatis rudes qua illos Gomez ingratis volebat in sanctos excudere, cum
 eatenus abundè sufficeret, quod erant Christiani: hos inquam, seuerè,
 & acerbè multabat, quod parum eius præceptionibus responderent.
 Hinc mæror, querelæ, factiones, & nocturna per murum fugæ, ex illo
 non iam seminario, sed duro carcere: quos autem residuos sua patien-
 tia fecerat, horum quoque indolem auersatus, die quodam inde omnes
 eiecit, causatus indomita ipsorum ingenia, nec vnquam cultorum labo-
 res bona vlla fruge pensatura. Eorum loco suffecit Lusitanos, qui Socie-
 tatem expetebant, & septem ac viginti, planè illiteratos, & multum

adultos in eam admisit. Sic seminario in Societatis tyrocinium conuerso, grauitèr offensus cum Episcopo suo ciues, querebantur inter se vehementer iniuriam; sed eam, ad Gubernatorem Georgium Cabralem defererebat nemo, quod esse Gomezij totus erederetur, malèque publicè Gomez eam ob rem audiret, cum in eum vel approbatorem vel consiliarium reciderent omnia, quæ cumque in administranda reipublica peccari putabantur. Sileo nonnulla etiam eiusdem, simplicitatis stolidæ varicinia, seu magis figmenta; tam falsi euentus, vt ab eo palam apud ciues pro concione oportuerit excusari. Sed hic silendum non arbitror, quem Cocini mouit contra nos tumultum. Sanctitate Xauerij ea vrbs, & Sociorum capta Collegium nostris fundare decreuerat, eò confert se Gomez Societatis nomine illud admittitur; palmetum à Præfeto in solum Collegij accipit; in templum, ædem sacram Matris Dei nomine, à Gubernatore; sed multum inuito Vicario, & sodalitate ad quam ea spectabat, quæ doni post paulum pœnitens, iure illam repetiit, donationem irritam testata. Gomez auctoritate potens, bona mente instinctus, sed valdè imprudens (quæ triplex est, errandi scaturigo tanto peior, quanto minus errari creditur) summo iure donationem tueri obstinat, breuique motus illos non tam sedat, quàm premit; impulsoribus eorum in carcerem traditis. Eam vim non ferens ciuitas, fremensque in Societatem, ardentè dat in Europam ad Regem, & ad Ignatium literas.

9
Ecclesiam in-
uitis aliquibus
Societatis da-
tam, Xauerius
reddit.

Hic rerum Indicarum status cum ex Iaponia Xauerius reuertit, quibus ille inspectis, multis eas lachrimis defleuit, aggressusque mox restituere, vias iniuit Gomezio planè oppositas. Cocini, quò primùm Malaca appulit, coacto in choram maioris Ecclesiæ, Magistratu, & Sodalitate, Vicario coram, & Clericis sistit se medium, clauis ædis sacræ quæ contendebatur manu tenens, eo oris totius pudore, qui magis Gomezium decuisset, flectit genua, affaturque adstantes, ea demissione animi, & verborum satisfactione, cuius diu Cocini pia memoria, & Religiosæ humilitatis monumentum, in animis, & sermonibus populi viguit; nihil defendit, nihil purgat; velut confitens reus, veniam transactorum rogat quibus vel offensus, vel ictri quoquo modo forent: clauis reddit; sacram ædem nudè integreque restituit, seu redonaram si ad nos spectaret, seu vindicatam, & assertam, si illorum esset; ac si vltro vellent Societatem illa vti, haudquaquam id aliter quàm commodatò id fieret, cum potestate illius quoties luberet repetendæ, sic vna opera & ciues optimos placauit, & ædem obtinuit; nam aliquanto post iuridicis tabulis sponte ab iis collegium in eius possessionem perpetuam missum est. Goæ vt res habebant deterius, ita iis sanandis plus negotij fuit. Antonius Noronius cum Proregis Indiæ titulo atque imperio portum subierat, & prius etiam quàm nauis prodiret, querelas audiuit ciuitatis nomine apud se deponi, tum ab Episcopo iterari; quòd seminarium vrbs decus, & Indiæ salus, ex quo tot Patrum exhibant interpretes, tot Christiana magistri doctrinæ, nonnulli etiam exploratæ barbarorum fectò, in Christum
fidei,

fidei, pessum abiisset, nulla spe resurgendi; huius excedij spectator si adesset P. M. Franciscus cui tantopere id opus cordi erat, videretque ab vno è suis, euersum penitus, à quo maxime augeri debuisset, acerbè profecto id esse laturum, eique instaurando manum celebrem admoturum, quod sane ab iis haudquaquam temerè coniciebatur.

Goam enim vt venit, illico iuuenes Lusitanos, expulsis substitutos Indis, ad suos remisit; conquisitos ex vicinis Indos in seminarium iusto numero reduxit & Societatem exoneravit turba illa quam præcepit Gomezius in eam intruserat, quod nihil præferrent in futurum vocatio- ne tanta dignum.

Restabat edendum in Gomezio exemplum, Goa igitur amouendus, iustus est Dium Lusitanorum præsidium se conferre, altius ad Septemtrionem situm. Verum is in iusta contumax ita se ministris regis, ipsoque prorege, ne auellerentur Goa, obuallarat, vt vnum par fuerit Xauerij robur, tot perfringendis obstaculis, & abstiterit tam procul à flectendo sub iis animo, vt quibus officiis ambierat pro se Gomezius, in ipsum eadem retorqueret velut intercessionis refractariæ nouum crimen, noua plecteret pœna; & carnis brachio confisum, Goæque affixum, potentiori Dei brachio, è Societate extirparet, futurum in sæculo proteruis, documentum terroris; Rectoribus iniuncta ad asserenda obedientiæ iura constantiæ. Cavit tamen ne Goæ Societatem exueret, sed Dium longe ablegauit ab Lusitanorum nauibus in Europam reportandum, quod in Sinas iturus P. Berzeo serio iniunxit. Nec finis calamitatum Gomezij: nauigans in Lusitaniam, vel gesta defensusus, vel ad pedes Ignatij rogaturus illorum veniam, in medio cursu fracta nauis miser in aquis interit, vetante Deo ne ab Xauerij sententia prouocaretur ad alium iudicem. Sic vitam clausit Gomezius; vir si dotes naturæ pendamus aliorum bono idoneas, in paucis excellens; & habilitate ingenij, animosaque vi erectæ pietatis, quorum in Indiis, & Lusitania, non dubia dederat argumenta; præstiturus omnino pro Deo grandia, si dociliorem rectorum ductui, & conatibus, ceruicem iungere voluisset, agique optasset potius modesta sui defectione, quàm absurdo agendi studio præesse.

Societatis rebus Xauerius in eum modum instauratis, operarios in diuersa misit, quod qui hæcenus illa excolebāt, egregij licet ac strenui, necessitati tamen laboribus parum sufficerent, iis ergo auxilia addidit, Bazaini quidem Melchiorum Nunnium; Gonsaluum Rodericum Tanæ; Cocini Franciscum Henrichez; Ioannem Lopesium Meliapore; in ora Piscaria Ioannem Mendezium, quorum vltimi duo nondum erant initiati Sacerdotes. Venere inter hæc à communitate Chaulonsi, milliariibus triginta à Bazaino mediteraneâ, qui Sociorum Collegium postularent, sed piæ ipsorum liberalitati, mos geri non potuit, quod æquum non esset affigi multos vni pago, quorum singuli multis erudiendis pagis incumbebant. Postea Henrici Henrichez quem sponte nostri, Criminali

IO

Seminarium
Indorum Goæ
restituit.

II

Gomezium,
alioqui egregium,
eiecit è
Societate.

I Z

Operarios
missionibus
assignat.

occiso sibi præfecerant, electionem approbavit; ac tandem etiam in futurum communibus Indorum utilitatibus prospecturus, hominem ad Ignatium, qualis sibi ab eo fuerat designatus legavit: nam ut habemus ex eius literis sæpe ad Xaverium scripserat, virum in Europam destinaret prudentem regionum illarum, ac rerum quæ illic gererentur scientissimum, ut iis procurandis, Regem in Lusitania, in Italia summum Pontificem adiret; ab illo temporaria subsidia; diuina, ab hoc petiturus, ad incrementa illius Ecclesiæ maioribus accessionibus prouehenda. Huius rei conscius Antonius Gomez, ante Xaverij ex Iaponia reditum pro ea quam sibi arrogauerat potestate, Melchiori Gonzalez id munus crediderat, magnis ad hoc dotibus prædito, sed etiam eximia opera priuari eas prouincias, vetabat prudentior æquitas, quare ex prociuctu conscendendæ nauis, reuocatus est Bazainum, ut Collegium regeret, & Christianos illos diuinis erudiret: postquam autem Goæ sancti sui Patris, ac magistri mentem cognouit Xaverius, pridem ab se conceptæ perfimilem, ut qui iam tum ex Iaponia Bernardum, & Martham de quibus agimus ad hoc selegisset; fratrem Andream Fernandium Romam misit, animosa virtute, ac maturitate virum, cuius profectiōem & reditum vsque aded fortunauit Deus ut milliarium triginta millibus immensa maria emesus, legationis suæ condignos fructus summa felicitate retulerit: docuit illum Xaverius & verbo & scripto copiosissimè de rebus Indicis, de quibus item ad Ignatium, ad Simonem, ad Regem quoque Lusitaniam, dedit accuratissimas literas, ex quibus aliqua oportuniùs seligemus; hic tantum appono quæ de suo in Sinas transitu ad Regem perscribit. [Goa, inquit, Malacam soluo quinto ab hinc die; inde in Sinas progressurus cum Iacobo Pereira legato. Quæ portamus ad Regem dona magnifica sunt, & multa, partim ex Celsitudinis vestræ munificentia, partim Perciræ liberalitate: vnum præ omnibus nomino, quod haud scio an ulli regum qui vnquam extitere, rex vllus obtulerit, Euangelium Christi dico, cuius si iustum pretium assequetur, non dubito gazam suam omnem, atque opes præ illo contempturum. Spero fore ut Deus propitios oculos in vastas illas conuertat prouincias, & discentiat cæcitate innumerabilium hominum quibus suam impressit imaginem, ut suum tandem agnoscant, & reuereantur conditorem, & seruatorem Christum: tres imus de Societate, cum Iacobo Pereira, propositum nobis est Lusitanos illic carcere detentos liberare; mutua inter reges Sinarum & Lusitaniam fœdera netere; dæmoni eiusque affeclis bellum indicere. Regi ergo primum, de in aliis, ab Cæli Rege denuntiabimus, ut vero Deo, saluatori, ac iudici hominum, honores restituant, quos per summam cæcamque iniuriam ereptos, tamdiu dæmoni consecratur. Magnum, esto, aggredimur facimus, & audax, Barbaros populos, & potentissimum eorum Regem arguere, & persuadere illis veritatem; sed enim ad hoc animos subiecit, qui nobis hanc indidit mentem, idemque tanta spe ac fiducia erigit, ut de illius potentia nihil ambigere subeat, omnem Regis Sinarum potentiam
infini

in finitum spatium superante. Quare cum ea res in manu Dei sit, nihil aut metuendum, aut cunctandum nobis in ea superest; nihil enim denique præter Dei offensam, & æternos ignes timendum est. Mihi quidem ex eo incomparabilis confidètia nascitur, quod tanto tam arduo operi, homines legerit, quales sumus, nequissimos, & ineptissimos, spargendo scilicet in gentes, orbe altero semotas, Euangelico splendori, & superstitionum ac scelerum inueterata nocte conspultis, in lucem ac vitam excitandis.] Hæc de beati Apostoli stylo, quæ cum scriberet, de legatione Pereira ad Sinas cum Prorege Alfonso iam constituerat, diplomaque ab eo legitimum, & ferenda dona acceperat, eratque tantum opinionis omnium de illo pondus, ac de negotij quod suscipiebat grauitate, ut ex regis ministris nemo illi quicquam ad hoc denegaret. Dona, magnam partem Pereira suo sumptu parauerat. In iis complura Sinensi minus conuenientia, quam ostendenda in illius aula, Christianorum rituum maiestati, ad pelliciendam eo spectaulo Barbarorum in illos uenerationem à vestes ad rem diuinam, ex pretiosissimo serico, & auro, arte Phrigionica laboratas; sacras tabulas Magistri operis, rarique penicilli, totum Sacerdotis, & Altaris ad solennia paratum. Accedebant, ad Regem Sinarum literæ aureo caractere, pulchræque ornatu ab Episcopo Albuchercho, & Prorege, in commendationem legis Christianæ; ac (ne quem Ministrum Lusitanicæ ditionis transuersum ageret læua mens aduersus legationem B. Apostoli, & Pereira) capitale futurum idem Prorex edixit vel obstanti, vel impediendi.

Optari denique in beatam sortem, quos secum duceret socios oportebat, tum in Iaponiam mittendos, tum ad illam earum, quas unquam suscepisset nobilissimam in Sinas expeditionem retinendos: nec leuis industriæ fuit, tam multis idem enixè cum fletu petentibus, repulsam probare. Triginta è nostris Goæ Collegium alebat, quæ prouectos, quæ nouos; lectæ omnes, ac notæ virtutis, dignosque felici munere, quod quisque sibi priuatim expetebat; nam vel id unum Sancto Patri comitem adiungi; gestorum eius, & operum sui spectaculo; audire loquentem de diuinis, omnemque illius vitæ seriem, ac modum obseruare, tanti erat, ut quouis emendum periculo, & molestia crederetur. Sed nemini iustius quam Gaspari Berzeo, ea gratia debebatur, ut quem Ormuzio Sanctus Pater se accersere monuisset, vel suas vices in iuuandis Iaponibus obiturum, vel secum in Sinas profecturum; verum sua ipsius, si loqui fas est, viro nocuit virtus, ipsoque optati merito optatis excidit. Erant Goæ Berzei tam frugiferi labores, ut pia ciuitas potenti concionatore Gomezio orbata, secundam hanc Berzei iacturam non esset laturo, nec hians adhuc seminarij vulnus, negando Berzeo debuit refricari. Verum ut erat eius caritati non impar obedientia, nec verbum sibi elabi passus est, quo posset conijci esse in Sinas, quam Goam pronior; eundem quam manendi. Onerauit tumtaxat eius modestiam, improvisus honor, tanto præter eius expectationem, quanto se illo indignum censebat.

I 3

Socios sibi in Sinas eligit.

bat. Goam enim ingressus Xaverius duas Roma inuenit patentis formulae literas, vt ex autographo quod Romae asseruamus intelligitur; vnae Octobris decimo, Decembris vigesimo tertio secundas, vtraque 1549. datas. Primis Ignatius praeficiebat nostris in India, & transmarinis in Oriente regnis Prouincialem Xaverium. Alteris amplam dabat facultatem, gratiarum, & praerogatiuae cuiuscumque, quibus Summi Pontifices Generalem ornassent, quosque ipse iisdem muniendos vidisset. Cum autem Xaverius pro Apostolici spiritus, munerisque impulsu, tam longinqua interdum, & tam inhospitas nonnunquam peteret insulas, vt Roma citius, quam illinc Goam possent haberi epistolarum; omnino interim ea auctoritas, & facultas penes Rectorem Goani Collegij decernebatur fore, pro modo tamen, atque arbitrio; quo dispensandam Xaverius, vel retinendam iudicasset. Atque hic tum primum nostri India tota in vnam coaluere Prouinciam a Lusitania omnino seunctam, ex qua sine magna perturbatione, mandata, leges, & moderatores expectari, locorum obibat longinquitas. Progreffurus ergo Xaverius longè ultra fines Indiarum, suas Prouincialis vices Berzeo tradidit, cumque iis esset Berzeus Dei donis instructus vt expecteretur ab omnibus, mouere se Goa per triennium solidum Obedientiae praeepto vetuit, ne si foret hoc ipsi liberum, vel repulsa externos offenderet negando, vel eundo nostris sua absentia noceret. Quod idem Ormuzium praefecturo olim inuenerat. Cunctis igitur Goae circum adstantibus Collegis, Berzeum nostris per vniuersam Indiam Praefectum, veneratus est ipsemet primus de genibus, obedientiam testatus, non tam publici nomine, quam exemplo, typoque obseruantiae, & demissionis Rectoribus debita. Berzei rubor verecundus, lachrimae, deprecationes impositi muneris, suimet traductio, velut omni ex parte immerentis, & cuius regendi officio imparis, nullum finem habebant, vt erat sui absque modo contemptor; quibus tamen imprudens inducitur se altius, & eò praebat delectu Xaverij digniorem, quò tanquam indignus, auersabatur illum contentius. Scripto quaedam illi reliquit Xaverius monita, quae religiosa gubernationi conducerent Pia ac Prudenti, quibus illa duobus principiis nititur. Post haec Sinensis itineris comites, & destinandos in Iaponiam tres istos delegit, Baltazarum Gagum Sacerdotem, Odoardum Syluam, & Petrum Alcazcuam, qui post in Iaponum eruderanda idololatria magnis sunt defuncti laboribus. Accessit & Frater Aluanus Ferreira de Montemaiori, cum Francisco Gonles, demum iuuenis sanctus tamen nondum religiosam familiam amplexus, Antonius nomine, genere Sinensis, in seminario S. Fidei educatus. Tantisper dum nauibus caelum & maria mitescunt, statis per noctes horis Collegium Xaverius cogebat, & erudiebat allocutione de rebus animi; auditorio quidem tam lecto apposita, sed magis dicenti, qui multo alius in diuina, eorumque usum penetrauerat sese. Argumenta dicendi virtutes omnes, quae operarium Apostolici muneris perfecte absoluunt, quibus inculcandis praefagire animo vidisset, fore illa suprema

mutua

mutuæ caritatis quæ daret, reciperetque solatia; tanta erat docentis, suadentis, animantis ad illos quos aperiebat, & præibat sanctimoniam gradus, teneritas; atdebant dicentis, & audientium animi, ac vultus; suspiria, & lacrymæ vtriusque perpetua, ut qui aderant, ipsimet scriptis tradidere. Cum autem nauim conscensurus vltimos suis diuideret, ac reciperet amplexus, inquit scriptor, effuse flens, commendauit cuique in vocationis proposito constantem animum; demissionem sui veram ex intima sui perspectione ductam; præcipuè tamen alacritatem ad parendum, hæsitque in hac diutius, ut quæ tanti esset apud Deum, & Societatis hominibus tam necessaria.

Goa discessit Xauerius maioris hebdomadæ die Iouis, qui anno 1552. incidit in Aprilis quartum & decimum; prosperè nauiganti, ad Nicubaris insulas, quæ cornu Septentrionali Somatræ aliquanto superius sitæ sunt, iam mare se frangere, moxque in tempestatem desæuire, ex qua nulla spes esset emergendi; & vero in oculis duo magnæ molis fœderata inter se nauigia, ventis, marique imparia depressa periere. Quæ Xauerium vehebat Prætoria, & vastitate, & pondere tardabatur; nec velis nisi ægre, nec gubernaculis parebat, nec vndas exire habilis, irruentes valebat. Quare de iactura deliberatum est, iamque nauæ, ac remiges fundo mercimonia extrahebant, cum Sanctus futuri conscius, & dolens mercatorum vicem, apud nauis Præfectum institit, sustinerent parumper, & velis nauim vtrumque tuerentur, certò enim mare Deo propitio positurum, & euasuros incolumes. Nauas vero obstantes, quod ingrauescente, ut solèr, sub occasum Solis, tempestate, futura esset valde difficilis per noctis obscurum iactura, securos esse iussit Xauerius; prius enim tranquillum aquis rediturum, quam Sol occideret, & futuram in prospectu terram. Confusus vaticinio viri sancti Præfectus, cui aliunde quantum credi deberet nouerat, breui vidit euentu duplici confirmatum; cadente Sole, tempestatas concidit, œceloque serenato terram cœpit oculis legere. Sed in hac omnium ex accessu ad portum lætitia, solus præter morem tristis Xauerius, & mœstum suspirans, interrogatus causam, cunctos admonuit pro vrbe Malaca Deo supplicarent, quam morbi lues depopulabatur. Grassabatur enim febris pestifera, quæ iectos celeriter absuuebat; cõtractu solo aliis inhærebat. Eam ob rem illuc viri sancti appulsus, si alias vnuquam, tunc vrbi venit quam optatissimus, singulis ab eo præsentissima sibi subsidia corporum, animorumque spondentibus; & vero in terram descenderat, cum statim ægrotos inquirere, & ab iis requiri; cupere omnes de animæ causis per Xauerium cum Deo transigere, quisque illum sibi adesse morienti; ea vulgo cunctorum fiducia, cui adfuisset, saluum esse, nec eò segnius illius socij, diurnas, & nocturnas operas ægrotis dabant, domumque nostram in Nosocomium caritas verterat; vir sanctus haud alio tam assidui laboris solatio, præter contextum ex paleis contra æstus vrentes pileum (quanquam illo fere socius utebatur) domos ægrotantium lustrare, destitutos in publico, ipsemet in Nosoco-

K k mia

14

Absentia cognoscit, pestilentia icis Malacæ insequit, mortuum excitat.

mia suis humeris deferre; tum ubi iam locus deerat, in alias aedes, in quibus quinquageni, & sexageni, congesti magis instar cadauerum, quam pro infirmis digesti iacebant; reliquos sub putrium nauium compositis ad littus tabulis collocare & mendicatos illis victum, & medicamenta comparare; nec vna interdum relicta sibi ex integra nocte, ad quietem hora residua. Itaque miraculo fuit, cum ministrantium ea lue afflatis, mors fere parceret nemini, sanum illum tot inter iacentes, & moribundos perstitisse. Vt cumque id fuerit, constat certe ingenti miraculo Deum precibus ipsius, iuuenis mortui vitam concessisse: erat is Franciscus Caus; matrem habebat, viri sancti obseruantissimam; hic teli cuspidem incaute ori admouerat, ignorans veneno illitam (quod illic vsu frequens & valde praesens) ex quo venis serpente in vitalia exitiali malo, intra breue tempus extinctus fuerat, componebaturque ad funus; cum forte in matrem demortui Xaverius incidit lugentem, & desperandam, cognouit ex ea de lamentabili adolescentis, casu, ictusque intima vtriusque miseratione coram ad se cadauer curauit deferendum. Tum manu prehensa, velue iacentem alleuaret, *Francisce*, inquit, *in nomine Iesu surge*, quod tam parabili, breuique imperio in vitam rediit adolescens, quam semper exinde non suam sed Dei arbitratus, hanc ipsi in Societate consecrauit, ex qua nescitur quamobrem exierit, sed tamen in S. Francisci ordine ad quem transierat, vitam laudabiliter actam clausit.

15

Aluarius Atai-
des Xaverij
professionem
in Sinas impe-
dit.

Remittebat strages Malacensis, statimque sanctus Apostolus, animum adiecit ad vltimum suum in Sinas comiteum. Delata vrbis Praefectura Aluaro Ataidi fuerat, sed dum magistrarum iniuisset, administrabat interim publica Franciscus Alvarez, Regius cognitor: intercesserat olim Xaverio singularis prorsus cum Ataide familiaritas; sua illi consilia omnia de legatione Sinensi confidenter nudarat, seque propterea ex Iaponia renaugare in Indiam. Quod eius propositum nobile mirifice laudarat Ataides, magno scilicet futurum ad diuinam gloriam incremento, Ecclesiae ad amplitudinem, Lusitaniae ad decus; Xaverio quoque ingens tanti operis pretium, vel ipsam tantummodo (vt cumque procederent caetera) tot Lusitanorum libertatem, qui multis ab annis in Prouincia Cantonensi carcere tenerentur. Ad hoc igitur prolixè detulit quicquid foret in sua potestate: sed cum tempus agi rem aduenit, vel mutata mente, vel prodita; promissis facta reddidit plane contraria; tamen tunc etiam Xaverio comem, & hilarem praebere se pergeret, eiusque spes, & aures verbis ad omnem largitatem subornatis ditaret, quod vaser, & ingratus tam sincere, ac serio facere debuit, quam perfidiose simulabat, non modo quia Christianus contra rem Christi venire non debuit, & regni vnius possessionem ab eo auertere; sed quia maris Praefecturam acceptam Xaverio ferebat, ad quam eius exposcens commendationem indicarat se longè validius legationem promotorum, si regis nomine totam penes se obtineret nauigationem; Xaverius hominem, diuino quod moliebatur operi deuincturus, hanc illi supremam Praefecturam Prore-
gis

gis diplomate Goa attulerat, & quædam alia prærogatiui iuris beneficia quæ diploma non comprehenderat. Quæ si parum valebant, ad mulcondam tygrim, ægrotantem Malacæ grauius, Xauerius omni officio iuuert, vt vice domestici Sacerdotis, eius etiam domi rem sacram faceret. Sed vilem animam, inuidia & auaritia, iure omni Christianitatis, & nobilitatis potentiùs eliserè. Vrebatur scelestus Pereiræ fama, legationis regis splendore immensum illustrandâ. Pungebatur venale mancipium lucris ingentibus quæ Pereiram manebant ex mercibus, Sunda in Sinas hac occasione inuehendis. Vnde postea in eum dictitabat, ludens illum cuius nomen erat diplomati proregis inscriptum, nobilem esse in Lusitania, minimè vero hunc Iacobum, nuper Gonzali Cortigni seruum, nouum hominem, & adhuc famulares operas olentem; parem videlicet homulum, legationi ad maximum toto orbe Monarcham? Centum millia boni lucris Sinensis, Gonzali famulum dedecere, sibi ea deberi, ac parentis sui Comitum merito. Nec iuuat ad amouendam inuidiam, quod Beati Patris meritum literis Pereira, nulla profus legationis, aut insueti cultus specie, modestus, & humilis Malacæ cerneretur. Nam præter inuidiam irarum etiam coquebat animum Atades, quod anno præcedenti, mutua illi Pereira, decem millia nummorum negasset timebaturque nunc totidem colore aliquo exacturus. Sic verbis lactato diu Xauerio, quam fouebat animo vomitam denique effudit, cum Sunda veniens Pereira portum subijt Malacensem; tunc repente in illius nauim suos immitit satellites, qui reuulsum temonem intra fores sui palatij deferant. Fuitque hic primus Præfecturæ actus, quam Xauerij beneficio impetratam contra Xauerium ingrattissimus conuertit: verum is vt solent istiusmodi Harpyiæ; principis sceleri suo prætexere; spargere in vulgus belli periculum; habere se secretis indicibus, de Iaiis arma aduersus Malacam parantibus, suasque omnes in illam vires educturis. Ad hæc præcauenda, & nauis, & re inauspicati Pereira opus esse. Absurdam fabulam, & maligne contextam, paucis post diebus, manifestò naues aliæ retexunt, confuso magnopere illius inuatore, sed nihilominus in pertinacia sceleris hærente; erant eæ naues Lusitanæ, cæterò sibi compertum nuntiant, Iaios intestinis teneri bellis, sibi que à seipsis perniciem proximam timere, nedum vt Malacæ quidquam esset ab iis metuendum. Quibus statim vulgatis, & detracta tunc larua, quam sibi malè concinnarat; impudenter ac palam, sceleri aperto totus in peius incubuit. Nec ignatus vir Dei, quo posset remedio morbi eius amentia leuari, triginta millia aureorum, dono illi à Pereira obtulit, sed qui spe omnia deuorarat, nihil sustinuit reuomere. Quæstorem quinetiam & quosdam alios notæ non mediocri Magistratus edicta regia memorantes, de mora mercatoribus non iniicienda, modo ancorarium vectigal persoluerent; fuste ab se obiurgatos abegit: vociferans, se quidem maris, & Malacæ Præfecto, nunquam fore Pereira in Sinas aditum; & viderent etiam atque etiam num is esset quem illa ætate deceret magis consiliū accipere quàm dare. Aluares quoque Regius cogni-

tor inspecto Proregis diplomate, cui cernebat obstari non posse absque offensa Maiestatis, cum nec suadens nec rogans, impetraret ut temo Pereira redderetur, statuerat eum vi tollere, nisi armatas, Ataiides ei custodiendo abhibuisset excubias, veritusque Xaverius cruentam rixam, cognitorem orasset ea vi abstinere; mitiora se excogitaturum quæ offensionis minus, efficientiæ forsitan plus essent habitura, fuere vero hæc; Vicarium Suarez, Franciscum Perez, & alios grauitatis præcipuæ homines ad eum legare, qui Regis ad Xaverium literas ei perlegerent, quibus significabat suæ mentis esse, seque id mandare, ut ad quam maximam fidei propagationem in regnis Orientis, ministrorum suorum auxiliis omnibus vteretur; alteras deinde Proregis Indiarum, quibus decernebat Maiestatis reum, qui hanc nominatim legationem impediret. His Ataiides in furorem actus, surgit, humumque pulsans, dum illinc se proripit, suum illud solitum occidit, Rationes regis id posse, velle se id ita fieri, nec aliter fore.

16

Vexatur ab
Ataide Xave-
rius magno
patientie do-
cumento.

Xaverius itaque omnia expertus aduersus Ataidis pertinacem impiamque iniuriam; omnibus in cassum elisis, postremas decreuit quas decennium presserat, machinas immunitati hominis frangendæ obuertere. Nullam hactenus cuiquam vllò indicio, suspicionem vel minimam ex quo Indiam intrarat, factò dictone fecerat, Apostolici Nuntij quem gerebat; vnum eius habebat conscium Goanum Episcopum, silentio & humilitate potestatem hanc suam sic semper tenuerat (ut Ro. Rotæ loquuntur Cognitores) tanquam gladium in vagina reconditum, stringenda hæc illi vel inuito hic fuit, in tanti ad rem Christianam detrimenti angusto; & si parum prodesse intentasse, torquenda etiam, atque defigenda. Quammodestissime igitur, & placidissime potuit prolatis Vicario diplomatis quatuor, quibus se Pontifex Apostolicum creatat Nuncium, denuntiari Ataidi iussit anathema quo tenebatur vinctus, si eorum executionem elidere pergeret; at is calcato salutari metu, & belluinum in morem efferatus, quod secum, viro scilicet tanti, minis ageretur, eam in Xaverium stomachi rabiem vomuit, iisque famam illius traduxit probris, ut ad ea, stuperent etiam ethnici: parum erat vocare insignem hypocritam, fastuosum, vsurpatorem dignitatum, quæ cadere in flagitiosum, ut is erat minime poterant; fautorem denique ambitiosi mercatoris, & ebrij: quæ suo ipsemet furore ebrius, & amens dum vociferatur, audiebatur ex palatij fenestris, aduersus anathema & sanctum Apostolum declamans; si tanta illum captandi ab ethnicis honoris cupido ageretur; proficisceretur sanè in Brasiliam & Menomorpam, campum illic ingentem patere, in quo sibi nomen, & decus faceret. Sinas sibi petendos relinqueret, ex quibus ipse plus esset auri, & Lucri facturum, quam animarum, cum suo Pereira M. Franciscus. Ut autem seruorum ingenia dominorum impetus bonos, malos, quò tuunt secum abripiunt; incredibile sit quot conuitiis, & contumeliis quam propudiosus insectati sint sanctum Patrem Ataidis serui, turba vili ex-
lato,

luto, improba, insolens, herilis gratiæ ambitu aduersus eum quem herus oderat gaudens impudentior videri. Tradunt qui tunc rebus præsentés aderant, non potuisse sanctum domo pedem efferre, quin manipulum haberet obuium aulicæ eius focis, à quibus incessebatur fœdius, atque indignius quam postremus è stabulis agaso; falsusque est Francisco Perez Xauerius, annis decem quos in India egerat, nunquam se tam dira, nec inter Ethnicos, & Barbaros passum. Lugere ad hæc omnes boni, præsertim ciues; nemo iis ora occludere, seu pro commérito dentes excutere, ne domini quoque in se odia verterent: Xauerius quod se, hoc est sanctum, decebat pati, & perpeti ferens; vultuque ut animo tranquillus, sed Ataidis exitio dolens, sibi que irascens, peccatis suis infelicitatem legationis eius tribuere, quæ tantum gloriæ Deo, tantum Sinis bonorum fuisset allatura. Digna est exscribi epistola, quam is Malacæ conscensurus ad Iacobum Perciram carissimum suum saluatoriam, & vltimam dedit, cum amplexu absentis, quem vetabat dolor præsentis ferre. [Postquam, ait, meorum grauitas scelerum id egit, vt Deus nostram in Sinas respiceret operam; non video aliud superesse, nisi vt omnem in me, ac mea peccata culpam coniciam, tot ac tam immania, vt mihi non vni, sed per me tibi, rei tuæ, & tuis sumptibus in legatione paranda effusis nocuerint. Nouit attamen Deus qua mente erga se, qua erga te fuerim, quæ nisi fuisset rectissima, dolore profecto non consolabili torquerer. Recipio me in nauim, vt tuos socios deuitem, qui me requirunt vndique, & sæpe inuento coram flent, conclamantque; nisi deret transitus, se periisse. Parcat Deus tantæ ruina auctori. Vnum te obsecro, ne ad me conuenias, tua enim clade necesse est, meus vehementius ingrauescat dolor. Confido nihilominus, iacturam hanc, tibi lucro veruram, Regemque (quod eum per literas rogavi) certò repositurum condigna præmia, tuæ illi ad religionem propagandam propensæ liberalitati. Præfecto qui tantum iterum exeruit, vt profectorem Christianitati tam necessariam transuersus sisteret, vale vltimum dixi. Calamitatibus doleo, quas luiturus est, multo quàm sibi, fingat sauiores. Deus te seruet incolumem, sitque mihi in hoc itinere dux, & comes. Amen.]

Quamuis autem commendatitias ad Regem pro Percira scripsisset literas, at de Ataide penitus siluit, iisque Ataides fraude interceptis, & magna diligentia perlectis, nec verbum contra se accusationis, ac ne querulum quidem de se deprehendit. Quid si scisset illum quotidie, Deo pro se ad aram facere, si prece assidua, multisque lacrymis, saniores sibi cogitationes, & sui liquido sceleris conscias ab eo flagitare? mutasset opinor, si minus animum, saltem impiam linguam, qua illum pro simulatore sanctitatis, & falsario infamarat. Sed Deus hoc beneficio indignum censuit, maluitque illatas seruo suo iniurias vlcisci, quàm illas eius precibus donare, quod doctus diuinitus prænuntiavit Xauerius, nimirum Ataidem Magistratus sui tempus legitimum minimè expleturum, sed ea

17

Vlciscitur
Deus Ataidis
scelus, vti
Xauerio præ-
dictum fuerat.

honoris, fortunarum, & corporis ferendum clade qua foret posteris monumentum infamiae, & ostentum terroris. Quibus suum hoc subditi-
pium votum, sed metus grauiissimi suspectum, atque vtinam, ait, Deus
illi animam saluam praestet. Vaticinium nimis verax secuta est calamitas
multiplex; ab Alfonso Prorege, Praefectura motus Ataiides nondum cla-
pso biennio, vinculusque Malaca Goam delatus est, inde in Lusitaniam,
vbi bonis omnibus in situm redactis, addictus est perpetuo carceri; sensit
quoque vltoris aequissimi duram manum, lepra insanabili deformatus,
quae illum ab India vsque ad obitum pertinaciter arrost. Obitum vero tra-
dunt fuisse improuisum, ex foedissimo vlcere, quo tanta graeolentia pu-
trefactae carnes abscesserant, vt seruorum nemini duraret stomachus, vel
purganti plagam, vel propius ad eum accedenti. Naem interea Pereira
raptam cum mercibus, magna huius, nec serae ignarus vindicta obtinuit,
ducem illi praefecit; nautas quinque & viginti suos imposuit; eamque
in Sinas ad negotium misit.

18

Vice versa
cuetur Perei-
ram, quod ite
praedix. Xauer.

Sed hanc Pereira iacturam, suis nominibus, ac rationibus impurauit
Deus, coepitque iam tum eius foenus ei persolueret, sortem illic in caelo
impressa largitate integram redditurus; nam qui ex Sinis Malacam re-
deunti, pridem licet obscure clades praedixerat, quibus disturbata est ea
legatio; idem nunc illum praemonuit vir sanctus, quam liberaliter ipsi
Rex pensaturus esset damna quae fecerat, accessione scilicet maioris apud
se gratiae, dignisque seruo fideli praemiis. Imo cum sint fortuna mercatorum,
praesertim maritimae adeo fragiles, vt mane locupletes, non raro
sub vesperam mendicent; amici aduersa longae prospectans Xaverius, se-
curum esse iussit, nec sibi, nec filiis, defutura vnquam vitae subsidia, cui
nisi fidem fecisset miraculum, non tam euidenter praedictum caelitus pu-
taretur. Filium Pereira reliquit moriens Franciscum nomine; mer-
caturam item dum res staret, hic fecit, sed eo denique variis calamitati-
bus deuenit, vt ei aliquando eiusque familiae, nec panis, nec vnde coe-
meret obolus adesset; huic ergo tunc Deum, suo e penu coenam videre
oportuit. Angelum, vti creditum est, iuuenis specie, ad eum misit, qui
panem circumferebat cum pomis, caeterumque comestum escarum
copiosum; vocat praetereuntem Pereira, emit ex eo quibus indigebat, &
quod in promptu argentum deesset, pignori vestem vxoris obicit; negat
iuuenis pignore opus esse; plus apud se habere fidei eius verba quam
pignus, libere modo ac largiter ab se sumeret quantum vellet, de pretio
ne esset sollicitus, quae tam humaniter, tam officiosa dicebat venustate, vt
esse alium ab eo quem assimulabat facile appareret; ipseque Pereira cum
vxore facile agnouit, cum eorum quae venalia tulerat magna parte
relicta, videri desit, nec vsquam praeterea, licet vrbe quaesitus ap-
paruit.

19

Malaca Xau.
deserit.

Malaca demum priusquam recederet vir sanctus, suos dedit Iaponiae
focios, Bungeni Regi Baltazarem Gagum; Siluam, & Alcazeuam Aman-
guccio; Ioannem, Beiram qui de Molucensi christianitate laetissima ei at-
tulit

tulit insperato; Goam cum literis ad Berzeum misit, vt acceptis ab eo focus rediret in Molucas. Parante iam vela in Sinas, nauis S. Crucis, ex ea in urbem se contulit, amicos vltimum complexurus, & salutaturus Deiparam de Monte, vnde ab Nauclero post Solis occubitu est abductus, monente sublatis anchoras, & expansa vela. Tanti Patris iacturam multis querelis prosequi populus, multo & vario terrore ab ea profectioe auertere; deesse nunc legationis titulum, & iura, quæ extraneos tutarentur: profus nunc vt primum intra regnum pedem inducerent, sempiterno claudendos, & tetro carcere; orare atque obsecrare, ne se desereret apud quos tam esset fecundus, & gratus eius labor. At ille professus quò Deus vocaret, illuc sequi, & illic se esse oportere, futura illis vice sui reliquit monita, qualia decuit, eius qui postremum affari se illos nouerat; hinc ad nauim euntem pone secuta est pars magna populi flens, & mœsta patris suauissimi discessu, cuius tunc in omnes cum se amor efferret; tum in Franciscum Perez exitit singularis. Regebat vt diximus Malacæ Collegium Perez, illoque vltimo viri Dei amplexu, & discessu acerbè dolens, obrestatus est vehementer ne prius abiret, quàm sibi oculos pressisset (iacebat enim in extremis, morbi contagio in ægrotorum ministerio contracti) hanc sibi vnicam restare in viuus consolationem, si præsentem sentiret moriens, & inter eius manus animam efflaret. Cui S. Xauerius iterato complexu valedicens; nihil, inquit, tibi nunc me præsentem est opus, nec enim moriere. Deo tua opera vt placet, quam laboriosam & diurnam Indiæ nauabis: & veto post hæc annos septem & viginti superstes, idem ista quæ narro scribebat Perez, nempe 1579. Ex itinere deinceps, & Sincapurano fretu ad eum scripsit, negans se valetudinem animi commendare, quam sciret illi carissimam; sed curam corporis, proin febri omnino vacuus, dies tamen postea viginri confessionibus, & concionibus omissis, sanitatem, viresque confirmaret. Porro ad nauim, vt aiebam, tendenti, cum adesset comes officij gratia Ioannes Soarez Vicarius, insufurravit in aurem anxius, vtrumne Præfecto salutem abiens dixisset, non videri sibi prætereundum id fuisse; quod ille seu Xauerij causa, siue Ataidis diceret, futurum aiebat, alioqui offensionem debilibus, & suspiciones daturum, amaræ in eum voluntatis. Cui Xauerius, me quidem in hac vita conspecturus Ataidem nunquam est, illum coram Deo præstolor in altera; se, suumque hoc vltimum facinus si quæ poterit defensorum. Cumque ad fores ædis sacræ, mari proximæ peruenisset, sublatis oculis substitit, ingentique impetu spiritus, clara voce pro æterna miseri Ataidis salute preces fudit; tum prostratus, humique vultu hærens affixus, tantisper silentio cum Deo egit; mox surgens detractos, ad saxum, & inter se excussit calceos, cauens soli aded scelerati, ne puluisculus quidem sibi adhereret, Pergensque vaticinari admodum distinctè, pœnas quæ Ataidem manerent; Malacam, nunquam postea in viuus ab se reuisendam, & mœstum ad hæc mutumque populum reliquit, scaphaque ad nauim delatus abiit. Erat hæc ipsa Iacobi Pereiræ nauis, &

quan

quanquam pars eius quam minima, de sociali negotio, & mercibus ad eum pertineret, cæteris illi ab Ataide direptis; quicquid tamen id erat, totum esse mandavit in potestate viri sancti. Imo cum nondum Malaca exisset, interrogaretque Pereiram, cuiam de suis commisisset, panem sibi & aquam per iter suffici; & nominaret amicus Procuratorem suum Gasparem Mendez Vasconcellum, cuius etiam temoni vicino, vltus esset cubiculo; mirum dictu, illico vir sanctus; & rebus inquit tuis; & mihi perperam hoc homine consulis. Quære sis meliorem, cui nos melius credas. Sinas Mendez non petet, hærebit Malacæ, ibidemque vltimum diem claudet. Quæ cum à præfenti rerum statu viderentur alienissima, necdum aduerteret Pereira, superiori monitu hæc edi; arbitrarique se diceret, Mendez esse ad iter valentem ac vegetum; retulit Xaverius affirmans, futurum certo est quod dixi; tu habeto illum pro mortuo, ac nullo; tuam rem, ac me alteri commendato. Quibus Pereira tam asseueranter dictis, paruit denique ac Thomam Scandeliu rebus suis curandis præfecit. Mendez excusans negotia nondum sibi satis ad profectiorem expedita, in vrbe substitit, & fere quadriduo, post Xaverij discessum obiit.

20
Aquam salfam
in dulcem
conuertit
Xau.

Multis vt alias vsquam prodigijs, hanc Apostoli sui supremam navigationem nobilitauit Deus, festinatis quodammodo, & exaggeratis honoribus satagens contumelias, & probra vincere, quibus Malacæ sua causa fuerat oneratus. Et occurrit primum nota illa, & multorum encomijs celebrata salfa aquæ, in dulcem, potuique aptam conuersio. Portabat nauis .S. Crucis homines quingentos, & aquationem numero huic, & itineri æqualem; Promouerat immenso iam tractu, cum ex insperato destituitur omni flatu, & pertinaci malacia velut in anchoris dies quatuordecim figitur. Hic aqua paulatim deficere, quotidianum eius demensum minui, negari ad coquendos cibos, vt sufficeret ad sitim: modulus denique in diem cuique ad bibendum præscriptus omnino de esse, nonnulli potus inopia emori: & scapha quidem ad aquationem, littora peruestigabantur, & insulæ, sed frustra; quod interiora vasis Oceani tenerent: vna se in prospectum dedit, quam Formosam putarunt, sed nullo septidui integri circa illam conatu, prehendi potuit, nauisque interea ægrotis, & siti rabidis referciebatur, sinente Deo malum ad extrema deuolui, vt vel coacta stoliditas hominum animaduerteteret, tam procliuè sibi lethalis penuriæ remedium adesse, quam facilem ad auxilium haberent sanctum Patrem. Prodit itaque ad cæteros vnus, Xaverij apud Deum potentissimam gratiã, torque illustribus probatũ miraculis, in mentem suis reuocat: confugitur ad eum ab omnibus, & languore ac lacrymis, quam verbis vehementius rogatur, ne sinat infelices crudeli morte interire, aquam illis aut ventum à Deo impetret; vtrumque illi pronum esse. Communi exitio percussus vir sanctus, iubet omnes genua flectere, ad Christi de Cruce imaginem Litania cantare, cæterum eius confisos bonitate, se quemque recipere: recipit quoque se tantisper in suum cubiculum

cubiculum, pauloque post in scapham cum puero descendi, iubet manu caua ex mari aquam vt hauriat & quid sapiat gustet; tum quærit ex eo vtrum dulce an salsum? puer salsum respondit; vrget iterum gustatu experiri salane an dulcis; morem gerit puer, & dulcem renunciat. Tunc vero repetita naui Saranghen aduocat secta Maurum, nautis per eum mandat, quotquot essent in naui vasa aquæ idonea expediant omnia, & parent; iis sursum deorsum tota naui magno statim numero collocatis, aquam haustam imperat infundi, eaque impleri: quod dum faciunt, hic fiti pressus; alius præcoci curiositate saporem explorant, & natium vt erat sentiunt. Post quæ Xauerius signum crucis in vasa omnia manu ducit, illaque omnium, vna simul consignatione aquam omnem illorum salam, puncto temporis, dulci aqua mutat, sed vsque adeo potantibus grata, vt omnes assererent Banghanis aquis esse meliorem, ad quas nauatæ solent tanquam ad optimas aquari. Quàm effusa vel hilaritate, vel religione potius hoc donum celebrarit nauis, quisque facillè cogitabit, miraculum omnes exclamare, Xauerium ingeminare sanctum; pedum, & manuum osculis, gratiisque agendis confertim fatigare, is vero admonere Deo illum honorem, & gratias haberent ac redderent; non sibi homulo, & peccatis onusto. Huius tamen adè insperatæ, grandisque lætitiæ pars princeps ad illum peruenit, multos enim suis cum familiis Saracenos, eo conuictos prodigio, verum Deum professos & baptismum poscentes Christo lucrificat, & communibus vectorum gaudiis hunc cumulum addidit. Aquæ porro illius Beati Patris adpreccatione in dulcem mutatæ, residuum illud quod post vsum abundè superfuit, vectorum præcipui quique, inter se certatim partiti sunt; ac primum quidem in monumentum miraculi, & in reliquias viri sancti religiose asseruarunt, vertere deinde in morborum remedia, quæ multis per Indias sanitati fuerunt, vna eius aquæ stilla restitutis.

Non fuit quod sequitur, tam largo in multos beneficio diffusum, vt erat marinæ in fluuialem aquam conuersio; sed mirabilius, & diuinius quoad rem operæ. Ferebatur nauis, cursu ventis & velis incitatissimo: sedebat in eius crepidine puer annorum quinque secure, ac placide, qui leni nauis inclinatione in id latus, præceps in mare deuoluitur, sorbeturque prius quàm vela tot contrahi, & restante vento, eximi aquis posset. Mahometi cultor pueri parens erat, dolore percitus, ima nauis se abdit, suam & filij lamentaturus calamitosam sortem, nec maris aspectum sustinens quo sepeliri filium viderat, ægrè tamen ex iis post triduum emergens lætebris, sed neque dolendo nec plorando, satur, Xauerio occurrit, qui cernens mœrore ac lacrimis obrutum, causam de qua nihil audierat ex eo inquirat. Ille filij casum vt contigerat stens narrat. Cui Xauerius mente intra se parumper collecta, quid si ait, Deus filiolum tuum in nauim restituat, sistatque illum tibi rediuuium, promittis te illi crediturum, & fore fidelem Christianum? verè an falsò, certè perfacile, & vltro promisit, fidemque obstrinxit: en autem post aliud triduum sub au-

28

Mahumerano
filium in mare
lapsum, sexte
hinc die resti-
tuit.

L 1 toram

roram comparet filius in naui, margini lateris infidens ludibundus, & hilaris; sed planè ignarus, vbinam per illos sex dies egisset; aut qua manu, & modo redisset in nauim, hoc tantum meminerat se in mare prolapsum. Pater aspectu viuientis filij prope abfuit vt extingueretur præ gaudio, nec vrgendus fuit ad promissi fidem, vltro illam, & liberaliùs etiã quam dederat præstitit, vxore si quidem, seruo, & filio secum ad Xauerium pèductis, cum iis sacro Baptismo lustratus est, filiumque Franciscum de liberatoris nomine appellauit. Duo hæc admirabilitas tam prodigiosa, vectorum oculis, animisque vehementer ac iucunde impressit, effecitque vt Cinceum aduecti tacere illa aduenis non possent. Est Cinceum in oris Sinenfium insula, mercatus frequens Indorum & Æthioptum concussu, insularumque maxime distitarum.

22

Baptizans,
staturã Gigan-
tis cõspicitur.

Ij à vectoribus & nautis mirabiliter ab Xauerio gesta cū audirent, ad videndū illum subinde in nauē confluere, & fuit cū simul quã viri quã pueri sexaginta numero adstarent, quibus ille in sua retia non absque tacito Dei nutu coactis, Christiana mysteria, legemque tradidit, nec finè dicendi fecerat, cū omnes confessi velle se fieri Christianos, erant autem ferè Mahometi sequaces, eadem in naui expiati sunt sacro baptismate; in quo vir sanctus dum eos tingeret, insigni prorsus sui spectaculum ignorans præbuit; tam procera enim supra suam staturã eminebat, vt ab iis qui erant in littore, scamno insistere putaretur, cum autem huc illuc, sed eadem tamen proceritate se moueret existimatum id non humanitùs fieri, exploraturque est diligentius, dixit enim pro testimonio Stephanus Ventura cutior indagator, ad hoc se in nauim euasisse, vidisseque suis oculis S. Patrem, tabulato vt cæteros pedibus insistentem, seipso tamen gigantis specie altiore, pertinentemque procul ad fundendam aquam sacrorum fontium, in eorum capita quos tiugebat, mox vero peracto mysterio, in natiuæ mensuræ staturam & modum rediisse. Cincei quoque miro modo, cuidam mortem prædixit. Portabatur ægrotus notorum brachiis in scapham, ex ea in nauim inferendus, persuasus ab iis se illic mitius quam in terra morbum, & tutiùs laturum. Xauerius qui tunc in littore diuini officij exsoluebat pensum, minime vero ait, quin imo in naui omnino moriturum: ægrototo nihilominus aut volente, aut eius baiulis salubre monitum parui pendentibus, ad nauim pergitur. Ferte igitur, inquit sanctus, quando ita vultis, sed scitote vos quem inferis viuum, elaturos paulo post mortuum. In nauim iniicitur, ingrauescit malum vehementissime, paucas intra horas defungitur, ab iisdem qui eum detulerant ad sepulturam exportatur. Cinceo versis Sancianum velis (vbi est Sinarum cum Lusitanis negotiatio) Cantonem dju iam præterierant, cum putarent illò se adhuc tendere, Xauerius certiore instinctu, retro longe Cantonem relinqui asserit, cui dum minus fidei daretur, iusto longinquius nauigatio ferebatur, nisi eam demissis velis inhibuisset. Præfectus nauis, dum recepta scapha quam in proximum littus miserat speculatum, de cursu itineris disceret. Sed ea triduo integro malè omnes tenebat sollicitos

citos ne esset à typhonibus deprella. Verum Xauerius cuius eam suafu miserat Præfectus, affirmavit quamprimum adfuturam, reddituramque ab Lusitanis Sancianensibus, ad recreandos vectores escaria munera; occurruras quin etiam eorum naues, viamque in portum præituras, quæ vt erant prædicta, sigillatim euentus edidit. A puppi scapha nauim coacta est assequi, vtpote metas itineris transgressam; post paulum adsunt naues Lusitanæ, cum quibus in portum insularum Sanciani, noui hospites subeunt, tribus ac viginri diebus ex quo Malaca discesserant.

Insularum dixi, vnam enim tres istæ referunt insulæ, adeo inuicem parum distant, idcirco *Sam-Ceu* Sinæ illas vocant, *Sam* enim tres, *Ceu* vero insulas apud eos sonat, Lusitani vt lubet alius Sanciam, Sancianum alij vocitant. Harum præcipua, Macaum versus in angustum cornu porrigitur, cuius extrema portum habent, milliarium trium lunari circuitu. Illic tutum præstat à ventis mare, præsertim typhonibus, alia insula leuæ spatio faucibus obiecta, aditumque nauibus ad portum ductu commodo expandens, cœtera montibus coronantur. Insulæ rarus habitator; victui necessaria perpauca; ager adeo sterilis, vt sit exulum deportationi, quam commercii aptior. Sinæ qui antiqua, seruitutis, aut capitæ lege à contactu suorum finum externos nullo discrimine omnes arcent, hanc Lusitanis permiserant, vt dum quæstum ex eorum metibus faciunt, ab eorum tamen consuetudine abessent. Nefas erat illic, mansurum quicquam extruere Lusitanos, tuguriolis dumtaxat è ligno, & carectis licebat se tegere quæ in appulsu contexerent, in reditu dissiparent. Verum enimvero, nec ferrum, nec seruitus sat habebant terroris ad arcendum ingressu tam desiderati imperij sanctum Apostolum, nisi prouidentia omnia moderanti aliud placuisset, destinata illi Sancianum erat tot iterum, & laborum meta, quippe illi haudquaquam in posterum defore instituto fratres, socios caritate, quos eiuſdem generositas spiritus rape-ret ad inferendum in Sinas vltimos, Christi Iesu triumphale labarum, quod ipse iam ad Sinarum portas figere præuertisset. Recessum parabant in Indiã suis cum nauibus Lusitani sed insperato viri sancti aduentu in lætitiã effusi, exceperere illum publicis gaudiis, & cum illo communibus studiis æmulæ pietatis, sacram ei ædiculam bidui opus, in decliu ad portum colle retendere, ex nudis asseribus, & ramis; in ea quidem diuinis operabatur quotidie; verum, ad mysteria Christiana pueris tradenda qui erant in illis nauibus plurimi; ad conciliandos dissidentes, corrigendas libidines, & iniurias lucrorum, concionando, & confessiones, audiendo, portus, nauesque omnes pro templo illi erant. Sed habet aliquid admodum illustre quod ei contigit satagenti puellam nubilem collocare ad subducendam periculo eius honestatem, vt dorem Virgini confaret. Petrum Vellium adit.

Erat is Mercator locuples, vir sociabili eomitate, vitæque hilarior non tamen soluta, liberalitate in pauperes insignis, & Xauerio intimè ad-

dictus, quod cum sensisset animæ suæ studiosissimum; nam ex Iaponia

Ll 2 cum

23

De Sanciano
Insula eiusque
portu.

24

Prodigiosa
prædictione
Vellij largitas
compeniatur.

cum nauī eadem veherentur, hortabatur illum Xauerius, vt partem aliquam nominum delere inciperet, quibus ob vitam antea actam obstrictus Deo tenebatur, & in se interdum vlcisceretur flagellis admittas culpas; excusanti mollitiem corporis, & debiliorem animum, quā vt ipse in semet posset, suis manibus scire, deferebat suas ad hoc suo sumptu præstandum vices Xauerius, eumque Vellius obseruans, deprehendit clam quod in se susceperat acri suimet flagellatione exsoluentem. At enim Vellius quod mollius ab suo corpore, id ab sua crumena largius in gratiam pauperum exigebat, suggerebatque abundè Xauerio ad milerorum leuandam egestatem, in salutis præcipue lubrico nutantem. Eiusmodi, fuit de orbata parentibus virgine quod narro. Ad quærendam huic dotem, vir sanctus Vellium suum adit, scrupis reperit in amici ædibus cum eo ludentem, modestè ab eo stipem rogat in opus piæ caritatis; is, vt erat maxime festiuus, leniter renutans; mala, inquit, aui, P. Franciscæ nunc quidem aduenis. Argentum scilicet ab inopi & lafore, & domi alienæ? tibine videor opportunus, qui nunc de meo dem, cum lucrari contendo alienum? cui Xauerius, tempus omne ad bene agendum, esse idoneum; sed præsens quammaximè, ad erogandum in pauperes cum præsens adesset pecunia. Fingens Vellius obturbari; fiat, inquit, quando necesse est vt hac me molestia liberem. Cape sis, & arbitrato tuo sume, clauimque illi tradit, qua Taësum triginta millia, hoc est ducatorum aureorum quadraginta quinque millia claud. bantur, ex quibus vir sanctus decerptis, qui doti consiciendæ sufficerent trecentis nummis, Vellio clauem restituit. At Vellius postea scrinium recognoscens, ne obolum quidem, nummorum suorum numero deesse comperit, ferensque id ægrius, exostulauit deinde beneuole cum sancto, hanc rei suæ parsimoniam minus confidentem; respondet is se ducatos cepisse omnino trecentos. Ego, ait Vellius, nec vno imminutam animaduerti summam, vt cumque vero sit P. Franciscæ, parcat tibi Deus; meamens fuerat cum clauim tradidi, vt diuideremus, ex ducatorum millibus quadraginta quinque; tu partem mediam auferres, mediam mihi relinqueres. Quod ab eo ex animi sensu, sincero, & serio prolatum introspicens Xauerius, inflammato vultu, & animo ardens, qualis cum Deo implebatur; Petre, inquit, illa illa consilij tui mens, in eius oculis, qui consiliorum & mentium pondus videt, ac librat, pro rata, veraque sancitur, tuumque id velle, pro facto tibi benignè imputat; copiose tibi suo tempore id repositurus; Verum interea, hoc tibi ab eo spondeo, vitæ subsidia, eaque commoda minimè vnquam tibi defutura. Incursum te quidem egestatis discrimen, sed præsto amicos adfore, qui suis opibus ab eo te eximant. Ac præter hæc omnia non prius te fato functurū, quàm diem mortis præsciueris. Mirum dictu exinde mutatus in alium Vellius, omnes curas in animam conuertit, vnus intentus piis operibus, sub conditione mercatoris vitam hominis ducens prope religiosi. Nec credibile est quàm iucundè illa sancti viri promissa, frequenti memoria verfaret, illud potissimum

de vitæ exitu certa noticia præuertendo. Quod tamen huius prouidentia nec modum, nec tempus distinctè notasset, idque nihilominus reiciere vehementissime cuperet, tenere se minimè potuit, quin aliquando ex eo id sciscitaretur. Ille nihil cunctatus, aut hæsitans, cum tibi, ait, vinum amarescet, mortem para, & scito tunc illam instare. Videamus hæc vaticinia, quibus demum euentus sancita sint. Vitam duxit Vellius decursu prospero, ad decrepitam senectutem, pecuniosus, & copiis rei familiaris affatim locuples. Interdum accidit, vt creditoribus, fortunæ vitio tantum non decoqueret; amici re statim cognita opem contulere tam largam, & ceiletem, vt etiam necessaria superesset. Tandem die quodam solenni amicorum conuiuio dum valens, & alacer accumbit, pateram poscit ad bibendum, quæ ori admota pro vini sapore, fellis amaritiem reulit, moxque oraculi recordatione animum pererrante; corpus quoque ipsum peruasit horror, quali homines solent improuiso mortis nuntio percelli. Volens tamen rei certior fieri, prægustandam assidentibus pateram porrigit; rogat ecquid iis hoc vinum sapiat: optimum quisque, & delicatum pronunciat; quibus parùm adhuc liquido persuasus: Cedo, inquit, alios siphos, & alia vina, sed eodem cuncta ingrato sapore, & amaro palatum fœdabant. Quare de vaticinij exeuntis præsentis fide, horaque deinceps nihil dubitans, post vitam Deo apud se tacite, coniectis sursum oculis deuotam, conuiuii narrauit prædictionem viri sancti, quam suus tunc firmabat euentus. Ex hinc igitur ad parandam mortem incumbere penitus. Magnam partem bonorum in pauperes, in filios cætera partiri, quos ab re familiari locuplete instructissimos reliquit; demum vltimum vale, & suprema verba amicis dicere; qui eximie valentem & alactem, cum audirent, de proximo suo è vita discessu fabulantem; suspicati sunt, mæroris cuiuspiam inopini, vel senectutis nimia vitio delirare, vtque omnes illum amabant summopere, sic iucunditate consuetudinis amena, ac iocosa, omni arte studebant ab ea tam tristi cogitatione auertere. Contra ille rogatos vt sibi potius dicto die in templo adessent; quamprimum illic parari iusta funebria mandauit; tum eò se conferens, sacro muniri viarico, sacro oleo inungi flagitat; post quæ in feretro seiple componit, vt solent humanda cadauera decenter statui. Sub hæc sacrum iubet, ritu sibi solenni, pro defunctis cantari. Suspensus aderat inaudita rei expectatione innumerabilis populus, nouitatis fama illuc euocatus; alij euentus curiositate quem de Xauerij celesti oraculo, suismet oculis optabant cernere; alij lato risu prosecuturi senile delirium Vellij. Re diuina denique peracta circumstans feretrum cum ministris Sacerdos, supremum funeris Christiani responsum, illi adhuc viuo de more decantat, restabatque iam nihil ad parentalium absolutionem, cum accedens ad feretrum seruus, vt eum tandem ex eo erigeret, mortuum inuenit. Ingens primum hic omnium qui aderant murmur, donec tota de re aperte singulis constaret; tum admiratio, & stupor, & piæ lachrymæ; ac voces gratulantium, & celebrantium sancti

Patris beatam memoriam. Sparsa demum totis longe Indiis rei fama, eamque consequens peculiare in tantum Patrem, tum religionis incrementum, tum largitatis in pauperes, quam Deus in Vellio tam felici vita, morteque pensauerat.

25

Alia mirac. in
Sancian. &
propheticus
spiritus.

Præter hoc tanti prodigij infligne, lego in iisdem de Xauerio actis, in Sanciano item reuocatum ab iplo in vitam ex morte puerum, sed miraculi adiuncta singula, cum acta sileant, & ipse omitto. Fufius illud atque distinctius enarratur; infesta crudelem in modum tigribus, vicina circum regio vastabatur, grassabantur incuitabili rabie turmarum, viros iuxta, & pueros deuorantes; nocte quadam iis obuiam procedit Xauerius, lustrali aqua inspergit occurrentes, vetat illas genuique vniuersum damni quicquam in posterum illis tractibus inferre; sortita est vim suam iussio, nulla exinde tigris illic comparuit. Ibidem etiam cognouit de rixa Præfecti Malacensis, & Bernardini Sosæ ex Molucis appulsi, eamque narrauit Lusitanis, qui re per nuntios postmodum vulgata, collatis temporibus aduerterunt non potuisse ab eo nisi Deo docente resciri. Nec minus dilucidè, casus nauis longinquæ didicit, quos nosse intererat plurimum. Macao Iaponiam versus, altum facile tunc tenebat, cum typhone, cuius exitium vix nisi miraculo vitatur, deprehensa, miserè anxios torquebat mercatores, qui societate negotij, rem omnem suam ei crederant. Etsi vero exile inde sperarent solatium, auebant tamen maiorem in modum, de illius periculo doceri. Ergo sanctum Patrem cum de eo adiiissent, confidenter, ex certis de cælo, quibus futura, & semota discebatur, responsis; de nauis iussit securos viuere, portum enim tuto in Iaponia tenere. Quibus tunc quidem plurimum recreati, eius reditum placidè opperiebantur. Sed ubi elapsa tempestate ad reditum vtili, non redibat, in eosdem angores redacti, eundem illorum consulunt Medicum, qui diffidentia ipsorum benignè increpita; nauim ante finem illius hebdomadæ affirmavit Macai in portu ad futuram, & vero post biduum adfuit, prosperè typhonibus defuncta, & magnarum opum onere superba. Hanc porro mirabilem, futura, & longè distita cernendi, edicendique facultatem quam sublimi gradu vir Dei possederit; plus quidem satis ea conficiunt, quæ libris his quatuor sum complexus; sunt tamen eius miracula, sunt vaticinia eo numero, & magnitudine, vt vastam compositura sint historiarum molem, si quis omnia comprehendat; quæ vt certo spatio definirem, hanc mihi legem imposui, ne quid hic scriberem, nisi quod publicis auctoritatibus testatum inuenissem; nam vt facti Scriptoris mentem mouens, ac stylum diuinus Spiritus in sepositis à Dauide ad ædificandum templum, immensis opibus; auri solam talenta, & metalla suo numero designauit, copiam vilium metallorum absque numero sat habuit dicere; ita in censuris Apostoli nostri prodigijs plus satis fuerit aliqua posuisse admiratione promerita maiore, & iuridicis tabulis accuratiùs probata. De cæteris obiter sufficit, quod productus in India iudex pro testimonio asseruit, ea tantum quæ narrando audisset, posse ingens volumen

volumen conflare; deinde quod addunt iurati occularique testes, quotquot vir sanctus ægros tanget omnes valuisse; neque is modo, sed ea etiam quæ utcumque ad illum pertinerent, lipfanotheca, flagellum, breuiarium; precatória corona; depactæ cruces; eam ob rem etiam ethnicos cœlestem hominem, & prodigiorum magistrum vocitasse: regna quædam per eum ad Christum perducta inter sanientes contra se ethnicos, repetitis mente miraculis quæ ab eo patrari viderant suffulta, dictum fidei Sacramentum, inuiolabile seruasse. Vaticinia vero, tam assidua, tam singularibus, & disertis rerum, temporis, & locorum notis, distincta, vt Prophetiæ habitu pro arbitrio vti, non more aliorum vsu temporario frui censeretur, nosseque omnia, sed enunciare id solum ex omnibus quod liberet: quod cœli munus ad vaticinandum sibi iam tum inesse prodidit cum necdum Indias attigisset, naui enim qua Vlyssipone in Mozambicum vectus est futurum naufragium minatus, illud quibusdam ambagibus descripsit; inde semper vsque ad obitum perinde longinqua nunciavit, & ventura prædixit, vt si vtraque spectaret oculis, & quidem munero tam ingenti vt Antonius Quadrius vir grauis, & Proinciæ nostrorum in India Rector nõ dubitaret asserere potuisse huiusmodi vltra centum millia se referre, si par memoria retinendis fuisset. Verum quod nota iam, assuetudine, ac numero videri mira desissent, notari quoque desuisse, nec ad ea magis, quam ad aliorum consuetum sermonem aduerti. Sequamur ad reliqua.

Aduentum Xauerij, quantis Lusitani qui in Sanciano negociabantur, celebrauerint gaudiis indicatum; ast vbi auditum eo consilio adesse vt traiceret in Sinas, quæ illorum in carum parentem affectu intimo, quæ damnis etiam priuatis, lætitia omnis, tristi moerore mutata est. Ergo omnes rogando, terrendo, alia suadendo illum ab eo itinere omni contentione auertere. Sinarum leges aduersus extraneos sanguinolentas obicere, Mandarinorum in iis exigendis sæuitiam inexorabilem, custodes finium totos oculeos, & falli nescios. Si ad certam necem, aut perpetuum carcerem obstinatus veniret, non abesse longius ab vtroque, quam quantum insula à continente dissideret; sin campum posceret Euangelij semine conferendum, aliò per Deum conatus iterque flecteret, vbi certius ipsi lucrum salutis alienæ quàm vitæ propriæ damnum foret. Idem esse Sinas viuentem ingredi, & mortuum exire, expectari saltem mitius nihil posse præter sepulturam æterni carceris, inter calamitates morte duriores. Id veris nimium, & terribilibus exemplis notum esse; præcedenti anno miseris nautas Lusitanos in littus Cantonense, quod ipse tantoperè ambiret, transuersum actos cū mercatoribus, Barbarum in motè à magistratu dire cæsos, subterraneis specubus conditos vel interiisse vel adhuc cruciari, fuisseque iis capitalius Sinensem oram terigisse quàm vltro in aquis perire. Ex quibus ab sancto volebant intelligi hos eius spiritus esse immodicos, & illi etiam atque etiam videndum ne forte specie caritatis, proiecta sponte in hunc modum vita, temere Deus tentaretur.

Quo

26

Prima obitacula Xauerio in Sinas obiecta.

Quo vero pacto iis satisfecerit, non potest vberius quam ex ipso cognosci. Responſionem viri ſancti, Franciſcus Perez, de quo nuper mentio incidit, poſteris tradidit, in qua recenſitis, quibus ille in Sinas à Sancio tam pauendus & formidabilis tranſitus horrebat periculis, ſubdit remanentem, multò manere grauiora, tametsi minus perſpicacibus ignota, quæ longum ſit cuncta pertexere, Pauca, inquit, hic ſolum indico. Primum ſit diſſidentia diuinæ bonitatis, & prouidentia, hoc ſceleratioſa futura quòd ad docendam hos populos legem Dei ſanctiſſimam, cuiusque Filium Chriſtum Ieſum ſalutis fontem, non eius huc tantum amore adductus ſum, verum etiam inſtinctu atque conſilio: eius itaque ad hoc opus peculiari beneficio delectus, de illius ope ſi ambigam; ſi terriculis victus quæ coram explicantur, retro cedam, num deterius ſit, quàm quicquid malorum eius hoſtes minantur; quid autem in me vel auſuri ſunt dæmones, vel eorum miniſtri, niſi quod omnium præpotens, ac moderator Deus iis licere voluerit, is vero ſi deſenſioni & præſidio mihi adſit, quid metuendum ſupererit. Addite, me Chriſto ſic morem geſtuum decretoriè admonenti, *qui amat animam ſuam perdet eam, qui autem perdidit eam, propter me inueniet eam*, quod eius item illi ſententiæ congruit, *qui ponit manum ſuam ad aratrum, & reſpicit retro, non eſt aptus regno Dei*. Igitur animæ, quàm fluxi corporis cum ſit abſque vlla compaſſione formidabilior alea, nec poſſim de eo dubitare, fixum mihi eſt ratumque vitam hanc fragilem, pro immortalis & æterna paciſci. Quid plura? certum eſt in Sinas pergere, nec vllis machinis cœpto abſistere, adſit modo eunti Deus ad propagationem ſanctæ ſuæ legis; intentent ac vomant inferi quicquid norint, ac volent, Flocci mihi ſunt cuncta; nam *ſi Deus pro nobis quis contra nos?*

Hæc ille cum Franciſco Perez; hæc magis amicæ quàm prudenti Luſitanorum pietati reſpondit; qui naſti quibuſuis dictis immobilem, nec eius capaces Philoſophiæ tam nouæ, audendi cauſam Xaverio ſuſpicati ſunt hanc eſſe, non quod pericula nihil poſſent ad inſtrigendum eius pro-poſitum, ſed quod, & fingi, & exaggerari omnia fingeret. Quamobrem Sinenſes mercatones, qui tunc illic negotiabantur ad eum legarunt, eadem illi conteſtatuſos pericula: quod iis contra mentem omnino recidit, nam iis Sinenſibus qui plus cœteris ſapiebant, pauca de rebus Chriſtianis ex eo audita, vſque ad eò probata ſunt, vt metum illi omnem excuterent, tantum abeſt vt illum à profeſſione abſterrerent. Hortari tantum libros ſecum ferret quibus integra legis Chriſtianæ continebatur diſciplina. Miſſos enim haud pridem ab Imperatore, in regna conſinia, diuinorum peritos, qui myſteria, doctrinam & religiones cognoſcerent à Sinenſibus deuerſas, quòd mantio mirifice geſtiens, in ſpem venit minime dubiam, Chriſtianam fidem inter inconditos tot ſectarum errores, & ſtrepitus ſi ſemel audiretur de iis omnino triumphaturam. Sic animo incredibiliter affectus, parare ſibi interpretem incipit, quem enim Goa duxerat Antonium Sinenſem duxerat, præterquam quod erat linguæ Mandarinorum
aulicæ

aulicæ ignarus, vernaculam quoque defuetudine amiserat. Quare multo labore, inuenit tandem ei muneri opportunum, scientissimum linguæ aulicæ, & vulgaris, specie cultuque liberali, nec rudem scripturæ Sinesis, & quod intererat plurimum, propensissimam operam Xauerio deferentem, seu res nostras aueret cognoscere, seu decus ambiret ex ducendo ad Imperatorem exoticarum Magistro doctrinarum, quarum erat ingens apud Sinas existimatio. Maioris fuit negotij, nautas inuenire à quibus in continentem portaretur, quod nautis, remigibus, & cuius alteri tale quid aufuro pœna capitis instaret; fuit nihilominus apud quem lucri quàm vitæ amor esset validior. Sinesis mercator inter suos honestus nomine Capoceca deuehendum suscepit in Prouinciam Cantonensem, si modo adforet dignum operæ pretium, conuenit in pondus piperis trecentorum pretio Pardaum, quorum octo regales Hispanicos, conficiunt singuli, tunc vero duodecim: hunc piperis numerum à piis, & amicis Vir sanctus mendicans corrogauit. Restabat decernendum de modo rei peragenda, promisit mercator se illum cum filiis intempesta nocte scaphæ suæ impositum, surdo remigio eiecturum in littus procul à frequentia domorum, inde is sibi quâ possit latebras captaret, quem modum si nimis intutum putaret, occultaturum se illum domi, & quadriduo post ante lucem expositurum ad portas Cantonis ciuitatis, vnde illum confestim oporteret Mandarino recta se sistere, eique literas Goani Episcopi, & Proregis ad Imperatorem exhibere. Sed hæc tanti secreti religione tam inuolabili silenda viro sancto commisit vt nullis sibi etiam tormentis extrahi sineret, vel nautam, vel scapham, vel domum in qua latuisset, Equidem, ait ad amicum scribens, aduerto me duplex hac in re periculum adire; primum ne mercator nauo priusquam promissa exsoluerit accepto, vel me in desertam exponat insulam, vel in mare demergat; alterum ne in me furorem exerat Cantoni Præfectus Mandarinus, meque ad alios deterrendos atrocibus necet suppliciis, aut sempiternis vinculis addicat, sed dum vocantem sequatur Deum, eique obtemperet, addit libertatem, vitamque adeò se nihili pendere: hoc mentis robore cum mercatore pactus, pardaos trecentos in sequestri manu deposuit, & iuratus promisit se nullis aut minis aut cruciatibus, arcani fidem violaturum.

Et hæcenus quidem Apostoli magni spes, optatis progressibus subuectæ, exin retro defluere, ac labi. Prima illas in ruinam impulit lucri famæ, generosi cuiusuis ad Dei honorem consilij germana pernicietas. Negotiatoribus Europeis sua cupiditas, conflauit miros vt assolet timores & malorum omina nunquam futurorum; mussare inter se profectioe hac sua præcipiti. P. Franciscum se quoque in præceps trahere, licet forsitan minus, aduertentē. Mandarinum prouinciæ proximæ Cantonensis, inuolaturum sibi cum exercitu repentino, bonaque ipsorum, & vitam pessum pro sua libidine habiturum, abrogaturum absque vlla dubitatione commercij ea in insula, dissimulati potius quam permissi cursum;

M m

magnas

27

Alia à merra:
obiecta remo-
ra.

magnas inde in priuatos iacturas, grande in nomen Lusitanicum dedecus, & probrum: his plerumque suspitionibus, metuque anxij, conuenire ad Xauerium ditissimi quique, & omnem timoris, & ingenij vim ad rogandum illum depromere, si minus sui, at saltem ipsorum miseratione tangeretur, quorum omnium pater esset. Ne ipsos secum in idem exitium raperet; nec se, nec liberos, nec tam multos eiusdem nationis, ea esse virtutis & animi celsitate qua ipse pollebat. Oratione denique fusa, & querula exposuere illa damna, quae certo certius ex illo ipsius ad Sinas ingressu passuri erant ingentia, quibus praecauendis ad ipsum publice veniebant. Non passus illos diu perorare, vt vitæ contemptor propriae alienam seruaret, sancte iis fidem suam obstrinxit, non ante se portum exiturum, quam omnes onustis nauibus, confectisque negotiis abiissent. Itaque Sinensis mercator, qui cum de se in Sinas transfuehendo conuenerat sui cuiusdam negotij causa etiam recessit. Fide tamen dieque condita se breui rediturum, quod in portum non valde distitum nauigaret. Inter has rerum suspensarum moras, febris tentatur Xauerius, molesta magis quam timenda, quod hac intercipi sua consilia videret; quanquam huic amicorum quorundam seu nimium, seu parum sapiens caritas, haud paulo molestior accedebat, adibant iacentem, & de illa febris fatidice philosophabantur; Dei vocem hanc esse non dubiam, duplicere id sibi ad Sinas iter admonentis, ac si vir sanctus sic obscuruisset diuinis iussibus, vt esset illo verberum strepitu excitandus, aut in Dei mentem, Apostolo descendissent alij mercatores, eiusque ad illum mitteretur interpretes. Cōualuit altera morbi hebdomada, integravitque, non primum ardorem, cuius nec tenuis emanerat scintilla, sed animi comparisonem ad tam gloriosum, tantumque facinus quanta erat totius Imperij Sinensis ex tyrannide Dæmonis in Christi iura, legitimi Domini, asserta possessio; si tamen aiebat, non abnueret Deus se vilem hominulum ad tantum opus adhibere.

Hoc vno mirifice reficiebatur, partem magnam diei, mari obambulans, cum Sinas prospiceret, eoque vota & suspiria praemitteret, quod nondum vocem, & operam poterat; sic moras fallebat, & impatientiam amoris, quam optati boni consuevit expectatio incendere, vel in longum, vel in dubium protracta; & quod propior boni spes, eò durius animum torquere; liceret dumtaxat in littus illud exscendere, tanto labore, periculo, ambitu quaesitum; ceterum, quo res desineret, nihil adlaborabat, cum ea nisi in alterum ex duobus non posset recidere, quorum aequè propemodum utroque contentus gauderet; aut vitā suscitandis à Christo ex morte idololatriæ, Sinensibus conferre; aut Christum Sinensibus predicando mortem ab iis referre. Nihil ei lætum paucis quibus superfuit diebus, nihil non triste & acerbum fuisset, spe vtraque per mortem excidenti, nisi verè sanctis vnum Deo placēdi studium instar omnium foret, & omnium sui que ad eò oblitos, ne damna quidem proprij mouerent commodi, sed vna Dei voluntas pasceret ac bearet; æstuaabat enim in-

terea

terea iis affectibus sancta mens, quos vicina expeditionis persuasio monebat, quibus dum solidos cum Deo absumit dies, ventis vocantibus naues Lusitanæ omnes præter vnam, qua vectus fuerat, vela pandunt.

Dat iis Malacam, & Goam literas, fidum in paucis, & sibi carissimum Iacobum Pereiram consolatur, quæ sua causa egerat, & quæ pertulerat singularibus gratiis prosequens; Deus, inquit, tibi eam reponat, suppleatque ad hoc tenuitatis meæ vices; precibus quamdiu spirabo non desinam, ut tibi dum vixeris, & valetudinem corporis, & sanctimoniam animi conferuet; defunctum vero beata donet immortalitate, & cum satis intelligam exiguum id quod possum ac valeo, esse multis tuis erga me meritis longè impar; nostris omnibus qui versantur in India commendo, ut iunctis meum ad Deum votis, idem tibi ab eo efflagitent. Si vero meum in Sinas iter ad Euangelij prædicationem diuina bonitas fortunarit; profecto post Deum id tibi acceptum feretur; & imputabitur tibi ea laus à Deo in cælo, & ab hominibus in hac vita. Malacam præterea P. Francisco Perez mandabat, ut quotquot illic essent de Societate inde exirent, Petrum Syluam rogans sua nauis exceptos Cocinum transferebat; Perez illic solus stationem in Rectoris munere retineret; Antonius Eredia Ormuzium mitteretur, æquum non esse innocentes illos, peste, fame, & iisdem cladibus, quæ vrbi miserriam impendebant, cum nocentibus inuolui. Mittebat quoque ad eum Franciscum Fereiram dimissum è Societate, solus cum Antonio Sinensi, & alio iuvene, neutro religioni adstricto subsistebat. Multis denique, refert idem Perez, Malacensem Præfectum Aluarum Ataidem lugebat, ut olim Samuël Saulem, & calamitates inculcabat, quæ oppressuræ erant infelicem. Berzeo Goani Collegij Rectori negotium dedit, ut ab Episcopo ad Malacensem Vicarium literas obtineret, quibus iuberetur eundem Aluarum exsecratum, & abscissum à communione Ecclesiæ promulgare; eiusmodi homines, qui nec animæ suæ, nec Dei ipsius vllis rationibus mouerentur, dedecore publico, debere ab lethargo suo ad suum sensum reuocari; præterquam quod posteros Præfecturam eandem obituros oportebat ab eodem sacrilegio deterreri, ne hominum de Societate in Molucas, Iaponiam, & Sinas mittendorum, sanctos eliderent conatus, & labores intercluso transitu perderent. His quoque ad eundem Patrem seuerissimum adiunxit præceptum, paucos in Societatem admittendi, admissos serio admodum probandi, probationibus impares, constanter dimittendi. Cum isto, inquit, hominum genere, idem tibi agendum, quod istic à me cum multis similibus fieri tute ipse vidisti, quodque postremum cum socio meo egi, quem ubi Societate indignum comperi, ex ea eieci. Supremas has literas velut spiritus sui reliquias, mercatoribus tradidit in Indiam perferendas; qua in re uti amico illo non potuit, qui eum Sanciano appulsum hospicio secum exceperat, ut cuius discessus fugienti fuisset quam abeunti similior.

28

Litteræ &
mandata Xau.
ante illius
mortem.

Is Xaverio clam (nec causam reperio) Malacam reuerti statuit, velis noctu aptatis, nautis esse in procinctu iussis, dum sacrum perageret vir sanctus, summo mane aufugit, ac tanta quidem precipitantia velut metueret, ne maris hiatu illo die insula forberetur; neglectis etiam vsque adeo rationibus priuatis, vt nec sustineret quam sibi ex Sinis acciuerat nauim expectare, æquè illo eodem sub vesperum die portui applicuit. Conuersus ad adstantes post rem diuinam Xaverius, lustrare singulos, & cum oculis vestigare, suoque illum nomine designans; Vbinam, inquit, talis? responsum soluisse, ac Malacam versus iam altum tenere. Ad hæc Deo sermonem suggerente, quò sua, inquit, peccata miserum auehunt? quem fugit? quòve expellente? cur nauim è Sinis aduentantem noluit expectare? eccam, intento illam in mare digito demonstrans, sibi quidem Deo obiciente spectabilem, cæteris minime, quamuis longo prospectu oculos in mare contenderent, vt quæ adhuc abesset longius; Malacæ quid velit, miser nimium nouit, mortem ignorat, quæ vix redi- cem occupatura est. At mortem cuiusmodi? nec vltterius effatus, au- dientes variis, cogitationibus impleat, cum ecce paucis inde horis nauis quam notauerat digito, apparet. Mercator fugitiuus aliquot ab reditu diebus, cum resarciendæ naui lignatum isset, à prædonibus, cultris conf- cissus est.

30
Postremæ Xa-
uer. arumaz.

Soli tunc post nauium discessum Xaverio, vna tantum in portu reli- dua, quis credat eò vsque necessaria defuisse, vt cogeretur per Antonium à S. Fide mendicare quod sustinendæ vitæ sufficeret? confirmat id tamen testificatio Lusitanorum trium qui aderant, huiusque nonnulli, nautarum accusant barbariam, per quos Præfectus Malacensis vtpote famulos, sanctum quanquam longe absens afflicteret. Quod etsi non pernegem, sed malim etiam referre ad illam Dei clementiam masculam, qua tractat durius, quos amat tenerius, videturque tunc illos abiicere, cum eos penitus animo recondit; exaggerandis videlicet illorum meritis ad glo- riæ cumulum, & posteris consulens ad tolerantia documentum. Verum tam ardua, & celebranda fors, non est nisi magnarum mentium, velle abiectos mori, omnisque caduci solatij exsortes, defectos suorum auxi- lio, exterorum miseratione, cælo, terræque in speciem inuisos. Huius- modi obitum dispensante annos illius & momenta Deo, sortitus, est Indorū Apostolus, quem ethnicis quoque, Mahumetanis, & Barbaris tota India venerandum, si mors inter illos vbiuis locorū oppressisset quanti ad eū & quam mirabiles futuri erant concursus populorum? at enim huic de- fertam hanc solitudinem contentionum metam esse voluit Deus; huc illum tam procul euocatum, tam ærumnosus itineribus perductum, no- bilitatum splendidis & corroboratum miraculis, in iplo votorum exitu & conspectu, sanctissimi ambitus iam iam fastigia prehendentem; desti- tuisse visus est omni ope, & duris commissum casibus, vni sustinendum patientiæ reliquisse. Qui suam illi, tam liberaliter detulerat operam inter- pres; etiam illiberalius subduxit, siue aliquo metu exterritus seu quod quidam

quidam aiunt, suadentibus Lusitanis, fixus nihilo lentiùs in proposito eundi pergebat vir sanctus, cum à nauarcho item nusquam apparente contra pacti fidem desertus est. Nec his quoque tot aduersantibus infractus, generosos conatus in regnum Siani retulit vbi fama inter nautas iactabat, legationem publicè ab Rege ad Imperatorem Sinarum in annum proximum adornari. His ardentem curis ac desideriis, diuina bonitas per legatum alium conuenit, hoc est mortis vicinæ certissimum nuntium quo ab eo in cœlum vocabatur.

Goa quidem abscedens, iam inde præceperat, nunquam se illuc rediturum; familiaribus nonnullis, & Cosmo Annesio nominatim, sciscitantibus, ecquando inuicem reuisuri? in vita nunquam, responderat, sed in cœlo, vel vt serius in valle Iosaphat. In Sanciano prætetea Lusitanis sex circum adstantibus; vasa, inquit, ad iter in cœlum, & mortem paremus, annum insequentem pars nostrum maxima non videbit, & vero ex iis quinq; ue illo anno, in quibus ipsemet, obiere. Restabat diem denique, ac horam beati ad cœlos transitus prænosset. Sed neque id illum celauit Deus & Aghiarus nauclerus, fuisse sibi ab eo indicatum iureiurando asseruit. Tam dulcis, & amica parati præmij denuntiatio, omnes eius deinceps cogitationes, ab Sinis in quibus penitus habitabant, in cœlum reuoluit; tempus omne quod morbo præcessit, in eo ponere, deambulare secus mare, erecto in cœlum aspectu & animo, totusque, beatis lacrimis & desideriis incendi, nihil iam nisi de morte, colloqui, de vitæ huius diuturno tædio, de illa nunquam desitura, nullis interpungenda labeculis, Deo æternum potitura, eundemque æternum amatura.

Die Nouembris vigesimo, eoque dominico, sacris operatus, febri corripitur, quodque illic tolerabilius nihil esset, in nosocomium cum ægotis, hoc est in nauim se recipit. Verum longo quotannis quadrimestri, à Nouembri ad Februarium, cum sinum illum infestent aquilones qui fauces portus, & insulam tribus milliariibus distantem interfuit, portumque ipsum eodem impulsu vexare soleant, fluctuatione illa perpetua nauseans vir sanctus, mentem in Deo tranquille, & integrè prohibebatur desigere. Quare postridiè Ludouicum Almeidam præfectum rogauit, vt se in terra deponi mandaret: proiectum in littore conspicatus misericors, & beneuolus Lusitanus Georgius Aluares, ferre non potuit, per aquilonium frigus seuerissimum, virum talem tam indignè iacere; transferri iussit in suam mapale non longe à mari, exiguo colli è ramis & palea instructum, cœli quidem iniuriis peruium, sed deteriori commodius: Die insequenti dolor lateris ingrauescens, pleuritidis fecit inditium. Quare ab Aluare rogatus vt venam laxari pateretur, velut in eius foret arbitrio qui sibi tectum præbuerat, mittendo sanguini brachium porrexit, quanquã gnatus chirurgos cuiusmodi posset is locus comodare. Nec suppetebat alius præter nauis chirurgum, in arte nouitium ac rudem, qui venam secuit adeo imperite vt conuulsis nervis animo linqureretur, & exinde cibum omnem horreret, quem sane horrorem lenire non

31

Obitus sui
prænoscit tē-
pus.

32

Supremus
Xau. morbus.

poterant, pauca (quod vnum aderat) amigdalæ exeunti è navi à Præfeto pro delicatis bellariis donatæ, haud tamen vetuit hic casus quim alteram venæ sectionem eodem brachio admitteret, quæ cessit priori non multo felicius. Ibat morbi vis quotidie in peius sed prostratis naturæ viribus, sua tamen ori, & animo tranquilla serenitas mansit; pertigitque vir sanctus ad diem 8. & 20. Nouembris, fixis modo in cælum, modo in crucem, quam nunquam è manibus dimisit oculis, vbertim flens, & Christum morientem suavissimè alloquens. Post hæc præfenti cum semper animo hætenus constitisset, tantisper exerrauit, vix vt delirium putasset, cum nisi pia & diuina, suumque in Sinas transitum memoraret; inde voce ac viribus defectus, cum obmutuisset per triduum, videreturque statim animam acturus, resumpto mox spiritu ad sacra colloquia rediit, quorum vtinam particulæ aliquot, quas ederemus superessent, specimen deliciarum cælestium, quibus incipiebat iam tum frui; sed rugarum fores obstrepentium molestiam deuotans ocludi iusserat, & refert Antonius à S. Fide latino tunc sermone vsu quem ipse non caperet, iteratseque sæpius illud *IESV fili David miserere mei*, &c. ad Cæli Reginam *monstra te esse matrem*, quodque in ore familiare illi fuit. *O sanctissima Trinitas*. Ad extremum absque vlllo cibo exegit biduum, ornamenta sacra quibus ad altare utebatur, & scriptos ab se de Christiana doctrina codices (erat hæc diuiciarum eius summa) reportanda in nauim curauit.

Morituro adstabant quem dixi Antonius, & alius iuuenis quem in Sinas ducendum, Goæ sibi comitem legerat: hunc vultu, & oculis figens conturbati est visus, eique condolens, bis cum fletu exclamauit, ah miser! vidit enim eius obitum infelicem, quo sesquianno post absumptus est, cum aliquanto prius in libidinum omnium cæno volutatus, demum plumbea giande occubuit; adeo non ante virum Dei prænuntiatio futurorum quam vita deseruit. Dies fuit Decembris secundus hebdomadæ sextus, non vt perperam aliqui notarunt septimus, anni 1552. hora de meridie altera, cum optatissima Dei voce inuitatus in gaudium Domini seruus bonus & fidelis, animaduersus est ab iis qui aderant, in Christum de cruce pendentem aspectum intendere; inde vultum gaudentis, induere, mox in dulces effluere lachrymas, cum quibus in illud Regis Vatis erumpens carmen diuinæ securum fiduciæ, *In te Domine speravi non confundar in æternum*, vna placidissime beatam animam efflauit. Annos vixit quinque supra quinquaginta; in Societate religiosi Ordinis adscripta duodecim; decem in India cum septem mensibus: specie fuit liberali, statura supra mediocrem, egregia corporis constitutione, nec magnis laboribus impari, sed ex iis immoderatus exhaustis, emaciata, gracili, & iam in canos albicante, vt tradit Faustus Rodericus, qui in Amboino egit cum eo per sex menses familiariter, ore ad pulchritudinem virili, nec nimium candido, aspectu iuxta vt multum amabili, sic & reuerendo. Frons eius ampla, nasus decens, vergentes in cæsum oculi, capillus & barba fusci castanei; scribit tamen hoc anno ætatis vltimo,

33

Moribundus
abitanti iu-
ueni exitum
prædicat.

omnino se incanuisse, mos illi fuit pallio non vti, sed veste discincta, & nudis ut plurimum pedibus incedere.

Audita beati Apostoli mors, navi multos exciuit ad eius tugurium, vbi oris totius habitum mirati adeo formosum, vt videretur viuenti ac beato, quam cadaueri propior, circum in genua procidunt, deosculantur venerabandi manus, nec de illius æterna gloria dubij, regnantis in cælo sibi opem implorant, pietatis intimæ repentino sensu quemvis alium præuertente. Iacuit ad horam diei Dominici decimam insepultum cadauer, ac ne tunc quidem vllò funebri ritu, nedum pompa cohonestatum est; nemo funebre illi humanitatis officium exsoluit, præter vnum quem sæpe memini Antonium, cum nauarcho, aliisque duobus, quorum nomina excidere: solitudinis huius causam facit Scriptor quidam earum regionum, eius diei intolerandum frigus, quo prohibiti sunt Lusitani è suis caulis, & navi prodire. Sed fuerit cæli aut animi frigus (quod intelligitur postea clarius) certè Deus latere noluit tanti viri iacturam nec fuisse dolendam tam leuiter, nec eius honorem tam promiscuè habendum.

Scimus sacram Christi de Cruce pendentis effigiem ligneam, Xaueriorum autem pignus, eius anni quo fato sanctus est singulis, Veneris diebus sanguinem sudasse, mox vbi viuere desit sudorem illum aruisse. Imo quot casibus & ærumnis conflictaretur vir sanctus in India, toties eandem iconem, in paterna viri sancti domo cruore vndique stillasse, consensione mutua gemini amoris, ita duos inter se copulantis, vt alter dolores alterius doleret. Quod obseruabatur à domesticis diligenter, collatis temporibus quibus sanguine madebat articulis, cum aduersorum angustiis quas passum Xauerium ex Indicis literis discebant. Humandum corpus vt mos Sacerdotum induitur; talari magna ex parte detracta & Religioso studio inter sepelientes disiecta, quorum vnus præmium operæ Franciscus Aghiarus nauarchus, calceum sibi sumpsit, eoque se tantopere iactauit vt inde cognomentum à caliga siue ab ocrea duxerit, & poscebat sanè grati animi ratio, vt destituto officii omnibus viro sancto manus commodaret, eiusque memoriã pignore aliquo seruato perpetuam coleret, duo enim illi vaticinatus fuerat beatus Apostolus, vt eius artis hominibus sat rara, sic multum optanda, nunquam futurum vt egeret, nunquam vt in mari periret. Indutum Georgius Alvarez capaci vt Sinæ assolent, claudendum curat sarcophago, quem viua calce multa referciit vt laxante se anno ad reditum erosis carnibus, nuda secum in Indiam ossa reueheret. Locum tumulo delegit collem è portu modice assurgentem, ad cuius radices mercatorum nauigia ferè applicabant. Illic medio in pratulo crux erat lignea quam Lusitani defixerant, ab hac spatio breui in effossa humo sacrum funus deponunt, ac ne vnquam illius intercideret memoria, struem prægrandium lapidum ad caput, & pedes, monumentum illi constituunt.

Tertio ab hinc mense, navi ad reditum accincta, Præfecto insinuat Antonius à S. Fide, de tollendo secum in Indiam beato pignore, mittit

Præ

34

Crucifixi effigies lignea toties sanguinem sudat, quoties Xauerius grauius aliquid patitur.

35

Trimestri calceiua sepulcrum cadauer integrum præfertur.

Præfectus de suis, num carnes eatenus absumptæ ossa colligi paterentur. Is ad locum profectus sarcophagum referat, iacentis faciem calce amota purgat, explorat, & cernit tam integram, vt si foret tunc primum corpus tumulo conditum; ac ne quid incerti ad nauim renunciet, finitrum femur diligentius inspicit, quod cum pariter integrum comperisset, frustum carnis ex eo ad genu decerpit, ex qua velut recenti ac viuida fluxit sanguis. Re igitur iam non ambigua, carnem illam ad Præfectum refert, digito vno longam, magna voce vulgans P. Francisci corpus, non expers modo putredinis esse; verum adè integrè formosum, vt esset simile dormienti, narrans quicquid tum oculis, tum manu, etiam & cultro probasset. Traxit rei nouitas vniuersos, nec auditis contenti; curiosius vndique perspectum, agnoscunt non solum integrum, sed attactu molle, & viuaci colore; vestibis quoque intactis penitus, nec vlla calcis iniuria læsis; quodque magis attonitos perculit, miram expirans odoris fragrantiam, & rebus quibusvis odoratis tam longè absimilem, vt palam esset, è cælo duci. Atque hic demum sero licet redire ad sese increduli, erubescere seipsum, & venerari mortuum, quem contempserant viuentem; desistere etiam multis lachrymis nonnulli, & veniam pscere, reosque se mortis illius dicere, quod in extrema egestatis morbi que redactum omni destituisent subsidio, vt aucuparentur gratiam Præfecti Malacensis. Quare à Prorege Indiæ Alfonso vere dictum, Aluarem Ataidem tum suis Malacæ vexationibus, tum vero suorum in Sanciano crudeli barbarie, P. Franciscum occidisse, ac ne obscurum remaneat, quo fuissent in eum superstitem animo, qui nunc ad eius mirabiliter integrum, & fragrans cadauer lugebant; reddo hic (tamen si dispudet) vnus eorum, cuius nomini parco, atrocem stylum quo sancti mortem Præfecto Malacam significat, die ab ea quinto & decimo. *Hic, inquit, M. Franciscus mortuus est, & moriens nequaquam miracula edidit; sepultus est in hoc litore confusus, cadauere illius cum cadaueribus aliorum promiscuo. Cum hinc bonis auibus recedemus, feremus illum, si erit qualis ferri possit, ne Malacenses mercatores exprobrent nos esse minus quam ipsi sint Christianos. Sed mittamus huius memoriæ acerbam nimis, trucemque barbariem; vt ergo gratiæ quam excelso gradu staret apud Deum Xauerius, corruptionis immunitas patefecit, tum vero in nauim vltro cum thesaurum imponi expetunt, quo essent Indiæ regna omnia locupletaturi, passisque iam velis, cum aptius aliud ad manum non esset, eundem sarcophagum, reiecta in illum quam ademerant calce, in nauim inducunt. Caterum discedens è Sanciano Xauerius, visus est præ se fugare typhones procellosos, quorum erat illic quam alibi vsquam exitiosior nauibus rabies, diu siquidem illic in posterum, nec tenui aura tractum illum perflarunt, quin & in vicinos fuere multo mitiores. Visus item de cælo portas illas Sinarum antea impenetrabiles referasse, quas viuenti pulsare dumtaxat indultum fuerat, & ad earum limen occumbere; paucis enim post annis Lusitani, Cantonis aperto aditu miscere cum Sinis cœpere commercia*

commercia, & Christi præcones, immortalitatis semina ibidem mittere.

Sacro nauis superba pignore ad vicesimum secundum Martij 1553. Malacam tenuit, vbi etiam nostris hæere quenquam discedens Sanctus reuerat; haud tamen defuit aliorum pietas religiosæ erga redeuntem gratulationis officio perfungi, præ cæteris vero Iacobus Pereira eius amantissimus, & constantissimæ in eum fidei, pompæ incubuit, qualis in vrbe institui valuit, quam eius scelerum vltix lues, etiam tum depasce pergebat. Occurrit igitur exscensuro, ad portum cum Clero vicarius; cum nobilitate quicquid supererat populi; quodque magis mirandum mixti Christianis etiam ethnici, communi cum iis in sanctum Apostolum affectu venerationis, licet erroribus diuersi: & quidem infami Ataidis probro, qui tunc nihilo quam olim segnius suo sacrilegio inhærens cum domi luderet, audito Xauerij ingressu, è fenestra prospexit, & festum frequentissimi populi cum accensis funalibus concursum subannans simplicitatis stolidæ damnauit, moxque se ludo cum suo iudice seu cognitore causarum reddidit. Verum Xauerius dissimulauit impietatem perditissimi hominis, & afflictissimam ciuitatem antiqua beneuolentia & nouo munere profecutus, beneficium ingens huic eius festæ supplicationi reposituit, vt enim primum in ædium vicos pedem intulere qui sacro feretro succollabant, pestilens morbus repente constitit, tam manifesto depulsæ stragis documento, vt cum multos quotidie lues absumeret, inde ex iis quos iam afflauerat interierit nemo, nemo ex iis qui fuerant eatenus ab illa immunes deinceps ictus sit. Ad hæc famem quoque haud minori ciues calamitate depascentem eodem suo aduentu expulit, cœpitque post illum magna statim annonæ, & comæntuum copia Malacam inuehi. Illatus est in templum B. Deiparæ de Monte, quod nostri tamen absentibus, retinebant. Sed Malacam, haud scio quod latens fascino ageret ad male habendum sanctum Patrem, etiam defunctum; nisi hoc potius diuino consilio factum putem, quo foret viuientis & virtus illustrior, & mortui gloria latius splenderet. Hoc eò dico quòd suo capulo productum cadauer quo in Sanciano conclusum fuerat, in sacrarij aditu velut quoduis è vulgo est conditum, vbi humo egesta fossam sepulcralem iusto breuiorem præbente, vi multa intrò, satis indigne depreßum est, acruptæ licet adactu illo ad humerum carnes, sanguinem mitterent viuacem, & suaueolentem; iniectam nihilo incautius sancto corpori terram calcarunt tam fœdè vespillones, vt non vna plaga illud lacerarint, latueritque illic inglorium, & honoris expers à Martio ad vsque Augustum. Hoc mense Goa Malacam reuerterat Ioannes Beira, qui cum sociis duobus à Berzeo in Molucas insulas mittebatur, is vt erga sanctum singulariter affectus, imperare sibi non potuit, Malaca prius recederet, quam beatæ ipsius animæ sacrum spoliolum inspexisset. Accendebat hoc desiderium opportunitas cubiculi, quo ad templum illud Deiparæ proximo utebatur, tum honoris magna nouitas, qua illum dignabatur Deus, integritate corporis palam conseruata

36

Malacam relatum, mox pestilentiam ab ea expellit.

N n euiden

evidenterque comprobata, quam optabat ipse, loco digniori honorare. Quamobrem Iacobo Pereira locio, paucisque aliis eius capacibus gratia multa de nocte ad locum veniunt, sepulcrum aperiunt, effodiunt cadaver, & quinque post menses quos extra loculum in vdo illo nudum iacuerat, æque vt prius integrum, fragrans, ac viuudum cernunt, nisi quã calcati desuper cum humo lapides sinistro vulnus impresserant lateri: lineum vero pannum quò ex qualicumque miseratione iniecto, faciei parciuum fuerat, madentem cruore velut recens expresso. Creditum ab iis piaculo simile si tanti pignoris decus, & pretium sub terra delitesceret diutius. Capsam igitur illi Pereira elegantè adornat, intus Sinèsi fultã damasceno, puluino ad caput extructã pretiosissimo, Attalico aureo operam. Corpus in eam reconditũ, scorsum quidem à publico, loco tamen decenti positum est. Qui honos quàm gratus Dei seruo venisset, luculento Deus ostendo docuit. Accensa fuerat ante sacrum pignus candela cerea, horas decem pro ceræ modulo arsurã, eaque suo cum candelabro ad maiorem ornatum in Sinensi pelluuiò statuta: dies arsit octodecim totos, & ceræ pondus, ex ea in pelluuium defluã, candelæ integræ pondere maius fuit. Dum autem nauis expectatur repetitura mare Goam versus, idonea Beiræ ad Molucas se dedit occasio, duobus ex Sociis F. Manuelem Tauoram sacri custodem depositi reliquit, quod is cum F. Petro Alcacena paulo post ab Iaponibus Christianis Goam misso, naui Lopis Noronia sublatum solenni paratu Goam asportauit.

37
Nauis ferens
Xaverium, bis
miraculo nau-
fragium eua-
dit.

Erat Lopis nauigium vetustate attritum, si quod aliud eo in littore, & vsque adeo infidum, vt nemo omnium rem illi & merces, nedum vitam auderet credere. Denique vix ferme Goam peruenerat cum ipso in portu crebris hiatibus vltro aquam accipiens, seipso demersum est. Vbi tamen rescitum, corpus sancti Patris ab illo vehi, certatim omnes eius vecturam præripere, comportare in illud suas merces, certoque confidere, vel miraculo, si res exigeret, ab naufragio seruandum; quod profus haud semel inter discrimina extrema contigit. Transuersum horrenda tempestate in fyrtes impegit, tam altè infixã in eas carina, vt nulla inde ars illud euelleret, at hic præter omnem expectationem, cœlique tunc habitum, vehementissimus illum à prora flatus arenis exemit, puppique aduersa, eundem retro per sulcum tamdiu egit, dum ex iis vadis liberum extaret, quod ne alia putaretur quam Dei manu factum, expeditam periculo nauim, qui expediterat ventus repente deseruit. Nec multo post in ipso aditu Zeilani Sinus, tanto impetu ad cæcos scopulos allisit, vt resiliente extra gomphos temone, saxo carina inhareret, fueratque icu omnino dissipanda, nisi foret iam tum Dei beneficio sustentata. Nautæ, vt summis in periculis secures corripunt, malumque sed frustra rescindunt, & leuari nauis nisi iactura non poterat, furente interim vndique fluctuum verbere, ac eam tantum non, aut dissolvente, aut euertente; inter quæ tandem ad vota confugiunt; Sancti opem exposcunt, productum è cubiculo nauarchi loculum, in foro statuunt, & multis circum accensis
faci

facibus, velut adhuc viuens proiectos in genua cerneret, & audiret, fletu quàm verbis prolixius supplicat, ne tot sibi addictas animas forberi naufragio pateretur. Vix ita precati fuerant cum auditur violentus sub carina stridor, simul naui in sinus alueo soluta exilit ad pergendum; ex quo agnitum est diffractum scopulum, inter duas partes, medium nauis transitum præbuisse. Hinc viam alacres sequuntur flexoque Comorino cornu, Cocimum applicant vnde populus omnis effusus est, suam erga Sanctum reuerentiam testaturus. Post vsque Baticalam prouecti ventos incidunt reflantes à prora, quos ambagibus variis conati exire, leucam eodie vix vnā absoluunt. Quapropter præfectus in scapha cum paucis nauim remigio præuertit, vt Goæ protegem, ac nostros, aduentantis sancti primo nuncio recrearet; Baticalæ interim vxor Antonij Roderici procuratoris regij, dudum lecto affixa in spem venit se Sancti aspectu perferendam, euicitque ab suis tametsi ægrius, vt in eius deferretur nauim, vbi conspecto beati corpore, illico valuit, cumque de poderis quo vestiebatur extremo limbo tenuē frustulum impetrasset, eo theca religiose clauso, morbos multorum difficiles, & depositos sanauit.

Berzeo humanis exempto, Melchior Nunnius successerat in Collegij Goani, & prouinciae cura, id enim iturus in Sinas Xauerius ob signatis decretum litteris in omnem euentum reliquerat. Nunnio igitur iubet protrex celocem armari, hanc ille tribus cum sociis & seminarij alumnis quatuor conscendit, & leucis viginti Baticalam versus sancto corpori obuiam occurrit; cui dum in celocem transfertur ex nauis Noronia; tum illa, cum sex alia quas illic detinebat ventus, ore omnium machinarum lætis fragoribus salutem dixere. Martij quinto & decimo Rebendarem attingit Goano in sinu. Leuca non plus ab vrbe mediā, vbi eius diei residuum, & noctem substitit; dum ei in urbem inuehendo solennis paratur introitus. Postridie mane Christo patienti ante maiorē hebdomadam dicato, flos nobilitatis Lusitanæ, ex portu procedit actuarius sex, magnificè ad pompam exultis, magno circum graudiorum funeralium collucentibus numero; sequuntur alia celoces item, duodecim, cum optimatibus trecentis; accensas faces gestantibus, suāque singulæ cantorum, & organorum instructæ simphonia. Hæ duos vtrunque digestæ in ordines; mediam excipiunt actuariam beati corporis vestricem & lenta remigatione in urbem deducunt: extabat è puppi sub tentorio feretrum, Pereiræ atalico vestitum, cercis cinctum ardentibus, & ludentibus hinc inde ad nauigij latera vexillis; vniuersa in littus effusa ciuitas, ne suos quidem ægrotos tenuit, & quos sui non ferebant pedes, aliorum brachia tulere; cuius tam propensæ, ac religiosæ mentis quæ merces fuerit postea dicitur. Ventum erat in portus conspectum, moxque in iis quicumque conuenerāt commotiones animorum quas nullus satis repræsentet stylus. Vbi que lacrimæ, vbi que in genua prosterni, & passis brachijs sanctum in amplexus vocare, opem eius contentis vocibus querere, deprædicare illum & beatam profiteri Goam quam è cælo Deus tanto vt aiebant

38

Corpus X.
Goæ cum pō-
pa excipitur,
miraculis cla-
ret.

thelauo dignaretur; fuere quos moræ impatiens pietas, in Mare ad Sancti celocem adegit, vt eam contingerent, oscularentur, adnarent, & nanti comites ad littus fierent. Illic Prorex suis cum Accensis, & Satellitio, cum senatu, Magistratibus & reliquis ex nobilitate solenni ornatu conspicui, suo elatum è nauigio ambiunt, vnâque suo sub vexillario adolescentuli dum sacrum pignus attollitur, crucifixi attollunt effigiem fama insigni venerandam, quam seruo ipsius obuam portarant, & carmen Zachariæ *Benedictus Dominus Deus Israël* decantant. Procedere incipit supplicantium agmen suis ordinibus: præibant in veste candida pueri nonaginta coronati, manu ramum oliuæ præferentes, sequebantur misericordiæ sodales; deinceps cleri ordo sacer, inter quos Beato corpori Societatis Patres humeris subibant; pone cum Magistratu & populo Prorex: ducebatur per vias pompa pretioso fulgentes stromate, stipataque tam denso spectatore, vt accensi, & milites vix turbam semouerent supplicantium incessui obstantem, è fenestris domorum, & tectis impluebant in sanctum perpetua coronarum è rosis missilia. Sed triumphalem hunc Goam ingressum condecorauit magnificentius prodigiorum editio quæ Deus in serui fidelis gloriam contulit. Ac illa in primis diuini odoris fragrantia quæ sancto de corpore expirabat, afflabatque etiam distantes longius, singulari vt notant actorum tabulæ, oblectamento sensuum ad suauitatem, & incitamento animi ad religiosam pietatem. Illa deinde quorundam sanatio, qui se ad sanctum suum Patrem conspiciendum deferri curauerant; siue, quod aiebant, ab eo vt conspicerentur; imo in iis quos certa mors, si commouerentur, lecto continuit, Antonia Pereira trimestri ex morbo in extremis laborans, implorato tunc Beati auxilio, repente conualuit. Puellam lustrali cereo ad mortis conflictum iam iam obsignandam, mater sancti meritis commisit, sacro in eius honorem nuncupato; eodemque temporis momento, puella omisso cereo valuit. Demum in S. Pauli, quo beatum Pignus illatum est Societatis templo, cæcos, membris captos, leprosos, aliisque afflictos morborum generibus, repentinis curationibus saluti restituit: nec putem vsquam sanctorum aliquem tam copiosa laudatum panegyri, vt tunc eo in templo Xauerum celebrauit populus vniuersus; aliis alia narratione innotua prosequentibus, nota sibi virtutum illius decora, & prodigiorum miracula. Hos inter præcipue nominatur is de quo nos alias, Ioannes Eirous, sancti olim Meliapore, Malacæ, & apud Molucas socius, tunc vero Franciscanus, qui vbertim, ac pie lacrimans referebat palam, animi sui occultatos ab se recessus improbos, à Dei famulo intime perspectos, sibi que obiectos, & prædicta sibi ab eo varia quæ rerum successus liquido firmasset. Collocatum est sacrum corpus in aræ principis sacello, quod erat contra vim conferti populi munitum, sed protrudentis se turbæ incursum perfractis repagulis, vt tumultuosa sedaretur ciuium pietas, in omnium oculis ter sanctum corpus in pedes erectum est, incredibili motu animorum & fletuum; ibidem quin etiam vt satisfaceret omnibus, aspectu;

aspectui omnium indultum triduo patuit, Sacrum interea maioribus ritibus, de S. Cruce solenni cantu fecere Canonici; die proximo de Beatissima virgine Patres Franciscani, quos sanctus vnice viuens dilexerat; expletaque hoc modo publica pietate, nocte dominicum subsequenti, editiori loco positum est ad Euangelium maioris altaris.

Inde aliquanto post in Sacarium translatus, dum instauratur templum magnifice, eandem quam à principio immunitatem à corruptione exhibuit, & perennante hodieque miraculo exhibet. De quo idemdem à Præsulibus Goanis, & Archiatris regis confectæ sunt probationes iuridicæ; donec adscriberetur inter Sanctos publicis honoribus colendus. Quanquam hæc putredinis expers integritas, summam non habet mirabilitatis, quam habet mollitudo, & tractabilitas carniū succi plena, & tactui cedens, vt solet in viuīs corporibus; idque post trimestrem in viua & edaci calce, iteratamque in munda, & humida fossa mensium quinque sepulturam; ad hæc quæ pectore ac ventre clauduntur viscera, teneritatis vda & quasi recentis, vt studiosius explorans Ambrosius Ribeira Goanus Vicarius ipsemet comperit, anno à Xauerij obitu iam quarto, cum in vulnus impressum sinistro lateri dum irreuerenter Malacæ humaretur, inseruit digitum, per se ipse periclitaturus, quod fides communis sanctabat; sanguis etiam, & aqua retractum ab eo digitum, eodem ex vulnere secuta tinxere; quod idem vni ex nostris fratribus eadem tentanti contigit. Collo item exsudans subiectum capiti puluillum sanguis viuens, & florens tinxit, dum in loculum breuiorem compresso in humeros capite vi coarctaretur. Alias denique populo flagitante, cum nudis pedibus conspectui omnium permissum fuisset, ac religiosi venerantium oculis coleretur; mulier digitum pedis morsu pro osculo libauit, decerpitque ex eo frustillum, quod asseruandum in sacras reliquias desiderarat; sed fluens continuo ex morsu cruor pietatem eius improvidam detexit; quod extrema, summeque distita in parte corporis, tam pridem vita, & calore casti, planè non potuit, nisi miraculi perpetuitate euenire, quo carnes illius non intactæ modo, & suaueolentes, sed suis quoque humoribus fluidis perinde ac viuerent molles, & teneræ seruebantur. Iam color natuius, & oris lineamenta beato corpori vsque aded ipsa, & eadem mansere vt Franciscus Diaz Carnallius, ad eius aspectum eruperit, exclamaritque ter eum viuere, etsi dudum antea illum nosset, & quadriennium ab eius morte tunc abisset.

Talem Deus Xauerium continuo prodigio conseruauit, seruatque nunc etiam secularem post annum centesimum, nisi quod rescisso ad cubitum minutus est brachio, Claudio Aquauiuua Societatis Præposito, cui visum decere vt India particulam illam Xauerij Romæ, primario Societatis templo redderet, à quo totum olim accepisset. Sed hanc speciem religiosæ venerationis, minus Deo, & Sancto placuisse coniecturam euenta præbuere, vt quæ Toti adeb excellenti Partem sui adimeret, ac si minus illud corruppebat, non tamen integrum esse veller. Goæ nihilominus

39

Corpus Xau.
corrupt. ex-
pers. perseue-
rat.

40

Xau. brachium
dum Romam
deferretur, na-
uiam à piratis
tinetur.

minus nostris qui præerant, atque ipsemet sanctus, morem obedientiæ gessere: Nouembris tertio, anno sæculi sexti & decimi, decimo quarto, referata post tot annos arca, præcisum est è sacro corpore brachium, quo, dum Romam defertur, nihil propius absuit, quam vt India priuaretur, nec tamen frueretur Roma. Portabat illud Sebastianus Gonzales Probationis Goæ Rector, & Roman Procurator, auriti veli cercuro medioeri vehebatur; nec prædonum incursionibus obstituro, quæ illa maria aduerlum ingruere, nostrorum cercurus credere de se actum, quod & hæretici Bataui, & Regi Catholico perduelles, Orientis Indias obtinenti, nostris nec ad fugam vela, nec arma suppeterent ad defensionem; iacturam nostri iam inchoauerant, ne pretiosa gazâ hostis ditesceret, cum succurrit animo Xauerij brachium, quo satis potenti præsidio tueri se possent, Gonzalem rogant, hostium oculis illud obiciat; sancto supplicat; si minus sua, qua essent indigni, gratia seruari; at saltem ipsius, qui esset alioqui tam nobili sui parte in manus impiorum venturus. Instabant cercuro sic propinqui piratæ, vt perciperentur eorum minæ, vocesque iubentium nauigio cedere tanquam funditus expugnato; cum prodit ad nauigij marginem in eorum conspectum Gonzales cum Apostoli brachio, proiectis in genua cunctis qui cercuro vehebantur; nec adhibita sancti inuocatione, obiurgat tantum sceleratos, minatur illis Xauerij nomine, vetat imperiosè ulterius tendere. Quæ velut Dei, & sancti vox, myoparonem piraticum plenis rapidum velis ita illico fixit; vt duratum circa illud mare, gelu subito, videretur, cercurus liber Vlyssiponem feliciter reuinit, stupente ad miraculum, & syderato prædone Batauo, qui tantæ spectator nouitatis, causam illius ignorabat.

41
Immensa de
Xau. sanctitate
fama apud
Ethnic. Mau-
ros, Christi, so-
cios, &c.

Neque vero hoc vno, nec omnium maximo, sanctitatis fidem Xauerio suo conciliauit Deus; tot prodigijs Europam, Asiam, & Americam impleuit, vix vt vlla sit in iis ciuitas, quæ non aliquo illustri gloriatur; premam tamen hac item in parte intra cancellos actorum stylum, nec ponam nisi memorata præcipua, quæ inter Orientales Indos a sancto patrata sunt, si prius obiter indicaro quanta eius esset meritum fama, & veneratio mortui ac viuentis apud omnes mortales etiam moribus barbaros, & superstitionum cultibus Ethnicos. Vtque ab his initium faciam; Alfonso Leo Barbuda, qui cum imperio, Lusitanis subiectas Africæ oras lustrauerat; testatur in regnis Mozambici, Sofalæ, trans Cuamam fluiuium, & circumstitis insulis, Xauerij nomen, periade celebre, & sanctum, vt ipsa in India fuisse; rogitalle de illo multa idololatrias barbaros, tanquam de viro iis locis nominatissimo; nec mirum, cum sint Goa, Cocinum, Malaca, & aliæ in quibus egit Xauerius vrbes maritimæ, Africæ totius Asiæque emporia, nec potuerint qui eo confluebant partim ipsimet non cernere, partim non audisse ex iis qui viderant Xauerij decora, quæ suis in patriam reduces admirantibus narrabant. Quate illam vbique nactus erat famam, vt eum haud aliter sua lingua vocarent; quam magnum Patrem, miraculorum Magistrum, cœlestem hominem, denique, terræ Deum

Deum : & fuere quos vna eius videndi cupiditas; relicta cum familiis patria multis milliariis millibus ad eum pertraheret, vellentque omnino illum de genibus affari; datoque illius manibus osculo fronti suæ demissè, reuerenterque illas imponere. Quod præsentia illius si erat apud illos desiderium tam ardens, & veneratio tam prona, qui nisi auditu de illo non norant; multo sanè venerabilior, & amabilior eius inrer illos vivebat memoria; qui eum quandoque apud se habuissent. Fidem superat profus, quod ij etiam qui Christiana, & Christum oderant, vel Saraceni, vel Ethnici, amarent tamen Xauerium, admirarentur eius sanctitatem; quæ vsu tactuve triuerat pro sacris asseruarent, iisdemque illum quibus Deos suos impertirentur honoribus. Saxumano in portu adhuc 1615. monstrabatur lapis ab Ethnicis, præcipuo in cultu ab iis habitus, quod ex eo quondam Xauerius populum docuisset. Amanguccij Iaponiæ vrbe, toties euerfa, atque restituta; semper tamen pepercit barbaries domui, quam incoluerat Xauerius, & quò festis diebus ad mysteria diuina; sexto vero hebdomadæ die ad religiosam flagellationem Christianos vocarat. Vbi vero editam in Europa viri sancti vitam, accepere Iapones, statim illam patrio donatam sermone, caractere item proprio vulgauerunt; legebaturque haud magis auidè à Christianis, quàm Ethnicis cum admiratione & applausu. Naui porro cum illo eadem, tam certa vitæ ac mercium securitate, adibantur pericula, vt eius vecturæ duplo quàm soleret, ac triplo exsolueretur naulus, nec vlla, nauis quassæ, incermis dissutæ ratio haberetur; putarenturque extra naufragij aleam, qui vectorem secum haberent magnum Patrem, cuius meritis, atque imperio obtemperarent venti & maria. Narrabat Mahumetus se olim validis, omiffis nauibus, inter se fœderatis, munitis, ac propemodum nouis, legisse cum sancto, vetustam, & vndique (vt simili vtat quo eam depingebat) instar malograuati rimosam, & hiantem conscendere; idque sibi celsisse bellissimè, reliquas omnes, medio in sinu tempestate haustas turbulentissima; suam absente Xauerio vix mare quietum duraturam, præfente maris irati victricem, naufragium vitasse. Vaticiniis autem viri sancti haud fuit leuior apud Infideles quàm apud Christianos fides. In iis erat nauarchus Saracenus, cunctis Indiæ portibus memoratus, & notus. Huic mente præfaga Xauerius dixerat, non prius moriturum, quàm sacro Baptismate lustraretur. Quod ipse tam ratum, & indubitatum animo retinebat, vt vrgentibus subinde Lusitanis de Mahomete impio eiurando, nam erat alioqui bonam mentem fortitus, consueuisset respondere, ne vellent esse de se solliciti, obiturum se certò Christianum, hoc se ab sancto Patre promissum tenere, quo falli non posset, sed in vitæ exitu præstandum; sinerent suum se cursum peragere, nec iter è terris in cœlum recta sibi inuiderent. Quod ita profus infelici euenit feliciter; sub extrema vitæ periodo, Baptismo expiatus, obiit Christianus. Iam vero publicis calamitatibus, pestilitate, annis sterilibus, procellis, morborum lue, Mauri iuxta, & idololatræ, non minus ab sancto, quàm ipsi Christi-

stiani

stiani remedia orabant, confluebantque procul, vt anathemata ei appenderent & piis donariis gratam miraculorum signarent memoriam, quibus prædicabant ab eo se fuisse seruatos. In ora quin etiam Comoranensi Occidua, quidam è secti Maurorum populi ædem illi sacram dedicarunt, sui erga illum partim obstricti officij monumentum, partim vt domi apud se haberent, cuius præsidium rebus afflictis impiorarent. Alteram quoque huic ædificauit, dotauitque censu liberali Trauancoris Rex, Mahomeri pariter sectator. Goam ex varia sectarum collunie, promiscui, è longinquo peregrinabantur, vt venerarentur eius corpus & integritatem ipsius intactam, & vegetam suis probarent, & demirarentur oculis. Hos inter quidam à Magno Mogore legati, cuius aulam ingens Xauerij fama peruaserat, templum nostrum Goæ ingressuri, vt religioso officio illum inuiferent, non nisi detractis calceis, & crebra corporis proclinatione ad eius sepulcrum accessere. Iussus deinde viri sancti affinis dignissimus Hieronymus Xauerius Christi præconio id regnum excolere, summo illic honore affectus est, haud tam priuatis ipsius meritis etsi magnis, quam Xauerij nomini ac memoriæ delato.

Nunc ab isto de excellentia tantæ Apostoli, ethnicorum sensu, venio adnouos Indiæ Christianos, quorum imprimis se mihi ingerunt gratulationes incredibili reuerentia illi exhibitæ, quoties ad illos peregre rediret. Effundebantur illi obuiam pagi, & oppida, procedebant manipulatum pueri Christianæ doctrinæ concinentes carmen; & matres cum filiis quos ab eius discessu pepeterant; denique vniuersi sanctum Patrem festis vocibus inclamantes Quacumque vero Piscariæ in ora iter habuisset, insternebant humum quam erat calcaturus propriis vestibus, magna eius dolentis, deprecantis & frustra vetantis honorem insolitum, uerecundia, & rubore; sed erat inuito ferendum patienter, ne illius obsequij repulsa, refrigeraret feruorem, ac fidem recentis illius & neophytæ pietatis. Deïn suis propinquantem pagis qui nobilitate, graduque excellere, in brachia tollere, & in Ecclesiam mutatis vicibus portare, reliqui decussatis in crucē ad pectus brachiis consequi, & cantu vernaculo Deum, & sanctum laudibus sonare; post vero certatim quisque illum sibi domum abripere, seque tanto beatum hospite credere. Quod autem plurimi aliquod ab eo sui mnemosynum expeterent, nec quicquam iis dandum ipsi suppeteret, cogebatur eorum religiosa importunitate, schedas iis tradere suo nomine, ac manu, & pio, aliquo documento inscriptas, quas & auro pretiosius asseruabant, & transmittabant nepotibus hereditarias, & adedenda miracula rato successu adhibebant. Postquam autem ad superos transit, maior quidam iis, haberi honor cœpit quos sua ipse manu diuino baptismate lustrasset, nec fidem nouerant luculentius profiteri, quam si se iactarent à P. Francisco Baptizatos: multis ei locis templa constructa sunt, procurataque tam procliui cultu, vt cum in ora Trauancoris populabundi Saraceni templa solo æquassent duodecim, illud solum restituerint indigenæ, quanquam accisi, & exhausti, quod fuerat

fuerat ab iis Xauerio non diu postquam obierat dicatum. Vbi cumque vero sacra fuisset illi ædes, quàm frequens ad illam hominum esset peregrinatio coniciendum præbet Franciscus Nunnius de illa in Coulano agens in qua ipse curanda Vicariam operam commodabat; nempe illos fuisse ex littoralibus, & mediterraneis ad eam concursus, vt præter puteum, loco, & incolis commode affluentem, alius fuerit, vni peregrinorum vsui excauendus; & qui veterem ambiret Ecclesiæ suæ titulum retinere, huic fuisse magnopere cauendum, ne sacellum in ea, Xauerio, vel pictam tabulam poneret, quod eò statim ad sancti memoriam studia populi omnia vetererentur, templumque in nomen transcriberetur Xauerij. Est in iis fateor quæ subdo, immoderatum aliquid, sed nequaquam tacendum; quod ex eo, Indorum de Excellitate Xauerij tanto clarior fiat existimatio, quanto vltra fines iusti obsequij processit. Primo id pati non poterant, vt maior Xauerio affirmaretur in cælo sanctus; ac si quis Apostolos memorasset; & hunc aiebant Apostolum, at enim quot regnorum? quot enim Christo, legeque ipsius imbuisset, ab India vsque ad limites Orientis? quot adduxisset ad eum populos? quot sua ipse tinxisset manu? num fuisset miraculorum potens? num facultate præditus omnium linguarum? num mortuorum suscitator? quid vitæ sanctitas? mors suppar martyrio; & exsors putredinis cadauer? quod autem huic statim non decernerentur beatorum honores, malè omnino nec sine querelis interpretabantur. Quamobrem Rex Bungi, Iaponensium nomine; Goanus, Cocinensis, Angamalensis Episcopi aliique, Christianorum Indorum studiis permoti, communi consensu supplices ad summum Pontificem super eo dedere literas, acceptaque ab eo facultate, incubuere absque mora ad cognitionem causæ instruendam, ad quam accitos qui sanctum olim norant, & illustre aliquid de illo audierant, cum interrogarent, num arbitrarentur esse Sanctum? indignanter ferebant, id ab se quæri, nedum iusiurandum de eo exigere, quasi res foret ambigua, & posset in dubium vocari. Postremo non debet mihi excidere, ex nouis Christianis vnum quendam Goa in Europam, miliarium quindecim millia enauigasse ad hoc tantum, vt in Xaueriano castro cubiculum cerneret, vbi sanctus venerat in hanc lucem, sparsoque piis lachrimis, & osculis, solo, & decerpto sibi ex parietibus illis sacris exiguo calculo, lætum ad suos reuertisse.

His Christianorum recentium religiosi obsequiis haudquaquam se vinci passa est, veterum antiqua pietas, tam Indorum, quam Lusitanorum incolensium Indiam: quod etsi abundè scriptorum testimoniis liqueat, sed placet eiusdem ostenta quædam insignia in argumentum hic addere. Præclarum illud quod Goa edidit, cum Xauerium in ora Piscaria docentem vulgasset rumor à Badagis captum, & immani barbarie necatum; vtque in rebus vtramuis in partem valdè insolitis, crescunt ferme res in ore narrantium vltra verum, describebantur & cruciamenta inaudita quibus compulsus fuerat diu mori, & robur animi excelsum

quo illa infractus pertulerat. Nulla vnquam clade consternatio Goæ, & dolentius mcerens, Saraueni palam & Ethnici eius vicem deslebant, nullus præterea tota vrbe sermo, vbique viri Dei gesta, virtutes, miracula narrabantur, desiderabantur: nec vitæ illius examinanda, tum scribendæ opportunitas vnquam maior, & numerosior testibus, aut testimoniis certior. Decernitur publicè in Lusitaniam ad Regem legatio, vt de illo Romæ Sanctis adscribendo per suos impetret. Quidam audenter animosi, in Bisnagam & Narsingam iter parant, quo se receperant barbari, vt sacrum Xauerij quem occisum credebant, requirant corpus, atque ad hoc si opus foret redimendum, summam conficiunt ducatorum triginta millium: sed melioribus nuntiis certiores effecti, eam incolumem viuere; vix tamen præ gaudio fidem nuntiantibus præbere, donec is paulo post sanum se illis reddidisset; tunc eius reditum publica letitia prosequi, & Deo gratias cum ipso agere, velut cum ipso rediitui. Nec vna hæc Goanis ciuibus, de rebus Xauerij, sermones suppeditauit occasio. Erat iis loquendi, & confabulandi argumentum hoc ferè continuum, ac semper nouum; quod per eum quocumque proficisceretur, noua patra- ret Deus mira quæ reuectis Goam nauigijs audiebantur & celebraban- tur: hinc de iis literæ in Europam crebræ, vbi pariter de sacris pulpitis, velut in India laudabantur. Xauerij nomine vtrobique passim glo- rioso.

Erat certe apud Lusitanos tū Occiduos, tū Orientales Xauerius, Lusita- niæ Indicæ, vt sic loquar fatum, eamque à Deo censebant, sui huius sequi gratia fortunari: quod an. 1552. qui fuit viuenti vltimus, Ioanni Regi signi- cauit Præfectus vnus è nauibus, quæ cū socias præuertisset, Rexque quid noui ex Indiis Præfectum rogasset, respondit is, *Rex serenissime, apporo ex India P. Magistrū Franciscum viuere, dum quidem is viuet, nihil ex India nisi fanstum debet expectari, eius enim merito Deum Indiam tuetur, & fortunat.* Sic ille: ac Regi tam certo id erat persuasum, vt non dubitaret quæ ad Deum spectarent vniuersa (ex quibus aiebat aptas quoque esse regni commoditates temporarias) Xauerio credere, suisque disertè per Indias iniungeret, ab ipso vsque Prorege ad ministrorum omnium infimum, vt quicquid probasset Xauerius in Lusitanorum moribus corrigendis; in- fouenda inter Christianos, propaganda inter ethnicos Christi fide; pe- rinde curarent; & in opus conferrent, vt si per se Rex præsens imperaf- set; deinde vt illi, & iis quos ipse mittendos censuisset, quocumque ter- rarum, ac gentium, regnaque vel intra vel extra Indiam longinqua, naues com meatulque necessarios præstarent, quos hisco regio volebat imputa- ri. At biennio post cum de morte illius accepit quanquam haud tam eius quem nihil ambigebat cælo frui, quam sua, & Indorum causa ma- gnopere doluit; & Proregi Francisco Barreto, Martij 28. anno 1556. mandauit, dum erat recens Sancti memoria eiusque in viuis oculati tes- tes; per omnem vbique Indiam iuberet acta legitima confici, iuridicis probationibus, iuratorum firmatam testium, de virtutibus, & miraculis

viri sancti. Quod in præcipuis quatuor vrbibus Bazaini, Goæ, Cocini & Malacæ diligentissime est curatum. Ex quo Turfelinus, Lucena, Orlandinus & alij de Xauerio scriptores, ante annum 1615. narrationes suas iis rebus mutilas edidere, quas eo deinceps, & sequenti anno in Europa, & Indiis collectas publica documenta, Summi Pontificis auctoritate instituta copiosius expressere. Ex his, & vetustioribus alijs, superioris ævi anno sexto, & quinquagesimo tabulis; scriptis item illorum quibuscum vixerat aliquamdiu, & egerat, ea excerpimus, quibus iam nota locupletaremus. Sed nunc in Indicis pergamus. Frater Christophorus Vlyssiponensis, Goanus Archiepiscopus imagunculam Xauerij ad pectus gestabat, quam aiebat se osculo sapius, sapius oculis admouere, suæque huius venerationis fructum tulit, cum menslem integram duro calculo cruciatus, sancti ope mirabiliter est sanatus.

De se refert Gonfalus Fernandez (quem à Deo errantem largius, in viam redegerat) quoties vir Dei secum acturus ad fores pulsaret, toties de genibus adreptasse, domum ingressuro: nec se fat frontis habuisse, vt virum tantæ apud Deum laudis aliter domi exciperet. Iacobus autem Pereira, vsque ad eò illi familiaris, & intimus, nunquam tamen sibi tantum potuit imperare, vt nisi aperto capite coram illo staret; eius vero conspectu, & auditu experiebatur, haud secus se animo incendi, vt si præsentem inspiceret Deum. Applicantibus ad portus barbaros Lusitanis nihil erat antiquius Xauerij honore, ornabantur festo & magnifico cultu, affectabantur, ambiebant, vt quisque maximè nobilis, ita illi adesse propius gestiebat. Confidendum si erat cum Ethnico Principe, detracta pallia substernebant ipsius pedibus alij; conuoluta in puluinum alij componebant, vt ei insideret; ac ne id vetaret fieri, contestabantur ab se consultò id agi, ad ingenerandam Ethnicis Sacerdotum nostrorum opinionem excelsum, & diuinam, quostantis honoribus prosequerentur Christiani. Vulgare illud domo exeunti vel consistere, qui forte aderant; vel sequi, & fixis oculis pro miraculo spectare. Fernandum quendam Rodericum Vellium nullus præteribat dies, quin de obseruatione in Xauerio dotibus sermones misceret; quod ei fuit commune cum plurimis, sed peculiare, quod nisi cum fletu, & suauissimo sensu id nunquam faceret: quas vero in ædes vir sanctus, hospes quandoque diuertisset; quantumuis tennes, & vetustas, nullo pretio Domini adducebantur vt venderent: reiecti crebrius, & postulationibus exclusi, ab iis quos Dei, & Deiparæ nomine obsecrarent; ad extremum Xauerij nomen si interponerent, optata exorabant, nec erat tam durus quem eius nomen non fleteret. Votum omnium fuit inter eius manus esse animam, quibus id boni obtigisset, augurabantur absque dubio saluos fore. Quod tam confidenter in animum induxerant, vt Lusitani cadauer sepe hinc eadem fossa, ex qua tunc effossum deferebatur in nauim Xauerij corpus; securi, vt aiebat, illius animam non passurum Deum teneri diutius flammis lustralibus, cuius mortui corpus, sancti viri se-

pulchrum occuparet. Porro id sepulchrum vix credibile sit cultu quam honoro, & religioso sit habitum. Lusitanus prædiues in Cocincinam Macao iens ac rediens, præteruehebat illud sapissimè, sed nunquam nisi velis demissis, explosisque tormentis salutatam. Anno inde 1555, Melchior Nunnio Goa Iaponiam petète cum fœderatis nauibus bellicis, & mercatoriis, communibus studiis applicuere Sancianum, vbi exscensione facta nauæ, milites, mercatores, pulchro omnes supplicantium ordine sancti sui parentis sepulchrum adiere, cuius solum syluæscens, cum fruticibus, & spinetis liberassent, versis ad hoc in sarcula ensibus, prædiolum in quo corpus eius humatum diximus, cinxere aggere, ad staturam humani pectoris, tùm vt inde arcerent bestias, tùm ne loci eius memoriam posteris, ignoratio aboleret. Post hæc erecta ibidem cruce, sepulchrali fossæ aram translaticiam imponunt, in qua Nunnio rem diuinam fecit, splendido apparatu, ad cantus, & sonos musicos; hinc sacris vt erat indutus vestibus concionem habuit de vita & gestis Apostoli; sed ei nec multa dicere, nec auditoribus percipere licuit, tantam vtrobique copiam lachrymarum tanti viri iactura ciente, vt si eo tunc loco cernerent morientem, mille demum impressis beato tumulo basis, excerptaque ex eo ab singulis terra, quam inter amicos partirentur, conscensa nauis, cursum tenere. Hic tamen habitus loco honor, nec primus, nec huius obiter vnus nauigij fuit, eos illuc quotannis concursus peregrinantium, Xaverij trahebat sanctitas, vt loco excubias Sinenfes statuerint; suspicati tam multos confluere ad inuestigandum thesauri secretum, quem illic opulentus ex Europa mercator defodisset.

Deest adhuc famæ quam memoro, specimen aliquod opinionis quam de Xauerio nostri homines sublimem, & magnificam gerebant: & quidem omnes ipsius alumni, & imitatores, virique prorsus virtutis eximia: quos felix delectus ex Europa in Orientem destinasset, ea in primis recreabat, sustentabatque spes, sanctum Patrem Franciscum videndij; dumque is Deum in Molucas, Iapones, & longinqua alia secutus, abesset Goa cum eò appellerent, extant suauissimæ illorum ad socios Conimbricam, & Romam querelæ, de suis illis optatissimis gaudiis remotissima eius absentia delusis. Ast vbi denique spectabant reducem, vna passim omnes sententia fatebantur, verba sibi deesse, quibus suam de illo præclaram mentem exponerent. *Ego*, ait Paulus Valles, qui eius videndi desiderio Goa Cocinum nauigarat (prætexens reddendas literas quas ad eum haberet ex Lusitania) *primo aditu & affatu, impetrare ex me non potui, quin exclamarem, verè, verè seruus Dei est, & nunquam inueni similem illi. Proh! quantam vim exercet in animos, eius non modo loquentis, vox sed vel ipse conspectus: diuini obsequij accendit in omnibus ardorem*; additque prosequens, dies quinque cum illo tam iucundè versatum, vt perinde ac inter superos ageret, punctum sibi temporis viderentur. Nec dissimiliter Melchior Gonzalez de priore suo cum Xauerio congressu. *Goam, inquit, attingimus valde læti ob repertum illic P. M. Franciscum, cui parem*
virtute

virtute inuenio neminem: amoris est in Deum tam plenus, & ebrius, ut nihil præterea in eo videas; habemus uiuentem nobiscum martyrem, & quod scribo prorsus nihil est, ad ea quibus reipsa cumulatæ bonis quæ à me non valent explicari. Vix eò adueneram cum in Comorinum profectus est, tanto meo inuore, & solitudine, ut mihi viderer e Societate iam non esse. Ita quidem ille, at si aliorum Xaurij comitum de sanctimonia ipsius, in Europam scripta, hic colligam, literarum volumen conflauero; omnium loco sit duorum sensus, quibus ægre reperjatur alius diuinorum experientior. Melchioris Nunnij de quo paulo ante, & S. Ignatij. Interrogatus quandoque Nunnij de Gonzaluo Sylueria quid sentiret, cuius vitam celsarum excellentia virtutum, mortem corona martyrij decorasset, ac num videretur cum Xauerio componendus. Erat, respondit, Sylueria vir sanctus; hoc nostrum nec vllus dubitat, nec ignorat: verum Xauerius ad illum, velut architectus ad opificem fuit; & profectus est eius animæ dotes explicare, de quibus à me opportunius alias. Xauerium autem Sylueria tantum fecit, licet vna de illo sociorum auditione sibi notum, ut oram Piscariam, suum diceret paradysum, optaretque in ea viuere, ac mori, nullum Oriente vniuerso arbitratum locum, eo sanctiorem, quem tantus Apostolus virtutis suæ condecorasset monumentis, quam sibi virtutis sanctitatem, Parauarum cum lacrimis narrationes assiduæ, & iis plagis impressa posteriorum exemplo vestigia loquebantur.

Iam Sancti Patris Ignatij suprema de Xauerio existimatio sciri, aliunde certius non potest, quam quòd ex India in Europam illum reuocari, suo loco Societati præponendum: quod testatur Ioannes Polancus secretorum illius & consiliorum omnium conscius, idque tanto ante Petrus Faber illi destinatar, cum primis Patribus Societati Præpositum daturis, secundum ab Ignatio, nominauit Xauerium; ut ab Xauerio vicissim Faber post Ignatium secreto pariter suffragio in Generalem legebatur. Hoc ad Xauerium de repetenda Europa Ignatij mandatum, quadam eius habetur epistola cuius saltem pars illa quæ ad reuocandum Xauerium pertinet, ne Societati excideret hic à me inserta est, sic ergo is scribit, addo mihi, maius Dei domini nostri obsequium, & iuuandas istic animas, spectanti, opemque quam debent ex Lusitania expectare, fixum animo esse, sanctæ obedientia præcepto, inter tot alia, hoc item in Lusitaniam iter tibi mandare, cum primum se dabit nauigatio commoda, & hoc à te suscipi iubeo in nomine Christi Domini nostri, utque procliuus iis satisfacias, qui te forte istic Indorum bono tenere satagent, edo hic tibi huius mei consilij rationes. Nosti enim primum, ad Christi nomen istic, in Guinea, & Brasilia firmandum, latiusque fundendum, Lusitania Regis pia imperia quanti sunt; Principem enim tam probè animatum, & Christianis ardentem studiis, qualis est Lusitania Rex, facile coniciis multa præstiturum que ad Dei gloriam promouendam iuuandosque regionum illarum populos, necessaria sunt, si à te perito, & experto, coram de iis edoctus fuerit. Deinde cum tantopere inter sit de Indorum rebus, Apostolicam sedem ex veris, & certis, digno teste grauique cognoscere,

42

Ignatij literæ
Romum Xauerium reuocantis.

ut illi tum noua, tum veteri Christianitati; animorum praesidia conferat, quibus aut nullo modo potest, aut agere admodum carere; huic pariter muneri, nemo te aptior, cum rerum qua istuc geruntur statum omnem compertum habeas, & hic in ea opinione sis cui multum deferatur. Scis quoque Indiarum bono quantum expediat idoneos mitti ad fructum qui variis ex locis, varie expectatur. Ad hoc inuenerit plurimum tuus in Lusitaniam, & huc Romam aduentus; nec enim solum multo plures ad expectandas Indias adiciendum animum, verum etiam inter istos delectum habebis certionem, & quis cuique Prouincia futuris sit accommodatior perspicias melius. In quo tute ipse facile iudicas quantis sit rehta collimasse, nec plene sufficiunt quae scribis ad formandum de his iudicium; te ipso vel simili opus est rerum aequo perito, qui coram, & usu, mittendos, istuc perspexerit. Ad has rationes ex communibus Indorum depromptas vilitatibus, accedit, quod Regi animos suggeres, ad rem Aethiopicam tam pridem ac diu, sed incassum, nullo adhuc effectu motam. Congense quoque, & Brasiliensi proderis non parum, quod praestare ex India, commerciorum defectu non adeo valet: ac si nostros quos regis tua istuc putabis praesentia egere; poteris illos haud difficiliter, quin & commodius ex Lusitania, quam ex Sinis vel ex Iaponia regere. Cetera remitto ad M. Polancum, meque ex animo tuis apud Deum precibus commendo, precorque supremam ipsius bonitatem, ut nos sua profuse gratia dignetur, quo & perspiciamus quod ei potissimum placet & hoc cumulatius exequamur. Haec tenus verba sancti Patris, quibus addit Polancus eius scriba, priuatis suis ad Xaverium literis quae sequuntur. Praeter illa quae sua epistola parens noster abunde complexus est (quam conduceret vel integram vel ex parte proferre, si quibus fuerit satisfaciendum, de hoc in Lusitaniam regressu) sunt alia item rationes non minori iis quas indicat pondere pendenda, & sciat R. V. hanc palmulam Lusitanis, Hispanis, & Italis pulsam tam dulce ubique sonuisse, ut sit nemo quin multum confidat, sanctos hoc iter in Dei gloriam, & commune bonum successus habiturum. Estque hac eadem Patris nostri sententia, quod vel unicum possit multis, & validis argumentis par esse. Precor Iesum Christum D. N. ad summam suam gloriam, & obsequium omnia dirigat, Amen.

Haec dum Romae in Indiam scriberentur, fluxerat septimus à Xaverij obitu iam mensis; at si Deus fecisset, ad eum in viuis mandata Ignatij peruenirent, tunc prorsus liquido constitisset, quanto illum in pretio amissura haberet India, quanto lucrifactura Eucropa: tum multatim profecto illic foret, ne eriperetur, etiam facta spe redeundi: sed si ab Europa prohibuisset eum illata vis; negatis ad transitum nauibus, erat plane aliud quod Obedientiae insigne prodigium editurus. Scribens enim ad S. Ignatium, promptum se illi exhibuerat non semel ad omittendam, & Indiam, & Iaponiam, & Sinas, & quicquid haberet praemanibus, ut eius se pedibus stisteret, accepturus ab eo propensissima voluntate quicquid iubere placuisset; ad hoc autem, vel solum ipsius nutum satis fore. Nunc itaque aduersus obstituros, praeepto Obedientiae reuocatus, per obiecta quaeuis perfectionis impedimenta, & remoras, erat prorsus vel terra, v_e

mari, pedes rediturus; Romam autem ingenti gratulatione, & honoribus subiturus, ut quem eius fama sanctitatis, & miraculorum, prævia commendatione, pro viro incomparabili celebrasset. Cardinalis à S. Cruce audiens reuerturum, præ gaudio fleuit, professus nullum sibi potuisse hoc nuncio venire optabiliorem, & iam designabatur in vrbe pompa, ad cohonestandum illius ingressum. Huc vsque opinio sanctitatis qua sanctus Apostolus apud omnis generis mortales, barbaros iuxta, & moribus cultos; Christianos, & ethnicos magnificè claruit.

Squamur nunc iis enarrandis, quibus illum Deus ab eius obitu clariorem effecit perpetuis admirandisque prodigijs; haud tamen inani proposito vndequaue omnia colligendi ut quæ styli complexum præ multitudine fugiant. Scimus nouo in orbe, eius miraculis deuinctas vrbes, regnaque attonita, patronum sibi eum adsciuisse, nec illum parcius colere quam colant imperia Orientis, sed vnus India, & paucorum annorum, spatii stylum claudo, prætergressurus omnia, præter insigniora, & quæ mihi ex actis de sanctitate illius publice conditis suggerentur. Quæ oræ Trauancoris ab ortu, ab occasu Piscaria in austrum porrectæ, ad Comorinum promontorium iunguntur, situm est oppidum ethnicorum, Cotate vocabulo, sex tantum miliaribus à mari; vicina est oppido illi ædes B. Xauerio sacra, nec ornata nec opere tot inter alias memoranda, sed prodigijs quæ absque numero ad eius effigiem (illic olim à P. Andrea Buserio positam) eduntur, si alia vsquam per Orientem maximè cehebris. Frequentatur peregrinatione, anathematis, & donariis ethnicorum, referentium inde tam manifesta votorum præmia, ut qui veteri superstitione, soliti erant suam testium fidem iuridicam, ferri candentis confectione, vel immersione manuum in feruens oleum probare, Sanctum qui Cotate colitur nunc iurent, eorumque tam indubitato testimonijs credatur, quàm saepe periueros contigit repentina morte lacrilæ gum lueri iurandum.

Degebat proximus huic templo ethnicus Beremalus nomine, ludi literarij magister, & poëta; superstitionis patriæ ut peritissimus, ita maximè tenax, animo tamen & moribus, quoad veri Dei fert ignorantia non admodum improbus; huic eo acrius studebat P. Buserius errores eximere, quod magno Christianismi honore ac lucro, exarmandi essent tam strenuo milite Brachmanes, & probabat quidem summopere suspiciebasque Christiana; verum sexagenario maiorem pigebat renasci, pudebatque fieri de sectæ suæ veteris magistro, nouæ discipulum. Seu tamen in Patrum gratiam, vel quod ita sentiret; Christianam legem, Xauerium, & Nicolaum Spinolam (qui nostris inde non longe præerat) poëticis cantibus elegantissimè laudauit, suis de cætero inherens miserijs dum felicitatem decantat alienam. Huius attamen suæ qualiscumque opellæ pretium à Deo, & Xauerio sanè ingens, salutem animæ, leui corporis detrimento tulit. Primum enim lepra toto corpore deformatum, deinceps bubonibus, atque vlceribus tam dire nerui cruciabant, ut membris omnibus iaceret.

43

Miracula Xauerii post mortem Cotate edita.

iaceret captus, frustra satagentibus medicis in aliquod saltem eius morbi lenamen. Quare mitius aliquid desperans, vitæ residuum parabat in doloribus trahere, cum ecce tibi nocte quadam adest Xauerius dormienti placidissimo conspectu, monet in ædem suo nomine sacram deportetur; illic sua coram effigie vngatur oleo quo appensus ardebat lichnus, sic valetudini pristina reddendum. Ille vt diluxit monitis ad amissum pareret. Sed de suo adiungit, quod se ad limen ædis sacræ deponi iubet, ibidem hymnum in laudes Xauerij pangit; tum ad Sancti effigiem defertur, vngitur, mox toto corpore squamosis crustis lepra decidere; coire vlcera, reuiuiscere neruorum vigor; mundus denique, ac valens restituta sanitate frui. Altero vero ab hinc mense, festa Christianorum pompa, & adplausu, beatorum fonte lotus Francisci liberatoris sui delegit nomine vocari, seque illi eodem in templo ædituum dicauit.

Probrosa ethnici, nobilis capitis iactura, mæsti; vbicumque illum offenderent, sugillare; motum cerebro dictitare, exprobare animi leuitatem, quæ meritorum tot annos apud Deum, apud homines Magistri gloriam, & opinionem sapientis: Sectæ mutatione decoqueret, quid enim tandem in lege Christiana reperisse dignum hominis fide, mediocriter prudentis, nedum sapientia ipsius singulari? quibus vero Christianorum in templis, miraculum cerneret, aquæ olei vice perpetuo lucentis, vt in templis Pagodum?

45

Aqua vice
Dei ardet in
lucernis.

Est, enim hoc inter alia sexcenta, palmare mendacium quo fraus Brachmanum sacrilega, stolidum popellum in cultum dementat idolorum; fingunt aquam ardere pro oleo ante illorum simulachra, & Franciscus quidem illorum irrisiones & querimonias deridens, hoc solum aiebat, se inter illorum, & Christianorum legem notasse discrimen, quod hæc tota veritas esset; illa quanta quanta, purum, putumque mendacium. Hærebat attamen illius animo, de aqua olei pabulum lucernis præbente, optassetque ex vero de Christianorum Ecclesiis affirmare quod de Pagodibus ethnici confingebant. Eodem igitur ad hoc in sua Ecclesia tentandum impulsore, quo ad augendam Xauerij gloriam, & fraudulentiam ethnicorum confundendam agebatur, aquam sumit lustralem; lampadem ea implet, nouum impletæ indit ellichnium; de hinc ad sanctum conuersus (nam perinde cum eius imagine, vti cum amico familiariter confabulabatur) Expecto, inquit, commissurusne sis, te ab hostibus tuis vinci; noruut illi miracula fingere; tu fac sciant te vera edere. Accendo nomini tuo hanc lampadem, vt ardeat effice. Arsitque planè statim igni admoto; neque illa vna, sed altera, & tertia in quibus idem haudquaquam nutanti, sed præ læticia gestienti experiri placuit. Tunc autem erumpere in oppidum, ethnicos quicumque occurrerent prouocare, ad spectaculum aquæ, in Christianorum Ecclesia non falso, vt eorum in templis, sed vere ac palam vice olei ardentis; Deum, & prodigij auctorem Xauerium laudibus tollere; pungere illos facilitate explorandi, quippe ab se narrari non distita, vel nullius oculis probata, qualia ipsi venditabant; in proximo

mo rem esse, nempe ad Sancti effigiem, adessent, & experirentur. Delirare his senex principio creditus; cœterâ, sibi cum belle constaret, & abesset locus aliquor tantum passus, accurrunt Christiani frequentes, & ethnici, vident, inspeçant, tangunt, aquam meram olei usum dare, fraudem nihilo fecius & præstigias veriti, præsertim infideles, ipsi per se rem experiuntur, simplici aqua, & nouis ellichniis lucernas aptant, quam multas cuique sua vel infidelitas, vel curiositas suggessit, quæ omnes pariter eodem miraculo arserunt, incensisque vna omnium animis prouoluti in genua Christiani; sublatis in caput ritu suo manibus ethnici, Sancti prædicant laudes, Christianorum Deum præpotentem magnificè celebrant; sparsa hinc prodigij fama per iunctam hoc promontorio vtramque oram, earumque mediterranea, peregrinos vndique ad sanctum Cotatensem (ita nominabant) magno numero acciuit, Mauros, idololatrias, Christianos, quibus sedulus, & gaudens ædituus miraculi præstantiam, nouis ab fatietatem experimentis commonstrabat, quam & pœtico cantu persecutus est eleganti, lateque per Indias solito decantari. Longum sit dicere quot modis quàm multorum vel pietas, vel curiositas hic sibi indulserit. Lichnos secum nouos quindecim tulerat Manaparensis Parauas, aquam omnibus infudit, omnes accendit, omnes aqua vidit vice olei ardere. Obtulit Antonius Caiadus plenos oleo sexaginta ob recuperatam, Xauerij dono, videndi facultatem, sed alios quinque probaturus & ipse miraculum, cum aqua concinnasset, dies quatuor solidos vidit perinde lumen ministrare, vt quos oleum alebat. Denique Bellarius Totius, ibidem quoque ædituus, quoties oleum defuisset aquam lucernis consueerat infundere, eaque semper lumen pro oleo nutrire. Nec minus mirabile quod multorum obseruatum est oculis, si quo casu extingui lucernas contingeret, accedentibus iterum accensuris, seipsis denuo seu ministerio potius beati genij omnes simul solitas reaccendi. Neque tamen hic thaumaturgus Apostolus, fixit beneficiis suis metam erga suum ædituum ac pœtam Peremalum: perstringo reliqua priusquam vterius pergo.

Sæuus illum quandoque intestinorum inuasit dolor, & cassis penitus ad eum leuandum remediis, coram Xauerij consistens imagine ferre potes, ô Pater, inquit, æditui tui, tibi diu noctuque solliciti, tam acerbis cruciatibus diuelli viscera: nec manum admoues salutarem? paucis his confidenter queri desierat, simul desit dolor nullo in posterum eius sensu. Sequitur lepidum, atque vt leue sit, minimè omittendum. Die quodam artosum à muribus conopæum Altaris cum deprehendisset, & ex triplici plaga bene grandi coniiiceret minoris bestię non fuisse id crimen, neque aut grandem muscipulam, aut eius instruendæ haberet artem; constitit, vir simplicissimus, ad Sancti altare subiratus, & his illum verbis affatus est (quæ ipsemet testis, in actis iuridicis à se ita concepta dictauit) Aiunt P. Francisce obiisse te apud Sinas; te Sanctum fuisse; corpus tuum Goæ putredinis expers integrum asseruati; tui vero templi ædituus ego sum.

P p

sum.

46

Alia ibidem mirac. in gratiam ægrot; nauarum ficientiũ; nauigantium; piscatorum.

sum. Tibinè ergo videtur decere, vt tui altaris conopœum, forex arrodere ausus sit? debes illum omnino, mihi mortuum sistere. Quacumque de forma hoc argumentum d:prompserit, certo tamen quod voluerat euicere, postridie mane referaturus templum, ad illius fores reum murem mortuum inuenit, & quidem magnitudine admodum enormem. Quo eius supplicio magnopere gestiit.

Aquæ prodigio vicem Dei præbentis, & mutata natura, ignis pabulum factæ, cuius per se interitus est, vix aliud latius Xauerij gloriam inter illos ethnicos diffudit. Sunt tamen ab ipso & alia, in eodem elemento mirabiliter edita, in subsidium necessitatis alienæ. Illud notum imprimis inter nautas, quoties malacia tempestatibus interdum grauior, aquam omnem moris longioribus consumpsisset, quo mortis genere nullum nauigantibus incumbit crudelius; toties illos ad S. Xauerium & confugere solitos, & Sanctum iis opitulari consueffe, vel aquis marinis exempta salugine; vel immisissis extra ordinem anni, ventis; quibus in littora ignota, & insulas eiectæ naues, aquationem in iis facerent. Nec ab simili dono inter piscatores vtriusque hinc inde ad cornu Comorinum plagæ; si annus mare negasset pisculentum (vnde ferè iis victus suppetit) iacta S. P. Francisci nomine retia, tot referta piscibus ducebant, vt si forent in mari fecundissimo piscati. Iam sedatæ procellæ, conuersique in fauorem venti, eo numero sunt vt cogar hic paucis satisfacere lectori. Nauigabat Cocino in Bengalâ Manuel Sylua, ibant vna vectores, & mercatores quamplurimi, cum exorti de repente venti, maria euertunt, vela dilacerant, diuellunt malum, & antennas, puppim debilitant, nauimque propè omnino spoliant superioribus armamentis, vndas vero in montes atrollunt, (sic qui aderant testes ex re vera, non amplificandi gratia se loqui aiunt) arte ergo & ope destitutis iactura sit omnium mercium, omnisque ponderis, nudum nauis cadauer cum semimortuis quos veherat, maris arbitrio iactatur, & fluctum omnem sibi retur lethalem; cumque nulla miseris spes esset aliunde, superos omnes in auxilium vocant, interque illos Xauerium. Mira res, & aspectibus omnium aperta & euidens. Vnda imminēbat formidabilis, nauim à latere incurfura, cum in clamato S. Francisci Xauerij nomine velut fræno inhibita retro cessit, seque à nauim procul, ipsa reforbuit. Quo animaduerso, deinceps ad minas fluctuum singulorum, vno omnes clamore Xauerium in opem exposcebant, & fluctus aut scindebant se medios, aut aliòs impetum flectebant: quæ sancti admirabilis tutela, ne fortuitis attribueretur Oceani motibus, si quando illum vocare negligenter, tunc vero vnda quò natiuus rapiebat furor, velut deposito sancti viri metu, periculosè nauim illidebant. Ita continuato per fluctus singulos miraculi beneficio tandem incolumes in regnum Bengalæ, duce Xauerio sospitesque appulerunt. Nec adscribã plura in hocce genere, quò obsit sua narrandis multitudo, inter Sinas præfertim, & Iaponiam editis, quo nullus est vasto in Oceano, nautis horribilior tractus; hunc autem vt salui enaigent pro solempni habent pictam

Xauerij tabulara malo appendere cuius tutelâ tempestatum aut frangitur impetus, aut vndæ mansuescunt.

Iam de Xauerij in ventos imperio, nauibus in portus optatos, extra statas anni periodos deducendis, vnum aut alterum subiungo. Coulanum redibat Franciscus Rodriguez cum sociis nauibus, & Goducherini promontorij æstuosa, fyrtesque declinans, altum semper tenebat: Sed iis cœpit ventorum, imbrum, vndarum turbinibus vexari, vt fœderati quidem, nauigiis fulti munitioribus, per aduersa omnia tenderents ipse, tam violento impar discrimini, editioris loci se supercilio tegeret, mœstus, & afflictus quod efferato iam in procellas anno, mare illud occiduum in multos menses clauderetur, essetque sibi illic hiemandum. Dies in anchoris agebat duos, sortem lugens acerbam, & suo commercio damnosam, cum succurrit dolenti Xauerius latè orâ illa prodigiis celebratissimus, & præsentiissimum quibuscumque angustiis eorum qui ad se fidenter confugerent remedium. Quare illi se ex intimo committens, vouet eius Cotate ornando templo cortinas aliquot, si eius beneficio Coulanum ante portas oclusos attingeret: vouerat, votique confestim fit reus; ponit illico mare, versus à puppi adspirat ventus, soluit Rodriguez, semperque oram legens (quod & tutissimis anni periodis intutum, & periculosum) Coulanum applicat. Sociorum naues quæ contra vim maris, cursui suo institerant, oëtiduo post apparent, sed occupatis quâ tempestatas trudebat variis portubus, nulla earum Coulanum appulit. Simile aliud non absimili in causa promeritus est beneficium Gonzalus Mendez, natione Indus, Brachmanes genere, nisi quod habet quiddam præterea valdè singulare: transibat is quoque Cocinum versus, ex ora vna in alteram, sed obitante iam hiemis importunitate Comorinum Cornu vi nulla transgredi valuit. Naues septem quibuscum inuito fœdere soluerat, quod essent robustæ, magno vltierius conatu prætergressæ, inde sexto vix milliari, in sinum coniectæ sunt Cotati oppositum. Persuasus Mendez Cocinensem in portum euasisse saluas, eò dolentius infortunium ferebat, quod Tuturini solus esset hiemem & lucra mercium perditurus. Ardenter itaque Xauerio supplex, spondet se Cotate illius Ecclesiam donario aliquo insigni aucturum. Paranti nihilominus in diem proximum è nauis merces educere, Apothecis melius seruandas, spectandum in somnis se præbet Xauerius; hominem consolatur, vetat merces mouere; sedatum iri post triduum ventos, & maria, Cocinum prosperè peruenturum. Quod haud secus, ac erat pollicitus dies quartus effectum exhibuit.

Aspectabili hac sui præsentia non enumerabo quàm multis adstiterit Beatus Indorum Apostolus, eorum vel animis, vel corporibus medicinam facturus, ne similibus historiam onerem, vel debitis mutilem, pauca solum eius exempla hic referam. Indus arte Catambis, vt vocant, hoc est magister literarum, Ioannes Fernandus nomine, impuris amoribus irretitus, noctu ab iis cum rediret, in ædem haud procul Manapare sacram, abdebat sese, vbi celebris prostabat B. Xauerij imago, lucem illic operiens

Pp 2 ne

47

Multis videntur se exhibet in eorum salutem.

ne suo grandi malo sceleris sui inditium faceret: dormienti adest Xaverius pacatè admonet, detestabilem ei obiicit vitæ statum, rogat etiam ab eo respiscat, infano amori remittat nuntium, æternam alioqui ei perniciem allaturo. Experrectus Fernandius, pro inani somnio morosa negligit; sed nocte insequenti ab eodem scelere redeunti, eodemque in templo quiescenti, non iam placido vultu, sed iratum se sistit Xaverius, obiurgat, minatur; futurum vt ei caro stet nisi se ab illa infami consuetudine abducat. Sed neque tunc minis paruit sceleratus, tametsi animo pungeretur, nec posset has merum somnium putare; adeo impotens libido præsentis voluptate, fidem pœnarum sequentium tamdiu adimit donec opprimant infelicem. Ergo hic quod sibi intriuerat hoc edit: humor illi ex capite defluus vniuersum corpus, ita occupauit, nervos præcipue manuum, ac pedum, tanto ac tam informi tormento contraxit, vt linqueretur animo sapius, & commouere se nisi alienis manibus non valeret. Accedebat ad mali cumulum medicorum sententia, nihil ausa deinceps melius polliceri, quod experti viderent, nec iacentis naturam, neque artes suas, tenacitati humoris illius dissoluendæ sat esse. Occursant interim turpitudinum suarum condigna præmia legenti, visorum figuræ, & Sancti minæ quas spreuerat, quibus tunc effectui datis sera esse omnia videbat præter lacrimas, & pœnitentiam. Semestre duxerat inter cruciatus, cum spe corporis abiecta, prospicere saltem animo decernit: redit cum Deo in gratiam, vitæ omnis labes confessione serua expungit; pœnam illarum, morbum quo conflictabatur, mortemque adeo ex eo expectatam, quam erat commeritus, libenter admittit; denique omnia si conualuerit in futurum spondet, & quoduis exitium potius quam eiurata flagitia aditurum. Post quæ tertium illi B. Xaverius, vt alias quiescenti adest; docet morbi fontem ipsius crimina fuisse, quæ blandis in cassum curata remedijs sananda fuerant doloribus corporis. Iam ab iis ad Deum, & ad se reuersus, speraret bene, quibus dictis, fausta illi manibus adprecatus euauit, excitatusque Fernandez duplicibus gratiis profecutus est Sanctum animi sui, & corporis medicum, eaque præ omnibus vt profiteretur in posterum se castè victurum. Minus corpori, plus animæ contulit Xaverij species Malabarensi obiecta femina diuturno ex morbo languenti: hæc deuastato Nanginaris, patriæ suæ agro, omnibus ad curationem subsidijs defecta, valetudinem à S. Xaverio continuis precibus flagitabat. His instantem votis aspectabilis adit Sanctus, hortatur vehementer quod visum Deo foret, idem hoc etiam ipsa vellet; subdit Deo placere, vt viuus abeat, ipsique tam pridem iacenti expedire, futurum id non ita multo post; daturum se operam vt præsto illi sit Sacerdos è Societate, qui necessitati illam præsidii ad Christianæ decedendum iuuet. Quo pariter tempore Iacobo Gonzalo inspirat excursions aliquas in oram Trauancoris vt Christianos à barbarie, & strage superstites recreet; profectus Iacobus, & in Nanginaris interiora quoque se penetrans, ægrotam inuenit, quæ probè conscia, cuius instinctu, & quamobrem adest, tenere flens,

manusque

manusque atrollens, promissi gratias B. Xauerio egit, visum Patri Iacobo quod retuli narrauit; indicatoque mortis die, sacris rite mysteriis procurata feliciter obiit. Cœterum corporis sanitatem quam huic magno eius bono negauit S. Xauerius, alteri concessit, Indæ similiter, & ex longa ægrotatione animam agenti, vsu iam linguæ, ac sensuum amisso. Haud tamen segnibus parentes quos iactura illius vehementer angebat, assiduis precibus, ac votis, pergebant illam B. Patri commendare. Quibus tandem ab eo quod tantopere vrserant abstulerunt, sed modo prorsus mirabili; spectandum enim se variis locis, tum pia femina, tum eo in pago, vni ex Ecclesiæ ministris obtulit; turba, qualis inter nos dum viueret stipatus puerili, Christianam doctrinam discendum, & hinc minem præferens graui ali quo sollicitoque negotio impeditissimum; properare se ait ad restituendam ei feminae sanitatem. Quo temporis puncto velut expergisceret ægrota, voce, sensu, viribusque receptis momento sanata est.

Quid quod etiam Indo cuidam, vltro ac minime rogatus, oculos reddidit: Huius nomen Chambaratecura; occupatio quæstura Sanctæ Crucis quod est in oppido Colluci templum. Componebat quandoque festorum ignium diuersa missilia ad diem S. Crucis festa lætitia peragendum, cum in aceruum tormentarij pulueris scintilla incidens flammam ex eo ingentem corripuit, qua & miserè deformatus, & excæcatus omnino est, egitque multos annos cæcus: conspiciendum se tamen inter somnos aliquando huic sistens B. Apostolus, quærit ecquid ipsi gratum accideret oculorum vsu recipere: is ne vitam quidem gratiorem respondit, sed enim qui posset id fieri, cum præter oculorum cauum, nihil sibi de oculis restaret: de hoc inquit Sanctus, ne labora, iubetque sexta inde leuca perducere se Cotatem curet, ad ipsius adem atque imaginem illuc preces fundat, cœterum nihil prorsus ambigens oculos se impetraturum. Prima vix luce promissi audis in viam se dat, familiari gressum eius regente, omni que illo itinere Sanctum rogans, & omnia pollicens in beneficij gratiam, si cæcus eò adueniens, reuertetur oculatus. Ac fuit quidem haud ad eò subita impetratio spei datæ, nec primo stetit imaginis aditu, ad probationem, & meritum fidei nonum in diem differatur ægrotus, supplex, fiducia, & constantia plenus, fixusque non prius ab Sancti pedibus recedere, quàm esset promissi compos factus. Idque nono demum ex quo venerat die prolixè obtinuit, renatis momento intra suos orbes viuidis oculis, & quos amiserat nitore vincentibus. Cecinit ipsemet (erat enim poëta) versu patrio carmen, quo miraculum accepti muneris tota India vulgavit.

Cæcitate hac haud forte leuior alia, Ioannem Fonsecam Lusitanum ministrum regium detinebat: abductus à barbaris, & Cugneli conclusus alta rupe, vitam trahebat in tenebris, omni oculorum ablatu vsu nisi ad lugendam seruitutem. At is Xauerium cum additissimè coleret, instabat apud illum perpetuè, vt se ab hac vita tam calamitosa aut seruitute eriperet; futurum sibi tolerabilius vna morte absolui, quàm

pp 3 dito

47

Oculos effos-
sos excor, red-
dit.

49

Captiuum li-
berat.

diro sepultum carcere, quotidie mori. Audiuit clientem patronus beneficium multo etiam largius quam esflagitaret; recreauit sua praesentia moerentem, confirmauit ad patientiam triduanam qui adhuc ipsi supererat carceris, post quem insperato, contraque omnem expectationem, in libertatem amissam assertus est. Longe diuersos auaro Christiano impressit motus obiecta Xauerij species. Hic aedis quaestore quam Coulani sacram habebat Sanctus claris illustrem miraculis, vela quaedam altaris, & tintinnabulum, pecuniae modicae pignus acceperat. Sed breui coactus est reddere. Xauerius ipsemet reperitur adstitit dormienti, vultu irato, acerbe ac minaciter obiurgans; nisi quantocyus in templum referret quod de illo in pignus non dubitarat admittere, grandi fenore luiturum: terribili somnio inhorrescetis euigilat, apertisque oculis Sanctum videt sublimè ab se auolantem.

Haec per se praesens Xauerius confecit; sed absque numero alia rerum partim suarum, partim sibi sacrarum ministerio, vel actu. Pulvere ex fossa sepulchrali, qua Sanciani conditus est, segmentis castulae seu superpellicei & sacerdotalium ipsius vestium, chirographis nominis, oleo ad eius effigiem lucente, mensuris Goani illius sepulchri, breuiario, coronae globulis, edita censentur innumera, probanturque iuridicis tabulis ab eo miracula. Cruces quibus passim littora insigniuit ut essent terra marique conspicuae, & venerabiles nauibus, ac viatoribus, colebantur velut gloriosa ipsius trophaea, nec parcius ab Saracenis, & ethnicis quam à Christianis, appensa ferebant donaria, anathemat, & omnibus scilicet acceptam ad illas à sancto gratiam monumento affixo testantibus.

Præter has, Corate nominatissima colebatur ex qua S. Xauerij prodigiosa illa pendeat tabula, cruxque ipsa clara prodigiis, adhibitaque à S. Patre veluti propria in effectum continuam mirabilium beneficiorum. Cæpit eius occulta in lucem virtus se prodere, cum humata eo in templo femina Cotatensi, Christiana in speciem, re ipsa ethnicis peiori, crux palam in omnium oculis, improuisum cruorem sudauit, sed ea copia ut ramis quinque per truncum deflueret. Quo permoti ostento qui aderant, cum de mulieris vita & moribus inuestigassent diligenter, magam, & magistram beneficiorum, ac peculiari olim dicatam daemone compererunt, nullo animi poenitentis inditio mortuam, dignam proinde cuius execrabile cadaver sepeliretur asini sepultura, traditaque in praedam daemonebus anima, discerpendum canibus iactaretur. Hinc multiplicis deinceps beneficentiae exercendae fons fuit Xauerio illa crux. Complexu solo, visum caeco restituit: contractu lethalem sanguinis eruptionem inhibuit; piscatorem egenum periculose aegrotantem, qui præ illius tactu sacro, ethnicorum beneficia spreuerat, confestim restituit; & præter alia sexcenta paralyticum sanauit, sed modo non raptim transcurrente. Erat is Dominicus Gomez, in Lusitanorum praesidio Cocini miles, huic ad S. Francisci propugnaculum excubanti, repentina humorum eluuiem partem corporis sinistram ab usque capite ad pedes interceptam penitus sensuque orbauit,

50
Ad crucem
Xau mir.

ne linguæ quidem intactis musculis, ut nisi difficile ac sædè balbutiens vocem quæ sat perciperetur non posset exsculpere: hominem igitur id ætatis, & læua corporis parte captum, & validissimâ quæque remedia, morbi pertinacia eludentem, communi sententia pro insanabili pronuntiauerant medici: quamobrem spes omnes in S. P. Franciscum transtulit quem venerabatur peculiari cultu, factusque certior Cocinensis Collegij Rectorem Antonium Toscanum de prodigiosa miraculis Cotatensi cruce, penes se assulam habere, eius ab eo frustillum obtinuit, quo in aquam derafo, post *Pater & Aue* utcumque recitatum aquam haurit, linguam signo crucis munitam pertentat, experiturque enodem, ac liberam ut olim fuerat priusquam paralyti ligaretur. Soluta iam linguæ iuinculo, primo collum, deinceps brachia, & membra deinceps reliqua, motu defecta atque emortua, aqua eadem tingit, fugienteque ad aquæ contactus sigillatim malo, singula tam belle restituit, ut vnquam iuueni fuissent.

Cocini quoque Xauerij virtus prodigiosior eluxit in quadam icone, parte altera eius effigiem; altera Virginis exhibente, cum infante inter brachia filio. Erat hæc in manibus Lucie Vellanzani, Tamucaio in Sinis oriunda, virtute eximia vidua, olimque ab sancto Christi fidem edocta, ex qua de hisce miraculis cum iuridicè quæreretur annos exegerat ætatis centum & viginti. Nullum obtulisses tam inueteratum, & peruicacem morbum, membra nulla curationis omnis expertia, quin illa momento persanaret, seu partes affectas ducta in crucem icone obsignans, seu aqua spargens qua iconem merferat, hæc modo, nullis præterea, adiecta precula. *In nomine Iesu Christi, & P. Francisci Xauerij, restituatur tibi sanitas.* Multos vidi (ait vnus pro testimonio) capite, manibus, pedibus, pessimè affectos; alios naribus frustra putridæ carnis eiectantes, cum purulento, & intolerabili foetore; alios phthysi ad pellem ossaque consumptos & cadaueribus concolores, meis inquam oculis coram vidi tactu illius iconis repente sanatos. Natam infantem septimestri partu, absque vlllo vitæ indicio; aliam ex lapsu de gerulæ brachiis morientem, contactu iconis, & Xauerij inuocatione, Lucia momento restituit. Cæcam multos iam annos mulierem; mutum; surdum; solutis paralyti neruis, mensibus quindecim afflictam, icone in crucem obsignauit, adpersit aqua post immissam in eam iconem & absque vlla mora, sensibus, vsuique membrorum reddidit; quæ carptim libasse sufficiat, ut tria citius describam, quæ describit suo diplomate Pontifex, Beatorum honores Xauerio decernens. Gonzalo Rodriguez lauum latus qua cordi imminet profundè abscesserat, altamque vomitam multos menses alebat; absterrebat tamen periculi lubricum chirurgos à tentanda funditus mali sede, radiceque illius igni aut ferro extirpanda; fore tutius arbitratis, tenuissima diæta & pharmacis humorem illu exsiccare, sed iis tam nihil ætüm est ad claudendum vlcus, ut etiam in carcinodes descuerit; ex quo accerrimi cruciatus, affectus cardiaci, & conuulsi stomachi doiores assidui, quos inter contigit Deo sanationem miseri parante

51

Et ad eius ico-
m.

parante vt de Xaverij icone, ac miris ab Lucia Sinenſi per eam editis aliquid inaudiret, veniretque in ſpem participandi eius boni: adit feminæ domum, & ad pedes illius de genibus, calamitates ſuas narrat. Illa nihil cunctata, nulloque alio apparatu; ter pectus illius icone obſignat, iubens in nomine IESV & S. Franciſci Xaverij ſanum eſſe; quo eodem puncto, carcinoma emoritur (coit ſolidaturque vulnus, reſtoreſcunt vires in integrum vt olim valuerant) priuſquam morbus illas attereret: hoc primum, alterum ſequitur in Maria Diazia editum, huius partem dextram paralyſis ferè omnem, maximè brachium laxarat, quod cadebat ex humero pendulum, nec cruri inſiſtere, nec paſſum progredi, niſi ſufficientis auxilio poterat; augebat miſeriam cæcitas, & expes vtrimque medicinae malum niſi ea miraculo fieret, vt euidenti proutus, grandique facta eſt; ad ſe enim perductam piſſima vidua, ſemel quotidie ſeptiduo integro aqua tinxit cui Xaverij nomen pro more ſuo intinxerat, die ſeptimo cum etiam oculos irroraret, & in crucem ſignaret, ſimul oculos cæca perſpicaces, neruos paralytica firmos, & habiles recepit, valenſque belliffimè, abſque duce, aut ſulero in Societatis templum ſe contulit, vbi ferulas ſubalares, acceptæ gratiæ anathema archiatro ſuo Xaverio appendit. Tertio denique materiam præbuit Manuel|Gonzales Figheredus, virtutem & ipſe Apoſtoli expertus, malis curationum expertibus efficaciter ſalutarem; huic computruerat vtraque tibia, & ebulliebat in continuam verminationem & ſaniem, cum acutiſſimo cruciatu, quo pedem humi ſigere vetabatur; conati diu multumque medici malignum humorem in crura deciduum, arefactione præuerrere, hoc artus & operæ tutelere pretium, vt neruis contractis, alterum altero fieret breuius, ad ſummam exitij, hominem inuaſit cruentum ventris profluuium, quod exhausto vlceribus, & annis ferè ſexaginta, nemo non mortiferum cenſuit: fuiſſetque omnino, niſi pia Sinenſis adhibuiſſet morbis Xaverij manum, aquam bibit ægrotus cui Xaverij iconem illa immerſerat, ſtatimque ex plagis, ſaniſis illis, & inueteratis, ſimulque ex diſenteria valuit. Ingens quoque Cocini miraculum extitit ab alia Beati Xaverij Cotatenſis apographa tabula. Eam commodum ſibi, Gaſpar Gonzalez ſecum detulerat, cum duabus ante mediam noctem horis in portum ſubiit: elapſa vix hora immane incendium Chriſtophori Mirandæ proximas ædibus ipſius ædes corripuit, quod vento, tenebris, æſtuo ardore, materia lignea, ſeram opem non expectantibus, breui ab imis quæ corripuerat altius graſſatum, primum famulam dormientem illico præfocat. Exciti ſtrepitu vicini, aliud ſua raptim comportare, vel confertim fenestris proieccta, igni ſubducere, quod editior Mirandæ domus flammis & carbonibus in tecta illorum plueret, ex palmarum aridis frondibus conferta. Ferit imminens clades Gonzalem Xaverij memorem. Productam illius tabulam incendio obuertit, ipſe cum omni familia, genua flexo, eius præſidium magnis vocibus implorat. Hic vero ex templo erumpentes fenestris, & tectis flammæ intro reſilire, cohibere ſe parietibus, in ſeipſas concidere

cidere refides, & extingui: fuit tamen sepulchri ad prodigia diuina, quam imaginum virtus potentior, illa inquam prodigia, quæ magis illustrat raritas; & possint à me vel centena, nisi tædio caueam referri. Vnum ergo depromo ex actis publicis admodum singulare. Goæ puer in lucem venit, qui nominalibus Ventura dictus est, significatione patria rebus perperam congruente, exilibus siquidem in modum digiti natus est tibiis, hoc, est osliculis vna pelle contactis, & solutis præterea genibus, idcirco ferendo corpori planè inutilis, quod pedum vice reptando manibus trahebat. Hunc sibi alendum Ioannæ Fonscæ matronæ nobilis pia caritas optarat, educabatque pro filio: quare ponè trahentem flaccidas tibiis, manibusque serpentem absque mœre nequibat cernere, nec longo illo quo languentem apud se habuit quinquennio defutura erat medicationis, sedulitas, sumptusve misello infanti, si quid inde ad sanandum illum consequi expectasset. Cuius tamen nulla humanitùs patebat via, repensurus opinor pietatem matronæ Deus optatissimo euentu hanc illi aperuit, vt ad S. P. Xauerium confugeret: coram ergo puerum illi sistit, enixe flagitat inter tot eius caritatis, & potentia decora accenseri hoc etiam velit, vitæque dimidium innocenti illi semimortuo donet; sancit autem preces suas hoc voto se, suis manibus puerum per dies nouem ad eius sepulchrum quotidie laturam, & præstare occæpit illo ipso die, quod pollicebatur. Fluebat tertius voti dies & ecce inter brachia illius gliscere puero per genua & tibiis vigor insolitus; petit humi deponi, quam vix contigerat cum in pedes, quod nunquam potuerat assurgit, eneruibus antehac & emortuis tibiis percommode nititur; quibus dum pergitur in exsoluenda voti fide, quotidiano carniū accessu auctis, nono demum die pueri annis, & corpori conformes extitere.

Sequamur ad vltimum, de mortuis dicere quos vita functum Xauerium in vitam excitasse fides publica confirmauit. Sed prius indictos non prætereamus, quibus naturæ vitio excludendis hac luce, obtinuit tamen vt in eam venirent. Sterilibus enim coniugatis prolem sapius impetrauit, & frequentes Cotate ad illius ædem visebantur etiam ethnica quæ filiolos infantes illi dedicabant, eius precibus acceptos professæ, æt tum oblati ex promissione donariis, tum indito pueris Francisci nomine, exorata ex eo gratiam testatæ. Has inter ethnica, diu infœcunda; post eius, quas expetierat, precibus mater facta, Francisci nomine infantem vocauit, qua tam inaudita nomenclatione, suæque superstitioni tam iniuifa, offensi ad furorem propinqui miseram pessimè, at non diu impune multarunt; omnes nocte eadem, mors oppressit. Qua suorum morte, quam suscepti filij miraculo vehementius persuasa, in templum accurrit & salutis fonte cum Filio Iota Christianis accessit.

Nunc de rediuiuis in India quos suscitauit Xauerius; infans fuit mulieris ethnica in regno Trauancoris filius, quo post sterilem diu thorum Sancti precibus impetrato, matrum se omnium beatissimam credit, sed eo, bimestri extincto, infelicissimam. Verum haudquaquam despe-

52
Steriles Xau.
precibus fœ-
cund.

53
Tres mortuū
ad vitam re-
uocati.

rans meliora, in aedem Xaverij accurrit, filij cadauer secum portans, & ad illius effigiem dolore ac lacrymis perdita, querelis causam non precibus perorat. Hæccine nimirum illa esset digna homine pietas? matri miseræ tot annos sterili, prolem donare, illico rapiendam? hac scilicet lege in eos esse beneficium qui de ipsius confisi bonitate, suum illi animum, ac vota prosternerent? sibi optabilius futurum non audiri, & viuere sterilem quam accepto vix orbatam filio, æternum lugere. Quæ illa dum quodammodo exprobrat, filium protensis ad Sanctum manibus, volebat ab eo vel recipi mortuum, vel reddi sibi viuum: auditur, extorquet seu precatationis seu querelæ fructum; restituit Sanctus animam filio, & filium matri, quem gestans papillis affixum, refert se domum vociferans, & gaudio amens, narratque obuiis quibusque gesti miraculi seriem. Eandem æque feliciter sed reuerentius, & sensu valde religioso formam adhibuit alia femina: puellam pepererat mortuam Maria Miranda, Manapare; qui pagus est oræ piscariæ Comorino vicinus, parienti aderat è cognatis mulier, quæ infantis misera, luce hac simul & æterna æternum canturæ, illam inter brachia sursum tollit, & madentibus oculis, Pater Xaveri! ait, qui olim hic animarum causa tam multa passus es, vt eas in cælum induceres, certò si adhuc nobiscum hic fores, non ferres misellam hanc animam in sempiternum viuere infelicem; quanto nunc minus id tibi ferendum est, Beato, Dei præsentia, & potentia gaudenti, cuius beneficio nihil non potes, ad seruandam animam pereuntem; puellæ huic vitam corporis redde, & tui perpetuum memores, Franciscam de te vocabimus. Sic precata mox puellam cernit velut è somno vigilantem, oculos aperire; que ritè abluta Christi Fonte, Franciscæ nomine, dicta est, vixitque deinceps incolumis. Mirabilius aliud reuocati ad vitam pueri, qui Thoma Crucio patre natus, honesto in ora Trauancoris Manacorini ciue, post mensem Baptisino lustratus fuerat; sed die eodem, vomitu, & dysenteria correptus, breui absumptus est: iacuerat mortuus horas septem, & sepeliendo comparabantur funebria, cum forte illic nescio quis familiarium, patrem videns, dolore, & lacrimis confici, cur, ait, sancto Cotarensi pro illo aliquid non voues, vt quod aliis concessit, viuum tibi filium rependat: nisi non putas fore Christiano, quàm extiterit nuper mulieri ethnica largiorem, eius saltem exemplo confide securus, & audens petito: leue ac facile P. Francisco est, talia tanto, quod nobis arduum videtur, mortuum in vitam excitare. Ad hæc Thomas in cælum suspiciens Xaverium inuocat, spondet eius templo grandis pecuniæ largam stipem, si petitionis compos fiat, & puerum Francisci nomine vocaturum: sub hæc aduertens in puerum oculos putat illum palpebras mouere, nec falso; nam propius contuens viuum deprehendit, & in cumulum gratiæ etiam valentem; neque hic prodigij meta. Paucis annis ter idem puer ex morbis lethalibus periclitatus est, ter suis precibus, & votis Pater, illum à Xaverio impetrauit, quod dum factitaret videbatur sibi per somnum spectare Xaverium coram Deo flectentem genua, orantemque pro pueri sanitate; posttidie

comperiebat incolumem, & bellè valentem. *Hæc pauca*, (vt claudam hoc caput cum cognitoribus R. Rotæ, referentibus de illo ad summum Pontificem, (*Hæc pauca de multis que in processibus de P. Francisco Xa- uerio continentur, collegimus: nec dubium quin multo plura, & magnificentiora colligi potuerint, si tempore suo facta solemniter conquisitio esset, sed iam in re tam antiqua versabamur, vt ex illa etate ad nostram pauci tantum superfue- rint, quos visa est ad id diuina providentia reseruasse: Nam si extra cancel- los diffundi libuisset, quibus me volui intra publicas tabulas circumscri- bi, ante annos septem, & triginta consecutas, ad petendos Xa- uerio in terris Beatrum honores; si temporibus aliis, locisque extra Orientem colligere, omnia gloriosè ab sancto Apostolo peracta, magnæ molis volumen sola miracula conficerent, foretque forsitan is liber historiarum miracu- lum.*

Præstare arbitror spectemus, quo pacto Sanctus ipse de se singulare elaborarit miracula, quam quibus miraculis aliorum bono, fecerit illum Deus mirabilem: Iam ergo virtutes illius aggredior ad quarum excellen- tiam diuinam, sapiens æstimator mirum nihil dixerit eorum quæ supra naturæ mensuram, & ordinem gessit. Sunt illa eius stupenda fateor & rara, vitam sanctis donare, sedare nutu ventos & maria, demere aquis saluginem, easque potui aptare; longinqua prospicere & futura; linguis variis loqui ignotis & barbaris; locis variis eodem tempore adesse, integros solum in fugam exercitus fundere, aliaque numero, & magnitudine admiranda; ob hæc attamen sola qui Xa- uerium suspicit, huic Holofer- nis oculos imputem, per quos de illa formosissimæ Iudithæ cœlesti specie nihil eius animum rapuit præter Sandalia. Sunt illa Xa- uerij mi- racula non ipse Xa- uerius, nec eget cothurno gigantis, vt appareat gi- gante procerior, sed quia paucorum est rebus pretium dicere, quæ ab hu- manis procul, diuini aliquid sapiunt; essent primum noui hominibus fingendi oculi; tum sanctimonix excellentis, pulchritudo cœlesti, & originariæ venter, magistra manu diuini Spiritus depingenda, cum ea virtutum habitudine inter se mutua quæ illam componunt sanctitatem, & qua Deo archetypo suo similiores sunt: illic splendent luculentius meriti maiestate, ac pretij nomine. Quod cum sciam optari haud mi- nus inaniter, quàm cogitare de exprimendo coloribus animo, & rebus quæ sensum fugiunt pingendis; liceret saltem quod ars docet, de vesti- gio hominis, integrum hominem metiri: & sanctitatis ad hoc vestigium ex iis legere, quæ decem per annos Apostolicis excursionibus, peragrato- impressit Orienti. Sed enim obducta magnam partem latent: quid enim poterant virtutis heroicæ insignia decora apud hominum genus obtine- re, rude, Barbarum, belluinum, ad memoriæ perpetuitatem; si erat apud illos sanctitas Christiana, non modo peregrina sed etiam Barbara: homi- nes vero de Societate cum eo aliquamdiu versati, vt in rebus supra morè humanum modumque subuectis, præter suam admirationem, nihil satis liquido explicant, aiunt se argumento succumbere, suppetere sibi tot ac

54

Sanctitas ani-
mæ Xa- u.

Qq 2

tanta

tanta, vt præstet ea tacendo reuereri, quam stylo deterere; beatum sibi vnumquemque visum, cui vel breui spatio obtigisset in eius cubiculo hæ-
 rere; vno eius aspectu solitos qui eum adiffent mutari penitus, & inarde-
 scere ex eo diuiniore flamma, quàm ex diuturna, & ignita meditatione:
 quem ex Societate amandarat Franciscus Mansilla, & pro testimonio iura-
 tus, dixit, quod ad *Patris Magistri Francis* vitam attinet, talem reuera
 fuisse, vt nemo illam ageret, nisi qui Spiritus Sancti gratia plenus esset, sicut
 ipse erat, Insuper tot sibi de moribus, & vita eius, deque laboribus maximis,
 quos pro Deo pertulit, dicenda suppetere, vt finem eis nunquam imponere
 posset, proinde plura quam vllus queat imaginari ab illo fieri possibilia, pro
 Deo effecisse, passumque fuisse. Erat præterea vir sanctus, vt post videbi-
 mus, ad subducendas mortalis cuiuslibet oculis, quas de cælo ducebat diui-
 tias, tam solers, & diligens, vt quos eius exciuisset fama, & in oculatam,
 quæ auditu de illo acceperant mirabilium vestigationem misisset, dissi-
 mulata virtute sagacissimè falleret, ac de vno exterioris hominis aspectu,
 ab iis vnus è vulgo haberetur: nobis attamen tam multa ingerit Aposto-
 lica viri virtus, vt si minus à nobis valeant tota sui amplitudine explica-
 ri, liceat saltem, quod solent pictores designandis in vngue corporibus,
 plura de iis significare quam edere

55
 Caritas Xau-
 erga Deum.

Sit ergo nobis eorum initium Caritas erga Deum, sanctitatis anima,
 & radix qua nituntur cæteræ florentque virtutes, quæ cum & animi
 latentis, & exerentis se, in lucem præstantium operum, argumentis se
 prodat, vtrunque Xauerij proceritatem metiamur. Ac prius quod atti-
 net; incendebant illius animum tam ardentes flammæ diuini amoris, vt
 corpus etiam vaporarent: vultu ait summus Pontifex, adeo inflammatus
 vt angelicam prorsus caritatem representaret. Pectore, quod erat illius
 incendij fornax, tantopere æstuans, vt cogere illud gelida temperare,
 interdum etiam se illa immergere. Cunque is, etiam per urbem, defixis
 in cælum oculis, animo in Deum incederet; fiebat sapius, vt igni quo
 adurebatur ferendo inæqualis compelleretur illum veste à pectore di-
 ducta ventilare, quod de eo norum, & pictis illius hac specie tabulis
 peruagatum. Imo Goæ in foro, & Malacæ, & ad maris littus, inter con-
 templandum, & concionandum, visus est vestem cum impetu diuulsam
 laxare, ad captandam frigidiorum autam ardori quo præfocabatur vt cum-
 que leniendo. Narratum alias eius iter Amanguccio Meacum; ærumno-
 sum illud per vepreta, & aspera saxorum, quibus nullo sensu doloris
 cruentabantur illi pedes, diuinis interea meditationibus attento, & quæ
 corpori infra se posito fierent minimè aduertenti. Contigit etiam vt
 Goæ alienato in Deum animo, per urbem incedenti, in platea firens oc-
 curreret elephas, qui clathris erumpens, omnes in metum, & fugam &
 clamores agebat; Sanctus item longè magnis vocibus vrgebatur, caueret,
 & fugeret, sed Deo inhærens incustoditus esse non poterat, propius licet
 incurrens bellua intactum præterit. Hæc porro caritatis extra sensus per
 diuinorum amoena rusticantis, beata alienatio, erat Xauerio tam fre-
 quens,

quens, vt faciendo ad aram, & agendis post sacrum gratiis sui potens non flet, nec trahente aut succutiente ministro ad se prius rediret, quam cum dilectus animæ mitteret ab suo complexu liberum. Eximium illud quod Goæ accidit: consueuerat Sanctus post sumptum sub meridiem prandium, suam quandam in latebram ad latus cubiculi, campanaria in turri se condere, horasque illic duas solitarius cum Deo transigere; sed raro iis horis precandi spatium finiebat; nec erat in eo satis luus. Quare condicebat cum adolescente annorum septemdecim, Andrea nomine, Goani seminarij alumno, sibi que socio, quoties esset ad animarum negotia exeundum, vt se post horam alteram admoneret; die igitur quodam Proregem adituro adest iuuenis hora de meridie secunda; ingressus, reperit in humili sede, decussatis ad pectus manibus, ore inflammato, & ardentibus oculis, contemplatusque tantisper cum magna voluptate, & admiratione, monet elephas horas duas; surdum ad hæc, atque immobilem, contentiori voce, pedum & forium strepitu excire nititur; quibus minime ad vsum sensuum reuocantibus mentem Deo affixam, abscedit iuuenis; ne, inquit, è cœtu beatorum illum dimoueret, vbi de vultu angelis simili coniciebat illum diuersari; duas alteras post horas redit, Patrem valide pulsat, & succutit, vt tandem reciperet sese, qui ægre sibi persuadens horas duas fluxisse; vbi etiam quatuor cognouit, repente versus palatium contendit. Verum domo vix pedem emiserat, cum eadem illa impressione actus, quæ horas quatuor in momenta illi coëgerat, & extra se in Dio habitans, corpore nihilo secius vagabatur, sed vectoris animi experte cœlosque interim peruadentis. Errauit diu Goa omni variis vicorum ambagibus, sursum, deorsum & gradu tam concito vt eum robustus adolescens vix consequeretur, dum appetentius tenebris, sibi tandem, & sensibus redditus, animaduertit seram fore Proregis affatus poscere, & fili mi Andra! inquit, fiet aliàs quod hodie nequit: Domum alacres repetamus, diem hunc Deus sibi vindicauit. Sed his alia ite amoris illicia virum sanctū in Deum longe potentius rapuere, quibus humo auulsum cum animo corpus, multas horas pendebat in aëre circumfulsum splendore flāmeo, & oris specie qua vero propior Seraphini vultum nulla exprimeret: testes prodigij complures, iidemque spectatores, alij dum illum rimis storearum, quæ cubiculi eius erant parietes, explorant, deprehendunt cubito à terra subuectum, radianti facie, & scintillantibus oculis; quod Manapare in ora piscariæ sapius contigit Thomæ Fernando spectare; aliis per sylvas dum eum requirunt, cum iis se abderet precaturus, sublimis in aëre cernitur; quidam in porru Teuanapatano, & Goæ in hortudo, obseruarunt primo immobilem, fixoque in cœlum aspectu; dehinc humo sursum paulatim attolli: alias, Meliapore præsertim & Malacæ, multi ad aram operantem, maximè ad Sacrificium, vel eius esum cum veniret, videre abstractum à sensibus in altum sustolli. Demum quidam inter colloquendum cum eo de diuinis, obstupere coram sursum efferri, animo corpus cœlum versus trahente: nam illa Goæ olim cele-

brata, nunc omnibus nota sunt, cum illic populo sacram diuideret hostiam haud parcius ipsemet particeps gratiae quam eius dispensator; praeter morem enim de genibus ex reuerentia, vitae panem distribuens, illius amore quem tractabat praemanibus inflammabatur eo usque, ut extra se fieret, flexisque ut erat genibus, abstraheretur palmis a terra tribus, suspensusque hoc modo in vacuo diuinam ut ceperat Eucharistiam partiebatur in populum. Quibus vero tunc, & quantis perfrueretur deliciis, nihil attinet dicere, vel coniciendum proponere: nulli dubium est, si qua in terris, caeli felicitas, hanc esse omnino, profusa afflatu caritatis a seipso abstractum, in Deum transfundi, illoque sorberi penitus bonorum Oceano, quibus ad satietatem ebrius, ne sui quidem meminerit; tunc demum quaeuis longinquitas temporis punctum est; tunc orbis vniuersus, ad maiestatem, & amplitudinem praesentis in Deo spectaculi euanescebat; cibi, somni, quietis, aliarumque vicissitudinum non percipitur strepitus; sine sensu corpus, velut anima peregre agente; sine usu ac motu sensus; sine ministerio naturae debito, inferiores animae facultates. Quorum omnium exemplum, & expressa imago Xauerius; insuperque illius admirabilis inter quaeuis aduersa laetitia, ac securitatis quam mortem si alibi usquam fomidabili schemate inter naufragia proxima obiectantem sese, spectauit oculis non modo irretortis, sed etiam latis, & exuberantem caritatis intimae voluptatem dulci lacrimarum profusione loquentibus; quam sereni erga Deum amoris, fiduciam sapientius expertus, de enauigato Zeilani sinu Malacam inter & caput Comorinum, Romam ad Socios, peculiariter sic scribit. [Ego in illa horribili tempestate, obuersante licet ob oculos morte, ea gaudebam animi voluptate, cuius eo defunctus periculo, parem nunquam probaui. Pudet me hominum qui, viuunt nequissimum, tam prope tunc a morte disunctum, mei non satis capacem gaudij, tanta perfulum copia dulcium lacrimarum] Mauro quoque in insula, vitam trahentem inter vitae discrimina arduosam, idem amor liquabat in fletus ita continuos, ut si durasset illic diutius de perdendis oculis periclitaretur. Erant ea denique voluptates quibus illum diuina implebat caritas, ut humanum supergressas modum, optaret inhiberi, ac minui, quod se illis fruendis sentiret imparem. Hinc illae sub aperta nocte inambulantibus in hortulo Goani Collegij, duas inter aediculas sancto Hieronymo, & S. Antonio sacras, audita voces *satis est Domine, satis est*, cum simul vestem, excedenti vitalia aestui laxaret.

56

Assiduitas
orandi.

Nolim tamen post lectos de immensis Xauerij laboribus tres libros, quae iis subiicio lecturum, apud se fingere nihil ei fuisse residuum temporis ad orandum, & agendi fatigatione dies illi tam solide conditos, ut praeter minutias otij luccisui precatio nihil daret; scribit quidem ex ora Piscaria, vel solos pueros quibus Christiana tradebat rudimenta, nullam sibi ad cibum, ad quietem ad pensum diuini officij partem horae vacuum reliquisse. Ex Iaponia pariter, a primo diluculo ad noctem, non licuisse ab

docen

docendo aut disputando respirare. Haud tamen vllus abibat dies quo suum animo non daret pabulum; interdum Apostolus, noctu anachoretus. Dempis enim illis duabus tribusve somni auari horis, reliquum sibi Deus vendicabat: in naui stata illi erat à mèdia nocte ad solem precatio, securis interea de naui sua nautis quòd eam dicerent P. Francisci tutela, & ductu seruari. In vrbe S. Thomæ somno breui refectus, obrepebat in templu tacitus, & ad Regina Deiparæ religiosam effigiem quod noctis supererat traducebat: nec loco abstitit, propositoque illuc redeundi, quamuis, vt diximus ante, pessime à dæmonibus concisus. Manapare suo ab hospite diuersis per noctem temporibus obseruatus, semper genibus flexis ad Christi pedes in crucem suffixi cernebatur, micantibus è facie radiis quibus totum conclauē collucebat. Gox, vt plurimū in templo, breuē corpori somnum, animo multarum horarum captabat contemplationem. Malacæ factarium pro cubiculo habuit; pro strato stoream: inde aram maiorem adibat, & coram Augustissimo Sacramento, & Virginis matris imagine noctem de genibus traducebat, nisi cum interdum labore fractus, caput aræ in gradus proclinabat. In regionibus barbarorum vbi deerant ædes sacræ, nonnunquam etiam in ciuitatibus Christianis, stellarum aspectu ad cœlestia illectus sub dio iucundas exigebat noctes, magnis haustibus illam ducens voluptatū quas memorauimus vbertatem. Quoties vero Sacri esset facultas (quod fere sub auroram facere consuebat) certo id spatio metiri non poterat, quòd ipse, tunc min. mè suus, diuina pateretur, sibi que illum ocyus seriùs restitueret Deus, sed iis delibutum suauitatibus, vt in ministrantes quoque disfluerent. De se quidem narrabat Antonius Andrada iuuenis miles; rogatum ab eo aliquando, vt sibi ad arā ministraret interiori perfusū dulcedine sibi eatenus ignota; & ea captū illecebra, cupiditate illius regustandū cum viro Dei ministerium crebrius detulisse. Indulgebatur per ea tempora, ac inibus valde occupatis, vt quotidiano penso Ecclesiastici muneris, satisfacerent recitatione officij, quod trium vocabant lectionum. Hoc legis priuata commodum magnis licet diuinæ gloriæ negotiis obtutus, nunquam sustinuit adhibere, addebat quin imo singularum horarum initiis hymnum Spiritus sancti, quo dum creatorem Spiritum inuocat, notabatur ore ipso incendi, nempe illo quem poscebat igne iam venas animi vibrante. Sed potui compendio melius precationum eius complecti articulos, scribens, Deo affixum perpetuo illius amorem, nulla vnquam morarum interualla sensisse: suspexere illum, neque immerito eius familiares, reuersum ab opere animarum, vario illo & distracto: non habili solum collectoque in Deum animo ad orandum se statim contulisse, verum in iis item quæcumque tractaret exterius, nunquam ab eo exerrasse, torus in eo quod ageret, nusquam extra illum, pro quo id ageret, nec agens modo amoris instinctu; sed ipso in opere diligens auctorem operis, & scopum: cuius precibus nullis intermissi amoris eminebant subinde in vultu indicia, vel accensus color, vel vnus è cœlo Genij, aut Beati, venerabilis species, quam

quam

quam negabant permulti se firmiter posse obrutu figere, tacita illius reuerentia inuitos quodammodo ipsorum oculos reflectente. Nostris identidem, vel aliis colloquens, leni vocantis susurro excitus, quæ mentis lucem repentina, quæ subitis affectuum motibus percepto; ne astantes grauaret, segregabat se ab iis quanto citius, auditorus quid se vellet ac posceret Deus; requisitus deinde inueniebatur, aut æternis cogitationibus occupatus, aut in sylvæ recessu cruento se verberare discerpens: Intimam quoque prædebant flammam scintillæ affectuum crebræ, & præcularum frequentium ignita iacula latinis plurimum apta verbis, ne caperentur ab audientibus, quarum vna hæc erat. *O sanctissima Trinitas!* vsque adeo illi vscata vt eam Piscariæ, Trauancoris, & Molucensium incolæ familiarem habere ex eo didicerint, nec desunt qui narrent, etiam cultores idolorum illic, & alibi maxime Barbaros, miro aliquo euentu, periculoso, aut molesto percussos, sustulisse in cælum oculos, vt factitare Xauerium viderant, & *O Sanctissima Trinitas!* exclamasse, ignaros quid dicerent, suspicatos dumtaxat verba esse ad reuerentiam, & inuocationem numinis Sacrosanctæ. Ad extremum hic mentis habitus & consuetudinis cum Deo perpetuæ fingebat etiam amanti ludos, vt quod vigilans serio actitaret, quasi ludens per somnum retractaret. Hinc sæpe aut illa per nocturnam quietem ad sanctissimam Triadem eius voces, aut hæc ô mi I E S V! ô dulcis I E S V! ô I E S V cordis mei, & similes. Quia ne febrî quidem vehementissima, extra se abreptus, extra Deum exibat; inhærens illi etiam tum, cum apud se non esset; semel præcipue animaduersus est, triduo integro delirans nihil nisi de Deo, aut cum Deo loqui, tam scitè id atque sapienter vt ardere magis accessione caritatis, illius animus, quam æstu febrili caput videretur.

57
Caritas Xaverij inuisa malis.

In c. 1. 22. ad corint.

Immensam Magni Xaverij caritatem, interiorum nobis affectuum probavit hætenus argumentum, quod expendamus, quod caritatis eiusdem actuosa vis in apertam lucem excellentium operum refluxa nobis suppeditat. Hanc de legitimo summeque perfectæ dilecti discipuli, defendamus æstimemusque sensu, *Perfecta inquit, caritas, foras mittit timorem.* Nam qui præter Deum in rebus nihil agnoscit boni, extra illum re nulla vel possessa gaudet, vel dolet amissa, sic neque appetere, nec metuere aliquid extra Deum potest. Prius autem quam illa memoro in sensus, famamque se proferentia, intimæ effecta caritatis, commodum hic ponam de S. Xaverio, quod de Abrahamo Chryostomus, cuius vbi narrasset discrimina, & calamitates inter Barbaras gentes ad quas illi dux fuerat Deus, hæc subiicit, *Cave putes illum quia facile paruit Deo, omnia illa sine doloris sensu perulisse, etiamsi enim decies millies iustus fuisset, sicut re vera erat, homo tamen erat, obnoxius nature affectionibus, quanquam nihil horum eum deiecit.* Non fuit profecto sensus obtusus, stuporue ingentus, sed generositas amoris, quæ Apostolum nostrum vocanti Deo præstitit obsequentem, cum destinatus in Indias, decreto eodem, in multas pericula, & ærumnas mortesque assiduas mitteretur, quæ summus Pontifex in

in hæc verba collegit. [Incredibilia videbantur, quæ propter nomen Domini nostri Iesu Christi tolerauerat, per diuersa etenim regna, in vastis illis orbis terrarum spatiis, semper pedibus, & sæpius nudis, per arenas calidas pergebat: per spinas longissima itinera conficiebat: contumeliis sæpenumero, probris, & illusionibus, quin etiam verberibus, & lapidibus appetitus, in periculis hostium, in periculis itinerum versatus sæpe naufragus, vigilias, frigus, & nuditatem, sitim, famemque perpessus erat, contractis, ob assiduos, & intolerabiles labores, grauissimis morbis: nec enim Apostoli exemplo, animam suam faciebat pretiosiorum quam se, dummodo consummatet cursum, & ministerium verbi, quod acceperat, testificari Euangelium gratiæ Dei.]

Quæ si voluero aut euoluere ad probationem fuissem, aut enumerare sigillatim, retexenda hic fuerit illa eius immensa & ferme continua peregrinatio, tot prope periculis, quot gressibus consista. Si enim spectem vel solas procelloso in mari nauigationes; susceptas video inuitis anni periodis, quibus nauigans quiuisset, parum differret à naufrago: pudebat virum timoris, & probris minime ferendi, Christi videlicet caritate auitiam ire audentius, & lucrum vile in naufragia quælibet, mercatores animosius agere; quam Apostolicum Nuncium, æternitatis negotiatorem, in commercia salutis nationibus barbaris inferendæ, & emptionem animarum Christi sanguine transigendam. Tradit P. Ludouicus Froës mare Indicum vsu longo edoctus, illic aequè horrendum audacissimis etiam nihil esse, vti Malaca in Iaponiam iter, adeo est ventis, tempestatibus & naufragiis famosum; at hoc tam nihili Xauerius fecit, vt Myoparoni piratico, se illuc vehendum commiserit; pirata duce, eoque ethnico, accipiendi adeo successu, vt crebro nihil esset procliuus quam vt præceps in mare proiceretur à nautis, aut esca piscibus, aut volucris deserta in insulam. Iis demum hæc re gladibus protectionem illam expertus est vt cum in Europam nostris eam describeret, vereri se dixerit ne tot, ac tam diræ mortis imagines, eorum animos frangerent, & retulisset hoc metu sanctus eorum amor, securam in terra inter studia literarum, tam crebris in mari mortibus inter studia caritatis præferret stationem. Quanquam dictum paulo post corrigens, sperare se ait meliora, imo & credere, futurum scilicet, vt aquis passibus scientiæ stadium virtutumque decurrant, nec minores edant in excellentia Instituti, quam in literis progressus, quod sanè, Deo laus, vti expectauerat, sic è cælo spectauit. Nam de Iaponibus si agatur, ad eos plurimi de Societate non solum nauigarunt, sed illic tandem adepti sunt, quam tanto quæsierant ambitu, atrocissimam pro Christo mortem, & pro multorum mortalium salute; qui ardor hac etiam ætate ita creuit, vt ex quo Iaponia cruciamentis immånibus, pennisque non antea auditis in Christianos armata est, inde Iaponiam & pergant plures quam antea nostrorum expetere & cupidius prensare. Fuit Apostolo in Molucas ex India cursus non adeo anceps. Illuc Meliapore à Deo tam certo inuitatu acciri se credidit vt si

Bulla Rationi congruit.

58

Pericula, & perpeff. Xau. in mari.

naues deessent, cymba leui & vno remige pararet terribilem illum in Oceanum se dare: sed mari secundo cum eo appulisset; ex Amboino, Ternate, Mauro, aliisque maioribus insulis per calamitosa discrimina in alias traiecit, ter nauis allisa naufragus; semel tabula ex suo correpta naufragio inherens, triduum fluctibus iactatus, quoad semianimis in litus, Deo opem ferente eiectus est. Sed audiamus ipsummet, de suo periculo philosophantem potius cum suis fratribus, quam narrantem. [Navigatione, inquit, vsi sumus minime secunda: multa tum piratarum, tum tempestatum pericula adiimus, illud maximum: ingenti nauis uehebatur, quæ tempestatum impetu in syrtes abrepta tria millia passuum ita confecit, vt inum gubernaculum perpetuo arenam perfringeret. Quod si vel in latentes scopulos vel in vada inæqualia impegisset (quod omnes ne accideret, in momenta extimescebamus) certè nauis interissemus vniuersi. Multum ibi lacrimarum vidi, multum sollicitudinis, & angoris, cum omnes mortem præ oculis instantem cernerent. Verum noluit diuina bonitas nos perdere, sed periculis erudite, vt vsu docti intelligeremus quam infirmæ sint opes nostræ, quoties aut nostris viribus, aut præsiidiis nitimur. Nam vbi senseris quàm fallaces sint opes tuæ, & humanis opibus omnino diffusus, in illo rerum omnium Moderatore, qui vnus pericula, eius causa suscepta, facile propulsare potest, spem omnem posueris, tunc vero planè experiaris Dei imperio ac nutu omnia gubernari, & quantumuis vitæ discrimen præ cœlestibus gaudiis, quæ in tali re, ac tempore diuinitus impertiri solent, esse contemnendum. Quamquam ne mors quidem ipsa pertimescenda est iis qui diuina illa voluptate perfruuntur. Et si autem sit nescio quo modo, vt periculis perfuncti, eorum magnitudinem nullis verbis consequi possimus, manet tamen iucundissima diuini beneficii memoria, quæ nos dies nosque stimulat ad labores pro optimo domino vel suscipiendos libenter, vel fortiter perferendos.]

59
Pericula, &
perpess. Xau.
in terra.

Iunxit mari aduersus Xaverium suas etiã terra æquè crebras, sæuasque tempestates, quarum eæ quamuis grauissimæ, fuere tamen leuiores quas regionum ministrorum mouit cupiditas æstuans, Malacensis potissimum Praefecti de quo iam aliàs, sed & Goæ, in ora Piscaria, & Molucis, multas in hoc genere habuit vorandas, excoquendasque molestias. Harum alij meminere; malim tacitas præterire, ne culpa paucorum, in omnes adspargatur, hos lucri fames rabiosa: ex Europa abreptos in Indiam, rei vendiuis faciendæ, vel rapiendæ incubantes furore vrebant ebrio, & miserabilium incolarum carnibus saginabat. Hinc semel, pessumdata, & proculcata salute cum aliena, tum propria, ne Sanctitatem quidem reuerbantur Xaverij, quem tanto ducebant inimiciorem quanto cupiditati suæ religiosius aduersantem, & huc apte ac velut consequens pertinet, quod Simoni Roderico per literas maiorem in modum suadebat, quos haberet in aula Lusitaniæ amicos, à petendo in Indiam transitu, tanta illos cura & sollicitudine dimoueret, quantum esset eorum salutis sollicitus: nam quo magis opimis conditionibus illuc mitterentur, eo esse aiebat sempiterno

verno igni propiores. Cui & aliud eius egregie consonat; nempe seruari nihilominus illos posse; sed hac lege, vt in itinere nauim frangerent ad promontorium bonæ spei, & suum in Indias aduentum, morte præuenterent. Hæ Xauerium vt dixi quasi placidæ tempestates iactarunt potius mœrore animi, quàm supremis vitæ, lethaliibusque periculis. Quas vero pertulit in conuersione gentium barbararum, fuerit eiusmodi vt totam illius erga Deum amoris, experirentur generositatem: iis enim pro Deo tolerandis gaudebat tantopere, vt esset hæc eius constans precatio, ne se vlllo vnquam eximeret aut periculo aut labore, nisi mittendum in asperiora: qua in re admiror vehementer, cum in mentem redit arcana illa somnij veteris imago, quod illi sæpius in Europa Deus immiserat, laborum prælagum quos esset exhausturus, in adducendis ad Christum barbaris: dum sibi humeris portare Indum videretur, eiusque grauiissimo ponderi tam ægre sufficere, vt anhelus, & sudans, fractusque expergisceretur; vt enim ex parte, somnium firmat exitus, ex parte profecto non minima sefellit. Portandâ sanè non modo Indiâ sed aliis item vltra illam regnis quæ per innumerabiles ærumnas Euangelio peragrauit, ne leuissimum quidem inuictus Apostolus festi animi signum vnquam dedit. Adeoque, vt scribit ipsemet, postremum vitæ annum, laborum reputabat pri num, accingi tum demum denuo ad aggressionem operis ardui promptus & alacer, cum posset ab eo magna partæ laudis gloria cessare. Subiugata Christo Sinarum monarchia, meditabatur Europam à Septentrione tepetere vbi Tartarorum vastitatem statuebat sibi ob oculos, qua semel primis fidei satibus grauidata, reuisura illum esset confinis Europa, daturaque illi delectum florem Sociorum quos destinaret Tartaris excolendis; remissura vero ipsum in Africam quam incredibili desiderio expetebat; vel in Asiam iterum & in mediterranea Orientis. At enim tam longas, & difficiles vias, quibus sibi & Euangelio pandebat cursum, pulchrè dictum ab vno ex eius familiaribus, quotquot essent post eum illas adituri, quantacumque paterentur & agerent, arbitrarios præ rebus Xauerij & ærumnis lenes, & faciles, tantumque se in perducendis ad Christum hominibus ab eo differre, quantum Iosue à Mose, quorum hic Hebræum populum in promissas sedes mari vasto, ille angusto fluuio induxit. Nunc de singulari aliquo ostento, caritatis illius ad Dei negotia inuictæ ingentes spiritus meriamur. Parantem Molucis Euangelium inferre, iris minacibus demones exterrebant; ille haud pluris eorum terricula curauit, quàm deinde venæna quæ ipsi à barbaris insularum Mauri & seruitutem perpetuam quam à Sinis amici arrolabantur. Molucum intrepidus adiit, Maurique insulas; illic spectantibus ethnicis templa sacrilega, arasque subruit, & simulachra comminuit publicæ superstitioni prostantia. Pacifici ausus cum nauarcho de suo in Sinas transitu, perfidiam illius nequaquam extimuit, etsi pronum videret ne dato pretio deiceretur ab eo in mare: nam quæ Sinas ingresso sibi essent ventura quam flocci faceret Iacobo Pereira significat inuitans illum ad

eosdem Sinas, ybi esset inquit in aula Pachinenſi vel Chriſti myſteria Regi prædicantem, vel catenis onuſtum viſurus in carcere. Amanguccij, & Funaij aſſiduis neophytorum pulſatus indiciis de Bonziorum in ipſius necem coniuratione, armatiſque ad hanc per diuerſa loca inſidiis, nunquam tamen abſtinuit publico, nunquam diurnis, nocturniſque diſputationibus, & concionibus quibus illorum fraudulentam doctrinam conuellebat, & mores damnabat belluinos.

Neque id modo, ſed & Iaponiam, ſuas delitias, & beatitatem vocabat ſuam, Deo calamitoſum illud inter arumnas, & pericula vitæ genus, miris animi gaudiis diluente, exforbenteque moleſtias corporis interiori voluptate. Quod planè diuinum purgatarum mentium arcum licere non putem hic tacite obiri, cum ſit ardua moturis & inextricabilia ſucceſſu, ad conuerſionem animarum perneceſſarium, mihi que ſexcentis eorum conſtet epiſtolis quos ardens caritas in laborioſa ſalutis alienæ procuratore exercuit: Nimum homines in media ſolos barbarie, orbe plus medio ſeiunctos à fratribus, ſine lare, & pane, & extremis quoque ſubſidiis; interea dum concionando, baptizando, diu noctuque inſudant; in operæ præmium, vexationibus, exiliis, proſcriptionibus, verberibus affectos, & confectos, ſic tamen beatè viuere, & hunc eorum ſtatum, quo miſeriores vulgus nullum agnoſcit, iis affluere de cælo latitiis, vt cum eas nituntur exponere, Deo ebrios arbitrere: & ea loquantur, quæ ſoli intelligunt, qui ſignificatu illorum fruuntur, nobis qui tantum ab iis abſumus videntur peregrina, & tantum non barbara: ſidem vero ad reſciendas corporis aut animi vires, in Collegium aliquod vbi ſeceſſerint, animaduertunt fluenta illa beatarum dulcedinum, pleno ſibi alaeo iam non ire, ſed anne modico, videnturque ſibi ex Oceano in fontem tranſiſſe, eſtque hoc reipſa, quod tanto ante ſcripſit Apoſtolus in quo etiam ſibi Apoſtolicos viros ſuppares voluit. *Sicut abundant poſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.* Obſeruatum à me ſimiliter, quos habet aliorum ſalus occupatiſſimos, (ratione ſaltem profeſſi muneris) tantum abeſſe, vt inde animo diſſipentur, & exareſcant in contemplatione diuinorum, vt hæc potius metes videatur illius occupationis; & illa occupatione, mens ad contemplan- dum aptè comparetur. Vt cumque vero ſit, experti nouimus eiſmodi homines, ſtatim vt ſe primum ad meditando collegerint, in Deum altius ſubire, citra illam quæ ſolet præire ratiocinandi ſollicitudinem, quò ſanè aut nunquam ſubiſſent, aut ſerius, ſi procul ab iuuandis aliis egiſſent. Nunc ad Xauerium redeamus, cuius robur inuictum caritatis non ſtetit intra victorias malorum tantum minantium, & longe terren- tium; ſed in tolerantia quoque præſentium tam ineluctabili, & immota, vt ad grauiora Deo ſe ſemper accinctum liſteret. Quod ab ſuo ad Deum acceſſu primo, ſe præſtiturum ſuſceperat, cum (vt olim Apoſtolo gen- tium) Deo longam perpeſſionum grauium ſeriem monſtrante, quæ il- lum pro ſua gloria manerent, plura & plura his addi popoſcerat, nedum

2. Cor. 1.

vt

vt eorum prospectu horreret. Amanguceij, Meaci, & in vna ex Mauri insulis appetitus est lapidatione; bis vulneribus in ora Trauancoris; cæsus alibi fustibus; ictus alias sagittis; bis in Iaponia furente populo ad supplicium raptus; ab Saracenis & Badagis in tractu Piscariæ ad necem quæsitus, quibus tot hostium apertis, cæcisque odiis, impar neophytorum custodia, cum locorum commutatione, parentis optimi vitæ consuleret, ignem barbari subdebant ædibus quibus suspicabantur illum se abdere. At qui salutem innumerabilium hominum ex eius vita incolumi aptarat, manifestis illam seruabat miraculis, ipseque Christi sapientissimo præcepto obsequens, declinabat insectantium rabiem vel fuga, vel nocturno in arbores ascensu, vel antris rupium, & ruderum latebris, cum ardens interea cupiditate martyrij, sæpe in Æthiopiam adire tentauerit, quod eius etiam Apostolici Nuncij facultas pertinebat.

Estque ite hæc, vt paucis notata, sic raro laudata, inter Sancti huius virtutes incomparabilis; fundendi pro Christo sanguinis incensa desideria, sic inhibuisse, ne præscriptas vnquã fortitudini Christianæ ab ipso lineas transfilerent, dum, vt loquitur Martyr Cyprianus, *nos confiteri magis voluit quam profiteri*. quamobrem Deo minime abnuente, mortem inter ignotos populos, & barbariam ethnicam si forte incidere venabatur; præsentem exhibat, non mortis, quam ardebat metu, sed mortis Deo minimè placituræ, incautum Saul'em recogitans grandi suo edoctum malo, meliorem esse Obedientiam victimis, non modo alieni, sed proprii sanguinis, si quis Deo illum iniusto libauerit. Quam mentem, dicere liceat, haud satis desiderij compotem, visus nunc etiam B. Apostolos in cælo retinere: paucis retro amicus Marcello Mastrillo peregrini cultu spectandum se præbuit, velut ne nunc quidem peregrinandi satur, sed morte interceptos seminandi Euangelij labores optans protendere; formulam dictauit flagitandi à Deo Martyrij, ore proprio latine his verbis expressam. *Oro suppliciter vt gratiam fundendi pro te sanguinem. quam Indiarum Apostolus Franciscus Xauerius, post tot exantillatos labores consequi non inuenit, mihi licet indignissimo largiatur.* Putarunt autem viri sapientes Xauerio datum vt Martyrij optionem substitueret sibi suo loco, Mastrillum carissimum; haberetque hoc Martyrij negati solatium, vt illud per amicissimum obiret, quod per se obire non obtinisset; vnde ab illo de repente, restituta Mastrillo desperati remedij valetudo; & ex Europa in Iaponiam iter per assidua miracula, miliariorum octodecim millibus toto Oceano deductum, vbi superioris ignaros consilij, firma tenebat expectatio gerendarum illic ab eorum maximarum; eò tamen vix pedem intulerat, cum Martyrio est affectus, vt quem ad hoc vnum eò duxisset Xauerius. Verum si ex vera B. Cypriani sententia, *qui se tormentis, & morti sub oculis Dei obtulit, passus est quicquid pati voluit; non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt;* prorsus Xauerio virtutis haudquam meritum defuit quæ Martyrem efficit. Narrabat frater Ioannes Fernandus, eius in Iaponia Socius, & interceptus, ab eo Regem Amanguccianum, ethnicum, & vita omni fœdum,

60

Ardens martyrij desider. Xauerij.

Ep. vii.

1. Reg. 15.

Ep. 37.

ab eo tam acriter consueuille reprehendi, vt inhotresceret ipse, tam asperas reprehensiones barbaro redditurus: quem suum metum cum ex oris pallore, ac tremore totius corporis, nimis certò argumentaretur Xauerius, seuerè indixit, ne quid eorum quæ ipse dixisset, omitteretur à Fernandio, aut molliretur verbo leniori: ego, inquit Fernandus, parebam iubenti, sed barbari ferrum instare ceruicibus perpetuo credebam, mihi quidem fateor timendum sed P. Francisco exoptatissimum. Præter hæc non modo apud Indos, sed alia quoque extra Indiam regna, & remotissimas Insulas, testatum fecere summo Pontifici Rotæ Ro. Patres peragrasse illum varia infidelium loca, non minus vt pro Christi fide sanguinem funderet, quam vt fidei lucem genibus inferret; & contentibus à quærendæ mortis consilio auertere, pari humilitate, ac robore satisfaciebat; indignum se asserens tam excellentis doni, inuidebatque Societatis hominibus, ad conuertendum Maurum profecturis, optimam illam sortem, quòd eas insulas Mauri nomen speraret mutaturas & appellandas quandoque Martyrum Insulas, sic mortem martyrij studio quæsitâ, Euangelij præcepto declinatam, ab hostium gladiis, venænis, lapidatione, telis aut ignibus nunquam adeptus est; & toties corona martyrij, nunquam merito caruit; cuius tamen hic meriti finibus haudquaquam comprehendo pericula maris & fluminis; & ferarum in syluis, & alias ingruentis illi assidue interitus figuras, vt nec illud Apostoli *quotidie morior*, quod etiam sibi voluntariis augebat pœnis, ex quo eius vitam doctor grauissimus Martinus Nauarrus, non dubitauit Martyrium dicere: postremo nec illa de æstu caritatis animi deliquia & cruciamenta, de quibus ad amicum, [michi vita, inquit, horrore est, & optem vehementer, potius emori, quam tot malorum otiosus spectator viuere, quæ aduersus Deum perpetrantur, nec posse illa efficacibus remedijs sanare.]

61

Caritas Xau.
æga egenos.

Amori erga Deum, germanus est in proximum amor, qui vt est bonorum quæ animæ & corpori confert duplex conditio, ita bifariam se prodat; quantus vtrobique Xauerius fuerit videamus. Et corporibus quidem ægrotorum exhibenda ministeria peculiare suas vocabat delicias: certe quam ad ea ferebat alacritas, & strenuitas qua se totum iis dabat argumento erant nihil esse illi incundius. Hac ille refici curatione corporis voluit, post molestissimam è Lusitania in Mozambicum nauigationem, è vau exscendit in nosocomium, ægrotis militibus qui ad multa centena illic miserè iacebant, tam sollicitam adhibuit operam, vt qui ex iis fuere superstites, eorû vita illius potissimum accepta ferretur caritati. Ad hæc alias item quoties è mari, Bazainum, Goam, Coulanum, Cocinum, Malacam reuertisset, vt terram attigerat, dilata nostrorum reuidentium voluptate, adibat illico ad ægrotos in nosocomijs, suoque aspectu & alloquio solabatur; pergebat inde ad salutandos Patres Franciscanos, (quos solos in Indijs cum eò venit repererat) post vero ad Patres S. Dominici, cum illuc è Lusitania appulissent, singulorum manum flexo genu deosculabatur, fraterno affectu, & reuerentia famulari. Demum hinc ad

ad nostros in Collegium festinabat, primoque interrogabat, ecquis domi ægrotus? eumque ante alios visebat. Ea porro erant in ægrotos eius officia, quæcumque possent eorum egestatem, & morbum leuare, emendicabat passim quæ illis deerant, & ipsum in iis cui sua nauabat obsequia introspiciens Christum Iesum, ne parandis quidem in eorum usum parcebat delitiis, foro igitur auaro aut vacuo, iisdem gallinas, aureis duobus singulas emere; corrogare ab Lusitanis, ad hoc in eum largiter profusus, salsama & dulciaria varij generis ex Europa aduecta; circumferre per urbem sacco ad pannos veteres tegendis miseris colligendos; & obligandis vulneribus, lacera linea: proiectos in compitis inter brachia tollere, portandos in nosocomium, vbi solemne ipsi fuit eorum pedes positus genibus lauare, & comportare ad hoc ipsum aquam subinde longius, squaloremque ac sordes, ex afflictissimis eorum corporibus detergere. Quid lectos sternere? purgare familiares trullas? pannos abluere sanios? quid cibos iis coquere? hunc enim industria caritas in abiectissima quælibet opera subornatum, etiam coquinariam docuit; imo & manuarum curandis vulneribus medicinam, & eo quidem in opus lætiorum, quo essent greueolentiæ visusque fœdioris. Parum illi fuit affectum ægrotis, & operam donare, nisi paucillum id commoditatis quæ sibi ad fouendam vitam necessaria omnino erat iis daret, quin & ipsammet vitam, eò enim vsque non raro illum caritas adigit: quem primum in nauim occupasset morbus, huic nosocomium Xauerij cubiculum erat, colligebat illud quam multos caperet, dum ipse interdum distineretur iis iuuandis, noctem partim orando, partim anchorario in fune interquiescens exigeret. In nosocomiis cui lectus deesset, concedebat suum, nec suum ducebat, vbi alius eo egnisset. Imo in qualibet lectorum copia, tenuem suam seu mattam seu stoream humi explicabat ad pedes ægroti qui grauius omnium periclitaretur; & ad quemuis illius aut cæterorum gemitum aduolabat opitulaturus, aut consolaturus. Denique in mari menses duos priori sua nauigatione, grauissimè nauseans, in terra prope ad extrema redactus debilitatem naturæ, charitatis robore expugnabat, trahebatque defectum corpusculum per varia iacentium obsequia, quos si minus alio leuamento, vel solo aspectu mirum in modum recreabat. Neque vero Goæ quam alibi maiorem duxit vitæ suæ curam cum in hospitem leproforum domum ministraturus se contulit. Nec in Amboino quo naues dixinus contagio mortifera infectas appulisse nec Manaræ, aut Malacæ vbi peste contactis, sui periculi negligens, suam operam probauit: accedebat haud segnus in sanctos quam ægrotantes officium. Abluere, componere mendicato vt plurimum linteo, sepulcro locum vbi ædes sacræ inter barbaros deessent effodere, humoque sepultos contegere, & pro illorum requie Psalmorum pensum rite ad tumulum recitare, si vero adessent Lusitani, occasione vt tam plausibilis argumenti ad percillendos salubri metu & prouido illorum animos, socij cadaueris meditatione, & aspectu, & sermonem de morte habere. Mos item huic fuit quoti-

quoti-

quotidie post Sacrum, multis precibus Deo functorum animas commendaré; noctu urbem, noctu & pagos obire cum tintinnabulo eiusque pulsu, & magnis vocibus ad leuandas precibus earum poenas homines excitare.

Aegrotos sequuntur carceres, singularis & ipsi, Xauerij curaret si non par vbique illius materia, Goa Indiae tribunal & Proregis sedes vberem praebuit & laboriosam: statum iis diem quot hebdomadis dicarat, quo illorum saluti porissimum; nuditati deinde, egestati, & fami tum illorum, tum familiarum opportuna stipe prospiceret, aequaret illorum nomina cum creditoribus; & vt erat Praefecto & Proregi mire gratiosus, iis veniam impetraret quos calamitas faceret miseratione digniores. De illius in pauperes amore, vnuersim illud abunde sit, Patrem ab iis communi nomenclatione appellatum, eratque prorsus, & effectus, & opera, ex aequo omnium illorum Pater; quicquid pia bonorum liberalitate, vel amicorum beneuolentia accepisset, per illius manus transibat in pauperes. Ex Lusitania in Indiam nauigans nullo rogatu induci potuit vt cum Sosa Praefecto mensa accumberet, missam tamen ab eo ex eadem mensa quotidie sportulam minimè reiecit, sed eam egentibus in nauì diuidebat, nulla inde sibi seruata particula; dum ipse interim corrogato à vectoribus pane victitare: vestem quoque ex panno Goa in Piscariam proficiscens cum ad anni rigorem defendendum accepisset à Sosa, itemque lectulam; vtrumque pauperibus donauit sollicitior eorum incommodis quam suis: at si grande quid censetur largiri quod tuum est; maius, nihil tibi seponere; maximum, subductis etiam tuæ necessariis, vitam fouere alienam; quid autem, & quantum (verba iudicum pono consultius morum à quibus probata est illius Sanctitas) *Post haec omnia cum nihil amplius habeas quod pauperibus tribuas, ab aliis emendicare, quod iterum possis in eos effundere? quod Xauerius praestitit qui cum omnia sua iam exhausisset, nihilque sibi reliquum fecisset, mendicis ipse pro aliis fiebat, ad aliorum arcas precibus accedebat, & pijs blanditijs vt sibi darent quod mendicis ipse alijs mendicis traderet extorquebat.* Emendicabat enim perpetuo non modo arctum panem, qui posset pauperibus circumforaneis ad leuandam famem sufficere; sed subsidia familiarum honestarum, quas mercaturâ deuectas in Indiam, & locupletatas, hora vna tempestas multorum annorum quaeritis opibus spoliat: puellarum item quas vel eò delatas à genitoribus, vel ex gregarijs militibus, & nautis ibidem genitas, parentum obitus omni orbasset vitâ subsidio, & statuisset in lubrico nudandi pudoris inter multitudinem emptorum, quam nimis facilem, regionis illic mollities obiicit. Praeter has ethnici, & Mauri, quibus domi bene & commode fuerat; instincti diuinitus, eodem tempore, salutem animæ apud Christianos, alentis corporibus commeatum apud Xauerium requiebant. Ipsa vsque ab Iaponia vir Sanctus scripsit in Indiam adductos sibi, confidenter hortatus neophytis illis aliquid opis porrigerent. Cogitarent hos esse primos Iaponiae Ecclesiae lapides, horum complures tum

tum claros sanguine, tum ante baptismum diuites; post, vel Bonziorum machinatione, vel tyrannide principum ethnicorum, bonis omnibus euerfos; sed eo dignius largitatem piorum promeritos, quod semimartyres egestatem illam Christi causa ferrent alacriter, Petrum Syluam inter alios Lusitanum sollicitauit ad partem tam sancti operis, & per se vt genere, ac liberali animo nobilem, sic pietate egregia Christianum, extimulauit tamen ad expandendam Iaponensibus illis manum, fideiussorem illi se exhibens, quicquid in eos insumeret, centies tantum recepturum, quæ luci, ait, opimitas, in mentem Malacensium Præfectorum ante ipsum venisset nemini. Sed extare de illa solennes tabulas, & iurata promissa in Euangelio, quibus suam Deus obstrinxerat fidem, & verba sua pignori dederat.

Perpulit eadem caritas virum Dei ad curandam annonam miseris oræ Piscariæ incolis, quos infidelium crudelis barbaries in desertos scopulos disiecerat, fame alioquin illic absumentos quod ferrum hostile effugerant. Docuit eadē inter neophytos iudicem agere, litæque illorum decidere, horis quotidie bene multis, affabilitate inexplicabili, & patientia in eam rem collatis, ne vt prius quam fierent Christiani; suum quisque ius vellet armis, & singulari certamine vindicare. Iam quæ tanto numero patrauit miracula eum ferme spectarint calamitates publicas vel priuatas, quibus filios suos premi, ferre non poterat; vocarim libenter caritatis in proximum, & fiduciæ in Deo prodigia: hæc ille tempestates sedauit: aquis saluaginem abstulit; subduxit in portum naufragos, pestilitatem dissipauit; vertit in fugam exercitus: ægrotos, & mortuos, valerudini, vitæque restituit; hæc & iis similia libris præcedentibus sunt narrata, nusquam vero quæ subdo. Gæ Sacris confessionibus populi aures dabat, totusque in eo versabatur, cum repente, vt erat tunicatus, & absque pileo, in vicos è templo excurrere, dum certum offendit hominem; tunc vero illum complexu stringere, mulcere verbis, & osculis, spebus suauissimis in Collegium secum pellicere; vbi miser, veluti rediuius, profert Patri poscenti laqueum, quo sibi necem parauerat. Eo egerat infelicem egestas familiæ percuntis, nec sustinebat coram, fame inhonesta illos interire: vt consolaretur cum Sanctus, & conciliaret Deo, domi habuit per aliquot dies, & mensa communi recreauit, dehinc stipem curauit, & commodam occupationem, ex qua victum sibi, & filiis peteret. Magis mirum videtur quod sequitur vt in leui editum argumento, & in vulgarem solummodo commoditatem potius amici quam necessitatem. Erat huic equus perelegans, & æque generosus, verum vsque adeo ferus atque indomitus, vt nulla vi & arte possent ei soleæ induci. Quod ferens Dominus permolestè, occurrenti forte Xauerio valde sibi familiari querebatur, narrabatque dolens, de pulchra, sed intractabili bestia, at is cui ad opitulandum alicui sat erat eius inopiæ conscium fieri, cupere se ait equum inspicere, stabulumque cum Domino ingressus, equi tergum plana manu mulcere, hisque omnino verbis eum compellare. Ca-

Sf ballè

balle frater! quando tam pulcher es, cur tantum refugis ferreis soleis calcari? num decet parere te tuo Domino, cuius es, & cuius aere tu aleris? sub hæc iubet acciri fabrum ferrarium, qui ferocitatem expertus calcitrans, vix adigebatur vt rediret, ne præter iacturam operæ, & temporis, aliquod etiam infortunium referret. Venit tandem licet agerine, equum reperit excipiendis soleis mansuetum, & docilem, quæ illi facilitas in posterum mansit.

62

Caritas Xau. in
animas.Or. 3. de laud.
Pauli.

Superest videndum Apostoli ardor in æternam salutem animorum, quam longè ac latè, quanta incendia miscuerit, qui temporariis corporum subsidiis, & commodis viros exeruit tam magnificè liberales: hoc si minus explicare valero, coniciendum saltem dabo. Ac satisfacere opinor proposito, si quod Chrysostomus in Apostoli sui laudanda caritate mirabiliter attollit, persuaderem debere de Xaverio quoque intelligi, *quasi uniuersum, inquit, mundum genuisset, sic perturbabatur, sic curabat, sic omnes in regnum Dei festinabat inducere; docendo pollicendo, medicando, tum orando pro ipsis, tum etiam ipsis supplicando, & terrendo, & demoni corruptores animarum fugando, aliquando epistolis, aliquando presentia, nunc sermone, nunc rebus, per discipulos, per semetipsum conabatur erigere labentes, stantes vero firmare, humi iacentes attollere.*

De Xaverio certe, ipse qui viderat, qui spectator atque obseruator laborum fuerat, quos in subiugandis Cruci Christi, tot regnis exhauit insuperabiles, & humanis maiores, ille inquam scriptis consignatum reliquit, fuisse omnino supra naturæ vim quod duraret in viuis Xaverius; tantis oneribus non fuisse naturam absque superiori præsidio parem: summum eius miraculorum non fuisse, excitatos in vitam mortuos, sed eiusmet vitam annorum duodecim immensis laboribus minime oppressam; tot enim ab suo ex Europa discessu ad beatum in superos transitum exegit: Idem sensit Alexius Menesius Goanus antistes & Indiæ Primas; post, Lusitanæ quoque Prorex, qui *pro magno miraculo reputauit* (refero eius verba) *vt tam paruo tempore tot gentes conuerteret, in tam dissitis inter se Præuincis, & regionibus, nam innumeris pane populis omnis generis, sexus, & conditionis, quos prius in fide instruxerat, sacrum ipse Baptismum imperit.* Hos tamen nihil tam arduos, & continuatos, animabat quæstus salutis: alienæ non modo vegeta sanitate, sed etiam alacri, & erecta, vt qui erat ardor purgatissimæ caritatis, naturæ inductio, & procliuitas genij censeretur. Quem virtutis absolutissimæ apicem Xaverio asserit testimonium Melchioris Nunnij, raræ in diuinis prudentiæ, & qui omnibus nostris in India præfuit. [Ita (inquit, nam reddo quod scripsit) ita Magister Franciscus, fidei propaganda, concionibus ad Christianos, ad Saracenos, & ethnicos suam operam dabat, vt eum putares ex procliuitate ingenij, & naturæ pondere agere, non virtutis imperio, vel studio partæ, vel diuinitus infusæ, adeo nequibat aliter viuere, nec iucundè alijs occupari, nisi adducendis ad agnitionem, & amorem Dei hominibus: in hoc versabatur, oblectabatur, acquiescebat totus, vnde-

cumque

eumque spei scintilla emicaret, inferendæ in regnum aliquod fidei, repente aduolabat, & auertentibus subinde amicis ab aperto vitæ discrimine, quod essent ea loca sex & septem miliarium millibus turbulentissimo petenda Oceano, & immanibus populis habitata; respondebat promptum sibi esse vel centies mori, ut animam vnâ æternæ morti eriperet. Barbaros ipsos præsertim Iapones ingens detinebat admiratio, cum hominem cernerent ex orbe altero ad hoc vnum venisse, ut suam ipsorum lucrifaceret salutem. Planè affectantem illius itinera in quæstu animarum, & consumptos in illa menses annosque numerantem, deficiet dierum vel horarum paucarum spatium, quod rebus gerendis reliquum habere poterit. Ex Lusitania primo tractu mensibus tredecim peruenit in Indiam. Hyemauit Mozambici; Melindam ad latus Africæ attigit; inde Socotoram è regione Arabiæ, Goæ denique in portum subit. Hinc ad promontorium progressus Comorinum, oramque omnem Piscariam, Nagapatanus tenuis pagatim atque oppidatim Euangelium sparsit. Post venit Cocinum; & Goam redux, Piscariam denuo lustrauit, eiusque interiora mediterranea; tum regnum intrauit Tranancoris, cuius tractu matitimo prædicatione Christiana, & conuersionibus hominum peragrato, Cocinum, & Goam repetiit, protractusque est in Cambaiæ regnum, ex quo præterlegens quicquid Indi fauces, & Cocinum interiaret (continetque partem occidentis Indiæ ad mare potissimâ cis Gangem) Cocino caput Cori flexit, & in Zeilandum traiecit Insulam, postea Vaccarum, & Manarâ ex qua Nagapatanus vertens peregrinatus est ad S. Thomæ in Coromandelo, vnde sinu transuerso Malacam nauigauit. Exiit ultra æquantiem circumulum descensu, hemisphærium ingressus est australe, Bandam usque, Amboinum, Nuliagram, Vlaten, Baranuram, Rosolaum, & alias nautis quoque ignotas & absque nomine Insulas. Tum & Ternatem, & in Morosiam, ac Morotaium (quæ duæ sunt Mauri insulæ) Celebem siue Macazarem, & hinc rursus Ternatem, & Amboinum, iterque cis Equinoctij lineam remensus Malacam reuisit: illic sinu exceptus Occidentem versus promontorium circuiuit, & applicuit Cocinum, quo vix propè contacto, cursum iterauit in oram Piscariam & regnum Candia in Zeilano situm; post Goam & eodem in littore paulo superiorem Bazainum: inde Goam, Cocinum, relectoque itinere Goam, & Cocinum: ex quo ripam fluuij radens usque ad promontorium, in sinum subit Malaccensem, vbi versa prora in Septentiones, rarisque Sinarum quibusdam laterariis insulis, Cangoximam tandem Iaponiæ appulit, Goa miliarium ad quinque millia semotam. Iacto illic in regno Saxum Christianitatis primæ fundamentum, penetravit se in regna Firandi & Suui, cuius Amanguccium princeps est ciuitas; illinc pedes bimestri spatio, Iaponiæ caput Meacum attigit, vbi dies moratus perpaucos, repetita via Amanguccium remeavit; euocatusque in Bungenfense ad Figenfense regnum, post annorum duorum inuicta cum Bonziis, de quibus narrauimus, prælia & Apostolicos sudores, mari se reddidit, & Saneianam insulam libauit, sed

tempestate abreptus in deuia, ventorum arbitrio in Mindanaum delatus est, quæ vna est hodie inter Philippinas maximè Australes. Habent gentis illius monumenta Christi cultum sibi ab Xauerio promulgatum. Inde Malacam & Goam reuifens, Malacam postremo nauigauit, Sincapuram frerum, & plagæ Sinenfis aliquot insulas, vnde breuem post moram in Sanciano denique constitit, quæ fuit peregrinationum eius meta, ex qua in sedes beatorum quietas euasit. His itineribus, & ea quam textu ferie, vitæ annos ferme duodecim exercitos duxit magnus Apostolus, quibus nec Iaios, Aenos, Malaios, nec multas accenso insulas, quòd gnarus licet iis quoque ab eo affusam Euangelij veri lucem, tamen adhuc rescire distincte nequiuim quo tempore illuc nauigari iungat qui potest tot milliaria, tot terrarum, & maris spatia in certum numerum. Abundè mihi sit dixisse tot itus ac reditus si conferantur in longum ordinem, æquatuos multoties immensitatem maioris circuli quo Geographi terras & maria ambiunt, nec tamen iis in itineribus minus aliquid agebat, & leuius quàm ipsum iter. Quare item in illum scitè cadit, quod se Chrysostomus de Paulo non augendi causa, sed vere professus est dicere. *Omnem quanta est sub celo regionem quasi volitans circumiuit, non simplici labore velut in vacuum itinera percurrens, sed peccatorum spinas pariter euellens, & verbum seminans vbi que pietatis, fugans errores, veritatem inducens, ex hominibus angelos faciens, quin imo ipsos homines, quasi ex damnis in Angelos prouehens.* Omnino qui gestis illius attenderit, quot centena hominū millia, sic enim disertè designat in bulla Pontifex, sacro Baptismo expiari, Christi regnum quam latè porrexerit, vix intelliget aliquid temporis ad iter, esse illi reliquum potuisse. De se quidem non semel affirmavit, si locis decem eodem tempore, præfens decuplam dedisset operam, futurum tamen, vt ne illis quidem quæ tunc maximè urgebant satisficere valuisset, verum vnus vt erat, tam multorum explebat vicem; vt quod semel ingenti prodigio, prope Sinas Baptizans gigantis statura comparuit, videatur id illi decem iis annis fuisse perpetuum quibus tot intra & extra Indiam populos sacro fonte purgauit, non proceritate illa semel eius corpori ad ostentum diuinitus adiuncta, sed vastitate animi generosa, & actiuosa vi, quam rebus gerendis æquare nemo absque miraculo sperasset. Iam si Apostolum fieri, constat centies mille infidelibus ad fidem conuertendis, quam multis Xauerius suppar Apostolis fuerit, vel eorum solummodo nomine quos manu propria baptizauit: si vt ipsemet an. 1554. scripsit, decem illi annos addidisset Deus, tantis sanè principiis, in fidei propagatione respondissent progressus non impares; sed residuo sibi non plus triennio, velut prælagus breui, æuis instabat infimis precibus apud Lusitaniæ Regem & Ignatium vt magno numero ad se auxiliarias operas mitterent, spondens fore vt illos omni officio, & obsequio coleret, haberetque seipso cariores: etsi autem velut futuris sæculo superstes cogitationes semper in grandia mitteret, & longinqua; sed festinabat agendo, nihilo segnus quàm minimè crastinum visu-

Hom. 1. de
Laud. Pauli.

rus, fiebatque interdum vt Sanctis laboribus iucundiffimè immerfus
 cibi ad triduum obliuifceretur; lautius illo faginatus quem Petro quon-
 dam cœlum appofuit, cunctantem arcana stimulans adhortatione, *occide,*
& manduca. Habent cupiditæ animorum tam exquisitas in Deo, & visca-
 tas illecebras, vt familiarem cum eo experti confuetudinem agrè ab iis
 auelli fe sinant ad commercia salutis alienæ; fed ab hoc nœuo tam pro-
 cul aberat vir Sanctus, vt iis licet voluptatibus mentis afflueret, haud
 tamen vinciretur, nec abftineretur ab fui laboris, & auxiliij copia cuius
 mortalium, vili, mendico, pueris, prodigè commodanda; vbiuis illius
 operâ animæ fuæ bono aliquis pofceret, volebat ab orando, contemplan-
 & abftrecti ab fensibus animi delitijs abfttrahi, adedque ab cœlo, & à Deo
 vt fuauitates ab eo hauftas totidem rependeret gaudijs quot ei animas lu-
 craretur: contigitque fubinde in officij diuini penfatione, horæ vnius
 recitationem ab eo fepties abrumpi, & maiori quàm prius iucunditate re-
 fumptam, promptius iterum, quàm fuiffet refumpta intermitteri, Clau-
 dat hunc locum animaduertifio fanè grauis, nempe à vero abire longius
 qui putent mortales ad Chriftum à Xauerio traductos, quòd prope abf-
 que numero fuerint, non fuiffe ab eo nifi leuidensè, & obiter, fuperfi-
 ciaria præparatione ad fidem inftitutos, fed fparfis in caput, aliquot
 aquæ guttis, hoc vno Chriftianis accenfos: fabulæ, & mera fomnia,
 pueros, virgines, maritas, viduas, mercenarios, feruos, & Dominos, fuis
 feorfum diftinctos claffibus, & horis feorfum docebat, efficiebatque fin-
 guli vt clarè non modo perciperent, fed contestarentur etiam clara voce,
 percipere fe fe gillatim articulos fidei, & officia hominis Chriftiani. Fin-
 gebat iis peculiari ftudio magiftros idoneos, quibus fuas in eorum infor-
 matione credebat vices; quæcumque forent ad salutem credenda neces-
 fariò, & agenda, fuæ cuiufque regionis fermone vernaculo ab fe explica-
 ta iis tradebat, patronos idololotriæ Brachmanas, Iogas, & Bonzios fran-
 gebat difputatione affidua, & forti: nec locum mutabat quem femel
 Chrifto fubegiffet, nifi eius fides tam firmis iam illic radicibus nitere-
 tur, vt fuffentare fe in pofterum per fe fe valeret: & vero ex tot neo-
 phytis dempta vrbè Tolo (idque ab breue tempus) non eft memoriæ
 proditum gentem vllam in damnatos errores recidiffe, è contrario cer-
 tum eft, ciuitates & regna, quæ decennio integro poftquam Dei cultu ini-
 tiata ab Xauerio fuiffent, nec Sacerdotem viderant, nec peregrinum
 Chriftianum, tam viuacè tot annos memoria, myfteria fidei; vfuque tam
 fernido mores feruaffe Chriftianos, vt fi pridie tincti forent. Scimus &
 complures in mancipia abductos, fidem Chrifto inuictam tenuiffe, &
 furentibus incallum ethnicis Dominis vita maluiiffe quam fide cedere.
 Hac erant animi firmitate quos Xauerius ad Deum conuerterat: quod
 autem fpectat eorum numerum feribunt iudices dicti ad cognofcendum
 de illius fanctitate, ex communi fama, feptingenta millia exceffiffe, eaque
 folida vfuque in præfens pro Chrifto constantiæ: ita quidem illi. Sed
 eius numeri non poffe fummam nifi valde incertam iniri certum eft: nam

et si compertum est, illic eum duodecim, alibi quinque ac viginti, rursus alijs locis etiam quadraginta, & ad centum hominum millia Christo peperisse, (quæ definiuntur non vacillantibus numeris) verum quis diuinando assequatur quam multi fuerint, quos suis tum ipse literis, tum actorum ipsius iuridicæ significant tabula, cum aiunt, die vno, oppidum integrum Christo adiunxisse? cum eum vocem, & brachia repetenda toties Baptismi formâ, & aquâ fundenda defecisse? de regno Trauancoris secus mare, constare totum ab eo Christiano cultui mancipatum. Ex Malaiis, Acemis, Iaiis; ex Mindanao, Macazare, ex ignotis vasto Orientali Oceano insulis, in quibus legatione pro Christo functus est, quis dicat quot dona quot menses, quot prædas Christo retulerit? cum memoria superfit vix tenuis iustrasse illum ea loca, & in iis grandia gessisse. Lego passim in actis iuridicis testimonia oculata asserentium nunc P. M. Franciscum vniuersam urbem Sacro fonte lauisse, nunc vniuersam insulam, nunc regnum vniuersum, ex quibus quæ potest subdaci ratio quæ non sit anceps & dubia? quare de illa tanti Apostoli caritate incomparabili, partaque immensis eius laboribus Ecclesiæ gloria, nihil posse videri aut à me scribi, aut ab alijs optari vberius quam quod duo summi Pontifices Greg. X V. & Urbanus V I I. pronuntiant, cum in narranda eius morte hanc vitæ intexunt epitomen. *Demum vir Dei consummato feliciter peregrinationis suæ cursu, fama sanctitatis clarus & bonis operibus plenus, cum ei benedictionem Abrahe Patriarchæ spiritualiter elargitus esset, ut multarum gentium pater efficeretur, & filios quos Christus Iesu genuerat, super stellas cæli, & super arenam quæ est in litore maris, multiplicatos videret, & ex eis plurimos proprio sanguine laureatos ad cælestia regna præmisisset, Orientalium Indiarum Apostolus, ab vniuersis India regnis, totoque Christiano orbe appellatus, dum aditum Euangelio, in vastissimo Sinarum imperio querebat, assiduus laboribus quos ultra humanas vires pro gloria Dei tolerauerat, confractus, in Insula prope Sinas, ad cælestem gloriam perpetuo cum Deo regnaturus enolauit.*

Apostoli caritas hæcenus enarrata, quàm fecundis, & inexpletis arderet ignibus utcumque spectauimus; quàm industria & solers fuerit, sequitur ut nunc admiremur: nobis enim se primùm obiciunt, ingenti numero ædes Sacræ quas Deo posuit; materia esto, & mole, initio tenues & angustas, parietibus ligneis, tecto stramine ramisque conferto; crecta interius cum altari cruce, & (si quæ conspicua, & insignis) effigie aliqua Deiparæ Virginis ornata: sed inter barbaros, quibus arborum trunci, pro venis marmorum; pro architectis necessitas; templa, & basilicæ videbantur: quodcumque in oppidum; & pagum, conuersione incolarum Christum intulisset, eiusmodi aliquod in eo templum statuebat, & notum in tractu Piscariæ, plus minus pro locis adornatas supra quadraginta dedicasse, itemque in altera regni Trauancoris ora occidenta. Quod si minime daretur, in editiori saltem cliuo, grandem seivntum à publico erigebat crucem, exindeque is locus fiebat incolis sacrosanctus

anctus, & inuiolabilis: vias præterea discursu hominū frequentes, & portū aditus, & colles prospicuos, & vacua littora cōsecrabat, munitabatque crucibus quas præteruehentes nauatā salutarent, & piam aliquam ex iis susceperent cogitationem: porro quas dixi ædes sacræ, haud semper in paupere ac rudi natalis sui iacebant egestate; aucta numero, & religione fidelium pietas, reformabat illas, & decorabat identidem, & æmulo ambitu certabant populi, cuiusnam sacra ædes maximè splenderet, eamque curam à communitatum Rectoribus exigebant. Vt eumque nihilominus, vrbane an rustice vestirentur, par vbiq̃ue illas & eadem Christianorum fides & pietas, magnifice ornabat. Illic quotidie adesse, statas horas precando, canendo, repetendis fidei dogmatis obire: illic angustis priuatis & publicis, diuinam opem implorare; illic suos ægrotos deponere, vnde sapias redibant sani, eratque id ad cō peruagatum, vt venerentur illas etiam ethnici, & hōc propensius quōd ex iis vnus fidei odio, & communitatis probro, violatam eius Ecclesiam, pauendi exempli interitu luit: Neque illic solum ædificabat templa S. Pater vbi nouam fundaret Christianitatem, sed quamcumque applicuisset insulam, aut portum, extemporaneum in tractu littoris extruebat templum, vel de ramalibus, & cortinis; vel de nauis ipsius velo, palis aut arboribus quatuor, in modum tentorij explicato, quod nauas, vectores, mercatores caperet ad sacra obetunda, audiendumque Dei verbum.

In cuius dispensatione, altera verlabatur caritatis eius exquisita industria, sibi enim statuto in dicendi regulam auditore, vt in vicis aut vrbibus; Christianis veteribus aut nouis concionabatur; ita se illorum attemperabat conditionibus, vbiq̃ue tamen & apud omnes Deum spirans, & ignem quo æstiuabat interius, vultu prodens. Fuit cum tot millibus Indorum obsideretur ad audiendum vt cogeretur arbores habere propulcitis, quo videri ab omnibus, & audiri posset: felicitatem beatorum, & damnatorum æternos cruciatus (quod vnum ferme tractabat argumentum) representabat imaginibus tam viuīs, vt cum desisset, concurrerent ad eum Barbari cum fletu, stringerentque amplexibus, vociferantes, magnum esse, ac verum Christianorum Deum, imo & conciones identidem, ipso quoque hortante, interpellarent contestatione, quas sublatis, & in cruce ad pectus reductis brachiis, affirmabant se Christo credere, execrabantur idolatriam, & idola, spondebant se vitæ potius sermone vt consuesse, iis quos alloqueretur accommodo; rudi, barbaro, pedestri, culto, prout esset auditor qui adstabat, sic vt mancipia & indigenas docens, qui ex vsu cum Lusitanis perpetuo, illorum vocabula in natiuam linguam ineptè, ac perperam derorquent, easdem cum ipsis vsurparet voces, eodemque efferret sono, tum vt perciperetur ab iis cōtius, tum vt iis esset velut vnus ex iis acceptior, quod ei tam bellè ex animi sententia processit, vt vsque ab Iaponia socios in India moneret, diuersitati auditorum sermonem quoque variè aptarent. Pridem vero edoctus

63

Prædicatio

Xau.

edoctus verbis Dei sementem nunquam ab se mitti euandam, sed semper aliquo excipi, boni cordis, & optimi solo: nullum opportune importune labi tempus sinebat eius faciendæ; in nauibus ad malum; in urbibus, ad forum; in vicis ad compita, vbicumque vidisset otiosam coronam, insinuabat sese, sua illa iucunda, & mihi comitate, interrogatosque *qui sunt hi sermones quos conferis ad inuicem? ex caducis quæ tractarent, & triuialibus, ad salutaria & diuina tollebat; in illis denique veritatis Euangelicæ æternis fundamentis tantum reponebat, vt perfectionem in Sinas suam crederet fructuosam, (tamen quod illi omnes occinebant,) primo statim appullu coniciendus esset in vincula: versabat iam animo, Socios carceris, de Christo dicentem habiturum se illic auditores; eorum aliquem, iure, aut casu inde lapsum, vulgaturum facile quæ audisset noua; accursuros ad ea audientia, & exploranda literatos, pruritu nimirum curiosissimo quo laborant religionum externarum, eoque præcipue tempore, quo summus Imperator, indagatores sectarum varianum quaqua versum misisset, per hos tandem fortassis agnitionem veri Dei, Pachinensem aulam, Regique aures subituram. Sic ille futura digerebat. Verum de ratione prædicandi, cui illigatus est quotidiana quoque vitæ ordo mirabilis, recitandum est testimonium Ioannis Arriagæ, qui cum illo Goam ex Lusitania nauigauit; vixit cum eodem Meliapore & Malaca, amicus in paucis, vtque se nominat, familiaris eius discipulus, [hac, inquit, serie labores suos frugiferos P. Xaverius in Comorino promontorio contexebat. Expletis sub lucem canonicis præciis, iubebat vnum ex pueris crucem sibi præferre; percurrerebat cum eo vicos, requiritans, æquis vbiuis illic infans sacro Baptismate, æquis confessione lustrandus ægrotus, & cui mortuo parentandum? vbi quid istorum occurrisset, sursum manus, & oculos tollens, magna voce, ac velut concionabundas, fidei Symbolum, & decalogi præcepta recitabat, coactoque ad vocem populo tingebat, aures dabat confitentibus, a grotis, & iis alleuandis Euangelium legebat; denique mortuos efferebat, inuabatque illos apud Deum precatione benè longa, erat hic ipsi ad vsque meridiem rerum ordo; inter quas vnus ex eius discipulis aliquis collectos pueros sacris imbebat rudimentis; quos ille ex publico festus, iterato labore examinabat de penso discendi, quid quisque in eo profecisset: post hæc tantisper interqui escere hoc est recipere halitum orando, tam refecto modice corpore, personam illico mutare & iudex effectus controuersiarum, litigantes inter se amica pacè componere; sub serum diei, primisque sub inde tenebris, incolarum captare circulos, & in eum qui esset frequentior sese immittere, verbaque ad illos improuisus de Deo facere, si quem autem è suis neophytis vexaret Lusitanus, aut ethnicus defensor vehemens obstare vexantibus, & ab neophytorum libertate, bonisque iniuriam propulsare: festis diebus populum vniuersum in templum vocare, aut si veterent templi angustia, sub capax ramale, vbi ex edito ad eos concionabatur, & Malabarico illorum sermone mysteria fidei exponeret;*

Exculto

Exculto his studiis oppido, pergebat ad aliud; pedes semper, plerumque nudipes; nec si quando perpeffionibus, vel immodica fatigatione agrotallet, aliam volebat medicinam præter libri alicuius pij lectionem.]

Huc usque Ariaga, fuit alia eius solertia, ut quò voce nequibat, stylo pertingeret; ubi per se, absens concionari non poterat, id per alios præstaret. Eam in rem multas elucubrauit Institutiones Christianæ fidei, ac vitæ; breuius, fufius, pro conditione vel nouitiorum vel prouectiorum, sua quamque regionis erudiendæ lingua, easque magistris quos sibi substituisset in cura populi tradidit: eæ per hebdomadam sæpius, tamdiu publicè legebantur, dum iterandi crebritate, hærent audientibus, tenerentque illarum nunquam obliterandam memoriam: in iis pueri discabant legere, quibus ad hoc ipsum, opusculum edidit lingua Indorum maxime vulgari. Earum aliqua institutionum præsertim vna copiosius diffusa, complectebatur decem capitibus, ab Adami lapsu, ad Apostolorum prædicationem, quæ essent memoratu dignissima, interiectis ad mores egregiis documentis, hanc ut Indis illis agrestibus veniret gratior, & facilius disceretur, rithmis condiderat poëticis, quo factum ut ab iis deinceps cum voluptate cantaretur. Experimento enim compererat ad erudiendam plebem quantum interesset, Sacras preces, & fidei arcana in cantus simplices redigi, sic ab neophytis cantiones abstulit quibus ante Baptismum assuerant, factumque sensim, ut totus Malabaris, & Piscariæ tractus maritimus, & syluæ Molucenses (quod ipsi qui audierant testantur) nocturnis diurnisque cantibus barbarorum sonarent, virorum, mulierum, puerorum, domi foris, in agris, in nauibus, in piscatione, *Pater, Ave, Credo, Decalogum, mysteria fidei* alacritate mira canentium, non sine pudore salutarum Christianorum veterum ex Europa, quæ *S. Pater* suo quibusque neophytis idiomate, rithmis idoneis dictarat, atque has indiscriminatim vniuersorum bono Xauerij caritas, artes adhibuit.

Perculiares sunt alia magisque insignes, quarum primaria hæc fuit, ut præcipuos conatus verteret, ad subiiciendos Regi regum ethnicos principes, tum quod esset Christo gloriosum vertices coronatos, & mundi Dominos, vltro eius pedibus aduolui; tum quod in regibus regna illorum integra; in dynastis totas crucis imperio, illorum prouincias manciparet. Qua excelitate capacis animi vir sanctus, Maurum Tranancoris; ethnicos duos Zeilani reges; Piscariæ Sarrapas; Saxumæ, Amanguccij, & Bungi reges aggressus est, & Euangelij machinis valide impugnavit; tentauit & Voum, magnum illum Meaci principem quamuis autem extra spem fermè esset, belluinam illam principum tum Maurorum tum ethnicorum licentiam, circumscribere lineis Christiani pudoris, cum domi centum, foris quot immanis libido suafisset, vxores alerent, haud tamen commisit diuina bonitas, serui sui, contentiones aduersus hanc pestem exire cassas atque inutiles, duas enim principis sorores, & Cacilis Arij Moluci Regis duos ex fratre filiolos, baptizauit; & cordatam illam sapientemque Mauram Neachilen, Regum Tidorensis filiam, vxorem

64

Lucubrat.
Xau.

65

Reges Xau.
ad Christum
conuer.

T t

vxorem

vxorem Teruatensis, Christo similiter adiunxit; & Reges Nuliagri, & Vlates, insularum Amboino affinitum, cum eorum populis Ecclesiae addidit; & propiorem Molucis, tota cum Insula Rosolao illius toparcham, cui suum Francisci imposuit nomen, & de Saraceno, vel ethnico, fecit tam serium, fortemque Christianum, vt profiteretur, si orbis vniversus, nedum finitimi quibus vndique cingebatur Mahametani reges, tentaret armis fidem reuellere, quam P. Xauerius sibi altè defixerat, frustra fore omnes mortalium conatus, quod Petrus Martinez Lusitanus ex eo audisse retulit. De Rege vero Maldiuarum habent tabulae publicae ex testimonio Petri Principis ipsius filij, fuisse à S. P. Francisco ad fidem perductum, initiatum vitali lauacro, & Manuelis nomine insignitum: habent quoque de Rege Celebis insulae (quam alij Macarem vocitant) fuisse ab S. Apostolo cum fratre principe, multisque clientibus baptizatum, cum germano ipsius, quod ex eius filia Leonora auditum saepius docet iisdem ex actis Ioannae de Mello testificatio. Sic Deo placitum vt quae illum insula mouerat ad tentandum australem Oceanum, eius licet nouis rationibus deinde, ad praedicandum Molucensibus interuersi; laboribus tamen postea frueretur, quorum ideo praetermissa est à me distincta narratio, cum eius itinera, & Molucensem expeditionem libro secundo describerem, quod nihil reperissem de iis expressius quam quod ea quam dixi regis lilia significauerat. Subdidisse alios etiam Christo reges, & baptismi sacrasse caractere certum est, de quibus etsi sigillatim, silent acta, & tabulae quod lapsu annorum interciderent eorum nomina, sed confirmat fides summorum Pontificum dum aiunt. *Multi illarum nationum Reges, & Magni principes, ingenti cum fidei nostrae emolumento, suau Christi iugo colla subdiderunt.*

66

Omnibus omnia quam mirabiliter fieret.

Restat nunc illam explicemus solertiae partem quam in reuocandis ad frugem perditis, Xauerij caritas mirabiliter occupauit; de qua forte non nemo absurdum putauerit, si dicam ab eo haud paulo validius agendi comitate, & suauitate amabili expugnatos, quam auctoritatis pondere, quae illi apud omnes & virtutum exemplis, & miraculorum reuerentia parta erat; adiungebat se promiscue omnibus familiari consuetudine: sed vsu magis domestico, cum iis qui pessime animo laborarent: dissimulabat nosse, cuius essent farinae, impudici, homicidae, adulteri, foeneratores, exsecratores diuinorum, & si quid detestabilis, vt copularet eos sibi affectu beneuolo, qui primus illi erat, ad inuadendos non multo post, sanandosque illorum animos, accessus: somniant ferè qui arma profitentur, se à pietate, & Christianis officiis immunes, verum inter Indos vitam agebant in omni licentia dissolutissimam, eorum se tamen inuito mori accommodabat Sanctus, vltro ad multa caecutiens & surdus, quae inueterata illorum effutiebant improbitas, ne illos ab se auerteret, velut ab censore potius quam contubernali. Quaedam ex ipsis factu procliuia, interdum perebat, quanquam iis minimum egeret, sed opinionem fiduciae suae constare illis volens; deferebat vero etiam non rogatus alia commodi grauioris, dolens apud illos, quod se pro externo magis quam amico haberent

berent. Erant ipsi quandoque calcei dissuta cute tam laceri vix vt pedi hærent, optabat miles nouos ei donare, habiturus non paruum gratiam si eos admitteret; ergo illos denique proferentem, & beneficium excusatione præuia ornantem, quod essent aluta non religiosa, sed crocea; excepit Xauerius hilaris, multumque gestiens, & lepidum inquit, plane commentus es, vt offerendis calceis amicum obstringeres, coloris nomine calceos retineres? statimque calceos induit, & viden vt pedi concinne adhærent? nec dedecet, vt etiam ipse non incompositus, in militari calceamento compaream? vltus iis calceis tamdiu, quoad commilitones eorum aspectu conciperent, quanti faceret quæ ipsorum erant, rogauit militem vt pateretur nigro tingi, ne cum in terram excendisset exhiberetur à pueris. Nautim ex Collegiis in longinqua conscendens præter breuiarium, castulam lineam seu superpellicum, & supellectilis factæ sarcinulam, nihil secum portabat; de necessariis ad victum prorsus nihil: classiarum milites quibuscum vehebatur, loturo subuculam commodabant per vices tantisper detritum ex suis indusium; ita suam vna leuabat paupertatem, & eorum sibi conciliabat benevolentiam, ad hæc in contubernia se dabat, inuitabatque se vltro cum iis ad mensam, non grauis, & tetricus conuiuia, sed lepidus atque omnium horatum, & condiebat escas sermone iucundo, & hilari, quo illis suauius maledicos, & obscænos subtraheret, quibus alioqui absente illo fuerant indulturi. Fallunt vt plurimum vectores otiosi longa tædia navigationum vno ludo, vnum illis hoc opus, quo vitam cum tempore ablumant. Notatis igitur vir sanctus qui essent maxime rixosi, & irritabiles, iis potissimum ad latus assidere; offensam præferre, si aduentante se occultarent folia, vel tesseras; non ignorare se quid iis liceret, religiosos quid deceret; non posse illos Monachorum ritu precari perpetuo, ludo militibus haudquaquam interdictum; sed rixis, fraudibus, & contumeliosis in Deum vocibus. Sic ipsi repetito alacriter ludo partes committere, condiciones ferre, ludere, ipsomet Xauerio iudice controuersiarum quæ inter ludentes nascerentur, demum absque Dei offensa transigi ludus insons; quem ex eo quæstum, aucupabatur quidem B. Apostolus, sed ex illa omni meditatißima domestica cum iis familiaritatis arte, assequabatur aliquid longè præstantius, solus enim exinde cum solis, iniecto vt erat solitus de bello, vel aliis ipsorum rebus colloquio, efficiebat sensim vt se ipsi subirent, & introspicerent, statu quam viuerent deplorando, & lamentabili; loco ad inferos quam præcipiti penderent, & lubrico, inter pericula belli, & maris perpetua, mortisque tam perhorrescenda quam esset illorū inuisa Deo, & superis vita: quibus monitis confirmant qui coram spectauerant complures adiecisse animum ad vitam religiosorum ordinum, nedum ad probè Christianam, quod in istiusmodi genere petulantia militaris, possit instar prodigij censeri. Nec dissimiliter idem cum mercatoribus factitabat, qui & ipsi in hæc ima incurui, & infossi, agrè vnquam attollunt oculos, in sublimes illas, immortalesque diuitias

quibus obtinendis si darent contentionum suarum inanium partem millesimam, computarentur inter Sanctos: at illas miseri, orbe plus medio per saevas tempestates & innumerabiles arumnas circum nauigato, vident saepius leui flatu subuerti, aut saxo allisas frangi forberique cum bonis, & vita, ipsaque non raro anima infelici. Horum igitur personam sibi pariter induebat, studebat emolumentis, nauibus bene precabatur, interrogabatque sollicitè, & crebro de illarum cursu perinde vt cum iis negotiorum societate necteretur. Verum inter illos de commerciis, portibus, mercibus, vendendis, emendis, lucrorum accessionibus dum fabularetur, & fauente aura desiderijs eorum velificaretur, flectebat callidè in diuersa cursum, iubebatque illas quibus aestuabant quaestuofas curas, cum caelestibus conferre; fluxas opes ex luto, & sanie concretas, cum aeternis illis, quarum summa par Deo atque ipsemet Deus, at nos animae viles inquebat, praerogatiua magnificentiae condecoramus caduca, & puerilia haec bona; illorum possessione supercilium tollimus, iactura prosternimur, quasi desperabundi meliorum, ac velut nihil restet nostris conatibus & periculis dignius, praeter argentum Iaponiae, Sinarum serica, & aromata Molucarum. His ille, adiuncta illa Christi sibi familiarissima & ineluctabili phalarica, *quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, anima vero suae detrimentum patiatur?* multorum perfregit animos, Deoque expugnauit, fuitque in iis qui nauim ac merces venderet distractisque in pauperes pretijs religiosam iis paupertatem, vitamque coemeret. Certè magnam hinc cepit diligentiae suae fructum, quod eorum permultos fecit in Deum valde liberales: cum enim assidue occurfarent puellae nundinarij pudoris, ad honestatem reuocandae; habebat paratam apud illos semper dotem idoneam qua ipsas pudice elocaret. Iam suis Neophytis quam se gratum praebere, atque affabilem, vt eo sui amoris vinculo, Christo illos adstringeret fortius, nec pigeret illos susceptae legis, patet ex iis non obscure quae illorum bono parens optimus & egit, & pertulit: ferebat mirè patienter mores illorum insulsos, & Barbaros, iisque se ex parte conformem exhibebat, vt suorum partem iis imprimeret. Sed praeter omnibus cauebat ne quid ab iis maius exigeret, quam quod posset ab hominibus diu facinorosis, seclerique incoctis, post conversionem illico praestari. Quod autem plurimum valde inopes essent, Parauai potissimum & Comorinenses piscatores, exorauit iis primum ab India Praefecto, post etiam ab Rege Lusitaniae Ioanne tributum annum condonati quod extorquebatur ex iis admodum seuerè, insudauit quoque magnopere, tum vt arma regum affinium ab iis defenderet, quae religionis odio illis intentabant; tum auaritiam ministrotum, vnius praecipue a quo tyrannicè vexabantur. Indiarum praefectis hic persuaserat, vt iis domandis regis nomine conflarent exercitum, praefectos Xaverius regis metu ab eo deterruit, minatus ad Regem daturum de ipsis literas, & ad Principem Cardinalem Sacrorum Praesidem quaesitorum, tanquam de intestinis fidei hostibus & impiorum supplicio plectendis. Nancresumpta tantisper (facit enim ad ea quae sequentur) arte illa, adiungendi sibi

sibi animos perditorum, ut eorum lucrifaceret salutem, audiamus de illa quid tradat Laurentius Figuererius, qui & Sanctum norat, & exploraue- rat, [Consuetudo, inquit, vsusque domesticus P. M. Francisci, tam erat simplex & demissus, tam vera sui abiectioe humilis, ut esset nemini vnquam grauis; domi quilibet, & sortis quamlibet tenuis, qualicumque animam de causa eum libere adibat, nullo scrupulo inurbanitatis: quas ne- ctebat eum quouis hominum genere necessitudines, fructus illi tulere vberrimos conuersarum ad Deum animarum; nam ut quem nouerat feeleratiorem, eod in eum versabat penitius, exhibebat se illi magis comem vesebatur cum illo versabaturque familiarius; ac ne percelsi quidem initio illorum flagitiis videbatur multo minus ea exhorretere, & abomi- nari: ut aurem semel, eos sibi obsequiis & comitate addixerat tum vero exerta qua loquens pollebat sanctimoniam efficacitate, mutabat omnino in alios quam prius fuerant, & ceno ereptos vitiorum, transformabat non modo in hostes & ofores antea vitae, sed in cultores virtutis Christianae, tam sibi dissimiles ut dignosci vix possent. Quod tam suaui- ter conficiebat & paccate, vix ut hoc ipsimet aduerterent, nec auditus sit vnquam quisquam de illo dolere aut queri. Praeter haec, eius autho- ritas, & cum sui contemptu magnificentia; eius erant ponderis apud omnes, nemo ut poscenti, negare aliquid sustineret, sic vbiuis degeret, quocumque isset, Dei obsequio, & amore implebat omnia; vbiue animas illi asserebat, ardore enim diuini Spiritus quo flagrabat; suauitati morum affabili eiusque viuendi exemplis insignibus, obisti non poterat] Haec Figuererius, quod inter alia fuit maxime luculentum, cum de con- fessione ferat, & fideli, nescio quem interpellare aggressus est qua mul- tos iam annos caruerat. Nam hic pium momentis consilium reiecit tunc obstinatius; sed hanc postmodum repulsam tantopere doluit, ut nec cibi, nec somni, partem vllam prius admitteret, quam multis cum lacrimis ad Sancti pedes accederet, audiriue ab eo de vitae criminibus flagitaret. De- nique ut testatur flens quidam in illius actis, complectebatur omnes fa- miliari vsu, & omnes efficiebat Sanctos. Hac tamen facili, & sancte versatili consuetudine, qua se militibus militem, nautam nautis, & om- nibus omnia fingebat, multorum iudicia in transuersum iere, inspectu superficiali delusa. in iis Iacobus Noromnius, nobilis Lusitanus, qui cum eius videndi desiderio teneretur de quo fama pridem acceperat, con- tigit eadem quadremi ut forte cum illo veheretur: Portu mox egressus de illo inquit, monstratur ipsi, sed longe alius ab eo quem mente fabri- carat, expectabat (quod solent qui saporem non norunt purgatissima vir- tutis) hominem caelo lapsum; sua sanctimonia innolurum, siue in cor- pore siue extra corpus, ignarum: siue cibo, & potu, & verbis, nec se in publicum nisi ad edenda miracula, & conciones nunquam prius auditas proferentem, at ecce videt ludentem scacchiis cum gregario milite forte nauis totus nequissimo, qua re plurimum conturbatus, versusque ad eius iudicem. Hiccine, ait, ille sanctus? absit hoc de illo sentiam; Clericum

magis de triuio arbitret; nec Petri Castrij cognati sui mira de Xauerio narrantis, & grandia, vllis sermonibus se. fuit Noronius ab ea opinione dimoueri, quod identidem inuestigans, reperiret sanctum modo nautica cum turba, nunc cum militibus otiose loquentem. Deuenerant ad fauces fluminis in ora Malabarum, exscenderantque ad aquationem; & Xauerius in syluam, quæ ripæ confita, se solus abdidit; quod conspicatus Noronius qui magis inspector quam venerator Sancto immincbar, mitatusque, quid esset quamobrem se illuc penetraret, pone indagatorem seruum sequi iussit, & sibi quicquid in eo deprehendisset renuntiare diligenter; inuentum post multos circuitus, quæ sylua densior, videt seruus inter spissa latere virgulta, nixumque genibus, ardenti ore, defixis in cælum, absque vlllo motu luminibus, pendere in aëre: ex templo ad herum recurrens, vrget veniat ipsemet, & fiat eius quod compererat spectator, festinat Noronius & cum eo non pauci curiositatis eiusdem comites, contemplantur sublimem, & extra se positum, quamdiu, & quàm proximè libuit, ipso nec eorum, nec sui tum conscio, intellexitque demum vir nobilis non esse presbyterum vt somniauerat triuiale, sed tanto sanctiorem quanto ipse iudex fuisset iniquior, & in nauis quidem Apostolum, extra nauim Angelis supparem, ex coque apud se in posterum precium illi suum dedit, ex quo illum antea spreuerat. Multum ab hoc diuersus aliorum, etiam ethnicorum sensus qui morum, ac vitæ candorem mirati, cum tanta iunctum comitate, asperitatem erga se constantem & duram; cum humanitate in alios, prosequabantur illum pari amore, & obseruantia, quasi hominem, vt aiebant, de cælo missum. Vulgo Iapones dicitabant posse absque radio, & lassitudine cum sancto Bonzio terram percurri vniuersam. Nempe ad illorum curiosa ingenia sese accomodans metiebatur cum iis cælum, motusque & ordines stellarum, defectus Lunæ ac Solis causalque illorum, iis exponebat; ventorum ortus, fulmina, grandines, concretiones niuium, & talia nondum iis audita diserebat; verum aliquo semper interiecto, de potentia conditoris de prouidentia orbem moderante, de vero Dei cultu, quibus audiendis suspensos tenebat incredibili voluptate.

Et hæcenus quidem à me descripta est magni Apostoli amabilitas potius, quam illius fructus, & emolumenta, conuersiones videlicet auersorum à Deo, & omni salute mortalium. Paucas hic ad plurium speciem memoro, ex tenaci omnes, & bithuminosa palude, propeque inextricabili, hoc est infana voluptate. Nam in tanta palam thorum licentia; diuersitate conuenatum peregrina; conditionibus negotiatorum militum, ministrorum; amantate cæli, ac soli tam benigna, & molli, tot præquam inter Europeos diuitiis, atque delitiis, dominari lasciuiam in India quam alibi turpius & impudentius non putem mihi pluribus probandum: sed in extrahendis, euoluendisque ex lacu illo fædo & piceo capillorum tenuis depressis hominibus, dici non potest Magni Xauerij quanta dexteritas, quàm potens & multiplex felicitas fuerit. Prima illi
ad

ad hoc, & rata lex fuit, demereri sibi concubenarios partim officiis, partim fingificatione benevolentia; imo & pellicum ipsarum amicitiam aucupari; mirumque, sat scio, videbitur hominem Virginem, & Angelici candoris propudiosas feminas adeo non abhoruisse, ut ea ipsius fiducia plurimum niterentur, vterenturque illius patrocino apud viros, ad impetrandas vestes, siue alias nugas mundi muliebris quas seipsis diffusa, per se poscere non auderent: & nullo suspitionis laeuae indicio vir sanctus, sed velut plenissime persuasus, vxores esse veras si liberae; castas vero si feruae, intercessor pro illis apud earum amafios accedebat; nec parui pendebat, si amborum sibi pararet fiduciam, habereturque pro ingenue simplici, fuci omnis experte, nec obseruantius oculato.

Conueniebat interdum istiusmodi genus, & forte infantem illic videns, ex vetitis domini qui, cum loquebatur, amoribus susceptum blandiebatur illi miris modis, tollebat in brachia, deosculabatur, arridebat, ac demum quaerebat ubi mater? prodeuntemque accipiebat iis titulis & honore qui matrem familias & vxorem legitimam decerent, laudabat illi filiolum, formosum, & venustum; monebat Dei esse munus; haud minori fortunae, quam felicitati perpetuae, & gloriae natum, educaret illum tam sedula & Christiana cura, ne tanto bono excideret, sed esset cum illo aeternum beata; & haec interpungebat paucis sed aculeatis de bonorum praemiis & supplicio damnatorum, tum redire ad pueri laudes, auspiciam sortem vtriusque parentis, tam caro pignore, commendare, abiens denique confixis vitali stimulo infelicium animis, vtriusque secum benevolentiam referre, amplamque copiam quoties luberet redeundi, securus se semper optato rediturnum: tendebat dissimulante hos laqueos venator industrius intentus in praedam ut postconseruat, opportunè stringendam: imo ille quandoque solus eius familiaris, & beneuolus aditus, arte quauis alia omissa, praeter comem, & ingenuam, amabilitatem, quae quod scirent omnes videbatur nescire, & caecutire ad ea quibus offendebantur omnium oculi; is, inquam, aditus, saepe illi subdebat proteruos in suis flagitiis homines, quos forte vis nulla grauior flexillet. Degebat Meliapore nobilis ex Europa locupletissimus, & si quis alius vrbauitate mira liberalis; sed vsque adeo infatuatus insanis amoribus, ut proiecto pudore, videretur iis gloriari, sibi que splendori vertere, quod publica execratione damnabatur: illum Xauerius pro solenni suo cum sibi arcta necessitudine copulasset, adire statuit, eique ad mensam cum sua discumbenti, improuulus, sed ex proposito adstetit, & salutato perhumaniter vtrique arridens, adsum, inquit, Domini mei hac hora non temerè, sed quia nullus negotio quod ago, articulus aptior, est porro negotium quod fero non aliud nisi vobiscum ut prandeam, ecquid supererunt quae edam aliqua saltem mensae analecta? pregensque alia intulit auditu iucunda minimeque suspecta captati ab eo temporis ad reprehendendum vtrumque idonei, ne accingerentur ad defensionem; hic vero nobilis, quod ex decore aliud non liceret, prolixè sibi, eius

inter

67

Conuersiones
singulares af-
finitate
Xan peractae.

interuentum gratulari, laudare gratiam; dolere quod deprehenderet imparatum, nec posset ab se tunc nisi nimium familiariter haberi, præterque morem suum; ponitur sedes, inferuntur cibi, vrbaniſſimè vtrique fabula luditur, re autem ipsa, nobilis virum Sanctum leucas centum abesse, sexcentas femina optasset, quòd malè metuerent aliquam ab eo acerbam obiurgationem: at is eò comior atque humanior, quòd hæc in eorum animis diuinabat, edebatque non minus auidè quam si nunquam gustasset tam grati saporis, & exquisiti cibum: sermones principi o lepidi; postea de diuinis, sed quammaxime suauès; de illa quæ, qua conditione, vita cuiusmodi, quàm atroces in ea pœnæ improbos manerent, ne verbum quidem. Sublatis ad extremum mensis, & actis vtrique prandij gratis Xauerius abscedit. Tunc vero Nobilis ad introspectanda illius consilia minimè obtusus mirari primùm vehementer, deinde confundi, & erubescere, vinci denique illa tam amœna sapientique caritate; sed multo fortius diuino spiritu pectus illius animante. Surgit absque mora, & Xauerium requirit; inuento ad genua procidit, vitamque omnem ex hominibus leges sacra, & detestatione acerrima scelerum, apud eum retexit; nouo illo quem Sanctus solebat pœnitentibus nouis influere animi robore confirmatus, sociam criminis domo pellit, ac Meliapore deinceps quantæ offensionis publicè fuerat; tantum probitatis, & honestatis exemplo profuit. Haud minus hæc ipsi ex animo Malacæ processit industria, tametsi prandentibus non superuenerit flagitij sociis, proripiente se inde pellice, cum ex seruo audisset Xauerium in scalis adesse. Assecutus est fugacem Xauerius, licet minimè insecutus: nam humanissime resalutatus à Domino rogatusque secum, quando & tempori, & optatus venisset, assidere, sedem vacuum vidit, petiitque quod belle nouerat, cuius esset sedes, quisue numero deesset, nec acquieuit Domino expediens se confictis ambagibus, placidèque alludens amici fiducia venisse, vt mensa illius semel frueretur, verum ea mente, ne quem ab ea expelleret, proin qui accubeurat, locum repeteret, se bonis auibus domumni famem integram referre; assurgebatque ad discessum, cum à Domino sistitur nec ferente notam inurbanitatis ex eo sibi adhæsuram, nec opinionem hominis rei, tacitè confitentis se domi habere quod puderet videri: reuocatur, adestque flagitiosi thori improba socias, modesta grauisque specie, excusat se incompositam, & capillitio sat confuso non autam oculos subire, id se ipsius reuerentiæ debuisse; cæterum apud se, importunissimum hospitem diris omnibus deuouens, suo loco resedit nec tamen epulata est vnquam salubrius; nondum finem edendi fecerant, cum Xauerius diuina illa vi qua Dei Spiritus dicentem inflammabat, homini persuasit, quando tulisset iam ex ea liberos, duceret in vxorem, quod tunc mutuo ab iis assensu præstitum, solenni postea Ecclesiæ rita peractum est. Lepidius etiam eodem ex cenno mercatorem euoluit in quadam insula Simis contigua, in eum cum forte incidisset; post amicissimam salutationem queri cœpit per iocum, quod in omnes amicos mensæ suæ liberaliter prodi

prodigus, ne semel quidem, ac velut miraculo, se vocasset, argum-
 to nimium euidenti non haberi pro amico; non abstuturum tamen,
 venturumque etiam inuocatum, si minus amicitiae, paupertatis sal-
 tem titulo ac iure, & experturum an valeret panem sibi dimidium
 negare; cui mercator, nunquam tantum ausus sperare, valde serio res-
 pondit si dignaretur mensam suam cohonestare tam desiderato accubitu,
 habiturum se pro incomparabili gratia, fore se P. M. Francisco conuiuia
 felicem; se, & quid non? promittit Sanctus, quod cupide optabat, dies
 condicitur, obiturque laute ac splendide, sed in ea ciborum profusa, &
 magnifica copia, nihil ita laudabat Xauerius, vt condimentorum appa-
 ratum, quibus nihil se vsquam aiebat probasse suauius, pergebatque por-
 ro bene fausteque precari manibus quæ mirabili sapore illas epulas con-
 diuissent. Gaudebat his laudibus vir bonus, concinnata ab Sancto exitum
 fabulæ ignorans. Expleto prandio actisque mercatori humanissimis gra-
 tiis, ne coquulam quidem, escarum tam lautam artificem omitti voluit,
 quin illi etiam se grati præberet. Prodit ergo Iapionensis mulier insulso
 fati habitu & ore, professione Christiana, duplici emptu serua, & libi-
 dinis, & argenti, laudes iterat Sanctus apparatusissimi prandij, coquæ peri-
 tiam commendat, hortatur ad omnem operam rei domesticæ strenuè
 nauandam, hero illam seruire, qui esset laborem rebus suis impensum,
 supra quam crederet repensurus: cum his, vltius abstinens, discedit; sed
 aliquanto post casu in eundem cum incideret mercatorem, post varia vt sit
 vrbianitatis vicissim obsequia, de illa item serua rogat, tam docta prandij
 coquula, quid factum? & sat in salua? respondet homo minime suspicax,
 saluam; at infert Xauerius, quam vellem ipsi nuperum illud tam lautum,
 & exquisitæ ganeæ prandium mercede aliqua condigna reponere? sed cū
 sum mendico pauperior, nisi de tuo præstare id nequeo; quod ex te, si non
 sum molestus libenter petiero. Hic sua omnia, seque ad eum mercator, cum
 Patri Francisco non magis prolixè quam sincere deferret. Ergo ait vir
 Sanctus, qui hunc articulum pridem callide venabatur; tu seruæ liberta-
 tem, ego maritum illi dabo (in promptu scilicet habebat qui eam duce-
 ret) hinc vestrum vtrique melius animo futurum, & hoc tua Deus erga
 me beneficentiæ pretium referet, animæ videlicet salutem, quam ven-
 di carius non arbitrare, si mancipij pretio illam emas, quibus tan-
 dem respexit mercator quò procul, & primitus collineasset Sanctus
 pater, sua illa prandij aucupatione, & condimentorum encomiis,
 & laude coquulæ, nempe vt ab se atque domo blandam pestem so-
 letter abigeret, vnaque ambos saluti ac Deo lucraretur. Qua viri
 Dei caritate vehementer commotus, absque vlla mora, seruam ei li-
 beram tradidit, ipse marito nuprum dedit. Ferit animos insolentiâ con-
 filij grauius quod subdo, in auellendis à Sinensi mercatore duabus pellici-
 bus: non solum sibi apud illum cœnam vltro poposcit; verum etiam quod
 nox esset, lectulum ad quietem; deductus quin etiam à mercatore in con-
 clauæ, rogauit alteram ex duabus puellis ad se mitti, vtram maluisset:

quo supra quam possit attonitus mercator, obsequutus est nihilominus petenti, explorans interea pro foribus quo res euaderet: nec enim Sanctum decere videbatur ea petitio, nec persuadere sibi de illo poterat quod à fama & vita quam profitebatur tantopere abhorreret; verum haud diu anceps hæsit; vidit admotis ad rimas oculis Sanctum Patrem correpta quam secum gerebat catena, in seipsum sæuire, & eruenta flagellatione, humeros laniare; aliam deinde catenam puellæ proferre sanguinolento spectaculo stupefactæ; hortarique tantundem in seipsam, & pro se auderet, quantum ipse pro illa tunc ageret, sic miserturum illius Deum, effecturumque ut sui deinceps conscientia flagitiosæ vitæ abominaretur fœditatē, & perhorresceret discrimen. His dictis plagas repetere, & ferrea grandine innocens corpus conserpere. Quid illa egerit proditum non inueni. At Xaverij votis rei euentus cumulatissimè respondit, ictus animo penitus marcor & conclaue ingressus, Xaverij brachium vbertim flens inhibet, & hæc, ait mihi ó Pater debetur catena; sic decet me sanguinem spargere, reum sanguinis duarum quas perdo animarum. Verum hucusque insanitum in eam ac meam penitentiæ, exin me atque illas emendationi tuæ integrè permitto. Puellis Xaverius in tutum depositis, mercatorem, illasque pariter penitentiæ constantis, & Christianæ pietatis opportuno præsidio egregie munivit. Obrueret copia, si vellem omnia percensere, quæ in huiusmodi argumento habent aliquid singulare; cum etsi sunt ingenti numero, lætos semper, & lepidos exitus fortiantur. Nam si erant formæ proletariæ, ac vilis pellices, multoque pronius si vultu maurico, & deformi ut ferme sunt Indæ, traducebat illas apud amafios, & demirans quærebat, quibusnam ab inferis tam triste dæmonium effodissent? & potes, aiebat, eius ferre aspectum? tuis nempe amoribus digna tibi videtur tam turpis hæc larva? tuo quod peius est digna interitu, & pro qua contendas iacturam animæ facere; si minus, quod debes, ut Christianus, ut voluptarius hoc monstrum abige, quid tute hæc tute thorum tuum descendas? pariet tibi monstra quorum te pudeat: deerunt scilicet honestæ, formæque insigni quas loco infamis huiusce prostibuli ducas; & has ipse illis indicabat, & eiectis quærebat maritos. Iam si forent amicæ excellenti forma, nullus suam ad æque laudavit Isocrates Helenam ut eas apud amafios celebrabat, oris veneres, incessum, habitum, & pulchro in corpore, indolem haud dubie pulchriorem, & prolis pulcherrimæ futuram parentem Deo dante, si legitimo vinculo iungeretur; quod non difficile ab iis obtinebat. Sed ubi multarum vnus atque idem irretiretur amoribus, duplici hæc sua utroque versum utebatur arte, ut res & occasio se dabat, vituperabat, trahebatque in fastidium Domini minus pulcras; illius formam deprædicabat potissimum, quam norat Domino cariorem, ut esset illa, eiectis cæteris contentus, eamque sibi castis nuptiis copularet. Septem huius farinae puellas alebat Malacæ Velofus nescio quis homo ditissimus, etiam aliquas honesto genere, & forte dignas longe meliori. Illum Xaverius qua parte inuaderet iam dies aliquot

arrectus,

arrectus, exscendens pulpito aduertit, & pone affectus perhumaniter salutauit; redidit Velofus salutanti vicem, eiusque concionem liberaliter laudauit; cui Xauerius, est, inquit mi Domine! commendatio hæc sane pulchra, tametsi parum mihi conueniat, sed enim concionatori, & lasso, & pauperi, & ieiuno foret cæna tua conducibilior; quod ioco acceptum haud tamen sinebat à Veloso moris vrbici ratio eludi; nec pudor facile admitti; tergiuersatus est aliquantisper de imparata mensa, illoque hospite indigna, professus tamen frigidiuscule, si quotidiana, & familiari non offenderetur mensa, esse omnia in eius potestate, quod viro sancto improuisum captanti, haud dictum citius quam acceptum, & erat profecto, quod hominem grauius puderet, virum talem ac tantum mensa excipere cui præter feminas ministraturus esset nemo: domo enim illius aut immanis, aut zelotypa libido viros excluderat, vno illo infami, & concubino grege domi omnia peragente. Prodeunt itaque septem illæ vt consueuerant, mensam ponunt; dant aquam manibus, cibos inferunt, ministeria omnia obeunt, cultu, comptuque proprio, nempe lasseuo & meretricio. Xauerius interim ea impudentia nihil motus, nihil notans, nullo auersantis aut improbantis inditio, sereno vultu, placidaque affabilitate omnibus gaudere, syphum quoque ad potum illarum è manibus fumere, laudare modo hanc, modo illam, ciuilem, bene moratam, specie honestam; rogare de nomine, de conditione, de patria, nec verbum mittere quo non ea; & castas & virgines credere videretur. Quod maiorem in modum admirans nobilis apud se fatebatur, esse P. Franciscum sic vrbicum & comem, ex eo Sanctorum genere qui digni sint omnium beneuolentia: quæ illi mens altius insedit, eum sub finem edendi, septem illas videns circum mensæ adstantes, interrogauit ecquid iis herus suppeditaret ex æquo singulis vestes, & mundum muliebrem? vna enim illarum, reliquis inornatior postponi se aliis innuente, culpauit herum iniqui discriminis, expressitque ab illo fore, vt eam æqualiter cum aliis ornaret, & hæc quidem hoc die missa confabulando præludia, his hamum texit vrbicitatibus ne prius illum vitaret nobilis quam eo teneretur: tunc certe amicitia viri Dei adeo captus est, vt excusaret plurimum sabitaria & parcam mensam, & diem condiceret errori sarciendo, si minus bona cæna, saltem magis parata. Neque hoc altero, neque aliis subinde quibus illum vocant diebus vltra sermones progressus est admodum suaves, quibus æternorum desiderium ciceret, velut haberet auditores notissimæ virtutis; vel sic tamen pungebat mira illecebra vitæ melioris, nullo vnquam iniecto sui metu, ast vbi persensit amicum infelicem, sibi nexu intimo harere, tum vero aliquando agens cum eo familiariter, deflexit in illas quas domi haberet virgines sermonem, & amicitia confusus seiscitatus est ecquid posset vna illarum carere? sibi esse ad manum honestum iuuenem cui sponsam quæreret, nec sibi occurrere aptiorem, quam illam è septem, cuius ipse minus opera indigeret; omnes enim videri bono coniugio dignas: quibus ille præter necessitatem occasionis propositæ nihil

ratus subesse non modo facile assensum elocandæ puellæ dedit; verum, & congruam eius conditioni dotem. Hac in tutum subducta, redit aliquot post dies Xaverius, preces ferens eandem, & aicens quinque residuas domum totam abunde curaturas, quod multarum vicem, singularum industria æquaret, & hanc igitur cum dote abstulit & nuptui dedit. Post quoque, modo haud absimili tertiam; vidensque iam homini dissimulari hunc ludum non posse diutius, stringit in illum tanta vi gladium Spiritus, & præcipitantem ad inferos illius animam, tam viuis verisque coloribus in eius oculos ingerit, ruinamque lamentabilium puellarum quas secum perderet, vt ea specie inhorruerit Velosus, nullaque interiecta mora, domo pepulerit cæteras, dote illis ad honestum matrimonium assignata. Inde vitæ omnis apud Sanctum patrem peccata confessus, viuere Deo cœpit, qui vt est suorum in eos prodigus donorum, quos videt erga se in re difficili liberales, tantis eum interius auxit delitiis, vt voluptates corporum insanas nunquam præterea desiderauerit.

68

Voluntariis
pœnis con-
uersione per-
ditorum im-
petrat.

At enim tam noua illustriaque facinora fructuosissimæ caritatis, nemo verbis steterit solis existimet, mos illi non prius de salute cum hominibus agere, quàm de illa cum Deo statuisset, vigilando, precando, flagellis, lacrimis, asperitate durissima illam exorando. Lulitanos tres in castello quodam Amboinensi præsidarios cum rescisset, sextum iam annum turpissimè, ac propudiosissimè viuere, suas illas mires sanctasque blanditias admauit, ad eos sibi amicitia obligandos, euicit ab iis in contubernium admitti, maioris ieiunij tempus omne cum iis transegit, verum interea dum eos alacri exhilarabat consuetudine, ne ab se prius abigerent medicum, quàm exosi, quod eos cælabat, remedij vim applicuisset; tam dire in se crudeque desaniit, vt Deo miserente, suis pœnis eorum lasciuiam persanarit. Verum ex iis mensem totum voluntariis suppliciis, ad mortem ægrotauit. Posteaquam vero perditos homines, confessione sceletum purgabat, nihilo ipsi quàm antea minori pretio constabant, nam infinita, & grandia nomina, cum leui multa iis remitteret, totum in se summæ residuæ suscipiebat pondus, eorum nomine Deo exsoluendum, & cruentis sui flagellationibus præstabat. Si quando in eos incideret qui proiecta salute, nec suadendo nec rogando possent ad remedia induci, haud tamen despondebat, sed durabat, suasque pro illis spes lentas patiens sustentabat; relictos ab se, iterum requirebat; occurrentibus vultum explicabat solito lætiores, vt intelligerent, procliuus sibi & molles accessus ad eum patere. Scriptum olim à nobis, Ternate insula Molucarum, in Amboinum profecturum, duos illic omnino reliquisset, qui teneri lethali crimine putarentur; de his, quamprimum reperit qui perferrent, literas ad amicum dedit, mandans iis ab se salutem ex animo diceret, seque si modo innuerent reuolaturum statim ad confessiones illorum audiendas: cum autem curandis pœnitentium malis, id fatigaret maxime, reconciliata cum Deo gratia ne quo lapsu deinceps exciderent, dum sua ipsi panderent vlcera, iubebat eorum attendere, & perpen

pendere grauitatē, vt perspecto ex iis ignis aeterni periculo, cauendi recidui prælidia optarent; cupidius, & amplecterentur libentius. Quibus commodior ingenij bonitas, eos S. Ignatij meditationibus exercebat, ferè tamen de prima depromptis hebdomada; quibus inerat cupido affectus indomiti, & in caduca & infima vsque adeò curui, vt si nulla essent post vitam in cælo præmia, nulla in inferis tormenta; quibus cum sæculo pessimè res erat, & quos naufragia, decoctæ pecuniæ, riuulium lior (cuiusmodi abundat India mercatores inter, & aulæ ministros) eo prouehabat, vt de nouis conditionibus cum Deo ipsi consulere, indicabatque iis dominum qui seruorum fidem pensaret infinitis, & immortalibus præmiis, nec posset vllius amuli machinatione, sua gratia illos expellere; quod si forent negotiatores, hortabatur ad opes nec tempestatibus, nec deprædationi obnoxias, nec impensis immanibus congerendas, tã fidas tamen & stabiles vt in dilapsu omnium bonorum, solæ constantes permanerent. His ille consiliis cõplures in religiosas induxit familias. Postremo quibus pia, & innoxia mens, eas loquens afflabat animi voluptates, vt experti testentur nihil se vnquam tale in vita sensisse, iisque se velut cupediis tam valide captos, vt earum desiderio ad illum, posituri peccata ventitarent. Haud tamen sua huic suauitati grauitas, & seueritas deerat, vbi opus esset culpæ sensum, & lacrimas pœnitentibus mouere. Matronæ alioqui piæ accusanti quod alienum vitum adspexisset teneriusculè, quam grauem matronam deceret; indigna es, ait, quam Deus aspiciat, quod inspiciendi hominis gratia, Dei amittendi discrimen neglexeris; quo vno tam altè iccta est vt nunquam postea oculos in vllum mortalem coniecerit: Cæterum eius sermo motu quam robusto & ineluctabili eorum molliret duritiem quos audiebat confitentes, vel vnum quod sequitur abundè confirmarit. Nauigabat ex portu Cocinensi, Zeilanum in insulam, vehibat illam nauarchus infelix, pridemque animo in cœnoso flagitiorum mari, turpitudinum præsertim naufragus, ac ne ab navi quidem, quatuor à morte discretus digitis, amicas duas amouerat, ne vel paucillum id temporis castè transigeret. Xauerius qui feras eiusmodi ex luto & adipe concretas impiger venabatur, percontatus ea femina cuius essent, cognouit ad nauarchum spectare, cœpitque mox plagas ad prædam tendere; hinc ergo nauarcho ad venti gnomonem, & tabulam assiduus adesse, deprædicare tantæ artis, & prudentiæ munus; tractare cum eo de ventis, & syderum positu, illorum causas, horum motus docere, quæ callebat apprimè Xauerius, discebatque auide nauarchus. Sed cum esset paucorum dierum nauigatio futura, & occupatum iam nauarchum beneuolentia sentiret, propius ad mentis negotium accessit, & erat procliue de stellis ad cælum transire, de ventis, & mari, ad vitæ discrimina, & naufragia salutis, nunquam reparanda: tulit aliquem fructum hæc velitatio; suspirans ingemuit nauarchus suimet attonitus, & quàm grauiter inquit, animo laboro, quot annos & sacra, & Sacerdotem non adeo: cui scitè Xauerius, de Sacerdo-

te sollicitus ne esset, ad stare procinctum si liberet ad præbendas confitenti aures, nec esse in aliam aut locum aut tempus remittendum. Hæsit hic nauarchus, haud dum animo sat deliberato eximendi se quibus tenebatur, & ingemiscebat miseris, sed nec in iis perdurandi; anxius itaque, incertusque non tam quid deberet, quam quid vellet, rem totam distulit dum applicuisset Zeilanum, ibi animæ suæ consideratius prospecturum. Sed enim vel dæmon, vel suarum pellicum aspectus pro dæmone, longe diuerso quam salutis igne sceleratum incendit: terram legenti nihil certius, & antiquius fuit quam ut loca vitaret omnia ubi Patrem Franciscum offenderet, ne reposceretur quod dolebat se illi promississe, sed frustra fugitans aliquamdiu, tandem Deo duce Xaverium offendit in litore, cuius occurfu colorem vterque mutauit, cogitabundus ante Xaverius frontem explicuit in hilaritatem; confusus erubuit nauarchus, verum clausa in fugam, aut deflexum via, velut ipsam quaessisset, essetque de stabilendis quamprimum animæ suæ negotiis magnopere anxius, confidenter petiuit, quando nam & ubi per otium, aures sibi esset daturus? rogas? quando? & ubi per otium, subinfert Xaverius: semper, vbique Nauarche mi Domine; imo hic etiam quando hic soli sumus, & hoc temporis, & momenti, muniensque illum statim signo Crucis, aurem propius admouet dicturo. Interceptus veloci consilio nauarchus, etsi admodum ægrè, quod tamen aliud ne quibat, inchoauit. Inambulabat vterque in litore, sic enim Xaverio visum, ne sibi locum meliorem volenti elaboretur è manibus: non diu processerant cum verbis aliquot viri Dei perpunctus nauarchus, optauit loco minus profano, & publico auditu, & commodum in propinquo erat desertum sacellum, in quo optimus Pater sparteam stoream suis manibus extendit, locatoque in ea penitenti ad latus assedit, qui dum sedens, & lentè ac veluti nauiseans, piscatur, censetque crimina doloris sensu aut exili aut nullo; fixos Xaverius in Deum tollebat oculos, ut suæ lucis propitio radio, cæcam & emortuam animam illuminaret, & vteret. Precantem audiuit elementissimus Deus, verba sancto Patri subdidit, ea dulcedine mellita, eo affectu incitata, ut iis emollitus nauarchus, gemitu primum, deinceps aliquot lacrimis, pergente demum Xaverio, largo fletu dolorem effundere, in genua surgere, & intercepta singultibus voce, confessionem inchoatam non modo à capite, sed à pueritia ipsa iterare, verbisque non pluribus quam gemitibus, & lacrimis per textam absolueret, ac facili quidem iniuncta pœna hominem ab se dimisit Xaverius, sed quam seriò, ac vere ad mentem Deumque rediisset, postmodum re ipsa patefecit. Recta enim à Sancti pedibus recedens amicas ex templo aggreditur, hortatusque fortiter ad penitentiam eas ab se in perpetuum ablegat, vitam orditur noua luce in quam tunc editus fuerat plane dignam, quam magno, & constanti exemplo ad mortem retinuit.

69

Humilitas
Xau.

Post illa virtutum ornamenta quæ nostri Apostoli magnam mentem Dei & hominum amore, in sublimi locarunt meritum gradu, restat ad vlti

ultimum de iis dicamus quæ ad perficiendum illum numeris omnibus conflueret, bonoque illorum quos rexit communi, & priuato, plurimum contulere. Earum princeps, religiosa sui contentio, siue humilitas Christiana, in viro tali ac tanto mirabilis. Etsi enim suam in iis quoque non paruam promeretur laudem qui secessus incolunt & speluncas longè à mortalium oculis, & mente; ob deuictam cupiditatem omnibus insitam, vel transgrediendi staturæ nostræ modum, vel eam qualiscumque fuerit ostentandi; verum enim vero illius pretij, vix partem millesimam obtinet, quod S. Bernardus humilitati tribuit honoratæ, censetque planè rarissimam. In perpetuo enim ac velut æmulo consensu, Dei quidem hinc vnum ex multis publico decorantis prodigiorum præconio; illinc hominum immensis honoribus prosequentium illius virtutem, non tamen illū videri sibi seipso maiorem, sed sui conscium nihili, volubilitatis, & culpæ, perinde prorsus de gloria in quam extollitur sentire, vt nanus non planè insipiens de montis edito in quem forte statutus fuerit; hæc vero est auis prope phœnicibus rarior dignaque omni admiratione. Nunc de Xauiro si agatur; in ore hominum toto Oriente volitare; coli, obseruarique etiam ethnicis quasi cælo missum, & terræ Deum (hæc illi nomina tribuebant) salutari festo tormentorum omnium fragore in accessū ad portus & naues; effundi obuiam integras ciuitates, palmas, sacrisque cantibus à populis excipi; sternique vestibibus incedenti solum, imo nobilitium in humeros tolli velut triumphantem; audire præterea etiam apud Reges idolorum cultores, Magnum Patrem; mirabilium patratores; Sanctum, tanto imperio naturæ dominari, vt diceretur miraculo fieri cum ab edendis cessaret miraculis. Ad hæc meminisse labores ærumnolos, peregrinationes, naufragia; perpeffiones famis, sitis, intemperati, & infesti cæli; insectationes, plagas, mortem vbique oculis obuersatam; ad hæc item circumspicere tot, tam vastas insulas & regna, nuper cæca, nuper dæmoni auctorata, nunc infinitis frequentia incolis, sua doctrina & exemplo seruatis, sua manu tinctis; & Christo subiugatis; denique fines Ecclesiæ, à primis Indiarum oris ad extremum porrectos Orientem; hæc, inquam, sui spectacula tanquam aliena, & suas tot glorias, irretorto & leui oculo præterire, nec sui vnquam meminisse, nisi vilis, inutilis, abiectissimi homuli; hæc demum est sacrarij regula, ad quam religiosa humilitas exigatur, qua suis quoque superior meritis euasit Xauius. Quicquid illi ad Dei obsequium cessisset prospere, id fratrum suorum acceptum precibus referebat. [Vestris, inquit ad eos Romam scribens apud Deum votis, haudquaquam dubito, affulsisse mihi de cælo lucem, ad quam mea videã, & agnoscam innumerabilia delicta; mihi nihilo parcius accrescat animus, & vires ad indefessam operam iuuandis ethnicis sudandam.] Vnius insuper diuinæ potentiæ, ostentum aiebat euidentis quod homuncione, qualem se notabat, vilissimo, & reiectione ad ingentia veteretur vt palam faceret Dei opus id esse, & magnos induerent Spiritus ad conuersionem ethnicorum, quibus esset supellex virtutis, & ingenij,

quàm

quàm sibi ditior, cum ipse adeò eius inops, adhiberetur tamen ad tantum ministerium non infructuose. Quare ad nouas expeditiones regis alicuius ad Christum vocandi exiturus, suorum in Europa fratrum, velut tyro dictata flagitabat, & modos Euangelici præconij vberiore prouentu obeundi: [Proficiscor, ait, ad conuersionem ethnicorum, & Saraccenorum; per Christum vos oro scribite qua forma, & ordine in eo versari debeam, persuasus omnino suppeditandum vobis diuinitus quod mihi suggeratis, vt faciliòres assensus fidei præbeant Christianæ. Nam si dum vestras expecto literas, forsitan exerrabo, spero iis acceptis, & agnitarum errorem, & emendaturum.] Etiam puerorum, oræ præsertim Piscariæ, commendari se precibus volebat; defunctus grauisissimis mari terraque calamitatibus, Societati parenti optimæ agebat gratias, & suam ex iis incoluntatem; fratribus adscribebat. Gerendorum porro concepta consilia, quale fuerat Regis Iapanaparanæ coercendi, & legationis in Sinas mittendæ, alieno etiã errore aut scelere disturbata, suis tamen vnius assignabat commertis, ac de se porissimum querebatur. Quæ tam crebra edebat miracula in confidentiam piorum refundebat, vel puerorum in fontem aratulam quibus in tractu Piscariæ ad ea maximè utebatur. Cum autem percussus populus prodigij mirabilitate ad miraculum conclamaret, corruerque plebs in illum ad manus, & pedum oscula; aut proripiebat sese in latebras si posset; aut suo se intra se nihilo condebat, defodiebatque tam profunda humo, vt nec laudes, nec honor ad eum pertingerent. Sic illi quin etiam interdum ille sui despectus claudere oculos, vt nec ea pro miraculis haberet. Nihil erat Goæ vulgatius quam fuisse ab eo in Comorinensi promontorio reuocatos ad vitam mortuos, id sublimi tum eius, tum rerum gestarum encomio vrbs tota decantabat. Goam ergo reuersum Iacobus Borbanus familiarissimus, pro intima qua valebat gratia apud Sanctum, Cosmæ Annesij rogatu percunctabatur de iis mortuis, præsertim puero, quem in puteo præfocatum iubens Christi Iesu nomine surgere, restituisset in hanc lucem, & scire ex ipsomet ad Dei gloriam rerum seriem auebat. Ad quæ is tanta verecundia suffusus erubuit, vt sui miserationem intuentibus moueret; inde oculis terram figens, stupensque vehementer, Magister mi Iacobe, inquit, men ergo mortuos ad vitam excitasse? & hoc de flagitioso mei simili, persuaderi tibi sinis: tum iniecis in collum brachiis, tanquam ridiculam rem, & ipse irridens, heu misero mihi peccatori delatus est ad me viuens puer quem mortuum aiebant; imperavi vt surgeret; surrexit. Quid hoc miraculi est, nisi forte in vulgus cui pronum vbique sibi miracula fingere. Nullum ei ad nostros, literarum; nullum cohortationis domesticæ crebrius argumentum, sui met notitia, & contemptu. Quod nolebat ab iis sola transigi meditatione, sed in opera confecti vilia, & abiecta, & publicæ debita seruituti: Ad ea ipsemet re quam verbis luculentius præire; perpetuus esse in nosocomiis, lectulos sternere; purgare trullas, pedes abluerè, tractare vulnera; maxime purulentos, & foetore graues in manus tollere, suasque has vocare

care delicias, at esse reipsa, qua illas obibat alacritas gestiens indicabat. Quid: illud cum mendicis, carceribus, mancipiis, pueris, versari continuo; per vicos urbium cum iis canere, prima illos docere legendi elementa (quod Malacæ ab eo præstitum) cibum cum mendicis parare ac sumere; mendicato vesci, non iis modo in locis ubi ad victum nihil supereretur, præter corrogandum ab se commeatum publicæ caritatis; verum in Collegiis etiam, arcum illum quo egebat cibum a suis fratribus petere, atque ad hoc nostros volebat ita institui, ut Berzeo disertè mandaret, cum Goæ nostris illum præficeret, si quem domi haberet, qui huiusmodi non esset, foras pedem efferre minimè pateretur, ne palam apparens Societatem infamaret.

Vestitu semper ita vili, & refarto incessit, ut ab ethnicis pueris, non clamitantibus rideretur; reconcinnabat ipse sua manu centones suos, nec vestem murabat, nisi segmentis laceris defluam, nec iam corpori hærentem. Malacam, ex Iaponia redux & illic quos memorauimus honores nactus, urbem ingressus, in veste iam adeo consecrata, pilco tam discisso, ut non aliis foret paupertas ipsa, si vellet conspici, vsura. Fueruntque hi gemmarum acerui quos extremo illo ex orbe conuexit. Goæ nouam induit vestem, sed sibi solennem, tunicam scilicet, ex crassa cannabe, & absque pallio. Hinc assidua piorum, & importunæ preces, ut ab se vel stipis nomine vestem ne vellet respicere, sua saltem paulo minus pannosam; quod ubi ab eo non impetrant, astu lepido extorquent, dormienti vestem, subtracta veteri, nouam subdunt; hæc surgens solito in Deum defixus, & mane induitur, & in seram vesperam nihil minus aduertens vitur: tunc apud Franciscum Papiam in cœna, ab eo, & aliis, quibusdam fraudis beneuolæ consciis, acutè circumspici, arrident accumbenti gratulanturque vestem elegantem & nouam quam ab eo iocantur assumptam fortassis ad honestandam illorum cœnam. Hic ille se demum respiciens, valdeque attonitus qui sibi & à quo iniecta hæc foret, animaduerso tandem dolo, & ipse subrisit, dixitque non videri mirum si errasset vestis, & noctu in tenebris cum dominum quæreret, incidisse incautam in alium, cui nempe indigno nequaquam contineret. Sed hæc familiarium amica vis, & comes ad commutandam illi vestem doli, raro contingere. Vix enim alibi quam inter barbaros ethnicos, aut inter Indos, omnium egenos morabatur, quibus ut maximè voluissent, nihil erat quod donarent. Sua igitur illic paupertate, nullo interpellante fruebatur; aduersus imbres, & frigora; quæ patientia, quæ conduplicato in humeros sacco se tegebat; tota illius cubiculi supellex, angustus ex reti sparteo lectulus, cervicali, & matta carens; impolita rudique in mensa libri pauci & eius quædam autographa; Christi de cruce effigies de ligno S. Apostoli Thomæ: Saxum denique cui pro cervicali ad breuem somnum caput acclinabat, cum extra lectulum magnam nocturnam partem exigeret: huius supellectilis pars primaria, & diues instrumenta sui cruciandi: cilicia, catenæ ex ferro, & in iis vna quæ stellarum aculeis humeros la-

Paupertas,
Virginitas,
maceratio
corp. Xau.

niaret, riuosque sanguinis ex iis duceret. Hæc licet idem castus timor suadere illi potuerit, qui Apostolum gentium ad domandum, & frangendum corpus armauerat, *ne forte, cum aliis predicasset, ipse reprobus fieret;* at si eius docilitas corporis, attendatur integritati mentis ad nutum morigeræ, haud tam perpetua videtur, crudaque duritie torqueri debuisse: prodit enim multorum testificatio in quibus Vicarius Meliaporensis, & Ioannes Lizzanus confidentem audire soliti, quam integritatem materno ex utero tulerat, eandem sepulero intulisse, cuius, & argumentum & præmium censuere viri sapientes, illam à morte & tumulo integritatem cadaueris, corruptionis penitus expertam. Quibus ab re non fuerit addere (quando hic eorum memini qui aures dabant confidenti) eos pro testimonio dixisse, nihil se vnquam vlllo in genere ex illo audisse quod posset culpæ leuis, & deliberatæ damnare: verum de hoc ipsius nitore virgineo quod dico, perstringi tam breuiter non debet, cum possit aliunde iudiciis peculiaribus eximie statui. Dabat Xauerius literis operam, Parisiensi in Academia Europæ tunc vniuersæ mulsæ, debebat inter Conuictores vnus ex Collegiis quæ nunc etiam supersunt; qualecumque porro id fuerit, virtutis profecto fuit admodum robusta, & inuicta, non plus inde improbitatis nequissimæ, quam scientiarum didicisse. In magistrum illic inciderat perditissimi pudoris (ex quo etiam breui homo fedus lue venerea periit) frequens illi erat noctu domo exire, suosque secum Conuictores discipulos; omnes in prostibula rapere seu domos impudicarum mulierum. Xauerium nec ipse, nec socij, nec blanditiæ nec preces, vel semel expugnarunt, vt eò se abripi sineret; erat tamen in ætatis vere, & flore sanguinis quo eius potissimum ardebat temperies: habitu corporis, orisque specie liberali, miræ affabilis, & urbanus, nulliusque arbitrio obstrictus. Quæ sibi ab eo narrata referens Vicarius S. Thomæ, illius per familiaris, fassus mihi est, ait, ingenuè, se ex quo natus esset, mulieris tacta, nec corpus, nec mentem inquinasse. Sed P. Francisci Vasquez vniuersalior, explicatiorque auctoritas solenni iurata sacramento. [Ego, inquit, audiui ex P. M. Simone Roderico, Romam primis nostris patribus appulsis, eundem M. Simonem agrotasse, huic à M. Ignatio, M. Franciscam Xauerium datum valetudinis curatorem; quem Simon cerneret ad lectuli sui quiescentem pedes, vt præscripta hora agrotò pharacum expeditior præberet, eiusque cogitans sanctitatem, vidit ad lucernam velut accedenti cuiquam reluctantem, & renissu valido brachiorum, eum à se fortiter abigentem, interioris conatus impetu adeò vehementi, vt magnam ore sanguinis copiam eructans expergisceretur. Rogatus in casum sapius à Simone Xauerius, eius violentiæ, & cruoris causam; dissimulauit semper, quoad nauim ad Indos confensurus, vrgenti tunc denique ita exposuit, sed religione interposita, fidi dum in viuis esset silentij: scito ait, mi frater M. Simon, me Dei munere Virginitatis decus seruare hætenus illibatam, ea vero nocte videbat per somnum in itinere esse, & in hospitio puellam nescio quam accedere

dere propius, manumque, palpando pectori terdere, quam illa brachio-
rum iactatione repellebam, ut ruptis ea vi venis aliquot thoracis ore
sanguinem fuderim.] Hæc Vasquez. Cæterum tam procul ab occasio-
nibus abstinebat sese, ut nisi adactus caritate perditas in viam retrahendi,
nunquam cum feminis extra publicum ageret, & quambrevissime, graui-
que semper, & modesto affatu. Redeamus nunc ad spontaneas ipsius af-
flictiones, in quibus tunc non solum multus erat, cum paulum à mari,
ærummis, itineribus, labore feriatas, domi ageret inter nostros; verum
etiam tum, cum Apostolici muneris assiduis fessus fractusque molestiis.
Lectum illi sternebant, & cervical, in nauibus collecti rudentes; in ter-
ra, nuda humus; aut si molliùs, arena littoris sub dio quàm nox occupaf-
set. Ieiunia in biduum, triduum, interdum hebdomadam producta, ne
panis quidem admittit buccæ. Tradit vnus ex eius comitibus, cibum eius
subinde vix oboli pretium æquasse, sumptus prandentis in ora Piscaria,
quidam illinc his verbis describit. [Vino vnus est nunquam, nec pane
triticeo, nisi si quando ab Lusitanis inuitatus, tunc enim appositis abs-
que discrimine vtebatur Solus, & cum suis Oriza victitabat insulse
condita; cum p se, coctura simplici parato, vel amaro lacte: diebus ce-
lebrioribus, placentam iubebat, ex oriza componi, monebatque suos,
in iis delitiis Deum laudate meminissent, nec inde largius sumere quam
ad vitam in Dei obsequio fulciendam.] Ita ille. Sed annis duobus, &
sesqui quos conuertendis Iaponibus impendit, etiam pisce abstinnit, ne
suos Bonzios ethnici, asperitate victus Euangelij præconibus anteferrent.
nonnunquam & menses exegit, orizæ pugillo, & aqua contentus, iter
interea per nitosa & aspera faciens, sarcinaque onustus inmitis merca-
toris, quem in equo currenrem, nudis pedibus sequebatur, vigeat tunc
etiam in regnis Iaponiæ admiratio vitæ adeo austeræ, & intolerandæ,
cum eò Melchior Nonnius peruenit, narratque præter alia Iapones,
vitam radicibus aluisse, quarum amarities insignis vel tantum delibari
absque grani molestia non posset; per frigidissimas regionum illarum
hyemes peregrini accinctum chlamyde incessisse & perpetendi con-
stanti duritie, parem illi ex Bonziis fuisse neminem. Malacæ in specum
prope urbem vel in solitiam insulam secedebat, trahebatque illic heb-
domadas vigiliis, ieiunio, aliaque suimet diuexatione. Postremo huc spe-
ctat heroica illa, & frequens de seipso victoria, bibenda pedum colluue
quos pauperibus lauerat; sorbenda sanis & corporum leproforum, & pure
vicerum exfugendo. Talem enim se sibi præstitit S. Pater Franciscus,
corporis, sui hostis crudus, & pertinax velut mancipij refractarij,
quamuis nunquam non illo facili, & obsequentiissimo vteretur totiuf-
que suæ Apostolicæ expeditionis & periculorum, terra marique con-
sorte fidissimo.

Suos vero contra in Prouincialis officio, mitius quouis Patre tene-
tiufque procurauit. Eorum neminem quoquam vnquam misit; nulli
aut vrbi, dempto Ormuzio, aut regno, seu foret ethnicum siue Chri-
stianum

71

Charitas Xau.
in focias

X x 2 stianum

stianum, quin eo se antea contulisset, & periclitatus vadum, mensurque
 laborum grauitatem, explorasset eorum tum animi, tum corporis vires,
 in iis sana vtriusque, & tolerabili valetudine duraturas. Inde onera ap-
 tabat humeris, & partes laborum iis adequabat; quam item ob rem pra-
 ceperat, quaecumque ab ipsis gererentur, de iis ad se particulatim per-
 scriberent, vt hinc ipsi constaret verius, eequid detrahendum, vel adji-
 ciendum labori esset: hinc illi etiam impromptu defensio extitit: qua de-
 lationi amicae satisfecit, ardentem magis quam prudenter ab religioso viro
 datae. Improbabat is longinqua itinera Sancti Patris, & caritatis offi-
 cium credidit, si Franciscus Perez, qui nostris Malacae praerant moneret-
 tur [esse videlicet P. M. Xauerium virum plane Sanctum, sed fore san-
 ctioem si minus peregrinaretur; esse nimium ambulonem, iamque ipsi
 de medio illo quod iret, Orientis orbe nihil restare] Ita quidem vir bo-
 nus, qui pro ingenti quem edebat Malacae animarum prouentu Xauerius,
 optasset illum ei vrbi aeternum affigi, contra mentem summi Pontificis,
 a quo in Africam & Asiam fuerat Apostolici nuncij munere instructus;
 praeterque Dei consilium quo ad vltimos fines Orientis Christi nomine
 illustrandos creatus Apostolus. Significauit Perez candidè sancto Patri,
 religiosi amici sensum, cuius ille affectum gratissimum habuit, & cum
 suppeterent permulta grauissimi ponderis quibus prohiberetur aliter
 facere, hac vna ratione satisfactionem definiuit, non licere sibi suos caeco
 instinctu, & temerè in ea qua nesciret loca diuidere, ne forte aliorum lu-
 craturi salutem, sua exciderent; diuersitatem soli, diuersam virtutis, &
 naturae temperiem a cultoribus exigere, de regionum ingenio, & mente
 incolarum longe aliter sentire quos praesens experientia docuisset, ab iis
 quos fama, & absens narratio.] haec ipse admodum placide. iam mor-
 bis suorum consolatione idonea leniendis, & subsidio leuandis, mirum
 quam esset sollicitus. Vnum ex India remisit in Europam vt commo-
 dioris caeli salubritate iuuaretur, deditque illi commendatitias virtutis
 ipsius literas. Alteri iam semitabido laboris nihilo segnius amanti, urbem
 Christianam, maritimam, tepidioris aerae, ac facilis occupationis assi-
 gnauit. Goam procul adueniens offendit fratrem in extremis, cui exe-
 quiae parabantur, eum complexu, contactu frontis, & precatiuncula sa-
 nauit. Verum sensu haud paulo acriori pungebatur, si cuius salutem
 aegritudo animi tentaret. Antonius Vazius Goae tiro, virtute vt annis
 iunior, de se postea referebat, sollicitatum se tunc tam importuna vi ad
 repetendas Aegypti ollas, vt missionem peteret ab Societate: id vbi resci-
 nit Sanctus Pater, accitum ad se adolescentulum suauissime compellans,
 vis ergo fili a nobis discedere? nulloque praeterea addito, paucis illis fa-
 scinatam quodam modo animum, ita sibi repente reddidisse, vt ex eo ad
 octogesimum aetatis nunquam omnino vacillarit. Suo autem praecipuo ad
 firmandum religiosum propositum emolumento non caruit, viri Sancti
 praecleara excogitatio, vt pro libris ad mensam, quisque accumbentibus
 caeteris, narraret qua via & ordine vocatus esset in Societatem, eamque
 historiam interpungeret commendatione diuinae bonitatis, & grati animi
 moti

motibus, prout suus cuique dicitur affectus. Quod autem subinde vel priuatus ardor, vel Sancti exemplum ad magnos in Dei gloriam conatus, nonnullos ageret, ratiq̄ se illic ubi versarentur tempus, & operam ludere, agros in quibus desudarent latiores optarent, & pinguiorum prouentuum; præclaros illorum laudabat spiritus, simul tamen premebat dulci, & necessaria consolatione, monens, fructus absentis magnifica specie, sed incerta; ne uellent præsentem qui esset in manibus, tenuem licet omittere: horum vnus Franciscus Enriquez animarum impiger venator; huic in ora Trauancoris, suus labor videbatur in auras uanescere, feraciorum esflagitabat campum, cui suas curas, & sacramentem melius crederet: reddidit vir Sanctus ad eum literas, quæ ob solidum interioris Philosophiæ documentum, suum hic locum iure promerentur. [Quanto, inquit, frater carissime, tecum istic per me, libentius, quàm per literas agerem! & si qua possem, laborum molestias leuarem, quas istic pro Christi gloria exhauris: nec me latet, earum leuamen te odisse, quod ex solutori uita in seculo ducitur: miseranda profus eiusmodi uitæ conditio, ut è conseruatio inuidenda fors, illorum quibus, ut ait Apostolus, *dignus non erat mundus*: ne te quæso tædeat operæ minus quam uelles fructuosè in neophytis, regnoque infideli, collocatæ, sub hoste Christiani nominis tyranno. Illud forte quàm putes præstantius quod agis, dum sagax infantes inuestigas, quos de Christi fonte beatæ paræ immortalitati; nam si circumspicere animo uoles, reperies profecto ex Indis uel albis, uel nigris paucos in cælum peruenire, nisi eos qui quatuordecim annis minores, cum baptismali innocentia excedunt è uita. Videtne frater carissime, te istic, ut dixi plus proficere quàm putes? id adeo cerni in pueris licet, qui à te baptizati, cælesti iam fruuntur beatitudine, qua nimirum carerent, si tu ex istis locis discessisses, neque eos per Baptismum Christo genuisses: enimuero sempiternus hostis animorum, te quem uehementer odit, quamprimum istinc excedere exoptat, ut ex isto Trauancoris regno in cæli regnum, nemo uocetur in posterum. Genus est eius insidiarum, maiorem alibi, diuini obsequij spem ostentare, ut in noua sollicitet arque auertat eos, qui utiliter ubi sunt operam nauant Deo. Itaque uereor ne te suo illo artificio aggressus idcirco sollicitet, ut te istis abigat locis. At memeto te octo mensibus quibus istic uersaris, plures animos conseruasse, moribundis infantibus baptizandis, quàm omnibus annis quibus in Lusitania, & India fuisti. Quare desine mirari cur tibi tantum facessat negotij Sathan: quippe ille id agit, id pugnat, ut de ista regione expellat in aliam, ubi saluti consulat paucorum.] Et hæcenus ille ed eius ex literis, operosius foret ea exscribere, quibus significat de suis in Europa & India fratribus, quàm honorificè, quàm eximie sentiret. Incredibili affectu ab Ignatio petit ut per aliquem è sociis scribi ad se distinctè iubeat, quo statu esset Societas, quot intra extraque Europam haberet prouincias, si eo usque hanc Deus protulisset; quot, & locis quibusnam, domos, & Collegia obtineret? numerum quoque professorum;

fociorum nomina, & conditionem, qui doctrina & sanctimonia præcellerent. His enim legendis, leuatum iri magnopere laborum incommoda, quos, & erat perpeſſus in Iaponia, & expectabat apud Sinas, ad quos eſſet quamprimum profecturus. Quotquot ipſi noſtrorum ex India & Europa veniſſent epiſtolæ, ſubſcripta illorum reſcindebat ex iis chirographa, gerebatque ſecum, velut amuleta Sanctorum hominum, venerandæ dulciſque memoria; nec mirum appreſſa pectori eorum nomina geſtaſſe, quorum animo impreſſas fouebat imagines. [Finem (ait claudens longiſſimam ad Patres in Indiam ex Iaponia epiſtolam) finem aliquando ſcribendi faciam, quanquam eſſe nullus finis poteſt, mea erga vos vel vniuerſos, vel ſingulos beneuolentiæ declarandæ, ac ſi diuino inter ſe amore diligentiam, animi cerni poſſent, veſtras (fratres) effigies vtrique expreſſas in animo cerneretis meo, quod ſi forte in eo tanquam in ſpeculo, vos ipſos intuentes, veſtras minimè agnoſceretis imagines; id ſcilicet eueniret, idcirco quod, cum ego maximè virtutem veſtram ſuſpiciam, vos contra veſtram contemnatis infirmitatem, pro egregia veſtra humilitate haudquaquam vos ipſos in animo meo agnoſceretis] Societati præterea Romam ſcribens, [Nec vero ait, quia coniunctiſſimum corpora Deus panè infinito diſtraxit ſpatio, corporum diſiunctio quicquam de amoris mutui vinculis laxauit quibus adſtricti ſumus. Nam eſſi non vnà verſamur, vbi ſolebamus, tamen perpetuò ferè nos inter nos, mentis oculis cernimus; tanta eſt enim veræ germanæque amicitia viſ, vt amici abſentes adſint, mutuoque aſpectu, & conſuetudine fruuntur: mea porro hæc omnium veſtrum tam perpes memoria, vobis potius accepta referenda eſt quam mihi; ſi quidem veſtræ preces, & ſacrificia, quæ pro me homine nequam aſſiduè facitis tantam hanc excitant in me veſtri memoriam, ac deſiderium; vos inquam, vos cariſſimi fratres in animo meo veſtras imprimitis ſpecies. Quod ſi mea veſtri memoria tanta eſt, fateor veſtram mei longè eſſe maiorem. Deus vobis pro veſtro merito gratiam referat; nam ego non alia ratione poſſum vobis ſatisfacere quam profitendo, me veſtris meritis ſatisfacere nullo modo poſſe]

Iis, vt loquitur, imaginibus ſuorum ita captus vt ægrè interdiu ab eorum ceſſaret cogitatione; haud mirum, ſi noctu & dormiens (quod ipſemet teſtatur) putaret ſe coram præſentes habere, cernere, audire, ſummeque iis, tamenſi ſomniis, animo, & corpore reſici. Ad hæc vt apud nos eduntur Societatis vota, inſtaurabat ipſe quotidie, velut ad eam tunc recens accederet: tribus diuitem ſibi pretioſe & mirifice caris reliquiarum thecam de collo portabat; oſſiculo Thomæ Apoſtoli qui fuit Chriſtianitatis Indianæ pater, ſubſcripto nomine; Sanctiſſimi parentis Ignatij, (aliorum enim quæ dixi chirographa extra thecam ferebat) & profeſſionis ſuæ ſua manu conſcripta formula: huic eius in matrem optimam Societatem incredibili ſtudio, planè tribuendum, quod periculofas turbas diuinitus viderit quas aduerſus illam è ſociis vnus, turbulentiſſimi homo ingenij, & nimium notus in Luſitania concitabat.

Xauerius

Xaerio adstabant nostri & inter mutuas salutationes precabantur faustam nauigationem, cum inopinato abalienatus à sensibus in lectum collabatur, iacetque illic aliquot horas immobilis, post ubi denique se recepit, ah! inquit, & reum de nomine notauit; Ignoscat tibi Deus, nec plura, quæ deinde ex Lusitania, qualia fuissent, plus nimio constitit, & mentis à corpore alienatio, collata cum improbis quos dixi motibus, in eadem momenta incidisse. Sunt quæ huc etiam faciant de hoc eius affectu intimo in Societatem vniuersam, & singulos, vt est complecti omnes de genibus quoties rediret peregrè, vel abiret: appulso ex Europa, lætis lachrimis, & festa comitate excipere: laudare passim per literas, pro cuiusque virtute, maximè defunctos, quorum primus Adamus Franceschius quem anno 1549. nondum Sacerdotem primumque de Societate, ex Indiis vt pie creditur, mors cælo transcripsit; post messem animorum copiosissimam infatigabili opera Cocini, & in ora Piscaria in qua vitæ finem imposuit collectam. De hoc ad Simonem in Lusitaniâ ita Xaerius. [Placuit Deo suauissimum fratrem nostrum Adamum Franceschium ad laborum præmium vocare; quos sanè multos grauesque exantlauit; vitæ mors eius egregiè respondit, vita quidem illius, quod & ipse oculis probauit, & mecum alij confirmant, Sanctitate floruit: vir erat insigni pietate, & ad infidelium salutem ingentis animi, & ardoris. Eius certe mihi apud Deum suffragia impensius expecto quam mea tribuo: puto enim in saluo consistere, & felicitate illa frui ad quam erat à Deo conditus.] Illud demum eiusdem, affectus in Societatem tenerissimi, quod alias memini si oblitus fuero tui, Societas Iesu, oblivioni detur dictera mea.

Sed hanc nihilominus amantissimi patris in suos caritatem, comitabatur æquo passu, prouidentia sedula sapientissimi rectoris; Mari quinque interdum, milliarium millibus remenso, illos reuisebat, inspecturus illorum viuendi, agendi, laborandique rationes, & si qua in paruo eatenus Societatis corpusculo pars male haberet, medicinam facturus; amputaturus si qua peruississet: & vero non paucos, esto manu suspensa, & sobria, sed forti firmaque amputauit, quorum postea in Societate vt quenquam reponeret nullis precibus se flecti passus est, ne Protegis quidem; & paucos prætulit Instituto pares, multis exemplo nocentioribus quam vtilibus numero. Nec illud sibi sinebat spe blanda meliorum, ac ne arte quidem ac studio animarum Deo quaerendarum, quos eorum nonnulli in tanta operarum penuria valebant plurimum (vt fuit Mansilla & Gomezjus de quibus nos pridem) non, inquam, eorum idcirco refractariam, fastuosam, intractabilem indolem clausis oculis ferebat. Conuersionem enim animarum quam profiteretur Societas, artis, aut industriae opus haudquaquam censebat esse, sed virtutis & Spiritus, cuius in alios redundet exuberantia; quam vero molirentur homines virtute deoque vacui, alienam esse ab Societate. Quare suis crebro in mentem reuocabat, æternis

Gubernatio
Xau. eximia.

[igni

ignibus torqueri non paucos, quorum permoti sermonibus complures probique effecti caelo fruerentur: sparsos quoque in dissita regna, subinde colligebat domum; vbi horas nocturnas cogebatur iis dare, quod quouis in loco degeret dies illi totos externorum salus praeberet; noctu igitur illos feruè horrabatur, exercebat serio ad virtutem, docebat scripto vnumquemque de officiis Apostolici numeris sibi concediti, eiusque iis germanos instinctus inferebat: nostri vero omnino persuasum habebant, de rebus Orientis, priuatim aut publice quicquid statueret id illi caelitus indicari: certè ambigi non potest quin peculiari diuini Spiritus impulsu in iis ageretur. Nam inscius Constitutionum quas primus post eius obitum Antonius Quadrius in Indiam detulit, sic tamen ex eorum mente Societatem gubernabat, vt si prius à Deo legendas accepisset quàm Ignatius scribendas, nec videntur fuisse rectari aliter, Ignatius si foret in India, & Xaverius in Europa: cum eum ab suis animarum causa longe distraheret, praesentem se illis sistebat per literas, quæ si nobis de illo nihil suppeteret aliud, animi eius effigiem vel solæ ad vitium exprimerent; adeo totus in iis legitur, seque ipse perfectè nihil minus cogitans describit, dum pingit speciem, Euangelici ministri, & de suo exemplo, quod imitentur exemplar proponit, eas literas quocumque per Indiam, vbi nostros versari contingeret curabat transmitti, & ab iis ad amicos, ipsamque adeo in Europam eorum ibant apographa, velut pretiosæ orbis illius margaritæ, tanquam ab Orientali quodam vere hirundinum loco ad nos missæ vt male de literis impij, samburgici, impius aiebat Imperator. Illarum vna Maiorica perlecta, virum magnum Hieronymum Natalem Societati dedit, cum in debellando ipsius animo frustra Ignatius annos aliquot laborasset. Eas summi Pontifices, eas expetebant, expetiere Cardinales; his S. Philippus Nerijs diuino amore, & animarum studio incendebat sese, legendas tradebat discipulis, afficiebatur in Societatem magnificentius quam quibusuis eorum quæ à me referuntur. Earum nunc bona pars iuris publici facta, eo compendio lectitur, vt in Xaverium scire cadat quod de Martyre Cypriano Nazianzenus scribit. *Plures ipse per epistolas martyres fieri, quàm illi ipsi qui martyribus assistebant.* Magno numero lecta capita strenuorum, & praestantium hominum de seculo in Societatem, ex Europa in Indiam pellexerunt, vt Christi gloriae, & animarum saluti; profuso sanguine gloriosè litarent. Iam illa quæ prouidè ad sanctimoniam disciplinam, vtilemque laborem mandasset, accuratissime exigebat, & si qui ab iis exerrassent, miti & placida, vel si opus acri admonitione corripiebat. Ecclesiae Praesides, Goanum Episcopum, Cochinensem Vicarium, Meliaporensem, Malacensem, & alios volebat ab nostris omni demissionis Religiosæ officio coli, sic vt eorum ex nutu omnino penderent. In quo ipse tametsi Apostolicus Nuncijs tam excellenter iis praebat, vt si quando etiam publice in aliquem Praesulem incidisset, ad manus osculum in genua coram procideret; nec aut vllum, iter

Orat. de S. Cypriano.

aut negotium moueret, alicuius in Dei obsequium momenti, nisi consuleo, & assentiente Episcopo. Commendat ex nostris Sacerdoti, Christianos vrbis S. Thomæ; accepit hunc, utique minus prudenter quam feruide à Vicario dissidere, illoque ab nobis amandando fortassis non abstinisset, nisi obseruasset eius senectutem, & veterem aliquam cum Ignatio commorationem, sed cordatissima grauissimaque epistola illius tumorem & imprudentiam castigauit. Exprobrauit homini quod ex sancto Ignatij conuictu, & consuetudine tam parum profecisset, imo quod ex ea damni plus quam boni, per imprudentiam retulisset, ac [falli-
mini, ait, tu tuique similes, qui absque insigni vestri demissione, rebus
ipsis populo probata, hoc solo quod estis de Societate, vultis omnia ex
arbitrio vestro geri, & flocci facitis virtutes quæ B. P. N. Ignatium in
tantum honoris, & auctoritatis extulere; auctoritatem ambitis, virtutum
ad eâ præsidia spernitis. Monet insuper præstare pauca tranquille ac pla-
cide agere, quam multa cum offensione ac tumultu; alioqui plura manu de-
strui læua, quam ædificentur dextra; & æquo maiora & immoderatus
appetenti omnia perire. Post hæc, & alia; subiungit. Per ego te amo-
rem; & obedientiam quam debes P. Ignatio, precor his acceptis Vica-
rium confestim adeas, & flexo coram utroque genu, petita errati eatenus
venia, manum illius osculere, quanquam mihi gratius fuerit si etiam pe-
des, foreque spondeas ut dum illic hærebis, nunquam ab eius nutu vel
vnguem transversum abeas, & gaudebis omnino, mihi crede, animam
acturus, quæ dixi fecisse. Certo confidenterque spera ubi te homines tui
contemptorem perspexerint impetraturum te ex iis, quicquid in auxilium
animarum, & Dei gloriam optaris. Si scias mi frater quantus mihi affe-
ctus hæc ad te dictauerit, mei diu noctuque opinor memineras, fortassis
etiam in lachrimas ieris. Si possent homines dum viuunt mutuos ani-
mos introspicere, tute profecto in meo reperires.] Hæc ille quibus boni
Patris, & boni Rectoris aptè officia copulans, acerbum, dulci; & cantu
pastorale pedum ex Nazianzeni documento prudenter miscuit. Illa de-
mum eius interposito Ignatij nomine, conueniendi Vicarij obsecratio,
quam sublimi loco sanctitatem Ignatij haberet ostendit, cuius nempe
obiectum erranti filio solum nomen, putaret posse illum in viam redige-
re. Itaque supremas ad eum epistolas distinctè inscribit [sancto Patri]
cumque compellans, vestra sancta caritas inquit, nec de illo cum nostris
(quod fuit illi per familiare) nisi Beati, Sanctiue titulo loquebatur,
eius ad se, suasque ad eum literas flens, ac de genibus legebat, scribebat-
que. Obtestatur ab eo ad se mitti Spiritus sui alumnus aliquem, suo
fictum pollice, & nutu, quem haberet animi præceptorem, stimulator-
em ignauitæ, & quo algebat frigoris depulsorem; iniecta sibi, de carita-
tis ipsius fornace scintilla. Nec semel paratissimam ad quæuis Obedien-
tiam illi defert, breuitate illa cupiens ab eo percipi, tacita qualibet am-
pliori explicatione quæ desiderio petitionem adiungeret, se nimirum eo
tantum

tantum innuente totis decessurum Indiis, totoque Oriente, iteratoque Oceano aduolaturum ad eum reuifendum, ponendaque sub eo deno religiosi tyrocini rudimenta. Atque hic mihi de magni Xauerij gestis, ac virtutibus limes esto.

Sequentur quamprimum, si Deus annuerit, gesta deinceps in Asia à Patribus Societatis IESV qui Xauerij labores amulati, eam religiosa opera coluerunt.

INDEX

VOCVM ET RERVM

notatu digniorum, quæ in
his de vitâ & gestis Sancti
Francisci Xauerij Libris con-
tinentur.

*Prior littera p. paginam, sequens n. nu-
merum indicant.*

A

- A**BSENTIA cognoscit Xau. p. 257. & 258. n. 14
Acennum inter regna Insulæ Somatræ maximum. p. 106.
n. 29. Rex Acennorum Malacam impetit. p. 107. num. 29.
Vide Malaca.
Acenos Lusitani expugnant pauci innumeros. pag. 114. & 115.
num. 36
Adamus Franceschius primus è Societate in India occumbit. p. 349. n. 71.
Eius animi dotes à Xau. laudatæ. ibid.
Ærumnæ Xauerij postremæ. p. 276. & 277. n. 30
Affabilitas, Conuersiones mirabiles affabilitate Xau. peractæ p. 333.
& seq. n. 67
Amanguccium nobilis & opulenta inter Iaponias ciuitas. p. 175. n. 23.
Regni caput, ibid. turpissimis sceleribus addicta. ibidem Illic male ha-
betur Xauerius. ibidem. Coram Rege, sed frustra Christum prædi-
cat. p. 176 n. 24
Amanguccium Bonziorum scelere euertitur; p. 202. 203. & 204. n. 39.
Rex perit, ibidem. Nostri periclitantur. ibidem. Frater Regis Bungi
Rex

INDEX

- Rex Amanguccij eligitur, p. 104. n. 40
 Amanguuium redit. Xau. Fidej illuc inducendæ p. 180. num. 27. magno illic
 successu Christum prædicat concessâ ab Rege facultate. ibid.
 A manguccianorum conuersio. p. 183. & 184. n. 30. Fernandus Xauerij
 Socius alter purulentum ab Amangucciano in faciem sputum excipit. p. 184.
 n. 30. & eius patientiæ admiratione virum sapientem ad Christum conuertit.
 Amazones, Vide Socotora.
 In Amboinum ex Molucis transit Xauerius magno sui desiderio. pag. 102.
 num. 25. vbi mira agit, absentia videt, prædicat periculum nauis. p. 103.
 104. n. 26
 Antonius Criminalis Xauerij Socius p. 238. n. 1. Eius ortus, patria & pri-
 ma ætas. p. 238. & 239. n. 1. Horrendo viro ex fratre nepotem liberat.
 p. 240. n. 2. In Societatem admittitur. p. 240. & 241. n. 3. In Lusitaniam
 ad studia proficiscitur. ibidem. Vela facit in Indiam. p. 241. n. 3. Martyrij
 illius causa & modus p. 241. 242. 243. & 244. n. 4. Criminalis virtutes
 & magna Sanctitatis fama, p. 244. & seq. Eius litteræ humilitatem spiran-
 tes. p. 248. & 249. n. 6
 Apparatus Xau. ad profectiõnem Indicam. p. 8
 Apostolatus, Xauerij ad Apostolatam Indorum electio. p. 4. n. 5
 Apostolatus Indici præfagia Xau. p. 7. n. 6
 Ad Apostolicum ministerium Xauerij institutio. p. 165. & 166. n. 13. Quales
 esse debent Ministri Apostolici. ibid.
 Apostolus verus non minus studio paupertatis, quam animarum in cenditur.
 p. 177. n. 26
 Aqua vice olei ardet in lucernis. p. 295. n. 45
 Aquam salfam in dulcem conuertit Xau. p. 264. & 265. n. 20
 Ardor Xau. domandi sui. p. 3. n. 4
 Atai des Malacæ Præfectus, Xauerij profectiõnem in Sinas impedit. p. 258.
 n. 15. Vexat Xauerium magno patientiæ documento. p. 260. & 261. n. 16.
 Panitur diuinitus vt à Sancto prædictum fuerat. p. 261. & 262. n. 17

B

- B**aptizat Xau. cum suis Regem Vlati miraculo seruatam. p. 93. n. 18
 Reginam Ternatis. p. 96. n. 20
 Bononia, Xauerij Bononiâ transitus. p. 10. n. 9.
 Bonzij Sacrorum Iaponia Ministri. p. 155. n. 6. eorum vita sceleratissima. ibid.
 Dirè à Bonziis sed frustra impugnatur Xauerius p. 167. n. 14. odio, &
 contemptui fiunt. p. 185. & 186. n. 31. horum nonnulli ad Christum accedunt,
 ibid. Cænobiorum numerus quæ Bonzij, Amanguccij habent.
 ibid.
 Bonziorum in Xauerium rabies, & in Christianam doctrinam calumniæ
 p. 186. 187. & 188. n. 32. Xauerius, à Iaponiis Magnus Bonzius dictus vul-
 go. p. 118. n. 32
 Bonzio

R E R V M.

- Bonziorum in Xau. seditio à Rege Saxumæ excitata. p. 170. n. 18. Furor in Xauerium. p. 179. n. 26. Eorum instituta, & vita à Faicondono ad ostentationem exhibita. p. 196. n. 36
- Brachium Xau. dum Romam defertur, nauim à piratis tuetur. pag. 285. & 286. n. 40
- Bracmanes qui, & vnde sic nominati. p. 40. n. 30. eorum origo fabulosa, Religio, sceleratissima vita, ibid. Bracmanum auctoritas fraudibus quaesita, & hypocrisi. p. 40. n. 31
- Bracmanum arcana à Christianis ducta, &c. contrariis dogmatis foedata, p. 42. n. 32. Eorum doctrina me templicosi Pythagoræ conformis p. 31. n. 26. Obstinatissimi in errore & flagitiis. p. 43. n. 33
- Brauus in Societatem à Xau. admittitur.
- Bungi Rex, Funaium Regni caput, Xauerium inuitat. p. 189. num. 33. Eius ad illum literæ. p. 191. n. 34. Lusitani Xauerium ad Regem Bungi magnifico apparatu deducunt. p. 191. n. 34. Pompæ descriptio & ordo. ibid. Excipitur à Rege Xauerius solemni apparatu. p. 193. & 194. n. 35. Amborum colloquium. p. 195. & 196. n. 36. eidem cum Rege mensæ accumbit Xauerius. p. 197. n. 36. Conuersiones Funnair, & Regis emendatio. p. 196. & seq. n. 37. Disputatio Xau. cum magni nominis Bonzio, illiusque conuersio. p. 198. n. 37. Regis Bungi aduersus scelerata Bonziorum placita, decreta. p. 199. n. 37

C

- C**æcus, Vide Oculus.
- Cancer ex mari Crucifixum ad Xauerium refert. p. 92. n. 16
- Cangoximæ primorum Christianorum fortitudo. p. 171. n. 29
- Captiuum liberat Xau. p. 299. n. 49
- Cemaicoginus quid Iaponicè signet. p. 191. n. 34
- Charitas, mira Xauerij in nau. p. 211. n. 19
- Erga Christianos Oræ Picariæ. p. 53. n. 38. Malace. p. 85. n. 9
- In Socios. p. 345. 346. 347. & 348. n. 71
- Erga Deum. p. 306. 307. & 308. n. 55. Erga egenos. pag. 316. 317. 318. & 319. n. 61. In animas. p. 320. & seq. n. 62
- Inuicta malis. p. 310. & 311. n. 57
- Christianorum octo, procul absens Xau. necem videt. p. 99. n. 22
- Christianæ fidei summâ recitatâ coram, voce magnâ, multos conuertit Xauerius. p. 157. n. 26
- Cocini Patrum labor. p. 231. n. 59
- Collegium, Fundatio Collegij Soc. Iesu, Goæ. p. 51. n. 37
- Contumelia, contumeliosus Xauerio Ethnicus punitur diuinitus. p. 34. num. 29
- Conuersio Xauerij. p. 2. n. 2
- Conuersiones operâ Lusitanorum. p. 68. n. 49

INDEX

- Conuersio trium Iaponum. p. 130. & 131. n. 50. Eorum virtus. ibidem.
 Conuertit perditum, cuius animum introspererat Xau. pag. 122. & 123.
 num. 42
 Corona Xauerij naufragum feruat. p. 74. n. 54
 Corpus, Maceratio corporis Xauerij. p. 345. n. 70
 Corpus Xau. mortui trimestri calce viuâ sepultum, integrum reperitur,
 p. 279. & 280. n. 35. Malacam relatum, mox pestilentiam ab ea expel-
 lit. p. 281. & 282. n. 36. Nauis qua uehebatur bis miraculo naufragium
 euadit. p. 282. & 283. n. 37. Goæ cum pompa excipitur. p. 283 & 284.
 n. 38. Miraculis claret. ibidem. Corruptionis expers perseuerat. p. 285.
 num. 39
 Criminalis, Vide Antonius.
 Crucifixi effigies lignea toties sanguinem sudat, quoties Xauerius grauius
 aliquid patitur. p. 279. n. 34
 Crux, Ad Crucem Xau. Miracula. p. 300. & 301. n. 50
 Crucis efficacitas aduersus dæmones. p. 137. n. 55

D

- D**Aius quid Iaponicè sonet. p. 186. n. 32
 Dæmones orantem Xauerium atrociter cædunt. p. 73. n. 53
 Decreta regia in gratiam Christianitatis Indiæ ab Xauerio procurata, sed
 irrita. p. 64. n. 45
 Denix Idolum Iapon. p. 152. n. 5
 Deus plectit oris carcinode conuitiantem Xau. p. 169. & 170. n. 17
 Disputatio Xauerij contra Fucarond. Bonzium. p. 207. & 208. n. 43. It era-
 tur cum eodem, celebrior. p. 211. & 212. n. 45. Eius capita. p. 212. n. 46.
 Alia cum magni nominis Bonzio. p. 198. n. 37. Iteratæ cum aliis Bon-
 zii Disputationes. p. 214. 215. 216. & 217. n. 47. Earum exitus. ibidem.
 Postrema cum Bonziis. p. 217. & seq. n. 48
 Disputatio Amanguccij cum P. Turriano, eiusque forma. p. 200. 201. & 202.
 num. 34
 Doctores Sorbonicos inuitat Xauerius ad Indos. p. 60. n. 43

E

- E**Cclesiam inuitis aliquibus Societati datam, Xauerius reddit. p. 252.
 num. 9
 Echiandoni arx mirabilis. p. 171. & 172. n. 20. Eius descriptio, & constru-
 ctio in solido saxo. ibidem. Clara illic Xauerij gesta. ibid.
 Eleemosyna, Ad Eleemosynam pecunias miraculo inuenit. p. 75. n. 55
 Epistola Xauerij ad Ignatium Bononiâ missa. p. 10. n. 9
 Exercitia obit Xau. & quomodo.] p. 3. n. 3
 Exercitus, Xauerius solus Exercitum hostium fugat. p. 55. n. 41
 Famulus,

RERVM.

F

- F**Amulus, Xauerius sese mercatoribus aliquot equitibus locat, & cur
p. 179. n. 26
Fides, Primus in Piscariam insulam Fidei ingressus. p. 34. n. 27
Firandum petit Xau. eiusque illic gesta. p. 174. n. 22
Fossa, tormenti genus cunctis retro sæculis inauditum. 178. n. 26
Franceschus, Vide Adamus.

G

- G**igas, Xauer. baptizans staturâ Gigantis conspicitur. p. 266. & 267.
num. 22
Goa, Vlissipone Goam iter. p. 17. n. 15
Goa Insula, & vrbs, qualis cum in eam Xauerius venit. p. 29. n. 25. Illic à
Xauerio gesta. pag. 32. n. 26
Goæ Societatis labores fructuosi. p. 224. & 225. n. 56
Gomez, quis & qualis. p. 250. n. 7. E Societate eiicitur p. 253. n. 11
Gonsaluis, Gonsalui Epistola ad Ignatium de itineris ad Indiam difficul-
te & periculis. p. 19. n. 18
Gubernatio Xauerij eximia. p. 349. n. 72

H

- H**ebdomadam ieiunus exigit Xauerius. p. 71. n. 50
Historiam de vita Redemptoris Iaponicè reddit Xau. p. 176. n. 19
Humilitas & Caritas Xauerij euntis in Lusitaniam. p. 9. n. 8

I

- I**aponia, Situs, partes, ingenium Iaponiæ. p. 145. & 147. n. 1
In Iaponiam ire decernit Xauerius. p. 132. n. 51. Nauigatio Xauerij in Ia-
poniam & eius aduersa. p. 137. 138. & 139. n. 15
Iaponum forma; & mores. p. 146. & 147. n. 2. Ad litteras & arma inge-
nium. p. 148. 149. & 150. n. 3. gubernatio ciuilibis, & sacra p. 150. & 151
num 4
Iaponum dij. p. 152. 153. & 154. n. 5
Sacra verorum ininica. ibidem. Denix Idolum Iaponum ibid. Xaca Mes-
sas ibid. Theologia Iaponiorum. ibid. Doctrina de nihilo. ibid. Clerus
Idolol. Iaponiæ. p. 155. & 156. n. 6. Præparatio Xauerij ad prædic. Iapon.
p. 157. & 158. Sacro die Assumptæ Virginis ad portum Iaponiæ appli-
cuit Xauerius. p. 156. n. 6
Iaponio

INDEX

- Iaponiorum primæ à Xauerio conuersiones. p. 164. & 165. n. 12. Miraculæ Xauerij in Iaponia. p. 168 n. 15
 Eorum modus salutandi. p. 194. n. 35
 Ieiunium, Hebdomadam ieiunus exigit Xauerius. p. 71. n. 60
 Ignatius Xauerium sibi conciliat. p. 2. n. 2
 Imago, Ad Imaginem Xau. miraculæ. p. 301. & seq. n. 51
 India, situs Indiæ cis Gangem p. 28. n. 24
 Status Indiæ infelix cum in eâ petuenit Xauerius. p. 30. n. 26. Labores Societatis in India, dum Xauerius agit in Iaponia. p. 221. & seq. n. 53. De his litteræ Goani Episcopi ad Ignat. p. 223 n. 45
 Institutiones Xau. Christianæ Fidei, ac vitæ, linguâ Indorum, rhythmicæ conditæ. p. n. 6. 84. 4
 Ioannis III. Lusitanæ Regis in Societatem beneficia. p. 224. n. 55
 Iogues qui & quales. p. 235. n. 61. Illorum primarius ad Christum conuertitur. p. 235. & 236 n. 61
 Iter Indicum nunc quàm olim. facilius. p. 19. n. 18

L

- L** Abores Xauerij strenui in Amboino. p. 89. & 90 n. 12. 13
L Lauretum, Xauerij Laureto transitus. p. 10. n. 2
 Leprosus repente mundatur. p. 168. n. 15
 Linguarum donum Xauerio sicut olim Apostolis. p. 159 & 160 n. 9
 Litteræ Goani Episcopi ad Ignatium de laboribus Societatis in India. p. 223 n. 45
 Litteræ & mandata Xauerij ante illius mortem. p. 275 & 276. n. 28
 Litteræ Ignatij Romam Xauerium reuocantis. p. 93. & 294. n. 42
 Lusitani, Conuersiones opera Lusitanorum. p. 68 n. 49
 Lusitani expugnant pauci Acenos innumeros. p. 114. & 115. n. 36. Rex Parlis vltro regnum suum Lusitanorum clientelæ subdit. p. 115. & 116. n. 27. Vexantur cum Xau. à Bonziis, & quomodo. p. 205 & 206. n. 42
 Lusitanum familiarem suum periculi monuit Xauerius, quod aditura essent eius merces magno emptæ; peritura omnino, nisi periculo occurrisset ipse qui monuerat. p. 84. n. 7
 Lusorem desperandum iubet ludum repetere Xauerius, facitque eorum quæ amiserat victorem. p. 81. n. 2

M

- M** Alaca celeberrimum totius Asiæ ad mare Emporium p. 79. n. 1. eius situs, ingenium, &c. ibid. Illic ver perpetuum. p. 80. n. 1. cœlum amœnum licet sub Zona torrida. ibid. Malaca nouam formam induit ex quo potiti sunt eâ Lusitani. ibid.
 Malacenses quales. ibid.
 Malacæ

R E R V M.

- Malacæ agens Xauerius, ex perlatis Româ, & ex Lusitania litteris, Societatis incrementa didicit. p.8.6. n.9 Ex eâ discedens duo vaticinatur. p.87 num.10
- Malacam Rex Acennorum armis impetit. p.106. & 107.n.29. Xauerius pugnam contra spem omnem suadet. p.108.& 109.n.30. Disturbatur consilium Malacensium infelici casu volubile. p.100.& 116.n.31. Restituitur Xauerij precibus, suafu, & vaticinio, p.111. n.32. Vaticinium impletur p.111 n.33. Malacæ contra Xauerium tumultus. pag.112.& seq. n.34. Viantanæ Rex Malacam impetit. p.113.n.35. Illic mira quædam ad Xau.prædicta. p.105. & seq.n.28
- Malacam obsessam captamque & magnâ ex parte dirutam longè diffitus enunciat Xau. p.218.n.51
- Malacæ publicè, celebrantur Xauerij gesta in Iaponia. p.249.& seq. num.7. Hanc urbem deserit Xau. p.162. & seq.n.19
- Maldiuæ Insulæ, p.231. n.59. Earum numerus, situs & ingenium ibidem Regis Maldiuarum conuersio. ibid.
- Manara Insula, p.60. n.44. Eius situs & natura, ibidem. Conuersio & Martyrium. ibid.
- Mare de sterili pisculentum redditur, à Xauer. p.168.n.15
- Mari demersum Mahumetani filium sexto hinc die restituit Xau. pag.265. num. 21
- Martyrium, Ardens Martyrij desiderium Xau. p.315. & seq.n.60
- Mauri Regni inopia & conditio infelix, p.96. n.21. In illud Xauer. Christum inferre parat. ibidem. Mauri Incolæ truces, & ferino more viuentes. p.97.n.21. excipitur comiter ab iis, prædicat, ibid. periclitatur. ibid.
- Meacum Iaponici sedes imperij, quæ & quanta. p.176.& 177 n.25. Meacum, quid significet. ibid. Itineris Meacensis ærumnæ & vacuus successus. p.177.178: & 179.n.26
- Meliapor vrbs, vulgo Sancti Thomæ. p.72. n.52. Eius situs antiquus, ibid. ædes sacra Meliapore à sancto Thoma constructa, eiusque descriptio, ibidem. Ad eam iter aggreditur Xau.& cur. p.71.n.49
- Melinda, Melindæ descriptio elegans. p.24.n.22. Melindam classis applicat. ibidem. Melinda soluit classis, p.25.n.23
- Metemplicosis à Iaponiis recepta. p.208.n.43
- Miracula Xauerij in ora Piscaria. p.47.n.36
- Miracula in domo edita, cui bene precatus fuerat Xauerius. p.82.n.5
- Miracula, ab Xauerio complura, Malacæ edita. p.83.& 84.n.6
- Miracula Xauerij post mortem Cotate edita. p.295.n.43
- Miracula Xauerij in gratiam ægrotantium, nautarum sitientium; nauigantium, piscatorum. p.295.296. & 297.n.46. Multis videndum se exhibet, in eorum salutem. p.297.& 298.n.47
- Missionibus Operarios assignat. Xau. p.253.& 254.n.12
- Moluca Insulæ, p.88. n.11. Earum situs, & natura, ibid. Ad Molucas ex Mauro redit Xauer. & fructuosè in iis laborat. p.101. n.24

Z z

Moni

INDEX

Monita Xauerij in discessu Regi Bungi data. p. 204. & 205. n. 41
 Morbus Xau. supremus. p. 277. & 278. n. 32
 Moribundus adstanti iuueni exitium prædicit. p. 278. & 279. n. 33
 Mors Xauerij. p. 278. & seq. n. 33
 Mortem prædicit Xauerius Arauffio. p. 92. n. 14
 Mortis suæ prænoscit tempus Xau. p. 277. n. 31
 Mortuum excitat Malacæ Xau. p. 258. n. 14
 Mortui irés ad vitam ab eo reuocantur. p. 301. & seq. n. 53
 Mozambicum. p. 22. n. 20. Illius situs & natura, ibidem. Classis quæ vehetur Xau. Illuc applicat. ibid.

N

N *Aires*, quid sonet. p. 227. n. 57
 Naufragium Ioannis Galuani procul cognoscit Xauerius. p. 94. n. 19
 Navigatio Indica ærumnosa. p. 18. n. 17
 Nauis, moles nauium gaulorum ex Europa in Indiam. p. 17. n. 15
 Nauium duarum alteram nunquam, alteram breui perituram prædicit Xau. p. 219. n. 51. Prædictioni euentus respondet. p. 220. n. 51
 Nomen, Nominibus sigillatim suis, pueros quos nunquam viderat, compellat Xauerius. p. 81. n. 3
 Noctes quibus rebus occuparet Xauerius. p. 82. n. 4
 Nuncius, Xauerius diplomate quadruplici Apostolicus Nuncius dicitur. p. 14. n. 13

O

Oculos effoscos cæco reddit Xauerius. p. 299. n. 47
 Omnibus omnia fiebat Xauerius. p. 32. & seq. n. 66
 Oratio, Dies solus quadraginta orando Patauij transigit Xau. p. 4. num. 4.
 Eius assiduitas orandi. p. 308. & seq. n. 56
 Orantem daemones atrociter cadunt. p. 73. n. 53
 Orae Piscariæ eximia pietas. p. 232. & seq. n. 60. Tempia illic à Patribus Societatis fundata. p. 233. n. 60
 Vide Piscaria.
 Ordo militaris Religiosorum ethnicorum Iaponia. p. 145. n. 7

P

PAgodes, quid. pag. 41. n. 31. Bracmânû commenta de Pagodibus ibid.
 Parænesis Xau. ad missionis Iaponicæ candidatos. p. 159. n. 9
 Parisij, Europæ totius celeberrimum ad litteras omnes emporium. pag. 2. num. 1
 Parrus

R E R V M.

- Partus, Sanatur ab Xaueio ethnica foemina partus doloribus sauisſimis
conſiſtata, mortique proxima. p.36.n.28
- Patria, Inſalutatam praeterit patriam Xaueius. p.12.n.11
- Paupertas Xaueij. p.343.n.70. Summa in itinere Indico, p.16.n.14
- Perditi animum introſpicit; & conuertit. p.122 & 12.n.42
- Pereira Xaueio peramicus luculentam officiorum erga Sanctum, vti ab eo
praenunciatum fuerat, mercedem a Deo recepit. p.262.n.18
- Periculum, Xau. vitae periculum domandi ſui ardore incurſum miraculo
euidit. p.3.n.4
- Periclitantes corpore & animâ iuuat, p.11.n.10
- Pericula & perpeſſiones Xau. in Mari. p.311.& 312.n.38. In Terra. p.312.
313.& 314.n.59
- Pestis ab Xaueio extincta. p.67.n.48
- Pestilentia idtis Malaca inferuit Xau. p.257. & ſeq. n.14
- Piſcaria Inſula, illius ſitus. p.34. n.27. Primus in Piſcariam Fidei ingreſſus.
ibidem. Primus Xaueij in illâ labor, p.36. n.28. Quam vberes fructus
ex Piſcaria Inſula. p.38.n.29
- Piſcariam reuiſit Xaueius, p.118. & 119. n.40. Vbi Socios certis ad con-
uerſionem barbarorum regulis inſtituit. ibid.
- Pluuia impetratur ad crucem a Xaueio erectam. p.104. & 105.n.27
- Pœna, Voluntariis pœnis Xau. perditorum conuerſionem, impetrat. p.338.
& ſeq. n.68
- Præcatio Xaueio per familiaris ad Chriſtum. p.221.n.50
- Prædicatio Xau. p.325. & ſeq.
- Prædicatio prima Xaueij Saxumæ, Rege annuente. pag. 162. & ſeq.
num. 11
- Prædicat nauis periculum. p.92.n.15
- Prædictiones Xau. duæ. p.224.n.51.
- Prænuntiat bonam mortem Baptizato. p.93.n.17
- Prophetiæ inſignes Xaueij duæ p.65.n.46
- Prophetiæ Xaueij de Ioanne Eiro. pag. 76. num. 56. De eodem historia
ibid.
- Puer ægrotus repente ſanatur. p.168.n.19

R

- R**esponſio, Xau. vnâ reſponſione multis petitionibus diuerſiſſimis de re-
bus. ſatisfacit. p.181.n.29
- Rex, Vide Bungi.
- Regum ad Chriſtum conuerſio. p.327 & 328 n.65
- Rot. Rom. Relationes trium Cognitorum Rot. Rom. de Xaueio, p.15.
num. 13

Z z 2 Sagittâ

INDEX

S

- S** Agittâ Xauerius vulneratur. p. 55. n. 40. Exercitum hostium solus fugat
p. 55. n. 41
- Sancianum Insula', *Sam-cen* Sinis dicta. p. 267. n. 23. Eius situs & natura.
ibid. Portus admodum commodus ibid. Miracula Xau. in Sanciano, &
propheticus spiritus. p. 270 & 271. n. 25.
- Sanctitas, Immensa de Xauerij Sanctitate fama, apud Ethnicos. Mauros,
Christianos, Socios, &c. p. 286. 287. 288. & seq.
- Sanctitas animæ Xau. p. 305. & 306. n. 54
- Saraceni, Saracenorum in Parauosodium. — p. 35. n. 27.
- Saxumæ Xauerij prima prædicatio. p. 162. & seq. n. 11. Saxumæ habetur
ratio vrbانيتatis scrupulosissima. ibid. Xauerium de Christi fide audit
frequenti aula Rex Saxumæ. p. 156. & 157. n. 7
- Scapham amissam cum suis Naui restituit Xau. p. 120. & seq. n. 50. eius ad
hoc precatio. ibid.
- Seminarium, fundatio Seminarij sanctæ Fidei, Goæ Neophitis alendis & in
Fide Christiana instituendis. p. 51. n. 37
- Seminarium Indorum Goæ restituit Xau. p. 253. n. 10
- Sententia Xauerij de futuro Generali Præposito, & de constitutionibus, au-
tographo concepta ante suum ad Indos discessum. p. 9. n. 8
- Sinas Euangelio subdere decernit Xau. p. 217. & 218. n. 50. Illuc Socios
sibi eligit. Xau. p. 255. & 256. n. 13
- Sinarum profecionem meditantem prima Xauerio objecta obstacula. p. 271.
& seq. n. 26. Alia à mercatoribus objecta remora. p. 273. & seq. n. 27
- Societas, Incrementa Societatis ex perlatis Româ & ex Lusitania litteris
Xau. Malacæ agens didicit. p. 86. n. 9
- Socios certis ad conuersionem barbarorum regulis instituit, Xauer. pag. 118.
& seq. num. 40
- Socotora insula, eius situs natura, descriptio. p. 25. n. 23. Illic aloë totius
Orientis præstantissimum. pag. 26. n. 23. Socotora Amazonum patria
ibid.
- Socotoræ incolarum barbaries, ritus & Religio. p. 26. n. 23. Summam vene-
rationem apud illos S. Thomas obtinet. ibidem.
- Spei restituit desperantem Xauer. p. 134. n. 53
- Steriles Xau. precibus fecundantur. p. 303. n. 52

T

- T** Anoris Regni situs & natura, p. 227. n. 57. Incolæ quales ibid. Tanoris
Regis infelix conuersio. p. 227. & seq. num. 57. Hic à Gomezio exi-
miè iuuatur. p. 228. & seq. n. 58
- Tempestas à Xauerio prædicta. p. 71. n. 52
Tempe

R E R V M.

- Tempestatem prædicit, Indiam petens Xauerius, p. 117. & 118. n. 39. Eius
in illâ sensus interior, ibid. Eandem sedat & quomodo ibid. Aliam item
prædicit Xauerius, p. 71. n. 51
Tempestate sæua ex Iaponia rediens Xau. iactatur. p. 219. & seq. n. 49
Theologia Iapon. p. 152. n. 5
S. Thomas Apostolus, Oraculum S. Thomæ completum. p. 29. n. 25.
Vidè Socotora.
Trauancoris situs & natura. p. 54. n. 39. Regnum Trauancoris ad Chri-
stum adducit Xauerius, ibid.
Trichenamalum Zeilani Insulæ ditio. p. 234. & seq. n. 61. Illius Rex & Bra-
chm. ad Christum accedunt. ibid.

V

- V** Accarum in Insula, excitatus ab Xauerio mortuus. p. 66. n. 47
Vellius mercator locuples prodigiosa prædictione vitæ commodæ &
mortis bonæ à Xauerio edicta compenfatur ob largitatem in pauperes, &
affectum in Xau. p. 167. & seq. n. 23
Venetias petit Xau. grauib. itineris laboribus. p. 3. n. 3
Illic in nosocomio saniem vlcera exugit. p. 4. n. 4
Victoriam de Acenis pro concione longè absens Xauerius denuntiat. p. 116.
& seq. n. 38
Virginitas Xauerij illibata. p. 344. & 345. n. 70. Insignia huius virtutis à
Xau. exhibita specimina ibid.
Virtus, Quibus virtutibus in Iaponiam mittendos clarere oporteret. p. 181.
num. 28
Vita Xau. ante Indicam missionem. p. 2. n. 2. Quanta Xauerij vitæ aspe-
ritas in Ora piscaria. p. 46. n. 35. Quanta de Cælo voluptates. ibid.
Puella ad vitam renocatur. p. 168. & seq. n. 16
Vlissipo, Vlissipone gesta ab Xauerio. p. 13. n. 12. Vlissipone soluit Xau-
erius in Indiam. p. 14. n. 13

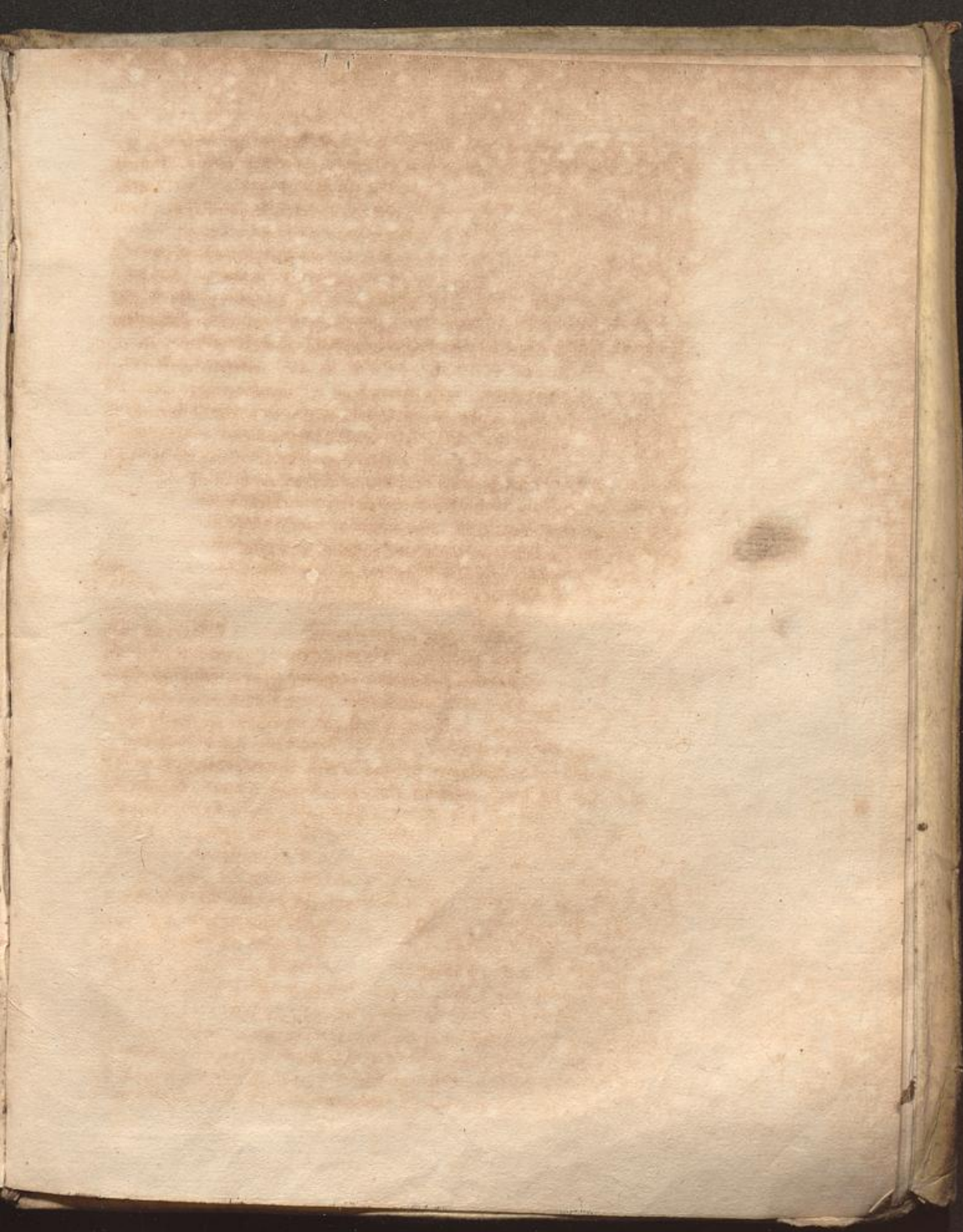
X

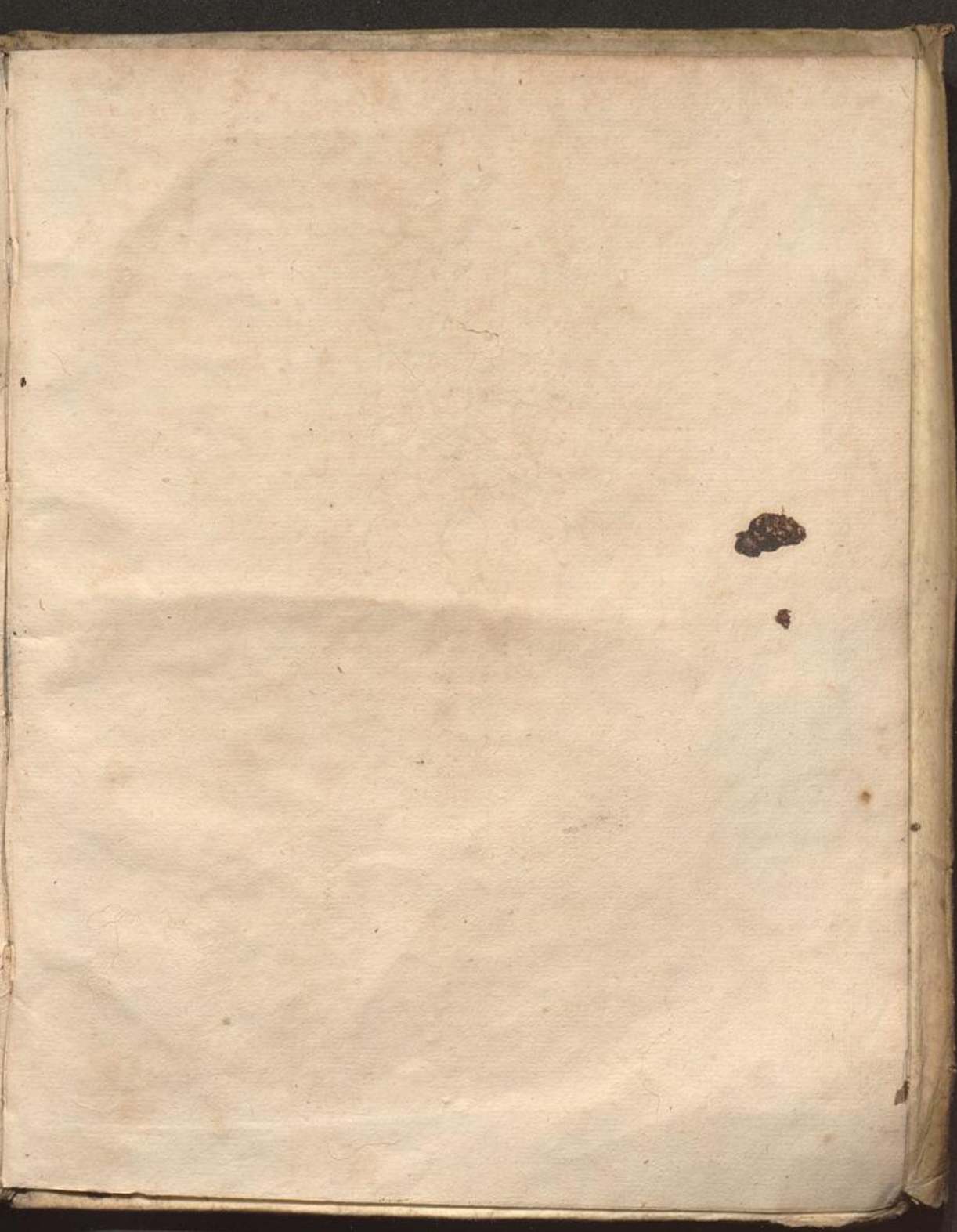
- X** Aca, Messias Iapon. p. 152. n. 5
Xauerius, Ortus Xauerij educatio, indoles, studia litterarum. pag. 1.
num. 1. Parisios mittitur, vbi Doctoris Philosophi lauream tulit,
pag. 2. num. 1
Vicentiæ, ægrotans sancti Hieronymi conspectu sanatur. pag. 4. n. 4

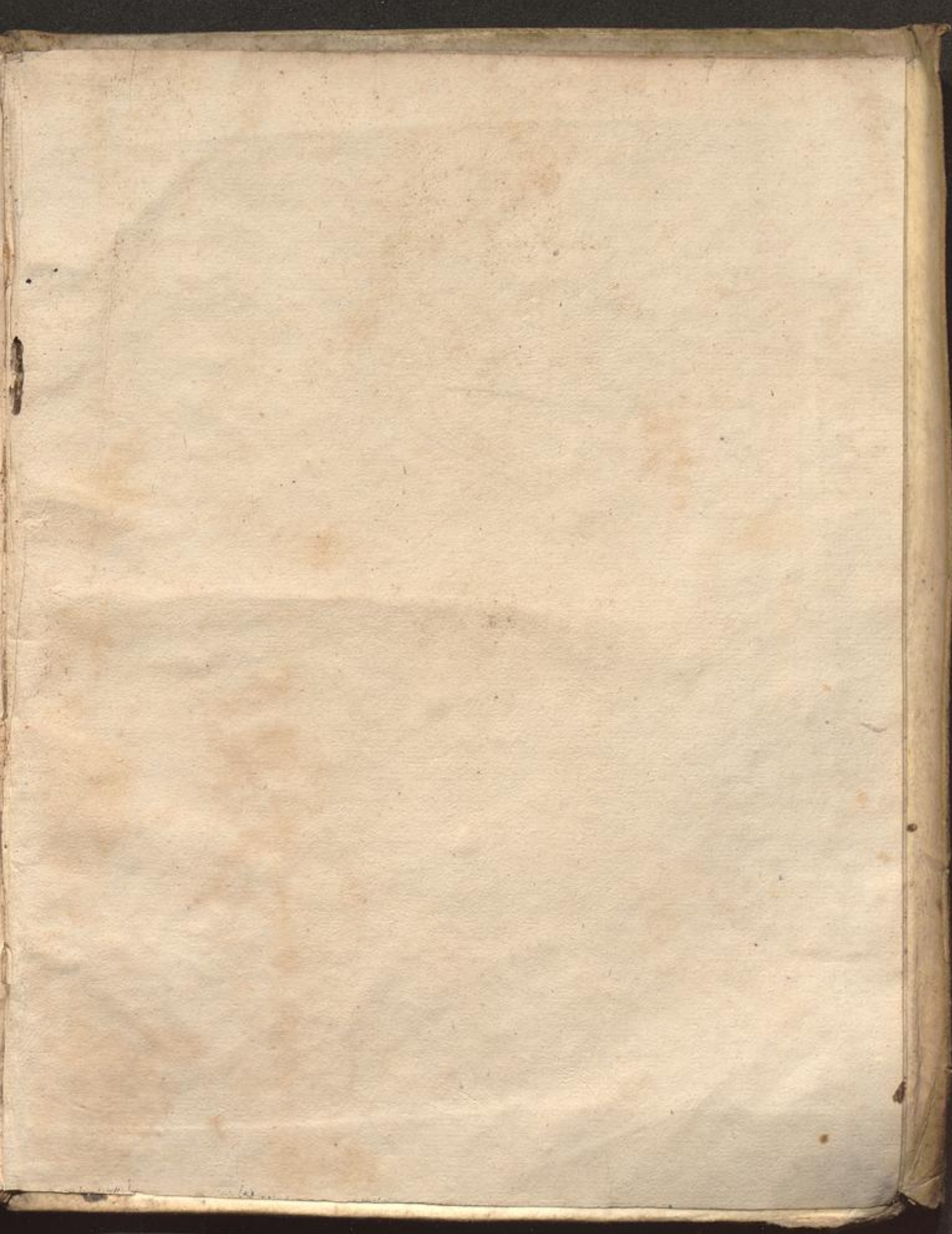
Z

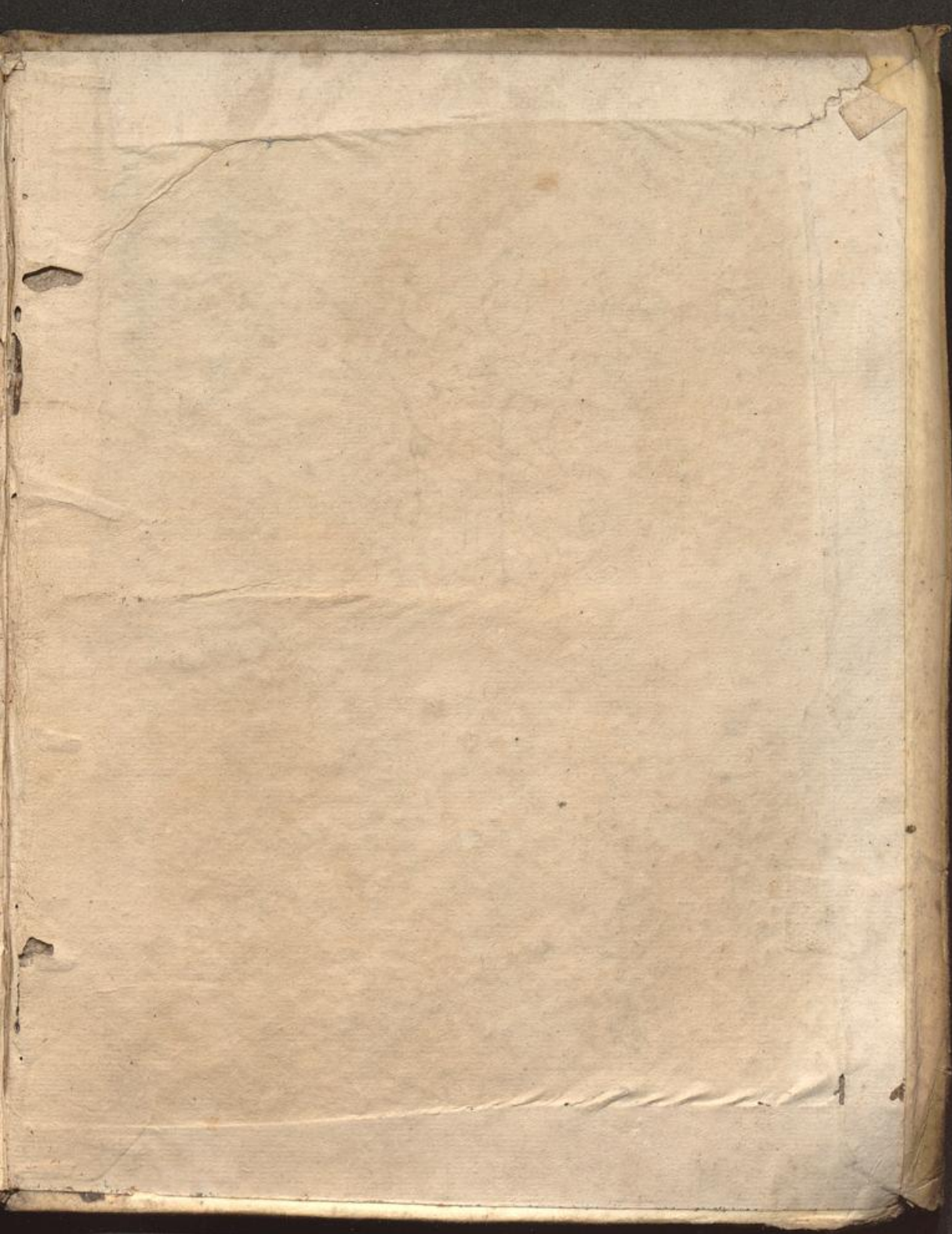
- Z** Azzus summus apud Iaponios Pontifex. p. 155. n. 6. illius munus & po-
testas. ibid.
Zeilanum, In Zeilano Xauerij gesta. p. 121. & seq. n. 41

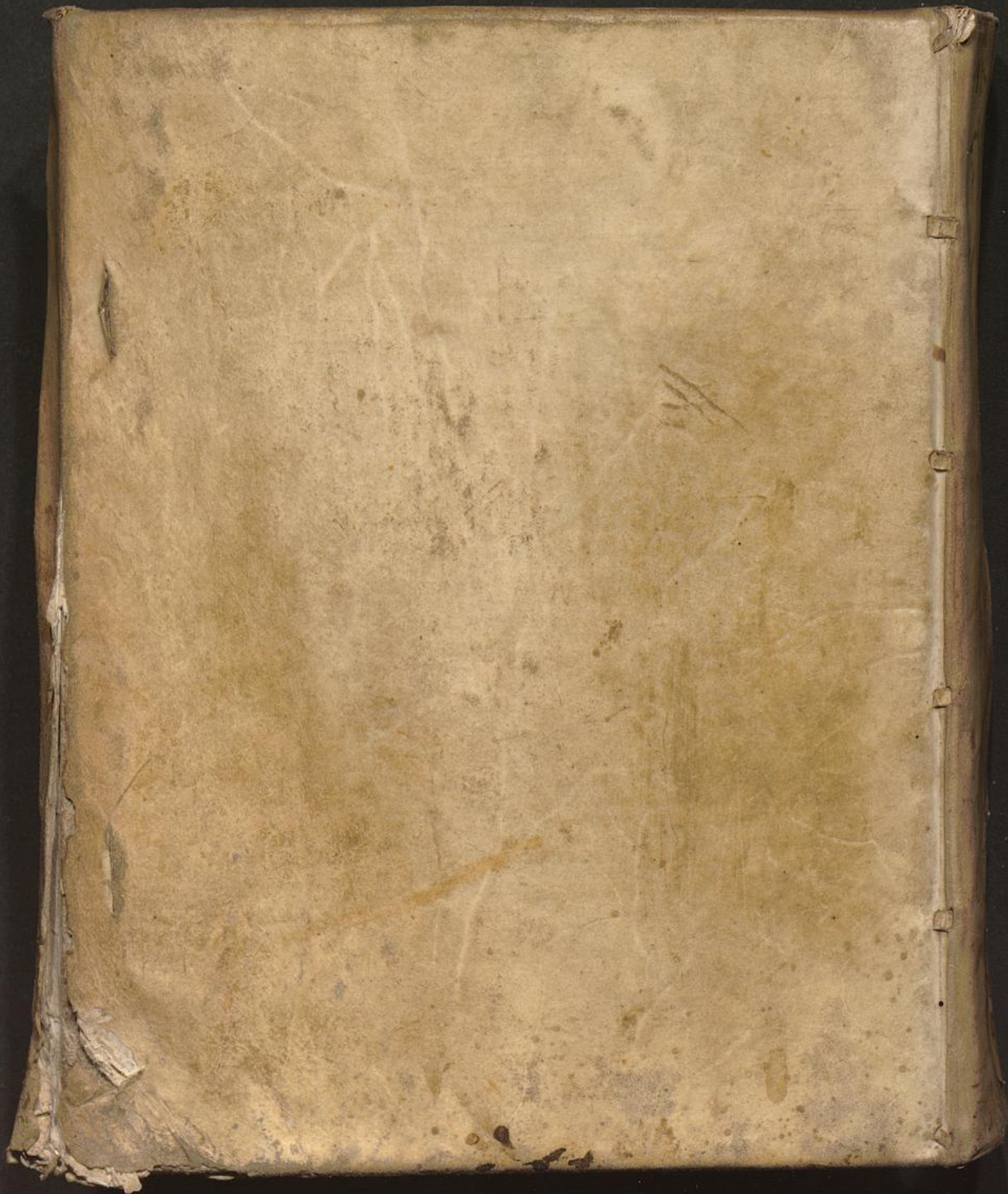
F I N I S.

INT. SOC. TEST
ASLATICA
VOLUME

Th
4862